JOHN JULIUS NORWICH

BİZANS

Gerileme ve Çöküş Dönemi (MS 1082-1453)

KABALCI

JOHN JULIUS NORWICH

BİZANS III
Gerileme ve Çöküş Dönemi

KABALCI YAYINEVİ: 393
İnceleme-Araştırma Dizisi: 72

John Julius Norwich 1929 yılında doğdu. Toronto, Eton'daki Upper Canada College'da, Strasbourg Üniversitesi'nde ve arada Deniz Kuvvetleri'nde askerliğini yaptıktan sonra, Fransızca ve Rusça diploması aldığı Oxford'daki New College'da eğitim gördü. 1952'de Dışişleri'ne girdi, on iki yıl çalıştığı bu birimde, Belgrad ve Beyrut elçiliklerinde hizmet verdi ve İngiliz delegasyonuyla Cenevre'deki Silahsızlanma Konferansı'na katıldı. 1964 yılında yazmak gayesiyle işinden istifa etti.

Sayısız ve çok çeşitli yayınları arasında şunlar sayılabilir: Penguin tarafından *The Normans in Sicily* adıyla tek cilt halinde yayımlanmış olan, ortaçağda Sicilya'daki Normandiya Krallığı üstüne yazdığı iki ciltlik *The Normans in the South* ve *The Kingdom in the Sun* adlı kitaplar, iki seyahat kitabı, *Mount Athos* (Reresby Sitwell'le birlikte) ve *Sahara; The Architecture of Southern England, Glyndebourne, Christmas Crackers, More Chrsitmas Crackers* ve *Still More Christmas Crackers* başlıklarıyla üç tane şiir ve nesir antolojisi, iki cilt halinde basılmış olan *A History of Venice*, üç ciltlik Bizans İmparatorluğu Tarihi, *Byzantium: The Early Centuries, Byzantium: The Apogee* ve *Byzantium; The Decline and Fall*, tek ciltlik *A Short History of Byzantium* ve *Shakespeare's Kings*. Kitaplarının çoğu Penguin tarafından yayımlanmıştır. Bunlara ek olarak televizyon için otuza yakın belgesel yazmış ve sunmuştur. Venedik ve daha pek çok konuda sürekli konferanslar vermiştir.

Lord Norwich yaklaşık otuz yıl Peril Fund'un Venedik başkanlığını ve İngiltere'deki Dünya Anıtlar Fonu başkan yardımcılığı ve başkanlığını yapmıştır. National Trust'ın yürütme kurulu üyeliğinde bulunmuştur. Kraliyet Edebiyat Topluluğu, Kraliyet Coğrafya Topluluğu ve Londra Eski Eserler Kurumu üyesi olmakla birlikte Ordine al Merito della Repubblica Italiana'nın Commendatore'sidir. 1993 yılında Royal Victorian Order, Commander unvanına layık görülmüştür.

John Julius Norwich
Byzantium, The Decline and Fall Vol. 3
Copyright © John Julius Norwich 1995
(Onk Ajans Aracılığıyla)

Bizans
Erken Dönem • Yükseliş Dönemi • Gerileme ve Çöküş Dönemi
Bizans I-II-III © Kabalcı Yayınevi, 2012 İstanbul

Birinci Baskı: Temmuz 2013, İstanbul

Yayın Yönetmeni: Murat Ceyişakar
Çevirmen: Selen Hırçın Riegel

Kapak Tasarımı: Gökçen Yanlı

KABALCI KİTABEVİ DAĞITIM PAZARLAMA LTD. ŞTİ.
Sinanpaşa Mah. Ortabahçe Cad. No. 8/A
Beşiktaş-İstanbul
Tel.: (0212) 327 3322 Faks: (0212) 261 8254
yayinevi@kabalci.com.tr www.kabalciyayinevi.com
internetten satış: www.kabalci.com.tr
Sertifika No. 11245

KÜTÜPHANE BİLGİ KARTI
Cataloging-in-Publication Data (CIP)

Norwich, John Julius
Bizans I-II-III
1. Roma Tarihi 2. Haçlı Seferleri 3. Konstantinopolis 4. İstanbul

ISBN 978 605 5093 03 7
ISBN 978 605 5093 00 6 (Takım)

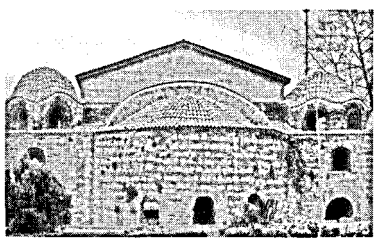
Baskı: Ezgi Matbaacılık Tekstil Porselen İnşaat San. Tic. Ltd. Şti.
Tel.: (0212) 452 2302 ezgimatbaa@gmail.com www.ezgimatbaa.net
Sanayi Cad. Altay Sok. No. 14 Çobançeşme Yenibosna-İstanbul
Sertifika No. 12142

JOHN JULIUS NORWICH

BİZANS III

Gerileme ve Çöküş Dönemi (*MS 1082-1453*)

Çevirmen: Selen Hırçın Riegel

KABALCI YAYINEVİ

ÇEVİRMENİN NOTU

Tarih kitapları çevirilerinde en zorlu işlerden birini yabancı şahıs ve yer adlarının Türkçe'ye nasıl çevirileceği oluşturur. Genel anlamda farklı yöntemler izlenir, kimi isimler Türkçe fonetiğine uygulanırken diğerlerinde orijinal yazılışlara sadık kalınır. Bu kitap açısından ise, Roma İmparatorluğu'nun ikiye ayrılmasından önceki isimlerde Latince, Doğu Roma İmparatorluğu'nda ise giderek daha fazla Eski Yunanca etkisinde kalınması nedeniyle isimlerin Yunanca fonetiğine uygun yazılmaları biraz karmaşa yaratmaktadır. Bu nedenle okuyucu aynı ismin Constantinus/Konstantinos ya da Nicolaus/Nikolaos vb. yazılışlarını gördüğünde şaşırmamalıdır. Diğer yabancı dillere ait isimlerde de orijinal dildeki yazıma sadık kalınmıştır; ancak Türkçe'ye yaygın şekilde girmiş başka bir kullanımı varsa o benimsenmiş ya da parantez içinde belirtilmiştir. Diğer son dönem Bizans kitapları çevirilerinde de bu yöntem izlenmiştir.

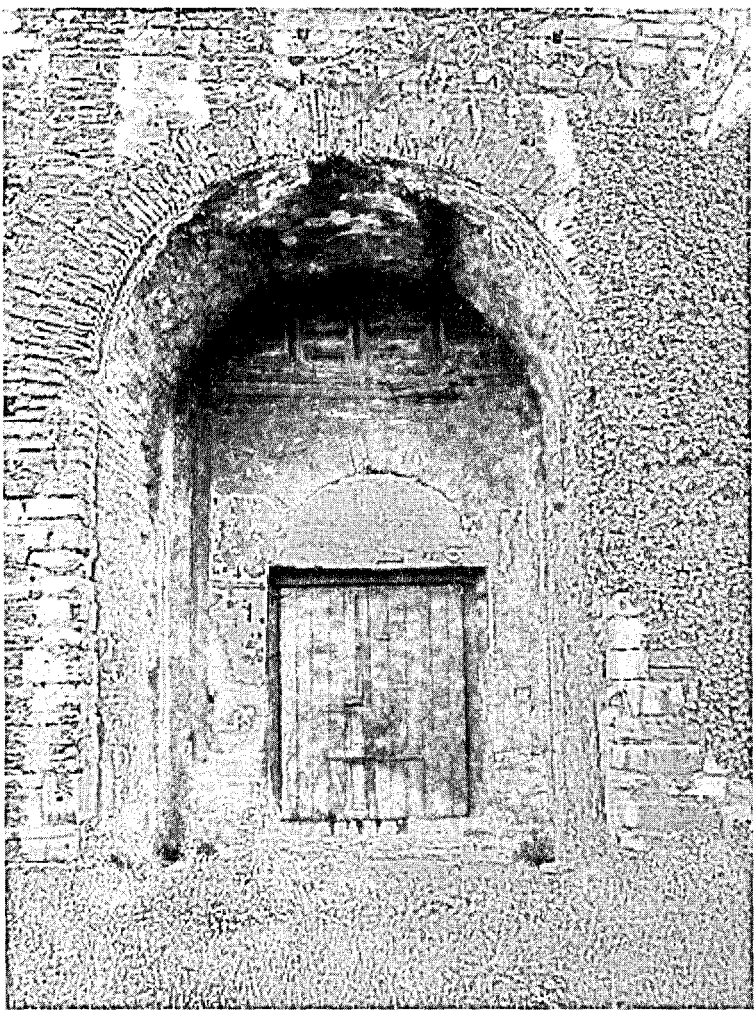
Yer adları açısından da aynı şey geçerlidir. Yazar, bu konuda haklı olarak İngilizce okuyan kitleye daha aşina olan Latince yer adlarını benimsemiştir. Türk okuyucuya ise Eski Yunanca yazılış ve okunuşlar daha aşina olduğundan bazı istisnalar dışında Bizans İmparatorluğu'nun kullandığı Eski Yunanca yazılışlar temel alınmıştır. Bu nedenle başta Konstantinopolis olmak üzere yer adları Bizans döneminde kullanıldıkları şekliyle yazılmış, bu yer adlarının günümüzde kullanılan Türkçe karşılıkları parantez içinde verilmiş, yazarın belirtmeye gerek görmediği ancak Türk okuyucunun yakından tanıdığı, ülke sınırları dahilinde bulunan yer adları da bunlara eklenmiştir.

Çevirmen Selen Hırçın Riegel

İÇİNDEKİLER

Giriş 29
1. Aleksios'un Yükselişi / [1081] 33
2. Normanlar / [1081-1091] 42
3. İlk Haçlı Seferi / [1091-1108] 54
4. Aleksios'un Son Yılları / [1108-1118] 69
5. Güzel Ioannes / [1118-1143] 80
6. İkinci Haçlı Seferi / [1143-1149] 98
7. Yeni Düzenlemeler / [1149-1158] 110
8. Manuel Komnenos - Sonraki Yıllar / [1158-1180] 123
9. Korkunç Andronikos / [1180-1185] 139
10. Kudüs'ün Düşüşü / [1185-1198] 151
11. Dördüncü Haçlı Seferi / [1198-1205] 158
12. Sürgün İmparatorluğu / [1205-1253] 172
13. Şehrin Kurtuluşu / [1253-1261] 186
14. Anjou Tehdidi / [1261-70] 196
15. Güvenilmez Birlik / [1270-1282] 209
16. Katalan İntikamı / [1282-1311] 227
17. İki Andronikos / [1307-1341] 240
18. İç Savaş / [1341-1347] 255
19. Zoraki Kral / [1347-1354] 266
20. Sultanın Vasalı / [1391-1402] 279
21. Avrupa'ya Çağrı / [1391-1402] 298
22. Timur'un Mirası / [1402-1425] 309
23. *Laetentur Coeli!* / [1425-1448] 326
24. Fetih / [1448-1453] 342

Sonsöz 362
İmparatorlar Listesi 371
Epiros (Epir) Despotluğu 372
Müslüman Sultanlar Listesi 373
Papaların Listesi 374
Kaynakça 376
Dizin 382
Yer Adları Dizini 389

BİZANS III

Gerileme ve Çöküş Dönemi (MS 1082-1453)

RESİM LİSTESİ

İstanbul, Ayasofya. Minareler Osmanlı döneminde eklenmiştir.

Venedik, San Marco'nun "Bronz Atları" eskiden bazilikanın önündeyken (üstte), atlar bugün korundukları yerde (altta)

Ayasofya'nın güney galerisi, Meryem ve Çocuk İsa yanlarında II. Ioannes Komnenos ve İmparatoriçe Irene ile birlikte

Khora Manastırı, Kariye Camii. Kiliseyi İsa'ya sunan Theodoros Metokhites'in mozaik portresi. *c.* 1320.

I. Manuel Komnenos ve İmparatoriçe Antakyalı Maria

Sicilya, Cefalu Katedrali. İsa Pantokrator'u resmeden bir Bizans mozaiği, *c.* 1150.

Mistra, Peribleptos Manastırı, XIV. yüzyıl sonu.

Suriye, Krak des Chevaliers (Hisn ül Ekrad/Şövalye Kalesi), *c.* 1140

Batman'da Selçuklulardan kalma köprü, XIII. yüzyıl

İmparator ve keşiş olarak resmedilmiş VI. Ioannes Kantakuzenos (Paris, Bibliothèque Nationale)

Mareşal Boucicaut Azize Katharina ile birlikte (Paris, Musée Jacquemart André)

İmparator Friedrich Barbarossa (Roma, Vatikan Kütüphanesi)

İmparator II. Manuel Palaiologos (1391-1425) (Paris, Bibliothèque Nationale)

VIII. Palaiologos, Pisanello'nun yaptığı madalyon, 1438 (Floransa, Bargello)

İmparator II. (?) Andronikos Palaiologos (Atina, Bizans Müzesi)

Bir yeniçeri, Gentile Bellini, XIV. yüzyıl sonu (Londra, British Müseum)

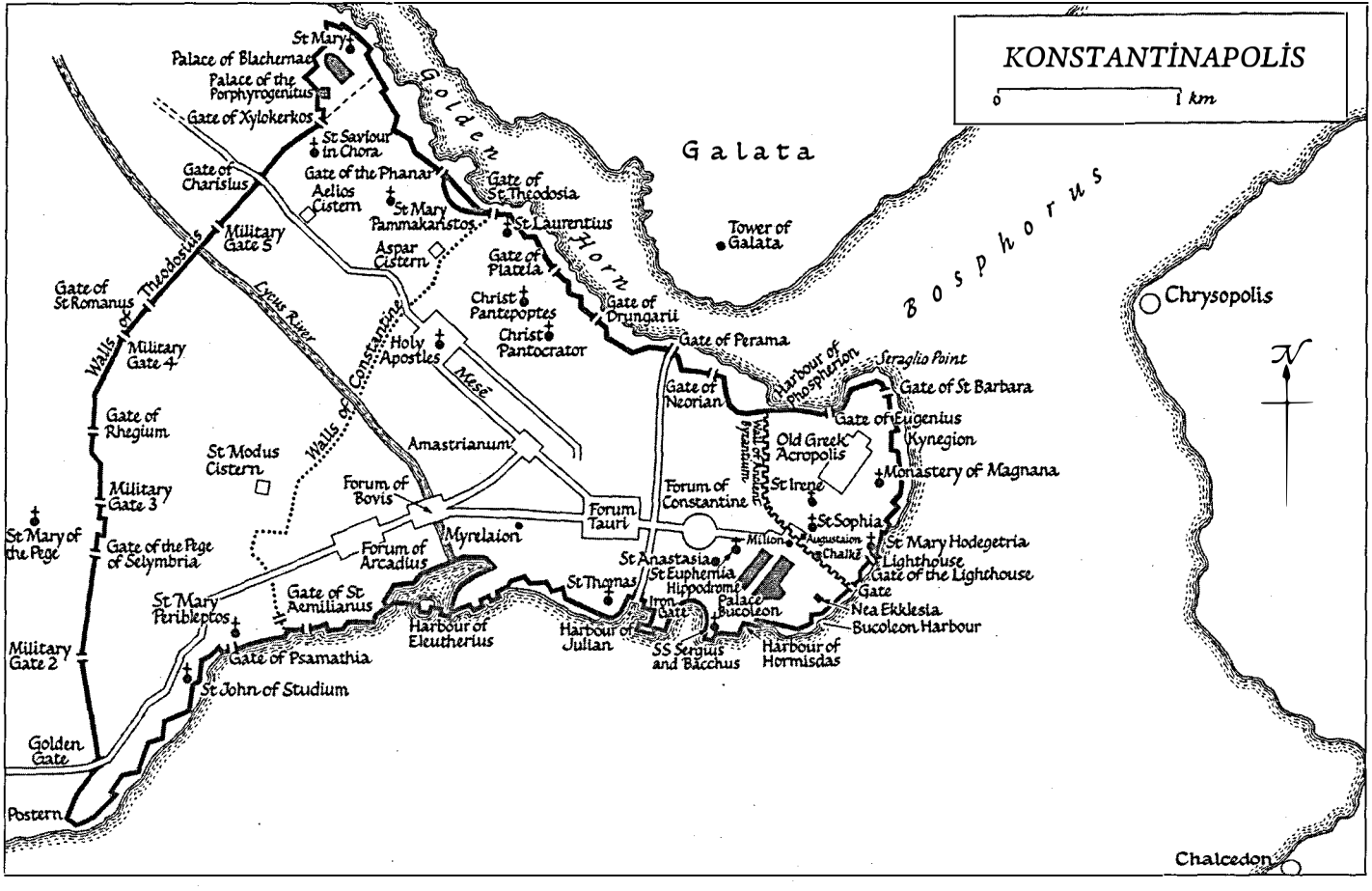
Rumeli Hisarı, 1452 yılında Fatih Sultan Mehmed tarafından inşa ettirilmiştir, Fotoğraf *c.* 1914

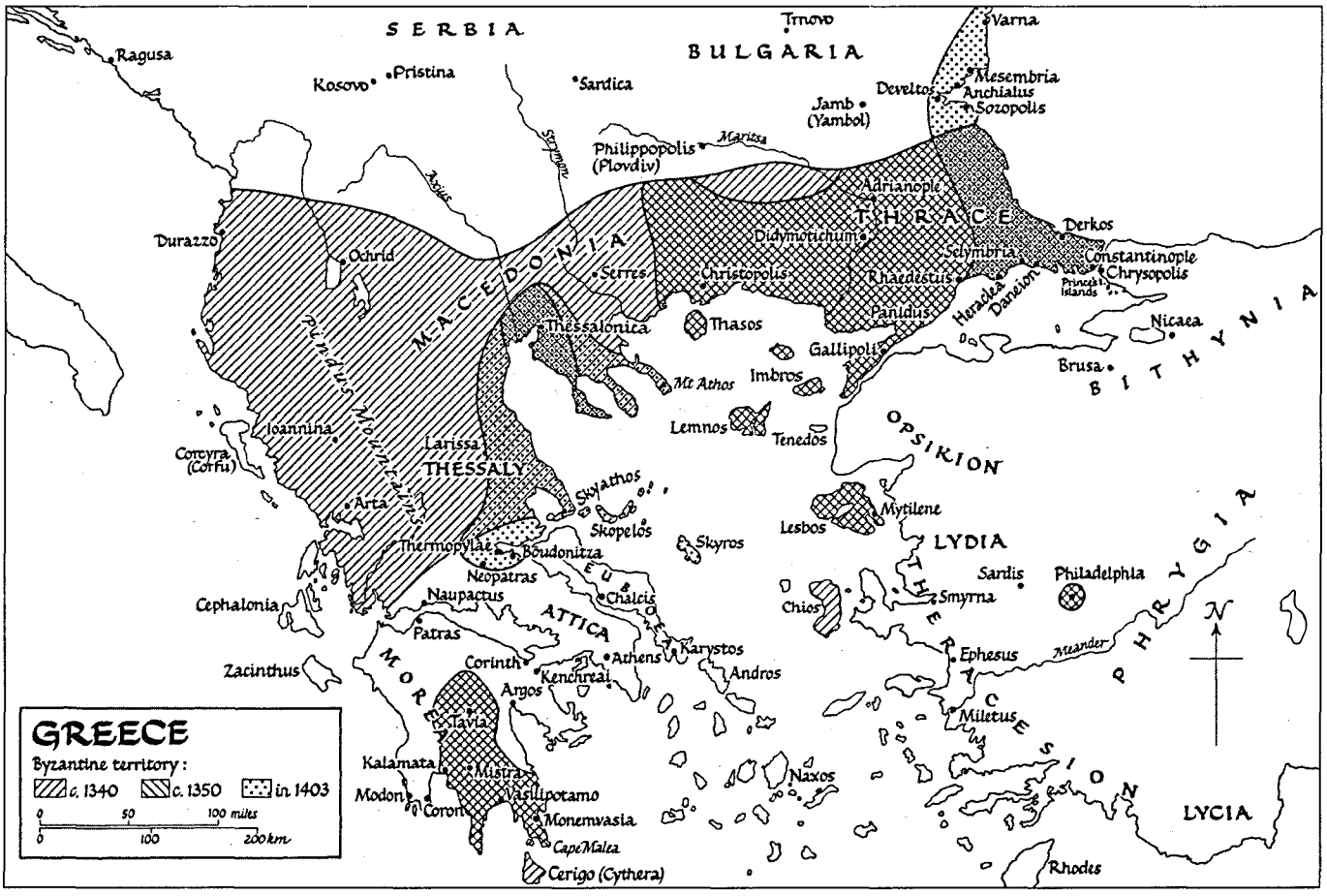
Blakhernai Sarayı (Tekfur Sarayı) ve Konstantinopolis surları kalıntıları

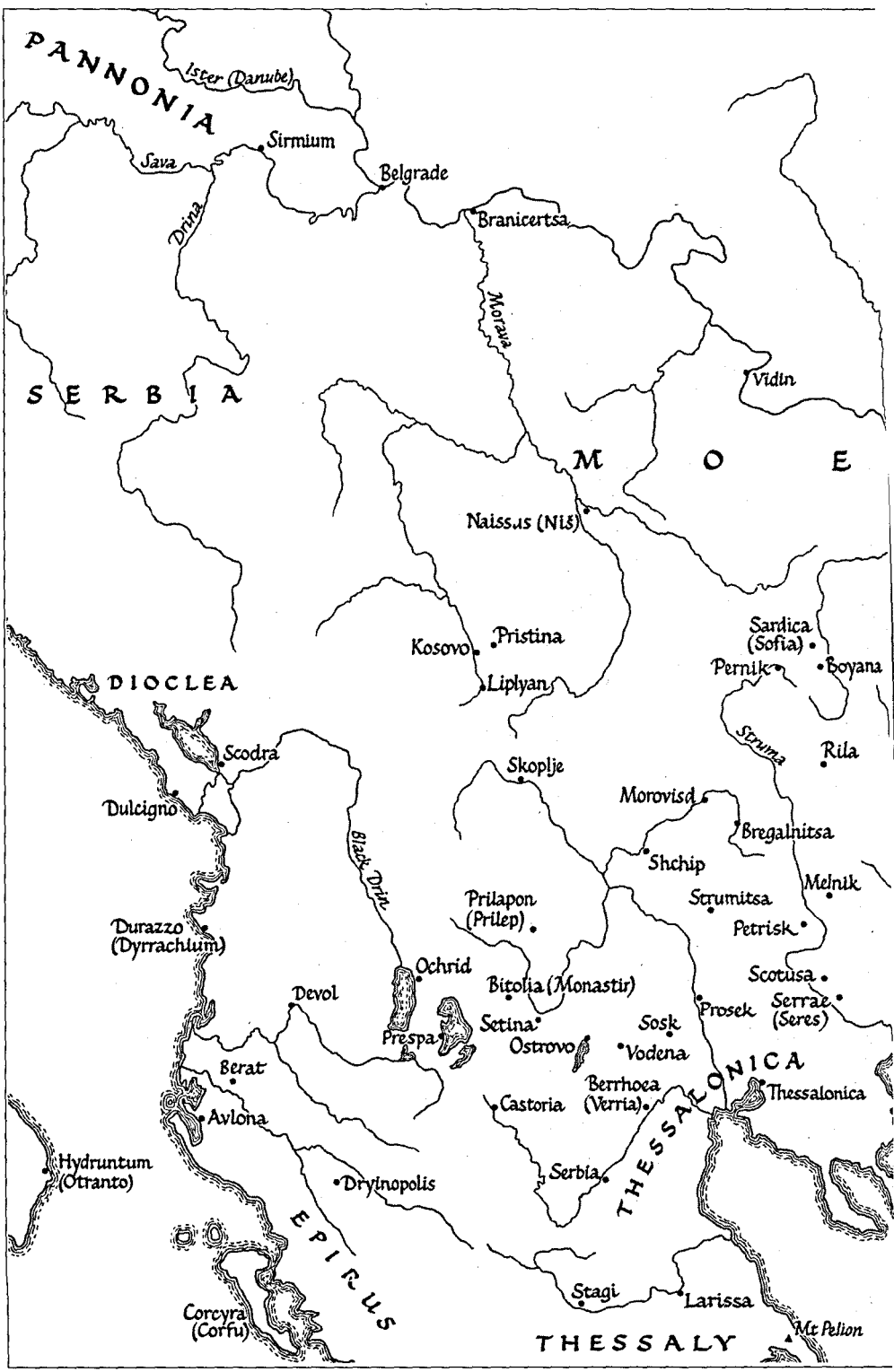
St Leonard's Kilisesi, Landulph, Cornwall

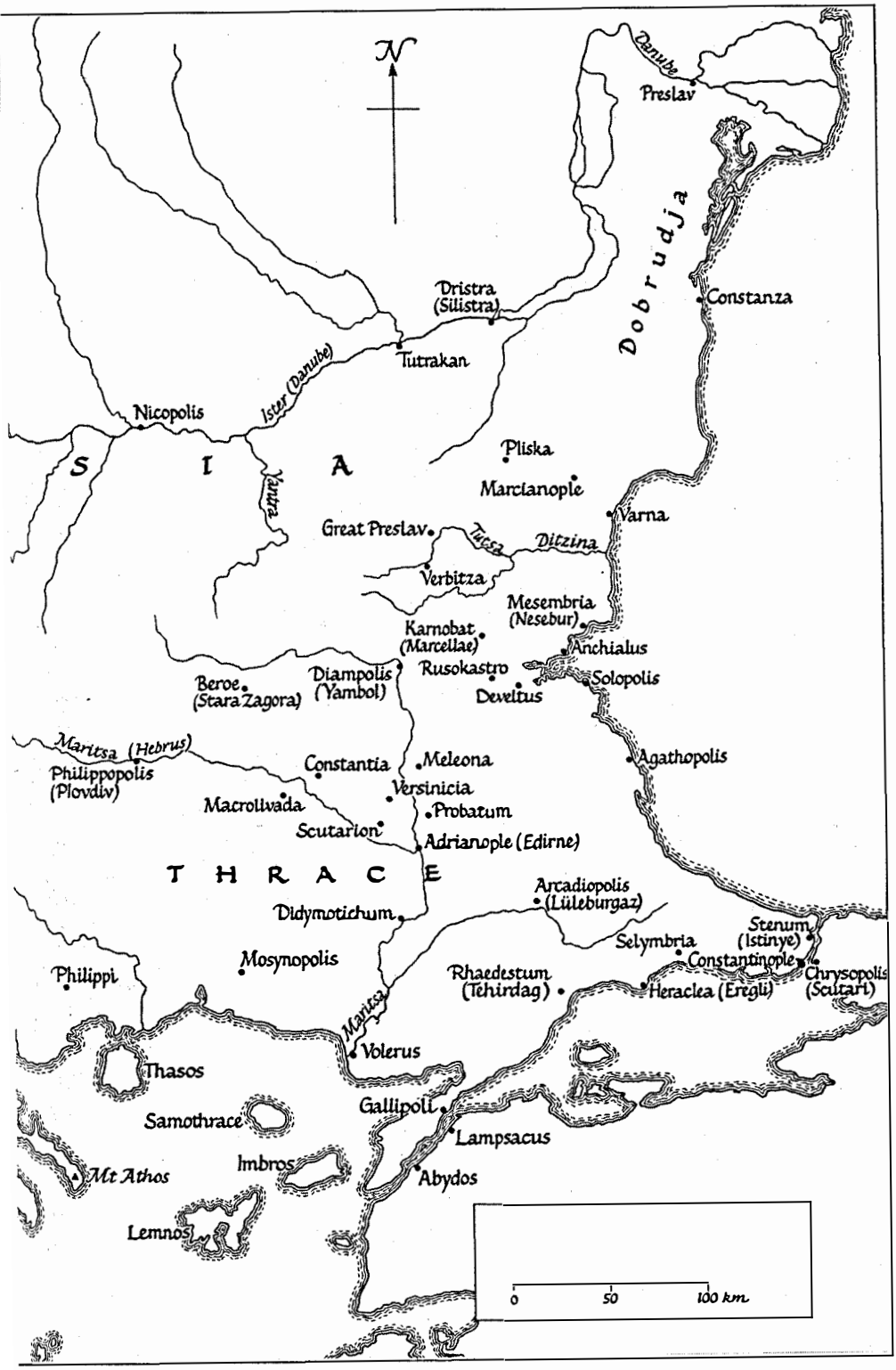
Son Bizans imparatorunun soyundan gelen Theodoros Palaiologos'a atfedilmiş bir yazılı levha, 1636

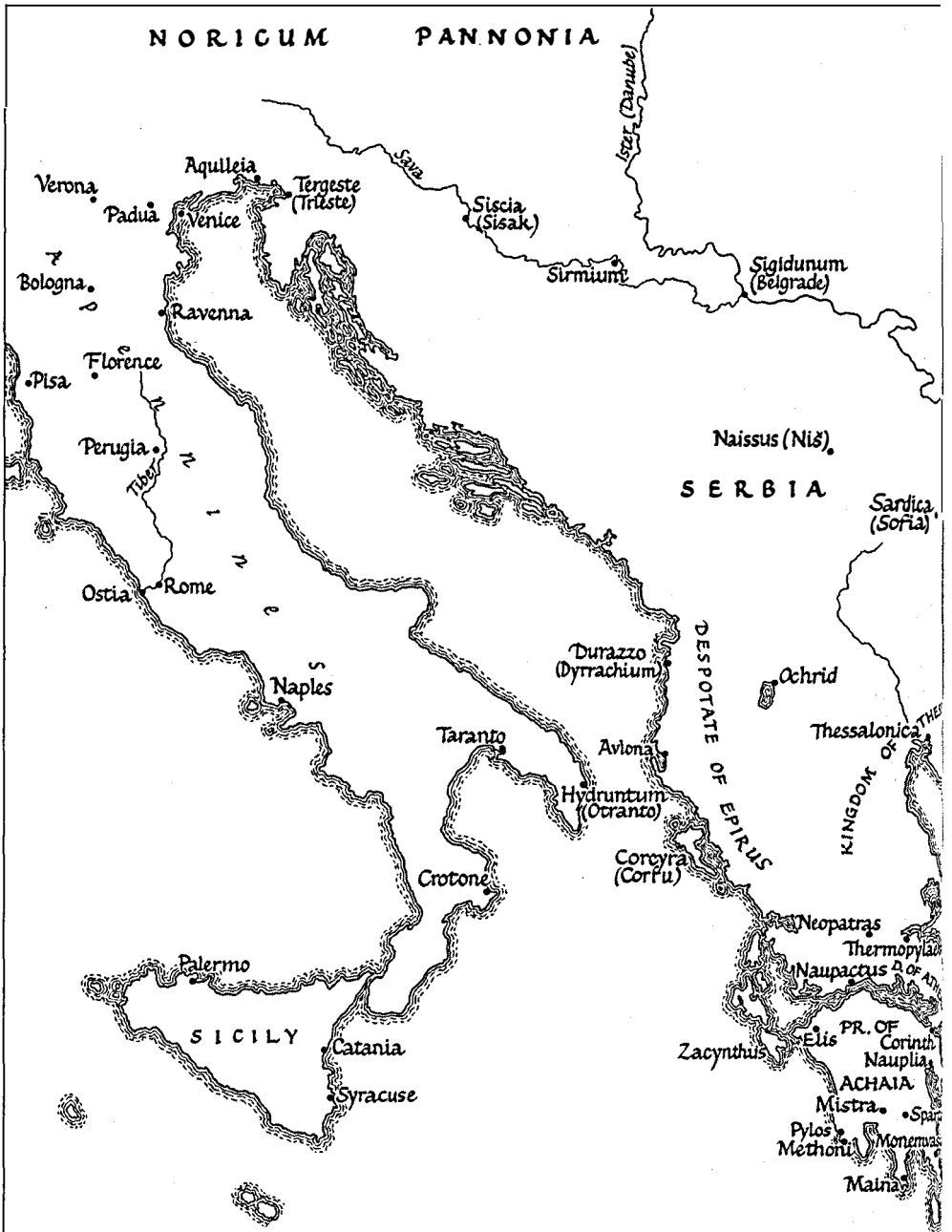
HARİTALAR

KONSTANTİNAPOLİS
0
1 km
St Mary
Palace of Blachernae
Palace of the Porphyrogenitus
Gate of Xylokerkos
St Saviour in Chora
Gate of Charisius
Gate of the Phanar
Aelios Cistern
St Mary Pammakaristos
Gate of St Theodosia
St Laurentius
Golden Horn
Galata
Tower of Galata
Bosphorus
Chrysopolis
Military Gate 5
Aspar Cistern
Gate of Platea
Gate of St Romanus
Walls of Theodosius
Lycus River
Christ Pantepoptes
Christ Pantocrator
Gate of Drungarii
Gate of Perama
Military Gate 4
Holy Apostles
Mese
Walls of Constantine
Harbour of Prosphorion
Seraglio Point
Gate of Neorian
Gate of St Barbara
Gate of Rhegium
St Modus Cistern
Amastrianum
Gate of Eugenius
Kynegion
Old Greek Acropolis
Monastery of Magnana
Military Gate 3
Forum of Bovis
Forum Tauri
Forum of Constantine
St Irene
St Sophia
St Mary of the Pege
Gate of the Pege of Selymbria
Myrelaion
Forum of Arcadius
Milion
Augustaion
Chalkē
St Mary Hodegetria
Lighthouse
St Anastasia
St Euphemia
St Thomas
Hippodrome
Gate of the Lighthouse
Gate of St Aemilianus
St Mary Peribleptos
Iron Gate
Palace Bucoleon
Nea Ekklesia
Bucoleon Harbour
Harbour of Eleutherius
Harbour of Julian
SS Sergius and Bacchus
Harbour of Hormisdas
Military Gate 2
Gate of Psamathia
St John of Studium
Golden Gate
Postern
Chalcedon

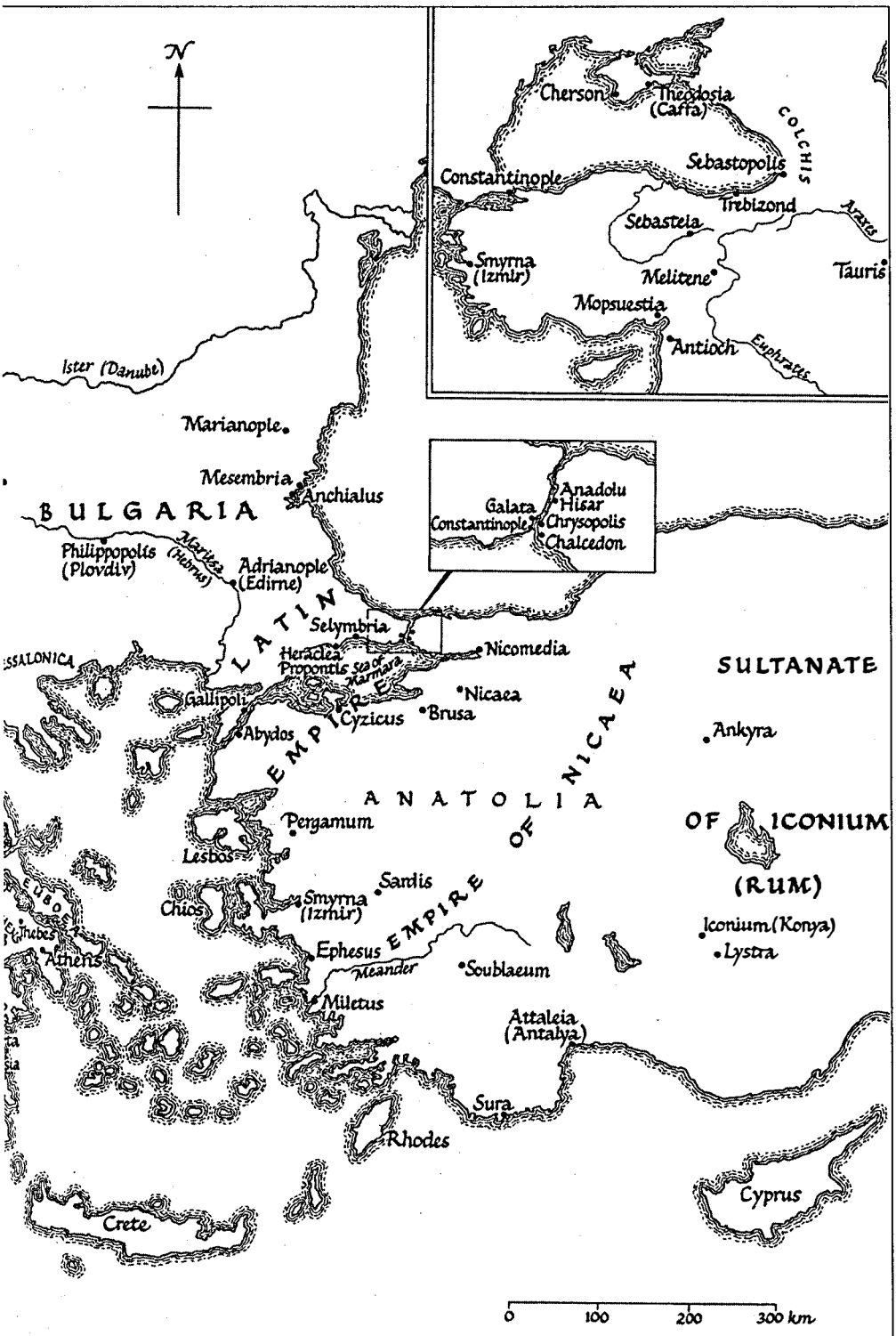

SERBIA
BULGARIA
Trnovo
Varna
Ragusa
Kosovo
Pristina
Sardica
Develtos
Mesembria
Anchialus
Sozopolis
Jamb
(Yambol)
Philippopolis
(Plovdiv)
Maritsa
Strymon
Axius
Adrianople
THRACE
Derkos
Durazzo
Ochrid
Didymotichum
Selymbria
Constantinople
Chrysopolis
Princes' Islands
Serres
Christopolis
Rhaedestus
Heraclea
Daneion
Panidus
MACEDONIA
Thessalonica
Thasos
Gallipoli
Nicaea
BITHYNIA
Brusa
Mt Athos
Imbros
Pindus Mountains
Ioannina
Lemnos
Tenedos
OPSIKION
Corcyra
(Corfu)
Larissa
THESSALY
Skyathos
Mytilene
Arta
Skopelos
Lesbos
Thermopylae
Boudonitza
Skyros
LYDIA
Neopatras
Sardis
Philadelphia
Naupactus
Chalcis
Smyrna
Cephalonia
Chios
ATTICA
Patras
Karystos
Ephesus
Meander
PHRYGIA
Corinth
Athens
Andros
Zacinthus
Kenchreai
Argos
Miletus
MOREA
Clavia
Kalamata
Mistra
Naxos
Modon
Vasilipotamo
Coron
Monemvasia
LYCIA
Cape Malea
Cerigo (Cythera)
Rhodes
GREECE
Byzantine territory:
c. 1340
c. 1350
in 1403
0 50 100 miles
0 100 200 km

PANNONIA
Ister (Danube)
Sirmium
Sava
Drina
Belgrade
Branicertsa
Morava
SERBIA
Vidin
MOESIA
Naissus (Niš)
Kosovo
Pristina
Liplyan
Sardica (Sofia)
Pernik
Boyana
DIOCLEA
Scodra
Skoplje
Struma
Rila
Dulcigno
Morovisd
Bregalnitsa
Black Drin
Shchip
Melnik
Prilapon (Prilep)
Strumitsa
Durazzo (Dyrrachium)
Petrisk
Ochrid
Scotusa
Devol
Bitolia (Monastir)
Prosek
Serrae (Seres)
Setina
Sosk
Prespa
Ostrovo
Vodena
Berat
Berrhoea (Verria)
THESSALONICA
Thessalonica
Castoria
Avlona
Hydruntum (Otranto)
Dryinopolis
Serbia
EPIRUS
Stagi
Larissa
Corcyra (Corfu)
Mt Pelion
THESSALY

N
Danube
Preslav
Dobrudja
Dristra
(Silistra)
Constanza
Tutrakan
Ister (Danube)
Nicopolis
S I A
Vantra
Pliska
Marcianople
Varna
Great Preslav
Tuzsa
Ditzina
Verbitza
Mesembria
(Nesebur)
Karnobat
(Marcellae)
Anchialus
Rusokastro
Solopolis
Develtus
Beroe
(Stara Zagora)
Diampolis
(Yambol)
Maritsa (Hebrus)
Philippopolis
(Plovdiv)
Constantia
Meleona
Agathopolis
Versinicia
Macrolivada
Probatum
Scutarion
Adrianople (Edirne)
T H R A C E
Arcadiopolis
(Lüleburgaz)
Didymotichum
Stenum
(Istinye)
Selymbria
Constantinople
Chrysopolis
(Scutari)
Mosynopolis
Philippi
Rhaedestum
(Tchirdag)
Heraclea (Eregli)
Maritsa
Volerus
Thasos
Gallipoli
Samothrace
Lampsacus
Imbros
Mt Athos
Abydos
Lemnos
0
50
100 km

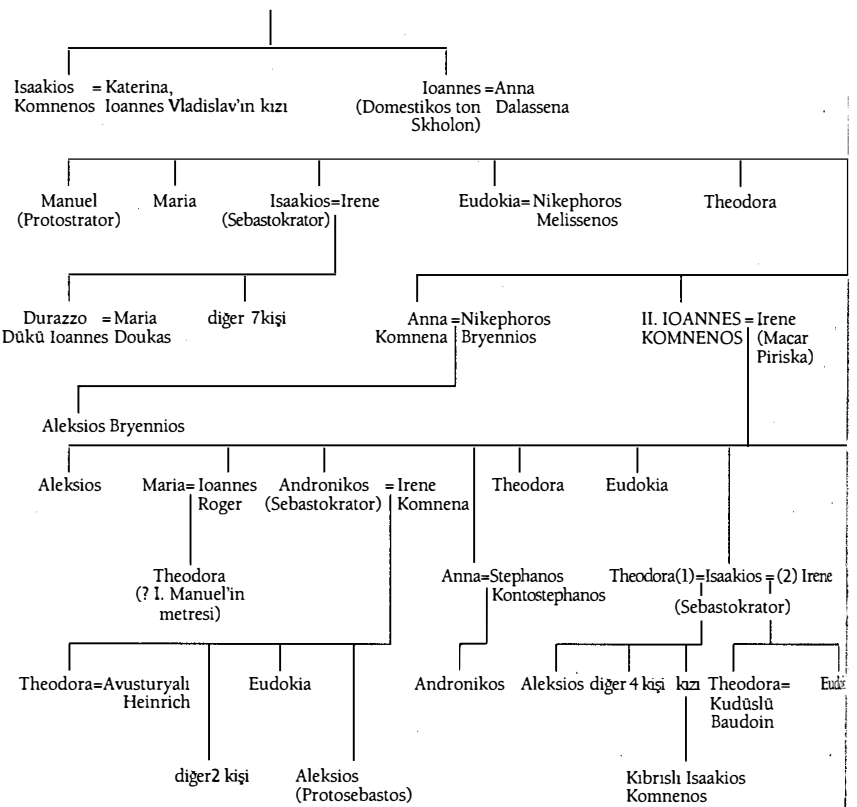
AKDENİZ DÜNYASI
c.1214 - 1254

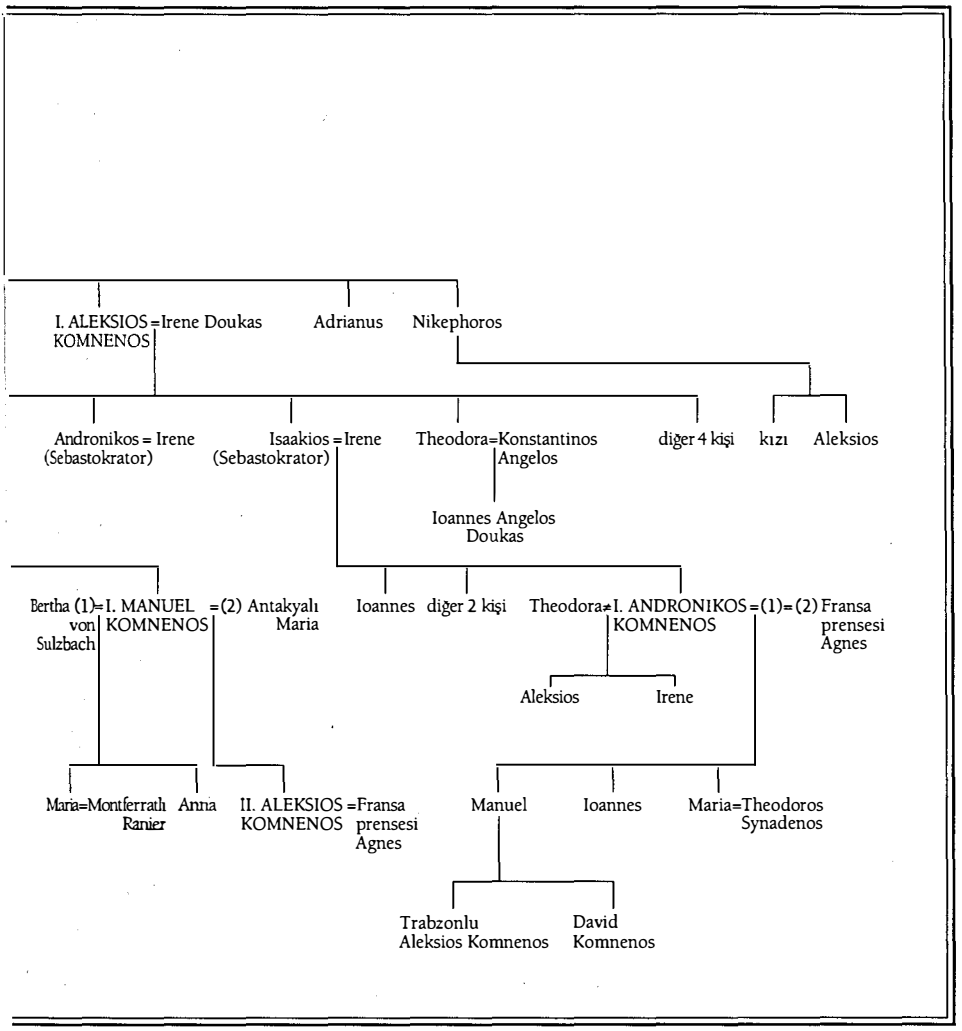

N
Cherson
Theodosia (Caffa)
COLCHIS
Sebastopolis
Constantinople
Trebizond
Araxes
Sebasteia
Smyrna (Izmir)
Melitene
Tauris
Mopsuestia
Antioch
Euphrates
Ister (Danube)
Marianople
Mesembria
Anchialus
BULGARIA
Galata
Constantinople
Anadolu Hisar
Chrysopolis
Chalcedon
Philippopolis (Plovdiv)
Maritza (Hebrus)
Adrianople (Edirne)
LATIN EMPIRE
Selymbria
Heraclea Propontis
Sea of Marmara
Nicomedia
SULTANATE OF NICAEA
Gallipoli
Nicaea
Cyzicus
Brusa
Abydos
Ankyra
ANATOLIA
Pergamum
OF ICONIUM (RUM)
Lesbos
Sardis
Smyrna (Izmir)
Chios
Iconium (Konya)
Lystra
Thebes
Athens
Ephesus
Meander
Soublaeum
Miletus
Attaleia (Antalya)
Sura
Rhodes
Cyprus
Crete
0
100
200
300 km

SOYAĞAÇLARI

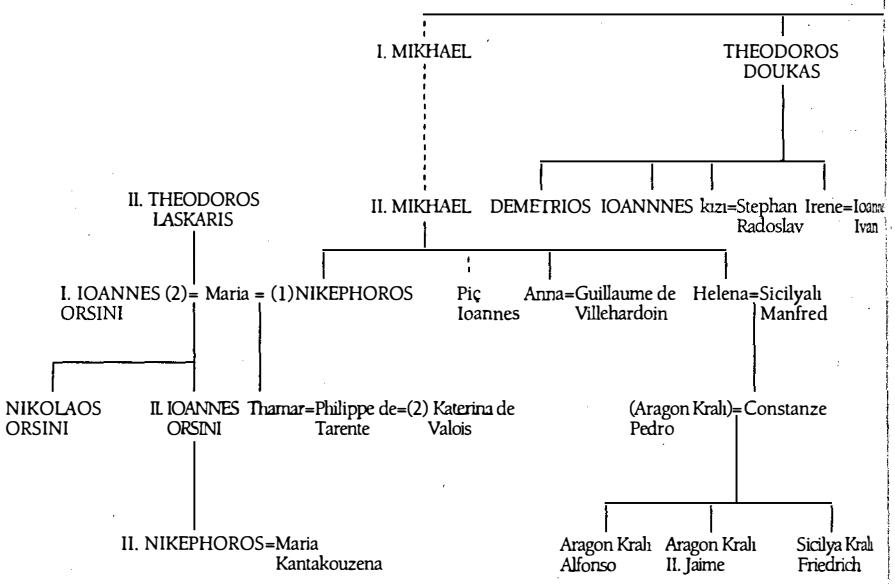

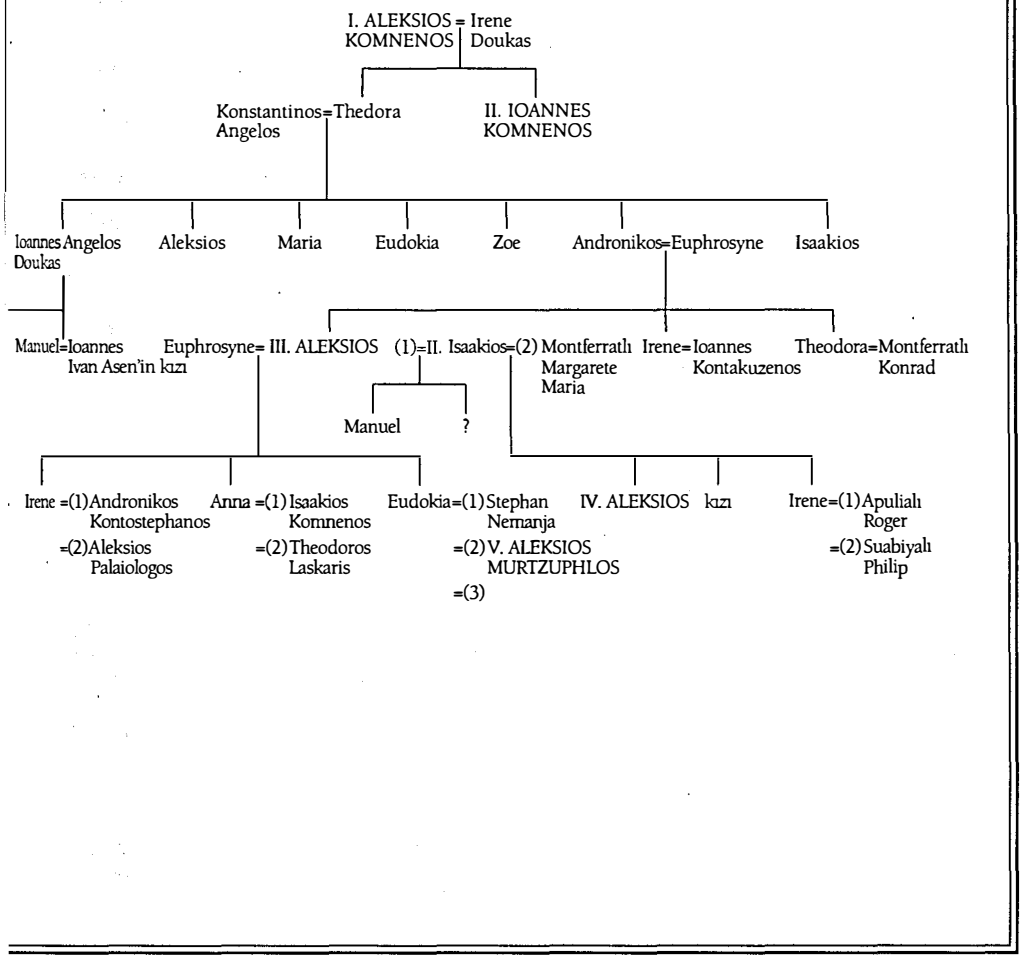
KOMNENOSLAR

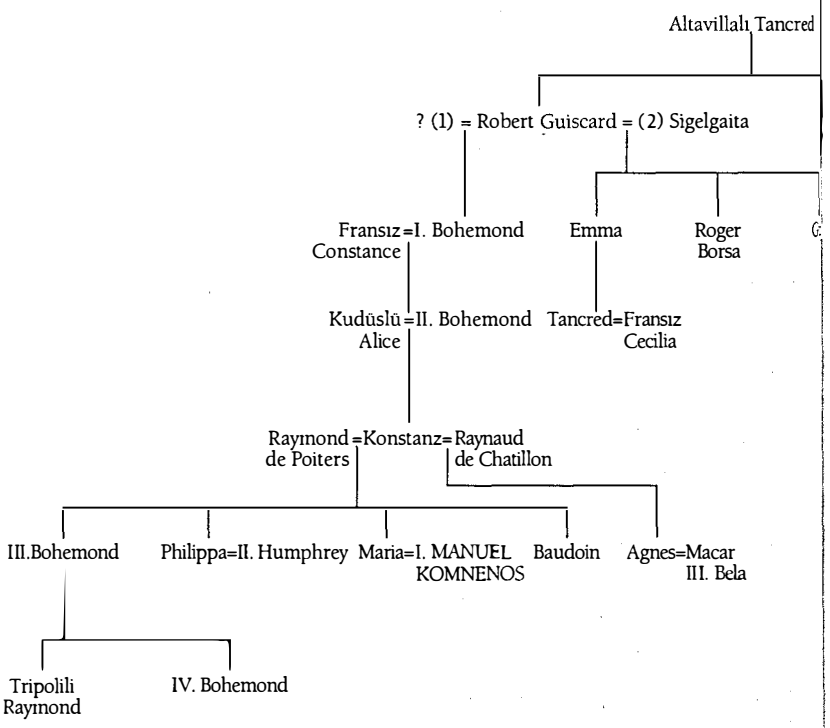

I. ALEKSIOS KOMNENOS
Irene Doukas
Adrianus
Nikephoros
Andronikos = Irene (Sebastokrator)
Isaakios = Irene (Sebastokrator)
Theodora = Konstantinos Angelos
diğer 4 kişi
kızı
Aleksios
Ioannes Angelos Doukas
Bertha von Sulzbach
(1) = I. MANUEL KOMNENOS
(2) Antakyalı Maria
Ioannes
diğer 2 kişi
Theodora
I. ANDRONIKOS KOMNENOS
(1) = (2) Fransa prensesi Agnes
Aleksios
Irene
Maria = Montferratlı Ranier
Anna
II. ALEKSIOS KOMNENOS = Fransa prensesi Agnes
Manuel
Ioannes
Maria = Theodoros Synadenos
Trabzonlu Aleksios Komnenos
David Komnenos

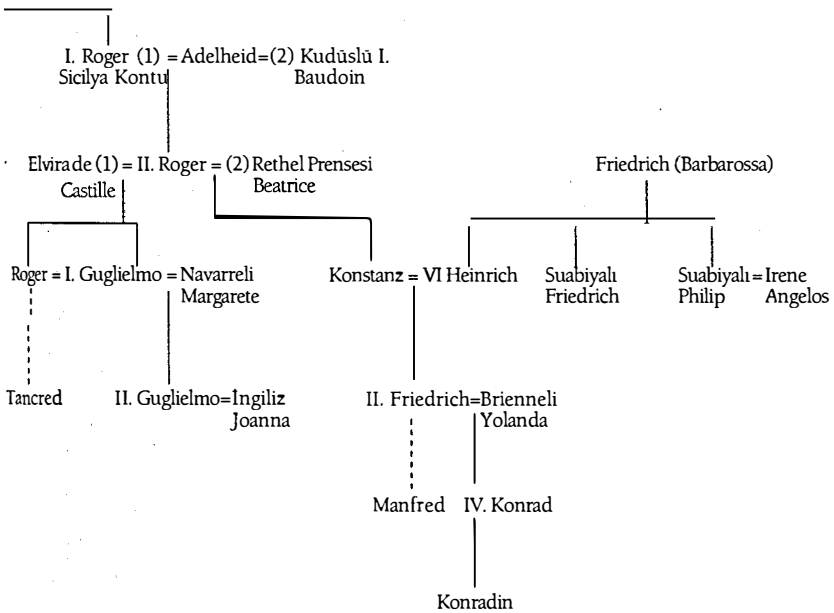
ANGELOS HANEDANLIĞI VE EPIROS DESPOTLUĞU

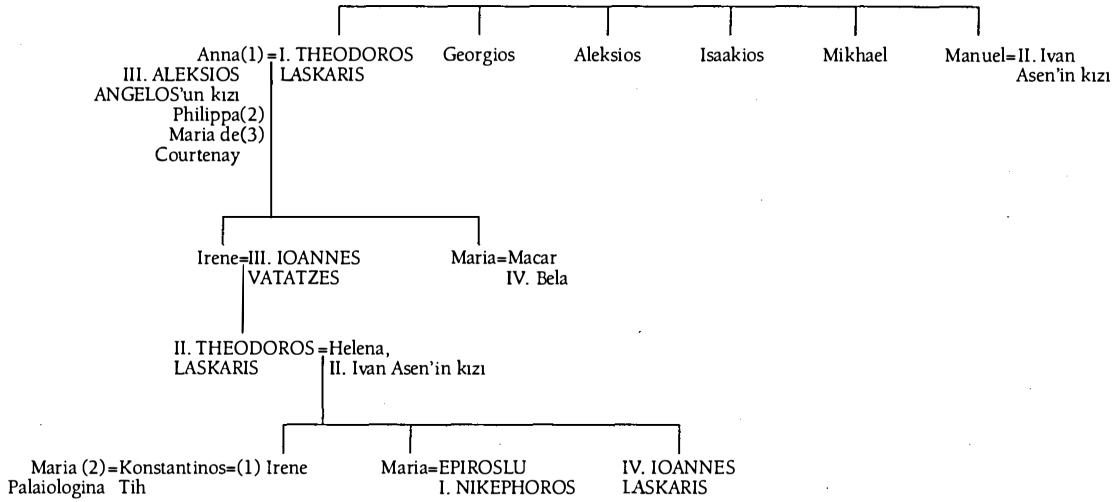

I. ALEKSIOS KOMNENOS = Irene Doukas
Konstantinos Angelos = Thedora
II. IOANNES KOMNENOS
Ioannes Doukas
Angelos
Aleksios
Maria
Eudokia
Zoe
Andronikos = Euphrosyne
Isaakios
Manuel = Ioannes
Ivan Asen'in kızı
Euphrosyne = III. ALEKSIOS
(1) = II. Isaakios = (2) Montferratlı
Margarete
Maria
Irene = Ioannes
Kontakuzenos
Theodora = Montferratlı
Konrad
Manuel
?
Irene = (1) Andronikos
Kontostephanos
= (2) Aleksios
Palaiologos
Anna = (1) Isaakios
Komnenos
= (2) Theodoros
Laskaris
Eudokia = (1) Stephan
Nemanja
= (2) V. ALEKSIOS
MURTZUPHLOS
= (3)
IV. ALEKSIOS
kızı
Irene = (1) Apulialı
Roger
= (2) Suabiyalı
Philip

ANTAKYA PRENSLERİ VE SİCİLYA KRALLARI

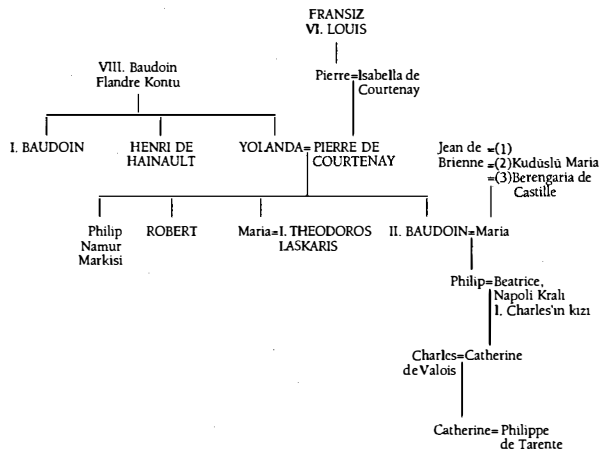

I. Roger (1) = Adelheid = (2) Kudüslü I.
Sicilya Kontu
Baudoin
Elvira de (1) = II. Roger = (2) Rethel Prensesi
Castille
Beatrice
Friedrich (Barbarossa)
Roger = I. Guglielmo = Navarreli
Margarete
Konstanz = VI Heinrich
Suabiyalı
Friedrich
Suabiyalı = Irene
Philip
Angelos
Tancred
II. Guglielmo = Ingiliz
Joanna
II. Friedrich = Brienneli
Yolanda
Manfred
IV. Konrad
Konradin

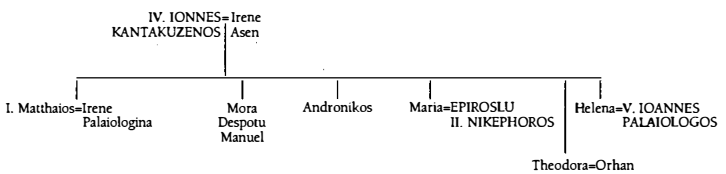
NİKAİALI LASKARIS'IN HANEDANLIĞI

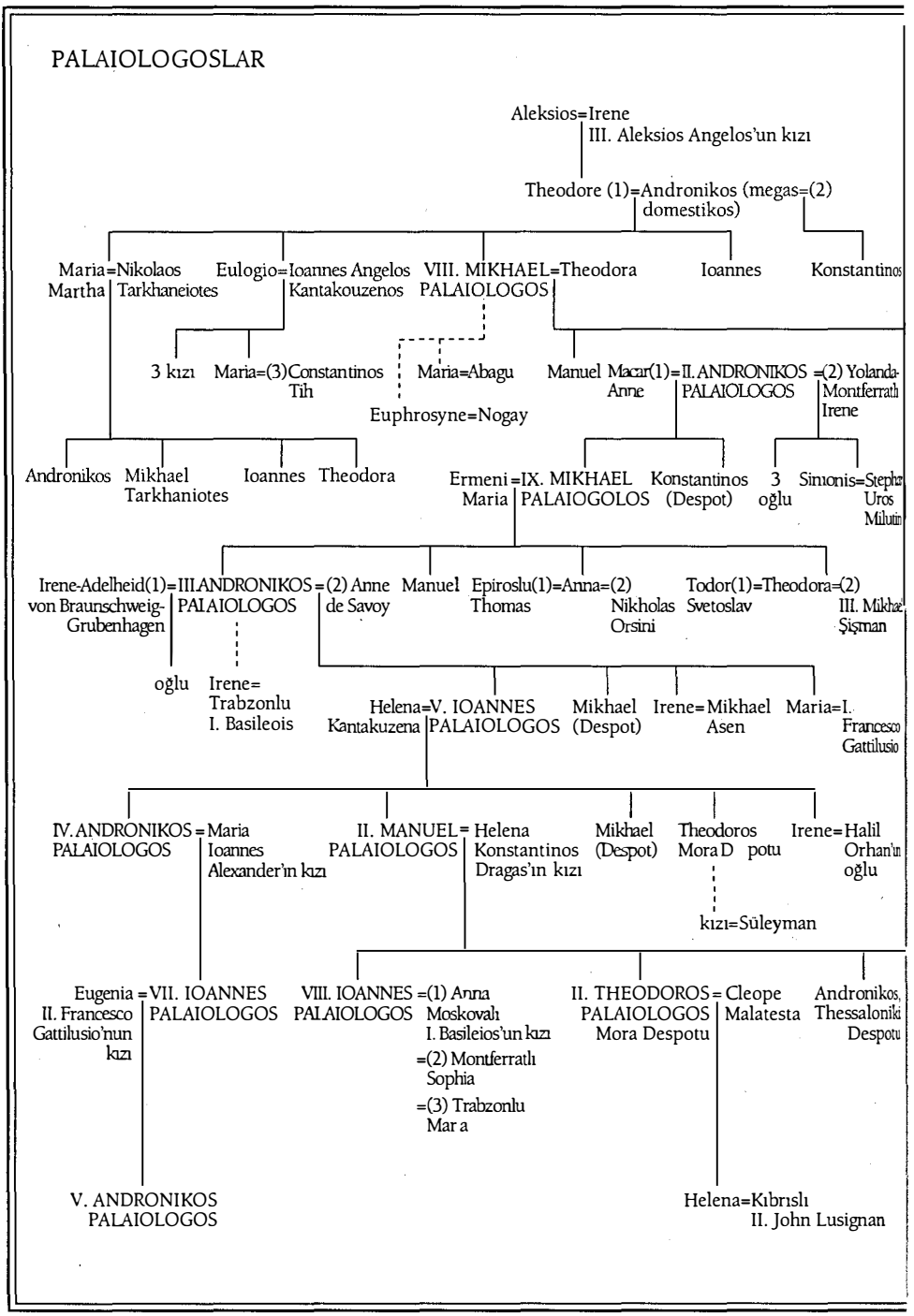
KONSTANTINOPOLIS'TEKİ LATİN İMPARATORLAR

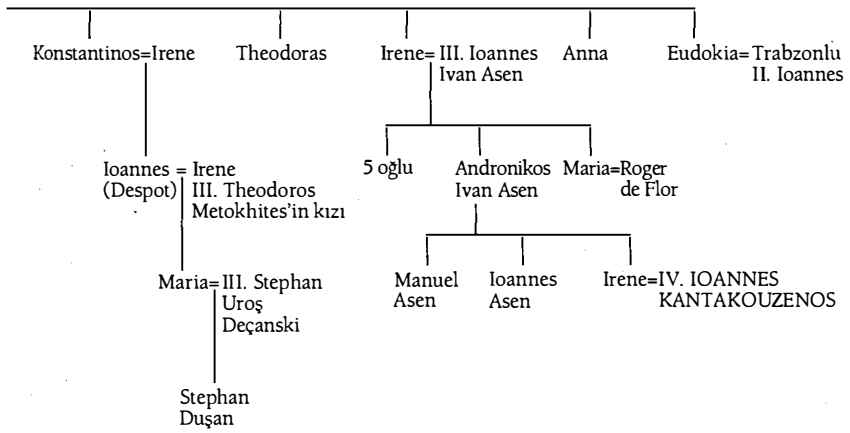

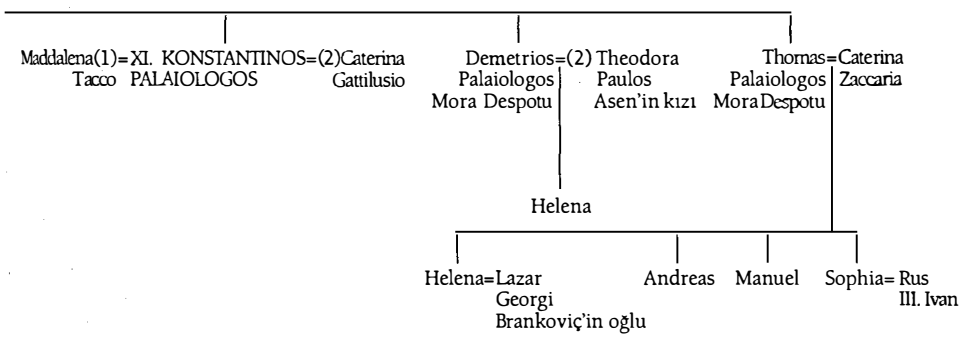
KANTAKUZENOSLAR

PALAIOLOGOSLAR

Konstantinos=Irene
Theodoras
Irene= III. Ioannes Ivan Asen
Anna
Eudokia= Trabzonlu II. Ioannes
Ioannes (Despot) = Irene III. Theodoros Metokhites'in kızı
5 oğlu
Andronikos Ivan Asen
Maria=Roger de Flor
Maria= III. Stephan Uroş Deçanski
Manuel Asen
Ioannes Asen
Irene=IV. IOANNES KANTAKOUZENOS
Stephan Duşan

Maddalena(1)= Tacco
XI. KONSTANTINOS= PALAIOLOGOS
(2)Caterina Gattilusio
Demetrios= Palaiologos Mora Despotu
(2) Theodora Paulos Asen'in kızı
Thomas= Palaiologos Mora Despotu
Caterina Zaccaria
Helena
Helena=Lazar Georgi Brankoviç'in oğlu
Andreas
Manuel
Sophia= Rus III. Ivan

TEŞEKKÜRLER

Her şeyden önce Londra Kütüphanesi çalışanlarına teşekkür etmek istiyorum. Eğer onların yardımı ve ilgilisi olmasaydı, bu ve bundan önceki iki kitap hiçbir zaman yazılmazdı. Ayrıca keskin gözü, mükemmel hafızası ve kusursuz dil yeteneğiyle Judith Flanders ve bir kez daha kusursuz bir dizin oluşturduğu için Douglas Matthews'a minnettarım.

Giriş

27 Haziran 1787 günü, daha doğrusu gecesi, saat on bir ile on iki arasında, bahçemdeki kameriyede son sayfanın son satırlarını yazdım. Sonra kalemimi elimden bıraktım ve tepelikler ve göl manzarasına nazır, akasyalarla çevrili kameriyede birkaç kere dolandım. Hava ılık, gökyüzü açıktı; ayın gümüş halesi suya yansıyordu ve tüm doğa suskundu. Nihayet geri kazandığım özgürlüğüm ya da olasılıkla meşhur olacağım için sevindiğimi gizlememe gerek yok. Ancak çok geçmeden gururum yenik düştü ve içimi eski ve hoş bir arkadaştan sonsuza dek ayrılıyor olmanın ve yazdığım tarihin kaderi ne olursa olsun, onu yazan tarihçinin hayatının kısa ve belirsiz olması gerektiğinin hüznü kapladı.

Edward Gibbon *Roma İmparatorluğu'nun Gerileyişi ve Çöküşü*'nü bitirdiği andaki duygularını böyle ifade etmişti. Kimse benim mütevazı bir Bizans hikayesi yazma teşebbüsümü, İngiliz edebiyatının en büyük tarihi şaheseriyle karşılaştırdığım fikrine kapılmasın. Ancak o boğucu Temmuz akşamı, bu üçlemeye son noktayı koyduğumda, tesadüfen ben de ay ışığının aydınlattığı bahçede yürüyüşe çıktım. Gerçi gördüğüm manzaranın Gibbon'unki gibi muhteşem olduğunu –ya da gelecekteki şöhretimi düşündüğümü– söyleyemem ama en azından bir konuda aynı şeyi paylaştığımızı fark ettim. Eserim bittikten sonra, ben de eski ve değerli bir arkadaşıma veda ettiğim hissine kapılmıştım.

Bu üçlemenin ilk cildi, Büyük Constantinus'un 12 Mayıs 330 Pazartesi günü Bizans İmparatorluğu'nu kuruşundan, 800 yılı Noel'inde Charlemagne'nin taç giyişiyle Hıristiyan rakibi Kutsal Roma İmparatorluğu'nun başlamasına kadar olan dönemi kapsıyordu. İkinci cilt ise, büyüleyici Makedon hanedanının gücü ele geçirişiyle, Bulgarkıran lakabıyla anılan II. Basileios hakimiyetinde yükseliş dönemini yaşadığını, ancak kötü bir kehanetle sona erişini anlatıyordu: Tarihindeki üç büyük yenilgisinin ilki, 1071 yılında Malazgirt'te Selçuklu ordusunun elinden olmuştu. Üçüncü ve son cilt ise, bu bozgunun taşıdığı hayati önemi, imparatorluğun Anadolu'daki çoğu toprağını ve dolayısıyla asker gücünü de kaybedişini ve imparatorluğu yüz yıl sonra meydana gelecek Dördüncü Haçlı Seferi saldırılarına karşı koyamayacak kadar zayıflatmasını anlatacaktır. Sonrasında, VIII. Mikhael Palaiologos'un muzafferane dönüşüyle sona eren elli altı yıllık Latin hakimiyeti dönemi, ilk bakışta nahoş bir ara verme gibi görünse de, esas itibarıyla Bizans İmparatorluğu'na etkisinden asla kurtulamayacağı ikinci darbeyi vurmuştur. Son iki yüz yıllık tarihi ise Osmanlıların giderek artan gücü karşısında engellenemez çöküşünü anlatmakta ve korkarım, okunmasını da zaman zaman acıklı kılmaktadır. Trajik olmasına karşın, sadece son bölümde moraller biraz daha düzelecektir. Kahramanlık hikayelerine yaraşan da budur.

Bu ciltlerin ilkinin girişinde, bundan önceki ilgi odağımı oluşturan Venedik Cumhuriyeti ile Bizans İmparatorluğu tarihi arasındaki önemli farktan yazar olarak ne kadar etkilendiğimden bahsetmiştim. Yüzyıllar geçtikçe iki tarih giderek, 1204-05 trajedisi öncesi ve sonrasında, birbirine karıştı ve Bizans İmparatorluğu'nun son yıllarında Serenissima ikinci bir hıyanet olarak nitelendirilebilecek bir hata yaparak, bu defa seyretmekle yetindi. Bu nedenle kıyaslamayı biraz daha devam ettirmeye karar verdim. İlk bakışta her ikisinin pek çok ortak yanı var. Nihayetinde Venedik Bizans'ın çocuğuydu ve ilk yıllarını Bizans kolonisi olarak geçirmiş ve kültürel açıdan da Konstantinopolis'ten etkilenmişti. Masallara özgü güzellikler ve zenginliklerle bezenmiş hem anne hem de kızı, mermer, malakit ve somakiden yapılma şehirler olarak nam salmışlardı. Üstelik bu benzetme o kadar doğruydu ki, onları gören herkes, anlatılanların az bile olduğunu düşünüyordu. Her ikisi de yaklaşık bin yıl ayakta kaldılar. Yani İngiltere tarihinde Fatih William'dan günümüze kadar geçen süre kadar. Her ikisi de belli süreyle çok güç kazandılar ve hak etseler de etmeseler de, zalim ve entrikacı oldukları gerekçesiyle kötü nam saldılar. Nihayetinde her ikisi de çok uzun yaşadılar ve yavaş ve küçük düşürücü bir çöküşe maruz kaldılar.

Ama benzerlikleri bu kadar. Venedik bir cumhuriyetti ve yasal açıdan bir oligarşi gibi görünse de, aslında dünya üstündeki diğer ülkelerden çok daha demokratikti -bunlardan sadece İsveç dışarda tutulabilir. Kendi tarzında bir Tanrı korkusu olsa da, tarihi boyunca Kilise'nin içişlerine karışmasına asla izin vermemiş ve papanın koyduğu yasaklara da meydan okumaktan çekinmemiştir. Buna karşın Bizans otokrasi ile teokrasi arasında bir yerdeydi; mutlak güç, kendini Tanrının Yeryüzündeki Temsilcisi ve Havarilere Eş gören *-isapostolos-* bir İmparatorun elindeydi. Venedik materyalist, sert ve gerçekçiydi; Bizans ise Papalık makamı da dahil olmak üzere, Hıristiyan dünyasının gördüğü en manevi odaklı dünyevi devletti. Venedik, lagününün sakin, sığ sularında Avrupa kıtası üzerindeki benzersiz güvenli konumunun tadını çıkarırken, Konstantinopolis sürekli saldırı tehdidiyle yaşamıştır. Venedik son, hüzünlü yüzyıllarında kendini orta çaplı bir sefahate kaptırmış, nihayetinde de en aşağılayıcı koşullarla, kendini savunmak adına tek kurşun bile atmadan genç Napolyon'un kollarına atılmıştır. Bizans ise onurunu korumuştur. Son iki yüzyılında çeşitli imparatorları üç kere Roma kilisesine boyun eğmek suretiyle güvenliğini satın almaya çalışsa da, Konstantinopolis halkı asla eski, geleneksel inancından taviz vermemiştir. Vadesi dolduğunda da, elli beş çaresiz gün boyunca, on bin kişi çeyrek milyona karşı sonuna kadar savaşmış, onca zaman yıkılmaz denilen surlar saldırılara dayanamayıp çöktüğünde de, son imparatorları ölüme savaşarak gitmiştir.

İlk iki cildi okuyanlara bu kitabın hiçbir bilimsel iddiası olmadığını anlatmaya gerek yoktur. Lise yıllarında dört yıl boyunca Eski Yunanca eğitimi almama rağmen, elimin altında sözlük olmaksızın en basit Yunanca metni bile anlamaktan acizim. Bu nedenle neredeyse tamamen yazarların, ikinci elden yapılan çevirileri ya da özetlerine güvenmek zorunda kaldım. Aslında bu durum fazla engel teşkil etmedi. Özellikle de,

bu ciltte işlenen yüzyıllarla ilgili ikincil kaynaklar o kadar çok ki, seçmekten ziyade hangisinin bir kenara bırakılacağı daha fazla sorun oldu, diyebilirim. Ayrıca neredeyse bin iki yüz yıllık bir dönemi anlatmak için, neredeyse bir o kadar da sayfa yazmak gerektiğinden -daha iyi anlaşılabilmesi için, perde imparatorluğun kuruluşunun biraz öncesinde aralanmış ve tamamına erdirilebilmesi için de çöküşünden bir süre geçtikten sonra tekrar kapatılmıştır- acele ederek, konulara sadece yüzeysel değindiğimi itiraf ediyorum. Zaten kitap, sadece bu yönüyle bile bilimsel olmayı hak etmiyor.

Yine de pişman değilim. Amacım asla tarihe yeni bir ışık tutmak olmadı. Kalemi elime aldığım günden beri, iki amacım vardı: Birincisi, ilk cildin girişinde bahsettiğim gibi, yüzyıllar süren suskunluğa bir son vermek istiyordum. Bu suskunluk nedeniyle, Batı Avrupa'nın farklı tahsil görmüş sayısız nesilleri, dünya tarihinin en uzun süre ayakta kalan -ve belki de kesintisiz ilham vermeye devam eden- Hıristiyan uygarlığı hakkında tek kelime bilmeden yetişmişlerdi. İkinci olarak da, meraklılarına basit ve kolay okunur olmasının yanı sıra, sürükleyici ve olabildiğince doğru bir hikaye anlatmaya çalıştım. Okuyucunun, son cildi de bitirdikten sonra, uzun süren ama çok severek yaptığım işin sonucunda hissettiğim üzüntüyü paylaşmasını bekleyemem. Ama bir konuda bana katılacaklarından eminim: Bu hikaye anlatılmaya değer!

John Julius Norwich
Castle Combe, Temmuz 1994

1

Aleksios'un Yükselişi

[1081]

Çok güzel bir akşam yemeği hazırladık, lezzetli sosu da hazır. Eğer ziyafetimize katılmak istersen bir an önce gel ve soframızda yerini al.

Aleksios ve Isaakios Komnenos'tan *Kaisar* Ioannes Dukas'a, Şubat 1081.
The Alexiad, II, 6

4 Nisan 1081 Paskalya Pazarı günü yirmi dört yaşındaki General Aleksios Komnenos Ayasofya'da taç giyerek parçalanmış bir imparatorluğun resmen başına geçer. Malazgirt'te Selçuklulara karşı tarihlerinin en büyük yenilgisini almalarının üstünden on yıl geçmiştir. Bu yenilgi sonucunda, İmparator IV. Romanos Diogenes esir düşmüş, bir zamanlar yenilmezliğiyle ün salmış Bizans ordusu savaş meydanından kaçmış ve Anadolu'nun merkezindeki yaklaşık yetmiş beş bin kilometrekarelik alan Selçuklu hâkimiyetine geçmiştir. Bizans bir hamlede yiyecek kaynağı ve işgücünün büyük kısmını kaybetmiştir. Artık ayakta kalıp kalamayacağı bile şüphelidir.

Serbest bırakılır bırakılmaz tekrar *basileios* olma şansı verilseydi, belki de Romanos işleri tekrar yoluna koyabilecekti. Halkına karşı çok daha büyük bir tehdit olarak gördüğü Mısır Fatımi Halifeliği'yle uğraşan Selçuklu Sultanı Alp Arslan'ın, Bizans İmparatorluğu ile bir alıp veremediği yoktu. Romanos ve Alp Arslan son derece iyi anlaşmışlar ve Alp Arslan, Romanos'un serbest bırakılması karşılığında büyük toprak talebinde bulunmamıştı. Ancak Konstantinopolis'teki saray ayaklanması sonucunda Romanos devrilmiş, tahtı zorla geri alma çabası başarısızlıkla sonuçlanınca da kör edilerek çok geçmeden ölmüştü. Yapılan antlaşma onun yerine geçen zavallı VII. Mikhael (kültürlü ve zeki olmasına rağmen tahta geçecek yapıda biri değildir) ve onun iki akıl hocası amcası *Kaisar* Ioannes Dukas ve âlim Mikhael Psellos tarafından feshedilince de Selçukluların önü açılmıştır.

Batı'da da durum pek iç açıcı değildir. 16 Nisan 1071 tarihinde (Malazgirt'ten dört ay önce, ancak yaklaşık üç yıl süren bir kuşatmanın ardından) Güney İtalya'daki Normanlar Robert Guiscard isimli son derece parlak bir lider komutanlığında Bari'yi fethetmişlerdir. Iustinianos döneminden beri Bari neredeyse beş yüzyıl boyunca Bizans hâkimiyeti altındaydı. Eskiden zengin ve refah düzeyi yüksek bir bölgenin başkentiyken, son dönemde yarımadada kalan tek Bizans ileri karakol mevkii, daha doğrusu Bizans sancaklarının düşman topraklarla çevrili bir kuşatılmış bölgede dalgalandığı bir merkez haline gelmişti. O Paskalya Pazarı'ndan bir gün önce Bizans bayrakları son defa dalgalandı ve o dönemden itibaren "Bizans İtalyası" terimi çelişkili bir ifade ha-

line geldi. Ertesi yıl Bulgaristan'da tehlikeli bir ayaklanma yaşandı ve bu sırada Zetalı Prens Mikhael'in oğlu Konstantinos Bodin, Prizren'de çar sıfatıyla taç giydi. Ülkeye pahalıya patlamış olsa da, şimdilik düzen sağlanmış görünüyordu. Ancak çok geçmeden çok daha büyük sorunlar yaşanacağından herkes emindi.

Bir de Roma sorunu vardı. İmparator Mikhael çok büyük bir politik hata yaparak, Bari'nin düşüşü üzerine Papa VII. Gregorius'tan Norman tehdidi için yardım isteğinde bulundu. Bunun sonucunda Gregorius açıktan açığa Adriyatik'in doğu kıyılarındaki etki alanını genişletmeye başladığında (1075 yılında Hırvatistan Kralı Demetrius Zvonimir adında bir vasala taç taktı ve iki yıl sonra da Zetalı Mikhael'e[1] ikinci bir papalık tacı bahşetti) karşı koyacak hâlde değildi. Bu arada hem Macarlar hem de barbar Peçenekler eski hilelerine başvurarak, tüm Balkan Yarımadası'nı tekrar kaosa sürüklemişlerdi.

Her tarafta buna benzer felaketlerin yaşandığı göz önüne alınırsa, ordunun çeşitli kesimlerinin dağılmasına şaşmamak gerekir. İlk ayaklanmaya, vatandaşlarının Güney İtalya'da başardığı gibi Orta Anadolu'da bağımsız bir Norman devleti kurmaya teşebbüs eden Roussel de Bailleul (Ursel) adında bir Norman paralı askeri liderlik etmiştir. Sonunda Aleksios Komnenos'un dize getirdiği Roussel kısa süre hapiste kaldıktan sonra, Aleksios'un yanında tahtta hak talep eden başka iki kişiye karşı savaşmıştır: Malazgirt Savaşı'nda yararlık gösteren az sayıda subaydan biri olan Durazzo, *dux*'u Nikephoros Bryennios ve Anadolu askeri aristokrasisinin eski bir üyesi olan Nikephoros Botaneiates. 1077 yılı Kasım ayında Bryennios Konstantinopolis surlarına dayanmış, ancak sonradan Trakya'ya çekilmek zorunda bırakılmıştır. Botaneiates de başkentte doğrudan saldırı planları yapmaya başlamıştır ama buna gerek kalmayacaktır. 1078 Mart'ında isyan başlar. İsyancılarla başa çıkamayan Mikhael kaçar ve Studios Manastırı'na sığınır. 24 Mart günü Botaneiates büyük bir zaferle Konstantinopolis'e girer. Bu emrivakiyle karşılaşan Aleksios'un yeni imparatora boyun eğmekten başka çaresi yoktur. *Nobelissimos* unvanını ve orduların başkomutanı rütbesini alarak derhal Bryennios'a karşı gönderilir. Birkaç ay sonra ikinci isyankâr mahkûmu Konstantinopolis'e getirir. Ancak umduğu gibi büyük minnetle karşılanmak yerine sadece şehre girmesine izin verilir ve ardından hemen yeni bir isyanın baş gösterdiği Anadolu'ya geri çağrılır. Saray zindanına atılan Bryennios'un ise çok geçmeden gözleri çıkarılır.

Emirlere uymasına rağmen Aleksios'un bu soğuk karşılanmadan hiç hoşlanmadığını saklama gereği görmemesi doğaldır. Nikephoros Botaneiates, haklı olarak korkmaya başlamıştır. Yetmişli yaşlarını sürmekte olan yaşlı adam kontrolü kaybetmiştir bile. Gelecek iki yıl içinde imparatorluk giderek iyiden iyiye kaosa sürüklenmiştir. Ayaklanmaları ihtilaller, ihtilalleri ayaklanmalar izlemiştir. Selçuklular amansızca

[1] Önceden Diokleia adıyla anılan ve imparatorluk dahilinde yarı bağımsız bir prenslik olan Zeta, 1035 yılında ayaklanmış ve o dönemden beri de Bizans boyunduruğu altına girmeyi reddetmiştir.

ilerlemiş ve 1080 yılında Alp Arslan'ın oğlu Melik Şah Anadolu Selçuklu Sultanlığı'nın sınırlarını Kilikia'dan Hellespontos'a (Çanakkale Boğazı) kadar genişletmiştir. Bu arada Nikephoros iyice gözden düşmüştür. Onun gibi önceden tahtı gasp edenler (örneğin Nikephoros Phokas, Ioannes Tsimiskes ya da Romanos Diogenes) önceki imparatorun çocuklarını tahta ortak ederek, kendilerine biraz olsun meşruluk kazandırmışlardır. Botaneiates ise Mikhael'in dört yaşındaki oğlunu tahta ortak etmek için en ufak bir çaba sarf etmediğinden, sağduyulu hiçbir Bizanslının gözünde kabul görmemiştir. Bu da yetmezmiş gibi, tahta geçişinden az süre sonra karısının ölümü üzerine, büyüleyici güzellikteki Alania (Alanya) imparatoriçesi Maria[2] (Anna Komnena onun Pheidias'ın heykellerinden bile daha güzel olduğundan bahseder) ile kocası Mikhael'in hâlâ hayatta olmasına aldırmadan evlenmiştir. Kocası manastıra girdiğinde ondan kurtulunması gerekiyordu. Din adamları bu tür ittifaklara göz yummuşlardır. Ancak her ne koşulda olursa olsun üçüncü evlilikler bizzat Aziz Basileios tarafından "ılımlı zina" olarak lanetlenmiş ve her iki taraf için de dört yıl boyunca Aşai Rabbani (ekmek-şarap) Ayini'ne katılamamakla cezalandırmıştır.[3] Yok yere kaybettiği desteği tekrar geri elde etmek için boş girişimlerde bulunan Nikephoros, hazineyi iyiden iyiye boşaltmıştır. Daha VII. Mikhael döneminde başlayan enflasyon[4] daha da artmıştır. Başa güçlü biri geçmedikçe Bizans için hiç umut kalmamıştır.

Bu arada Nikephoros'un popüleritesi düşerken Aleksios Komnenos'unki de giderek artmış ve sonunda Konstantinopolis ve ötesinde tek kurtarıcı olarak görülmeye başlanmıştır. İlk olarak on dört yaşında ağabeyi Manuel'in emrinde 1070 yılında Selçuklulara karşı savaşmış[5] ve o günden sonra ne Selçuk Türkleri karşısında ne de Bizans ayaklanmaları sırasında hiç yenilgiye uğramamıştır. Mükemmel bir general olduğunu kanıtlamış ve zaferden zafere koşturduğu askerlerinin sevgi ve güvenini kazanmıştır. Ancak Bizanslıların gözünde önemli olan başka özellikleri de vardır. İmparatorluk soyundan gelmektedir. Amcası Isaakios Komnenos yaklaşık yirmi yıl önce kısa süreyle tahta hâkim olmuştur. Annesi aşırı hırslı Anna Dalassena beş oğlunu da (Aleksios üçüncüdür) günün birinde imparator olacakları inancıyla yetiştirmiştir.

---

2 Gürcü kralı IV. Bagrat'ın kızıdır ve 1065 yılında Mikhael Dukas'la evlenmiştir.

3 Birden fazla evlilikler, özellikle de İmparator Leon'un dördüncü evliliği için bkz. *Bizans Tarihi II (Yükseliş Dönemi)*, 8. Bölüm.

4 *Parapinakes* (eksik çeyrek) lakabıyla anılmıştır. Zira onun döneminde altın *nomisma* beş yüzyıldan daha uzun süre aynı değerde kaldıktan sonra dörtte bir oranında değer kaybetmiştir.

5 Bize bu bilgiyi, döneme ait en önemli ve en canlı kaynak olan ve babasının hayat hikâyesini başından sonuna kadar anlatan Anna Komnena (Alexiad, I, i) vermektedir. Diğer yandan Zonaras Aleksios'un 1118 yılında yetmiş yaşında öldüğünden bahsetmektedir. Buna göre 1048 yılında doğmuş ve 1070 yılında da yirmi iki yaşına gelmiş olması gerekir. Gerçi Anna'nın şahitliği bazen yanıltıcı olabilmektedir ama Orta Çağ'da genç yaşta savaş alanına çıkmak olağan bir gelenek olduğundan ona güvenebileceğimizi düşünüyoruz. Ayrıca babasının hikâyesini de daha iyi biliyor olmalıdır.

Ayrıca *Kaisar* Ioannes Dukas'ın torunu ve Malazgirt'te Romanos Diogenes'i rezilce aldatan[6] Andronikos Dukas'ın kızı Irene ile evlenmekle, sadece en zengin ve en nüfuzlu ailelerden birinin değil, din adamlarının (ki Patrikleri 1075 yılında ölen, Dukas himayesindeki Ioannes Ksiphilinos'tur) ve aristokrasinin büyük kesiminin de desteğini garanti altına almıştır.

Ancak yine aynı sebeplerden dolayı sarayda Aleksios'un düşmanları da vardır. En önemlisi burada ihtiyacı olan desteği de bizzat İmparatoriçenin şahsında bulmuştur. Maria yeni kocasına âşık değildir, üstelik neredeyse onun büyükannesi olacak yaştadır. VII. Mikhael'in eski karısı olduğu için sadakat önceliği Dukas ailesine aittir ve Aleksios da evlilik sonucunda bu ailenin bir üyesi haline gelmiştir. Belki de (o dönemin kronikçisi Ioannes Zonaras'ın bahsettiğine göre) kocasının yakın iki arkadaşı olan fesat niyetli ve barbar kökenli Borilos ve Germanos'un genç generali yok etmek üzere bir plan hazırladıklarından haberdardır ve onu korumayı kendine görev edinmiştir. Kocasının uzak bir akrabasını halefi ilan edeceğini bilmesi ve oğlu Konstantinos'un çıkarlarını korumak istemesi de ihtimal dahilindedir. Hatta (ki vuku bulacak olaylar bu ihtimali daha da güçlendirmektedir) Aleksios'a âşık olup kendini Tsimiskes'e karşı Theophano'nun üstlendiği rolle dahi özdeşleştirmiş olabilir.[7] Bütün bu varsayımların hepsi doğru olabilir de olmayabilir de. Kimse bu konuda somut bir şey yazmıyor. Bütün bildiğimiz 1080 yılında Alanialı Maria'nın Aleksios Komnenos'u evlat edindiğidir.

Botaneiates karşı çıkmaz. Tamamen karısının etkisi altında zayıf bir adamdır ve artık bunama aşamasına gelmiştir. Karşı çıkmak bir yana, senenin sonuna doğru Aleksios'u, yakın zamanda Kyzikos'u (Erdek yakınında) ele geçiren Selçuklulara karşı sefere gönderir. Aleksios da bu fırsatı beklemektedir. Zaten bir süreden beri iş işten geçmeden bunak yaşlı imparatordan kurtulunması gerektiğini düşünmektedir. Cinayet işlemeye pek niyetli olmadığından da bu işi askeri yolla çözmeyi planlamaktadır. Gerekli birlikler şüphe uyandırmadan harekete geçirilmelidir. Bu seferle bu problem bir anda ortadan kalkmıştır. Ordunun derhal başkent dışında, Adrianopolis (Edirne) yolu üstünde yer alan küçük Tsouroulos köyünde toplanması emrini verir.

Maria'nın Aleksios'u evlat edinmesi ve ona verdiği yeni görev, Borilos ve Germanos tarafından pek hoş karşılanmamış olmalıdır. Eski düşmanları çok önemli bir konuma gelmiş ve kraliyet ailesinin saraya dilediği gibi girip çıkan bir üyesi olmuştur. İmparatoru ve daha da tehlikelisi her yerde ajanları olan ve Aleksios'u bütün olup bitenlerden haberdar eden imparatoriçeyi her gün görmektedir. Ordunun seferber edildiğini duyduklarında derhal harekete geçmek zorunda olduklarını fark ederler. Ancak uyarılan Aleksios onlardan önce davranır. 14 Şubat 1081 gününün erken saatlerinde kardeşi Isaakios ile birlikte Blakhernai Sarayı'na gider ve ahırlara girerler. İhtiyaçları olan atları aldıktan sonra takip edilmelerini önlemek için diğer atları sakatlar ve dörtnala yola çıkarlar. İlk hedefleri Haliç'in kuzey ucunda yer alan ve Kosmidion

---

6 Bkz. *Bizans Tarihi II (Yükseliş Dönemi)*, s. 277-278.

7 Bkz. *Bizans Tarihi II (Yükseliş Dönemi)*, s. 170-173.

adıyla anılan Aziz Kosmas ve Damianos Manastırı'dır. Orada Aleksios'un kayınvalidesi Maria Traiana, Dukas'ı uyarır ve şans eseri karşılaştıkları, Irene'nin kız kardeşi Anna'nın kocası, zengin ve nüfuzlu Georgios Palaiologos'un desteğini de alırlar.[8] Sonra da hazırlıkların neredeyse tamamlanmış olduğu Tsouroulos'a gider ve yardıma gelmesi için *Kaisar* Ioannes'e çağrıda bulunurlar.

Emekliye ayrılan *kaisar* birkaç kilometre mesafedeki Moroboundos'ta yer alan malikânesinde yaşamaktadır. Haberci geldiğinde öğle uykusunu uyumaktadır, ancak torunu tarafından ayaklanma haberiyle uyandırılır. Önce inanmak istemez ve oğlana tokat atar. Ancak sonra mesaj eline verilir. Anna Komnena'ya göre içinde bu bölümün başında yer alan üstü kapalı davetiye yazılıdır ve Ioannes Dukas için bu sözler yeterlidir. Derhal atını çağırtır ve Tsouroulos'a doğru yola çıkar. Çok geçmeden Konstantinopolis'e giden ve beraberinde hazineye götürdüğü çok miktarda altın taşıyan bir vergi tahsildarıyla karşılaşır. Ona eşlik etme konusunda adamı bir şekilde ikna eder. Sonra bir grup Türkle karşılaşır. Büyük ganimet vaadi karşılığında onlar da ayaklanmaya katılmaya karar verirler. Doğal olarak buluşma yerine varan grup büyük tezahüratla karşılanır.

İki ya da üç gün sonra (bu arada başka önemli taraftarlar da onlara katılır) Aleksios ve Isaakios hareket emrini verir. O ana kadar yeni imparatorun kim olacağının gündeme gelmemesi şaşırtıcıdır. Ancak ilk gece konakladıkları küçük Skhiza köyünde orduya bu soru sorulur ve o zaman bile seçim hakkı tanınır. *Basileios* olarak Aleksios'u mu yoksa Isaakios'u mu görmek isterler? Tahmin edilebileceği gibi sonuç kesin değildir. Daha büyük olan ve Doğu'da kazandığı başarılar nedeniyle Antiokheia (Antakya) düklüğünü elde eden Isaakios, askerler arasında çok sevilmektedir. Ancak bu görevi severek kardeşine bırakır ve sonunda Dukas ailesi kazanır. Aleksios'a büyük coşkuyla imparatorluk unvanları verilir ve oracıkta, normalde imparator için yapılan ve büyük ihtimalle Aleksios'un saraydan ayrılmadan önce aşırdığı, üzerinde altın işlemeli çift başlı Bizans kartalı tasviri olan erguvan renkli çizmeler giydirilir.

Aynı aile içinde Botaneiates'e karşı ayaklanma planlayan başkaları da vardır. Skhiza'daki törenin yapıldığı gün enişteleri Nikephoros Melissenos da (kız kardeşleri Eudokia'nın kocası) Khrysopolis'te (Üsküdar)[9] kendi isyan ordusunu hazırlamakla

---

8 Chalandon (*Essai sur le règne d'Alexis Ier Comnène*) bu buluşmanın kaza sonucu geliştiği fikrine karşı çıkmaktadır. Eğer öyleyse (ki Anna Komnena detayıyla anlatmıştır (*Alexiad*, II. Kitap) Georgios Palaiologos'un neden tüm taşınabilir mal varlığını da yanına aldığını sorgulamakta, bütün bunların önceden dikkatle planlandığı ve Georgios'un başından beri işbirlikçi olduğu görüşünün daha mantıklı olduğunu ileri sürmektedir. Anna ise bu mal varlığının manastıra emanet edildiğinden bahsetmekte ve bunda hiçbir tuhaflık görmemektedir. Ayrıca Anna Palaiologos'un başında Komnenoslara pek yardım etmek istemediğini ve ancak kayınvaldesinin isteğiyle buna ikna olduğunu da belirtmektedir. Samimi olmasa başında da muhalefet etmemesi gerekmez miydi?

9 12. yüzyılda Skutarion Sarayı'nın inşa edilmesinden sonra Skutari adını alan şehir, fetihten sonra Üsküdar haline gelmiştir.

meşguldür. Anadolu'dan henüz gelen Nikephoros diğerlerinin planlarından habersizdir. Öğrenir öğrenmez de Aleksios'a, imparatorluğu aralarında Doğu ve Batı kesimleri halinde ikiye bölmeyi önerdiği bir mektup gönderir. Aleksios'un imparatorluğu başka biriyle paylaşmaya hiç niyeti yoktur. Ancak bu teklifi tamamen reddederse Botaneiates'le birleşerek kendine karşı hareket edeceğinden korktuğundan kaçamak cevap verir. Bu arada son sürat başkente doğru yoluna devam eder.

Hâlâ ne yapacağını tam olarak bilememektedir. Bir kuşatma sözkonusu değildir. Üç buçuk yıl önce kenti Bryennios'un güçlerine karşı bizzat savunduğundan, devasa üçlü savunma sisteminin kendi adamlarından çok daha büyük güçlere karşı koyabileceğinin bilincindedir. Ancak *kaisar*'la yaptığı bir ya da iki günlük bir görüşme sonunda, surların belli bölümlerini savunan bölüklerin (örneğin "Ölümsüzler" olarak adlandırılan Vareg (Varang) muhafızlar) imparator için canlarını feda edecekleri gerçeğine rağmen diğerlerini (özellikle de Edirne Kapısı'nı savunan Cermen kabileleri) tatlı sözlerle kandırmanın mümkün olabileceği kanaatine varır. Georgios Palaiologos bir şekilde onların lideriyle anlaşma sağlar ve mesele hallolur. Havanın kararmaya yüz tuttuğu bir akşamüstü Palaiologos ve birkaç adamı Cermenlerin tuttuğu kulelerden birine merdiven dayayıp yukarı tırmanırlar. Gecenin karanlığında Aleksios da bütün güçlerini kalenin dibine toplar. Gün doğarken her şey hazırdır. Tepedeki Palaiologos işareti verince adamları içerden kapıları açar ve isyan ordusu Konstantinopolis'e girer.

Fazla direnişle karşılaşmazlar. Halk eski imparatora pek saygı ya da sevgi duymamaktadır. Çoğu er ya da geç devrileceğinin farkındadır ve muhtemelen yerine genç ve dinamik bir generalin geçmesinden hoşnuttur. Ancak herhalde kendilerine fethedilen bir düşman gibi davranılmasını da beklememişlerdir. Aleksios'un ordusundaki çok güçlü barbar kesim kısa sürede diğerlerini de etkisi altına almış ve şehre girdikten az zaman sonra her tarafa dağılarak büyük bir yağma ve tecavüz akını başlatmışlardır. Çok geçmeden ayak takımı da onlara katılınca karmaşa hâli tüm şehre yayılmıştır. Sonunda harekâtın başarısı tehlikeye girmiş ve hatta meşru imparatora sadık kalanlar isyankârların yenilme ihtimalini düşünmeye başlamışlardır. Bunlardan biri oğlunun yenilgiye uğramasından korkan, Georgios Palaiologos'un babası Nikephoros'tur. Bir diğeri ise askeri sorumluluk üstlenen ve şimdi de Forum Constantinum ile *Milion*[10] arasında, güvenilir diğer birliklerle beraber Vareg muhafızları toplayan, Aleksios'un ezeli düşmanı Borilos'tur.

Botaneiates ise yenildiğinin farkındadır. Melissenos ve adamlarından yardım alma girişimlerini önleyen donanmanın Georgios Palaiologos'un tarafına geçip de boğazları tutması üzerine direniş isteği iyice kırılmıştır. Yaşlı ve ondan çok daha fazla saygı gören Patrik Kosmas, daha fazla Hıristiyan kanı dökülmesini önlemek amacıyla, tahttan çekilmesi için ona âdeta yalvarmaktadır. Aslında ikna olmaya hazırdır. İlk teklif Ni-

[10] "İlk kilometre taşı" bir meydan oluşturan dört zafer takından oluşmakta ve imparatorluktan diğer merkezlere olan mesafeyi göstermekteydi. *Milion*'u Sultanahmet Meydanı'nın kuzey köşesinde, Yerebatan Sarnıcı'na yakın bir yerde görmek mümkündür.

kephoros Palaiologos tarafından Komnenos ailesine götürülür. Buna göre Aleksios'u evlat edinecek, tahta ortak edecek ve ona tüm yetkileri vererek sadece imparator unvanını ve ayrıcalıklarını koruyacaktır. Ancak bu teklif *Kaisar* Ioannes tarafından küçümsenerek geri çevrilince tartışma gereği görmez. İmparator kıyafetinin üzerine kaba bir cüppe geçirir ve doğru Ayasofya'ya giderek tahttan el çektiğini açıklar. Sonra da selefi Romanos Argyros'un elli yıl önce yaptırdığı, yedinci tepe üzerinde yer alan çirkin Peribleptos Manastırı'na[11] gönderilir ve isteksizce de olsa keşiş hayatını kabullenir. Anna Komnena bir süre sonra onu ziyarete giden bir arkadaşının nasıl olduğunu sorduğunda "Et yememek canımı sıkıyor. Onun dışında beni üzen pek bir şey yok." diye cevap verdiğinden bahseder.[12]

Bizans İmparatorluğu'nun yetmiş altıncı imparatoru kısa boylu, tıknaz, geniş omuzlu ve geniş göğüslü bir adamdır. Yay gibi gür kaşlarının altındaki çukur gözleri, yumuşak ama insanın içine işleyen bakışlar fırlatmaktadır. Sakalı da gürdür. Kızı Anna bile ayaktayken insanları pek etkileyemediğini kabul eder. Ancak tahtta otururken durum çok farklıdır: "Güzellik, erdem, saygınlık ve erişilmez bir görkem saçan... Ateşli bir kasırgayı çağrıştırıyor."[13] Özellikle babasını anlatan Anna'nın ifadelerinde biraz temkinli olmak gerekir. Diğer yandan onun II. Basileios döneminden beri başa geçen en yetenekli kişi olduğuna ve yaklaşık elli yılı aşkın bir süre sonra imparatorluğun tekrar güçlü ve yetkin ellere teslim edildiğine hiç şüphe yoktur.

Büyük Saray'a gelir gelmez çalışmaya başlar. En önemli iş askerlerin tekrar disiplin altına alınmasıdır. Son davranışlarından onun sorumlu tutulması bir yana, kontrol altına alınmazlarsa isyana kalkışmaları işten bile değildir. O ana kadar başkentteki her yere sızdıkları için bu kolay bir iş olmayacaktır. Ancak yirmi dört saat geçtikten sonra toplanır ve yatıştırılırlar. Konstantinopolis'e tekrar sükûnet hâkim olur. Ancak Aleksios bir Bizanslıdır ve hâlâ kafasını kurcalayan şeyler vardır. Neticede bu barbarları şehre o sokmuştur. Olaylardan da en az onlar kadar sorumludur. Annesinin tavsiyesi üzerine endişelerini patriğe açar. Patrik de meselenin hallolması için kilise mahkemesine başvurur. Mahkeme suçlu olduğuna karar verince ailesi ve darbeye katılanlarla (eşleri de dahil olmak üzere) birlikte belli bir süre perhiz yapma ve başka çeşitli cezalara çarptırılır. Kızına göre imparator daha da ileri giderek kırk gün boyunca imparator kıyafetlerinin altına çuval bezinden yapılma bir tövbe elbisesi giyer ve geceleri de yerde, başını yastık niyetine kullandığı bir taşa koyarak yatar.

Bu arada uğraşılmayı bekleyen ciddi memleket meseleleri vardır ve yandaşları ile Dukas ailesi arasında anlaşmazlıklar baş gösterir. Olayların başlangıcına ise imparator

---

[11] Bkz. *Bizans Tarihi II (Yükseliş Dönemi)*, s. 219-220.

[12] *The Alexiad*, III, 1. Bu kitaptan yapılan tüm alıntılarda, E. R. A. Sewter'in çevirisi temel alınmıştır.

[13] Aynı eser, III, 3.

ve İmparatoriçe Alanialı Maria arasındaki ilişki neden olmuştur. Devrik *basileios*un karısı olarak yeni imparatorun gelişiyle saraydan ayrılması beklenen Maria hiç oralı olmaz. Gerçi yeni imparatoru evlat edinmekle onun da annesi olmuştur. Aleksios beklenmedik bir şekilde on beş yaşındaki karısı Irene Dukas'ı annesi, kız kardeşleri ve büyükbabası *kaisar* ile birlikte daha küçük bir saraya yerleştirmiş ve kendisi dillere destan güzel Maria ile birlikte Boukoleon'da[14] kalmıştır. Dukas ailesinin bu karara verdiği tepkiyi tahmin etmek zor değildir. Komnenoslara bayıldıklarından değil, Aleksios onlardan biriyle evlendiği için destek vermişlerdir. Georgios Palaiologos (Irene'nin enişte si) bir grup Komnenos yandaşı tezahüratlar sırasında kocasıyla birlikte Irene'nin adını da zikretmeyi reddettiğinde onlara "Ben böyle büyük bir zaferi sizin için değil, adını ağzınıza almadığınız Irene'nin hatırına kazandım" demiş ve donanmayı yendikten sonra da tüm denizcilerin önce Irene sonra da Aleksios'un isimleriyle tezahürat etmeleri konusunda ısrar etmiştir.

Ancak bu hoşnutsuzluk Georgios ve ailesiyle sınırlı kalmaz. Söylentiler şehirde hızla yayılır. Kimi Aleksios'un çocuğunun annesini boşayıp imparatoriçenin üçüncü kocası olacağından bahsediyor, kimi de bu tuhaf gelişmelerin ardında annesi Anna Dalassena'nın olduğuna inanıyordu. Zira Dukas ailesinden her zaman nefret eden Anna, şimdi de oğlu tahta kurulduktan sonra bu ailenin elinden gücü alıp onları tamamen etkisiz hale getirmek istemektedir. Bu söylentilerden ilkinde gerçek payı varken ikincisi kesinlikle doğrudur. Paskalya Pazarı'ndan birkaç gün sonra, Aleksios ateşe körükle gider ve karısının tahta ortak olmasına karşı çıkar.

Dukasların yanı sıra bu hareket tüm Bizanslılar için düpedüz hakarettir. Geleneksel anlamda bir imparatoriçe sadece imparatorun karısı değil, dikkate değer ölçüde güç ve otorite sahibi bir kişidir. Kendi maiyeti ve üzerinde tek başına söz sahibi olduğu bir geliri vardır. Ayrıca başlıca törenlerde çok önemli bir rol üstlenmektedir. Aleksios karısını tahttan mahrum etmekten çok hoşnut değildir. Dukasları çok sevmez, ancak onlara çok şey borçludur. Ayrıca hâkimiyetinin henüz başladığı dönemde, Bizans soylu sınıfının en güçlü ailesini bertaraf etmek gerçekten de akıllı bir yaklaşım mıdır? Bir an için annesinin etkisi altında kalsa bile, çok geçmeden onun -ve kendisinin de- haddini aştığını fark eder.

Nihayetinde bardağı taşıran son damlaya başrol oyuncularından biri değil, patrik neden olur. Yaşlı Kosmas tek kişilik taç takma törenini icra eder, ancak içi rahat etmez. Aradan birkaç gün geçtikten sonra Anna Dalassena'nın temsilcileri, ona işinden el çekmesinin kendi yararına olacağını bildirirler. Dalassena'nın favorisi Eustratios Garidas adında bir hadımdır. Kosmas öfkeden çılgına döner. "Kosmas adına (Bizans'ta birinin kendi adına yemin etmesi, bu işe daha da resmilik katmaktadır) Irene'ye kendi elimle taç takmadan asla görevimden çekilmem" diye bağırır. Bu ahdin sonuçları-

[14] Boukoleon tek bir binadan ibaret değildi. Topkapı Sarayı'nın aksine, tüm yamacı kaplayan arazi üzerine kurulu küçük saraylar ve köşklerden oluşmaktaydı. Boukoleon özel limanıyla birlikte, bu sarayların en önemlilerinden biriydi.

na isteyerek mi katlandığı konusunda bir belge yoktur. Ancak kocasından tam bir hafta sonra genç imparatoriçe de Ayasofya'da taç giyer ve Kosmas 8 Mayıs'ta Kallias Manastırı'na çekilir. Tahmin edilebileceği gibi yerine de hadım Garidas geçer.

Bir hafta içinde yapılan bu ikinci taç giyme töreniyle Dukas ailesi kazandığını anlar. Aleksios da ilk dersini alır. Eğer Maria ile arasında duygusal bir bağ vardıysa, bu bağ kopmuştur. Maria Boukoleon'u ancak "kırmızı harflerle yazılıp altın mühürle mühürlenmiş, kendinin ve VII. Mikhael'den olma oğlu Konstantinos'un hayatlarını garanti altına alan bir mektup karşılığında" terk etmeye razı olur. Ayrıca Konstantinos tahta ortak olacaktır. Bu istekler derhal kabul edilir ve Maria oğluyla birlikte, yaklaşık otuz beş yıl önce IX. Konstantinos'un metresi için yaptırdığı Mangana Manastırı'nın bitişiğindeki lüks villaya çekilir.[15] Onlara Isaakios Komnenos eşlik eder. *Kaisar* rütbesi önceden Nikephoros Melissenos'a söz verildiğinden, Aleksios ona yeni icat edilen ve iki imparatordan sonra gelen en önemli rütbe olan *sebastokrator* unvanını verir. Aleksios karısını derhal Boukoleon'a getirir ve kimsenin tahmin etmediği kadar mutlu bir hayat sürerler. En az dokuz çocuklarının olduğu bilinmektedir.

Her ne kadar yeni imparatorun özel hayatında güneş parlamaya başlamışsa da, politik cephede kara bulutlar toplanmaya başlamıştır. Taç giymesinin ardından bir ay bile geçmeden, Apulia Dükü Norman Robert Guiscard Roma İmparatorluğu'na karşı büyük saldırısını başlatır.

[15] Bkz. *Bizans Tarihi II (Yükseliş Dönemi)*, s. 245-246.

2
Normanlar
[1081-1091]

Bu Norman Robert'ın geçmişi pek bilinmiyor. Küstah ve hain bir karaktere sahipti. Cesur bir savaşçıydı, önemli adamların serveti ve gücüne saldırırken çok kurnazdı, hedefine ulaşmak yolunda kimseye acımazdı. Dev gibi bir vücudu vardı, kırmızı yüzlü, seyrek saçlı, geniş omuzluydu, gözleri kıvılcımlar çakardı... Homeros, Akhilleus bağırdığında büyük curcuna koptuğundan bahsetmiştir. Robert böğürdüğünde ise on binlerce kişinin kaçıştığını anlatıyorlar.

Alexiad, I, II

Normanların Güney İtalya'daki hikâyesi yaklaşık 1015 yılında kuzey Apulia'da yer alan Monte Gargano'da, Baş Melek Mikhael'in kutsal mağarasında toplanan kırk genç kişiyle başlar. Fazla yerleşim görmemiş bu bölgeyi bir fırsat olarak görür ve bazı Lombard liderlerince Bizanslılara karşı ücretli askerlik yapmaya ikna edilirler. Bu durum Normandiya'da duyulunca macera ve para peşindeki başıboş delikanlıların gelişi, giderek bir göç akını haline gelir. Fark gözetmeden hem Lombardlar hem de Bizanslılar için savaşan Normanlar, çok geçmeden hizmetleri karşılığında para yerine arazi istemeye başlarlar. 1030 yılında Napoli Dükü Sergius, liderleri Rainulf'a Aversa kontluğunu bahşeder. Bu andan itibaren giderek yayılır ve 1053 yılında Papa IX. Leon'un bizzat onlara karşı kurduğu çok güçlü bir orduyu Apulia'da yer alan Civitate'de yenilgiye uğratırlar.

O dönemde Norman liderleri arasında üstünlüğü Normandiya dükü hizmetindeki biraz tuhaf bir şövalye olan Altavillalı Tancred hanedanı elinde tutmaktadır. On iki oğlundan sekizi İtalya'dadır ve bunlardan beşi yüksek rütbeli lider konumuna gelecektir. Guiscard "kurnaz" lakabını alan Robert ise dahi yeteneğine sahiptir. Civitate'den sonra papalık politikası değişir. 1059 yılında Papa II. Nikolaus daha önce var olmayan Apulia, Kalabriya ve Sicilya düklüklerini Robert'e verir. Bu bölgelerden ilk ikisinin büyük kısmı Bizans vasalıyken, Sicilya halen Arapların elindedir, ancak kendisine verilen hakla daha da güçlenen Robert'i durdurmak artık mümkün değildir. İki yıl sonra en küçük kardeşiyle beraber Sicilya'yı istila eder ve gelecek on yıl boyunca hem orada hem de ana karada baskı yapmayı sürdürür. Daha önceden gördüğümüz gibi, Bari'nin 1071 yılında düşmesiyle Bizans'ın İtalya'daki son kalesi de elden çıkmıştı. Bir sonraki senenin başında Palermo düşmüş ve Sicilya'daki Müslüman üstünlüğü tamamen sona ermişti. 1075 yılında bunları son bağımsız Lombard prensliği olan Salerno izlemiş ve böylece tüm İtalya'da Garigliano Nehri'nin güneyinde Robert Guiscard liderliğindeki Normanlar gücü ele geçirmişlerdir.

Yüzyıllardan beri Magna Graecia (Büyük Yunanistan) sıfatıyla anılan bu bölge, bahsettiğimiz dönemde de İtalyan ruhundan çok Yunan ruhu taşımaktadır. Halkının büyük bölümünün ana dili Yunancadır (hatta halen bir iki ücra köyde Yunanca konuşulmaktadır. Hemen hemen tüm kiliselerde ve manastırların da çoğunda Yunan gelenekleri hâkimdir. Apulia ve Kalabriya Bizans döneminde olduğu gibi halen *thema* olarak anılmakta ve önemli toplulukları aslen Bizans'a ait *strategos*, *eksarkhos* ve *katapan* unvanlı memurlar yönetmektedir. İtalya'da sahibi olduğu araziler sayesinde Roma İmparatorluğu'nun vârisi haline gelen Guiscard'ın tahta yönelik planlar yapmasına şaşmamak gerekir. Nitekim bu planlar farkında olmadan Bizanslılar tarafından da yüreklendirilmiştir. 1073 yılında VII. Mikhael, Robert'e iki mektup yazarak askeri ittifak karşılığında erguvan odada doğan[16] "neredeyse bir heykeltıraş elinden çıkmış kadar yakışıklı" kardeşlerinden birinin Robert'ın en güzel kızıyla evlenmesini teklif etmiştir. Bu iki mektuba cevap alamayınca bir üçüncüsünü yazmış ve teklifini artırmıştır. Bu sefer yeni doğan oğlu Konstantinos'u müstakbel damat adayı olarak önermiş, ayrıca kırk dört yüksek Bizans onur nişanını (ki bu onlara yılda yüz kilo altın getirecektir) kendi ailesi ve arkadaşlarına dağıtma teklifi getirmiştir.

Guiscard daha fazla beklemez. İmparatorlukta tahta kimin geçeceği hep biraz müphem bir mesele olsa da hüküm süren imparatorun oğlunun en fazla şansa sahip olduğu barizdir ve kızının Bizans imparatoriçesi olma fırsatını kaçırmaya niyetli değildir. Tüm yakın adamlarını Mikhael'den rüşvet alır konuma getireceği için muhtemelen daha az cazip gelen onur nişanları da alınmaya değer bir risktir. Neticede teklifi kabul eder ve kısa süre sonra müstakbel gelin apar topar Konstantinopolis'e gönderilir. Nişanlısı evlenme çağına gelinceye kadar *gynaikeion*'da eğitim alacaktır. Birkaç yıl sonra Anna Komnena, kötü niyetli bir ifadeyle genç Helena'nın (gelişinden hemen sonra Ortodoks Kilisesi'ne kabulüyle tekrar vaftiz edilerek bu Yunan ismini almıştır) imparatorun sürdüğü koşula rağmen beklendiği kadar güzel olmadığından ve kocası olacak Konstantinos'un da evlenmekten "hayaletten korkan bir bebek gibi" korktuğundan bahsetmektedir.[17] Ancak sonradan genç Konstantinos'la nişanlanıp ona deli gibi âşık olan Anna'nın bu konuda tarafsız olmasını bekleyemeyiz.

Nikephoros Botaneiates'in 1078 yılında VII. Mikhael'i devirmesi, Helena'nın imparatoriçe olma şansını suya düşürmüştür. Bildiğimiz üzere devrik imparator manastıra çekilmiştir. Okumaya düşkün olması nedeniyle manastır hayatı ona saray hayatından çok daha uygundur. Diğer yandan kendini bir rahibe manastırında bulan talihsiz prenses için aynı şeyi söyleyemeyiz. Haberleri alan babası karışık duygular içindedir. Bir imparator damada sahip olma hayalleri suya düşmüştür ama diğer yandan da kızının varlığı ona meseleye karışma hakkı getirmiştir. Güney İtalya'da çıkan bir ayaklanma nedeniyle hemen harekete geçemez, ancak 1080 yılı yazında ciddi şekilde

[16] Yani imparator doğması anlamına gelir. *Porphyrogennetos* olmak, en büyük çocuk olmaktan daha önemli bir ayrıcalıktır.

[17] *The Alexiad*, I,12.

hazırlıklara başlar. Aslında bu gecikme ona bir şey kaybettirmemiştir. Zira imparatorluk her geçen gün daha da kaosa sürüklenmektedir. Bu durumda iyi planlanmış bir Norman harekâtı ile başarı kazanma olasılığı çok yüksektir.

> "Başından beri ordusunda görev yapan tecrübe sahibi askerleriyle tatmin olmayıp yaşlarına bile bakmadan toplanan askerlerle yeni bir ordu kurdu. Lombardiya ve Apulia'nın her yanından genç, yaşlı, rüyalarında bile silah görmemiş biçare adamlar topladı. Zırh giyinip kalkan taşıyan, beceriksiz hâlde ok atmaya çalışan bu zavallılar ordusu, uygun adım yürümekten bile âcizdi."

Anna Komnena Robert'ın yeni sefer hazırlıklarını böyle tasvir etmektedir. Bu hazırlıklar sonbahar ve kış ayları boyunca devam eder. Donanma gözden geçirilir, ordu büyütülür (sayıları Anna'nın bahsettiği kadar abartılı değildir) ve yeniden teçhizatlandırılır. Hatta Yunan tebaasının sempatisini kazanma çabası içindeki Guiscard, hazırlıkların başında Palermo'da ortaya çıkan ve kendini, hakkı olan tahta Norman müttefikleri sayesinde tekrar çıkabilecek, manastırdan kaçmış VII. Mikhael olarak tanıtan adı çıkmış düzmece bir Ortodoks keşiş hikâyesi bile yaratır. Kimse bu hikâyeye inanmasa da bu iddialara kesinlikle inandığını itiraf eden Robert, sonraki aylar boyunca da bu adama aşırı hürmet gösterir.

Nihayet Aralık ayında üç ayrı amaçla Konstantinopolis'e bir elçi gönderir. Botaneiates'ten Helena'nın hakkını isteyecek, o dönemde imparatorlukta hizmet veren çok sayıda Norman'ı kazanacak ve orduların başkomutanı Aleksios Komnenos'u kendi tarafına çekecektir. Bu görev için seçtiği Pontisara (Pontoise) Kontu Radulf, pek başarılı olamaz. İmparator ve Norman vatandaşları ile neler yaşadığına dair bir bilgi yoktur, ancak Aleksios'tan çok etkilenir. Eve dönüş yolunda ise Aleksios'un darbesinden haberdar olur. Brindisi'de buluştuğu efendisini bu seferden vazgeçmesi yolunda ikna etmeye çalışır. Ona yeni imparatorun Normanlarla dostça ilişkiler kurmak istediğini anlatır. VII. Mikhael'in yakın arkadaşı ve genç Konstantinos'un (yani Robert'ın müstakbel damadının) resmi velisi olduğundan ve yaşının küçüklüğüne rağmen (artık yedi yaşına gelmiştir) hükümetinde ona da yer verdiğinden bahseder. Helena'ya gelince onun yanında en az babasının yanında olduğu kadar güvencededir. Ayrıca eski İmparator Mikhael'i manastırında kendi gözleriyle görmüştür. Yani Robert'ın yanından ayırmadığı ve çok inandığı adamın düpedüz bir sahtekâr olduğuna da hiç şüphe kalmamıştır. Bu düzenbaz derhal sepetlenmeli ve Aleksios'a da barış ve dostluk mesajları iletecek bir elçi gönderilmelidir. Belki Helena yine de Konstantinos'la evlenebilir, olmazsa da aile ocağına geri döner. Kan dökülmesi engellenmeli, ordu ve donanma evlerine gönderilmelidir.

Robert Guiscard'ın öfkesi meşhurdur ve zavallı Radulf da bu gazaba uğrar. İstediği en son şey Konstantinopolis'le barış yapmaktır. Keşif güçleri Brindisi ve Otranto'da tam donanımlı hâlde yelken açmak üzere beklemektedir. Avrupa'nın en büyük ödülü eline geçmek üzeredir. Kızının evliliği artık onu ilgilendirmemektedir. Gerçekleşse bile artık imparatorluk falan kalmayacaktır. Kızının geri dönmesini de istemez. Altı

kızı daha vardır ve Helena olduğu yerde daha işine yarayacaktır. O hâlâ düzenbaz olarak nitelendirilen kişinin İmparator Mikhael olduğuna inanmaktadır (gerçi daha iyi bir oyuncu olmayışı şanssızlıktır ama) ve Mikhael halen meşru imparatordur. Şimdi yapması gereken en önemli şey, Aleksios Helena'yı geri gönderip en büyük kozunu elinden almadan önce bir an evvel yola çıkmaktır. Akıllılık edip yirmi yedi yaşındaki en büyük oğlu boylu boslu sarışın Bohemond'u öncü bir güçle Adriyatik ötesine göndermiştir. En iyisi bir an evvel ona katılmak olacaktır.

Büyük donanma 1081 yılının Mayıs ayı sonuna doğru yola çıkar. İçinde yaklaşık bin üç yüz Norman şövalyesi, çok sayıda Müslüman, birtakım müphem Yunan ve sayıları birkaç bini bulan farklı kökenli piyade asker barındırmaktadır. Avlona'da[18] az sayıda Ragusa (Ragusalılar çoğu Balkan halkı gibi her an Bizans'a saldırmaya hazır hâldedir) gemisi onlara katılır ve sonra da Korfu sahiline doğru ilerlerler. İmparatorluk garnizonu hemen teslim olur. Böylece köprübaşını tutan ve İtalya'dan gelecek güçlere yolu açan Robert Guiscard, ciddi şekilde savaşmaya başlayabilecektir. İlk hedefi Illyria'nın başkenti ve başlimanı, sekiz yüzyıldır Balkan Yarımadası'nı Makedonya ve Trakya üzerinden Konstantinopolis'e bağlayan Via Egnatia'nın başladığı Durazzo'dur[19]. Ancak çok geçmeden bu işin çok kolay olmayacağı anlaşılır. Kuzeye doğru Himara Burnu'nu aşarken (Zeus'un şimşeklerini fırlattığı yer olduğuna inanıldığı için eski halklar buraya pek yaklaşmamıştır) Robert'ın gemileri fırtınaya yakalanır. Gemilerin çoğu kaybolur ve kalanlar Durazzo'ya doğru henüz yola çıkarlar ki kuzeybatı yönünde bir Venedik filosu görünür.

Aleksios, Guiscard'ın imparatorluk topraklarına girdiğini haber alır almaz Doj Domenico Selvo'dan yardım ister. Aslında bu çağrı büyük ihtimalle gereksizdir. Normanların Otranto Boğazı'nı tutması, en az Bizans kadar Venedik için de tehdit yaratmaktadır. Selvo hemen harekete geçer. Donanmanın başına bizzat geçerek yola koyulur ve gece olmadan Norman gemilerinin önünde belirir. Robert'ın adamları azimle karşı koysalar da deniz savaşında tecrübe sahibi olmamalarının bedelini öderler. Venedikliler Belisarios'un beş yüz elli yıl önce kullandığı Bizans taktiğini uygulayarak seren direğinin ucuna içi adam dolu filikalar çektirmiş ve askerler buradan aşağıdaki düşmanları kolayca vurmuştur.[20] Bu arada Yunan ateşinin sırrını da çözmüş olmalıdırlar. Zira bir Norman tarihçisi olan Geoffrey Malaterra "Yunan adı verilen ve suyla sönmeyen ateşi su altından giden borularla püskürtüp gemilerimizden birinin dalgaların altında kurnazca yanmasına sebebiyet verdiler." diye yazmaktadır. Bu tür taktikler ve silahlara karşı Normanlar çaresiz kalır ve dağılırlar. Venedikliler ise güvenli bir şekilde Durazzo Limanı'na doğru ilerler.

Ancak Apulia dükünün cesareti hemen kırılmaz. Savaştan önce ihtiyatlı davranıp

---

[18] Günümüz Arnavutluk sınırları dahilinde Valona ya da Vlon.

[19] Klasik Çağ'da Dyrrakhion, günümüzde Arnavutluk'taki Durres.

[20] Bkz. *Bizans Tarihi I (Erken Dönem)*, s. 178 dipnot 108.

karaya çıkardığı ordusu zarar görmediği için, şimdi şehri kuşatma hazırlıkları içindedir. Aleksios eski dostu Georgios Palaiologos'u yerel birliklere komuta etmeye gönderir ve düşmanı tüm sahil kesiminde durdurma emri verir. Kendisi işgalcilere karşı ayrı bir ordu kurmuş ve yardımın yolda olduğunu bilen garnizon güçleri ise cesurca savaşmıştır. Kuşatma yaz boyunca sürer ve savunma güçlerinin çıkış harekâtları savaşa damgasını vurur. Örneğin boğucu bir sıcakta Palaiologos kafasında bir Norman oku olduğu hâlde tüm gün boyunca savaşmaya devam eder. Nihayet 15 Ağustos günü başında bizzat Aleksios'un bulunduğu ordu yetişir ve üç gün sonra saldırıya geçer. Bu arada Robert şehrin biraz kuzeyine doğru çekilmiş ve savaş hattını hazırlamıştır. Kendisi merkeze geçer, oğlu Bohemond solunda, karısı Lombard prensesi Salernolu Sigelgaita ise sağında yer almaktadır.

Sigelgaita'dan biraz bahsetmek gerekir. Fiziksel açıdan çok iri bir yapıya sahiptir. Kocasının yanından, hele de en sevdiği iş olan savaş sözkonusu olduğunda hiç ayrılmamıştır. Böyle anlarda miğferinin altından sarkan sarı saçlarıyla kulakları sağır edercesine bağırarak, kendi askerlerini cesaretlendirmiş, düşmanlarına da beddua etmiştir.

Hiç değişmez bir kural olarak, imparator savaş alanında askerlere bizzat komuta ediyorsa Vareg muhafızlar da onun yanında yerini alır. O dönemde büyük ölçüde Hastinglerden sonra vatanlarını terk eden ve Bizans hizmetine giren Anglosaksonlardan oluşmaktadır. Çoğu on beş yıldan beri nefret ettikleri Normanlardan intikam almak için yanıp tutuştuğundan büyük bir enerjiyle düşmana saldırır, iki elle tuttukları savaş baltalarını başları üstünde çevirerek atlara ve atlılara savururlar. Normalde süvarileri görünce hemen bırakıp kaçmaya yeltenen piyade askerler görmeye alışmış Apulialı şövalyeler bu sahne karşısında çok korkar. Atlar da ürker. Çok geçmeden Norman sağ kanadına panik hâkim olunca çoğu canını kurtarmak için deniz yönüne kaçar.

Eğer yazılanlara inanırsak o günü Sigelgaita kurtarır. Bu hikâyeyi en iyi Anna Komnena anlatmaktadır:

> "Robert'ın karısı Gaita (onun yanında savaşan ve Athena olmasa da bir Pallas denebilir) kaçan askerleri görünce, arkalarından öfkeyle baktı ve kendi dilinde onlara şöyle bağırdı: "Nereye kadar kaçacaksınız? Kalın ve erkek olduğunuzu gösterin!" Kaçmaya devam ettiklerini görünce uzun bir mızrak alarak arkalarından gitti. Bunu gören askerler kendilerine gelip savaşmaya devam ettiler."

Ancak sonra Bohemond'un komuta ettiği sol kanat, Vareglerin baltalarıyla karşılarında çaresiz kaldığı bir tatar yayı bölüğüyle yardıma gelir. Bizans ordusunun asıl taarruz kuvvetinden çok uzaklaşan Varegler geri çekilemez ve sadece oldukları yerde savaşırlar. Sonunda gücü tükenen hayatta kalmış birkaç İngiliz yakınlarındaki Baş Melek Mikhael'in kutsal tapınağına sığınır. Ancak Normanlar yapıyı derhal ateşe verince Vareglerin çoğu burada yanarak ölür.

Bu arada imparator merkezde halen cesurca savaşmaktadır. Ancak Bizans ordusu-

nun en seçkin birlikleri Malazgirt'te yok olmuştur. İmparatorun güvenmek zorunda kaldığı barbar ücretli asker güruhu, disiplinden yoksun olduğu gibi Apulialı Normanları yenmek için de büyük çaba sarf etmemektedir. Georgios Palaiologos komutasındaki Durazzolu bir birliğin durumu kurtaramaması yetmezmiş gibi, Aleksios yavaş yavaş vasalı kral Zetalı Konstantinos Bodin ve büyük umut bağladığı Selçuklu Sultanı Süleyman'ın ödünç verdiği sayıları yedi bine varan destek kuvvetleri tarafından ihanete uğradığını fark eder. Son zafer şansı da kaybolmuştur. Adamları tarafından terk edilmiş hâlde, savaş meydanında Georgios'un babası Nikephoros Palaiologos ve VII. Mikhael'in kardeşi Konstantinos'u kaybetmenin üzüntüsü, alnından aldığı yaranın acısı ve kan kaybının getirdiği yorgunlukla, parçalanmış ordusundan geri kalanları bir araya getirmek için yavaş yavaş Ohri Dağları'na doğru çekilir.

Yine de Durazzo dört ay daha dayanacaktır. Normanlar ancak 1082 Şubat'ında şehre girebilecek ve bu dahi ancak bir Venediklinin (Malaterra'ya göre karşılığında Robert'ın yeğenlerinden biriyle evlenmek istemiştir) ihaneti sonunda gerçekleşecektir. Durazzo'dan sonra fetih hareketi ivme kazanır. İmparatorlarının yenilgiye uğradığını bilen yerel halk, işgalcilere karşı koymaz ve birkaç hafta içinde tüm Illyria Guiscard'ın eline geçer. Sonra da Guiscard doğuya Kastoria'ya doğru ilerler ve üç yüz Vareg muhafızı barındıran garnizon derhal teslim olur. Bu durum moralleri zaten çok yüksek Normanları daha da canlandırır. İmparatorluğun elit ordusu dahi onlara karşı koymaya hazır değilse Konstantinopolis çantada keklik sayılırdı.

Ancak olaylar böyle gelişmez. Nisan ayında hâlâ Kastoria'dayken İtalya'dan haber gelir. Apulia, Kalabriya ve Campania'nın da büyük kısmında ayaklanma çıkmıştır. Haberciler Papa VII. Gregorius'tan da haber getirmiştir. Ezeli düşmanı Romalıların kralı[21] IV. Heinrich, Batı imparatoru olarak taç giyme talebiyle Roma kapılarına dayanmıştır. Ana vatanda düke şiddetle ihtiyaç vardır. Seferin komutasını oğlu Bohemond'a bıraktıktan sonra babası Tancred'in ruhu üzerine tekrar Yunanistan'a dönene kadar tıraş olmamaya ant içen Robert, derhal sahile giderek Adriyatik'e açılacak gemiye biner.

Aleksios Robert Guiscard'a karşı sadece Venediklilerden yardım istememiştir. Tahta geçtiğinde kendisine karşı yapılan planların farkındadır ve olası müttefikler bulma yolunda vakit kaybetmemiştir. Bunlardan biri de Robert'ın ağabeyi Humphrey'nin oğlu Abelard'dır. Amcası tarafından görevinden azledilen Abelard, sonradan Konstantinopolis'e sığınmış ve gizlice İtalya'ya geri dönüp kardeşi Herman ve yüklüce Bizans altını sayesinde ayaklanma başlatmıştır. Bu arada İmparator IV. Heinrich'e bir elçi göndermiş ve Apulia dükünü başıboş bırakmanın tehlikelerine dikkat çekmiştir. Bu yazışmalar bir antlaşma ile noktalanmış ve Aleksios bu ittifak karşılığında Heinrich'e üç yüz altmış bin altın sikke, yirmi yüksek rütbeli saray me-

[21] Batı imparatorunun Roma'da papanın elinden tacını takana kadar edindiği, sadece bir şeref payesidir.

murunun maaşı, incili bir göğüs haçı, bir kristal kadeh, bir akik kupa ve "çeşitli azizlerin küçük etiketlerle isimleri yazılmış kemik parçalarından oluşan altın kakmalı bir kutsal emanet sandığı" göndermiştir. Anlaşıldığı üzere pahalı bir antlaşmadır. Ancak 1082 baharında Robert'ın yola çıktığı haberini alan İmparator, bu yakın diplomatik girişimlerinin her şeye değdiğini düşünmüş olmalıdır.

Kendisi kışı Thessaloniki'de (Selanik) geçirir ve yaz seferi için ordusunu kurmaya başlar. Bohemond ve ordusu imparatorluğun batı eyaletlerine nüfuz etmeye çalışmaktadır ve babası da büyük ihtimalle çok geçmeden başkente doğru ilerlemek üzere ona katılacaktır. Normanlara karşı koyabilmek için güçlü ve gereğince eğitilmiş bir savunma gücüne ihtiyaç vardır. Ne var ki ücretli askerler için para gerekmektedir ve hazine tamtakırdır. Zaten kemerleri iyice sıkan Bizans halkından başka vergi istemek ise bir ayaklanmaya davetiye çıkarmak olacaktır. Aleksios annesi, erkek kardeşi ve karısından yardım ister ve hepsi de elleri avuçlarında ne varsa ona verirler. Ancak bu meblağ yapmak istediklerinin yanında solda sıfır kalır. Sonunda kardeşi *Sebastokrator* Isaakios Ayasofya'da kilise meclisini toplayarak kiliseye ait altın ve gümüşün eritilip Bizans savaş esirlerinin kurtarılması için harcandığı eski kilise kanununun yürürlüğe konması isteğinde bulunur. Bizans tarihinde buna benzer tek bir olay vardır. Sasani İmparatoru II. Hüsrev'in 618 yılında vuku bulan işgali sırasında Patrik Sergios kilise ve manastırların tüm varlığını seve seve devlet tasarrufuna vermiş ve İmparator Herakleios da bu teklifi minnetle kabul etmiştir.[22] Şimdi ise istek karşı taraftan gelmektedir. Kilise hiyerarşisi bu kez pek yardımsever değildir ve bu hoşnutsuzluğu saklama gereği görmez. Ancak boyun eğmekten başka çaresi de yoktur ve böylece Aleksios'un ihtiyacı olan ordu kurulur.

Ancak daha ilk kuruluş yılında, bu ordunun Bohemond'u durduramayacağı anlaşılır. Bohemond Yanina ve Arta'da kazandığı iki büyük zaferden sonra Bizanslıları Makedonya'nın tümü ve Thessalia'nın da büyük bölümünü eline geçirene kadar geri çekilmeye zorlamıştır. Aleksios ancak 1083 yılında Larissa'da olayların gidişatını değiştirir. Planı çok basittir. Zaferin eli kulağında olduğunu fark ettiğinde ordunun büyük kısmının komutasını tüm imparatorluk sancaklarıyla birlikte enişte si Georgios Melissenos ve yine çok başarılı bir general olan Basileios Kurtikios'un idaresine verir. Önce düşmana doğru ilerleyecekler, ancak iki ordu karşı karşıya geldiğinde aniden dönüp apar topar kaçıyormuş izlenimi yaratacaklardır. Bu arada kendisi karanlıkta, özenle seçilmiş birliklerle sessizce Norman kampı arkasında bir yere gizlenir. Gün doğduğunda sancakları ve orduyu gören Bohemond derhal saldırıyı başlatır. Melissenos ve Kurtikios aldıkları emre uyarak, çok geçmeden aksi yönde kaçmaya başlarlar. Norman ordusu da apar topar peşlerinden gider. Bu arada Aleksios ve adamları düşman kampını basarak askerleri öldürür ve yüklü miktarda ganimet toplarlar. Bohemond geri döndüğünde Larissa kuşatmasını kaldırmak ve Kastoria'ya geri dönmek zorunda kalır. Zaten morali bozuk, vatan hasreti çeken ve maaşlarını uzun süredir

[22] Bkz. *Bizans Tarihi I (Erken Dönem)*, s. 235.

alamayan Norman ordusuna, Aleksios'un dağıttığı hediyelerle asker kaçaklarının aklını çelmesi de son darbeyi vurur. Bohemond daha fazla para bulmak amacıyla İtalya'ya yola çıkar çıkmaz da sağ kolları teslim olurlar. Bir Venedik donanması Durazzo ve Korfu'yu geri alır ve 1083 yılı sonunda Normanların Balkanlar'da elinde tuttuğu topraklar, kıyıdan uzak bir iki ada ve kısa bir sahil şeridine indirgenir.

Diğer yanda Adriyatik'te Robert Guiscard çok iyi çalışmaktadır. Apulia'daki ayaklanma, büyük oranda Konstantinopolis'ten gelen cömert para yardımı sayesinde, tahmininden daha çok vaktini almış, ancak yaz ortasında son direnç girişimleri de başarıyla bertaraf edilmiştir. Sonra da kendini Sant'Angelo Şatosu'nda savunan Papa Gregorius'u kurtarıp Heinrich'i defedebileceği orduyu kurma işine girişir. Yaz başında harekete geçer ve 24 Mayıs 1084 tarihinde, kabaca bugünkü Porta Capena yerleşmesi yakınında Roma surları altında kamp kurar. Gregorius'u görevinden alan ve yerine getirdiği kukla papa sayesinde taç giyen imparator ise onu beklememektedir. Apulia dükü şehrin kapılarına dayanmadan üç gün önce, ordusunun büyük bir kısmıyla Lombardiya'ya çekilmiştir.

Romalılar aptallık edip Mart ayında Heinrich'e teslim olmamış olsalar, Normanlar şehre kurtarıcı olarak geleceklerdir. Ancak şimdi fethetmeye gelmişlerdir. 27 Mayıs gecesi Robert adamlarını sessizce şehrin kuzeyine götürür ve şafak sökünce de saldırır. Birkaç dakika içinde baskın birlikleri Flaminius Kapısı'ndan şehre girerler. Zayıf bir direnişle karşılaşırlar ve tüm Campus Martius alanını cehennem ateşi sarar. Ancak çok geçmeden Normanlar savunma güçlerini köprünün diğer tarafına iteler ve şatodan kurtardıkları papayı, dumanı tüten harabeler arasından geçirip Lateran Sarayı'na taşırlar.

İşte o andan itibaren de gerçek trajedi başlar. Uğradığı bütün hasara rağmen Roma, Guiscard'ın adamlarına yine de yağmalayacak bir şeyler sunacak hâldedir. Tüm şehir korkunç bir yağmanın kurbanı olur. Üç gün boyunca bu durum dinmek bilmez ve nihayetinde dayanma gücü kalmayan halk baş kaldırır. Bu sefer gafil avlanan Robert, bir anda kendini kuşatılmış bulur. Tam zamanında oğlu Roger Borsa imdadına yetişir ve bin kişilik ordusuyla kalabalığın üzerine yürüyerek şehri ateşe verir. Capitolium ve Palatinum tahrip edilir, kiliseler, saraylar ve antik tapınaklar yerle bir olur. Colosseum ve Lateran arasındaki alanda alevlere yenik düşmeyen tek bir yapı dahi kalmaz. Sonunda duman bulutları dağılıp da, hayatta kalan Romalı liderler ellerindeki kılıçlarıyla Apulia dükü karşısında diz çöktüklerinde, şehir boş ve harap bir umutsuzluk yığını haline gelmiştir.

Birkaç hafta sonra Robert Guiscard Yunanistan'a döner. Anna Komnena'nın da dikkat çektiği gibi, bir işin peşini bırakacak cinsten biri değildir. Altmış sekiz yaşına gelmesine rağmen her yöne seferlerini planlamaya devam etmektedir. 1084 sonbaharında Bohemond, yanına diğer iki oğlu Roger ve Guy'u alarak, yüz elli gemilik yeni bir donanmayla geri döner. Başlangıçta şansı yaver gitmez. Kötü hava nedeniyle iki ay Butrinto'da kalır ve nihayetinde Korfu Boğazı'nı geçtiklerinde bir Venedik donanma-

sının saldırısına uğrayıp üç günde iki bozgun yaşarlar. Kayıpları öylesine büyüktür ki, Venedikliler küçük yelkenlilerini zafer haberini vermek üzere geri gönderirler. Ancak Guiscard'ı hafife almışlardır. Az sayıda gemi üçüncü bir çarpışmayı kaldıracak durumdadır. Yelkenlilerin ufukta kaybolduğunu görüp de, düşmanı gafil avlama fırsatı yakaladığını fark eden Guiscard, hâlâ nispeten iyi durumda olan gemileri toplayıp son çarpışmaya yollar.

Zamanlamayı çok iyi yapmıştır. Venedikliler sadece hazırlıksız yakalanmakla kalmamış, filikalarının yükünden kurtulan gemiler suyun öylesine üstüne çıkmıştır ki, savaş hararetiyle tüm askerler ve mürettebat bir tarafa yüklenince alabora olmuşlardır. (En azından Anna Komnena böyle yazmaktadır. Gerçi Venediklilerin nasıl denizciler olduğu göz önüne alınırsa bu ifadeye inanmak biraz güçtür.) Anna on üç bin Venediklinin öldüğünü, iki bin beş yüzünün de esir alındığını yazar. Bu arada bu esirlerin Normanların elinde nasıl kötürüm edildiğini ballandırarak anlatışının, onu itici biri haline getirdiğini belirtmek gerekir.[23] Korfu düşer ve ordu genel anlamda daha mutlu ve umutlu bir şekilde ana karadaki kışlasına çekilir.

Ancak bu kış sürecinde Guiscard'ın adamları için Bizanslılar ve Venediklilerden daha tehlikeli bir düşman peyda olur. Büyük ihtimalle tifo salgınıdır ve kasıp kavurur. Bahar geldiğinde beş yüz Norman şövalyesi ölmüş ve ordunun büyük kısmı da savaşamaz hale gelmiştir. Buna rağmen Robert neşesi ve güven duygusundan ödün vermez. Yakın ailesinden sadece Bohemond hastalığa yakalanmış ve iyileşmesi için Bari'ye geri gönderilmiştir. Yaz başında adamlarını tekrar harekete geçirmeye kararlı görünen Robert, oğlu Roger Borsa'yı öncü bir kuvvet eşliğinde Kephalonia'ya yollar. Birkaç hafta sonra da oğluna katılmak üzere bizzat yola çıkar. Ancak güneye doğru yol alırken hasta olduğunu hisseder. Adanın en kuzey ucunda yer alan Atheras Burnu'na vardığında hastalık iyice ilerlemiştir. Gemi bugün de hâlâ onun anısına Phiscardo adıyla anılan kuytu koyda demirler. 17 Temmuz 1085 günü son nefesini verdiğinde sadık eşi Sigelgaita başucundadır.

Son dört yıl en büyük iki Avrupalı hükümdarın (Doğu ve Batı imparatorları) ondan nasıl kaçtığına, Orta Çağ'ın en korkulan papalarından birini kaçırıp tekrar görevine iade etmesine tanıklık etmiştir. Birkaç ay daha yaşamış olsa belki de amacına ulaşabilecek ve Aleksios Komnenos Bizans'taki Rum asıllı imparatorların en az görevde kalanı ve hatta belki de sonuncusu olacaktı. Guiscard'ın ölümüyle imparatorluk bu tehlikeyi savuşturmuştur. Kaçınılmaz bir şekilde Guiscard'ın oğulları ve yeğenleri taht kavgasına düşmüş ve her ne kadar onun hedeflerinin peşini bıraksalar da, açtığı yeni ufukları tamamen göz ardı etmemişlerdir. Bu dönemden itibaren Güney Normanlarını gözlerini giderek daha kıskanç hislerle doğuya çevirmiş hâlde göreceğiz ve

[23] Anna Venediklilerin intikamlarını aldığı dördüncü bir çarpışmadan daha bahseder. Ancak Venedik kaynaklarında böyle bir ifadeye rastlanmamaktadır. Ayrıca Doj Selvo'nun Korfu felaketinden sonra görevinden alındığını düşünecek olursak, Anna hayal gücünü biraz fazla zorlamış görünmektedir.

aradan sadece on iki yıl geçtikten sonra, Robert'ın oğlu Bohemond ilk denizaşırı Haçlı devletini biçimlendirecektir.

"İmparatorluk en büyük düşmanını savuşturmuştu". İmparatorluk tarihini yazan biri için bu cesur bir ifadedir. Bizans asla uzun süreyle güvende olmamıştır. Batı komşuları hep güvenini suiistimal etmiş ve her fırsatta arkadan vurmuştur. Doğudakiler ise hep düşman olmuş ve sonunu getirmek için uğraşmışlardır. Yüzyıllar içinde kuzeyden, Orta Asya steplerinden dalgalar halinde gelen barbar güruhlar (Gotlar ve Hunlar, Avarlar ve Slavlar, Gepidler ve Bulgarlar, Macarlar ve Uzlar) ise ele geçirmeyi başaramasalar da Konstantinopolis'i varlıklarıyla tehdit etmiş ve imparatorları ile tebaalarına rahatlık vermemişlerdir.

Normanların yavaş yavaş tarih sahnesinden silinmesinden sonra sıra Peçeneklere gelir. İki yüzyıldan beri dikkate alınması gereken bir güçtür ve bu zaman zarfı içinde en saldırgan (ve en zalim) kabile olduklarını göstermişlerdir. Hatırlayacak olursanız, IX. yüzyılın ikinci yarısında da Konstaninos Porphyrogennetos, oğlu Romanos'u onları ne pahasına olursa olsun, antlaşmalar, ittifaklar, dostluk anlaşmaları ve pahalı hediyelerle hoş tutması konusunda uyarmıştı.[24] Ne var ki son dönem imparatorları bu öğüdü kulak arkası etmiş ve Doğu Balkanlar'daki Bogomillerin[25] yardım ve yataklık yapması sayesinde de Peçenek tehdidi iyice büyümüştür. 1087 baharında, Anna'nın sekiz bin civarında olduklarını tahmin ettiği devasa bir barbar ordu imparatorluğu istila eder ve her iki tarafın da zaferler kazandığı üç yılın ardından, Konstantinopolis'e yaklaşırlar.

Ancak Peçenekler ve Bogomiller Aleksios'un uğraşmak zorunda olduğu tek düşman gücü değildir. Smyrna (İzmir) Emiri Çaka Bey geçen on yıl içinde Ege'deki egemenlik sahasını iyice genişletmiştir. Yaklaşık bir yıl süreyle Konstantinopolis'te kalmış ve Nikephoros Botaneiates ona *protonobilissimos* unvanını bahşetmiştir. Ancak tıpkı Robert Guiscard gibi o da gözünü Bizans tahtına dikmiştir. Peçenek istilası ise ona beklediği fırsatı vermiştir. Bir süredir hazırlamakta olduğu donanmasıyla 1090 sonbaharı sonunda, fazla zorlanmadan önemli Bizans adaları Lesbos (Midilli), Khios (Sakız), Samos (Sisam) ve Rhodos'u (Rodos) ele geçirir. Bizans'ın şansına, Aleksios da donanmasını yenilemektedir. Ertesi senenin başında akrabası Konstantinos Dalassenos komutasındaki bir gemi filosu, Marmara Denizi girişinde emiri geri püskürtür, ancak Çaka Bey bu yenilgiyi kabullenmez ve 1092 yılında Selçuklu Sultanı Kılıç Arslan tarafından bir akşam yemeği sırasında öldürülmese, bu girişimi tekrarlayacağına hiç şüphe yoktur.

Bu arada Peçenekler Konstantinopolis'e baskıyı sürdürmektedir. Aleksios onları

---

[24] Bkz. *Bizans Tarihi II (Yükseliş Dönemi)*, s. 139-140.

[25] Bogomiller maddi dünyayı şeytanın yarattığına inanan çağdaş Manici bir bağnaz tarikattır. 10. yüzyılda Bulgaristan'da ortaya çıkıp hızla tüm Balkan Yarımadası ve Anadolu'nun belli kısımlarına yayılmışlar, sonradan güneybatı Fransa'daki Katharlara ilham kaynağı olmuşlardır.

yaklaştırmamayı başarır, ancak elindeki adam sayısıyla geldikleri yere geri göndermeye gücü yetmez. Çaresizlik içinde eski bir Bizans diplomasi hilesine başvurur: Bir güce karşı bir diğerini yardıma çağırmak. Bu tehlikeli bir taktiktir, zira iki güç birleşirse imparatorluğun bir yerine iki düşmanla karşı karşıya kalması riski vardır, ancak ordusunun büyük kısmını Malazgirt'te yitiren Aleksios'un fazla seçeneği yoktur. Böylece tıpkı iki yüzyıl önce Bilge Leon'un Macarları Bulgar Symeon'a karşı yardıma çağırdığı gibi,[26] Aleksios Komnenos da Kumanlardan yardım ister.

Kumanlardan daha önce eski zamanlarda daha yaygın bilinen İskitler adıyla bahsettik.[27] Türk kökenli bir göçebe savaşçı ve hayvan yetiştiricisi olan bu ırk, XI. yüzyılda doğudan gelmiş ve bugünkü Ukrayna sınırları içinde yerleşmiştir. Peçeneklerle bir alıp veremedikleri yoktur. 1087 yılında iki kavim birlikte Trakya'yı yağmalamışlardır. Ancak Aleksios Kumanlara geri çeviremeyecekleri bir teklif yapınca bu çağrıya uyarlar. Bahar sonuna doğru gelirler ve iki ordu 28 Nisan 1091 Pazartesi günü Levunion silsilesi eteğinde, Meriç Nehri'nin ağzına yakın bir yerde karşılaşır.

O akşam imparator askerlerini dua etmeye çağırır. Anna o akşamı şu sözlerle anlatmaktadır:

> "Akşam ufukta güneş batarken bir anda göğün ışıkları yanmış gibi oldu. Tek bir güneşin ışığıyla değil de pek çok yıldızın parlaklığıyla her yer aydınlandı. Çünkü hepsi meşalelerini (ya da mali durumlarına göre balmumu fitillerini) yakmış ve mızraklarının ucuna bağlamıştı. Ordunun ettiği dualar hiç şüphesiz gök kubbeye ulaştı. Yoksa ta Tanrı'ya kadar ulaştı demek daha mı doğru olur?"

Gerçekten de öyle olmuş olmalıydı. Zira geleneklerine göre savaş alanına eşleri ve çocuklarını da götüren Peçenekler öyle ezici bir yenilgiye uğramışlardır ki, neredeyse ırk olarak tarih sahnesinden silinmişlerdir. Anna daha da ileri giderek tamamen ortadan kalktıklarını iddia etmektedir. Abarttığı doğrudur ama pek fazla değil. Hayatta kalan bazı savaş mahkûmları orduya alınmış, ancak büyük çoğunluk (halen sayıca diğerlerinin otuz katı fazla oldukları söylenmektedir) feci bir kıyıma uğramıştır.

Ne imparatorluk ordusu ne de başlarındaki Aleksios Komnenos Levunion'daki katliamdan büyük fayda görmüştür.[28] Yine de II. Basileios'tan beri Bizans ordusunun savaş alanında kazandığı en büyük zafer olduğuna hiç şüphe yoktur. Sadece gelecek otuz yıl boyunca imparatorluğu Peçenek tehdidinden kurtarmakla kalmamış, diğer boylar için bir örnek teşkil etmesinin yanı sıra, Bizanslılar için de büyük moral kaynağı olmuştur. Daha da önemlisi, imparatorun yerini sağlamlaştırmıştır. Hatırlanacağı üzere kendisi tahtı gasp etmiştir. Diğer onlarca asil Bizans ailesinden gelen herhangi bir genç lider de aynı şekilde tahtı ele geçirmeye teşebbüs edebilirdi. Geçmişte Aleksios'un yeteneği kıskanç hasımlarının komplolarına karşı fazla koruma sağ-

---

[26] Bkz. *Bizans Tarihi II (Yükseliş Dönemi)*, s. 98.

[27] Batı'da daha ziyade, eski Rus destanı ve Borodin'in operasında geçen, Kiev Prensi Igor'u yakalayan Polovtsi adıyla bilinirler.

[28] Anna babasının bu katliama kesinlikle karışmadığından bahseder.

lamamıştı. En azından şimdi Bizans İmparatorluğu'nun geçmişteki görkemini biraz olsun geri getirebileceğini ispat etmiştir. Savaşın ardından birkaç gün geçtiktan sonra Yaldızlı (Altın) Kapı'dan gururla girerek, süslenmiş caddelerden Ayasofya'ya doğru ilerleyen *basileios*, tebaasının coşkun tezahüratları eşliğinde geçen on yıl süresince geleceğe ilk defa umutla bakmaktadır.

3

İlk Haçlı Seferi

[1091-1108]

Birbiri ardına silahları, atları ve tüm savaş teçhizatları ile her yandan gelmeye başladılar. Büyük bir şevk ve coşkuyla bütün sokakları doldurdular. Bu savaşçılara ellerinde palmiyeler ve omuzlarında haç taşıyan, sayıca denizdeki kum ya da semadaki yıldızlarla karşılaştırılabilecek kadar çok sayıda halk katıldı. İçlerinde vatanlarını terk eden kadınlar ve çocuklar da vardı. Sanki bir nehrin kolları gibi birleşip bize doğru akmaya başladılar.

Alexiad, X, 5

1094 yılı sonuna doğru Aleksios Komnenos'a Roma'dan bir heyet gelir. Yedi yıldan beri papalık tahtında oturan II. Urbanus, Konstantinopolis ve Roma arasındaki ilişkileri düzeltme için çok çaba sarf etmiştir. 1054 yılında İmparator Mikhael ve Papa VII. Gregorius döneminde ortaya çıkan komik ve gereksiz şizmanın[29] ardından her iki taraf da iyi niyetli girişimlerde bulunmuştur, ancak Mikhael'in tahttan indirildiğini duyan Gregorius, Nikephoros Botaneiates'i derhal aforoz etmiş, 1081 yılında bu cezayı Aleksios'a da uygulamıştır. *Basileios*'un kiliseden aforoz edilişine üzüldüğünü pek sanmıyoruz (gerçi çok dindar bir adamdır, ancak ruhani meselelerde papayı bir otorite olarak görmemektedir) ama bu davranışın iyi niyetli olmadığı bellidir. Ayrıca Gregorios'un her zaman nefret ettiği Apulia dükü ile işbirliği yaptığını duyan Aleksios'un kızgınlığı daha da artmıştır. Bu arada IV. Heinrich'in Aleksios'a para yardımı yaptığını öğrenen papa da aynı şekilde çileden çıkmıştır. Onun öldüğü tarih olan 1085 yılında Roma ve Konstantinopolis arasındaki ilişkiler hiç olmadığı kadar kötü durumdadır.

Urbanus papa olduktan üç yıl sonra, Doğu imparatoru ile olan ilişkiler konusunda endişelidir. Gregorius ve IV. Heinrich arasındaki sürtüşmenin sonucunda Roma, halen meşru olmayan bir papanın elindedir. Urbanus'un sabırlı bir diplomasiyle Lateran'a girişi beş yıl sürmüştür. 1089 yılında Aleksios'un aforoz cezasını kaldırarak ilk adımı atmış, önceden başkentteki tüm Latin kiliselerini kapattıran imparator da tekrar açılmaları emrini vermiş ve meclis kararıyla papanın adının çift kanatlı tabletlerden[30] "kilise kanunu ile değil dikkatsizlik nedeniyle" çıkarıldığını beyan etmiştir. Bu yolla en azından aldatma gereği görmeden iyi niyet göstermiştir. Mektuplar yazılır, teolojik ve liturjik farklılıklar Bizans kilise tarihinde neredeyse görülmedik bir hoşgö-

[29] Bkz. *Bizans Tarihi II (Yükseliş Dönemi)*, s. 251-255.

[30] Bu tabletlere yazılan vefat etmiş ve yaşayan saygın kişilerin isimleri Aşai Rabbani Ayini sırasında (özellikle de onların takdisine ihtiyaç duyulduğunda) yüksek sesle okunurdu.

rüyle tartışılır. Böylece yaralar giderek sarılır ve heyet Konstantinopolis'e geldiğinde, imparator ve papa dostça ilişkiler içindedir.

Elçiler beraberlerinde Mart ayında Piacenza'da toplanacak olan bir Batı kilisesi büyük konsiline temsilci gönderilmesini rica eden bir mektup da getirmişlerdir. Aleksios derhal kabul eder. Görüşülecek konuların iç meseleler (dinsel görevlerin satın alınması, Fransa Kralı Philip'in karısını aldatması, din adamlarının evlenmesi vs.) olduğunun farkındadır ve bu konular onu ancak Ortodoks görüşüne ters düşmeleri halinde ilgilendirmektedir, ancak bu meclis belki de ona uzun zamandır aradığı fırsatı ele geçirme şansı tanıyacaktır: Türklere karşı Batı'dan yardım istemek. Malazgirt'ten beri Anadolu'da durum Bizans lehine işlemiştir. Selçuklu Sultanlığı büyük ölçüde parçalanmış, gücü ellerinde tutan emirler kendi iç kavgalarına dalmış, Bizans ajanlarının yıkıcı etkisi sayesinde de imparatorluğa yekvücut halinde karşı duracak bir güç olmaktan çıkmıştır. Bu durumda Anadolu topraklarının tekrar geri kazanılması için bir umut ışığı yanmıştır. Ancak imparatorun asker gücü önemli ölçüde yabancı ücretli askerlerden (ki bunların çoğu da güvenilmez barbarlardır) çoğu Anglosakson kökenli Vareg muhafızlardan ve orduda zaman zaman görev alan Batılı ücretli askerlerden oluşmaktadır. Bütün bu güçler birlikte ancak uzun batı ve kuzey sınırlarını tutmaya ve Güney İtalya'dan gelecek olası Norman istilalarını önlemeye yetmektedir. Selçuklulara karşı yapılacak planlı bir sefer için yetersizdirler. Bu nedenle Batı'dan gelecek askeri yardıma muhtaçtır ve Piacenza bu isteğini dile getirebileceği en uygun yer gibi görünmektedir.

Bizanslı sözcüler işlerini iyi yapar. Koşulları göz önünde bulundurup akıllı davranarak kazançlarını fazla vurgulamamış -yine de hiç söz etmeden geçtiklerini düşünmüyoruz- ve dini nedenleri ön plana çıkarmışlardır: Doğu Hıristiyan topluluklarının sıkıntıları, Türk kontrolü altında Anadolu'nun çöküşü, Konstantinopolis kapılarına dayanan imansız ordular ve bunların sadece Doğu İmparatorluğu için değil tüm Hıristiyanlık âlemi için yarattığı tehlike. Dinleyen delegelerden çok Papa Urbanus anlatılanlardan etkilenmiştir. Piacenza'dan IV. Heinrich'in isyankâr oğlu Konrad'ın desteğini almak üzere Cremona'ya gitmiş ve sonra da Alpler'i geçerek vatanı Fransa'ya gelmiştir. Yolculuğu sırasında da planı (Aleksios'un hayal dahi edemeyeceği kadar hırslı bir plandır) kafasında iyice şekillenmiştir. Bu kutsal savaşta Avrupa'nın birleşik güçleri Müslümanlara karşı yürüyecektir.

Piacenza'nın sadece bir başlangıç olmasına karar verir. Fransa'ya varır varmaz 18 Kasım'da Clermont'ta[31] daha büyük ve daha önemli bir konsilin toplanması için çağrı yapar. On gün sürecek ve genelde kilise meseleleri tartışılacaktır, ancak 27 Kasım

[31] 1650 yılında komşusu Montferrand ile birleşen ve o dönemden beri Clermont-Ferrand adıyla anılan Clermont ilk bakışta bir sanayi şehri havası verdiği için çoğu turist tarafından da önemsenmemektedir. Aslında sönmüş lavlar üzerinde yükselen (tüm şehir sönmüş bir volkan üzerine kurulmuştur) 13. yüzyıla ait muhteşem bir katedral ve Notre-Dame-du-Port adında iki yüzyıl daha eski mükemmel bir Roman kiliseye sahiptir.

Salı günü halka açık bir oturum yapılacak ve papa tüm Hıristiyan âlemini ilgilendiren bir duyuruda bulunacaktır. Bu açıklama Urbanus'un beklediği etkiyi yaratır. Papayı dinlemek üzere küçük kasaba öyle bir insan akınına uğrar ki, konuşma yeri olarak katedralden vazgeçilip doğu kapısının dışında açık alanda yüksek bir platform kurulur ve papanın tahtı da oraya taşınır.[32]

Urbanus'un konuşması günümüze kadar ulaşamamıştır ve çağdaş dört anlatım da doğruyu söylediğine dair bir dayanağı olmaksızın birbiriyle çelişmektedir. Papa söze Aleksios'un elçilerinin Piacenza'da vurguladıkları noktaları tekrar ederek başlamış görünmektedir. Ancak sonra Bizanslıların aksine sözü Kudüs'e[33] giden Hıristiyanların şehrin Türk beylerince soyulması ve taciz edilmesine getirir. Bu durumun daha fazla süremeyeceğini ve Batı Hıristiyanlarının Doğu Hıristiyanlarına yardım etmek üzere harekete geçme vaktinin geldiğini savunur. Bu işe herhangi bir çıkar, ödül ya da kazanç için değil, yürekten onay verenlerin tüm suç ve günahları affedilecektir. Kaybedecek vakit yoktur. Büyük Haçlı ordusu Kutsal Meryem'in Göğe Yükseliş günü olan 15 Ağustos 1096 günü hazır hale gelmelidir.

Bu çağrı Urbanus'un umduğundan daha da büyük kabul görür. Le Puy Piskoposu Adhemar önderliğinde yüzlerce kişi (rahipler, keşişler, asiller ve köylüler) tahtı önünde diz çöker ve bu işi yapmaya hazır olduklarını söylerler. İlk Haçlı Seferi harekete hazırdır.

Diğer yandan Clermont'taki gelişmeleri haber alan Aleksios Komnenos dehşete düşer. Urbanus'un telkin ettiği şekilde bir Haçlı seferi aklının ucundan dahi geçmemiştir. Ne o ne de tebaası için Müslümanlara karşı yapılacak bir savaşın yeni ya da heyecen verici bir yanı yoktur. Bizans beş yüzyıldan beri bu mücadeleyi sürdürmektedir. Kudüs ise önceden imparatorluğunun bir parçasıdır (ona göre hâlâ da öyledir) ve elinden geldiğince bu şehri geri alma çabası içindedir, ancak bunun bütün Hıristiyan âlemini değil, kendi ordusunu ilgilendiren bir mesele olduğunu düşünmektedir. Şimdi en azından Anadolu ufuklarında, kaybedilen toprakların tekrar geri alınma fırsatı doğmuş görünmektedir. Ancak bu işi kendi istediği şekilde ve zamanda yapabilmek yerine, disiplinden yoksun ve sürekli gıda talebinde bulunan ve kendilerinden başka otorite tanımayan yüz binlerce batılı eşkıyanın sınırlarına doğru akınası olasılığıyla karşı karşıya kalmıştır. İhtiyacı olan şey Haçlılar değil, ücretli askerlerdir.

Bu arada tehlikeyi en aza indirgemek için tüm önlemleri alır. Sürü halinde gelen orduların ülkeyi ve halkı yağma etmelerini önlemek için Durazzo ve Via Egnatia üzerindeki belli noktalarda yiyecek stokları yapılması ve her gelen grubun bir Peçenek

---

[32] Şimdi aynı yerde Place Delille yerleşimi vardır.

[33] Kudüs (Yeruşalim) 638 yılında Halife Ömer tarafından fethedildiğinden beri Müslüman hâkimiyetindedir. Ancak bu süre içinde şehri ziyaret eden Hıristiyan ziyaretçilere hiçbir şekilde engel olunmadan istedikleri gibi ibadet etme hakkı verilmiştir. Şehir 1077 yılında Selçuklu hâkimiyetine girmiştir.

askeri inzibat bölüğü (muhtemelen Levunion'da hayatta kalan askerlerdir) eşliğinde şehre getirilmesi emrini verir. Tüm bu önlemler alınırken de ona oturup ilk istilayı beklemek düşer ve ilk dalganın gelişi (ki öncesinde uğranan bir çekirge istilasından Konstantinopolis kâhinleri neler olacağını önceden tahmin etmiştir) tüm endişelerini doğru çıkarır.

Münzevi Pierre (Pierre l'Hermit) aslında bir münzevi bile değildir. Amiensli fanatik bir gezgin keşiştir. Pejmürde kılıklı olması ve kötü kokmasına rağmen merak ve ilgi uyandıran çekici bir kişiliğe sahiptir. Tüm Kuzey Fransa'da Haçlılara verdiği vaazlarla yaklaşık kırk bin kişilik bir hayran kitlesi toplar. İçlerinde eski Kudüs'ü yenisiyle karıştırıp rahiplerinin onlara anlattığı gibi süt ve bal akan ülkeye gideceklerine inanan çok sayıda kadın ve çocuk da vardır. Ancak yapılacak seferlerin harcamaları büyük oranda asiller tarafından karşılanırken, Pierre'in ordusu az sayıda Alman şövalyesi dışında Fransız ve Alman köylüleri ile onların ailelerinden oluşmaktadır. Yine de bu avare ve hantal birlik Sava Nehri kıyısında yer alan ve Belgrad şehrine karşıdan bakan Macar Semlin kentine (günümüzde Zemun) varıncaya kadar pek zorluk çekmez, ancak orada sorun çıkar. Bir çift ayakkabının neden olduğu kavga bir ayaklanmaya dönüşür ve sonunda Pierre'in adamları (Pierre'in engel olmaya çalışmasına rağmen) kaleyi basarak dört bin Macar'ı öldürürler. Sonra da nehri geçip Belgrad'ı ateşe verirler. Niş'te de aynı şeyi yapmaya kalkışırlar, ancak bu defa Bulgaristan'ın Bizanslı valisi Niketas kendi atlı birliklerini gönderir. Eğitimli ve disiplinli bu güç karşısında Haçlılar çaresiz kalır. Çoğu öldürülür ya da esir alınır. Serdika'ya (Sofya) varıldığında kırk bin kişinin dörtte biri kaybedilmiştir.[34]

Bundan sonra başka kaza olmaz, herhangi bir suçlama da yapılmaz. Hatalarından ders alan sefer ordusu (ki liderleri ve çoğu da zaten masumdur) 1 Ağustos'ta Konstantinopolis'e vardığında çok içten karşılanır. Hatta Pierre imparatorla görüşmeye bile çağrılır. Ancak onunla yaptığı tek görüşme ve adamlarına kısa bir bakış, Aleksios'un bu ordunun Anadolu'da Selçuklulara karşı hiç şansı olmadığını anlamasına yeter. Başka şartlar altında belki de Pierre'in böylesi bir intihar seferine çıkmasını yasaklayacaktır, ancak Haçlıların kamp kurduğu dış mahallelerden soygun tecavüz ve yağma şikâyetleri gelmeye başlamıştır. Bu durumda ordunun kalmasına izin verilemezdi. Geldiği yere dönmeyi de reddettiği için yoluna devam etmek zorundaydı. 6 Ağustos'ta bu güce Boğaz'ı geçene kadar refakat edilir ve sonra da kendi haline bırakılır.

Hikâyenin sonunu çabucak getirelim. Nikomedia (İzmit) yakınında, Fransız ve Alman bölükleri kavga eder ve ayrılırlar. Küçük bir İtalyan birliği Almanların tarafını tutar. Sonra her iki bölük de İzmit Körfezi'nde ilerleyerek Yalova'nın hemen doğusunda yer alan Kibotos köyüne gelir ve burayı üs haline getirerek çevreyi yağmalamaya

[34] Orta Çağ'da sayılar çok belirsizdir. Kronikçiler hep abartmakta ve birbirleriyle çelişmektedirler. Burada verilen rakamlar, büyük ihtimalle içlerindeki en güvenilir kaynak olan Albert von Aachen'ın kroniğinden (I, 9-12) alınmıştır.

başlarlar. Fransızlar o dönemde Selçukluların başkenti olan İznik surlarına dayanır ve ahalisinin tümünü Hıristiyan Rumların oluşturduğu yerli halkı öldürür, işkence eder ve kadınlarına da tecavüz ederler.[35] Başarı kazanmaları üzerine iştahı kabaran Almanlar İznik ötesine geçer ve daha ziyade Müslüman topluluklara zulmederek Kserigordon adında bir kaleyi ele geçirirler. Bu hamle onların sonunu getirir. Bir tepe üzerinde yer alan Kserigordon şehri tüm su gereksinimini dışarıdan karşılıyordu. Eylül sonunda Selçuklular kaleyi kuşattığında kaderlerine terk edilirler. Bir hafta boyunca dayanır, ancak atları ve eşeklerinin kanlarını ve hatta birbirlerinin idrarlarını içmelerine rağmen sekizinci günde teslim olurlar. İslama dönenler hayatta bırakılıp esir alınır, diğerleri ise kılıçtan geçirilir.

Kibotos'a ulaşan haberler panik yaşanmasına neden olur. Çok geçmeden Türklerin yaklaştığı haberlerinin gelmesi de moralleri iyice bozar. Bazıları görüşmeler yapmak üzere Konstantinopolis'e giden Pierre geri dönene kadar hiçbir şey yapılmamasını öğütler, ancak Pierre'den hiç haber çıkmaz ve düşman yaklaşmaya başladıkça bir meydan savaşının kaçınılmaz olduğu anlaşılır. 21 Ekim günü yaklaşık yirmi bin kişiden oluşan Haçlı ordusu Kibotos'tan yola çıkar ve Türkler tarafından gafil avlanır. Tutuldukları ok yağmuru karşısında gerileyen atlılar, çok geçmeden yaya askerlerle birlikte kamplarına doğru kaçmaya başlarlar. Selçuklular da arkalarından gider. Kibotos'ta kalanların (yaşlı erkek, kadın ve çocuklar) hiç şansı yoktur. İçlerinden bazıları deniz kenarında yer alan bir kaleye sığınır ve hayatlarını kurtarırlar. Genç kız ve delikanlıların da bir kısmı hayatta bırakıldıktan sonra, kalanlar kılıçtan geçirilir. Halkın Haçlı Seferi sona ermiştir.

1096 yazında Münzevi Pierre'in peşinden gidip birkaç ay sonra Batı Anadolu düzlüklerinde yok olan güruh, hiçbir şekilde Birinci Haçlı Ordusu Seferi ile karşılaştırılmamalıdır. Geçen dokuz ay içinde Aleksios Komnenos Batı'nın en zengin ve en güçlü feodal beylerinin önderliğinde sayıları yetmiş seksen bine ulaşan sayıda asker ve çok sayıda kadına istemeden de olsa ev sahipliği yapmak zorunda kalacaktır. Bu toplulukların yarattığı ekonomik, lojistik, askeri ama her şeyden önce de diplomatik sorunların Bizans tarihinde eşi benzeri yoktur. Allahtan bu dönemde imparatorluğun başında bu kritik dönemin üstesinden gelecek zekâ ve beceriye sahip bir adam vardır ve bu sayede başarıya ulaşılacaktır.

En büyük problem güven eksikliğidir. Aleksios Haçlı liderlerinin çoğunda var olan Hıristiyan güdülerine pek inanmamıştır. Roussel de Bailleul ve sonradan da Robert Guiscard'dan edindiği talihsiz tecrübe, onu Normanların sadece kendi çıkarları için, yani imparatorluğu ele geçirmek onu beceremeyince de en azından doğuda kendi özerk eyaletlerini kurmak amacıyla yola çıktıklarına inandırmıştır. Bu son amaç onu pek de rahatsız etmez. Zira kendisi ile Araplar arasında birkaç Hıristiyan tampon bölge oluşması fena fikir değildir. Onun için önemli olan bu eyaletlerin im-

[35] Hıristiyan bebeklerin şişe geçirilip kızartıldığı hikayesi bir zamanlar büyük ölçüde inanılmasına rağmen artık önemsenmemektedir.

paratorluğa ait topraklar üzerinde kurulmaması ve liderlerinin de onu hükümdar olarak kabullenmeleridir. Ancak Batı Avrupa'da feodalizmin sadakat yeminleri üzerine kurulduğunu bilmektedir. Bu nedenle de gelecekte yapılacak tüm fetih hareketleri için Konstantinopolis'ten geçecek tüm liderlerden böyle bir sadakat yemini istemeye kararlıdır.

Bu liderlerden ilki olan Hugo de Vermandois, Fransa Kralı I. Philip'in kardeşidir. Konstantinopolis'e 1096 Kasım ayı başında, Adriyatik'te gemisinin batması nedeniyle biraz perişan hâlde gelir. Aleksios onu hediyelere boğunca da kendinden istenilen yemini yürekten kabul eder, ancak diğer iki lider bu kadar uysal çıkmaz. Bunlar Aşağı Lorraine Dükü Godefroi de Bouillion ve onun erkek kardeşi Baudoin de Boulogne'dur. Küçük oğul olması nedeniyle babasından miras alamayan Baudoin karısı ve çocuklarını da beraberinde getirmiştir ve Doğu'da kendine bir krallık kurmak niyetindedir. Bu arada Kuzey Fransa ve aşağı ülkelerden çok sayıda saygın şövalye de büyük ve eğitimli ordularıyla birlikte onlara katılmıştır. Macaristan üzerinden sorunsuz şekilde gelmişler, ancak anlaşılamayan nedenlerden ötürü Selymbria'ya (Silivri) vardıklarında birdenbire moralleri bozulmuş ve çevre bölgeyi bir hafta boyunca yağmalamışlardır. Nihayet sonunda iki kardeş ağırlıklarını koyarak ortalığı yatıştırmış ve imparatorluk yetkililerinden aldıkları emir doğrultusunda Noel'den iki gün önce vardıkları Eyüp yakınında kamplarını kurmuşlardır.

Aradan iki ya da üç gün geçtikten sonra Hugo de Vermandois özel bir temsilci aracılığıyla gerekli yemini etmesi üzere Blakhernai Sarayı'na çağrılır. Düklüğü karşılığında Batı İmparatoru IV. Heinrich'e sadaket yemini ettiğini belirten Godefroi bu teklifi kesinlikle reddeder. Ayrıca bu arada Pierre'in başına gelen felaketten haberdar olmuş, az sayıda hayatta kalanların da bunu Bizans'ın ihanetine bağladığını duymuştur. Bunun üzerine iyiden iyiye endişelenen imparator, Haçlı kampına gönderdiği yiyecek yardımını azaltır. Ancak Baudoin çevre bölgeleri yağmalamaya başlayınca tekrar vermek zorunda kalır. Bu pata durumu üç ay devam ettikten sonra yeni Haçlı ordularının yola çıktığını duyan Aleksios erzak yardımını tamamen keser. Bu hareketiyle de büyük ihtimalle zaten istenmeyen konuklarını kasten kışkırtmış olur. Zira en azından görünürde dostluk bayrağı taşıyarak gelmiş bir Hıristiyan ordusuna karşı şiddet göstermesi olanaksızdır, ancak bu iki kardeşin yemin etmemesine göz yumarsa, yeni gelenlere bu şartı nasıl kabullendirecektir? Nihayet kendini gösterme vakti gelmiştir.

Aleksios'un kamplarını Galata'ya taşıma izni verdiği Godefroi ve Baudoin, Haliç'i geçer ve adamlarını Blakhernai'nin hemen dışındaki şehir surlarının kuzey ucuna getirirler. Dine gösterdikleri saygıdan iyice şüphe eden Aleksios (çünkü o gün Paskalya öncesi Perşembesi'dir) imparatorluğu ele geçirmeye çalıştıkları düşüncesiyle kendi birliklerini getirir ve sadece okçulara surlardan düşmana saldırma emri verir. Önce bu taktik işe yarar. Haçlılar geri çekilir, sadece yedi imparatorluk askeri öldürülmüştür. Ancak Haçlılar birdenbire geri dönüp kıyıma başlayınca İmparatorun sabrı taşar ve elit birliklerine savaşma emri verir. Şaşkına dönen ve moralleri bozulan Frank

birlikleri kaçışır. Kardeşlerin boyun eğmekten başka çaresi kalmaz. Paskalya Pazarı günü şövalyeleriyle birlikte sadakat yemini ederler. Derhal dostluk havası esmeye başlar. Aleksios onları hediyelere boğar ve onurlarına bir ziyafet verir. Ertesi gün çoğu gemilerine binip Boğaz'ı geçerler.

Birinci Haçlı ordusu liderleri içinde, Aleksios'un hiç güvenmediği biri vardır. O da şimdi Taranto prensi olan ve on iki yıl önce salgın hastalığa yenik düşüp ölmese belki de Bizans tahtına oturacak olan Robert Guiscard'ın en büyük oğlu Bohemond'dur. Konstantinopolis'e 9 Nisan 1097 tarihinde, Tancred de Hauteville'in dört torunu ve iki büyük torununun da katıldığı bir ordunun başında ayak basar. Robert'ın, ilk karısı ve Bohemond'un annesinden boşanıp Sigelgaita ile evlenmesi ve İtalya'daki topraklarını da Sigelgaita'nın oğlu Roger Borsa'ya bırakmış olması, Bohemond'u daha da tehlikeli hale getirmiştir. Zira İtalya'dan ümidi kesmesi onu büyük ihtimalle doğuda toprak arayışına yönlendirecektir. Üstüne üstlük liderlik yeteneği, adamlarını eğitmeye gösterdiği özen ve savaş meydanlarında gösterdiği cesaretle Avrupa'nın bir numaralı askeri dehası haline gelmiştir. Dış görünüşüne gelince Anna Komnena dahi cazibesine kapılmış görünmektedir:

> "Kısacası, Bohemond'un ne Yunan ne de yabancı olsun, günümüz Roma dünyası erkekleriyle kıyaslanamayacak bir görünüşü var... En uzun adamdan bile bir kafa daha uzun. Bel ve böğür kısmı ince, omuzları ve göğsü geniş, kolları güçlü. Genel görünümü ne çok zayıf, ne yapılı ne de iri izlenimi veriyor, mükemmel oranlı bir vücut. Ancak onu iyice süzen biri hafif kamburu olduğunu fark edebilir... Teni çok beyaz, sadece yüzü al ve beyaz karışımı. Saçları açık kahverengi ve diğer barbarlarınki kadar uzun değil. Yani omuzlarına dökülmüyor, kulak hizasında. Sakalının kızıl mı yoksa başka bir renk mi olduğunu söyleyemeyeceğim. Tıraş olduğu için çenesi bir mermer kadar pürüzsüz. Yine de kızılmış izlenimi veriyor. Gözleri açık mavi ve âdeta iç dünyasını yansıtıyor. Burun delikleri geniş. Kendine has bir çekiciliğe sahip ama yine de şahsiyetine gölge düşüren bir şeyler var. Sanırım özellikle vücut şekli ve gözleri ona katı ve acımasız bir hava veriyor. Gülmesi bile tehdit savurur gibi."

Anna'ya göre imparator, geldiğinin ertesi günü onu kabul eder ve kibarca ona eski düşman tavrını hatırlatır. Bohemond bu serzenişi neşeyle karşılar ve bu defa dostça duygular ve kendi arzusuyla geldiğini ifade eder. Sadakat yeminini derhal kabul eder. Aleksios'un aldığı rahat nefes, konuğunun açıkça Doğu orduları başkumandanı olmak istediğini söylemesi üzerine kesintiye uğrar, ancak Aleksios kendini toparlar ve böyle bir görevlendirmenin şu an için uygun olmadığını belirtir. Taranto prensi bu kaçamak cevapla yetinir. Aslında sadece kartlarını iyi oynamaktadır. Bir güneyli olarak Rumları tanımakta, dillerini konuşmaktadır ve diğer Haçlıların aksine başarı kazanmak için büyük ölçüde *basileios*u kendi tarafına çekmesi gerektiğinin bilincindedir. Bu aşamada onu kızdırmak aptallık olacaktır. Bu düşünceyle daha yola çıkmadan tüm askerlerine yağmayı ve başka herhangi bir yanlış davranışı kesinlikle yasaklar ve bu tür hareketlerin derhal ölümle cezalandırılacağını söyler. Bu talimatları alan askerler

gerçekten de örnek Haçlı davranışı sergiler. Bohemond da en azından şimdilik böyle kalmasını istemektedir. İki hafta sonra ordusuyla Boğaz'ı geçer. Aleksios ise yeni gelenlerle boğuşmaya hazırlanır.

Toulouse Kontu ve Provence Markisi IV. Raymond de Saint-Gilles, Haçlılar içinde en yaşlı, en zengin ve en sıradışı kişiliktir. Aynı zamanda en tecrübeli olandır. Aragonlu Prenses Elvira'nın da kocası olduğu için, İspanya'da Mağrıbilere karşı defalarca savaşmıştır. Yani Aleksios Komnenos açısından uğraşılması en zor kişidir. Ellili yaşlarının sonuna gelmesine rağmen Clermont'ta Haçlı hareketine katılan ilk asil olmuş ve açıkça bir daha asla Batı'ya dönmemeye ant içmiştir. Karısı ve oğlu Alfonso da ona eşlik ederler. On bin kişilik ordusu büyük ihtimalle Haçlı orduları arasında en büyük ve en iyi örgütlenmiş olandır. Yanında ayrıca Papa Urbanus'un Haçlıların ruhani bakımını teslim ettiği arkadaşı Le Puy Piskoposu Adhemar da vardır. Onun da tıpkı Bohemond gibi bütün orduların askeri liderliğine soyunma niyetinde olduğuna kesin gözüyle bakabiliriz.

Ancak Taranto prensinin aksine Raymond, tecavüz ve yağma peşindeki adamlarını kontrol etmek için fazla girişimde bulunmaz ve bu durum sonunda onlara refakat eden Peçeneklerle anlaşmazlığa neden olur. Bizans topraklarına girmelerinden birkaç gün sonra iki Provencelı şövalye öldürülür. Çok geçmeden Le Puy piskoposu da Peçeneklerin saldırısına uğrar ve ağır yaralanır, ancak yaptıkları hatayı anlayan Peçenekler onu cemaatine geri gönderirler. Raymond da Edessa'yı geçerken benzer bir olaydan kıl payı kurtulmuştur. Zira Trakya'da Roussa'dan (Ruşanlar) geçmekte olan ordusu, şehrin içine girerek yağmalamıştır. Bu yağmadan birkaç gün sonra Aleksios'un habercileri ona diğerlerinden önce bir an evvel Konstantinopolis'e gelmesini isteyen bir mesaj getirirler. Onun yokluğunda durum daha da kötüye gitmiş ve artık sabrı taşan Peçenekler, bölgede konuşlandırılmış Bizans birliklerinin de desteğiyle Haçlılara saldırmış ve meydan savaşında yendikten sonra da tüm malları ve donanımlarına el koymuşlardır.

Felaket haberi Raymond'a tam da imparatorla ilk görüşme hazırlığı yaptığı anda gelir, ancak ruh halini etkilemez. Öncelikle yemin etme niyetinde olmadığını belirtir. Eğer yemin ederse sadece papadan aldığına inandığı yetkiden feragat etmekle kalmayacak, Konstantinopolis'te dolaşan söylentilere göre imparatorun Bohemond'u yüksek bir mevkiye atamış olması nedeniyle, onun emrine girme riski de doğacaktır. Raymond bu konuyu Aleksios'a doğrudan açmak niyetinde değildir. Onun yerine eğer *basileios* Haçlı ordularının başına geçerse seve seve onun hizmetine gireceğini söylemekle yetinir. Buna karşılık Aleksios, çok istese bile bu şartlar altında imparatorluğu bırakamayacağını söyler. Bu anlaşamamazlık durumu iki hafta sürer ve bu süre içinde tüm batılı liderler birbiri ardınca Raymond'la görüşüp tüm seferin tehlikeye girmemesi için fikrini değiştirme konusunda onu ikna etmeye çalışırlar. Sonunda orta yol bulunur. Raymond imparatorun hayatı ve şerefine saygı göstereceğine ve ona zarar verecek bir davranışa izin vermeyeceğine dair bir yemin etmeye razı olur.

Bundan daha fazlasını elde edemeyeceğini anlayan Aleksios da akıllı davranarak bu teklifi kabul eder.

Böylece dördüncü ve son sefere gelmiş bulunuyoruz. O da Fatih William'ın en büyük oğlu olan Normandiya Dükü Robert'ın 1096 Eylül'ünde yola çıkan ordusudur. Beraberinde enişteşi Blois Kontu Etienne ve kuzeni Flandre Kontu II. Robert de vardır ve üçü aralarında Bayeaux Piskoposu Odo ve çok saygıda Normandiyalı, Britanyalı ve İngiltereli saygın asil ve şövalyenin de bulunduğu orduya birlikte kumanda etmektedirler. İtalya üzerinden, Papa Urbanus'un onları huzuruna kabul ettiği Lucca'dan sonra Roma ve Monte Cassino yolunu izleyerek Dük Roger Borsa'nın onları son derece iyi karşıladığı Norman Düklüğü Apulia'ya gelirler. Sonra Flandre Kontu Robert, Roger'ın enişteşi olmasına rağmen hemen yola devam eder ve Aralık'ın ilk haftasında Bari'den Epiros'a doğru gemiyle yola çıkar. Normandiya dükü ve Blois kontuna ise Güney İtalya çok çekici gelir ve ancak 1097 Nisan'ında Adriyatik'e açılırlar. Ne var ki Brindisi'den yola çıkan ilk gemi kısa süre sonra alabora olur ve dört yüz yolcusu, atlar ve katırlarla birlikte (altın ve gümüş dolu sandıklardan bahsetmeye gerek bile yoktur) batar. Bu felaket üzerine hevesi kaçan Haçlıların çoğu doğruca evlerinin yolunu tutarlar.[36]

Vazgeçmeyenler ise Pindos Dağları'nda bir ya da iki kişinin ölümüyle sonuçlanan ani bir sel baskını dışında olaysız ve makul geçen bir yolculuk sonrası Mayıs başında Konstantinopolis'e varır. Onlardan önce yola çıkanların hepsi salimen Anadolu'ya varmıştır ve yeni gelen liderler de (ki hiçbiri sadakat yemini konusunda zorluk çıkarmaz) imparatorun cömertliği ve onlara verilen yiyecekler, atlar ve ipekli kıyafetlere hayran olurlar. Blois Kontu Etienne karısı Adela'ya yazdığı mektupta patavatsızca "Hayatım, baban da çok muhteşem şeyler hediye etmiştir, ancak bu adamın verdiklerinin yanında solda sıfır kalırlar." diye yazmıştır.[37] Erat takımına bu kadar cömert davranılmamış, ancak her zaman olduğu gibi isteyenlerin altı kişilik gruplar halinde, gezilecek yerleri görüp ibadet etmelerine izin verilmiştir. Hiç şikâyet olmaz. İki hafta sonra onlar da Boğaz'ı geçer (Etienne Sen ya da Marn Nehirleri'ni geçmekten bir farkı olmadığını yazar) ve Nikaia'da (İznik) onlara katılırlar.

Anadolu'ya geçecek olan son gemiyi de uğurlayan Aleksios Komnenos, nihayet rahat bir nefes almış olmalıdır. Dokuz ay içinde kaç erkek, kadın ve çocuğun topraklarından geçtiğini herhalde hesaplayamamıştır. Münzevi Pierre'in güruhundan başlayıp Raymond gibi büyük derebeylerle birlikte hesaplarsak, bu sayı yüz bine dayanmış olmalıdır. Dağınık birkaç yağma ve talihsiz kazalar hariç tutulursa, Aleksios'un hazırlıkları ve aldığı tedbirler sayesinde (özellikle erzak yardımları ve kendi ordularının sağladığı güvenlik vurgulanmalıdır) ordular fazla sorun çıkarmamıştır. İsteyerek ya da istemeyerek, özel bir anlaşma yaptığı Raymond dışındaki tüm komutanlar ona

---

[36] Gerçi sahile vuran cesetlerin kürek kemikleri üzerinde mucizevî şekilde beliren haç işaretinden çok etkilenmişler ama yine de fikirlerinden vazgeçmemişlerdir.

[37] Sir Steven Runciman, *A History of the Crusades*, Cilt I, s. 168.

sadakat yemini etmişlerdir. Sonradan bu yeminleri bozsalar dahi, o kendi ahlaki konumunu güçlendirmiştir.

Bu son noktada hayalperest değildir. Haçlılar hâlâ topraklarındadır ve şimdilik Türk düşmanlarına karşı birleşmiş görünseler de uzun vadede yapacaklarının garantisi yoktur. Bizanslılardan hazzetmediklerini açık seçik göstermişlerdir. Kahraman gibi karşılanmayı bekledikleri Balkanlar ve Trakya'da sadece kuşkuyla karşılanmışlardır. Konstantinopolis'e girmesine izin verilen küçük grupların ise gördükleri karşısında dilleri tutulmuştur. Bir Fransız köylüsü ya da küçük bir Alman kasabası sakini, dünyanın en zengin ve en şaşaalı şehrinin Doğu'nun egzotizmini çağrıştıran ipek ve baharat pazarları, beraberlerindeki hadımları ve köleleriyle dolaşan şık giyimli asilleri, altın yaldızlı tahtırevanlarda taşınan makyajlı ve inanılmaz saç modelli kadınlarıyla karşılaştığında gözlerine inanamamış olmalıdır. Katıldıkları tuhaf, anlaşılmaz ve kendi inançlarına son derece ters düşen dini ayinler ise cabasıdır.

Bizanslılar da Haçlılar hakkında farklı düşünmez. Her ne kadar dostça gelmiş olsalar da yabancı askerler hoş karşılanmaz, ancak bu kirli ve nasıl davranacağını bilmeyen barbarlar hepsinden de beterdir. Topraklarına saldırmış, kadınlarına tecavüz etmiş, kasaba ve köylerini yağmalamışlardır. Üstüne üstlük bütün bunları en doğal hakları gibi görmüş ve bütün vahşiliklerine rağmen kahraman gibi karşılanmayı beklemişlerdir. Bu nedenle şehri terk etmeleri büyük sevinç yaratmış ve çok daha azalmış sayıda geri dönmeleri umulmuştur. Gerçi Hıristiyan din kardeşiydiler ama imparatorun tebaası içinde yapılacak savaşlarda gizliden gizliye Müslümanların kazanmasını isteyenlerin sayısı herhalde oldukça fazlaydı.

Aleksios Komnenos böyle düşünmemektedir. Haçlıları o çağırmamıştır (hatta onaylamamıştır bile) ama artık geldiklerine göre elinden gelen yardımı yapmaya kararlıdır. Ancak tek şart esas amaç olan Kutsal Topraklar'ın Müslümanların elinden kurtarılmasıdır. Bu noktaya kadar, Hıristiyanlar ve imparatorluğunun çıkarları tamamen örtüşmektedir. Ancak eğer Haçlılar omuzlarında taşıdıkları Haç'ı unutup kendi başlarına hareket etmeye kalkışırlarsa işler değişecektir. Yabancı orduları bir ülkenin topraklarına sokmak ne kadar kolaysa çıkarmak da bir o kadar güçtür ve Aleksios da bunu gayet iyi bilmektedir.

Ancak çoğu kişinin beklentilerinin aksine, hak edilmemiş olsa bile, Birinci Haçlı Seferi büyük başarıyla sonuçlanır. 1097 Haziran'ında Nikaia kuşatılır ve fethedilir. Böylece Batı Anadolu'daki Bizans egemenliği tekrar kurulur. 1 Temmuz'da Selçuklu orduları Dorylaion'da (Şarhöyük) büyük yenilgiye uğrar. 3 Haziran 1098'de Antiokheia (Antakya) Haçlıların eline geçer ve nihayet 15 Temmuz 1099 tarihinde, Hıristiyan askerleri ortalığı korkunç bir kan gölüne çevirecekleri Kudüs'e girer ve tüm Müslümanları kılıçtan geçirip Yahudileri de büyük sinagogda diri diri yaktıktan sonra Kutsal Kabir Kilisesi önünde kana bulanmış ellerini birbirine kenetleyerek şükran duası ederler. Ancak bu noktada iki öncü lider aralarında yoktur. Baudoin de Boulogne kendisini Edessa (Urfa) kontu ilan etmiş, Bohemond ise Toulouse Kontu Raymond'la

tutuştuğu bir kavganın ardından Antakya prensi olmaya karar vermiştir.

Kudüs'te ise şehri kimin yöneteceğine dair bir seçim yapılır. Raymond'un aday olması beklenir. Haçlı liderleri arasında en yaşlı, en zengin ve en fazla tecrübe sahibi odur, ancak bu teklifi reddeder. Kendini beğenmiş ve küstah tavrı antipati toplamıştır. Onların destek ve sadakatine güvenemeyeceğini gayet iyi bilmektedir. Bunun üzerine Aşağı Lorraine Dükü Godefroi gündeme gelir. Haçlı Seferi boyunca büyük bir askeri ya da diplomatik deha sergilememiş, ancak cesurca savaşmıştır. Çoğunun aksine son derece dindar olması ve kusursuz özel hayatı aday gösterilmesinde daha da büyük rol oynar. Önce o da isteksiz davranır ancak sonunda İsa'ya dikenli tacın takıldığı şehirde kral unvanıyla anılmama şartıyla lider olmayı kabul eder. Onun yerine *Advocatus Sancti Sepulchri* (Kutsal Kabir'in Koruyucusu) unvanını alır.

Sadık bir Hıristiyan olan Aleksios Komnenos Kudüs'ün fethi haberini aldığında çok sevinmiş olmalıdır. Şehir zaten dört yüzyıldır Müslümanların elindedir ve stratejik açıdan önemli olmak için Konstantinopolis'ten çok uzaktadır. Diğer yandan Antakya'daki gelişmeler canını sıkar. Bu antik şehir ve patrikliğin inişli çıkışlı bir tarihi vardır. VI. yüzyılda Persler tarafından zapt edilmiş ve VII. yüzyılın başına kadar yaklaşık yirmi yıl onların elinde kaldıktan sonra 637 yılında Arapların hâkimiyetine geçmiştir. 969 yılında tekrar Bizanslılar tarafından geri alındıktan sonra da 1078 yılına kadar imparatorluk topraklarına dahil olmuştur. Halkının büyük çoğunluğu Yunanca konuşmaktadır ve Ortodokstur. Aleksios ve onun sağduyulu tüm tebaası için sapına kadar bir Bizans şehridir. Şimdiyse ettiği yemine karşın şehri teslim etmeye hiç de niyetli görünmeyen ve alenen düşmanca tavır sergilemekten kaçınmayan bir Norman maceraperestinin eline düşmüştür. Üstelik Yunan patriğini kovup, yerine önceden Piskopos Adhemar'ın vaizliğini yapmış Latin kökenli Bernard de Valence'yi getirecek kadar ileri gitmiştir.

Ancak Bohemond'un varlığından en az Aleksios kadar kuzeydeki komşuları Danişmendliler de rahatsızdır.[38] Nitekim 1100 yılı yazında Antakya prensini esir alıp zincirleyerek Neokaisareia'ya (Niksar) götürdüklerini duyan Aleksios rahat bir nefes alır. Üç yıl boyunca burada kalan Bohemond, sonunda Godefroi'nin 1100 yılında ölümü üzerine Kudüs kralı olan Baudoin (unvan konusunda kardeşi kadar hassas değildir) tarafından fidye karşılığında kurtarılır.

Haçlı zaferini takip eden ilk yıllar içinde, Bohemond'un Bizans'a göz diken tek kişi olmadığı anlaşılır. Kudüs'ün fethinden sonra, çoğu gerçek Hıristiyan, İsa adına işlenen bu vahşeti kınayarak yavaş yavaş vatanlarına dönmeye başlar. Bölgede kalan Franklar askeri maceracılardır ve Kutsal Kent'i ele geçirdikten sonra da, başka arayışlara yönelmişlerdir. Birinci Haçlı Seferi'nin tüm liderleri içinde sadece Toulouse

[38] Emir Danişmend'in yaklaşık on beş yıl önce kurduğu beylik, Kapadokya ile Sebasteia (Sivas) ve Melitene (Malatya) şehirleri etrafındaki bölgeye hâkimdir. Gelecek yüzyılda Bizans Tarihi'nde büyük rol oynayacaklardır. Ancak 1178 yılında Malatya'nın Selçuklular tarafından alınmasından sonra, tarih sahnesinden bir anda silineceklerdir.

Kontu Raymond (ki Konstantinopolis'te yemin etmeyi reddeden tek kişi olması şaşırtıcıdır) güveni kötüye kullanmamış ve fethedilen topraklardan önceden imparatorluğa ait olanları imparatora geri vermiştir. Geri kalanlar ise yerlerine geçtikleri Müslümanlardan pek de farklı davranmamıştır.

Bu gelişmelerin hiçbiri Aleksios'u şaşırtmaz. Aksine zaten tahmin ettiklerini onaylar. Ancak 1101 yılında doğuya devam etmek isteyen dört sefer grubu daha başkent kapılarına dayanınca, keyfi iyice kaçar. Milano Başpiskoposu Anselm idaresinde yaklaşık yirmi bin kişilik bir Lombard ordusu, aralarında Antakya'nın fethi esnasında kaçan ve şimdi korkunç karısı Adela'nın ısrarı üzerine (neticede Fatih William'ın kızıdır) şanını kurtarmak üzere tekrar geri dönen zavallı Blois Kontu Etienne'in de bulunduğu büyük bir Fransız şövalye grubu, Kont Guillaume de Nevers'in komuta ettiği başka bir Fransız ordusu ve Aquitaine Dükü Guillaume ve Bavyera Dükü Welf'in birlikte komuta ettikleri devasa bir Frank-Alman gücü. Bu son gruba Antakya'nın fethinden sonra geri dönen ve şimdi Kudüs'e kadar gidip yeminini yerine getirmeye kararlı görünen Hugo de Vermandois de dahildir. Eğer bu ordular da kendilerinden öncekiler gibi zafere ulaşsalar ne olurdu sorusunu tartışma gereği yoktur. Hepsinin başına felaketler gelir. Şehre varmalarından az süre sonra Blakhernai Sarayı'na zorla girmeye çalışıp imparatorun evcil aslanlarından birini öldüren Lombardlar, Etienne ve şövalyelerinin ordusuna katılarak Aleksios'u ziyarete gelen Raymond'un komutasında yola çıkarlar. Ankyra'yı (Ankara) fethettikten sonra gereğince imparatorluğa devrederler. Ancak kısa süre sonra Danişmendliler ve müttefikleri tarafından Amaseia (Amasya) yakınındaki Mersivan'da pusuya düşürülürler. Ordunun beşte dördü öldürülür, kadın ve çocuklar (Haçlıların çoğu daha önce de olduğu gibi eşleri ve çocuklarıyla yola çıkmışlardır) esir alınır. Raymond, Provencelı muhafızları ve onlara eşlik eden Bizanslı askerler karanlıkta kaçar ve Konstantinopolis'e geri dönerler.

Diğer iki ordunun akıbeti de pek farklı olmaz. Guillaume de Nevers Haziran sonunda Boğaz'ı geçer ve adamlarını Ankara üzerinden Ikonion'a (Konya) getirir. Ancak bu şehri zapt edemez. Sonra Herakleia Kybistra'ya (Konya Ereğlisi) gelirler. Yakın zamanda şehri terk eden düşman tüm kuyulardaki suları da zehirlemiştir. Yazın ortasıdır. Susuzluktan yarı çılgın hale gelen Nivernais ordusu, çaresizce başka su kaynakları arar, ama boşunadır. Selçuklu Sultanı Kılıç Arslan ve Danişmend Emiri Melik Gazi'nin birleşik kuvvetleri adamlar iyice hâlsiz düşene kadar bekler ve sonra da saldırırlar. Hıristiyan atlıları dağılır ve kaçar, yaya askerler ve asker olmayanlar öldürülür ya da esir alınırlar. Guillaume, kardeşi ve küçük bir şövalye grubu kaçmayı başarır ve onları Antakya'ya götürmeleri için birkaç Türkopol[39] (Türkoğulları) tutarlar. Ancak Türkler onları kandırır ve atları ve yanlarında ne varsa çalarak, başıboş arazide çıplak bırakırlar. Sonunda şehre ulaşan gruba Bohemond'un yeğeni Tancred acır ve kışlamaları için yer gösterir. Bahar geldiğinde de, üzgün ve moralleri bozuk halde Kudüs'e doğru yola çıkarlar.

[39] Bizans ordusuna hizmet eden Türk atlıları.

Aquitaineli ve Bavyeralı Haçlılar da aynı kaderi paylaşır. Zehirli kuyular ve susuzluk sorunuyla onlar da karşılaşır ancak diğerlerinin aksine Herakleia yakınında bir akarsu bulurlar. Zaten amaç budur. Daha suya girer girmez, Türk askerleri saklandıkları yerden çıkar ve onları ok yağmuruna tutarlar. Her zaman olduğu gibi, altlarında en hızlı atlara sahip liderler kaçmayı başarır. Aquitane Dükü Guillaume önce Tarsus, oradan da Antakya'ya kaçar. Bavyera Kontu Welf ise, tüm silahlarını atıp kim olduğunu belli etmeden dağlarda kaybolur. Hugo de Vermandois'in şansı o kadar yaver gitmez. Dizinden aldığı bir ok yarasıyla, bir şekilde Tarsus'a gelmeyi başarsa da, içtiği andı yerine getiremeden 18 Ekim tarihinde orada ölür.

Antakya Prensi Bohemond'un salıverilmesi, artık fethettikleri bölgelerde kalan Haçlılar için yeni bir umut kaynağı olur. Bu arada Araplar, Türkler ve Bizanslılarla savaşmakta ve kısa süreli ateşkes ilan etmektedirler. Tam anlamıyla bir başarı elde edemezler. 1104 yazında ise Edessa'nın (Urfa) yaklaşık kırk kilometre güneydoğusunda yer alan Harran surları önünde Türkler tarafından ağır yenilgiye uğratılırlar. Bohemond'un ordusu ciddi bir kayıp vermeksizin kaçmayı başarsa da (Patrik Bernard öylesine korkmuştur ki, Türkler tutup yakalayamasın diye atının kuyruğunu dahi kesmiştir) Urfa'daki güçlerin neredeyse hepsi kılıçtan geçirilmiş, Baudoin ve kuzeni Joscelin de Courtenay de esir alınmıştır.

Harran felaketi ve 1101 yılı seferlerinde verilen ağır kayıplar, Haçlıların şanını iyiden iyiye lekeler. Böylelikle Antakya için çok önemli, Urfa için ise hayati önem taşıyan Batı'dan gelen karayolu yardımları neredeyse tamamen kesilir. Bu sayede Aleksios Komnenos da, aralarında Adana, Mopsuestia[40] (Yakapınar) ve Tarsus'un da yer aldığı önemli birkaç kaleyi, Laodikeia ve hatta Trablus gibi sahil şehirlerini yeniden fetheder. Bohemond tehdit altında olduğunu anlar. Prensliğini, göz kulak olması için Tancred'e bırakır ve Gesta Francorum'u da (Bir Norman tarafından tamamen kendi halkını överek kaleme alınmış bir Birinci Haçlı Seferi raporu) yanına alarak, taze kuvvet toplamak üzere sonbahar sonunda Avrupa'ya doğru yelken açar.[41]

1105 yılı başında vardığı Apulia'da sekiz ay kalır. On yılı aşkın süre uzak kaldığı topraklarında yapılacak çok iş vardır. Her fırsatta genç Norman gruplarını, kendisini örnek alıp şanslarını Doğu'da aramaya teşvik eder. Eylül ayında da Roma'ya geçip ziyaret ettiği Papa II. Paskhalis'i Haçlıların en büyük düşmanının ne Arap ne de Türkler değil, Aleksios Komnenos'un ta kendisi olduğuna hiç zorlanmadan ikna eder. Paskhalis onun anlattıklarını öylesine ciddiye alır ki, Fransa'ya geçme vakti geldiğinde Bohemond'a, Bizans'a karşı kutsal savaş açmasını telkin eden papalık elçileri eşlik eder.

---

[40] Şehrin klasik adı önce Misis, sonra da Mamistra adını almıştır. Günümüzde Yakapınar olarak anılır.

[41] Anna Komnena Bohemond'un yakalanmamak için ölü numarası yaptığını ve anlaşılmasın diye de hava alan bir tabutun içine koku yayması için ölü bir horoz koydurttuğundan bahsetmektedir. İnsan bazen Anna'nın her şeye inandığı hissine kapılıyor.

Antakya prensi ömrünün çoğunu Doğu Roma İmparatorluğu'yla savaşarak geçirmiştir ve kısa zamanda da yine öyle yapacaktır. Ancak imparatorluğa (aslında tüm Hıristiyan varlığına demek daha doğru olur) asla Paskhalis'le yaptığı konuşmalar kadar çok zarar vermemiştir. Bu andan itibaren babası ve kendinin izlediği dar görüşlü ve yağmacı politika, resmi Hıristiyanlık politikası haline gelecektir. Kıskançlık, kin gütme, bağnazlık ya da anlayışsızlık sebebiyle Bizanslılardan nefret eden Haçlılar (ki çoğunluğu oluştururlar) şimdi en yetkili kişi nezdinde duygularının karşılığını almışlardır. Aleksios ve tebaasının ise korktukları başlarına gelmiştir. Artık Haçlı düşüncesi, devasa bir ikiyüzlülük örneği haline gelmiş ve din kisvesi altında aslında utanmaz bir emperyalizm düşüncesinin yattığı açığa çıkmıştır. Bundan elli yıl öncesinde Kardinal Humbertus ve Patrik Mikhael Kerularios döneminde bile Doğu ve Batı kiliselerinin birliğine böylesine etkili bir darbe vurulmamıştır.[42]

Paris'te Kral I. Philip, Bohemond'u çok sıcak karşılamış ve tüm krallık topraklarında asker toplamasına izin vermiştir. İyiniyetinin bir göstergesi olarak da ona kızı Constance'ı[43], Tancred'e de gayrımeşru küçük kızı Cecilia'yı vermiştir. Bohemond tüm 1106 yılını Fransa'da (Paskalya bayramında Normandiya'da İngiliz Kralı I. Henry ile görüşür) asker ve malzeme toplamakla geçirir, yılsonunda da Constance'la birlikte Apulia'ya döner. Cecilia önceden Antakya'ya doğru yola çıkmıştır. Ancak Bohemond ona yetişmek için acele etmez ve ancak 1107 sonbaharında ordusuyla birlikte denize açılır. Temelde planı, on beş yıl önce Robert Guiscard'ın uyguladığının aynısıdır. Bugün Arnavutluk sınırları dahilinde yer alan Epiros'ta karaya çıkıp köprübaşı olarak kullanmak üzere devasa Durazzo Kalesi'ni zapt edecek ve sonra da Konstantinopolis'e doğru ilerleyecektir.

Ancak bu sefer talihi yaver gitmez. Apulialılar Valona yakınında karaya çıkmayı başarırlar. Ancak Aleksios Durazzo'yu takviye eder ve Kılıç Arslan'dan aldığı paralı askerler kaleyi büyük kahramanlık göstererek savunurlar. Pek tedirgin olmayan Bohemond kaleyi kuşatır. Ancak hemen ardından bir Bizans filosu orduyu ablukaya alarak, tüm kış boyunca İtalya ile olan bağlantısını keser. Bahar geldiğinde de Aleksios asıl taarruz kuvvetleriyle gelir. Hem karadan hem de denizden ablukaya alınan işgalciler, yavaş yavaş kıtlık ve sıtmanın pençesine düşmeye başlayınca, Eylül ayında Antakya prensinin teslim olmaktan başka çaresi kalmaz. Aleksios'un Devol Nehri'nde kurduğu kampa getirilen Bohemond, barış antlaşması imzalamak zorunda kalır. Önceki yeminini bozduğuna pişman olduğunu belirtir, imparatora sadakat yemini eder, sınırları büyük titizlikle çizilen Antakya Prensliği'nin imparatorluğun vasalı olmasını kabullenir. Nihayetinde Latin kökenli patriğin yerine bir Yunan patriğin getirilmesi de şartlara dahildir.

---

[42] Bkz. *Bizans Tarihi II (Yükseliş Dönemi)*, s. 250-255.

[43] Bu önemli evlilikler hiç şüphesiz Antakya hanedanının prestijini artırmasına fayda sağlamıştır. Ancak Constance'ın önceden Champagne kontuyla evlenmiş ve sonradan da boşanmış olması, herhalde onu pek cazip bir gelin haline getirmemiştir.

Devol Antlaşması Bohemond'un sonunu belirler. Böylesine küçük düştükten sonra derhal Apulia'ya geri döner ve Antakya'da yerini önce Tancred'e, sonra da Constance'tan olan iki oğluna bırakır. İyi bir asker ve karizmatik bir lider olmuş, ancak hırslarına yenik düşünce kendi sonunu kendi hazırlamıştır. Üç yıl sonraki ölümüne kadar bir daha asla Antakya'ya dönmez. Apulia'da Canosa'da yer alan katedrali gezen ziyaretçiler, güney duvarının dışında şark tarzında inşa edilmiş anıtkabrini görebilirler. Mezar Güney İtalya'da günümüze kadar gelen en eski Norman mezarıdır. Şark motifleri ve övgü niteliğinde bir yazıyla bezenmiş tunç kapı açıldığında, sadece iki küçük sütun ve mezar taşından ibaret iç kısma girilir. Mezar taşında kaba, ama ihtişam uyandırır şekilde kazınmış tek kelime yazılıdır: B O A M V N D V S.

4

Aleksios'un Son Yılları

[1108-1118]

Onlara baksan, sanırsın ki yollarım peynirle kaplı, dağlarımdan süt nehirleri akıyor, servetimin haddi hesabı yok, satraplar gibi yaşıyorum, Media'nın şaşaalı yaşantısı benimkinin yanında hiç kalır, Susa ve Ekbatana saraylarının malikânemin yanında lafı bile olmaz.

Theophylaktos, Ohri Başpiskoposu,
Vergi tahsildarları hakkında, 41 numaralı mektup

Aleksios Komnenos 1108 yılının son haftalarında, elde ettiklerinden son derece hoşnut şekilde Konstantinopolis'e döner. İmparatorluğunda barış hâkimdir. Gerçi Tancred Devol Antlaşması'nı reddetmiş ve geçersiz kılmıştır, ancak Bohemond'u yok eden antlaşma zaten amacına ulaşmıştır. Ayrıca Müslüman düşmanlarıyla yeterince meşgul olan Tancred ve diğer Haçlılar, Bizans'a sorun çıkaracak halde değildir. Böylece iki yıl süresince, imparatorun iç işlerine yoğunlaşacak vakti olur. Dış dünyadaki gelişmelerin önemi bize de son iki bölümde bu fırsatı tanımadığından, imparatorluktaki olaylara kısaca göz atma vakti gelmiştir.

Aleksios'un ilk on yılı gerçekten de zorlu geçmiştir. Nikephoros Botaneiates döneminde genç ve yenilgi tanımaz bir general olarak kendini ispat etmesi, tebaasının gözünde onu kuşatma altındaki imparatorluğun tek umudu haline getirmiştir. Ancak tahta geçer geçmez de büyü bozulmuştur. Tacını taktığı yıl, Durazzo'da ağır bir yenilgiye uğramıştır. Gerçi sekiz ay sonra Larissa'da intikamını almıştır ama 1084 yılında geri dönen Normanlar, Robert Guiscard aniden ölmese büyük ihtimalle Konstantinopolis'e kadar ilerleyeceklerdir. Bu arada Çaka Bey'e karşı giriştiği önemsiz ve yararsız sefer dışında, Türkleri Anadolu'dan atma yolunda ciddi bir girişimde bulunmamıştır. 1091 Paskalya Yortusu'nda, tahtta geçirdiği on yılın ardından, bir hata olarak görülmeye başlanmıştır. Doğal olarak sürekli Norman, Peçenek ya da Bogomil baskısı altında olan Bizans Avrupası'nın da Bizans Asyası'nın kaderini paylaşacağına dair endişeler baş göstermiş, birkaç yıl içinde Konstantinopolis surları dışında şanına yaraşır bir imparatorluk kalıp kalmayacağı sorusu sorulmaya başlanmıştır.

Antakya patriği Okseialı Ioannes daha da ileri giderek, imparatora karşı yaptığı iki sert eleştiride, imparatorluğun azalan gücüne atıfta bulunarak, artık vadesinin dolduğunu söylemiştir. Halkın tüm umudunu yitirdiğine dikkat çekmiştir. Geçmişte halkın yenilgiler ve ani değişiklikleri, işledikleri günahlarına karşılık Tanrı'nın gönderdiği cezalar olarak yorumladığını, ancak artık Tanrı'nın onları tamamen terk ettiğini düşündüğünü söylemiştir. Zenginler yoksullaşmış ve yoksullar (özellikle de Makedonya,

Trakya ve Balkan halkı) barbar istilaları yüzünden açlık sınırına dayanmış ve ölüm tehlikesiyle yüz yüze kalmıştır. Bu büyük sefaletten nasibini almayan sadece "imparatorluğun ve hepimizin başına bir musibet gibi çöken" kraliyet ailesi üyeleridir.

Patriğin biraz abarttığı aşikârdır. Zira Antakya başkentten yaklaşık bin kilometre mesafede ve Müslümanların elindedir. Bu durumda patriğin Avrupa'da olup bitenlerden haberdar olması biraz imkânsızdır. Gerçi söylediklerinde doğruluk payı fazladır. Ancak bütün gelişmelerden imparatoru sorumlu göstermesi haksızlık gibi görünmektedir. Önce Normanların ardından da Peçeneklerin Balkan Yarımadası'nda kasaba ve köyleri yakıp yıkarak, binlerce insanı öldürmesi ve bir o kadarını da vatanlarından etmesi Aleksios'un suçu değildir. Aleksios onlarla savaşmış ve patriğin saldırısını başlatmasından sadece birkaç hafta sonra Levunion'da Peçenekleri yenilgiye uğratmıştır. İtiraf etmek gerekir ki, Normanlar daha fazla vaktini alacaktır, ama bu konuda da elinden geleni yapmıştır.

Akrabalara ayrıcalık yaptığı suçlamalarını yapan tek kişi Antakya patriği değildir. Tarih yazarı Ioannes Zonaras da onu desteklemektedir:

> "Akrabaları ve yandaşlarının bazılarına hazineden araba dolusu para verdi. Onlara tanıdığı ayrıcalıklar sayesinde, zenginleşip vatandaştan ziyade imparatorlara layık şekilde yaşamaya başladılar. Malikânelerinin saraylardan artakalır yanı yok." [44]

Elbette her ülkede ve her dönemde iktidardaki ailelerin şu ya da bu şekilde kendilerine bazı ayrıcalıklar tanıdığı söylenebilir. Bu arada en azından egemenliğinin ilk yıllarında Aleksios'un kendi ailesi dışında fazla güvenecek kimsesi olmadığını da hatırlatmak gerekir. XI. yüzyılın ortasında hüküm süren belirsiz koşullar, tahta çıkış şekli ve Konstantinopolis'teki düşmanlarının sayısı, akrabalarını kayırmasını bir dereceye kadar haklı kılar. Etrafında güçlü bir ailenin desteği olmaksızın uzun süre *basileios* olarak kalamazdı. Bu nedenle, annesi Anna Dalassena, kardeşi Isaakios, eniştesi Nikephoros Melissenos, oğlu Ioannes, damadı Nikephoros Bryennios ve diğer birkaç yakın akrabasını önemli mevkilere getirmesi ve uygun şekilde ödüllendirmesini bir dereceye kadar anlayışla karşılamak gerekmez mi?

Ne var ki, aile üyelerine sadece bol kazançlı mevkiler ve yeni icat edilmiş unvanlar değil, bölgesel güç de vermiştir. Eskiden kamu arazileri -yani imparatorun şahsi mal varlığından ziyade devlete ait topraklar- doğrudan imparatorluk hükümetinin sorumluluğu altındaydı. Aleksios ise bu tür topraklara dahil büyük arazilerin yönetimini, gelirleriyle birlikte akrabalarına devretmiştir. *Pronoia* adı verilen bu toprak bağışları sadece geçicidir. Yani imparator ne zaman isterse bu toprakları geri alabilir. Zaten bağış yapılan kişi ölünce, araziler tekrar imparatora geri verilecektir. Ancak yine de bu tehlikeli gelenek, zaten dolu olmayan hazinesi için yeni bir baskı unsuru oluşturmuştur.

Tahta geçtiğinde Bizans ekonomisi zaten yaklaşık elli yıldır inişe geçmiş durumda-

[44] Zonaras, III. kitap

dır. Yirmi yıl öncesinde de, bahsettiğimiz gibi[45] bir altın *nomisma*'nın değeri yaklaşık yüzde yirmi beş oranında azalmıştı. Botaneiates ve Aleksios dönemlerinde de bu durum devam etmiş ve sonunda piyasada altı farklı metalden oluşan altı farklı *nomismata* (gerçi bu paraları basan hazine önce bütün ödemelerin saf altınla yapılmasında ısrar etmiştir) dolaşmaya başlamıştır. Ortaya çıkan karmaşa tüm imparatorluk çapında ekonomik kaosa neden olmuştur. 1092 yılında Aleksios *hyperpyron* (en saf) altını çıkarmış ve bu para iki yüzyıl boyunca standart Bizans sikkesi haline gelmiştir. Ancak bütün sikkeler için standart bir değer getirmesi ancak 1109 yılında gerçekleşmiştir. O zaman bile durum tatmin ediciden çok ötedir. Ancak en azından Aleksios Komnenos açısından en önemli konu olan mali sistem için etkin bir uygulama getirilmiştir.

Böyle olmak zorundadır. Bütün saltanatı boyunca imparatorluk ya doğu ya da batıdan ya da her iki yönden birden saldırıya uğramıştır. Öncüllerinden sadece çok kötü donanımlı, heterojen bir ordu ve küçük ve çok ihmal edilmiş bir donanma devralmıştır. Donanma öyle perişan durumdadır ki, 1081 yılında Robert Guiscard ona karşı yelken açtığında Venedik'ten yardım istemek zorunda kalmıştır. Eğer Bizans ayakta kalmak istiyorsa, ordu yeniden örgütlenmeli ve güçlendirilmeli, donanma ise yeniden kurulmalıdır ve bu işler için para gerekmektedir. Aleksios derhal işe koyulmak ve para bulmak zorundadır. Gördüğümüz gibi on yıl içinde hem karada hem de denizde önemli zaferler kazanmıştır. Bu işi yürekten yapmıştır. Her şeyden evvel bir askerdir ve savaş sanatına hayrandır. Alexiad'dan da anlaşılacağı üzere en mutlu olduğu zamanlar askeri tatbikatlara katılarak, askerlerini eğitimsiz barbarlardan talimli savaşçılar haline getirdiği zamanlardır. Ordusunu istediği hale getirdikten sonra da, onlardan uzak durmaya karar vermiştir. Çünkü parlak ve başarılı bir komutanın askerlerinin desteğini kazanmasının ne kadar kolay olduğunu, hükümetin ilk zayıflık anında ise nasıl darbe girişiminde bulunduklarını gayet iyi bilmektedir. Tıpkı kendisinin öncülünü devirdiği gibi, kendi generallerine de bu fırsatı tanımak niyetinde değildir. Bu nedenle de savaş aşkı bir yana, elinden geldiğince ordularının başına geçmeye özen göstermiştir. Bu arada, yaklaşık yüzyıl öncesinde II. Basileios'tan beri, Bizans'ın gördüğü en başarılı komutan olduğunu hatırlatmakta fayda vardır.

Savunma güçleri için yapılan büyük harcamalar nedeniyle Aleksios'un mali politikası da sert ve hatta biraz da adaletsiz bir yol izlemiştir. 1082 yılındaki, kilise hazinesini Bohemond'a karşı yapılacak sefer için kullanma girişimini (daha doğrusu kardeşi Isaakios'un girişimini) bir daha tekrarlamamıştır. Ancak aristokrasi (tabii ki kendi ailesi ve diğer yakın akrabaları dışında) senatör aileleri (onlardan nefret etmiştir) ve zengin manastırlar tehditlerinden çok çekmiştir. Bu karmaşa içindeki ekonomide, önceden yapılan ödemelerin yetersiz olduğunu ya da yanlış sikkelerle yapıldığını -hatta hiç yapılmadığını- iddia etmek ve sonra da cezai ödemeler talep etmek kolay iştir.

İmparatorun daha mütevazı tebaası için durum daha da zordur. 1091 yılında Antakya patrikliği bunlardan biridir. Yirmi yıl içinde durum fazla değişmemiştir. Bu

[45] Bkz. s. 35 dipnot 4..

bölümün başında imparatorluğun vergi tahsildarları hakkında görüşlerini belirten ve aşırı vergi altında ezilenlerin sempatisini toplayan Ohri Başpiskoposu Theophylaktos, imparatorun yeğeni Durazzo Dükü Ioannes'e bir mektup yazarak, kendi piskoposluk bölgelerinden birinin sürekli Norman, Peçenek, Yunan ya da Haçlı güçlerince ezildiğini belirtmiştir:

> "Gözyaşlarımı tutamadım. Kilisede halk ilahi söylemiyor, mum yakmıyor. Piskopos ve rahipler kaçmak zorunda bırakılmış, kasaba halkı ise evlerini terk edip ormanda gizlendikleri yerlerde yaşıyorlar. Savaşın getirdiği bütün bu eziyetler yetmiyormuş gibi, topraklarını büyük toprak sahiplerinin ele geçirdiği köylüler, bir yandan askeri yükümlülükleri bir yandan da vergi ödemeleri altında iyice ezilmiş durumdalar."

Başpiskopos gerçi sadece bir bölgeden bahsetmektedir, ancak bahsettiği koşullar imparatorluğun Avrupa bölgelerini de sarmış durumdadır. Zorunlu askeri hizmetin doğurduğu sonuçlar konusunda da haklıdır. Şehir ve kasaba sakinlerinin yanı sıra özellikle köylüler, güçlü kuvvetli delikanlıları askere alan görevlilerin sürekli tehdidi altında yaşamaktadır. Bu korkular yersiz değildir. Çünkü öncelikle tarlalarda iş güçlerine çok ihtiyaç vardır. Ayrıca aynı delikanlılar savaş bittikten sonra, Konstantinopolis ya da başka bir yere yerleşmekte ve bir daha asla evlerine dönmemektedirler.[46] Elbette her aklı başında aile, evlerinin yerle bir edilmesi, oğullarının öldürülüp, kızlarına tecavüz edilmesi yerine imparatorluğa bir asker vermeyi tercih eder. Ancak aç ve ürkmüş köylüler bu mantıklı açıklamalardan etkilenecek halde değildir. İşin doğrusu tüm bu belalardan sorumlu tutulan İmparatordan halkın büyük çoğunluğu nefret etmektedir. Aleksios da bunun farkındadır.

Aleksios Komnenos halkın gözündeki imajını değiştirmek için ne yapmıştır ya da bir şeyler yapmış mıdır? Tahta çıktığı andan itibaren, sevgilerini olmasa bile saygılarını kazanmak için mücadele etmiştir. 1025 yılında II. Basileios'un ölümüyle kendinin tahta geçtiği 1081 yılına kadar olan elli altı yıllık dönemde imparatorluk on üç hükümdar görmüştür. Bu nedenle, ispatlamak istediği ilk şey, diğerlerine benzemediğidir. Mesajı açıktır. Öncülleri tepeden tırnağa kokuşmuş bir sistemin ürünleridir. O bu sistemi bozup, İmparatorluğu eski şaşaalı günlerine götürecektir.

Ancak bunun için önce temizlenmesi ve arındırılması gerekmektedir. Annesi *gynaikeion*'daki Augeias'ın ahırlarına dönmüş yerleri ele alırken,[47] Aleksios da im-

---

[46] Başpiskopos, Pelagonia *thema*'sı adının nüfus azlığı nedeniyle Mykonos olarak değiştirilmesi gerektiğinden ve döneminde Kyklades (Kiklad) adalarının en küçüğü, en fakiri ve en boşu olduğundan bahsetmektedir.

[47] "Sarayda kadınlara ayrılan yerler malum Konstantinos Monomakhos tahta çıktığından beri, ahlaksızlık yuvaları haline gelmişti... Ama Anna (Dalasena) ıslah çalışmaları yaptı, takdire şayan hale getirdiği sarayda şimdi disiplin hâkim. Belli saatlerde kutsal ilahiler okunuyor, kahvaltı saatleri de belirlendi... Saray daha ziyade bir manastır havasına büründü" (Alexiad, III, viii). Herhalde saraydaki çoğu kişi eski günleri özlemle anıyor olmalıydı.

paratorluğu aykırı düşüncelerden kurtaracak bir sefere çıkar. İlk kurbanı Mikhael Psellos'un Ioannes Italos adındaki bir öğrencisiydi. Italos Hıristiyan Babaları'nın görüşlerini bir kenara itip Platon ve Aristoteles'in eserlerini övme konusunda fazla ileri gidince, göstermelik bir duruşmada suçlu bulunur ve bir manastırda ölene dek kapalı kalma cezasına çarptırılır. Buna benzer soruşturmalar egemenliği süresince devam eder ve son senesinde Bogomillerin baş temsilcisi olan ve sadece Hıristiyan Basileios adı ile tanıdığımız kişinin hipodromda bir kazığa bağlanarak yakılmasıyla sonuçlanır. Bu ceza o döneme kadar Konstantinopolis'te neredeyse hiç bilinmeyen bir cezadır.

Gerçi bütün bu gelişmelerde güçlü bir propaganda unsuru olduğu bellidir, ama Aleksios'un derin dini inancından da sual olunmaz. Başka acil sorunlarla ne kadar uğraşırsa uğraşsın (Robert Guiscard ya da Bohemond'a karşı çıktığı seferler, imparatorluğu Peçeneklere karşı savunması ya da sınırlarına yığılan Haçlı ordularıyla başa çıkmak için verdiği uğraş sırasında) Havarilere eş *basileios* olarak dini sorumluluklarını bir an için bile olsa ihmal etmemiştir. Öğretiyle ve kiliseyle ilgili konular hakkında da aynı hassasiyeti göstermiştir. Egemenliğinin ilk yıllarında, *kharistikion* adı verilen ve uzun zamandan beri manastırlar ve manastırlara ait mal varlıklarının idaresini din adamı olmayan patronlara bırakma uygulamasına köklü bir değişim getirmiştir. XI. yüzyılda iyiden iyiye artan bu uygulama, temelde bu tür mal varlıklarının ekonomik gelişimini hedef almış ve genelde başarılı da olmuştur. Ancak bu kaçınılmaz laikleştirme unsuru bazı tehlikeleri de beraberinde getirmektedir. Bu patronlar işe kendileri gibi din adamlarını karıştırabilir ve bu kişiler manastırların manevi yaşantısına hiç katkıda bulunmasalar bile onların sırtından geçinebilirlerdi. Başrahiplere ve keşişlere onlar adına çalışmaları için baskı yapabilir ve hatta eğer isterse, son kuruşuna kadar manastırların parasını ellerinden alabilirdi.

Cömert bağışlarda da bulunduğu bazı manastırların kurucusu olan Aleksios, bu tür suiistimalleri engellemeye kararlıydı. Kendi yandaşlarını ödüllendirmek ve aile üyelerine gelir bağlamak istediği ilk aylarda, son derece yararlı bulduğu bu düzeni tamamen iptal etmedi. Ancak manastırlara ait mal varlıklarıyla ilgili tüm işlemlerin, bağlı bulundukları patriklerle birlikte kaydedilmesi buyruğunu çıkarttı. Böylece manastırlar ve manastır yaşamı üstündeki patriklik otoritesinin derecesini artırıyordu. 1107 yılında daha da ileri giderek din adamlarıyla ilgili genel bir reform yaptı ve bilhassa özel bir vaiz sınıfı kurarak, her birinin kendi ruhani bölgesi içinde çalışıp tek kişilik ahlak zabıtası ekibi hizmeti vermelerini sağladı. Uygulamada bu vaizlerin ne kadar etkili oldukları belli değildir. Geç dönem tarihçileri onlardan pek bahsetmez. Günümüzde Topkapı Sarayı'nın bulunduğu yerdeki Aziz Paulus Kilisesi'nin hemen yanında kurdurduğu büyük "yetimhane" ise (daha ziyade bir hastane ya da sığınma evidir) çok daha etkili olmuştur. Kızı bu yapıdan "şehir içinde şehir" diye bahseder.

> "Etrafını çevreleyen bir daire içinde çok sayıda yapılar, fakirler için evler ve onun insancıl yapısının daha da büyük ispatı olan- özürlü evleri vardı. Tüm bu sakat ya da tamamen âciz insanları gördüğünde, bu mekânın Süleyman'ın Sundurması olduğu-

nu sanırdın. Yapılar iki daire içinde yer alıyordu ve iki katlıydılar... Bu daire o kadar büyüktü ki, bu insanları ziyarete sabahın erken saatlerinde başlasan, daha turunu bitiremeden akşam olurdu. Bağları ya da bahçeleri yoktu, ama hepsi kendilerine ayrılan evlerde yaşıyor ve tüm yiyecek ve giyecek ihtiyaçları imparator tarafından karşılanıyordu... Bu şekilde bakılan sayısız insan vardı."[48]

Aleksios'un bu işe girişme nedeni sadece fedakârlıktan kaynaklanmıyordu. Seleflerinin imparatorluğu ahlaki çöküşe sürüklediklerinin en büyük göstergesi, şehirde inanılmaz hızla artan dilencilerdi. Daha yüksek bir mevkiye atanan bir bakanın ya da kıdemli bir memurun yoksullara özel uygulama yapması beklenir ve bazen bu kişiler ondan medet uman insanların akınından evinden çıkamaz hale gelirdi. Nikephoros Botaneiates'in popülaritesini artırmak umuduyla yaptığı inanılmaz sayıdaki terfiler, bu talep sahiplerinin sayısını daha da artırmıştı. İşin tuhafı, musallat oldukları kişiler de bu durumdan pek yakınmıyordu. O dönemde Konstantinopolis'in sosyal tabakasını sadece mevki değil, himaye ve hayırsever bağışlar da belirliyordu ve çoğu zengin adam için cömertliğini herkesin gözü önünde sergilemek için bundan daha iyi bir fırsat olamazdı. Elbette, Aziz Paulus'u kurmakla Aleksios şehirdeki dilencileri önemli ölçüde denetim altına almış, ancak bu sayede kendi prestijini artırırken, kıdemli memurlarınınkini de zedelemiştir.

Mükemmel bir diplomat olması nedeniyle, Doğu ve Batı kiliseleri arasındaki soğukluğu gidermek için hiçbir adım atmaması da şaşırtıcı olurdu. Ne var ki, görüşmelerde esneklik göstermek için biraz fazla tutucuydu. 1089 yılında Papa Urbanus, Grottaferrata başrahibini Latin ayinlerine izin vermesi ricasıyla Konstantinopolis'e gönderdiğinde, Aleksios'un tek yaptığı bu konuyu tartışmak için bir konsil kurulmasını önermek olmuştu. Bu toplantının tutanakları günümüze ulaşmamıştır, ancak bir ölçüye kadar başarıya ulaştığı, sonunda papanın Doğu İmparatorluğu'nun aforoz yasağını kaldırmasından anlaşılmaktadır. İki yıl sonra, her ne kadar bu soğukluğun ortadan tamamen kalktığı söylenemese de, ilişkiler Aleksios'un Peçeneklere karşı yardım talebinde bulunabilmesi oranında düzelmiştir. Görüşmeler aralıklarla süregelmiştir. 1108 yılında bir papalık heyeti Devol Antlaşması'nın imzalanması esnasında hazır bulunmuş ve 1112 yılında (Monte Cassino Kronikleri'ne inanacak olursak) Aleksios o senenin yazında Roma'ya yapacağı bir ziyaretle Batı İmparatorluğu tacına karşılık iki kilisenin birleşmesini önerecek kadar ileri gitmiştir.

Bu raporun doğruluğuna haklı olarak şüpheyle bakılmaktadır. Her şeyden önce, Batı İmparatorluğu satılık değildir. Papa Paskhalis, sadece iki ay önce 1111 yılında onu on altı kardinaliyle birlikte hapseden İmparator V. Heinrich'e diş bilemektedir. Gerçi Paskhalis 13 Nisan'da Heinrich'in taç takma törenini icra etmekle özgürlüğünü geri kazanmıştı ama aradan sadece bir yılı biraz aşkın bir süre geçtikten sonra hasım bir imparatora taç takması da beklenemezdi. Aleksios'un gözünü Güney İtalya'ya dikmiş olması çok daha akla yakın görünmektedir. Zira Aleksios, Bohemond

[48] *The Alexiad*, XV, vii.

ve üvey kardeşi Roger Borsa'nın 1111 yılında bir hafta arayla ölmüş olmaları nedeniyle, başsız kalan bölge topraklarını geri kazanmak istiyor olmalıdır. Her ne kadar yerini ilk döneme oranla daha sağlamlaştırmış olsa da, hüküm süren koşullar altında Konstantinopolis'ten uzun süreyle ayrılma riskini göze alamayacağı aşikârdır.

Olası bu planlar, Aleksios'un 1112 yazında hasta olup haftalarca yatması nedeniyle zaten suya düşer. Roma'yla ilişkiler aralıklı devam eder. Ancak papa üstünlüğü konusunda hiç olmadığı kadar ısrarcı davranır, Bizans onun bağımsızlığını tanımayı reddeder ve hiçbir anlaşmaya varılamaz. Zaten imparator çok geçmeden dikkatini daha önemli başka sorunlara çevirmek zorunda kalır.

1108 yılı sonunda Devol Antlaşması ile başlayan barış üç yıl sürer. 1111 yılında tekrar başlayan savaşlar, Aleksios'un hâkimiyeti boyunca devam eder. O sonbahar Türklere karşı yeni bir düşmanlık dalgası, Ionia sahillerini yağmalamaya çalışan Ceneviz ve Pisa donanmalarının gelişiyle çakışınca, Aleksios iki cephede aynı anda savaşma tehlikesini güçbelâ savuşturur. Şansı yaver gider ve Pisalılara para yedirip bir de antlaşma yapar. Buna göre onların Haçlı faaliyetlerini engellememeyi, katedrallerine her yıl ipek ve altın bağışında bulunmayı ve hepsinden daha da önemlisi Konstantinopolis'te sürekli bir ticaret kolonisi kurmalarına izin vermeyi taahhüt eder. Bu koloninin en seçkin üyelerine de, hem Ayasofya ayinleri hem de hipodromda yapılan oyunlara yer ayırtılacaktır.[49]

Ancak Türkler çetin cevizdir. Aleksios'un şansına henüz fetih hareketlerine girişmemişlerdir. Daha Anadolu'da almaları gereken yeterince toprak vardır. İmparatorluk sınırlarını aşarak gerçekleştirdikleri istilalar, daha ziyade dikkatlice planlanmış yağma hareketlerinden başka bir şey değildir. Meydan savaşlarından kaçınır ve geniş bir sınır üstündeki farklı noktalara aynı anda saldırırlardı. Böylece Bizanslıları güçlerini dağıtmak zorunda bırakır ve sonra da alabildikleri kadar çok ganimet ve savaş esiriyle birlikte çabucak kaçmaya çalışırlardı. 1111 yılında Çanakkale Boğazı'nı geçip Trakya içlerine girmişler ve Anna Komnena'nın anlattığına göre babası, ertesi yılın başında onlara karşı sefer hazırlıklarına girişmişti. 1113 yılında, sayılarının kırk dört bini bulduğu tahmin edilen başka bir Türk ordusu Nikaia'yı (İznik) kuşatmıştır. Ancak bu kuşatma başarılı olamamış ve Dorylaion (Şarhöyük) yakınlarında karşılarına çıkan Aleksios, onları büyük yenilgiye uğratmıştır. Ertesi sene *basileios* tekrar Trakya'ya gelerek kuzey sınırını Kıpçak Türkleri'ne karşı korumak zorunda kalmıştır. Güçbelâ onları geri püskürtmeyi başarmıştır ki, 1115 yılında Türkler bu defa Konya Selçuklu Sultanı Melik Şah'ın sancağı altında tekrar harekete geçmiştir.

Ancak artık imparatorun hızı kesilmiştir. Altmış yaşına gelmiştir (Zonaras altmış

[49] Bu imparatorluk ve İtalyan ticaret cumhuriyetleri arasında yapılan ilk antlaşma değildir. II. Basileios daha 992 yılında benzer bir antlaşma yapmıştır. Cenevizlilerin aynı ayrıcalıklar hususunda ısrar etmemesi ilginçtir. Bu ayrıcalıklara ancak 1155 yılında I. Manuel döneminde kavuşacaklardır.

sekiz olduğunu iddia etmektedir[50]) ve sonunu getirecek hastalığın pençesine düşmüştür. Sefere çıkma işini ertesi seneye bırakır ve 1116 baharında sultana saldırmak üzere İç Anadolu'ya doğru yola çıkar. Philomelion (Akşehir) şehrine kadar tahmin ettiği gibi fazla bir direnişle karşılaşmaz. Ancak her mola verdiği yerde Türklerden kaçan ve şimdi sığındıkları yerden çıkıp korunmak için orduya katılan çok sayıda evsiz barksız Rum tarafından yolu kesilince çok yavaş ilerleyebilmiştir. Anlayamadığımız nedenlerden dolayı Aleksios birden geri çekilmeye karar verir. Tam geri dönüş için yola koyulur ki, Melik Şah saldırıya geçer. Anna'ya göre bu büyük bir hatadır.[51] Yazdığına göre ordusu büyük bir bozguna uğrayan sultan, barış istemek ve son dönemde fethettiği yerleri geri vererek, Malazgirt öncesinde Romanos Diogenes dönemindeki İmparatorluk sınırlarını tanımak zorunda kalır.

Anna bunun gerçek bir tarihi zafer olduğundan bahsetmektedir. Ne var ki, fazla hayale kapılmış görünmektedir. Romanos dönemindeki sınırlar doğuda Armenia'ya (Ermenistan) kadar uzanmaktaydı. Her şey bir yana, bu topraklar sultana ait değildir. Zaten sonraki gelişmeler de bu tür bir toprak teslimiyeti olmadığına delalet etmektedir. Batı Anadolu'daki ileri karakol mevkilerini kapatmış olsa bile, Melik Şah Konya'da kalmıştır ve İmparatora önemli bir toprak imtiyazı sağlamış gibi görünmemektedir. Anna'nın kafa karıştıran anlatımı, taraf tutması ve diğer kaynakların da kıtlığı sayesinde,[52] Philomelion gerçeğini asla öğrenemeyeceğiz. Bu konuda tek söyleyebileceğimiz, ister büyük ister küçük olsun, kazandığı bu zaferin imparatorun son zaferi olduğudur. Hasta bir adam olarak döndüğü başkentte, onu acımasız bir ihtilaf beklemektedir.

Gerçi bu onun için yeni bir şey değildir. Tahta çıktığı günden beri ailesi bölünmüştür. İlk dönemlerinde hata kendisinden kaynaklanmıştır. Annesi Anna Dalassena'ya ne kadar yetki verdiğini gördük. Taç giymesine bile engel olmaya çalıştığı eşi Irene Dukas'ı, delicesine âşık olduğu Alanialı Maria için reddetmiştir. Gerçi Maria kısa sürede sahneden çekilmiş ve Irene kocasının yanına dönmüştür, ama Anna bir süre daha tahtın arkasındaki güç olmayı sürdürmüştür. Hatta Aleksios'un seferleri nedeniyle başkent dışında olduğu zamanlarda, devleti birlikte yönettiği ikinci oğlu *Sebastokratores* Isaakios'tan daha fazla korku salmıştır. Bu nedenle de Konstantinopolis halkının gözünden iyice düşmüş ve hatta imparator onu ciddi bir dert kaynağı olarak görmeye başlamıştır. Böylece 1090 yılında (kendi dediğine bakılırsa) Pantepoptes Manastırı'na çekilmiş ve birkaç yıl sonra da, öyle fazlaca kötü duruma düşmeden ölmüştür.

Anna Dalassena'nın ölümünden sonra İmparatoriçe Irene ancak kendine gelir. Annesine karşı duyduğu çocukça saygıyı neredeyse bir zaaf haline getiren Anna, onu şöyle tasvir eder:

---

[50] Bkz. s. 35 dipnot 5.

[51] *The Alexiad*, XV, vi.

[52] Dönemin diğer önemli kaynağı Zonaras, bu sefere pek önem vermemektedir.

"Halkın karşısına çıkmaktan kaçınırdı. Vaktinin çoğunu ev işleri ve kendi ilgi alanlarına ayırır, azizlerin kitaplarını okur ya da hayır işleriyle ilgilenirdi. İmparatoriçe vasfıyla bazı önemli törenlere katılmak zorunda kaldığında, utanır, yüzü kızarırdı. Bir keresinde kadın filozof Theano[53] onun dirseğini kazara açtığında, birinin "Ne güzel bir dirsek!" dediği ve bunun üzerine Theano'nun "Ama herkesin görmesi için değil!" diye cevapladığı anlatılır. İşte annem böyleydi... Dirseğini ya da gözlerini ulu orta göstermek istemez, sesinin bile yabancılar tarafından duyulmasını istemezdi. Ancak şairin dediği gibi, olması gerekene tanrıların bile karşı koyamaması gibi, o da kimi zaman imparatora eşlik etmek zorunda kalırdı. Doğuştan mütevazı yapısı nedeniyle saraydan çıkmak istemese de, ona olan bağlılığı ve inanılmaz aşkı nedeniyle çıkardı. İmparatorun ayaklarına musallat olan gut hastalığı çok bakım gerektiriyor ve büyük acı veriyordu. Onu en iyi annem anlıyor ve yaptığı masajla onun acılarını biraz olsun dindirebiliyordu."[54]

Buraya kadar her şey gerçek olabilir. Ancak öyle görünüyor ki, Aleksios'un gut hastalığı dışında çıktığı seferlere Irene'yi yanında götürmekte ısrar etmesinin başka nedenleri de vardır. Ona zerre kadar güvenmemektedir. Endişe ettiği kendi hayatı değildir. Karısı ve kızının en büyük oğlu ve tahtın vârisi Ioannes Komnenos'tan nefret ettiklerini ve onun yerine Anna'nın kocası *Kaisar* Nikephoros Bryennios'u geçirebilmek için komplo kurma arayışında olduklarını gayet iyi bilmektedir. Entrikacı bu iki kadın zaman içinde başka hoşnutsuzluklara da imza atmışlardır. Bunlardan biri de imparatorun ikinci oğlu Andronikos'tur.

Irene Ioannes'i babasının gözünden düşürecek hiçbir fırsatı kaçırmamış ve onu yönetmekten âciz bir sarhoş uçarı gibi göstermeye çalışmıştır. Aleksios ise aldırmamıştır. Ioannes'i sevmiş, ona güvenmiş (haklı olduğu da anlaşılacaktır) ve onun yeteneklerinden hiç şüphe etmemiştir. Ayrıca bir hanedan kurmaya kararlıdır. Bir önceki yüzyılda Bizans'ı düşüşe geçiren en önemli nedenlerden birinin sağlam temellere oturtulmamış tahtın ya Zoe'nin beceriksiz kocalarının eline geçmesi ya da imparatorluğun zengin ve güçlü aileleri arasında oyuncak haline getirilmesinden kaynaklandığına inanmaktadır. Tahtı tam da böyle bir konumda devralmıştır. Ancak böyle götürmeye niyeti yoktur. Eğer başarılarının devamını istiyorsa, taht olması gerektiği gibi, ölümünden sonra en büyük oğluna devredilmelidir.

Konstantinopolis'e döndükten sonra sağlık durumu iyice kötüleşir ve 1118 yazında artık fazla süresi kalmadığı anlaşılır. Ağrıları hiç dinmemekte ve solunum güçlüğü çekmektedir. Nefes almak için sürekli oturur konumda durması gerekmektedir. Sonra karnı ve ayakları şişmeye başlar, ağzı, dili ve boğazı öyle iltihaplanır ki, yutkunamaz. Irene onu Mangana Sarayı'na götürür, başından hiç ayrılmaz ve imparatorluğun her yanına, iyileşmesi için dualar edilmesi emrini verir. Ancak hiçbir şeyin acılarını dindirmediğini ve durumunun hızla kötüye gittiğini herkes gibi o da fark eder.

15 Ağustos günü öğleden sonra bir vakitte Ioannes Komnenos'a babasının sadece birkaç saati kaldığı ve acilen onu görmek istediği haberi iletilir. Ioannes der-

[53] Pythagoras'ın öğrencisi ve büyük ihtimalle de karısıdır.

[54] *The Alexiad*, XII, iii

hal Mangana'ya gider. Vardığında Aleksios ona imparatorluk yüzüğünü verir ve vakit geçirmeden kendisini *basileios* ilan etmesini söyler. Ioannes denileni yapar ve Ayasofya'da yapılan kısa bir törenle patrik ona tacını takar. Saraya döndüğünde Vareg muhafızlar (büyük ihtimalle Irene'nin emriyle) önce onu içeri almak istemez. Ancak yüzüğünü gösterip babasının ölüm döşeğinde olduğunu söylediğinde geri çekilir ve ona yol verirler.

Bu arada Irene ne yapmaktadır? Hâlâ Bryennios'u tahta geçirmek için çabaladığından, kocasını oğluyla isteyerek baş başa bırakmış olamazdı. Buna rağmen Aleksios neredeyse yanından hiç ayrılmayan karısını bu kritik noktada odadan çıkarmayı başarmıştır. Irene geri döndüğünde artık çok geçtir. Damadının haklarını tanıması için onu son bir defa zorlamaya teşebbüs etse de, Aleksios sadece gülmekle yetinir ve artık konuşmaya hiç mecali kalmadığı için sadece şükreder gibi elini kaldırır. O akşam ölür ve ertesi gün Irene'nin yaklaşık on beş yıl önce kurduğu İsa Philanthropos Manastırı'na mütevazı bir törenle gömülür.

Daha görkemli bir veda hak etmiştir. Tebaası ona çok şey borçludur. Her şeyden önce, esas amacına ulaşmıştır: 1025 yılında II. Basileios'un ölümüyle başlayan politik ve ahlaki çöküşe dur demek ve imparatorluğa yeni bir istikrar getirmek. Elli altı yıl boyunca on üç farklı hükümdarın kötü yönetiminden sonra, o tek başına otuz yedi yıl hüküm sürmüştür. Oğlu da bir kaza sonucu ölene kadar yirmi beş yıl, torunu ise yine otuz yedi yıl imparatorluğu yönetecektir. Gelelim askeri alanda yaptıklarına. Başka hiçbir imparator halkını onun kadar cesurca, büyük bir kararlılıkla ve o kadar çok sayıda düşmana karşı savunmamış ve kara orduları ve donanmayı yeniden adam etmek için bu kadar çok çaba sarf etmemiştir. Üçüncü sırada Haçlıları idare etmesi gelir. Sayıları yüz bine varan her sınıf ve yaştan kadın, erkek ve çocuğu barındırmış, yedirip içirmiş ve koruma sağlamıştır. Eğer Haçlı orduları sadece on beş yıl önce yola çıkmış olsalar, sonuçlarının hem kendileri hem de Bizans için hiç de iç acıcı olmayacağı şüphe götürmez bir gerçektir.

Bu nedenle, üç farklı yönüyle, yani devlet adamı, general ve diplomat olarak Aleksios'un imparatorluğu kurtardığını rahatlıkla söyleyebiliriz. Elbette ekonominin iyileştirilmesi, Roma'yla olan anlaşmazlıkların giderilmesi ve Güney İtalya'nın geri alınması gibi konularda hata da yapmıştır. Ancak bunlardan sadece ilki ciddi bir sorundur. Diğer ikisi, ne Aleksios ne de haleflerince asla gerçekleştirilemeyecek hayallerdir. Zaafları da vardır. Bunlar arasında akrabalarını kayırması ve kadınlara olan hassasiyeti sayılabilir. Alanialı Maria, Anna Dalassena ve karısı Irene onu gereğinden fazla etkilemişlerdir. Halefini belirleme gibi son derece önemli bir meselede bile, Irene'ye sözünü geçirtecek kadar kendine güvenmemiş ve emir vermek yerine hile yoluna başvurmuştur.

Ona hayranlık duyan askerleri dışında, fazla sevilen biri olmadığına hayıflanmış mıdır? Pek sanmıyoruz. Asla böyle bir arayış içine girmemiştir ve kalabalıkların sev-

gisini kazanmak için kendi prensiplerinden ödün verecek biri değildir. Tahta geçer geçmez özenle, gayretle ve yeteneklerini sonuna kadar kullanarak imparatorluğu idare etmiş ve oğluna yüzyıl öncesine oranla daha güçlü ve daha iyi örgütlenmiş bir imparatorluk bırakmıştır. Huzurlu ölmüştür ve bunu da hak etmiştir.

5

Güzel Ioannes

[1118-1143]

Tahtı pek meşru olmayan, hele Hıristiyanlığa hiç sığmaz bir tarzda ele geçirdikten sonra, onu öz oğlum yerine bir yabancıya teslim etsem, bana deli demezler mi?

Aleksios Komnenos'tan karısına,
Niketas Khoniates'in "Ioannes Komnenos"undan alıntı.

Aleksios Komnenos'un bir önceki bölümde anlatılan ve esas olarak Ioannes Zonaras ve Niketas Khoinates'in[55] tanıklıklarına dayanan ölüm tasviri, Anna Komnena'nın Alexiad'ın sonunda yazdığı tasvire hemen hemen hiç benzememektedir. Anna çok dokunaklı bir tablo çizerek, babasının başucunda ağız dalaşına tutuşan doktorlardan, İmparatorun dayanılmaz hâl alan acılarından, karısı Irene'nin kendini hiç düşünmeksizin uzun ve cefalı günler ve geceler boyunca kocası için döktüğü "Nil'in sularından bile daha coşkulu akan gözyaşlarından", kızları Maria, Eudokia ve tabii ki kendisinin babalarına gösterdikleri ihtimamdan, yakılan mumlardan, söylenen ilahilerden ve ölüm anında ayağından erguvan renkli botlarını fırlatıp peçesini bir kenara atan dul imparatoriçenin eline geçirdiği bir bıçakla güzelim saçlarını kestiğinden bahseder. Ancak babasının pek de şerefli sayılmaz son darbesine, yani Anna ve kocası yerine meşru vâris olan Ioannes'i tercih etmesine hiç değinmez. İşin gerçeği ondan, yazdığı tüm bölüm içinde sadece bir kere, o da adını bile anmadan bahseder.

Anna'nın tüm hayatı boyunca Ioannes'ten nefret etmesinin tek nedeni kıskançlıktır. Aleksios'un en büyük çocuğu olarak, daha bebekken VII. Mikhael'in oğlu genç Prens Konstantinos'la nişanlanmış ve böylece yaşamının ilk beş yılında Bizans tahtının muhtemel imparatoriçesi olmuştur. Ardından, 13 Eylül 1087 tarihinde İmparatoriçe Irene bir erkek çocuk doğurur: Ioannes. Böylece Anna'nın hayalleri suya düşer. Ama bu çaresizlik uzun sürmez. Konstantinos'un vakitsiz ölümü üzerine 1097 yılında, 1077 yılında tahtı ele geçirme teşebbüsünde bulunduktan sonra yakalanıp Botaneiates tarafından gözleri kör edilen generalin aynı adı taşıyan oğlu[56] Nikephoros Bryennios ile evlenir. Nikephoros da iyi bir asker ve lider olarak kendini kanıtlamıştır. 1111 yılı gibi (tam tarih kesin bilinmemektedir) Aleksios ona *kaisar* unvanını bahşedin-

[55] Niketas kariyerine sarayda sekreterlik yaparak başlamış ve Angelos hanedanı döneminde *megas logothetes* makamına yükselmiştir. Aleksios'un ölümüyle başlayıp 1206 yılına kadar devam eden *Tarih*'i Psellos'tan beri günümüze kalan en canlı anlatımdır ve umarım gelecek bölümleri de bu hareketli tarzla renklendirecektir.

[56] İddia edildiği gibi torunu olduğunu zannetmiyorum. *The Alexiad*, VII, ii.

ce, karısının ihtirasları yeniden uyanır. Annesi Irene ve erkek kardeşi Andronikos'u kendi emellerine alet ettiği ve bu girişimin fiyaskoyla sonuçlandığından daha önce bahsetmiştik. Ancak Anna yılmaz. Babasının cenazesinde Ioannes'e karşı düzenlenen suikastın arkasında da büyük ihtimalle o vardır. Önceden uyarılan Ioannes cenazeye katılmaz. Tahta geçişinden birkaç ay sonra da Anna, Haliç'in hemen dışında yer alan sayfiye sarayı Philopation'da kocası Bryennios tarafından idare edilecek yeni bir suikast planı hazırlar. Ne var ki, Bryennios son anda vazgeçer ve görüşmeye gelmez. Ancak durumdan haberdar etmediği diğer komplocular sarayda başıboş dolaşırken yakalanır ve derhal tutuklanırlar.

Yeni imparator şaşılacak derecede merhametli davranır. Ne kör etme ne de sakatlama cezası verir. Sadece suçluları görevlerinden almakla yetinir ki sonradan çoğu görevlerine iade edilirler. Nikephoros Bryennios ceza almaz ve ölümüne kadar geçecek yirmi yılda imparatora sadakatle hizmet eder. Boş zamanlarında ise, son derece sıkıcı bir tarih kaleme alacaktır. Ancak karısı o kadar şanslı değildir. Philopation'da olanları duyunca histeri krizi geçirir ve ondan çok daha fazla hak ettiği hâlde bazı erkeklik vasıflarını kocasına bahşeden takdiri ilahiye en bayağı sözlerle lanetler yağdırır. Mal varlığına geçici olarak el konur ve daha da kötüsü saraydan kovulur. Terk edilmiş ve aşağılanmış hâlde Theotokos Kekharitomene[57] Manastırı'na gönderilir ve kalan otuz beş yıllık ömrünü babasının hayat hikâyesini ve uğradığı haksızlığı yazarak geçirir. Gerçi asla itiraf edecek kadar dürüst olmamıştır, ama kendi edip kendi bulmuştur.

Tahta geçtiğinde Ioannes Komnenos'un otuz yaşını doldurmasına bir ay kalmıştır. Kız kardeşinin ağzının sıkılığı sayesinde çocukluğu hakkında çok az şey biliyoruz. Sadece doğumuna ait şu kısa tasviri vermektedir:

> "Çocuk esmer tenli, geniş alınlı, biraz basık yanaklıydı. Burnu ne yassı ne kemerli, ikisi arasında bir şeydi. Yeni doğmuş bir çocuğun gözlerinden kişilik tahlili yapmak mümkünse, kara gözleri neşeli bir ruh haline delalet ediyordu."

Sadece bu konuda Anna kardeşine iltimas geçmiştir. Ioannes Komnenos'un en büyük hayranlarından biri olan Surlu Giyom[58] (Willermus Tyrensis) dahi onun ufak tefek ve inanılmaz derecede çirkin olduğundan ve gözlerinin, saçlarının ve teninin koyuluğu nedeniyle "Mağribi" lakabıyla anıldığından bahsetmektedir. Ancak başka bir takma adı daha vardır. *Kaloiannis*. "Güzel Ioannes". Önce bunun alaycı bir yakıştırma olduğu düşünülür. Ancak yazılanlar üstünkörü bile okunsa böyle olmadı-

---

[57] Kutsal Meryem anlamına gelir. Bu rahibe manastırı İsa Philantrophos Manastırı'na bitişik nizamda, yine İmparatoriçe Irene tarafından kurulmuştur. Bir duvarla ayrılan iki bina, aynı su sistemini kullanmaktaydı. Kekharitomene'nin rahibeleri çok sıkı bir komün hayatı sürmüş ve hepsi aynı odada uyumuşlardır. Ancak Irene kraliyet ailesinin kadın üyeleri için yapıya daha konforlu birkaç daire eklettirmiştir.

[58] Kudüs Krallığı Şansölyesi ve Sur Başpiskoposu olan Surlu Giyom'un (1130-86) *History* (kaynakçaya bakınız) adlı eseri Bizans'ın Haçlı devletleriyle olan ilişkileri hakkında sahip olduğumuz en önemli eserdir.

ğı anlaşılmaktadır. Bu sıfat onun bedenine değil, ruhuna atfedilmiştir. Hem annesi hem de babası (başka konulardaki hataları bir yana bırakılırsa) o dönem için bile son derece dindar insanlardır. Ioannes onlardan daha da ileri gitmiştir. Laubalilik ve soğuk şakalardan nefret eder. Saraydakiler ya ciddi mevzular üzerine konuşmalı ya da çenelerini tutmalıdırlar. Lüks alışkanlıklar hoş görülmez. Saray sofralarında son derece mütevazı yemekler yenir. İmparatoru saraylarının zenginliği ve giysilerinin ihtişamı ile etkilemeye çalışan varlıklı asiller ve eşleri, ağızlarının payını alırlar. Zira onun gözünde bu tür süs ve dekorlar, çöküş ve ahlak bozukluğuna sürüklemekten başka bir işe yaramaz.

Günümüz anlayışıyla çoğumuz İmparator Ioannes Komnenos'u çekilmez biri olarak görebiliriz. Ancak XII. yüzyıl Bizansı'nda çok sevilmiştir. Her şeyden önce, ikiyüzlü değildir. Katı kurallarına harfiyen uyulmuştur. Dindarlığı içten ve dürüsttür. Ayrıca yapısında yumuşak ve merhametli bir yan vardır ki, o dönemde bu çok nadir rastlanan bir özelliktir. Niketas Khoniates'in onun hiç kimseye ölüm ya da sakatlama cezası vermediğine şahadet etmesi bize basit bir övgü gibi görünebilir. Ancak kardeşi Anna ve yandaşlarına verdiği ceza tehlikeli derecede müsamahakârdır. Cömerttir de. Kendi konforsuz yaşamına karşın, hiçbir imparator hayır işlerinde onun kadar bonkör davranmamıştır. Ayrıca asla babası gibi, akrabalarını kayırmakla suçlanmamıştır. Aksine kardeşleri ve daha uzak akrabalarına mesafeli davranıp bakanları ve yakın danışmanlarını çoğunlukla nispeten basit kökenli kişilerden seçmiştir. En güvendiği kişi de daha çocuk yaşta Haçlı seferleri sırasında Nikaia'da (İznik) esir alınıp Aleksios Komnenos'a hediye edilen ve sonra da sarayda yetişip genç prensin en iyi arkadaşı olan Türk asıllı Ioannes Aksukhos'tur. İmparatorun tahta çıkar çıkmaz hemen hizmetine aldığı Aksukhos hızla yükselmiş ve çok geçmeden de orduların başkumandanı (*megas domestikos*) olmuştur.

İmparatorun her zaman yanında görmek istediği bir adam için makul bir atamadır. Çünkü Ioannes Komnenos da babası gibi tepeden tırnağa askerdir. O da Aleksios gibi imparatorluğun ona bahşedilen bir kutsal emanet olduğuna inanmıştır. Ancak Aleksios bu emaneti türlü düşmana karşı savunmakla yetinirken, Ioannes şimdi yabancıların işgali altında bulunan tüm toprakları geri almayı ve Bizans'ı Büyük Basileios ve hatta Iustinianos dönemindeki güçlü ve görkemli günlerine geri döndürmeyi hedeflemiştir. Bu hiç de kolay bir iş değildir. Ancak görevine büyük kararlılık ve enerjiyle sarılmış, babasının askeri alanda gerçekleştirmek istediği yeniliklere devam etmiş, talim yöntemlerini geliştirmiş ve cesareti ve sabrıyla askerlerine daima örnek teşkil etmiştir. Tebaası onun hayatını uzun bir savaş seferi gibi algılamıştır. Ama o imparatoriçeyi (Macar prensesi Piriska kulağa daha hoş gelmesine rağmen çok sıklıkla rastlanan Bizans ismi Irene'yi almıştır) çok sevmiş ve ömrü boyunca ona sadık kalmıştır. Hiç şüphesiz savaş meydanlarında Konstantinopolis'te olduğundan daha fazla vakit geçirmiş, dört oğlu da büyüdükten sonra daima ona eşlik etmişlerdir.

Önemli bir hususta Ioannes Komnenos babasından daha şanslıdır. Aleksios döneminde Batı, Anadolu'daki Müslüman tehlikesine yoğunlaşma fırsatı tanımamıştı. Ioannes'in tahta geçtiği dönemde ve hemen sonrasında ise Avrupa fazla sorun çıkarmamıştır. Tuna'nın diğer yakasında Kumanlar ve Peçenekler sakindir; Balkan Yarımadası'nda Sırplar Bizans hegemonyasını tanımış ve zaten sorun çıkaramayacak kadar bölünmüşlerdir; Macarlar ise, teknik açıdan imparatorluk toprakları içinde kalmasına rağmen, uzun zamandır Venediklilere bırakılan Dalmaçya sahilindeki konumlarını sağlamlaştırmakla meşguldürler. Daha batıda papa ve Kutsal Roma İmparatorluğu hâlâ üstünlük elde etme mücadelesi vermektedir. Apulialı Normanlara gelince (ki Aleksios'u Avrupa'daki tüm düşmanlarının bileşiminden daha fazla tedirgin etmişlerdir) Robert Guiscard'ın işe yaramaz oğlu Roger Borsa ve onun 1111 yılındaki ölümünden sonra tahta geçen en az onun kadar beceriksiz oğlu William yerel baronlar üzerindeki otoritesini iyiden iyiye yitirince, düklükleri kargaşa ortamına sürüklenmiştir. Gerçi kuzenleri Sicilya Kontu Roger isim yapmaya başlamıştır ve 1130 yılında Kral II. Roger unvanıyla güneydeki tüm Normanları kendi koruması altında toplayacaktır ama bütün bunların olmasına daha on iki yıl vardır ve göreceğimiz gibi, Ioannes Sicilya kralının Bizans'a tehdit oluşturmasına izin vermeyecek kadar iyi bir diplomattır.

Bu nedenle dikkatini, Malazgirt'in üstünden neredeyse yarım asır geçmesine rağmen hâlâ kargaşanın hüküm sürdüğü Anadolu'ya çevirme fırsatı vardır. İmparatorluk kabaca, kuzey, batı ve güney sahillerine ve Kızılırmak'ın ağzından başlayıp Efes'in (Ephesos) güneyinden geçerek Karadeniz'in güneydoğusunda Trabzon'un (Konstantinos Gabras orada imparatorluk vasalı konumundaki düklüğünü yönetmektedir) biraz ötesine kadar götüren kavisli hatta hâkimdir. Bu hattın güneydoğusunda, çoğunlukla Selçuklu Sultanı Mesud'un hâkimiyetini tanıyan Türkler vardır. Ancak Kızılırmak'tan Fırat'a kadar olan bölgeye hâkim olup, batıdan Paphlagonia içlerine kadar baskı uygulayan Danişmend Emiri Gazi'nin önlenemez yükselişiyle, son yıllarda Mesud'un gücü azalmaya başlamıştır. Ayrıca çok sayıda silahlı Türkmen sözde bağlılık göstererek her iki güce de hizmet etmektedir. Aleksios'un hâkimiyetinin ikinci yarısında bu göçebe kavimler, Phrygia ve Pisidia'nın verimli vadilerine sızmaya başlamışlardır. Zira bu bölgelerin iklimi daha ılımandır ve İç Anadolu'nun çalılık arazilerine oranla sürüleri için çok daha zengin otlaklar sunmaktadır. Böylece fiilen Bizans'ın artık sadece deniz yoluyla ulaşabilen Attaleia (Antalya) limanı bağlantısını kesmişlerdir. Bu nedenle, Ioannes ilk seferinde en az Selçuklular kadar Türkmenleri de hedef almıştır.

Ioannes 1119 yılında Denizli'nin altı kilometre kuzeyinde yer alan eski Phrygia başkenti Laodikeia'ya[59] doğru yola çıkar. Selçukluların 1071 yılında fethettiği Laodikeia, aradan yirmi beş yıl geçtikten sonra Aleksios Komnenos tarafından geri alın-

[59] Eski Yunan döneminde yün ve kumaş üretimi ve kutsal Yedi Kilisesi ile ün salan Laodikeia'dan günümüze fazla bir şey kalmamıştır. Pamukkale'ye giden bazı turistler Laodikeia'ya da uğramaktadır.

mıştır. Ancak son derece esnek bir sınırda yer alan bu yerleşim çoğu köy ve kasaba gibi tekrar işgal edilmiştir. Ioannes kuşatma hazırlıkları yapması için Aksukhos'u bir grup askerle birlikte önceden gönderir ve orduların başkomutanı işini çok iyi yapar. İlk hücumda savunma çöker ve Emir Ebu Şara kaçar. Ioannes onun dönüşünü engellemek için şehri yeni bir surla çevirir.

Bu noktada imparator bilinmeyen bir sebeple derhal Konstantinopolis'e geri döner. Kız kardeşinin oynadığı oyunların bu karara neden olduğu öne sürülmüştür.[60] Ancak Ioannes kente döndükten sonra planlandığı anlaşılan bu başarısız komplonun dönüşüyle bir ilgisi olmamalıdır. Öyle görünüyor ki, Anna dışında başka entrikacılar da vardır ve Ioannes bu sebeple başkentten uzun süre ayrı kalmak istememektedir. Yine de birkaç hafta sonra Attaleia'nın yaklaşık elli kilometre kuzeyinde yer alan Sozopolis ve Menderes'ten merkezi platoya uzanan yol üstündeki kaleler ve müstahkem mevkileri ele geçirmek planıyla tekrar bölgeye gelir. Sonbahar sonunda Attaleia'yla olan bağlantı tekrar sağlanmıştır. Ioannes ve Aksukhos başardıkları işten memnun hâlde başkente dönerler.

1120 yılında Anadolu'ya dönüp dönmemiş oldukları belli değildir. Pek çok konuda hayranlık duyulacak başlıca kronikçiler,[61] maalesef kesin tarih verme konusuna çok az ilgi göstermişlerdir. Ertesi sene Peçeneklerin Tuna'yı aşarak tehlikeli bir istila hareketine girişmeleri sonucunda, imparator dikkatini tekrar Avrupa'ya çevirmek zorunda kalmıştır. Yerinde duramayan bu halk, 1091 yılında Levunion'da uğradığı bozgundan sonra fazla sorun çıkarmamıştır. Ancak aradan otuz yıl geçtikten sonra yeni bir nesil yetişmiş ve 1121 yazında on binlerce Peçenek Trakya'yı istila ederek büyük hasar vermiştir. Gerçi bu istila hareketi öncekiyle karşılaştırılamayacak kadar küçüktür ama Ioannes'in Asya'da başlattığı büyük programın gerçekleşebilmesi için Avrupa'da mutlak barış ortamı hüküm sürmelidir. Bu nedenle istilacılarla derhal ve kararlılıkla uğraşılması gerekmektedir. Ioannes ordusunu hazırlayıp hizaya getirirken, bir yandan da farklı Peçenek kabileleri arasına nifak sokarak (şansına tek bir liderleri yoktur) ve üç yüzyıl öncesinde[62] Konstantinos Porphyrogennetos'un tavsiye ettiği gibi değerli hediyeler vererek zaman kazanmaya çalışmaktadır. Ancak Konstantinos döneminden beri çok şey öğrenen Peçenekler, bu çabalardan pek etkilenmez.

Yine de ordu hazır olur olmaz, Ioannes daha fazla bekleme gereği görmez. Savaşın ilk bölümünde bariz bir yenilgi olmaz. Ioannes hafif yaralanmıştır. Çok sayıda Peçenek'in esir düşmesine rağmen, büyük çoğunluk kamplarına ulaşmayı başarır ve savaş arabalarını büyük bir daire olacak şekilde dizdikten sonra, siper kazıp içine yatarlar. Bizans atlılarının defalarca saldırmasına rağmen, arabalar dayanır. Sonunda imparator (fiilen savaşmadığı zamanları bir Meryem ikonası karşısında diz çöküp dua

60 F. Chalandon, *Les Comnène*, Vol. II, s.47

61 Niketas Khoniates, Ioannes Kinnamos ve Suriyeli Mikhael.

62 Bkz. *Bizans Tarihi II (Yükseliş Dönemi)*, s. 139-140.

ederek geçirir) atlardan inip uzun kalkanları ve devasa savaş baltalarını kuşanmış Vareg muhafızlarıyla birlikte yaya ilerleme emrini verir. Baltalar savaş arabalarının işini bitirince, Peçeneklerin morali bozulur. Bazıları kaçmayı başarır ama çoğu esir alınır. Sonradan bu esirlerin çoğu serbest bırakılır ve derhal imparatorluk ordusuna katılma ya da gelecekte askerlik hizmeti verme vaadinde bulunmaları karşılığında verilen arazilere yerleştirilirler. İmparator hiç şüphesiz babası döneminde, izledikleri güzergâhta Haçlılara göz kulak olan Peçenek birliklerinin nasıl işe yaradığını hatırlamaktadır. Tekrar bu şekilde kullanılmalarına gerek kalmaması umudunu taşısa da, başka bir amaca hizmet edecekleri günler nasılsa gelecektir. Bu arada zaferini kutlamak için her yıl kutlanan bir "Peçenek Bayramı" ilan eder. Bu bayram yüzyıl sona erene kadar kutlanmaya devam eder.

Peçenekleri boyunduruk altına alan (öyle ki bir daha asla sorun çıkarmamışlardır) Ioannes Komnenos bir an evvel Anadolu'ya dönmek istese de, henüz Avrupa'daki işi bitmemiştir. Venedikliler savaş çıkarmak üzeredir ve hâkimiyetinin ilk yıllarında son derece sakin ve uslu görünen Macarlar ve Sırplar da aynı havaya girmiştir.

Aleksios döneminde Venedik, imparatorluğun en yakın müttefikiydi. Öyle de olmak zorundaydı, zira sahip oldukları donanma Güney İtalya Normanları'na karşı (önce Guiscard sonra da Bohemond) hayati önem taşıyordu. Venediklilerle olan bu iyi ilişkileri korumak isteyen imparator, 1082 yılında onlara başka hiçbir yabancı tüccarın sahip olmadığı ayrıcalıklar tanımaktan çekinmemiştir. Hatta gümrük komisyonlarından bile muaf tutulmuşlardır. Böylece Haliç'teki kolonileri hem boyut hem de refah açısından öyle gelişir ki, Bizanslılar onlara diş bilemeye başlar. Herkes Venediklilerin burnu büyüklüğünden ve kibrinden yakınmaktadır. Ancak Ioannes tahta geçtiğinde, Norman tehlikesi ortadan kalkmıştır. Aynı sene, tekrar seçilen Doj Domenico Michiel elçiler göndererek geçerli düzenlemelerin yenilenmesini ve tüm eski ayrıcalıkların tekrar onaylanmasını ister. Yeni imparator bu teklifi kesinlikle reddeder ve bundan sonra diğer tüccarlarla aynı haklara sahip olacaklarını bildirir. Venedikliler küplere biner ve 8 Ağustos 1122 günü Doj'un amiral gemisi, onu takip eden yetmiş bir savaş gemisiyle birlikte yola çıkar.

Hedefleri güçlü ve kararlı bir garnizonun savunduğu önemli Bizans ileri karakol mevkii Korfu'dur. Kuşatma altı ay sürer ve 1123 baharında Filistin'den yardım talebi gelmese, daha da sürecektir. Kral Baudoin esir alınmıştır ve Latin Doğu'nun ayakta kalması isteniyorsa, derhal yardım edilmelidir. Böylece kuşatma kaldırılır ve Korfu kısa süre için rahat nefes alır. Ancak onu izleyen üç yıl içinde Venedikliler Doğu Akdeniz'de faal olmaya devam eder ve Rodos, Khios (Sakız), Samos (Sisam), Lesbos (Midilli) ve Andros'u ele geçirirler. 1126 yılı başında Kephalonia'yı zapt etmek için ordu gönderdiklerinde ise, Ioannes Komnenos artık bu gidişe bir dur demeye karar verir. Kendi donanması bu saldırılara karşılık verecek hâlde değildir ve ona, engel olduğu ticari ayrıcalıklardan çok daha pahalıya patlamaktadır. Aynı yılın Ağustos

ayında gururunu ayaklar altına alır ve eski ayrıcalıklarını geri verir. Bizanslıların rezil olmasına rağmen, yine de tehlike ucuz atlatılmıştır.

Macar tarafındaki problemler ise, 1095 yılında yeni taç giyen Kral Koloman'ın, kardeşi Almos'un önce mallarına el koyup, sonra da ona oğlu Bela ile birlikte körleştirme cezası vermesiyle başlar. Ioannes tahta geçmeden kısa süre önce, Almos akrabası bir kadınla birlikte (geleceğin imparatoriçesi Irene) Konstantinopolis'e sığınır ve çok sıcak karşılanır. Hatta kendisine Makedonya'da bir eyalet dahi bahşedilir. Burası kısa sürede sürgündeki yurttaşlarının toplandığı bir merkez haline gelir. Anlaşılan Koloman bu duruma itiraz etmemiştir. Ancak kardeşi ve halefi II. Istvan tahta geçtiğinde, bu hoşnutsuz kitlenin faaliyetlerinden giderek daha fazla rahatsız olur ve Bizans sarayına resmi bir protesto çekerek, Almos'un imparatorluk topraklarından kovulmasını ister. Tahmin edileceği üzere Ioannes red cevabı verir ve Istvan 1128 yılında saldırır. Tuna Nehri'ni geçerek Belgrad ve Niş'i alır ve günümüzde Bulgaristan sınırları içinde yer alan Serdika (Sofya) ve Philippopolis'i (Plovdiv/Filibe) yerle bir ettikten sonra tekrar kuzeye çekilir.

Ancak imparator da yola çıkmıştır. Macar ordusu terk ettikten kısa süre sonra Filibe'ye varır ve kuzeye doğru devam ederek (büyük ihtimalle Iskar vadisine[63] kadar gelir) Tuna üstünde imparatorluk ordusuna ait küçük bir filoyu karşılar. Bu arada Istvan nehrin kuzey kıyısına çekilmiştir. Hastalanmasına rağmen, hasta yatağından ordusunun kesinlikle Ioannes'in peşinden gitmemesi emrini verir. Zaten bunu yapmalarına fırsat kalmaz. Ioannes onları Haram Kalesi altında -Tuna'nın kolu Nera'yla birleştiği yerin hemen yakınında- kamp kurmuş hâlde bulur ve gemilerini akıntı yönünde birkaç mil ilerletir. Sonra da onlara arkadan saldırarak, nehir yönüne kaçmaya mecbur eder. Hayatta kalanların bazıları kaçmayı başarsa da, büyük çoğunluk esir alınır ve zapt edilen tüm şehirler tekrar fethedilir.

Bu olayların ya hemen öncesi ya da hemen sonrasında Ioannes Komnenos Raska Zupanı Bolkan idaresindeki Sırplara karşı büyük bir zafer kazanır ve tıpkı Peçeneklere yaptığı gibi onları da Anadolu'da yerleştirir. Bu olaylarla ilgili bilgilerimiz (Sırplarla ilgili bu döneme ait bilgiler) çok azdır. Ancak anladığımıza göre, imparatorluk hâkimiyetini kaldıramamalarına ve zaman zaman ondan kurtulmaya çalışmalarına rağmen (genelde Macarlardan yardım almışlardır) bir daha Sırplar Ioannes'in canını ciddi anlamda sıkmamışlardır. 1130 yılında imparator, Avrupa'yı artık kendi haline bırakmaya ve dikkatini tekrar Doğu'ya çevirmeye hazırdır.

*

Uzakta kaldığı on yıl sürecinde Anadolu'da durum kötüye gitmiştir. Danişmendliler Selçukluların iç kargaşasından faydalanarak genişlemeye devam etmiş ve 1124

[63] Bazı tarihçiler Morava Vadisi'ni önermiştir. Ancak bu her iki ordu için de uzun ve anlamsız bir güzergâhtır. Niketas Khoniates ise daha da kuzeyde, Sava ve Tuna arasında Fruşka Gora adıyla anılan bölgeye işaret etmektedir. Ancak bu da pek olası görünmemektedir.

yılında Melitene'yi (Malatya) aldıktan üç yıl sonra Caesarea (Kayseri), Ankyra (Ankara), Kastamon (Kastamonu) ve Gangra'yı da (Çankırı) fetheden liderleri Emir Gazi, Anadolu'da en çok korkulan güç haline gelmiştir. Üç yıl sonra 1130 Şubat'ında Kilikia'daki Pyramos (Ceyhan) Nehri kıyısında ordusu, Antakyalı II. Bohemond'un ordusunu kılıçtan geçirir. Bohemond'un kellesi Gazi'ye getirilir. Gazi de onu mumyaladıktan sonra, Bağdat halifesine hediye olarak gönderir.

Ioannes Komnenos, topraklarını haklı olarak kendi imparatorluğuna dahil gördüğü Antakya prensi için fazla gözyaşı dökmez. Ancak henüz vakit varken, Gazi sorununa eğilmesi gerektiğini fark eder. 1130 ve 1135 yılları arasında Danişmendlilere karşı en az beş kez savaşır. İlk üç yılda, Aleksios'un üçüncü oğlu *Sebastokrator* Isaakios'un entrikaları işlerini aksatır. Zira Isaakios imparatorluğun tüm düşmanlarını ağabeyinin ayağını kaydırıp yerine geçmek hevesiyle kışkırtmakla meşguldür. Ancak 1132 yılında Isaakios Kutsal Topraklar'a gidince (dindarlığından mı yoksa başka önemsiz bir neden yüzünden mi gittiğini bilemiyoruz) Ioannes çabuk ilerleme kaydetmeye başlar. O yılın geri kalanında ve 1133 yılı başında bir başarıdan diğerine koşar, Bithynia ve Paphlagonia'yı aşar, Kastamonu'yu ele geçirir ve Kızılırmak'ın ötesine kadar ilerler. Geçtiği yollardaki kasaba ve köylerde yaşayan hem Hıristiyanlar hem de Müslümanlar onun sancağı altında toplanır. Bazı emirler de ona teslim olur.

Başkente döndüğünde, şehre geleneksel zafer girişini yapar. Konstantinopolis 972 yılında Ioannes Tsimiskes'in girişinden beri bu töreni görmemiştir.[64] Geçirilen zor günlere yaraşır şekilde onu Yaldızlı Kapı'da bekleyen dört beyaz atın çektiği araba, altın yerine gümüşle süslenmiştir. Ancak her zaman olduğu gibi caddeler Şam işi dokumalar ve sırmalı ipek kumaşlarla bezenmiş ve evlerin pencerelerinden pahalı kilimler sarkıtılmıştır. Şehir surlarından Ayasofya'ya giden yol boyunca özel tribünler yerleştirilmiş ve tüm şehir halkı tören alayı geçerken tezahürat yapmıştır. Önce savaş esirleri, ardından çarpışan birlikler, sonra generaller ve nihayet elinde tuttuğu haçla yürüyerek imparator gelir. Tıpkı Tsimiskes'in yaptığı gibi, arabaya binmeyi reddederek, o şeref makamını bütün seferleri boyunca ona eşlik eden Meryem Ana ikonasına bahşetmeyi tercih eder.

Daha yapacağı işler bitmemiştir. Ertesi sene tekrar savaş alanına döner. Ancak bu sefer sırasında İmparatoriçe Irene Bithynia'da aniden ölünce, Ioannes oğullarını da yanına alarak karısının naaşını götürmek üzere Konstantinopolis'e doğru yola çıkar. Cenazeden sonra hemen geri döner ve Çankırı yolu üstündeki orduya katılırlar. Aynı yerde yaz sonuna doğru başka, ancak pek de üzücü olmayan bir ölüm haberi daha gelir. Emir Gazi ölmüştür. Son saatlerini büyük bir huzur içinde geçirmiş olmalıdır. Zira halifenin gönderdiği bir heyet, ona ve onun soyundan geleceklere *Melik* (Kral) unvanını bahşetmiştir. Ayrıca hediye olarak dört siyah sancak, halkın karşısına çıktığı zaman çalınacak davullar, bir altın zincir kolye ve elçilerin omzuna hafifçe dokunmak suretiyle yeni rütbe ve unvanını tanıdıklarını gösteren bir altın asa getirmiş-

[64] Bkz. *Bizans Tarihi II (Yükseliş Dönemi)*, s. 183-184.

lerdir. Ancak bunların hiçbirini kullanamayacaktır. Oracıkta ölür ve bu unvan oğlu Muhammed'e geçer.

Bir Müslüman hükümdarın kaybının yarattığı karmaşa, yakın gelecekte Danişmendlilerden fazla muhalefet beklenmeyeceğini garantilemiştir. Diğer yandan münferit garnizonlar yine de sorun çıkarabilirdi. Örneğin Gangra (Çankırı), valisinin yakın zamanda ölümü üzerine yönetimin karısına kalmasına rağmen, öyle cesur bir direniş göstermiştir ki, Ioannes Gazi'nin bir yıl önce geri aldığı Kastamon'a (Kastamonu) geçmeye karar vermiştir. Orada fazla direnişle karşılaşmayınca, derhal Gangra'ya geri dönmüş ve bu defa şehri ciddi şekilde kuşatmaya almıştır. Garnizon bazı Türk birliklerinin yakında olduğu söylentisini duyunca, yardıma gelebilmeleri umuduyla biraz daha ayak diremiştir. Ancak o dönemde bölge çok çetin bir kış geçirdiğinden, erzak azalmıştır. Aradan bir ya da iki hafta geçtikten sonra, hâlâ bir yardım kuvveti gelmeyince, valinin dul karısı bazı taleplerde bulunur. Şehri terk etmek isteyenlere izin verilecek ve daha önce esir alınanların bazıları iade edilecektir. Ioannes bu istekleri büyük memnuniyetle kabul eder. Ancak Kinnamos çok az sayıda sakinin bu tekliften faydalandığını ve halkın çoğunun Ioannes'in ordusuna katılmayı tercih ettiğini yazmaktadır.

*

Gangra'da iki bin kişilik bir Bizans garnizonu bırakan Ioannes 1135 yılında yine hemen başkente döner. Son beş yılda çok iş başarmıştır. Gerçi Gazi'nin ölümüyle bir alakası yoktur, ama onun dışında başladığı her işi başarıyla sonuçlandırmış, imparatorluğun elli yıl önce kaybettiği toprakları tekrar geri almıştır. Türkler yenilmemiş, ama ciddi darbeler almıştır ve bu nedenle tekrar saldırıya geçebilmeleri zaman alacaktır. Artık en büyük arzusunu gerçekleştirmek için nihayet zamanı vardır. O da Müslümanlara karşı değil, imparatorluk arazisi olarak gördüğü toprakları işgal eden iki Hıristiyan devletine karşı harekete geçmektir: Kilikia Ermeni Krallığı ve onun yakın müttefiki Antakya Norman Prensliği.

Ancak hepsi bu kadar değildir. Bu arzusunu gerçekleştirmeden önce uğraşması gereken olası bir düşmanı daha vardır. Sicilyalı Roger taç giyeli dört yıl olmuş ve bu süre içinde çok güç ve yetki kazandığından fetih hayalleri kurmaya başlamıştır. Apulia limanları Adriyatik'in diğer yakasındaki imparatorluk arazilerinden sadece yüz kilometre uzaklıktadır ve Dalmatia'nın zengin şehirleri, son yıllarda Sicilyalı kaptanların karşı koymakta zorlandıkları bir korsan cenneti haline gelmiştir. Kuzey Afrika sahilindeki diğer yağma olayları, Sicilya kralının daha uzun süre kendi sınırlarıyla yetinmeyeceğine ve eğer kontrol altına alınmazsa istediği vakit orta Akdeniz'i kapatabileceğine işaret etmektedir. Ayrıca Haçlı devletlerine göz diktiği de bilinmektedir. II. Bohemond'un kuzeni olduğundan Antakya üzerinde hak iddia etmektedir. Ayrıca annesi Adelheid 1113 yılında I. Baudoin'in üçüncü karısı olduğunda, nikâh

çocuk doğmaması halinde (ki çiftlerin yaşı göz önünde bulundurulursa, büyük olasılıktır) Kudüs Tahtı'nın oğluna geçmesi şartıyla kıyılmıştır. Baudoin'in Adelheid'in devasa çeyizini har vurup harman savurduktan sonra, evliliği iptal edip gelini doğruca Sicilya'ya göndermesini Roger asla affetmemiştir. En azından onun gözünde haklarına ilişkin bir şey değişmemiştir. Kabul etmek gerekir ki, Konstantinopolis üzerinde buna benzer hakları yoktur. Ancak bu durum ne amcası Robert Guiscard'ı ne de kuzeni Bohemond'u durdurmaya yetmemiştir. Haçlı devletlerinin fethiyle yetinse bile, uzun vadede Bizans'la ilgili projelere girişmesi işten bile değildir.

Böylece 1135 yılı başında elçiler Konstantinopolis'ten Almanya'ya, Batı İmparatoru Lothar'ın sarayına doğru yola çıkarlar. Sonbaharda antlaşma yapılır. Bizans'tan alacağı cömert bir mali yardım karşılığında, Lothar 1137 yılında Sicilya kralını yenmek amacıyla büyük bir sefer başlatacaktır. Ioannes geri döndüklerinde elçilerini çok sıcak karşılar. Artık arkasını güvene aldığı için, gönül rahatlığıyla Doğu'ya doğru yola çıkacaktır.

Kilikia'daki Ermeni yerleşiminin hikâyesi (bölge Anadolu'nun güney sahili ve Toros Dağları arasında, Alanya yakınından İskenderun Körfezi'ne kadar uzanmaktadır) XI. yüzyıl başlarına dayanmaktadır. II. Basileios Armenia'nın büyük bölümünü şaşırtıcı derecede barışçıl yolla imparatorluğa bağlayınca, karşılığında da Vaspurakan prenslerine Sebasteia'dan (Sivas) Fırat'a kadar uzanan geniş araziler bağışlamıştı.[65] Basileios'un halefleri de benzer bağışlarda bulununca, 1070'lerde zorlu yaylalardan daha sıcak iklimli ve verimli güneye doğru yavaş bir akın başlamıştır. Malazgirt Savaşı'ndan sonra ise göç edenlerin sayısı çok artınca, birbiriyle sürekli didişen bazı yarı bağımsız prenslikler ortaya çıkmıştır. Haçlılar Filistin'e gitmek üzere içinden geçerken, Kilikia'da böyle bir hâl mevcuttur.

Bu durum fazla uzun sürmez. Frank Haçlıları kendi meseleleriyle ilgili bir düzen yarattıklarında, aynı şeyi, Batı'yla esas bağlantılarını sağladığı için kontrol altına almaya çalıştıkları Kilikia'ya da uygulamaya karar verirler. Ermeni prensliklerinin çoğu tasfiye edilir. Sadece bir aile ayakta kalacak kadar güçlü ya da kurnaz çıkar. O da Ermeni Bagratlı krallarının sonuncusu II. Gagik ile akraba olduğunu iddia eden[66] ve 1071 yılında Toroslar'da kendi kendine ayakta durmayı başaran Ruben adında birinin ailesidir. Torunu Leon 1129 yılında o dönemde artık Küçük Ermenistan olarak anılan prensliğin başına geçer ve üç yıl sonra da azimli bir fetih hareketine kalkışarak, Tarsus, Adana ve Mopsuestia'yı (Misis) ele geçirir. Gerçi bu şehirleri Bizanslıların mı yoksa Haçlıların mı elinden aldığının anlaşılamaması da oldukça tuhaf bir durumdur.[67] Çok geçmeden Leon haddini aşar. 1136 yılı sonuna doğru yeni Antakya

---

[65] Bkz. *Bizans Tarihi II (Yükseliş Dönemi)*, s. 211-212.

[66] "Akrabadan ziyade çıkarcı bir yandaştır" *Oxford Dictionary of Byzantium*.

[67] Chalandon (*Jean Comnène et Manuel Comnène*) bu soruna iki tam sayfa (108-109) ayırmıştır. Üç şehir defalarca fethedildiğinden, sınırın nerede olduğunu tespit etmek zordur. Sonunda Leon'un şehri Bizanslılardan aldığı sonucuna varmıştır, ama yine de kesin belli değildir.

Prensi Raymond de Poitiers'le tutuştuğu kan davası sonucunda esir alınır ve kısa bir mahkûmiyetten sonra, ancak Adana ve Mopsuestia'yı geri vermek (anlaşılan Tarsus bunlara dahil değildir) ve altmış bin altın sikke ödemek suretiyle serbest bırakılır. Daha henüz özgürlüğüne kavuşmuştur ki, 1137 baharı başında, haberciler alabileceği en kötü haberi ulaştırırlar. Ioannes Komnenos ona karşı harekete geçmiştir.

İmparator işini şansa bırakmaz. Yirmi yıllık çetin savaş tecrübesine sahip eski ordusuna, yeni bazı birlikler de katmıştır. Bunlardan biri Peçenek savaş mahkûmlarından, diğerleri de geçen birkaç yıl içinde onun sancağı altında toplanan Türk askerlerden oluşmaktadır. Aralarında Ermeni askerlerin olması da muhtemeldir. Zira vatandaşların çoğu için Rubenlerin Frank Haçlılarından pek farkı kalmamıştır ve her iki rejimden de kaçanlar Konstantinopolis'e sığınmıştır. Bu devasa güç Kilikia'ya varır varmaz, önüne ne çıkarsa silip süpürmüştür. Üç büyük şehir tekrar el değiştirir. Aynı şekilde Seleukeia ve otuz yedi günlük bir kuşatmadan sonra, Pyramos (Ceyhan) Nehri'nin bin beş yüz metre üzerinde dik bir kayalıkta kurulu zapt edilmesi neredeyse imkânsız Anazarbos (Anavarza) Kalesi de fethedilir. Leon yine de teslim olmaz ve iki oğluyla birlikte Toroslar'a çekilir. Zaman kaybetmek istemeyen Ioannes, peşinden gitme gereği görmez. Sadece birkaç Ermeni mukavemet noktasındaki düşmanı temizlemek üzere mola verdikten sonra, Issos ve Alexandretta (İskenderun) üzerinden 29 Ağustos günü ordusunu Antiokheia (Antakya) önüne getirir.

Şehir zor bir dönemden geçmektedir. 1126 yılında on sekiz yaşındayken Apulia'dan gelen genç Bohemond, daha aradan dört yıl bile geçmeden Gazi tarafından öldürülmüş ve ardında iki yaşında Konstanz adında bir kız çocuk bırakmıştır. Dul karısı Alice ise, babası Kudüs Kralı Baudoin'in (sözde uyruğunda olduğu için) yeni bir halef atamasını beklemek durumundadır. Ancak onun yerine kendini hükümdar ilan eder ve öfkeli Baudoin'in işleri yoluna koymak niyetiyle Antakya'ya doğru yola çıktığını haber aldığında, daha da ileri giderek Musul atabeği ve tüm Kuzey Suriye'nin yetkin efendisi İmadeddin Zengi'ye bir elçi gönderip muhteşem şekilde süslenmiş bir atı da hediye ederek, onu prenses unvanıyla Antakya'nın yasal yöneticisi olarak tanıması karşılığında himayesine gireceğini bildirir.

Ancak bu elçi asla hedefine varamaz. Baudoin'in adamları yolunu kesip efendilerine götürürler. Sonra da öldürülür. Ardından kral Antiokheia'ya (Antakya) doğru yoluna devam eder. Ne var ki, şehre vardığında kapılar yüzüne kapanır. Ancak birkaç gün sonra şehirdeki iki Baudoin taraftarı gece karanlığında kapıları açar ve onu ve birliklerini içeri alırlar. O zaman bile Alice kendini bir kuleye kapatır ve ancak yaşam güvencesi sağlanması karşılığında dışarı çıkacağını söyler. Babası onu bağışlar, ancak zaten Alice'e ait olan Laodikeia'ya sürgüne gönderir. Yönetimi kendisi devralır, onun 1131 yılındaki ölümünden sonra da en büyük kızı ve Alice'in kız kardeşi Melisende ile evlenen damadı ve halefi Fulk de Anjou başa geçer. Alice dört yıl boyunca fırsat kollar. Sonunda 1135 yılında Melisende kocasını kız kardeşinin geri dönmesi konusunda ikna eder. Bu defa Alice Konstantinopolis'e bir elçi göndererek, yedi yaşına gel-

miş kızı Konstanz ile imparatorun en küçük oğlu Manuel'in evlenmelerini teklif eder.

Hüküm süren koşullarda böyle bir ittifak yapılması Antakya için hiç de fena olmayacaktır. Ancak şehirdeki Franklar Konstanz'ın bir Rumla evleneceği düşüncesini (imparatorluk seviyesinde olsa bile) kaldıramaz ve haberi alan Fulk da aynı şekilde tepki verir. Konstanz için başka bir koca bulunmalıdır ve Fulk bu adayı bulmakta fazla gecikmez. Aquitaine Dükü IX. Guillaume'nin genç oğlu Raymond de Poitiers tesadüfen o ara İngiltere'de Kral I. Henry'nin sarayında bulunmaktadır. Fulk 1136 yılında gizlice şövalyelerinden birini onu alıp getirmesi için gönderir (bu arada prenslik üzerinde hak iddia eden Sicilya Kralı Roger'ın elinden kıl payı kurtulur) ve Raymond tam zamanında Antakya'ya varır. Alice'in onayını alma sorununu da Patrik Radulf temiz yoldan halleder ve ona bu yakışıklı genç prensin bizzat kendisine evlenme teklif etmek için geldiğini söyler. Daha otuzunda bile olmayan ve yeni bir koca hasretiyle yanıp tutuşan Alice tahmin edileceği gibi çok sevinir ve hazırlanmak üzere sarayına çekilir. Bu arada Konstanz katedrale götürülür ve patrik onu oracıkta Raymond'la evlendirir. Komployа kurban gitiğini anlayan Alice yenilgiyi kabullenmek zorunda kalır ve yıkılmış hâlde Laodikeia'ya geri döner. Çok geçmeden de ölür.

Bizans mancınıkları Antakya surlarını dövmeye ve istihkâmcılar altlarında tünel kazmaya başladığında halkın çoğu, Alice amacına ulaşıp Konstanz Manuel Komnenos'la evlenmiş olsa bugün bu halde olmayacaklarını aklından geçirmiş olmalıdır. Keşke yeni prensleri İngiltere'de kalmış olsaydı diye hayıflanmışlardır herhalde. Raymond de Poitiers de pek farklı düşünmemiş olmalıdır. Doğu'da geçirdiği bir yıldan sonra Antakya ona, o Antakya'ya ne vermiştir ki? Yeni prensliğini pek sevememiştir. Antakya İngiltere'den alışkın olduğu ince zevkten yoksundur. Sıkılmıştır ve yalnızdır. Çocuk yaştaki karısının da kendinden otuz yaş büyük kocasına verecek bir şeyi yoktur. Ayrıca o da Ioannes Komnenos'un güçlerine fazlaca dayanamayacağının farkındadır. Hiçbir Haçlı ordusunun yardımına gelmeyeceği de bellidir. Birkaç gün göstermelik bir direniş sergiler ve sonra da düşman kampına haber gönderir. İmparatorun hegemonyasını kabul ederse, Ioannes de onu imparatorluğunu temsil eden genel vali rütbesinde bırakacak mıdır?

Ancak Ioannes Komnenos pazarlık yapacak ruh halinde değildir. Sadece kayıtsız şartsız teslim olmasını ister. Bunun üzerine Raymond ona Kudüs kralının haberi olmaksızın böyle bir karar alamayacağını bildirir. Fulk dikkatli bir cevap verir. Zengi gün geçtikçe güçlenmektedir ve artık Haçlı devletlerinin varlığına büyük bir tehdit oluşturmaya başlamıştır. Onu kontrol altında tutabilecek tek Hıristiyan gücünü kendine düşman etmek de aptallık olacaktır. Ayrıca imparator Suriye ve Filistin içlerine ne kadar girecektir ki? Eğer onu durduracaksa, Antakya'yı gözden çıkarmak daha akıllıca değil midir? Her halükârda onun verdiği tepki Raymond'un (ya da Ioannes'in) aklına getirebileceğinden çok daha iyi çıkar:

"Büyüklerimizden de öğrendiğimiz gibi, Antakya on dört yıl boyunca Türk hâkimiyetinde kalana kadar, Bizans İmparatorluğu'nun bir parçası olmuştur ve impa-

ratorun atalarımız tarafından yapılan antlaşmalar üzerinde hak iddia etmesi yerinde bir davranıştır. Yani şimdi gerçeği inkâr edip doğru olduğunu bildiğimiz bir şeye karşı mı çıkalım?"[68]

Böylece Antakya boyun eğer ve Ioannes her zamanki cömertliğini gösterir. Raymond yürüyerek onun kampına kadar gelmeli, ona bağlılık yemini etmeli ve şehre ve kaleye serbestçe girebileceğini taahhüt etmelidir. Ayrıca eğer *basileios* gelecek seferinde başarılı olur da Halep, Şayzar[69], Emessa ve Hama'yı fethedip sürekli haraca bağlayarak ona geri verirse, karşılığında Antakya'yı vermeyi de taahhüt edecektir.[70] Sonrasında imparatorluk sancağı asılır, İmparator Raymond ve diğer Latin asillerini hediyelere boğar ve Eylül'ün ilk yarısında zafer ordusu çadırlarını sökmeye başlar. Artık büyük bir yeni sefere çıkmak için çok geçtir. Ioannes Ermenilerle yarım kalan işini tamamlamaya karar verir ve Leon ile ailesinin kendini sağlama aldığı Toroslar'a doğru yola çıkar. Birkaç hafta sonra direniş kırılır ve Ruben soyundan gelen tüm prensler ele geçirilip Konstantinopolis'e hapse gönderilir.

Ermenileri ezip Antakya'daki yerini sağlamlaştıran imparator, planının bir sonraki safhasına geçmeye hazırdır: Haçlı vasallarına katılıp Suriye'deki Araplara karşı harekete geçmek. 1138 Mart ayının sonuna doğru ordusuyla birlikte tekrar Antakya'ya geldiğinde, Raymond dışında bir "Tapınak Şövalyeleri" bölüğü ve Edessa (Urfa) Kontu II. Joscelin de Courtenay'in komuta ettiği bir güç de ona katılır.[71] Yirmi dört yaşındaki Joscelin, ne güven ne de sempati telakki etmiştir. Ermeni annesinden (Leon'un kız kardeşidir ve üç oğlu da birkaç ay öncesinde onunla birlikte saklanmaya çalışmıştır) çok koyu tenini almıştır ve iri burnu ve çiçek bozuğuyla kaplı yüzü de onu iyice çirkinleştirmiştir. Üçkâğıtçı, hileci, tembel ve şehvet düşkünü yapısıyla, klasik Haçlı imajına tamamen ters düşmektedir. Sapına kadar asker olan Ioannes Komnenos için ise, Antakya prensinden daha da beterdir.

Yani imparator gelecek seferini son derece yetersiz müttefiklerle planlamaya koyulur. İlk hedefi Halep'tir. Yola çıkmadan bir ay önce, hazırlıklarla ilgili bilgi sızdırmalarını önlemek amacıyla bu şehir ve civarından gelen tüm tüccar ve gezginlerin tutuklanması emrini verir. Sonra da doğuya doğru yola çıkar. Güzergâhı üzerindeki bir ya da iki küçük kaleyi alır. Ancak bu zaman zarfında garnizonu Zengi tarafından

---

68 Ordericus Vitalis, XIII, 34.

69 Klasik Çağ'da Larissa olarak geçer (Thessalia'daki Larissa ile karıştırılmamalıdır). Günümüzde Saijar adını taşır. Hama'nın otuz kilometre kadar kuzeybatısında yer alan önemli bir kaledir.

70 Chalandon (aynı eser, s. 132-133) imparatorun şüphesiz Ortodoks bir patrik atanması için ısrar ettiği konusunda yanılmaktadır. 1138 Mart'ında Papa II. Innocentus Ioannes'in Bizans ordusunda kalan Batı kilisesi mensuplarının Antakya'daki Latin otoritelerine karşı bir davranışta bulunmasını kesinlikle yasaklamıştır. Bkz. Runciman, *A History of the Crusades*, Cilt II, s. 218.

71 II. Joscelin I. Joscelin'in oğludur ve Edessa Kontluğu'nu çocuğu olmayan I. Baudoin'in ölümü üzerine, vâris olarak önerdiği Kudüs Kralı II. Baudoin'den ödül olarak almıştır.

güçlendirilen Halep'e yapılan hızlı bir keşif, zorlu bir direnişle karşılaşılacağını gösterir. Uzun sürecek bir kuşatmayla zaman ve enerji kaybetmek yerine, güneye doğru yoluna devam eder ve 28 Nisan'da Şayzar'a ulaşır. Halep'e kıyasla küçük ve ticari açıdan önemsiz bir şehir ve yine en az o kadar önemsiz bir yerel emire aittir. Ancak tüm Orta Orontes (Asi) Vadisi'ne hâkimdir ve Zengi'nin Suriye'ye daha fazla yaklaşmasını engelleyecek konumdadır. Ordu şehri çevirir ve siperlere yatar. On sekiz devasa mancınık surların stratejik noktalarına yerleştirilir ve kuşatma başlar.

Tüm Hıristiyan ve Müslüman kaynaklar Ioannes'in enerjisi ve cesareti konusunda hemfikirdir. Göze çarpan altın kaplama miğferiyle her yerde belirmekte, korkanlara cesaret vermekte, aylaklara fırça atmakta, yaralıları teselli etmekte, mancınıkları kontrol etmekte ve bütün askerlerine (Yunan, Vareg, Peçenek ya da Türk) kendi yenilgi tanımaz ruhunu aşılamaktadır. Müttefikleri ona layık olsalar, Şayzar belki de alınacaktır. Ama ne Antakyalı Raymond ne de Urfalı Joscelin savaşmaya hiç niyetli görünmemektedir. Raymond açısından, yapılan son antlaşmaya göre, eğer İmparator çok fazla yer fethederse, karşılığında Antakya'yı vermesi tehlikesi vardır. Ayrıca cephe hattına ilerlemekten korkmaktadır. Joscelin ise, Raymond'dan en az imparatordan nefret ettiği kadar çok nefret etmektedir ve onun topraklarını güney ya da doğu yönünde genişletmesini istememekte ve duyduğu şüphe ile güvensizliği her fırsatta belli etmektedir. Surlu Giyom'a göre, her ikisi de aslen kuşatmaya katılmaz ve vakitlerinin çoğunu kampta zar atarak geçirirler.

Bu arada Bağdat halifesinden aldığı takviye kıtalarla ordusunu güçlendiren Zengi yaklaşmaktadır. Ioannes Komnenos belki de onu yenecektir, ancak ne mancınıklarını başıboş bırakabilmekte, ne de Franklara güvenebilmektedir. O hâlâ oğullarıyla meseleyi tartışırken, Şayzar emirinden haber ulaşır. İmparatora boyun eğmekte, yıllık haraç ve büyük bir tazminat ödemeyi kabul etmektedir. Ayrıca çok değerli iki de hediye vermektedir. Bunlardan biri değerli taşlarla kaplı bir masa ve önceden Romanos Diogenes'e ait olan ve Malazgirt Savaşı'nda ganimet olarak alınan yakutla kaplı bir haç dizisidir. Şehre saldırsa bile, zaten bundan daha fazlasını isteyemeyecektir. Emirin şartlarını derhal kabul eder. 21 Mayıs günü kuşatmayı kaldırır ve Antakya'ya doğru yola çıkar.

Vardığında, ilk olarak hükümdarlığını gösterir ve şehre oğulları, maiyeti ve ordusunu temsil eden bir bölük eşliğinde görkemli bir törenle girer. Kapıda patrik tarafından karşılanır, atı üstünde süslenmiş caddelerden geçer. Antakya prensi ve Urfa kontu ise asık suratla ve yürüyerek ona eşlik etmektedir. Katedralde yapılan ayinden sonra, saraya geçer ve ikametgâhına çekilir. Birkaç gün dinlendikten sonra, Raymond, Joscelin ve önde gelen Latin baronlarını çağırtır. Onlara savaşın henüz sona ermediğini söyler. Halep hâlâ düşman elindedir. Raymond'a verdiği sözü henüz yerine getiremeyecektir. Ancak gelecek seferler Antakya'da planlanmalıdır. Ayrıca savaş teçhizatı ve hazinesini depolayabileceği bir yere ihtiyaç vardır. Bu nedenle Raymond, önceki sene yapılan antlaşmaya göre kaleyi derhal ona teslim etmelidir.

Bir sessizlik olur. Bugüne kadar imparator Antakya'ya şerefli bir müttefik gibi davranmışken, şimdi fethedilen bir düşmana şartlarını dayatmaktadır. Şehirlerinin uzun süre işgal altında kalması tehlikesiyle yüz yüze gelen Franklar, dillerini yutmuş gibidir. Sonunda Joscelin söz alır ve Raymond ile danışmanlarının bu konuda biraz düşünmek için zamana ihtiyaçları olduğunu bildirir. Sonra da sezdirmeden saraydan ayrılır ve adamlarına tüm Latin halkına, imparatorun onlar için sürgün emri çıkardığını anlatıp Bizansa karşı ayaklanmaya teşvik etmelerini söyler. Bir saat içinde ayaklanma başlar. Joscelin dörtnala saraya gelir ve kendini Ioannes'in ayakları altına atarak, evinin kapılarını kırıp içeri zorla giren ve onu şehri Bizanslılara satmakla suçlayıp öldürmekle tehdit eden öfkeli bir güruhun elinden kıl payı kurtulduğunu anlatır.

Urfa kontu ile iki ay bir arada kalan Ioannes onun ikiyüzlü karakterini gayet iyi bilmektedir. Ancak bu arada dışarıdaki hengâmenin sesleri saraydan duyulmaya başlanmıştır. Ioannes her ne pahasına olursa olsun, Yunanlar ve Latinlerin birbirini kıracakları bir kavgayı engellemeye kararlıdır. Ayrıca birkaç özel koruması dışında tüm ordusu Asi'nin karşı kıyısında iki kilometrelik bir mesafede kamp kurmuş ve onu, giderek düşman yanını daha fazla gösteren bir şehirde yalnız bırakmıştır. Birdenbire aleyhine dönen bu koşullar altında, Suriye seferine devam etmesi sözkonusu değildir. Raymond ve Joscelin'e şimdilik yeminlerini tekrar etmelerinin yeterli olacağını söyler. Konstantinopolis'e dönmeye karar vermiştir. Sonra da ordusuna katılır ve bir ya da iki gün sonra yola çıkar.

Eve vardığında onu iyi haberler beklemektedir. Sekiz yıldan beri Müslümanlarla birleşip komplo planları yapan kardeşi Isaakios ve oğlu Ioannes teslim olmuşlardır. Geçmişte yaptıklarından pişman mı olmuşlardır, yoksa imparatorun son zamanda doğuda elde ettiği başarılar ve giderek daha fazla sevilmesi sonucunda başarısız olacaklarını idrak etmeleri mi buna neden olmuştur, bilmiyoruz. Ancak imparator onları affeder ki bu beklediklerinden ya da hak ettiklerinden çok daha adil bir davranıştır.

Ioannes'in son seferlerinin hikâyesi çabucak anlatılabilir. 1139 ve 1140 yıllarını eski düşmanı Gazi'nin oğlu Danişmend Emiri Muhammed'le uğraşarak geçirir. Bu arada Trapezos (Trabzon) Dükü Konstantinos Gabras'ın ona meydan okuyarak, Danişmendlilerle ittifak yapması işleri daha da çıkmaza sürükler. 1139 yılında her şey yolunda gider. İmparator, Bithynia ve Paphlagonia içinden Karadeniz'in güney sahili boyunca ilerler ve düşmanları da sürekli geri çekilir. Sene sonuna doğru hain dük boyun eğince, Ioannes güney yönünde Danişmend kalesi Niksar'a doğru ilerler. Bu noktada ilk defa talihi yaver gitmez. Muhammed'in doğal bir kayalık üzerinde kurulmuş olan garnizonunun fethedilmesi çok güçtür. Vahşi ve dağlık arazi haberleşmeyi çok güç kılmaktadır ve Bizans zayiatı yüksektir. Ancak imparator için en küçük düşürücü hareket, daha yakın zamanda geçmişteki sadakatsizliği için af dileyen erkek karde-

şi Isaakios'un oğlu, yeğeni ve adaşı Ioannes'in düşman saflarına katılması ve bu da yetmiyormuş gibi din değiştirip Selçuklu Sultanı Mesud'un kızıyla evlenmesi olmuştur.[72] 1140 yılının sonuna doğru kuşatmayı kaldırır (bu sırada en küçük oğlu Manuel düşmanın ani bir taarruzu karşısında büyük kahramanlık gösterir[73]) ve harekâtlara gelecek sene kaldığı yerden devam etmek niyetiyle Konstantinopolis'e döner. Bu arada Muhammed ölür. Malum taht kavgası nedeniyle, Ioannes planlarını değiştirir ve dikkatini bir kez daha Suriye'ye çevirir.

Yola çıktıktan sonra geçen, Zengi'nin Damascus'u zapt etmekle meşgul olduğu üç yıl içinde, çok şey elde edebilecek olan Latin prensleri her tür fırsatı tepmiştir. Müslümanlara karşı hiç ilerleme kaydedemedikleri gibi, Ioannes'in önceden fethettiği topraklara sahip çıkmayı bile beceremeyince, neredeyse hepsi tekrar Müslüman hâkimiyetine geçmiştir. Elbette bu başka bir Suriye seferinin manasız olduğu değil, Antakya ve Urfa hükümdarlarına güven olmayacağı anlamına gelmektedir. İmparator hazırlıklarını yapar ve 1142 baharında, yine dört oğluyla birlikte doğuya son yolculuğuna çıkar.

Güney sahili üzerinde, kara bağlantıları yine tehdit altında olan Attaleia (Antalya) güzergâhını izlerler. İlk haftalar Türkmenler ve Selçukluları püskürtmek ve ihtiyaç olan yerlerde sınır savunma noktalarını güçlendirmekle geçer. Antalya'ya vardıklarında yaz ortasıdır ve trajedi başlar. Ioannes'in en büyük oğlu ve imparatorluğun vârisi Aleksios hastalanır ve birkaç gün içinde ölür. Oğlunu canı gönülden seven imparator ikinci ve üçüncü oğulları Andronikos ve Isaakios'u ağabeylerinin naaşına eşlik etmeleri için deniz yoluyla Konstantinopolis'e gönderir. Yolculuk sırasında büyük ihtimalle aynı enfeksiyona yenik düşen Andronikos da ölür. Bu iki kayba çok üzülmesine rağmen, Ioannes süratle Kilikia içinden geçerek, doğu yönünde ilerlemeye devam eder ve Eylül ortasında beklenmedik şekilde Urfa Kontluğu'nun ikinci başkenti olan Tilbeşar'a varır. Çok şaşıran Joscelin ona rehine olarak kızı Isabella'yı sunar. Ayın 25'inde devasa Bakras Kalesi'ne varır. Oradan Raymond'a haber yollayarak, derhal Antakya'yı teslim etmesini ister ve fethedeceği yeni toprakları ona verme vaadini tekrarlar.

İşte Raymond'un uzun zamandır korktuğu şey başına gelmiştir. Dört yıl önce Joscelin'in yaptığı gibi derhal bir ayaklanma çıkarmaktan âcizdir. Ayrıca yetersizliği sayesinde o kadar gözden düşmüştür ki, Hıristiyan tebaasının çoğunluğu onun yerine imparator tarafından yönetilmeye can atacaktır. Yapacağı tek şey vakit kazanmaya çalışmaktır. Çok kibar bir dille vasallarını durumdan haberdar etmesi gerektiğini söyler

---

[72] Sonradan Osmanlı sultanları bu çiftin soyundan geldiklerini iddia edeceklerdir.

[73] O dönemde kaç yaşında olduğu konusu tartışmalıdır. Ioannes Kinnamos'un *Epitome* eserinin I. Kitabında on sekiz yaşında olduğu yazılıdır. III. kitabında ise, annesinin ifadesiyle "sadece on altı" yaşında olduğunu söyler. Ya Irene oğlunun yaşını yanlış hesaplamış ya da başka bir savaşa atıfta bulunmuştur.

ve öyle de yapar. Vasallar itiraz eder. Onlara göre Raymond sadece şehrin vârisinin eşidir ve onu mirastan mahrum etme hakkına sahip değildir. Karısı bu işe onay verse bile, vasalların onayı olmadan bu antlaşma geçerli olmayacak ve onlar hiçbir koşul altında razı gelmeyeceklerdir. Antakya'yı teslim etme yolunda yapılacak her türlü girişim, Raymond ve karısının tahttan men edilmesiyle sonuçlanacaktır.

Bakras'ta bulunan imparator için bu cevap savaş anlamına gelmektedir. Ancak kış geldiğinden ve ordusu yorgun olduğundan, saldırıyı bahara kadar ertelemeye karar verir. Askerlerine bir ya da iki hafta boyunca civardaki Frank mülklerini yağmalama (sırf Raymond başına geleceklerden biraz örnek alsın diye) izni verir ve sonra da hâlâ ilgilenilmesi gereken birkaç Danişmendli ileri karakol mevkiinin yer aldığı ve hayatının en belirleyici seferine çıkmadan önce hazırlık yapmak üzere kışlayabileceği Kilikia'ya geri döner.

Maalesef bu hazırlıklar boşa çıkacaktır. 1143 Mart'ında her şey hazırken, imparator Toroslar'da kısa bir av seferine çıkar ve elinden okla yaralanır. Hafif göründüğü için üzerinde durmaz, ancak yara iltihaplanır ve kanı zehirlenir. Çok geçmeden öleceğini anlar. Hayatında çok kez ölümle burun buruna gelmiştir. O nedenle de her zamanki ehil tavrıyla yerine kimin geçeceğini düşünmeye başlar. Hayatta kalan oğullarının büyüğü Isaakios Konstantinopolis'te, küçüğü Manuel ise yanındadır. Her ikisinin taraftarlarını da dikkatle dinler, ancak onlara son kararı kendinin vereceğini hatırlatır.

Paskalya Pazarı 4 Nisan günü ölmek üzere olan imparatora Aşai Rabbani Ayini yapılır. Sonra da oda kapılarının kamptaki herkese açılması ve bir isteği olanın ona açıkça söylemesi emrini verir. Öldüğünde ardında hiçbir yarım iş bırakmak istememektedir. Ertesi gün (ki o gün şiddetli yağmur nedeniyle kamp sular altında kalır) kapılar tekrar açılır ve imparator kendi sofrasından yemekler de dahil olmak üzere, ona her zaman sadakatle hizmet eden adamlarına hediyeler dağıtır. Ancak ondan sonra halefini bildireceği bir meclis toplar. Her iki oğlunun da güçlü, zeki ve canlı genç adamlar olduğunu söyler. Ancak Isaakios öfkesine yenik düşerken, Manuel ağabeyinin bütün özelliklerine sahip olmasının yanı sıra, son derece nazik olması nedeniyle, tavsiyeleri dikkatle dinlemekte ve aklın yolundan ayrılmamaktadır. Bu nedenle yerine en küçük oğlu Manuel geçecektir. Yatağının başucunda diz çökmüş oğluna döner ve bir şekilde eline aldığı tacı oğlunun başına takacak ve sonra da erguvan renkli pelerini omuzlarına atacak kadar gücünü toplar.

İmparator giderek ağırlaşsa da, üç gün daha yaşamaya devam eder. Sonra 8 Nisan 1143 günü günahlarını bağışlaması ve son dualarını etmesi için Pamphylia'dan kutsal bir keşiş getirtir. Tıpkı yaşamı gibi, ölümü de dini bütün, hızlı ve düzenli olur. Hiçbir imparator onun kadar çok çalışmamış ya da kendisini imparatorluğu için böylesine feda etmemiştir. Hiç şüphesiz hayal kırıklığıyla ölmüştür. Birkaç yıl daha yaşamış olsa, Bizans gücünü Suriye içlerine (ve hatta Filistin'e kadar) kadar kabul ettirecek

ve belki de Malazgirt'in verdiği korkunç zararı telafi edecektir. Elli üç yaşında ölen Ioannes Komnenos, doğuda başladığı işleri yarım bırakmak zorunda kalmıştır. Yine de oğlu Manuel'e daha güçlü, daha büyük ve yetmiş iki yıl önce uğranılan bozgundan beri çok daha saygın bir imparatorluk devretmenin huzurunu da duymuş olmalıdır. İçini rahatlatan bir şey daha varsa, o da oğlu Manuel'in çok iyi bir imparator olacağına dair inancıdır.

6
İkinci Haçlı Seferi
[1143-1149]

Siz emir verdiniz, ben de itaat ettim... Ben beyan ettim ve konuştum. Ve şimdi onlar [Haçlılar] sayılamayacak kadar çoğaldılar. Şehirler ve kaleler yerle bir oldu ve yedi kadın başına bir erkek bile düşmüyor. Kocaları hâlâ hayatta olan sayısız dul kadın var.

Clairvauxlu Aziz Bernard'dan
Papa III. Eugenius'a, 1146

Manuel Komnenos pek çok şahit önünde babası tarafından *basileios* ilan edilmiştir, ama tahta çıkması garanti değildir. Zira o da, ancak Konstantinopolis'te imparator olunacağını gayet iyi bilmektedir. Hâlâ Kilikia'dadır ve oradan hakkı olan tahtı savunması imkânsızdır. Antakya'ya karşı savaşa devam edemeyeceği açıktır. Bir an önce başkente dönmeli ve yerini sağlamlaştırmaya çalışmalıdır. Diğer yandan yerine getirmesi gereken evlatlık görevleri de vardır. Önce cenaze töreni düzenlenmeli ve Ioannes'in öldüğü yerde bir manastır kurulmalıdır. Sonra da naaş kara yoluyla Mopsuestia'ya, oradan Pyramos (Ceyhan) üstünden açık denize ve sonra da gemiyle Konstantinopolis'e getirilip Ioannes'in bizzat kurduğu Pantokrator Kilisesi'ne gömülmelidir. Bu nedenle Manuel, Aksukhos'u kral naibi unvanıyla önden Konstantinopolis'e göndermeye karar verir. İlk yapacağı iş de tahta göz koyması muhtemel en tehlikeli kişi olan ağabeyi Isaakios'u tutuklamak olacaktır. Babası ona bu görevi vermemiş olsa da, Isaakios hâlâ Büyük Saray'dadır ve hazineyi ve krallık sembollerini istediği gibi kullanma imkânına sahiptir.

Aksukhos işini çok iyi yapar ve daha imparatorun ölüm haberi bile ulaşmadan başkente varır. Karşı koymaya çalışan Isaakios'u yakalar ve Pantokrator'a hapseder. Her ihtimale karşın, öteki Isaakios yani Ioannes'in kardeşi için de tutuklama emri verir ve onu Herakleia Pontike'ye (Karadeniz Ereğlisi) sürgüne gönderir. Sorun çıkaracak olası bir kaynak da, taç takacağı için Manuel'in güvenmek zorunda olduğu patriktir. Şansa patrik kısa süre önce ölmüş ve yerine henüz yeni kimse atanmamıştır. Efendisinin olası her adayın desteğini alabilmesini garantilemek isteyen orduların başkomutanı, kıdemli bütün din adamlarını saraya çağırır ve onlara ipek kurdelelerinin kırmızı balmumuyla mühürlendiği göz alıcı belgeyi göstererek, yeni *basileios*'un Ayasofya rahiplerine her yıl iki yüz gümüş sikke ödeyeceğini bildirir. Din adamları büyük bir memnuniyetle bu teklifi kabul eder ve taç takma töreninde hiçbir aksilik çıkmayacağını taahhüt ederler. Aslında kendilerini ne kadar ucuza sattıklarının farkında bile değildirler. Zira Aksukhos pelerininin altında, gerektiğinde kullanılmak

üzere, gümüş yerine aynı miktarda altın teklif edilmesini öngören benzer ikinci bir belge taşımaktadır.

Aksukhos'un sürati ve becerikliliği sayesinde başkentte başka bir sorun yaşanmaz, ancak bir suikast girişimi olur. Elebaşı ölen imparatorun damadı olan ve *kaisar* unvanını Manuel'in kız kardeşi Maria ile evlendikten sonra elde eden Roger'dır. Büyük olasılıkla bir Norman'dır ve 1130 yılında tahta geçen Sicilya kralına baş kaldırdıktan sonra ülkesinden kovulup Konstantinopolis'e iltica eden Güney İtalya baronlarından biridir. Neyse ki, Prenses Maria daha plan aşamasındayken Aksukhos'a haber verir ve Roger bir iki saat içinde tutuklanır.

Birkaç hafta sonra Manuel Kilikia'dan Konstantinopolis'e doğru yola çıkar. Yola çıkmadan önce Antakyalı Raymond'la tatsız yazışmalar yaşanmıştır. İşler birden tepetaklak olunca Raymond eski ukala ve küstah tavrını takınmıştır. Ancak taht meselesi sözkonusu olduğundan, Doğu'daki işler bir süre beklemek zorundadır. Böylece Manuel babasının ölümüyle ilgili sorumluluklarını yerine getirir getirmez, ordusuyla yola çıkar. Ve artık kimse onu geri döndüremeyecektir. Ne Raymond'un derhal Kilikia'yı işgal edip babasının aldığı birkaç kaleyi fethetmesi, ne de kısa bir av gezisine çıkan kuzeni Andronikos ve bir grup asilin Selçuklu askerleri tarafından rehine alınması onu durdurmaya yetmez. Neticede kendi işgüzarlıklarıdır ve onları kurtarmak için tahtını tehlikeye atacak değildir.

Konstantinopolis'e büyük ihtimalle Ağustos ortasında varır ve ilk iş olarak Mikhael Kurkuas adında birini patrik olarak atar. Yeni patriğin ilk işi imparatora taç takmak olacaktır. Törenin hemen ardından, Ayasofya altarının üstüne yüz kiloya yakın altın koyar (ki bu söz verdiğinin çok üstündedir) ve kutlamanın anısına şehirdeki her hane sahibine iki altın ödenmesini emreder. İki gün sonra da erkek kardeşini serbest bıraktırır ve amcası *Sebastokrator* Isaakios'un sürgün cezasını kaldırır. Artık onlardan korkmasına gerek yoktur. Babası tarafından bu göreve atanmış, patrik ona taç takmış ve tebaası onu yürekten onaylamıştır. Artık yeri sağlamdır.

İlk etapta göze çarpan boyunun uzunluğudur. Bütün kronikçiler bundan bahseder. Uzun boy günümüzde normal görünse bile, XII. yüzyıl standartlarında olağan bir şey değildir. Genç yaşında hafif kambur yürümesine rağmen[74] uzun görünmektedir. Niketas ten renginin koyu olduğundan (ama aşırı derecede değil) bahsetmektedir. Ancak sonradan da, 1149 yılındaki Korfu kuşatması esnasında Venediklilerin Etiyopyalı bir köleye imparator kıyafetleri giydirip onunla nasıl dalga geçtiklerini anlatır. Öyle görünüyor ki, esmerliğini babasından almıştır. Ancak en azından iki yönüyle ondan çok farklıdır. Bir kere çok yakışıklıdır. İkincisi de, zevk sahibi oluşu ve hayatın tadını çıkarmayı bilmesi ile espri anlayışından yoksun ve aşırı derecede tasarrufu seven babasına tamamen ters düşmektedir. Belki de bu yanı ona verdiği doğal tepkinin sonucudur. Blakhernai Sarayı'nda, bir av köşkünde ya da vaktinin çoğunu geçirdiği

[74] Önceden de bahsettiğimiz gibi, Manuel yirmi bir yaşında olmalıdır.

Boğaz'daki villalardan birinde olsun, her fırsatta bir kutlama yapmaktadır.

Yine de başarılı olmadığı bir alan yoktur. Seferleri sırasında bu havai yapısı, yerini müthiş bir asker, işinin ehli bir biniciye bırakır. Belki babası kadar parlak bir general olabilmesi için, biraz fazla macera düşkünüdür. Az sayıda seferi çok başarılı olmuştur ama enerjisi ve coşkusuna söylenecek söz yoktur. Aşırı sıcak ve soğuğa dayanıklıdır, dayanma gücü dillere destan olmuştur. Tek kusuru düşman bölgeye tek başına girme eğilimi göstererek, kendini gereksiz yere tehlikeye atmasıdır. Gibbon onun için "Savaşta barışa aldırmaz, barış zamanında da savaşamazdı" demiştir. Gelecek yıllar içinde usta bir diplomat, hayal gücü ve kendinden emin tavrı ile anadan doğma bir devlet adamı olduğunu ispatlayacaktır. Bütün bunların yanı sıra, tipik bir Bizans entelektüeli, hem sanat hem de bilim alanında kültürlü ve çok bilgilidir. Keşiş teologlarla saatlerce fikir teatisinde bulunmakta ve öğreti ile ilgili konulara âdeta kendini kaptırmaktadır. Bazı çok şaşırtıcı önerileri konuştuğu kişileri dehşete düşürmüştür. Ancak Manuel babası gibi dindar değildir. Düşüncesinde haklı olduğunu ispat etmek ya da doğruyu bulmak için değil, bizzat tartışmayı sevdiği için tartışmıştır. Hâkimiyet döneminde giderek kiliseyle arasının açılmasına da şaşmamak gerekir. Çünkü kilise onun Roma'yla birleşme çalışmalarına şüpheyle bakmış, sık sık Müslümanlarla yaptığı taktik ittifaklarını uygun görmemiş, Selçuklu sultanını sadece Konstantinopolis'e davet etmekle kalmayıp Ayasofya'da yapılan dini bir törene de dahil etme teklifi karşısında çileden çıkmıştır.

En çok da özel hayatına söylenmişlerdir. Kadınlara düşkündür ve kadınlar da onun cazibesine karşı koyamaz. Karısını evlendikten hemen sonra aldatmaya başlayacaktır. Aradan otuz dört yıl geçtikten sonra, ölüm döşeğinde bile ikinci karısını aldatmaya devam etmeyi ummuştur. Bu kadınların kim oldukları konusunda kaynaklarımızın ağzı çok sıkıdır. İçlerinde adını bildiğimiz sadece yeğeni Theodora'dır.[75] Ona bir oğul veren Theodora'yı başmetresi yapmış ve özel bir saray, gelir ve şahsi koruma tahsis etmiştir. Theodora da her hâliyle bir imparatoriçe, hem de bir Bizans imparatoriçesi gibi davranmıştır. Hatta kendine rakip olabilecek bir kızı ortadan kaldırdığı da bilinmektedir. İmparatorluk hareminin müstakbel adayları bu uyarıyı dikkate almışlardır.

Manuel her zaman sadakatsiz bir eş olacaktır. Ancak zaten meyilli olduğu bu yönüne, ilk karısının karakteri ve davranışları da tuz biber ekmiştir. Daha 1142 yılında Ioannes Komnenos, Sicilya Kralı Roger'a karşı ittifakını pekiştirmek amacıyla, Batı İmparatoru Konrad'a[76] bir hanedan evliliği önerir. Bu fikir Konrad'ın çok hoşuna gider ve baldızı Alman Prensesi Bertha von Sulzbach'ı Manuel'e eş olarak Konstantinopolis'e gönderir. O dönemde üç kardeşi de hayatta olduğu için tahta geçecekmiş gibi gözük-

[75] Manuel'in aynı ismi taşıyan üç yeğeni ve bir büyük yeğeni olduğu için, kim olduğunu tam olarak bilmiyoruz. Ancak büyük ihtimalle kardeşi Maria ile Norman Roger'ın kızıdır.

[76] Kutsal Roma imparatoru olmasına rağmen, Konrad Roma'da papanın elinden taç giymemiştir. Bu nedenle de "Romalıların Kralı"ndan daha üstün unvanları taşıma hakkı yoktur.

meyen Manuel bu fikre pek sıcak bakmaz ve Bertha'yı gördüğünde de hiç etkilenmez. Ancak 1144 yılı sonunda meseleyi tekrar düşünür ve Konrad'la yapılan uzun tartışmalar neticesinde imzalanan bir ittifak antlaşmasıyla, evlilik onaylanır. Bu arada dört yıldır bilinmezlik içinde *gynaikeion*'da oturan Bertha halkın huzuruna çıkar, Frank kökenli adını Irene olarak değiştirir ve 1146 Ocak'ında usulünce imparatorla evlenir.

1160 yılında Bertha'nın cenaze vaazını veren Thessaloniki (Selanik) Başpiskoposu Ohrili Basileios'a göre imparatoriçe "ahenkli hareketleri ve bir çiçeği andırır güzel vücuduyla, cansız varlıklara bile haz vermiştir". Elbette bir cenaze vaazında kimse kötü şeyler söylemez. Nitekim daha tarafsız kaynaklar, farklı bir tablo çizmektedir. Niketas Khoniates şöyle anlatır:

> "Dış görünüşüyle iç güzelliğinden daha az ilgilenirdi. Pudra sürmeyi ve makyaj yapmayı reddeder, bütün bu süsleri suniliğe kaçan kendini beğenmiş kadınlara bırakırdı. İlgilendiği tek güzellik, ahlaki güzellikti. Onun için çok genç yaştaki İmparator ona hiç ilgi duymamış ve ona sadık kalamamıştır. Buna rağmen ona büyük şeref payesi, taht, geniş bir maiyet vermiş ve insanların saygı ve hayranlığını uyandıracak hiçbir şeyden kaçınmamıştır."[77]

Öldüğünde ise, geride ne hayranlık ne de saygı bırakmıştır. Çaba sarf etse de (ki kendini fazlaca zorlamamış olmalıdır) zarafetten nasibini almadığını düşünen Bizanslılara kendini sevdirememiştir. Daha doğrusu onlara göre fazla Alman'dır. Kötülüğü de dillere destandır. Sadece diplomatik alanda katkısı görülmüş, birkaç kere kocası ve eniştesi arasındaki ilişkiler gerginleştiğinde araya girmiş ve Konrad'ın 1148 yılında Konstantinopolis'e gelişinin ardından imzalanan politik ittifak antlaşmasında önemli rol oynamıştır. Onun dışında hayatını sakin sessiz sarayda geçirmiş ve vaktinin çoğunu dini eserleri okumak ve iki kızını yetiştirmekle geçirmiştir. Kızlarından birinin çocuk yaşta ölmesi pek üzüntü yaratmamış gibidir. Hele kocası hiç aldırmamıştır.

Manuel Komnenos Bizans tahtına öfke içinde çıkmıştır. Kilikia'dan ayrılacağı sırada Antakya prensinin ettiği hakaretleri ve arkasını döner dönmez kaleleri zapt ederek şehirlere, kasabalara ve arazilere verdiği zararı unutamamaktadır. Daha hâkimiyetinin başlangıcında bu son derece yüz kızartıcı bir durumdur ve cezasız kalmamalıdır. Maalesef çok istese bile, tek başına sefere çıkması imkânsızdır. Taç giymesinin hemen ardından başkenti terk etmesi, isyana davetiye çıkarmak demektir. Ancak 1144 yılı başında güneydoğuya iki yönlü bir sefer başlatır. Donanma Demetrios Branas adında birine teslim edilmiş, kara kuvvetleri de Ioannes ve Andronikos Kontostephanos adında iki kardeşe ve aslen Türk bir Bizanslı olan Bursuk adında birinin birleşik idaresine bırakılmıştır. Kaybedilen kaleler geri alınır ve (Raymond'un anlayacağı dilden konuşulup) Antakya civarındaki araziler talan edilir. Bu arada Branas prensliğe ait tüm sahil kesimini tarayarak, gördüğü tüm gemileri tahrip eder ve yerel halkı da esir alır. Esir alınanlar içinde yanında para çantası bulunan bir vergi tahsildarı da vardır.

---

[77] Choniates, "Manuel Comnenos", I, ii.

Antakya prensinin intikam peşine düşüp düşmediğini bilemiyoruz. Çünkü yıl sona ermeden Haçlı topraklarındaki durum tamamen değişir. Yirmi beş gün süren bir kuşatma ve büyük bir kıyımın ardından, Noel arifesinde İmadeddin Zengi, Urfa Prensliği'ni ele geçirir. Çoğu kişiye göre sırada Antakya vardır. Raymond için tek bir seçenek kalmıştır. Gururunu ayaklar altına alıp Konstantinopolis'e giderek Manuel'den yardım isteyecektir. Önce imparator onu kabul etmez. Ancak Raymond Pantokrator Kilisesi'ne gidip de, sessiz bir pişmanlık gösterisiyle Ioannes'in mezarı başında diz çöktüğünde, görüşmeye ikna olur. Manuel ona saygıyla yaklaşır ve düzenli para yardımı yapmaya söz verir. Ancak doğrudan askeri yardımı kesecektir. Raymond Doğu'ya elde ettiğinden memnun hâlde döner. Sonuçlarının olmasa da, ziyaretinin Zengi'nin kulağına gittiğini ve bu suretle onun şimdilik Franklara yapacağı saldırıları ertelediğini bilse, şüphesiz daha da memnun olacaktır. Ertesi sene Atabeg-i Azam sarhoş bir hadım tarafından öldürülür ve Haçlı devletleri o güne kadar karşılaştıkları en korkulan düşmanlarından kurtulmuş olurlar.

Ancak Urfa'nın düşüş haberi Antakya'yı da aşar ve tüm Hıristiyan âlemini sarsar. İlk Haçlı Seferi'nin başarısını ilahi bir işaret olarak gören Batı Avrupa halkı, inancından şüphe duymaya başlar. Daha aradan yarım asır bile geçmeden, nasıl olmuş da Haç tekrar Hilal'e yenik düşmüştü. Doğu'ya giden gezginler Frankların çok bozulduğunu anlatıyordu. Acaba artık Tanrı onları 'Kurtarıcı'larının sancağı altında Kutsal Topraklar'ı korumaya layık görmüyor muydu?

Bu kutsal şehirlerle uzun süredir yaşanan aşinalık, büyük ihtimalle Franklara daha makul bir yaklaşım getirmişti. Urfa'nın neden düştüğünü gayet iyi biliyorlardı. Buna kendi zayıflıkları neden olmuştu. 1099 yılında Kudüs'ün alınmasıyla doruğa çıkan ilk büyük Haçlı dalgası coşkusu sona ermişti. Batıdan gelen göçler iyice azalmıştı. Zaten çoğu, eski bir inanca göre silahsız geliyor, kılıcına sarılmaya hazır olanlara da bir yaz geçirmek dahi yetiyordu. Kalıcı tek ordu (gerçekten öyle denebilirse) Tapınak Şövalyeleri ve Malta (St. Jean) Şövalyeleri'nden oluşuyordu. Ancak onlar da güçlü bir savunmaya karşı koyacak hâlde değillerdi. Taze kuvvete şiddetle ihtiyaç vardı. Böylece Kudüs'ten Cabla Piskoposu Hugo başkanlığında bir heyet, felaketi resmen tebliğ edip mümkün olduğunca acil şekilde bir Haçlı ordusu toplanması isteğiyle papaya gönderildi.

Papa III. Eugenius'un kendi yeri de sağlam değildi. Orta Çağ Roma'sının bildik hengâmesi nedeniyle, seçildikten üç gün sonra şehirden kaçmış ve Viterbo'ya sığınmıştı. Bu nedenle Papa Urbanus'un çabaladığı gibi yeni bir Haçlı seferinin liderliğine soyunma ihtimali yoktu. Batılı liderler arasında da sadece bir aday görüyordu. Bu şerefe en fazla layık görülecek Kral Konrad hâlâ Almanya'daki zorluklarla başa çıkmaya çalışıyordu. İngiltere Kralı Stephen ülkesindeki iç savaşla meşguldü. Sicilya Kralı Roger ise çeşitli nedenlerle akla bile getirilmiyordu. Böylece geriye bir tek Fransa Kralı VII. Louis kalıyordu. Sadece yirmi dört yaşında olmasına rağmen, öyle kasvetli bir dindarlığı vardı ki, olduğundan daha yaşlı görünüyor ve güzel ve hayat dolu genç

karısı Alienor d'Aquitaine de bu haline sinir oluyordu. Doğuştan bu yola baş koymuş gibiydi ve bir Hıristiyan olarak Haçlı seferi onun göreviydi. Ayrıca Alienor'un Antakya prensinin yeğeni olması, işe ailevi neden de katmıştı. Böylece 1145 Noel'inde Haçlı seferini üstlenmeye hazır olduğunu bildirir ve resmi olarak papaya haber verir. Sonra da kendisininki gibi tüm halkın kalbinin de Haçlı ateşiyle yanmasını sağlamak için Clairvaux Başrahibi Bernard'ı çağırır.

Elli beş yaşındaki Aziz Bernard Avrupa'nın en güçlü ruhani kişisidir. Uzakta oldukları için onun inanılmaz kişiliğinin cazibesine kapılmayan (sadece onunla yüz yüze gelenler ondan etkilenmektedir) XII. yüzyıl gözlemcileri için, çekici biri değildir. Aşırı derecede fiziksel zorluklara katlanarak yaşamanın sonucunda sürekli acılar çekmektedir ve din ateşiyle yanıyor olması da onu hoşgörüsüz biri haline getirmiştir. Citeaux Başrahibi İngiliz Stephen Harding onu manastırdan çıkarıp ikinci bir yapı kurmak üzere Clairvaux'a göndermiştir. O andan itibaren de etkisi yayılmaya başlamıştır. Hayatının son yirmi beş yılında sürekli hareket etmiş, vaaz vermiş, ikna etmiş, tartışmış, sayısız mektup yazmış ve Hıristiyanlığın temel prensipleriyle ilgili olduğuna inandığı her konuya balıklama dalmıştır. Tasarlanan Haçlı seferi onun için biçilmiş kaftandır. Paskalya'dan önceki Pazar günü, Burgonya'da yer alan Vezelay'da kralın topladığı meclis önünde büyük bir hevesle bu işe önderlik etmeyi kabullenir.

Bernard'ın adındaki büyü çok geçmeden etkili olur ve hareket günü yaklaştığında, Fransa'nın her köşesinden gelen kadın ve erkekler küçük kasabaya akın etmeye başlar. Bazilikaya sığamadıklarından, yamaçta çabucak bir ahşap platform inşa edilir ve orada 31 Mart 1146 günü Bernard hayatının en önemli konuşmalarından birini yapar. Yanında da aldığı kararın şerefine papanın ona gönderdiği haçı göğsünün üzerinde tutan Kral Louis durmaktadır. Ne konuştuğunun metni günümüze kadar gelmemiştir, ancak esas söylediklerinden çok söyleyiş tarzı dinleyicilerinin üzerinde etkili olmuştur. O konuştukça, dinleyenler önce sessizce kendi haçlarını istemeye başlarlar. Önceden, dağıtılmak üzere kaba kumaş parçalarından yapılan haçlar hazırlanmıştır. Bunlar tükenince, Bernard cübbesini çıkarır ve daha fazla haç yapmak üzere şeritlere ayırmaya başlar. Diğerleri de onu takip eder. Gece olduğunda o ve yardımcıları hâlâ haçları dikmekle meşguldür.

Bu inanılmaz bir başarıdır. Avrupa'da bunu başaracak başka biri yoktur. Yine de, yakın zamanda sonuçlarının görüleceği gibi, hiç başlamasa çok daha iyi olacaktır.

1146 yazında VII. Louis Manuel Komnenos'un yola çıkacak Haçlılarla ilgili fikrini yoklamak amacıyla ona bir mektup yazar. Manuel kendinden önceki *basileios*larla karşılaştırılamayacak kadar Batı hayranıdır. Yine de, imparatorluğunun Fransız ve Alman ordularınca (Bernard Fransa'dan Almanya'ya geçmiş ve fikirleri orada da aynı coşkuyla karşılanmıştır) tekrar işgal edileceği düşüncesi onu çok rahatsız eder. Yarım asır önce İlk Haçlı Seferi'nin büyükbabasına yaşattığı kâbusu çok iyi anlamıştır ve bu durumun tekrarlanmasını kesinlikle istememektedir. Diğer yandan Selçuklu sultanı

ile de başı beladadır ve o sırada da ona karşı ikinci seferini sürdürmektedir. Belki yeni Haçlı dalgası ilkinden daha iyi karşılanabilir ve sonuçları uzun vadede de daha fazla yarar sağlayabilirdi. Ancak imparator pek öyle düşünmüyordu. Louis'i gücendirmeden olabildiğince ılımlı bir cevap vermeye çalışır. Ordulara erzak ve levazım sağlayacaktır, ama hepsinin parası ödenmelidir. Ve topraklarından geçecek tüm liderler derhal ona sadakat yemini edeceklerdir.

Manuel'in yeni geleceklerle ilgili azıcık bir umudu bile vardıysa, çok geçmeden hayalleri suya düşer. 1147 Mayıs'ında Regensburg'dan yola çıkan Alman ordusunda, her zamanki gibi haçı eline aldığında tüm günahlarından arınacağını düşünen dini fanatiklerden, bir baltaya sap olamamışlar ve aranan kaçaklara kadar yirmi bin kişilik bir güç yer almaktadır. Daha Bizans topraklarına adım atar atmaz yağmaya, soyguna, tecavüze ve hatta öldürmeye başlarlar. Çoğu zaman liderleri de onlardan geri kalmaz. Önce Haçlılara karışmak istemeyen ancak sonradan Noel'de Bernard tarafından azarlanınca fikrini değiştiren Konrad her zamanki onurlu tavrını korur. Ancak Adrianopolis'te (Edirne) yeğeni ve ikinci komutan Suabiyalı genç Dük Friedrich (daha çok lakabı Barbarossa ile tanınır) yerli bir eşkıya saldırısına misilleme olarak, bir manastırı yakar ve masum keşişleri de kılıçtan geçirir. Manuel Haçlılara göz kulak olmaları için Bizans askerleri gönderdiğinde, çatışmalar giderek daha da artar. Eylül ortasında, Haçlılar nihayet Konstantinopolis surlarına dayandığında -Konrad Manuel'in, ordusunun Konstantinopolis'e hiç uğramadan Çanakkale Boğazı'ndan Anadolu'ya girme teklifini kesinlikle reddetmiştir- Almanya ve Bizans ilişkileri olabileceğinin en kötü noktasına varmıştır.

Daha Haçlı güzergâhı üzerinde yaşayan halk geçirdiği şoktan henüz kurtulmuştur ki, bu defa da ufukta Fransızlar belirir. Sayıları Almanlardan daha azdır ve genelde daha uygar davranırlar. Daha disiplinlidirler ve kocalarına eşlik eden çok sayıda asil hanımın varlığı (ki aralarında Kraliçe Alienor da vardır) daha ılımlı bir etki yaratır. Ancak yine de süreç tamamen sorunsuz yaşanmaz. Açıktan açığa düşmanca tavır sergileyen Balkan köylüleri ellerinde kalan yiyecekler için fahiş fiyat ister. Bu güvensizlik iki tarafta da baş gösterince ortalık kızışır. Bu nedenle Fransız ordusu daha Konstantinopolis'e varmadan, hem Almanlar hem de Bizanslılara kin gütmeye başlar. Üstüne üstlük 4 Ekim'de vardıkları Konstantinopolis'te imparatorun Selçuklu sultanı ile bir ateşkes antlaşması imzaladığını duyduklarında iyice çileden çıkarlar.

Kral Louis'in bu gerçeği kabullenememesi normaldir, ancak Manuel hassas bir önlem almıştır. Başkentinin kapısına dayanan Alman ve Fransız orduları Selçuklulardan çok daha ciddi bir tehlike yaratmaktadır. İmparator her iki kampta da, Konstantinopolis'e birleşik bir Batı saldırısı arzusuyla yanıp tutuşan aşırı unsurlar olduğunu bilmektedir. Gerçekten de sadece birkaç gün sonra Bernard'ın kuzeni Langres Piskoposu Godefroi krala böyle bir öneride bulunacaktır. Manuel ancak kasten Anadolu'da büyük bir Türk ordusunun toplanmaya başladığı söylentilerini çıkarıp Frankların bir an önce düşman topraklarından geçmeleri gerektiğini, yoksa bunu asla

başaramayacaklarını ima ettiğinde, durumu kurtarmayı başarır. Bu arada Louis'i kendi tarafına çeker ve onu cömert eğlenceleri ve ziyafetleriyle meşgul ederken, kral ve ordusunun Konstantinopolis'i olabildiğince çabuk terk etmeleri için planlar yapmaya başlar.

İstenmeyen misafirlerine veda edip onların küpeştelerine kadar silah ve adamla yüklenmiş gemilerinin ardından bakan Manuel, yolculuklarının ikinci etabında onları bekleyen tehlikeleri gayet iyi görmektedir. Bizzat Anadolu seferinden henüz dönmüştür. Her ne kadar yaydığı Türk orduları hikâyesi abartılmış olsa da, yürümekten âciz, ahlak ve disiplinden yoksun Haçlıların ani bir Selçuklu piyade hücumu karşısında hiç şansı olmadığını açıkça fark etmektedir. Haçlılara erzak ve yanlarına da rehber verir ve onları suyun azlığı konusunda uyarır. Ayrıca ana yol yerine, hâlâ Bizans idaresi altında olan sahil yolunu izlemelerini önerir. Elinden başka bir şey gelmemektedir. Eğer bütün bu önlemlere rağmen, Haçlılar toplu katliama uğrarsa, bu sadece onların suçu olacaktır. Manuel kendi adına üzülecektir, ama herhalde bu üzüntü teselli edilemez boyutlara varmayacaktır.

Onlara veda ettikten en fazla birkaç gün sonra, imparator iki ayrı kaynaktan haber alır. Birincisi Anadolu'daki hızlı haberciler tarafından getirilmiştir ve Alman ordusunun Dorylaion (Şarhöyük) yakınında Türkler tarafından saldırıya uğrayıp yok edildiğini bildirmektedir. Konrad ve Suabiya dükü kaçmayı başarmış ve Nikaia'da (İznik) bulunan Fransız ordusuna katılmışlardır. Ancak ordunun onda dokuzu harabeye dönmüş kampın ortasında ölü ya da ölümü bekler hâlde yatmaktadır.

İkinci haber ise daha kötüdür. Sicilya Kralı Roger'ın donanması imparatorluğa karşı yelken açmıştır.

Sicilya donanmasına, Bizans kökenine ihanet ettikten sonra, kendi çabasıyla yeni ülkesinin en şerefli unvanını elde eden Emirler Emiri, Amiral ve Vezir-i Azam Antakyalı Georgios komuta etmektedir. 1147 yılında Otranto'dan yola çıkar ve doğruca Korfu'ya gelir. Ada hiç karşı koymaz. Niketas'ın anlattığına göre, ağır Bizans vergileri altında ezilen ve ağzından bal akan Georgios'un sözlerinden etkilenen ada halkı, Normanları ve bin kişilik garnizonu memnuniyetle kabul eder.

Sonra güneye inen donanma Peloponnessos Yarımadası'nı dolanarak, bazı birlikleri stratejik açıdan önemli noktalarda bırakıp Yunanistan'ın doğu sahilinde Euboia'ya (Eğriboz) kadar gelir. Bu noktada Georgios yeterince ilerlediğine kanaat getirmiş olmalıdır. Geri döner, Atina'ya kısa bir yağma düzenler. Ionia adalarına ulaştıktan sonra, tekrar doğu yönünde Korint Körfezi'ne doğru ilerlerken de sahil kasabalarını yağmalar. Niketas onu bu yolculuğunda "önüne ne çıkarsa yutan bir deniz canavarı" olarak tasvir etmektedir. Bu yağmalarından birinde Bizans ipek üretiminin merkezi konumunda olan Thebes'e kadar gelir ve şahane Şam işi dokuma ve işleme toplarının yanı sıra, ipek kozalarının yapımı ve dokumasında ustalaşmış kadın dokumacıları da beraberinde zaferle Palermo'ya götürür.

Sicilyalıların verdiği hasarı duyan Manuel öfkeden çılgına döner. Haçlılar hakkındaki düşüncesi ne olursa olsun, sözüm ona bir Hıristiyan ülkesinin bunu imparatorluğuna kasten bir saldırı fırsatı olarak görmesini kabullenemez. Hele de amiralin Rum asıllı olduğunu duyduğunda, öfkesi daha da artar. Yüzyıl öncesinde Bizans ülkesinin zengin bir bölgesi olan Apulia, şimdi korsan yuvası haline gelmiştir. Burada sineye çekilemeyecek bir durum sözkonusudur. Roger "öfkesinin alevlerini Etna kraterinden daha yükseğe püskürtmekle tehdit eden bu ejderha... Bütün Hıristiyanların ortak düşmanı ve Sicilya'nın gayrimeşru işgalcisi"[78] sonsuza dek Akdeniz'den kovulmalıdır. Batı bunu yapmaya çalışmış, ancak başaramamıştır. Şimdi sıra Bizans'ındır. Başka bağlantılardan gelecek uygun yardım ve özgürlüklerle Manuel başaracağına inanıyordu. Haçlı orduları geçmişti. Selçuklularla imzaladığı ateşkes antlaşması onaylanmış ve uzatılmıştı. İmparatorluktaki her asker ve denizcinin büyük planı için hazır olması gerekiyordu. Bu belki de hayatının en büyük başarısı olacaktı: Güney İtalya ve Sicilya'yı tekrar Bizans topraklarına katmak.

Tek sorun uygun müttefik bulunmasıydı. Fransa ve Almanya'dan umut kesince, Manuel'in aklına Venedik gelir. Venedik halkının uzun zamandır Sicilya deniz gücünden endişe duyduğunu bilmektedir. Artık eskiden olduğu gibi Akdeniz'e hâkim değildirler. Palermo, Catania ve Syracusae pazarları giderek büyürken, Rialto'da işler iyice durgunlaşmıştır. Ayrıca Roger Korfu ve Epiros sahilindeki nüfuzunu sağlamlaştırırsa, Adriyatik'i tamamen kapatabilecektir. Böylece Venedik her an bir Sicilya ablukası altında kalacaktır. Venedikliler önce biraz pazarlık yapar (asla boşuna bir şey yapmamışlardır) ancak 1148 Mart'ında Kıbrıs, Rodos ve Konstantinopolis'te artırılan ticari ayrıcalıklar karşılığında, Manuel istediğini alır. Venedikliler gelecek altı ay boyunca donanmalarıyla tam destek vereceklerdir. Bu arada Manuel de son sürat kendi donanmasını hazırlamaktadır. O dönemde başsekreterliğini yapan Ioannes Kinnamos, donanmanın gücünü beş yüz kadırga ve bin nakil gemisi civarında tahmin etmektedir. Bu da yaklaşık yirmi otuz bin kadar askere tekabül etmektedir. Orduyu her zamanki gibi Aksukhos'a, donanmayı da kız kardeşi Anna'nın kocası, enişte Dük Stephanos Kontostephanos'a bırakır. Kendisi de hepsinin başında bulunacaktır.

Nisan ayında bu devasa sefer gücü harekete hazırdır. Tamir edilen ve donanımları karşılanılan gemiler Marmara'da demirlidir, ordu ise hareket emri beklemektedir. Derken birdenbire her şey terse döner. Kumanlar Tuna Nehri'ni geçip Bizans topraklarına girerler. Doj'un ani ölümü nedeniyle Venedik donanması yola çıkamaz. Bu da yetmezmiş gibi art arda gelen yaz fırtınaları, Doğu Akdeniz'de yol almayı imkânsız hale getirir. İki donanma Güney Adriyatik'te buluşup da Korfu'yu denizden kuşatana kadar, sonbahar gelir. Ordular daha da gecikir. Kumanlarla uğraştığı sırada, Manuel ordusunu onların karşısına çıkarıncaya kadar Pindos Dağları'nın karla kaplanacağını anlar. Makedonya'da kışlamak üzere Thessaloniki'ye (Selanik) doğru yoluna devam

[78] 1148 Şubat ayı fermanı.

eder. Orada onu önemli bir misafir beklemektedir. Konrad von Hohenstaufen Kutsal Topraklar'dan henüz dönmüştür.

İkinci Haçlı Seferi tam bir fiyaskoyla sonuçlanır. Konrad Dorylaion'dan arta kalan ordusuyla, Fransızlarla birlikte Ephesos'a kadar ilerler ve Noel'de aniden hastalanır. Haberi duyan Manuel ve karısı derhal Konstantinopolis'ten yola çıkar ve onu alıp saraya geri getirirler. Tekrar sağlığına kavuşması için imparator onunla bizzat ilgilenir. Romalıların kralı 1148 Mart ayına kadar başkentte kalır ve sonrasında Manuel onu Filistin'e götürecek gemiler tahsis eder. Bu arada Fransızlar Türk baskısı nedeniyle Anadolu'da zor günler geçirmektedir. Her ne kadar imparatorun sahil yolunu izlemesi için verdiği öğüde uymadığından tamamen kendi hatasından kaynaklansa da, Louis düşmanla yaşadığı her tür talihsizliği ya Bizans dikkatsizliği ya da ihanetine atfeder ve çok geçmeden Bizanslılara karşı hastalıklı bir kin gütmeye başlar. Sonunda umutsuzluk içinde, ailesi ve atlılarının çoğuyla birlikte Attaleia'dan (Antalya) gemiye biner ve ordusunun geri kalanını savaşmak üzere geride bırakır. 1148 yılı baharı sonunda, bir yıl önce kendinden çok emin yola çıkan ordudan arta kalanlar Antakya'ya çekilir.

Bu sadece başlangıçtır. Kudretli Zengi ölmüş, ancak harmanisi ondan daha da güçlü oğlu Nureddin'e geçmiş ve Halep kalesi Franklara karşı direnişin simgesi haline gelmiştir. Bu nedenle Halep Haçlıların ilk hedefi olmalıdır. Louis Antakya'ya varır varmaz, Raymond ona şehre derhal bir saldırı düzenlemesi için baskı yapmaya başlar. Louis önce Kutsal Kabir Kilisesi'nde dua etmesi gerektiğini öne sürerek bu teklifi reddeder. Bu tehlikeli ve konforsuz seyahatle kocasına duyduğu yakınlık daha da azalan Kraliçe Alienor ise Antakya'da kalacağını ve boşanmak istediğini bildirir. Bu arada Raymond'la normal bir amca-yeğen ilişkisi yaşamadıkları da su üstüne çıkmaya başlamıştır. Alienor ve Louis uzak kuzendirler. Akraba oluşları evlilikleri süresince görmezlikten gelinmiştir, ancak tekrar gündeme gelirse sorun yaratma olasılığı yüksektir. Alienor da bunu gayet iyi bilmektedir.

Bütün huysuzluğuna rağmen Louis, kriz dönemlerinde soğukkanlılığını korumaktadır. Karısının direnmesine aldırmaz ve onu zorla Kudüs'e götürür, Raymond'u Haçlı seferinde yer almayacak kadar kendine düşman eder ve beraberinde öfkeli kraliçe ile birlikte Mayıs ayında, Konrad'dan az süre sonra Kutsal Şehir'e varır. Orada sefer planını kararlaştırmak üzere, tüm Haçlıların toplandığı 24 Haziran tarihine kadar kalırlar. Çok geçmeden bir karara varılır. Damascus'a (Şam) toplu bir saldırı düzenlemek üzere eli silah tutan herkes seferber edilecektir.

İlk hedef olarak neden Şam'ın alındığı belli değildir. Tam tersine, Nureddin'e düşman tek büyük Arap devleti, Franklar için ideal bir müttefik olacaktır. Saldırmakla, hiç istememelerine rağmen onları emirin Müslüman birliğinin kucağına atmış ve böylece de kendi sonlarını hazırlamışlardır. Vardıklarında karşılarında kararlı bir savunma bulurlar. İkinci gün, tüm Haçlı seferine damgasını vuran talihsiz kararlarından birini daha alarak, kamplarını surların ne bir gölgelik alan ne de suyun bulunduğu

güneydoğu kesimine taşırlar. Zapt edildiğinde şehrin kime ait olacağı konusunda birbirini yiyen Filistinli liderler, aniden paniğe kapılıp geri çekilmek üzere baskı yapmaya başlarlar. Rüşvet ve ihanet söylentileri de vardır. Önce şaşkına dönüp öfkelenseler de, çok geçmeden Louis ve Konrad da durumun farkına varır. Kuşatmaya devam etmekle sadece Şam Nureddin'in kollarına atılmakla kalmayacak, genel anlamda moral bozukluğu yaratıp tüm ordunun mahvolmasına yol açacaktır. 28 Temmuz günü, seferin başlamasından sadece beş gün sonra, geri çekilme emri verirler.

Damascus (Şam) ve Tiberias (Tabariye) arasında göz alabildiğince uzanan koyu gri kum ve bazalt kaplı Suriye çölünde, tek bir gölgelik alan yoktur. Arabistan yazının kasıp kavuran güneşi, yüzlerini yakan çöl rüzgârları ve sürekli rahatsız eden atlı Arap okçuları eşliğinde, arkalarında uzayıp giden bir ölü insan ve at leşi izi bırakarak ilerlemeye çalışan Haçlılar, umutlarını tamamen yitirir. Sonlarının geldiğini bilmektedirler. Maddi manevi zayiatları çok büyüktür. Devam edecek ne hâlleri ne de araç gereçleri vardır. Hepsinden kötüsü de duydukları utançtır. Yılın en uygun zamanında yola çıkmalarına rağmen, ölümcül tehlikelere, açlık ve susuzluğa, hastalıklara, aşırı soğuk ve sıcak hava değişimlerine maruz kalmış ve bir zamanlar Hıristiyan Batı'nın kutsal yerini koruma iddiasıyla yola çıkan muhteşem ordu, dört gün sonra tek santimetre Müslüman toprağı kazanamadan savaştan vazgeçmiştir. Böyle bir aşağılanmayı ne düşmanları ne de onlar asla unutamayacaklardır.

Louis Fransa'ya dönmek için acele etmez. Karısı boşanmakta ısrar etmektedir ve o bunun getireceği utanç ve zorluklardan korkmaktadır. Ayrıca Paskalya Bayramı'nı Kudüs'te geçirmek istemektedir. Diğer yandan Konrad, bir an önce yola çıkmaya can atmaktadır. 8 Eylül günü Akka'dan bir gemiyle Selanik'e doğru yola çıkar. Orada ikinci defa, kendisini Konstantinopolis'e götürecek olan imparatorla buluşur. İkisi çok yakın dost olmuşlardır. Son yaşanan felakete rağmen, Manuel Batı kültürü ve geleneklerine hayranlığını sürdürmektedir. Konrad ise Manuel'in nezaketi ve cazibesine karşı koyamamaktadır. Elbette Büyük Saray'daki lüks hayat da, kendi vatanından tanıdığı soğuk salonlara tamamen tezat teşkil etmektedir.

O Noel başka bir birliğe daha tanıklık eder. Manuel'in yeğeni (ölen ağabeyi Andronikos'un kızı) Konrad'ın erkek kardeşi Avusturya Dükü Heinrich ile evlenir.[79] Şubat başında Romalıların kralı Almanya'ya doğru yola çıkmadan önce, iki hükümdar Sicilya kralına karşı ittifak yapar ve sene sonuna doğru birlikte bir Güney İtalya seferi yapmak üzere sözleşirler. Hatta kral devrildikten sonra, Apulia ve Kalabriya'nın geleceği hakkında bile anlaşırlar. Her iki bölge de Konrad'ın olacak, ancak Konrad her ikisini de derhal kız kardeşi Bertha'nın (şimdiki İmparatoriçe Irene) gecikmiş çeyizi sıfatıyla Manuel'e verecektir.

Aslında bu ittifak fazla yarar sağlamaz. Sicilya kralı devrilemez ve birkaç yıl sonra

[79] Bu gelişmeleri çoğu Bizanslının bir Rum prensesinin barbar Franklara gelin gitmesinden duyduğu endişe gölgelemiş olmalıdır. Prodromos bu olayın şerefine yazdığı şiirde Theodora'dan "Batı canavarına kurban edilen" diye bahsetmiştir.

Manuel Apulia'nın büyük kısmını geri aldığında, bu tamamen kendi çabaları sonucunda olmuş ve Batı imparatoru herhangi bir katkı sağlamamıştır. Yine de her açıdan Hıristiyan dünyası adına büyük bir yüz karası olan İkinci Haçlı Seferi'nin tek olumlu gelişmesidir. Tek istisna olarak Konrad dışarıda tutulursa, Fransızlar ve Almanlar, Franklar ve Bizanslılar ve hatta ilk Haçlılar ile yeni gelen ikinci Haçlılar arasına nifak tohumları atılmıştır. Bu sayede İslam güçlerinin cesareti artmış, onlara yeni dayanışma gücü verilmiştir. Batı'nın askeri şanını da tamamen yerle bir etmiştir.

Bu şanın kurtulması için daha çok yüzyıl geçmesi beklenecektir.

7

Yeni Düzenlemeler

[1149-1158]

İmparator Manuel Doğulu halkları para ya da silah gücüyle kendi tarafına çekmenin kolay olduğunu düşünürdü. Ancak aynı şeyi Batılılar için söylemek mümkün değildi. Çünkü sayıları ürkütücü derecede çoktu, boyun eğmeyecek kadar gururluydular, zalimdiler, zengindiler ve ezeli beri imparatorluktan nefret ediyorlardı.

Niketas Khoniates,
"Manuel Komnenos", VII, i

Saygılı bir ev sahibi olarak Manuel Komnenos, Konrad'ın Konstantinopolis'ten bir türlü ayrılamaması karşısında sabırsız davranmaz ve gidişlerini çabuklaştırmak için çaba sarf etmez. Ancak arkadaşıyla vedalaştıktan hemen sonra, kış boyunca ordusunun kuşatma altına aldığı Korfu'ya doğru yola çıkar. Son gelişmeler pek iç acıcı değildir. Sicilyalıların hâkimiyetindeki kale eski şehrin üstünde bir tepede yer aldığı için, Bizans mancınıkları menzilinin neredeyse tamamen dışında kalmaktadır. Niketas Bizanslıların âdeta göğe erişme çabası gösterirken, savunma güçlerinin onları yukarıdan ok yağmuruna tuttuğunu ve üzerlerine kaya parçaları yuvarladıklarını anlatmaktadır. (Bu arada bir yıl önce silahsız Sicilyalıların şehri kolayca nasıl ele geçirdikleri konusunu herkesin çok merak ettiğini de söylemeden geçemez.) Artık tek zafer umudunun, garnizonun aç bırakılmasından geçtiği aşikâr hale gelmiştir. Ancak bir yıldır dayanmaktadırlar ve Bizans ablukası her an bir Sicilya filosunun getireceği erzak desteğiyle dağılma tehlikesiyle karşı karşıyadır.

Uzun süren bir kuşatma, kuşatma altındakilere olduğu kadar kuşatmayı yapanlar arasında da gerginlik yaratabilir. Bahar geldiğinde Bizans denizcileri ve Venedikli müttefikler de neredeyse birbirleriyle hiç konuşmamaktadırlar. Venedikliler komşu bir adacığı işgal edip orada demirli birkaç Bizanslı tüccarın gemisini de ateşe verince, işler karışır. Bir talihsizlik eseri olarak, amiral gemisini de ele geçirip bir önceki bölümde bahsettiğimiz maskaralığı yapacak kadar da ileri gider ve Bizanslıların gözü önünde Etiyopyalı bir köleye imparator kıyafetleri giydirerek sözüm ona bir taç giyme töreni sahnelerler. İmparatorun o sırada bu olaya tanık olup olmadığını bilmiyoruz. Ancak şüphesiz sonradan olaylardan haberdar olmuş ve Venedikllileri asla affetmemiştir. Yine de, onlara ihtiyacı olduğundan olay çıkarmaz. Sabrı, taktikleri ve artık iyi bildiğimiz çekiciliği sayesinde, çok geçmeden ilişkiler düzelir. Bu arada imparator halen süren kuşatmanın bizzat başına geçer. Nasıl olsa, intikam günü gelecektir.

Birkaç ay içinde sabrının karşılığını görür ve yaz sonunda Korfu düşer. Büyük ihtimalle bir ihanet sözkonusudur, zira Niketas garnizon komutanının imparatorluk

hizmetine girdiğinden bahsetmektedir. İmparator derhal Dalmaçya kıyısındaki Avlona Limanı'na gelir ve oradan İtalya'da Konrad'la buluşmak üzere Adriyatik'e açılır. Ancak fırtına nedeniyle gecikir ve havanın yatışmasını beklerken, Sırpların ayaklandığı ve Macar Krallığı'nın da onlara askeri yardım yaptığı haberi gelir. Bu da yetmezmiş gibi, Antakyalı Georgios yokluğunu fırsat bilerek kırk gemilik bir filoyla Çanakkale Boğazı'nı geçip Marmara'yı aşarak Konstantinopolis surlarına dayanmıştır. Orada gemiden inmeyi başaramayınca, Boğaz'da yol alıp Asya yakasındaki bazı zengin villaları yağmalamış ve hatta tekrar yola çıkmadan saray temellerine birkaç küstah ok atmayı da ihmal etmemişlerdir.

Sicilyalılar imparatorun affetmeyeceği başka bir suç daha işlemişlerdir. Ancak Sırp ayaklanması daha ciddi bir konudur ve büyük ihtimalle arkasında da yine Sicilya kralı gizlidir. Sırplar ve Macarlar müttefiktir ve Roger (kuzeni Busilla Kral Koloman'la evlenmiştir) Macarlarla her zaman dostane ilişkiler kurmuştur. Ancak Manuel'in bilmediği bir şey vardır. Ona karşı çıktığı seferi engellemeye çalışan Roger, Konrad'ın ezeli rakibi Bavyera Kontu Welf komutasında bir Alman liderleri birliğine maddi yardımda bulunarak, Romalıların kralına benzer diplomatik bir darbe düzenlemiştir. Böylece ortaçağda düşünülebilecek en ürkütücü askeri ittifakla, yani birbirleriyle tamamen uyum içinde hareket eden Doğu ve Batı İmparatorlukları orduları ile (ki ortak tarihe sahip oldukları altı yüz elli yıl içinde nadiren bir arada hareket ettikleri görülmüştür) yüz yüze kalan Sicilya kralı, sadece birkaç ay içinde her iki tarafı da hareketsiz hale getirmeyi başarmıştır. Manuel'in gözünde imparatorluk topraklarına el koyan bir işgalci ve sepetlenmesi gereken ahlaksız bir maceraperest olsa da, en azından dikkate değer bir düşmandır.

29 Temmuz 1149 günü, Kral VII. Louis ve Kraliçe Alienor Filistin'e giderken, Kalabriya Adası'nda karaya çıkar ve küçük Potenza kasabasına giderler. Orada Sicilya kralı onları karşılar. Louis'in pek keyfi yoktur. Kendisi ve ailesini Sicilya gemilerine (Bizans suları için pek tekin araç değildirler) emanet etmekten biraz huzursuzdur ve Ege Denizi'nde bir yerlerde (ya Korfu'ya giden ya da Korfu'dan gelen) ufak bir Bizans gemi filosuyla karşılaşmış ve bu güç derhal saldırıya geçmiştir. Louis hemen Fransız bayrağı çekerek tehlikeyi savuşturmuş ve Alienor (artık kocasıyla ilişkileri ayrı gemilerde seyahat edecek seviyededir) Sicilya savaş gemilerince tam zamanında kurtarılmıştır. Ancak onlara eşlik eden ve aile üyelerinden bazılarını da taşıyan bir gemi, tüm eşyalarıyla birlikte Bizanslıların eline geçmiş ve Konstantinopolis'e götürülmüştür. Haçlı seferinin başarısızlığından sadece Manuel'i sorumlu tutan Louis için, bu bardağı taşıran son damla olur. Onun için de şimdi Sicilya kralının önerisini dinlemeye canı yürekten hazırdır.

Kısacası Bizans İmparatorluğu'na karşı bir Avrupa birliği kurulacaktır. Roger Manuel'in Hıristiyanlara duyduğu öfkenin onu Türklerle işbirliği yapmaya ittiğini ve şüphesiz Haçlı seferinin her adımından, kamplarının yerinden, hazırlık aşamaların-

dan ve gidecekleri güzergâhlardan onları haberdar ettiğini açıkça ve ikna edici bir şekilde anlatır. Koyunlarında besledikleri bu yılanla, Haçlı seferinin daha başlamadan bittiğini söyler. Bu nedenle ilk iş, bölücü ve kokuşmuş imparatorluğuyla birlikte *basileios*u ortadan kaldırmak olmalıdır. İşte sadece o zaman müttefikler ikincisini unutturacak bir Üçüncü Haçlı Seferi düzenlemeye muvaffak olacaklardır.

Bundan daha ikiyüzlü bir teklif olamazdı. Sicilya kralı ne inancı ne de yaradılışı gereği bir Haçlı değildi. Haçlı Hıristiyanları için kılını dahi kıpırdatmamış, ona göre hepsi layığını bulmuştur. Sicilya nüfusunun dikkate değer bir kısmını oluşturan, çoğu devlet hizmetini yürüten, dillerini mükemmel konuştuğu Arapları yüz kere onlara tercih etmektedir. Diğer yandan Antakya ve Kudüs'te gözü vardır ve eğer Manuel'e karşı önlem almazsa, imparator onu ortadan kaldıracaktır. En iyi savunma muhalefet değil miydi? Eğer öyleyse, bundan daha iyi bir zamanlama olamazdı. Zira tüm Avrupa prenslikleri içinde Haçlı seferinden sadece o şanına hiç leke getirmeden çıkmışken, Manuel Komnenos Batı Avrupa'da en çok nefret edilen adam haline gelmişti.

Durumun tuhaf yanı ise, Roger'ın da gayet iyi bildiği gibi, Louis'in bu işe hiç yatkın olmamasıdır. Görüşmelerinden son derece hoşnut hâlde, papanın ağzını aramak üzere Tivoli'ye gider. Eugenius ılımlıdır. İki imparatorluk arasındaki ittifaka o da bir son vermek istemekte, ancak Roger'ı da zaten olduğundan daha güçlü pozisyona taşımak istememektedir. Diğer yandan, öteki ileri gelen din adamları (ki bunlara Aziz Bernard da dahildir) coşku içindedir. Böylece kral Paris'e döndükten sonra, çok nüfuzlu Saint-Denis Başrahibi Suger planlanan yeni Haçlı seferinin baş savunucusu olur.

Konrad yüzünden plan suya düşer. Romalıların kralının Roger'dan nefret etmek için başka geçerli yeni bir nedeni daha vardır. Haçlı seferinin başarısızlığa uğramasıyla, şanının fazlasıyla lekelendiğini bilmektedir. Diğer yandan Roger'ın şanı almış yürümüştür. Ancak taç giymiş olsun ya da olmasın, tarihte de Tanrı nezdinde de Batı Hıristiyanlığı'nın savunucusu Alman imparatorudur. Konrad Roger'ın Güney İtalya'yı ele geçirmesi kadar, kendisine ait olan ayrıcalıkları da elinden almaya kalkışmasına çok öfkelenmiştir. Roger'ın Bavyera Kontu Welf'in birliğine para yardımı yaptığından da şüphelenmektedir. Aziz Bernard'ın onun tutumunu değiştirmeye çalışması işe yaramaz. Clairvaux başrahibi bir Fransız'dır ve onun gözünde Fransızlar en az Sicilyalılar kadar kötüdür. Ayrıca geçen sefer kendi sağduyusuna güvenmek yerine, Bernard'ın öğüdünü dinlemiş olmakla ilgili acı hatıraları vardır. Bu adamın fanatik Bizans karşıtı olduğu bilinmektedir. İkinci Haçlı Seferi'nin fiyaskoyla sonuçlanmasında en fazla payı bulunmasına rağmen, suçu kendi üstünden atıp Doğu imparatoruna yüklemeye çalışmaktadır. Diğer yandan Manuel Konrad'ın arkadaşıdır ve ona güvenmektedir. Ayrıca ikisinin yaptığı yasal ittifakı bozmak niyetinde değildir.

Böylece büyük Bizans karşıtı birlik suya düşer. Konrad ve Manuel'in Sicilya kralına karşı yapacakları birleşik seferi iptal etmeleri ise, sadece Kral Roger'ın parlak diplomasisi sayesinde gerçekleşmiştir. Ancak çok geçmeden Roger'ın yollarına koyduğu engeller aşılacaktır. 1150 yılında Kont Welf ve yandaşları Flochberg'de bir daha asla

toparlanamayacakları büyük bir bozguna uğrarlar. Bir sonraki yıl Manuel'in bizzat komuta ettiği ceza seferi sonrasında da, Sırplar ve Macarların savaşacak gücü kalmaz. Nihayet iki imparatorluk gücü Güney İtalya'ya doğru harekete geçmeye hazırdır. Bu çok gecikmiş sefer için 1152 yılı baharına sözleşilir. Venedik de yardım sözü verir. Hatta sonunda Eugenius'u bile kendi taraflarına çekmeyi başarırlar. Roger'ın geleceği hiç de parlak görünmemektedir.

Derken 15 Şubat 1152 günü Konrad Bamberg'de elli beş yaşında ölür. Büyük Otto'nun iki yüzyıl öncesinde Batı Roma İmparatorluğu'nu yeniden düzenlemesinden beri Roma'da taç giymeyen tek imparatordur. Bu kusur bir şekilde tüm hâkimiyet dönemini etkilemiş görünmektedir. "Mecliste bir Seneca, duruşuyla bir Paris, savaşta bir Hektor" tanımıyla gençliğinde gelecek vaat etmiş, ancak bu vaadi yerine getiremeden ölmüştür. Asla bir imparator değil, sadece üzgün ve talihsiz bir kral olabilmiştir. Başucunda bekleyen İtalyan doktorlar (büyük ihtimalle Salerno'daki meşhur tıp okulundan gelmişlerdir) işe Sicilya zehrinin karıştığından şüphelenirler. Gerçi her ne kadar ezeli düşmanının bu ölümü şüphesiz Roger'ın işine gelmiş olsa da, bu olayda doğrudan parmağının olduğuna dair hiçbir geçerli kanıt yoktur.

Konrad'ın bilinci son ana kadar açık kalmış ve yerine geçecek olan yeğeni Suabiyalı Friedrich'e (Friedrich von Schwaben) başladığı bu mücadeleyi devam ettirmesini vasiyet etmiştir. Sicilya kralı konusunda Friedrich dünden hazırdır. Alman sarayındaki Apulialı sürgünlerin de desteğini alınca, amcasının programına uyup derhal Roger'a karşı yola çıkmayı ve hatta Roma'dan geçerken tacını da almayı ümit eder. Ancak her zaman olduğu gibi veraset, problemlerini de beraberinde getirir ve plan ertelenir. Bizans meselesi hakkında Konrad'dan farklı düşünmektedir. İmparatorluğunun gücünü ve prestijini azaltacak hiçbir anlaşmayı kabul etmeyecektir. Doğuda rakip bir imparatorluğun varlığı yeterince rahatsız edicidir. Fethedilecek Güney İtalya topraklarını geri vermek şöyle dursun, paylaşmak bile onun için sözkonusu değildir. Eğer Manuel Komnenos Sicilya kralına karşı onunla birlikte savaşacaksa, iyidir. Ancak her zafer onu kazanana aittir. Tahta çıktıktan yaklaşık bir yıl sonra, Konstanz'da papayla, Bizans'a İtalya topraklarından ödün verilmeyeceğine dair bir antlaşma imzalar. Eğer Bizans imparatoru topraklara zorla el koymaya kalkışırsa, kovulacaktır. İki İmparatorluk arasındaki kısa balayı sona ermiştir.

Diğer yandan Kral Konrad'ın ölümü sadece başlangıçtır. 8 Temmuz 1153 tarihinde Papa Eugenius Tivoli'de aniden ölür. Papa olmayı istememiş (öldüğü güne kadar papa cüppesinin altına kaba keşiş kıyafetini giymeye devam etmiştir) ve kendine biçilen rolde fazla yetenek sergileyememiştir. Ancak yumuşak tavrı ve alçakgönüllü yapısı ona saygı ve sevgi duyulmasına, öldüğünde de arkasından yas tutulmasına neden olmuştur. Ondan sadece altı hafta sonra ölen Clairvauxlu Bernard için ise aynı şey söylenemez. Bernard bütün hayatı boyunca, neyse ki çok fazla rastlanmayan bir fenomene örnek teşkil ederek, kendini politik işlere karışmak zorunda hisseden ger-

çek bir sofu olmuştur. Dünyaya da bir fanatik gözüyle baktığı için, bu müdahaleler çoğu zaman felaketle sonuçlanmıştır. Başlattığı İkinci Haçlı Seferi şüphesiz Orta Çağ Hıristiyanlığı'nın en utanç verici olayı haline gelmiştir. Çoğu kişi onun büyük bir adam olduğuna inansa da, çok az seveni olduğuna hiç şüphe yoktur.

Arkasından 26 Şubat 1154 tarihinde, Kral Roger Palermo'da ölür. Genelde Kötü Guglielmo olarak bilinen oğlu ve halefi aslında bu lakabı hak etmemiş[80], sadece dış görünüşü ve herkülvari gücü nedeniyle böyle anılmıştır. Ancak tembel ve sefahat düşkünüdür ve babasının zekâsı ve diplomatik yeteneğinden nasibini almamıştır. Çünkü Roger asla onun yaptığını yapmaz, daha doğrusu taç giydikten sadece birkaç hafta sonra, Bizans imparatoruna yazdığı mektupla, bir barış antlaşması önerip karşılığında Bizanslı savaş suçlularını geri vermeyi ve Antakyalı Georgios'un Thebes seferinde verdiği zararları tazmin etmeyi teklif etmezdi. Manuel Komnenos bu teklifi derhal reddeder. Ona göre bu, yeni kralın bir imparatorluk işgalinden korkuyor olması anlamına gelmektedir. Korkuyorsa zayıftır, zayıfsa ortadan kaldırılmalıdır.

Batı Avrupa politik sahnesine tamamen yeni karakterler getiren ölüler dizisinin son halkasını Papa Eugenius'un halefi yaşlı ve beceriksiz Anastasius oluşturmaktadır. On yedi aylık görevi süresince daha çok kendini yüceltmekle uğraşmış, ancak 1154 yılının son günlerinde naaşı önceden İmparatoriçe Helène'nin konduğu (ölümünden birkaç hafta önce Anastasios'un verdiği emirle daha mütevazı bir urneye alınmıştır) devasa mermer lahde konulduktan sonra yerine çok farklı çapta bir adam geçmiştir. Bu kişi Üçlü Tacı başına takacak tek İngiliz olan IV. Adrianus'tur (Hadrianus). Nicholas Breakspear büyük ihtimalle 1115 yılında Hertfordshire'de doğmuştur. Öğrencilik yıllarında önce Fransa, ardından Roma'ya gitmiş ve orada belagati, yeteneği ve çekici görüntüsüyle Papa Eugenius'un dikkatini çekmiştir. Şansına Eugenius İngiliz hayranıdır.[81] Çabuk yükselir ve 1152 yılında tüm İskandinavya ülkelerindeki kiliseleri yeniden organize etmek göreviyle gönderildiği Norveç'te işini öyle başarıyla yerine getirir ki, iki yıl sonra papanın ölümü üzerine oybirliğiyle yerine seçilir. Tam da zamanında seçilmiştir. Altı ay içinde kendinden önceki iki selefini bozguna uğratan çok büyük bir sorunu çözmesi istenecektir. Friedrich Barbarossa taç giyme iddiasıyla İtalya'ya gelmiştir.

Otuz iki yaşına gelen Friedrich, çağdaşları içinde eşi benzeri bulunmayan bir Alman şövalyeliği sergilemektedir. Onu iyi tanıyan bir tarihçinin anlattığına göre,[82] uzun boylu, geniş omuzlu, yakışıklıdan ziyade çekicidir. Kızıl kahve tonundaki saçlarının altında, gözleri ışıl ışıl parlamaktadır ve her an gülmeye hazır bir hâli vardır.

---

[80] Daha ziyade bir canavara benzemektedir. "Kara gür sakalı ona vahşi ve korkunç bir hava veriyor ve çoğu insan ondan korkuyordu" (*Chronica S. Mariae de Ferraria*).

[81] Bir keresinde İngiliz âlim ve diplomat Salisburyli John'a verilen her görevi başarıyla yerine getirebilecek kapasiteye sahip vatandaşlarının, tüm ırklardan daha üstün olduğunu söylemiştir. Tek hataları biraz havai olmalarıdır.

[82] Lodi *podesta*'sı Acerbus Morena, Kuzey İtalya'nın din adamı olmayan ilk tarihçileri arasındadır.

Ancak bu neşeli ve gamsız dış görünüşün altında, tek bir hedefe odaklanmış çelik gibi sağlam bir arzu yatmaktadır: İmparatorluğuna eski gücü ve parlak günlerini geri kazandırmak. Bu amaca ulaşmak yolunda, ne papaya ne Doğu Roma imparatoruna ne de başka herhangi birine hiçbir ödün verilmeyecektir. 1155 yılının ilk haftalarında Kuzey İtalya'ya vardığında, şehir ve kasabalardaki cumhuriyetçi görüşün yoğunluğu karşısında hem şaşırmış hem de çok sinirlenmiş ve derhal bir güç gösterisi yapmaya karar vermiştir. Ayaklanmaların başşehri olan Milano onun için fazla güçlü çıkar, ancak onun müttefiki Tortona'yı iki aylık bir kuşatmadan sonra zapt eder ve taş üstünde taş bırakmaz.

Paskalya Bayramı'nı Pavia'da kutlayan (orada Lombardiya'nın geleneksel Demir Tacı'nı alır) Friedrich Toskana'yı, *curia*'da panik yaşatacak kadar çabuk geçer. Yaşlı kardinallerden bazıları onun selefi V. Heinrich'in, Aziz Petrus Katedrali'nde II. Paskhalis'i, boyun eğene kadar iki ay boyunca nasıl esir aldığını gayet iyi hatırlamaktadır. Ve Romalıların yeni kralının da aynı şeyi tekrarlamayacağı konusunda hiç emin değildirler. Bu nedenle Hadrianus onunla buluşmaya karar verir. 9 Haziran'da ikisi Sutri (Sutrium) yakınındaki Campo Grasso'da buluşurlar. Buluşma amacına ulaşmaz. Geleneğe göre papanın yaklaştığını gören kral, atından inip papaya doğru yürüdükten sonra, ona atının dizginini tutar hâlde eşlik etmeli ve papa atından inerken de üzengisini tutmalıdır. Ancak Friedrich böyle yapmayınca, papa da ona geleneksel barış öpücüğünü bahşetmeyi reddeder.

Friedrich papanın seyisi rolünü oynamayı görevi olarak addetmemiştir. Ancak Hadrianus taviz vermez. Bu basit bir protokol kuralını çiğnemek değil, imparatorluk ve papa arasındaki en köklü ilişkiye açıktan açığa saygısızlık etmek anlamına gelmektedir. Sonunda Friedrich pes eder. Kampına biraz daha güneye taşınması emrini verir ve 11 Haziran sabahı küçük Monterosi kasabası yakınında tören tekrarlanır. Bu defa kral, papayı karşılamak üzere yürür, atını dizgininden kavrar ve ineceği zaman da üzengisini tutar. Hadrianus onun için hazırlanan tahta oturur, Friedrich diz çöker ve onun ayaklarını öper, Hadrianus barış öpücüğünü verir ve görüşmeler başlar.

Artık taç giyme törenini daha fazla ertelemek için bir neden yok gibi görünmektedir. Bu arada tören yapıldıktan sonra Roma halkı bir yerel idare kurmuş ve senatoyu canlandırmıştır. Birkaç gün sonra Friedrich'in kampına gelen senatörlerden oluşan heyet, kibirli ve tepeden bakan bir tavırla, tacını takmadan önce Friedrich'in şehrin bağımsızlığı üzerine yemin etmesini ve lütuf olarak iki bin beş yüz kilo altın bağışlamasını ister. Friedrich soğukkanlılıkla zaten kendine ait olan bir şeyi istediğini söyler. Bir garanti vermesi sözkonusu değildir. Para isteklerine gelince, bu bağışı da paşa gönlü ne zaman isterse o zaman yapacaktır. Senatörler bozulmuş şekilde geri dönerler ve papaya ciddi sorunlar çıkacağını bildirirler. Eğer bunlara engel olmak istiyorlarsa, hem o hem de Friedrich ellerini çabuk tutmalıdırlar.

Ertesi gün akşam saatlerinde (17 Temmuz Cumartesi günüdür) Romalıların kralı Roma'ya Altın Kapı'dan girer ve doğru Aziz Petrus Katedrali'ne gider. Birkaç saat önce

gelen papa, onu bazilikanın merdivenlerinde beklemektedir. Kısa süren bir ayinden sonra Havarilerin mezarının hemen üzerinde duran Hadrianus, Aziz Petrus'un kılıcını aceleyle Friedrich'in beline ve tacı da kafasına takar. Tören biter bitmez, imparator kafasında tacı olduğu hâlde şehir dışında yer alan kampına döner, papa ise gelişmeleri beklemek üzere Vatikan'a sığınır.

Sabah daha saat dokuz olmadan senatörler, taç takma törenini nasıl engelleyeceklerine dair fikir teatisinde bulunmak üzere Capitolium'da toplanırken, törenin çoktan yapıldığı haberini alırlar. Oyuna getirildiklerini anlayınca, derhal silaha sarılma emri verirler. Çok geçmeden büyük bir güruh, Ponte San Angelo'ya doğru ilerlerken, diğer bir grup kuzeye Trastevere'ye doğru yol alır. Kamplarına geri dönen Alman askerleri derhal savaşa hazırlık emri alırlar. Daha birkaç saat öncesinde imparatorları önlerinde İsa'nın kilisesini savunma yemini etmemiş miydi? Anlaşılan daha şimdiden tehdit altındadır. O gün Friedrich ikinci defa Roma'ya girer. Ancak bu sefer tören kıyafetlerini değil, silahlarını kuşanmıştır.

Romalıların imparatoru ve tebaası arasındaki savaş akşam saatlerine kadar sürer. İmparatorluk ordusu son asileri köprünün gerisine sürdüğünde gece olmuştur. Her iki tarafta da ağır zayiat vardır. Almanlarla ilgili çok güvenilir bir sayı yoktur ama Romalılar tarafında bine yakın kişi ya öldürülmüş ya da boğulmuş, altı yüze yakın kişi de esir alınmıştır. Senato kibirli tavrını pahalıya ödemiştir. Ama imparatora da tacı pahalıya patlamıştır. Kazandığı zafer ona şehre giriş imkânı dahi sağlamamıştır. Sabah olduğunda, tüm Tiber köprülerinin kapatıldığını ve kapılara da barikat kurulduğunu görür. Ne kendisi ne de ordusu kuşatmaya hazır değildir. Roma yazının kavurucu sıcakları bastırmış ve askerleri arasında sıtma ve dizanteri salgını baş göstermiştir. En akıllıca iş geri çekilmek ve - artık Vatikan da güvenli bir yer olmadığından - papa ve *curia*'yı da beraberinde götürmek olacaktır. 19 Haziran günü kampı toplar ve ordusunu Sabine Tepeleri'ne doğru yönlendirir. Bir ay sonra Almanya'ya doğru ilerlerken, Hadrianus'u korunmasız ve güçsüz hâlde Tivoli'de bırakır.

Bu olayları Konstantinopolis'ten izleyen Manuel Komnenos için durum tamamen değişmiştir. Konrad'ın ölümünden beri Batı imparatorundan yardım isteyememiştir. Gerçi Konstanz Antlaşması'nın şartlarını bilmediğinden hâlâ İtalya'yı paylaşma umutları besliyor olabilirdi. Ancak Friedrich'in tavrından artık onun için savaşması gerektiği anlaşılıyordu. Eğer Almanlar Sicilyalı Guglielmo'ya (Giyom) karşı yola çıktılarsa, Konstantinopolis'in haklarını korumak üzere güçlü bir Bizans ordusunun hazır beklemesi kaçınılmazdır. Eğer henüz yola çıkmadılarsa, o zaman bu hareketi o başlatmalıdır.

Apulia'daki Norman liderlerinin tekrar ayaklanma çıkarması iyi haberdir. Onlardan fazlaca bir üstünlüğü olmayan ve güçlerini de savaş meydanlarında gösterdikleri cesaretten ziyade entrika ve kurnazlıkları sayesinde elde eden Hauteville (Altavilla) hanedanından her zaman nefret etmişlerdir. Geçmişte sadece Kral Roger de-

ğil, Robert Guiscard zamanında da ayaklanmışlardır. Roger'ın ölümü ve ardından zayıf Guglielmo'nun tahta geçişi onları Sicilya prangalarını kırma konusunda daha da cesaretlendirmiştir. Ancak her zaman olduğu gibi desteğe ihtiyaçları vardır. Önce Friedrich'e güvenmiş, ancak alelacele yola çıkması karşısında hayal kırıklığına uğramışlardır. Zaten ona derin sadakat hisleriyle bağlı değildirler. Onları yarı yolda bıraktığına göre, şimdi Manuel'den yardım isteyebilirlerdi.

Manuel de bu yardımı vermeye dünden hazırdır. Dört başı mamur bir sefer sözü veremez. Macarlar yine isyan bayrağı çekmiştir ve ordusuna Tuna boyunda ihtiyacı vardır. Ancak 1155 yazında, ilk adımı atarak iki kıdemli generali Mikhael Palaiologos (eski Selanik valisi) ve Ioannes Dukas'ı İtalya'ya gönderir. Norman liderlerinin başlıca direniş merkezleriyle bağlantı kurup, tüm bölgede genel bir ayaklanma çıkarma talimatı almışlardır. Küçük bir Bizans ordusu ve yerel halktan toplanacak ücretli askerler de destek verecektir. Eğer Friedrich hâlâ İtalya'da ise ve Roma'dan dönüş yolunda ona rastlarlarsa, son bir defa güçlerini birleştirmek üzere onu ikna etmeye çalışmalıydılar. Böyle bir şey pek ihtimal dahilinde görünmüyordu. Ancak İtalya'ya vardıklarında, Ancona'da olduğunu öğrendikleri imparator onları memnuniyetle kabul eder.

Friedrich kuzeye doğru ilerlerken üzgündür. Papa orijinal planına sadık kalmasını ve ordusunu daha fazla gecikmeden Sicilya kralının karşısına çıkarmasını istemiştir. Ona kalsa da öyle yapacaktır. Ancak hastalanan Alman baronları bunun lafını dahi ettirmez. Kavurucu güneş, alışkın olmadıkları yemekler ve kulaklarının dibinde vızıldayan haşere bulutlarından nasiplerini yeterince almışlardır ve bu bölgeyle aralarına girecek yüksek bir dağ silsilesi görecekleri günün hasretiyle yanıp tutuşmaktadırlar. Palaiologos ve Dukas'ın bu ikinci girişiminden sonra, Friedrich yandaşlarına bir kez daha kendi amacından bir şeyler aşılamaya çalışır, ancak başarılı olamaz. Üzgün bir şekilde elçilere elinden bir şey gelmediğini ve yola yalnız devam etmeleri gerektiğini söylemek zorunda kalır. Manuel bu habere pek üzülmez. Stratejik açıdan Alman ordularının onun yanında savaşması faydalı olacaktır. Diğer yandan diplomatik açıdan onlar olmadan işler çok daha kolay yürüyecektir ve aldığı haberlerden müttefik sıkıntısı çekmeyeceği de açıkça anlaşılmaktadır. Artık Güney İtalya'nın her yanına yayılan ayaklanmanın başka bir lideri vardır. O da kralın kuzeni Loritello Kontu Robert'tir. 1155 yazı sonunda Robert Viesti'de Mikhael Palaiologos'la buluşur. Birinde olmayanı öteki tamamlayacaktır. Palaiologos'un kaynak sıkıntısı olmayan ve dilediğinde Adriyatik'in karşı kıyısından taze destek alabileceği on gemilik bir filosu vardır. Robert yerel baronların büyük çoğunluğunun desteğini kazanmıştır ve geniş bir sahil kesimine de hâkimdir. Bu özellikle Bizans haberleşme ağının devamlılığı açısından hayati önem taşımaktadır. Anlaşmaya çabuk varılır ve iki müttefik saldırıya geçer.

İlk hedefleri Bari'dir. 1071 yılında Robert Guiscard'ın eline geçene kadar şehir Bizans İtalyası'nın başkenti ve yarımadadaki son Rum kalesi olmuştu. Büyük oranda Rum asıllı olan vatandaşlarının çoğu Palermo yönetiminden nefret etmiş ve ondan kurtulmak için fırsat kollamıştır. Bir grup, hücum kuvvetlerine kapıları açar. Eski

kale ve Aziz Nikolaos Kilisesi'nden cesurca savaşmasına rağmen, garnizon çok geçmeden teslim olmak zorunda kalır. O güne kadar Sicilya baskısının sembolü haline gelen kaleye de Barililer saldırır ve Palaiologos'un tüm engelleme çabalarına rağmen yerle bir edilir.

Bari'nin düştüğü haberine Kral Guglielmo'nun öldüğü söylentisi de karışınca (gerçekten de çok hastadır) Apulia sahil kasabalarının morali iyice bozulur. Önce Trani ardından komşu liman şehri Giovinazzo teslim olur. Daha güneyde ise hâlâ ateşli bir direniş sürmektedir. Surlu Giyom papayı ziyaret etmek üzere yola çıkıp Otranto'ya gelen Kudüs patriğinin, tüm bölgeyi böyle bir karmaşa içinde görünce tekrar gemiye binip Ancona'ya kadar deniz yolundan seyahat ettiğini anlatmaktadır. Kral Guglielmo'nun ordusu varlığını ancak Eylül başında genel vali Asclettino idaresinde gösterebilmiştir. İçinde yaklaşık iki bin şövalye ve dikkate değer sayıda bir piyade gücü vardır. Ancak asiler karşısında dayanamaz ve Andria surları dışında bozguna uğratılır. Kralı adına kahramanca savaşan sadık lider Andria Kontu Riccardo, savaş sırasında atından düşünce Tranili bir rahip tarafından öldürülür. Bu rahip sonra da onun karnını yararak iç organlarını dışarı döker. Onun öldüğünü gören şehir halkı derhal teslim olur. Hâlâ Kral Guglielmo'ya sadık olanların geleceği hiç de parlak görünmemektedir.

Önce Tivoli ardından da Tusculum'dan papa bu gelişmeleri memnuniyetle izlemektedir. Sevmese de Bizanslıları Sicilyalılara tercih etmektedir. Barbarossa'nın intikamından kaçmayı başarsa da, nefret ettiği Guglielmo'nun nihayetinde layığını bulduğuna çok sevinmektedir. Bu noktada Bizanslılarla ittifak yapmak için ilk adımı onun mu attığı, yoksa teklifin Konstantinopolis'teki Manuel ya da Apulia'daki Mikhael Palaiologos'tan mı geldiği belli değildir. Her halükârda, yaz sonunda görüşmeler tamamlanır. Bu arada Hadrianus da Campania'da bir ücretli asker ordusu toplayarak 29 Eylül günü güneye doğru harekete geçer.

Doğu ve Batı kiliseleri arasındaki şizmanın üzerinden sadece yüzyıl geçtikten sonra, Bizans imparatoru ile papanın askeri ittifak yaptığını görmek şaşırtıcıdır. Ancak Güney İtalya konusunda Hadrianus hiç şüphesiz bir daha ele geçmeyecek bir fırsat görmektedir. Eski arazilerini geri alma olasılığına kavuşan sürgündeki Apulia vasallarının, verdiği destek karşılığında onun üstünlüğünü yürekten kabullenecek olmaları da onu iyice cesaretlendirmiştir. 9 Ekim'de Capua Prensi Robert ve diğer bazı yüksek rütbeli Norman baronlarına vârisi oldukları mevkiler geri verilir ve sene sonu gelmeden Campania'nın tümü ve Apulia'nın büyük kısmı Bizans ya da papa taraftarlarının eline geçer. Kalan birkaç önemsiz direniş hareketini de kıran Mikhael Palaiologos, hayal ettiğinden daha büyük bir başarıya ulaşmakla kendisiyle ne kadar övünse azdır. Altı aydan daha kısa bir sürede, Bizans gücünü neredeyse yüz elli yıl öncesindeki seviyesine çıkarmayı başarmıştır. Bu hızlı gelişmelere çok sevinen imparatorunun kazancını pekiştirmek üzere büyük bir sefer gücü gönderdiği haberini alır. Böyle giderse, çok geçmeden tüm Güney İtalya tekrar Bizans hâkimiyeti altına

girecektir. Kral Guglielmo yok edilecektir. Papa Hadrianus Almanların başaramadığını Bizanslıların başardığını görünce, Bizans güçlerinin üstünlüğünü kabul edecek ve politikalarını buna göre değiştirecektir. Ve nihayet Komnenosların hayali (Roma İmparatorluğu'nun Konstantinopolis çatısı altında birleşmesi) gerçek olacaktır.

*

"Kral Guglielmo sarayından zor ayrılan bir adamdı. Ama ayrılmak zorunda kaldığında da, kafasının dikine giden cesur biri gibi değil, gözü karalıkla kendini tehlikeye atardı."

Norman Sicilyası hakkında en detaylı tarihi yazan ve eseri günümüze kadar ulaşan Hugo Falcandus böyle yazmaktadır. Aynı zamanda zararlı bir tiptir ve burada olduğu gibi, kendi hükümdarını överken bile kötülüğü sezilmektedir. Ancak söylediğinde gerçek payı vardır. Bu istisnai durumda, Guglielmo'nun başlangıçta gösterdiği tembellik anlayışla karşılanmalıdır. Eylül ayından yılsonuna kadar Palermo'da hasta yatmış ve krallığının yönetimini de Emirler Emiri Lombard Maione da Bari'ye bırakmıştır. 1156 yılının ilk haftalarında henüz nekahet dönemindeyken, önce başkentteki isyanlar ve sonra da adanın güneyindeki Sicilyalı baronların ayaklanmalarıyla uğraşmak zorunda kalır. Ancak her ikisinde de başarılı olur ve baronlara karşı kazandığı zafer sayesinde kendine olan güveni artar. Bahar gelmiş, sağlığına geri kavuşmuştur ve kanı kaynamaktadır. Ana karayı ele almaya hazırdır.

Ordu ve donanma Messina'da buluşur. Rumlar, papa taraftarları ve yerel baronlara aynı anda denizden ve karadan saldırılacak bileşik bir harekât olacaktır. Nisan ayının son günlerinde, ordu ana karayı geçerek, Kalabriya'ya doğru yola çıkar. Donanma ise boğazlardan geçtikten sonra, kuzeydoğu yönünde Brindisi'ye doğru ilerler. Bizanslılar ve isyancı güçler zorlu bir kış geçirmiştir. Önce Mikhael Palaiologos'un giderek artan kibirliliği aralarında soğukluk yaratır ve Robert di Loritello nefretle dolar. Derken kısa bir hastalıktan sonra Palaiologos Bari'de ölür. Zorba tavrına rağmen, savaş meydanında çok parlak bir lider olmuştur ve ölümü Bizanslılar'a büyük darbedir. Ioannes Dukas sonunda orduyu tekrar harekete geçirmiş, hatta Loritello kontunun gönlünü almayı da başarmıştır. Ancak iki lider arasındaki güven asla eski haline dönmez ve 1155 yılının devinimi bir daha yakalanamaz.

Brindisi üç haftadır kuşatma altındadır. Kaledeki kral taraftarı garnizon, kahramanca direnmektedir ve Bizanslıların adadaki ilerleyişini durdurmuştur. Bizanslılar Kral Guglielmo'nun yaklaştığı haberini alan isyancı müttefiklerinin dağılmaya başladığını fark ederler. Ücretli askerler, bu kriz ortamından faydalanarak ücretlerine zam ister, bu istekleri reddedilince de kitle halinde yok olurlar. Robert di Loritello ikinci defa ortadan kaybolur ve yurttaşlarının çoğu da onu izler. Palaiologos'la birlikte getirdikleri az sayıda birlik ve geçen dokuz ay içinde Adriyatik'ten gelen çok az sayıda askerle geride kalan Dukas, çaresizlik içindedir. Sicilya güçlerinden, önce donanma

gelir ve bir iki gün içinde kendini ispatlar. Brindisi limanına eni yüz yardayı bile bulmayan dar bir kanaldan girilmektedir. Bin iki yüz yıl önce Iulius Caesar onu Pompei gemilerine karşı kapatmıştı. Şimdi de Ioannes Dukas, komutası altındaki dört gemiyi girişte yan yana dizip piyade birliklerini de her iki yakaya yerleştirerek aynı taktiği izlemektedir. Ancak Guglielmo'nun ordusu batı yönünde ufukta belirdiğinde, Bizans umutları tükenir. Aynı anda hem karadan, hem denizden hem de iç kaleden saldırıya uğrayan Dukas'ın surları savunacak hâli kalmaz. Kinnamos'un deyimiyle, ağlara takılmış balıklar gibi avlanırlar.

Ardından gelen savaş kısa ve kanlı geçer ve Bizanslılar tamamen bozguna uğrar. Limanın girişini çevreleyen küçük adacıkları işgal eden Sicilya donanması, denizden kaçmalarını engellemiştir. Dukas, hayatta kalan diğer Bizanslılar ve kaçmayı başaramayan Norman asilleri esir alınır. Dört gemi, Manuel'in Mikhael Palaiologos'a ücretli askerlere ödemesi ve gerektiği zaman kullanması için verdiği çok miktarda altın ve gümüşle birlikte ele geçirilir. O bir gün içinde (28 Mayıs 1156 günüdür) bir önceki sene Bizanslıların İtalya'da fethettiği tüm topraklar tekrar kaybedilir.

Kral Bizanslı esirlere savaş kanunlarına göre davranır, ancak kendi asi halkına acımaz. Tıpkı babası gibi onun için de affedilmeyecek tek suç vatana ihanettir. Eline düşen asilerin sadece en şanslıları hapse atılır. Diğerleri asılır, gözlerine mil çekilir ya da üzerlerine bağlanan ağırlıklarla denize atılırlar. Cesurca karşı koyan Brindisi'ye dokunulmaz, ancak Bari işgalcilere gönül rızasıyla teslim olmanın bedelini pahalıya öder. Guglielmo şehir sakinlerine mallarını kurtarmaları için iki gün verir. Üçüncü gün katedral de dahil olmak üzere her şey yerle bir edilir. Sadece büyük Aziz Nikolaos (Aya Nikola) Kilisesi ve birkaç küçük dini yapıya zarar verilmez.

Aslında alınan aynı derstir. Ancak artık çoktan öğrenilmesi gereken bu dersi Orta Çağ'ın Avrupalı liderleri anlamamakta ısrar etmektedir: Örgütlü bir yerel savunmanın mevcut olduğu uzak diyarlarda, geçici bir işgal gücünün kalıcı bir fetih hareketi başarması imkânsızdır. Hızlı seferler hele de halinden memnun olmayan yerel halka verilen rüşvetler ve para yardımlarıyla da desteklenirse, çabuk sonuç verir. Ancak kazanılan avantajı elde etmek ve pekiştirmek söz konuysa, hiçbir şey fayda etmez. Normanlar Güney İtalya ve Sicilya'ya sadece ücretli asker olarak gelip sonra kaldıkları için kendilerine yer etmeyi başarmışlardır. Buna rağmen bu iş neredeyse yüzyıllarına mal olmuştur. Uzak maceralara doğru yelken açtıklarında (Robert Guiscard ve Bohemond'un Bizans İmparatorluğu'nu işgal etmeleri gibi) başarısızlığa uğrarlar. Manuel Komnenos büyük ihtimalle hâlâ Yunanca konuşan ve Yunan geleneklerini sürdüren Apulia ve Kalabriya topluluklarına güvenmiştir. Bari gerçekten de böyle davranmıştır. Ancak, birincisi bu toplulukların genel nüfusun sadece küçük bir azınlığını oluşturduğunu, ikincisi de Sicilyalı Guglielmo'nun kuvvetlerinin ondan çok daha iyi konuşlanmış olduğunu hesaba katmamıştır. Son seferin sonucu, her ne kadar başlangıçta gelecek vaat etmiş olsa da, bir şanssızlık eseri değildir, kaçınılmazdır.

Felaket haberleri Konstantinopolis'te dehşet yaratır. Palermo hapishanesinden kendini savunamayan zavallı Ioannes Dukas günah keçisi ilan edilir. Ancak herkes esas sorumlunun imparator olduğunu bilmektedir ve Manuel de bu aşağılanmayı iliklerine kadar hissetmektedir. Bütün bunlar yetmezmiş gibi, yaz geldiğinde yaklaşık on bin adam taşıyan yüz altmış dört gemilik bir Sicilya donanması zengin Euboia Adası'na bir baskın yaparak sahilindeki tüm köy va kasabaları yağmalar. Volos Körfezi'nde yer alan Almira da aynı şekilde nasibini alır. Sonrasında da, eğer Niketas Khoniates'e inanacak olursak Çanakkale Boğazı'nı hızla geçip Konstantinopolis'e gelerek Büyük Saray'ı gümüş uçlu ok yağmuruna tutarlar.[83]

İmparatorluğun dış politikasında köklü bir değişiklik yapma vakti gelmiştir. Eğer Manuel kaybedilen İtalya topraklarını silah gücüyle geri alamıyorsa, en azından uzun vadede düşmanı Friedrich Barbarossa da alamayacaktır. Ancak enerji ve hırs dolu Friedrich, eline geçen ilk fırsatta adaya bir sefer düzenleyip belki de Guglielmo'yu bile devirecektir. Bu durumda iki imparatorluğu bir çatı altında toplama hayali doğrultusunda, ilk hedefi Bizans olmayacak mıdır? Varılan sonuç basittir. Her ne kadar bir zıpçıktı da olsa, Guglielmo Friedrich'ten daha iyidir. Onunla bir şekilde anlaşma yoluna gidilmelidir. Ancak müttefiklerince terk edilen Papa Hadrianus'a dayatılandan daha az küçük düşürücü olmalıdır. Sonunda 1156 yılı Haziran'ında Benevento Antlaşması imzalanır ve papa, Guglielmo'nun egemenliğini sadece Sicilya, Apulia, Kalabriya ve eski Capua Prensliği'nde değil, Napoli, Amalfi, Salerno, tüm Marche bölgesi ve kuzey Abruzzi'de de tanımak zorunda kalır. Antlaşmada ona şöyle seslenilir:

> "Guglielmo, şanlı Sicilya kralı ve Isa'nın sevgili oğlu, en başarılı ve en parlak kral ve çağının en seçkin adamı, şanlı adı sarsılmaz adaletin, halkına getirdiği barışın ve düşmanlarına saldığı korkunun sembolü haline gelmiştir."

Manuel'in bu tür bir antlaşmanın altına imza atmaya hiç niyeti yoktur. Sicilya kralı ile en azından başa baş bir konumda kozlarını paylaşmak istemektedir. Böylece 1157 yazında İtalya'ya yeni bir temsilci gönderir: Ordularının başkomutanı Aksukhos'un genç ve zeki oğlu Aleksios. Görünürde ona verdiği talimatlar da zamanında Mikhael Palaiologos'a verdiklerinin aynısıdır. Hâlâ özgür olan yerel baronlarla antlaşma sağlamak, sahil kesiminde yapılacak bir sefer için ücretli asker toplamak, mümkün olduğunca ortalığı karıştırmak. Ancak bunların yanı sıra Manuel ona ikinci bir iş daha verir. Guglielmo ile gizlice haberleşecek ve onunla barış antlaşmasının şartlarını görüşecektir. Bu iki hedef, aslında göründüğü gibi birbiriyle çelişmemektedir. Zira ön

[83] Acaba Niketas bu yağmayı Antakyalı Georgios'un 1149 yılındaki yağmasıyla karıştırıyor olabilir mi? Büyük ihtimalle öyledir, ama bu maceranın tekrarlanmaması için de bir neden yoktur. Ancak ok yağmuruna tutulan sarayın Blakhernai olduğu konusunda yanıldığına neredeyse hiç şüphe yoktur. Ya da Sicilyalılar karaya çıkarak şehir surları boyunca ilerlemiş ya da gemilerle Haliç'i geçmişlerdir. Bu nedenle eski imparatorluk sarayının kastedilmiş olması daha muhtemeldir.

çatışmalar ne kadar ateşli geçerse, Bizans'ın Guglielmo'ya önereceği şartlar da o kadar avantajlı hale gelecektir.

Aleksios her iki görevi de başarıyla yerine getirir. Bölgeye gelmesinden bir ya da iki ay sonra, Roberto di Loritello yine kuzeyde Sicilya bölgesini talan eder ve başka bir asi lideri olan Rupecanina Kontu Andrea, Capua topraklarından aşağı inerek Monte Cassino'yu ciddi anlamda tehdit etmeye başlar. Hatta Andrea 1158 yılı Ocak ayında kral taraftarı bir orduyu meydan savaşında bozguna uğratır. Her ne kadar bu harekâtlara bizzat destek vermesi onu barış antlaşması görüşmelerinden alıkoysa da, Aleksios halen Palermo'da esir tutulan en seçkin komutanları Ioannes Dukas ve Aleksios Bryennios'tan yardım ister. Onların arabuluculuğu sayesinde, bahar başında gizli bir anlaşmaya varılır. Aleksios Apulialı taraftarlarını daha fazla adam ve erzak bulmaya gitme yalanıyla kandırıp zor durumda bırakarak Konstantinopolis'e sıvışır. Bizanslıların ne yapmak istediği konusunda hâlâ ciddi şüpheleri bulunan Guglielmo, tüm Bizanslı savaş esirlerini geri verir ve bir zamanlar öğretmeni ve yakın arkadaşı olan Henricus Aristippus başkanlığında Manuel'e diplomatik bir heyet gönderir.[84] Derhal bir barış antlaşması imzalanır, ancak şartları bilinmemektedir. Aniden parasız kalan Norman baronlarına da, fethettikleri yeni toprakları terk edip kendilerine daha güvenilir başka destekçiler aramak düşer.

[84] Henricus imparatorun, krala verdiği çok değerli bir hediyeyle geri döner: Ptolemaios'un *Mathematike Syntaksis*'i (Almagest). Gökbilimin doğuşundan beri tüm Yunan gökbilimcilerinin keşifleri ve vargılarını içeren bu muhteşem eser, o döneme kadar Batı dünyasında sadece Arapça çevirilerinden tanınmaktadır.

8

Manuel Komnenos - Sonraki Yıllar

[1158-1180]

Antakya halkı imparatorun gelişinden hiç memnun olmadı. Ama ona engel olmak için ellerinden bir şey gelmediğini fark ettiklerinde de, kölesi gibi geldiler, caddeleri kilimlerle kaplayıp kaldırımları çiçeklerle süslediler... Obur Suriyeliler, hırsız Isaurialılar, korsan Kilikialılar ve diğerleri, hepsi oradaydılar. İtalyan şövalyeleri bile gururlarını ayaklar altına alıp zafer alayında hazır bulundular.

Niketas Khoniates,
"Manuel Komnenos", III, iii

Sicilya'yla barış antlaşması imzaladığında, Manuel Komnenos on beş yıldır Bizans tahtındadır. Kimse onu tembellikle suçlayamazdı. Askeri, diplomatik ve idari açıdan İkinci Haçlı Seferi'nde ortaya çıkan tüm sorunların başarıyla üstesinden gelmesi bir yana, Anadolu'da Selçuklular ve Danişmendliler, Trakya'da Kumanlar, Korfu'da Sicilyalılar ve Tuna eyaletlerinde de Sırplar ve Macarlara karşı bizzat savaşmıştır. Ve en son adı geçen halklarla meşgul olmasa, hiç şüphesiz son Güney İtalya seferine de katılacaktır. Çok az ilgi gösterebildiği tek bölge, hâkimiyetinin başlangıç noktası olan Kilikia ve Haçlı devletleridir. 1158 sonbaharında bu ihmali telafi etmek üzere, büyük bir ordunun başında Konstantinopolis'ten yola çıkar.

Öfkelidir ve haklıdır da. İlk neden Ruben ailesinden Leon'un hayatta kalan en büyük oğlu Thoros'tur. Thoros 1143 yılında Konstantinopolis'teki hapishaneden kaçarak kuzeni Edessalı Joscelin'e sığınmış ve bu arada üç erkek kardeşi ve kendi gibi düşünen bazı hemşerilerini de yanına çekmiştir. Onların yardımıyla kısa sürede ailesinin Toros Dağları'nda yer alan Vahka'daki kalesini geri alır. Oradan 1151 yılında Kilikia düzlüklerine iner ve küçük bir Bizans gücünü bozguna uğratarak Mamistra valisini de öldürür. Manuel derhal kuzeni Andronikos komutasındaki bir orduyu ona karşı gönderse de, Thoros onları gafil avlar ve kaçmak zorunda bırakır. Aradan yedi yıl geçmesine rağmen bu asi prens cezasız kalmıştır.

Ancak Antakya Prensi Reynaud de Chatillon tüm Ermeni maceracılardan daha ciddi bir sorun yaratmaktadır. Önemsiz bir Fransız asilzadesinin oğlu olan Reynaud, İkinci Haçlı Seferi'ne katılmış ve sonra da Doğu'da kalmaya karar vermiştir. 28 Haziran 1149 tarihinde Emir Nureddin'in ordusuna yenik düşen Raymond de Poitiers ölmese, orada büyük ihtimalle hayatını hak ettiği belirsiz şekilde sürdürmeye devam edecektir. Nureddin ölen Raymond'un kafatasını gümüş bir kutuya koyarak, selefi Bohemond'a yapıldığı gibi Bağdat halifesine hediye göndermiştir. Allahtan Nureddin zafer yürüyüşüne devam edip Antakya'ya ilerlemez. Ancak Raymond'un dul kalan

eşi Konstanz'a (dört çocuğu olmasına rağmen henüz yirmi bir yaşındadır) en yakın zamanda yeni bir eş bulunması konusunda herkes hemfikirdir. Konstanz da dünden hazırdır, ama kolay kolay koca beğenmez. Kuzeni Kudüs Kralı III. Baudoin'in önerdiği üç adayı geri çevirir (ona koca bulmasını rica ettiği Manuel Komnenos'un bulduğu adaydan bahsetmeye gerek bile yoktur[85]) ve sonunda 1153 yılında Reynaud'a göz koyar. Antakya'nın sorumluluğundan kurtulmaya can atan Baudoin onay verir vermez de hemen evlenirler.

Bundan daha feci bir seçim yapamazdı. Zaten zıpçıktı bir maceracı olarak görülen yeni prens, başından itibaren sadakatsiz ve inanılmaz derecede sorumsuz davranır. Prens olarak tanınması karşılığında Manuel'e Thoros ve kardeşlerine saldırma sözü vermesine rağmen, kısa bir savaşın ardından onlarla ittifak yapar. Ve onlar Roger'ın göz yumması sayesinde Kilikia'da kalan az sayıdaki Bizans kalelerine doğru harekete geçerken, kendisi de çok daha önemli bir imparatorluk kalesi olan sakin ve zengin Kıbrıs Adası'na bir sefer düzenlemeye karar verir. Ancak bu tür bir girişim için para gerekmektedir. Reynaud çok zengin olduğu bilinen ve evliliğine karşı çıktığı için kin güttüğü Antakya Patriği Aimery'den para ister. Patrik bu isteği geri çevirince, onu hapse attırır ve özellikle kafasına vurdurur. Sonra da yaralarına bal sürdürerek, onu kalenin çatısına çıkartır. Patrik Antakya yazının kavurucu sıcağında tüm günü başına üşüşen haşerelere karşı savunmasız hâlde geçirir. Doğal olarak o akşam parayı ödemeyi kabul eder. Birkaç gün sonra da öfkeden çılgına dönen Kral Baudoin'in derhal serbest bırakılması isteğiyle gönderdiği iki elçi eşliğinde Kudüs'e doğru yola çıkar.

1156 yılı baharında Reynaud ve müttefiki Thoros Kıbrıs'a saldırır. İmparatorun yeğeni Ioannes Komnenos ve Mikhael Branas adında seçkin bir generalin savunduğu garnizon, cesurca karşı koymasına rağmen, sayıca az olmaları nedeniyle fazla dayanamaz. Her iki Bizanslı da hapse atılır ve Franklar ve Ermeniler kendilerini görülmemiş bir canilik, tecavüz ve yağma âlemine kaptırırlar. Aradan ancak üç hafta geçtikten sonra, Reynaud gemilere binme emri verir. Kamaralara sığmayan ganimetler, çaldıkları insanlara satılır. Hapistekiler de kendileri için fidye istemeye zorlanır. Ancak adada para kalmadığı için önde gelen adalılar ve aileleri (ki Komnenoslar ve Branaslar da bunlara dahildir) Antakya'ya götürülür ve fidye parası denkleştirilinceye kadar da hapse atılırlar. Ele geçirilen bazı Bizanslı rahipler de burunları kesildikten sonra, Konstantinopolis'e gönderilir. Ada bir daha asla kendine gelemez.

Kilikia'ya varan imparator intikam ateşiyle yanmaktadır. Esas ordu sahildeki dar ve kayalık yolu izlerken, o beş yüz atlı ile önden gider. Bütün amacı Ermenileri gafil avlamaktır ve başarılı da olur. İki hafta içinde Anazarbos'a (Dilekkaya) kadar tüm Kilikia şehirleri tekrar Bizans hâkimiyetine geçer. Bir noktada hayal kırıklığına uğ-

[85] Manuel kardeşi Maria'nın dul eşi *Kaisar* Ioannes Roger'ı önerir. Büyük ihtimalle onun Norman kanının Antakya'daki Latinlerin hoşuna gideceğini düşünmüştür. Belki de haklıdır. Ancak Konstanz kendinden iki kat daha yaşlı bir adamla evlenmeyi reddeder ve onu derhal sepetler.

ranır. Tarsus'ta bir gezgin tarafından uyarılan Thoros, ailesini tam zamanında toplayıp dağlardaki eski bir kaleye kaçmayı başarır. Ordu haftalarca boşuna onu arar. Bu nedenle sonunda ordusuyla Mopsuestia surlarına dayanan Manuel'in sinirleri hâlâ yatışmamıştır.

Manuel sinirlidir, ama Reynaud paniğe kapılmıştır. Aldığı haberlerden imparatorluk ordusunun karşı koyulamayacak kadar güçlü olduğunu anlamıştır. Tek çare boyun eğmektir. Manuel'e haberciler göndererek kaleyi bir imparatorluk garnizonuna teslim etmeyi teklif eder. Bu teklifi reddedilince de, çuval bezinden yapılma bir tövbe elbisesi giyerek imparatorun kampı dışında beklemeye başlar. Manuel onu kabul etmek için acele etmez. O sırada yerel hükümdarlar ve hatta halifenin gönderdiği yüksek rütbeli heyetler gelmekteydi. Antakya prensi sırasını bekleyebilirdi. Nihayet huzura kabul edilecekleri çağrısı geldiğinde, Reynaud ve maiyeti yalın ayak başı kabak Mopsuestia içinden geçerek, kampa kadar yürümek zorunda bırakılırlar. Sonra da imparatorluk ordusunun elit birlikleri arasından geçerek büyük çadıra girerler. *Basileios* tahtında oturmaktadır, etrafı da maiyeti ve yabancı elçilerle çevrilmiştir. Reynaud kendini onun ayakları altına atarken, yandaşları da ellerini yalvarır hâlde havaya kaldırırlar. Manuel bir süre onlara hiç aldırmadan etrafındakilerle konuşmayı sürdürür. Nihayet prensin teslim olma isteğini dinlemeye tenezzül ettikten sonra, üç şart öne sürer. Antakya Kalesi derhal bir imparatorluk garnizonuna teslim edilecek, şehir onun ordusuna bir kıta hazır bulunduracak ve Latin kökenli rahibin yerine bir Yunan rahip getirilecektir. Reynaud her üç şartı da yerine getirmeye yemin ettiğinde, affedilir ve salıverilir.

Birkaç gün sonra Kral Baudoin Kudüs'ten gelir. Manuel'le hiç karşılaşmamış olmalarına rağmen, yakın zamanda Baudoin, Manuel'in yeğeni, yani ağabeyi Isaakios'un kızı Theodora ile evlendiğinden aralarında güçlü bir aile bağı kurulmuştur. Sadece on üç yaşında olmasına rağmen, gelin evlenecek olgunlukta ve çok güzeldir. Baudoin de ona hayrandır. Ancak yine de Reynaud'un salıverilmesiyle ilgili hoşnutsuzluğunu gizleme gereği görmez. Baudoin'in Antakya'yı kendine mal etmek niyetinde olduğunu düşünen Manuel önce onu kabul etmek istemez. Ancak sonunda yumuşar ve görür görmez ikisinin de birbirlerine kanı kaynar. Otuz yaşına gelen Baudoin zeki, kültürlü ve en az Manuel kadar çekicidir. Kampta on gün kalır ve bu süre içinde Thoros'un da affedilip ona tıpkı Reynaud gibi davranılacağı, ancak dağlardaki mülkünün ona bırakılacağı sözünü alır. Büyük ihtimalle onun arabuluculuğu sayesinde patrik değişikliği de belirsiz bir tarihe ertelenir. Aimery makamına iade edilir ve öncesinde de Reynaud'la barıştırılır. Gerçi tüm olan bitenden sonra, ikisinin gerçek iki dost olduğuna inanmak biraz zordur.

12 Nisan 1159 Paskalya Pazarı günü Manuel Komnenos törenle iki ucu kuleli köprüden Antakya'ya girer. Yirmi bir yıl öncesinde de benzer bir törende babasına refakat etmiştir. Ancak bu seferki daha da etkileyicidir. Yerel yetkililer engel olmak için ellerinden geleni yapmışlardır ama bir suikast girişimini haber aldıklarını ve

onun güvenliğini tam olarak sağlayamayacaklarını söylerler. Manuel birkaç rehine alınmasını ve törende hazır bulunan tüm Frankların (ki bunlara Kudüs kralı da dahildir) silahsızlandırılmasını ister. Ancak törenin iptal edilmesine karşı çıkar. En önden omuzlarında savaş baltalarını taşıyan sarışın irikıyım Vareg muhafızlar gitmektedir. Arkalarından sadece zırhını açıkta bırakan erguvan renkli pelerini ve başında incili diademi ile imparator gelmektedir. Onun yanında Kinnamos'un deyimiyle "kendini eyerinin üzengi derisiyle oyalamaya çalışan" Antakya prensi vardır. Onu diğer Frank vasallar izlemektedir. Onların ardından da başı çıplak Kudüs Kralı Baudoin ve nihayetinde de saraylılar gelmektedir. Kapının hemen iç tarafında Aimery patrik kıyafetini kuşanmış hâlde beklemektedir, arkasında da din adamları vardır. Tören alayını o karşılar ve çiçekler serpilmiş yollardan geçip önce ayinin yapıldığı Aziz Petrus Katedrali sonra da saraya kadar onlara öncülük eder.

Kutlamalar sekiz gün sürer. Sayısız ayinler dışında, ziyafetler, kutlamalar ve törenler yapılır. Hatta Manuel Franklara jest olsun diye, Doğu'da bilinmeyen bir şövalye turnuvası bile düzenler ve kendi de atlı mızrak dövüşüne katılır. İmparator gibi davranması gereken yerlerde imparator, daha az resmi faaliyetlerde sıcak ve samimi davranışlarıyla Manuel, ister asil ister halktan olsun, kendini tüm Antakyalılara sevdirmiştir. Bu arada Kudüs kralı ile birbirlerine daha da yaklaşırlar ve hatta Baudoin bir av kazasında kolunu kırdığında, Manuel tıpkı on iki yıl önce Kral Konrad'a yaptığı gibi ona bizzat bakmak konusunda ısrar eder.

İmparator Antakya'dan yola çıktığında Bizans ve Haçlı devletleri arasındaki ilişkiler hiç olmadığı kadar iyidir. Eğer imparator, Frankların umduğu gibi derhal Halep'e doğru yola çıksa büyük ihtimalle öyle de kalacaktır. Ancak daha sınıra varır varmaz, Nureddin'in elçileri barış antlaşması teklifiyle yoluna çıkarlar. Emir gerçekten de bonkör bir teklifte bulunmaktadır. Sadece altı bine yakın Hıristiyan savaş suçlusunu salıvermekle kalmayacak, Selçuklulara karşı bir askeri sefer de düzenleyecektir. Büyük ihtimalle rahat bir nefes alan Manuel, seferini iptal etmeye razı olur ve derhal geri dönerek arkasına kattığı ordusuyla Konstantinopolis'e doğru yola çıkar.

Frankların verdiği tepkiyi tahmin etmek zor değildir. Neden imparator devasa ordusuyla tüm Anadolu'yu baştan başa aşmayı göze aldıktan sonra, Müslüman düşmanla bir kez bile karşı karşıya gelmeden bütün yolu geri dönmüştür. İade edilen savaş esirleri onları ilgilendirmez. Gerçi içlerinde Tapınak Şövalyelerinin Büyük Ustası Fransız Bertrand de Blanchefort gibi bir iki değerli asker vardır ama büyük çoğunluğu, İkinci Haçlı Seferi'nde esir düşen ve sağlık durumlarının kötülüğü nedeniyle de zaten dibi görünen hazineye fazladan yük olacak Almanlar oluşturmaktadır. Varlıklarını tehdit eden bir düşmandan kurtulmalarına yardım edeceği inancıyla Haçlı devletleri Manuel'i ona layık şekilde karşılamışlardır. Ancak imparator onun yerine düşmanla utanç verici bir antlaşma yapmış ve şimdi de onları kaderlerine teslim etmiştir. Kendilerini aldatılmış hissetmeleri çok doğaldır.

Aslında Manuel'in fazla seçeneği yoktur. Her ne kadar Suriye, Haçlı devletleri için

hayati önem taşıyor olsa da, onun için imparatorluğunun ücra bölgelerinden (ki en önemlilerinden bile değil) sadece birisidir. Tahtını iyice sağlama almış olmasına rağmen, yine de aylarca başkentten yüzlerce kilometre uzakta kalmayı göze alacak hâlde değildir. Zira bulunduğu noktadan başkente olan inanılmaz derecede uzak iletişim ve ikmal hattı, her an bir Arap ya da Türk saldırısıyla kesilme tehlikesiyle karşı karşıyadır. Nitekim Konstantinopolis'ten komplo ve Avrupa sınırından sorun haberleri gelmeye başlamıştır. Dönme zamanıdır. Ayrıca, Nureddin ona hiç kötülük etmemiştir. Diğer yandan, sadece korktuklarında Manuel'e sadık kalan Franklardan çok kuşkuludur. Her halükârda, Selçuklular Halep atabeğinden çok daha büyük bir tehlikedir ve onun Selçuklulara karşı ittifak önerisini Manuel reddedecek hâlde değildir.

Gelişen olaylar Manuel'i haklı çıkarır. 1159 sonbaharında, Konstantinopolis'te sadece üç ay geçirdikten sonra, Selçuklu Sultanı II. Kılıç Arslan'a karşı savaşmak üzere tekrar Anadolu'ya gelir. Dört koldan hazırlanmış bir saldırıdır. İmparator ordusunun asıl taarruz kuvveti ve Sırp prensinin gönderdiği takviye bölükleriyle Menderes Vadisi'ni üstlenir. Generali Ioannes Kontostephanos Reynaud ve Thoros'un antlaşmalarına istinaden vermeyi vaat ettikleri toplama askerler ve bir Peçenek kıtasıyla birlikte kuzeybatı yönünde Toros geçitleri içinden ilerler. Nureddin orta Fırat bölgesinden yaklaşır ve Danişmendliler de kuzeydoğudan saldırır. Bu şiddetli hücum karşısında, sultan çok geçmeden teslim olur ve 1162 yılı başında imzalanan antlaşmayla son yıllarda kendi tebaasının işgal ettiği tüm Bizans şehirlerini geri vermeyi, sınırları aşmamayı, hiçbir yağma hareketinde bulunmamayı ve istenildiği anda imparatorluk safında savaşacak bir alay vermeyi taahhüt eder. Aynı yılın baharında da Konstantinopolis'e gelir.

Daha gelir gelmez, İmparator Kılıç Arslan'ın gözlerini kamaştırmaya karar verir. Misafirini yüksek bir platforma yerleştirilmiş ve altın plakalar ve etrafı incilerle çevrili lal ve safir taşlarıyla süslenmiş tahtında karşılar. Başında imparatorluk tacı, omuzlarında da daha çok sayıda inciler ve devasa mücevherlerle süslü erguvan renkli bir pelerin taşımaktadır. Boynunda altın bir zincire asılı elma büyüklüğünde bir yakut sarkmaktadır. Oturması için onu yanına çağırdığında, Kinnamos önce cesaret edemediğinden bahseder. Ve bu sadece başlangıçtır. Başkentte kaldığı üç ay boyunca, sultana yiyecek ve içecekleri gümüş ve altın kaplar içinde ikram edilmiş ve hepsi kendisine hediye edilmiştir. Bir akşam ziyafetinden sonra, Manuel ona tüm yemek takımını hediye eder. Her gün yeni ve daha muhteşem eğlenceler düzenlenir. Ziyafetler, turnuvalar, sirkler, hipodromda düzenlenen oyunlar birbirini izler. Yunan ateşinin marifetlerinin sergilendiği bir su gösterisi dahi yapılır. Ancak bütün bu kutlamalar esnasında imparator, tek başlarına önemsenmeyecek ama toplu hâlde de gözden kaçmayacak binlerce küçük ayrıntıyla, saygıdeğer misafirine onun yabancı bir hükümdar değil, bir vasal prens olduğunu hissettirir.

Sultanın bu gösterilere karşılık verme girişimi ise hüsranla sonuçlanır. Maiyetinden biri bir uçuş gösterisi yapacağını duyurur. Anlaşılan üzerine çok büyük ve derin

cepleri olan bir pardösü giyer ve bu ceplere dolan havanın uçmasını sağlayacağını belirtir. Sonra da hipodromda yüksek bir platforma çıkarak kendini boşluğa bırakır. Aradan bir dakika geçtikten sonra, bu kişi alandan taşınırken, seyirciler kahkahalarını tutamaz. O günden sonra, şehirde kaldıkları süre içinde sultanın maiyeti sokakta yürürken alay ve yuhalamalara maruz kalır.

II. Ioannes Malazgirt'ten beri Anadolu'daki Bizans varlığını tekrar güçlü duruma getirmiş, oğlu ise daha da ileriye götürmüştür. Selçuklu sultanı dize getirilmiş, Musul atabeği fena hâlde korkutulmuştur. Manuel mümkün olduğunca dostane ilişkiler kurmuş olsa da, her ikisi de dersini almıştır. Kutsal Topraklar yolu bir kez daha Batı'dan gelecek ziyaretçilere açılmıştır. Hıristiyanlar içinde sadece Haçlı devletlerindeki Franklar homurdanmaya devam etmektedir. Çok geçmeden bu hoşnutsuzluklarını artıracak daha büyük bir neden ortaya çıkacaktır.

1159 yılı sonunda kocası Anadolu'da seferdeyken İmparatoriçe Irene, kızlık adıyla Bertha von Sulzbach, arkasında sadece iki kız çocuğu bırakarak Konstantinopolis'te ölür. Manuel onun için muhteşem bir cenaze töreni düzenler ve onu babasının yaptırdığı Pantokrator Kilisesi'ne gömer. Ancak şiddetle bir oğlan çocuğuna ihtiyacı vardır. Uygun şekilde yas tuttuktan sonra, Generali Ioannes Kontostephanos'u Kudüs'e göndererek, Kral Baudoin'den Haçlı devletlerindeki prenseslerden birini ona uygun ikinci bir gelin olarak aday göstermesini ister.

Her iki aday da Baudoin'in kuzenidir ve her ikisi de inanılmaz güzeldir. Melisende ölen Tripoli (Trablusşam) Kontu II. Raymond'un kızı, Maria ise Antakyalı Konstanz'ın ilk kocası Raymond de Poitiers'den olma kızıdır. Baudoin'e göre Antakya hanesi sadece sorun çıkarmıştır. O nedenle Melisende'yi seçmesine şaşmamak gerekir. Doğu'da bir telaş başlar. Kont III. Raymond kızının çeyizi ve düğün hazırlıkları için bir servet harcar ve kızına yeni evine kadar uygun şekilde eşlik etmesi için en az on iki kadırgalık bir filo hazırlar. Ancak zaman içinde Konstantinopolis'ten hiç ses çıkmadığı fark edilir. Ne olmuştur? Acaba Bizans elçileri Melisende'nin anne babası arasındaki gerginliğe dayanılarak çıkarılmış onun gayri meşru olduğuyla ilgili bitmek tükenmek bilmez dedikoduları mı yaymışlardır?

Belki de öyledir. Ancak imparatorun kararını ertelemesinin başka nedeni vardır. 1160 Kasım'ında Antakyalı Reynaud Nureddin'e esir düşer. Karısı Konstanz derhal yönetimi ele alır. Ancak onu pek sevmeyen halk, Kekeme lakabıyla tanınan on beş yaşındaki oğlu Bohemond'u lider olarak görmeyi tercih eder. Aslında Antakya Bizans hegemonyası altında olduğu için böyle bir konunun imparatora danışılması gerekmektedir. Ancak bu tür durumlarda Antakyalılar daha ziyade Kudüs'e sorma eğilimi gösterdiklerinden, Manuel'e değil, Kral Baudoin'e akıl danışırlar. Kral Patrik Aimery'nin on sekiz yaşına gelene kadar genç Bohemond'un kral naibi olması koşuluyla, bu teklifi onaylar. Öfkeden çılgına dönen ve kendini aşağılanmış hisseden Konstanz derhal Bizans'a başvurur.

Manuel de Baudoin'in haddini aştığına kanaat getirir. Verdiği kararı da

Melisende'nin babası hakkındaki dedikodular değil, bu olay belirler. Ancak kendiliğinden hiçbir şey söylemez. Nihayet 1161 yazında sabırsız Raymond ne yapmak niyetinde olduğunu sormak için elçiler gönderdiğinde, evliliğin olmayacağını tasdik eder. Tripoli donup kalır. Zavallı Melisende mahvolur ve bir daha da kendine gelemez.[86] Erkek kardeşi on iki kadırgayı savaş gemisi haline getirerek, Kıbrıs'ın sahil kasabalarını yağmalattırır. Endişelenip doğruca Antakya'ya giden Kral Baudoin orada Konstantinopolis'ten gelen çok nüfuzlu bir heyetle karşılaşır. Başlarında Anna Komnena'nın oğlu Aleksios Bryennios'un bulunduğu bu heyet, Konstanz'ı tekrar tahta geçirmiştir ve büyüleyici genç Prenses Maria ve imparator arasında bir evlilik antlaşması yapmak üzeredir. Maria aynı yılın Eylül ayında yola çıkar ve Noel'de Konstantinopolis, Antakya ve İskenderiye patriklerinin huzurunda Ayasofya'da Manuel'le evlenir.

Baudoin'e sadece kaçınılmaz gerçeği kabullenmek düşer. Genç kuzenine mutluluklar diledikten sonra, Tripoli (Trablusşam) üzerinden Kudüs'e gitmek üzere yola çıkar ancak Tripoli'de hastalanır. Noel sonrasında hâlâ düzelmemiş olmasına rağmen güç bela vardığı Beyrut'tan daha öteye gidemeden, 10 Şubat 1162 tarihinde otuz iki yaşında hayata veda eder.

Haberi alan Manuel Komnenos ağlar. Baudoin iyi bir kral olmuştur. Enerjisi, zekâsı ve doğal politik yeteneğiyle daha büyük işler başaracağına şüphe yoktur. Çok farklı yapıda olmalarına karşın, iki lider şahsi düzeyde sıkı dost olmayı başarmış ve birbirlerinin arkadaşlığından zevk almışlardır. Dönemin diğer hükümdarları göz önüne alındığında, bu küçümsenecek bir durum değildir.

Ancak imparatorun aklı uzun süre Doğu'da kalmaz. 31 Mayıs 1161 tarihinde Macar Kralı II. Geyza'nın ölümü onu iyice endişelendirir. İki büyük imparatorluk arasında tost gibi sıkışmaları ve tıpkı Bizans gibi Hırvatistan ve Dalmaçya'yla fazlasıyla ilgileniyor olmaları sonucunda hep sorun çıkarmışlardır. Özellikle Geyza Konrad ve Manuel arasındaki dostluğa şüpheyle bakmıştır. İlk yıllarda fazla bir şey yapmaya cesaret edememiş, ancak Konrad öldükten sonra dört yıl boyunca aralıklarla savaş çıkarmaya yeltenmiştir. Sonunda rahatça Güney İtalya sorununu çözmek için 1156 yılında Macaristan'la bir barış antlaşması imzalamıştır. Ancak her iki taraf da bu antlaşmanın uzun sürmeyeceğini gayet iyi bilmektedir. Geyza güçlü ve bağımsız bir millet oluşturmaya kararlıdır; Manuel ise Macaristan'ı ayrı bir devlet olarak ortadan kaldırıp imparatorluğuna katacağı günü dar beklemektedir.

Geyza'nın ölümü taht kavgasına neden olunca, Manuel karışmaktan geri kalmaz. Onun adayı büyük ölçekli para ve silah yardımında bulunduğu, Geyza'nın kardeşi Istvan'dır. Ancak sonunda Istvan başarısız olur ve taht onun yeğeni ve Geyza'nın oğlu

[86] Melisende 12. yüzyıl ozanı Jaufré Rudel tarafından yazılıp ünlenen *Princesse Lointaine*'nin çıkış noktasıydı ve yakın zamanda Edmond Rostand'ın oyununun ismi oldu. Ayrıca Petrarca'nın *Trionfo d'Amore*, Swinburne'un *Triumph of Time* ve Browning'in *Rudel and the Lady of Tripoli* eserlerine bakınız.

III. Istvan'a geçer. Manuel ona 1163 yılında gönderdiği büyükelçisi Georgios Palaiologos aracılığıyla bir teklifte bulunur. Eğer Istvan, kardeşi Bela'yı Hırvatistan ve Dalmaçya vârisi olarak tanırsa, İmparator Bela'ya sadece kızı Maria'yı vermekle kalmayacak, onu Bizans İmparatorluğu'nun da vârisi yapacaktır. Istvan bu teklifi kabul edince, Palaiologos genç prensi derhal Konstantinopolis'e getirir ve Bela Ortodoks geleneğine göre vaftiz edilip Aleksios adını ve *despotes* (bir zamanlar sadece imparator tarafından kullanılan bu unvan, bu dönemden itibaren onun hemen altındaki ve öncenin *sebastokrator* ve *kaisar*'ını birleştiren bir rütbe haline gelir) unvanını alır.

Eğer tüm bu girişimlerin Macar düşmanlıklarına bir son verdiği düşünülüyorsa, hiç de öyle olmamıştır. 1164 yılında Manuel ve Bela, Istvan'ın bir yıl önce imzaladığı antlaşmaya uymadığı gerekçesiyle yola çıkarlar. Bunu başka seferler de izler ve bu süreçte özellikle Selçuklu sultanının antlaşma şartına göre verdiği alay büyük bir cesaret örneği vererek savaşır. Çatışmalar 1167 yılına kadar sürer ve sonunda Manuel'in yeğeni Andronikos Kontostephanos[87] komutasındaki Bizans ordusu, imparatoru yine Dalmaçya, Bosna, Sirmium[88] ve Hırvatistan'ın büyük bölümünün hâkimi kılar.

Ardından gelen kutlamalarda Bela ve nişanlısı büyük rol oynar. Ne var ki, aradan dört yıl geçmesine rağmen ufukta hâlâ evlilik gözükmemektedir. 1169 yılında İmparatoriçe Maria bir oğlan çocuk doğurduğunda, gecikmenin nedeni daha iyi anlaşılır. Manuel'in vaatlerini yerine getirme vakti gelmiştir. Bela'yla kızının nişanını bozarak, onu karısının üvey kardeşi Chatillon Prensesi Anne ile evlendirir ve Bela'yı *kaisar* rütbesine indirir. Üç yıl sonra da oğlu Aleksios'u tahta ortak yapar. Bela'nın bütün bunlara gücenme tehlikesi ortadan kalkar. Aynı yıl, yani 1172 yılı baharında kardeşi Istvan ölünce, Manuel'in de çabalarıyla Macaristan tahtına geçer. Konstantinopolis'ten ayrılmadan önce *basileios*a sadakat yemini eder ve daima imparatorluk yararına hareket edeceği sözünü verir. Sözünü de tutacaktır.

Manuel'in Macar politikasının başarısı başka bir mutlu sonuç daha getirecektir. Sürekli isyan çıkaran Sırplar, en değerli müttefiklerinden mahrum kalmıştır. İmparatorluk ordusu her seferinde bu isyanları bastırmayı başarmış, ancak asla engel olamamıştır. 1167 yılında Büyük Zupan Stephan Nemanja büyük bir zafer kazanınca, bir süre için Manuel zorlu bir düşmanla karşı karşıya kalmıştır. Ancak Macar Istvan'ın ölümüyle 1172 yılı yazında imparatorun çıktığı büyük sefer sonucunda, Nemanja'nın umutları suya düşmüştür. Tıpkı Reynaud de Chatillon gibi, o da fatihinin önünde burnunu sürtmek zorunda kalmış ve sonrasında Manuel Konstantinopolis'e zafer alayıyla girerken, bozguna uğramış asi sıfatıyla ardından yürümüştür.

Batı milletleri arasında bu gelişmelerden en çok Venedik zarar görmüştür. Onlar da Dalmatia (Dalmaçya) üzerinde hak iddia etmektedir ve geçmişte Macarlar açgözlü-

[87] İmparatorun Stephanos Kontostephanos ile evlenen kız kardeşi Anna'nın oğlu.

[88] Günümüzde Hırvatistan'ın kuzeyi, Sırbistan'ın kuzeybatısı, Drava ve Tuna nehirlerinin güneyinde kalan bölge.

lük ettiğinde, daima Bizanslılarla ittifak yapmışlardır. İmparator tüm Dalmaçya sahilini topraklarına kattığında, Rialto'daki tepkiyi tahmin etmek güç değildir. Gerçi Venedikliler ondan farklı bir tutum beklememiştir. Bir süredir Cenova, Pisa ve Amalfi'nin Konstantinopolis'te yerlerini iyice sağlamlaştırmalarını endişeyle izlemektedirler. Daha yakında, halen çok sayıda Yunanca konuşan nüfusa sahip Ancona'ya Bizans kolonisi muamelesi yapmaktadır. Hatta uzun vadede eski Bizans vilayeti ayrıcalığını hortlatarak, onu imparatorluğuna katma planları yaptığı söylentileri dolaşmaktadır.

Ancak Manuel de durumdan memnun değildir. Konstantinopolis'te oturan Latinlerin sayısı seksen bine varmıştır ve hepsi de Manuel ve seleflerinin ekonomik ve politik zayıflık dönemlerinde bahşetmek zorunda kaldıkları ayrıcalıkların keyfini sürmektedir. Bu gruplar içinde sayıları en fazla olan, en çok kayırılan ve tatsızlık çıkaran Venediklilerdir. Saray sekretaryasının başı olan Niketas Khoniates kolonilerinin "refah ve zenginlik açısından imparatorluk gücünü küçümseyecek kadar kabalaştığından" şikâyet etmektedir. Bu nedenle imparatorun onlara bir ders vermeye kalkışmasına şaşmamak gerekir. Çok geçmeden de beklediği fırsat ayaklarına gelir. 1171 yılı başında Galata'daki yeni Ceneviz kolonisi saldırıya uğrar ve çok zarar görür. Bu olayın sorumluları da yakalanamaz. Aradığı fırsatı yakalayan Manuel, Venedikliler suçlar ve 12 Mart'ta çıkardığı bir buyrukla Bizans topraklarında yaşayan tüm Serenissima (Venedik Cumhuriyeti) vatandaşlarının derhal tutuklanmasını, gemileri ve mallarına da el konulmasını emreder. Az sayıda kişi, imparatorluk hizmetinde çalışan Venedik doğumlu bir kaptanın kullandığı Bizans savaş gemisine binerek, kaçmayı başarır. Ancak çoğunun talihi yaver gitmez ve sadece başkentte on bin kişi tutuklanır. Tüm hapishaneler dolunca da, manastırlara kapatılırlar.

Haberler Rialto'ya ulaştığında Venedikliler önce çok şaşırır, sonra da öfkeden çılgına dönerler. Cenevizlilere yapılan saldırının kasten Bizanslılar tarafından düzenlendiği kanısı, Cenevizliler bu işle bir alakaları olmadığını açıklayınca, iyice aydınlığa kavuşur. Ayrıca tutuklamaların hiç pürüz çıkmadan halledilmesi de (imparatorluk çapında bir günde halledilmiştir) haftalar öncesinden planlandığına delalet etmektedir. Ayrıca imparator sadece iki yıl öncesinde, bu tür söylentilere son vermek için Venedik büyükelçilerine vatandaşlarının güvenliği konusunda garanti vermiş ve bu sayede daha çok sayıda tüccar Doğu'ya geldiği için uğradıkları zarar da ziyadesiyle artmıştır.

Venedik'i Bizans'a bağlayan kadim bağlar unutulur. Venedik Cumhuriyeti savaşmayı aklına koymuştur. Her vatandaşın bütçesine uygun zorunlu borçlanma uygulanır.[89] Yurtdışında yaşayan Venediklilere (en azından Manuel'in hapishanelerinde çürümeyenlere) vatana dön çağrısı yapılır. Nihayetinde üç ay gibi kısa bir süre içinde hazırlanan Doj Vitale Michiel'i yüz yirmi yelkenlik bir donanmayı Eylül ayında imparatorluğa karşı göndermeyi başarır. Istria ve Dalmatia'da belli noktalarda durarak,

[89] Şehrin altı bölgeye (*sestieri*) bölünmüş olması bu paraların toplanmasını kolaylaştırmıştır. Günümüzde posta dağıtımı da bu sisteme göre düzenlenmiştir.

başka Venedikliler de toplar ve sonra da imparatorluk büyükelçilerinin onu beklemekte olduğu Euboia'ya kadar gelir. Büyükelçiler efendilerinin savaş istemediğini özellikle vurgularlar. Doj Konstantinopolis'e sadece bir barış donanması göndermelidir. O zaman bütün sorunlar çözülecek ve kendisi de bu durumdan karlı çıkacaktır.

Vitale Michieli bu şartı kabul eder ve hayatının en büyük hatasını yapar. Elçileri Boğaz'a doğru yelken açarken, o da donanmasını getirdiği Khios'ta gelişmeleri izlemeye başlar. Felaket o zaman gelir. Ağzına kadar dolu gemilerde veba salgını başlar ve hızla yayılır. Bahar başında binlerce kişi ölmüş ve kalanlar da savaşamayacak kadar zayıf düşmüştür. O arada elçiler Konstantinopolis'ten döner. Onlara çok kötü davranılmıştır. İmparatorun tavrını değiştirmeye hiç niyeti yoktur. Onları davet etmesinin tek nedeni, kendi güçlerini toplayana kadar vakit kazanmak istemesidir. Yıkılan ve aşağılanan Michiel, geri dönüp toplanan genel kurula hesap vermek zorunda kalır. Onların gözünde hiç dönmeyip Doğu'da kalmış olsa, daha hayırlı olacaktır. Böylesine tipik bir Bizans tuzağına düşmekle enayilik etmiş, bir de vebayı tekrar Venedik'e getirmiştir. Bu beceriksizliği affedilecek gibi değildir. Tüm kurul onun aleyhine karar verirken, dışarıda toplanan güruh da kanını ister. Çaktırmadan sarayın yan kapısından sıvışan talihsiz doj, Azize Zaccaria rahibe manastırına sığınmak ister. Ancak daha birkaç yüz metre gidemeden saldırıya uğrar ve bıçaklanarak öldürülür.

Bizans ve Venedik arasındaki diplomatik ilişkiler tekrar kurulana kadar on dört, Venedikliler intikamlarını alana kadar da otuz iki yıl geçecektir. Ancak Vitale ve veba kurbanı donanmasının dönüşünün üzerinden sadece beş yıl geçtikten sonra, tüm Hıristiyan âleminin dikkati Venedik Cumhuriyeti üzerinde toplanır. 24 Temmuz 1177 tarihinde Michiel'in halefi Sebastiano Ziani, XII. yüzyılın en önemli politik törenine ev sahipliği yapar: Papa III. Alexander ve Batı İmparatoru Friedrich Barbarossa'nın barışması.

1155 yılındaki talihsiz taç giyme töreninin ardından Friedrich'in papalık makamıyla olan ilişkileri, hep kötüye gitmiştir. Başından beri Kuzey İtalya'da otoritesini kabul ettirmeye kararlıdır. Ancak Lombardiya şehir ve kasabalarının çoğu da eski feodal zincirleri kırıp yerine cumhuriyet rejimini getirmeye kararlıdır ve papa da onları desteklemektedir. 1159 yılı Ağustos ayında Milano, Crema, Brescia ve Piacenza'dan gelen temsilciler papayla Anagni'de buluşur ve Sicilya Kralı Guglielmo'nun elçilerinin huzurunda Lombard Birliği'nin çekirdeğini oluşturacak paktı imzalarlar. Kasabalar papanın onayı olmaksızın ortak düşmanla işbirliği yapmamayı, papa da kırk günlük olağan sürenin dolmasının ardından imparatoru aforoz etmeyi taahhüt eder.

Ancak bunu yapmaya fırsatı olmaz. Hâlâ Anagni'deyken anjin olur ve 1 Eylül'de aniden ölür. Onun ölümü Friedrich Barbarossa'ya daha da fazla nifak tohumu serpme fırsatı tanır. Eğer seçimle başa gelirse, yeni papanın da selefinden pek farklı davranmayacağını anladığında, *curia*'da kasten ayrılık yaratma çalışmalarına başlar. Siena Kardinali Rolando (Hadrianus'un şansölyesi olduğu için dış politikasının da baş mi-

marıdır) Aziz Petrus Katedrali'nde III. Alexander adıyla papalık tahtına oturacakken, meslektaşı Azize Cecilia Kardinali Octavianus aniden papalık pelerinini kaparak üzerine giyer. Alexander taraftarları pelerini geri alır. Ancak Octavianus önlemini alarak yanında bir şekilde eline geçirdiği başka bir tane daha getirmiştir. Aceleden pelerini ters giydikten sonra, hızla ilerleyerek tahta oturur ve kendini IV. Viktor adıyla papa ilan eder. Hiç de hoş bir yöntem olmamasına rağmen, amacına ulaşır. Friedrich'in Roma'daki büyükelçileri Viktor'u derhal papa olarak kabul ederler. Aslında onlar dışında tüm Batı Avrupa çok geçmeden Alexander'a sadık kalacağını açıklasa da, istenilen zarar verilmiştir ve gelecek on sekiz yıl boyunca karmakarışık İtalyan politik sahnesine papalık kavgası damgasını vuracaktır. Bu arada 1160 yılı Mart ayında Alexander'ın aforoz ettiği Friedrich ona elinden geldiğince zarar vermeye devam eder ve dört yıl sonra Viktor öldüğünde, iki munis kardinal ayartarak, başka bir papa seçimi düzenlemeye çalışır.

Manuel Komnenos açısından, Barbarossa ile papa arasındaki kavga onun Hıristiyan âlemi üzerindeki üstünlüğünü yeniden kurabilmesi açısından bulunmaz bir fırsattır. Düşmanı Batı imparatoru geleneksel koruyucu rolünü üstlenmek istemediği için, onu kendine mal edecektir. Bu yeni uzlaşma, belki de Doğu ve Batı kiliseleri arasında yüzyılı aşkın süredir devam eden şizmaya bir son verecektir. Bu nedenle 1160 yılı başında, seçimle başa gelmeyen Viktor'a karşı Alexander'ı desteklemesi için imparatora ricada bulunmaya Konstantinopolis'e gelen iki papalık elçisini çok sıcak karşılar. Ve öyle anlaşılıyor ki, gelecek beş yıl süresince papa ve Fransa kralıyla gizli görüşmelerde bulunarak (Louis Bizans'a olan güvensizliğini bir noktaya kadar aşmış olmalıdır) Avrupalı liderler ve İtalya kent ve kasabaları arasında bir ittifak sağlamak suretiyle, Friedrich'i tamamen ortadan kaldırmayı planlamaktadır.

Ancak bu görüşmeler hüsranla sonuçlanır. 1166 yılında Manuel bu işi süratle halletmeyi aklına koyar ve Papa Alexander'a bir teklifte bulunur. Şizmaya son vermek amacıyla, teolojik ve liturjik konularda bazı ödünler vermeye ve papaya, değil Roma bütün İtalya'yı satın alacak kadar para yardımı yapmaya hazırdır. Karşılığında Alexander da ona imparatorluk tacını bahşedecek ve böylece imparatorluk tekrar bir çatı altında birleşecektir. Bu teklif tam zamanında yapılmıştır. Papanın baş destekçisi Sicilya Kralı Guglielmo 7 Mayıs'ta ölür. Adaşı olan oğlu ise henüz reşit değildir. Alexander bir yerlerden destek almak zorundadır ve bunun için Konstantinopolis'ten daha iyi bir adres bulamayacağı aşikârdır. Çok geçmeden iki kardinal imparatorun kafasında neler tasarladığını iyice anlamak üzere, Bizans başkentine doğru yola çıkar.

Ancak bir sonuca varılamaz. Her iki kilise de bir anlaşmaya varmaktan çok uzaktır. Bu görüşmeler hakkında bir şey bilmiyoruz. Ioannes Kinnamos'a göre, papa ilk şart olarak Manuel'in ikametgâhını Roma'ya taşımasını istemiştir. Eğer gerçekten öyleyse, Manuel'in bu teklifi reddettiğine hiç şüphe yoktur. Kardinaller var olan sorunlara hiçbir çözüm bulunamadan geri dönerler. Aradan yaklaşık bir yıl geçtikten sonra Manuel ikinci bir girişimde daha bulunur ama başarı elde edemez. Batı'da sevilmediğini

göz ardı etmiştir. Özellikle de İkinci Haçlı Seferi'nden beri Suriye ve Kutsal Topraklar üzerinde kötü niyetli planlar yaptığına, Frank liderlerini ortadan kaldırmak istediğine ve Doğu ritüellerini kabul ettirmeye çalıştığına inanılmaktadır. Ayrıca Alexander'ın bakış açısından, kendisi için çok fazla şey istediğini fark etmemiştir. Papanın destek arayışı onun üstünlük iddiasını hiç azaltmamıştır. İster bir ister iki imparatorluk olsun, İsa'nın yeryüzündeki vekili her zaman önceliğini koruyacaktır.

1170-75 yılları arasında Manuel Komnenos en güçlü dönemini yaşar. Doğu'da Haçlı devletlerine üstünlüğünü, bir hanedan evliliğiyle pekiştirerek kabul ettirmiş ve Selçuklu sultanını dize getirmiştir. Batı'da dostu (bazıları kölesi olarak nitelemektedir) III. Bela Macar kralı olmuş ve topraklarını genişletmiştir. Sırp Büyük Zupanı Stephan Nemanja'nın burnunu sürtmüş ve imparatorluğu dahilindeki Venedik gücünü kırmıştır. Tek başarısızlığı Güney İtalya'yı ele geçirememesidir. Bu istisna dışında, rolüne daha iyi layık olması beklenemezdi.

Ancak Doğu ve Batı arasında neredeyse iki bin kilometre vardır ve Manuel'in her an her yerde olamayacağı aşikârdır. Kılıç Arslan'la yaptığı antlaşmadan beri, on yılı aşkın zamandır Anadolu'ya sırtını çevirmişti. Elbette bu süre içinde Selçuklu sultanı boş durmamıştı. Gerçi imparatorluğa karşı düşmanca bir faaliyet içine girmekten kaçınmıştı ama sadece Nureddin kalıncaya kadar tüm Müslüman hasımlarını ortadan kaldırmayı başarmıştı. Nihayet 1173 yılında Konstantinopolis'e sultanın Musul atabeği ile entrikalar çevirdiği ve ikisinin bir askeri ittifak yapmak üzere oldukları haberi gelir. (İmparator Kılıç Arslan'ın Friedrich Barbarossa ile de görüştüğünü biliyor mudur acaba?) Manuel derhal Anadolu'ya geçer ve Philadelphia'da (Alaşehir) yüz yüze geldiği Kılıç Arslan, ılımlı bir şekilde kendisinin Hıristiyanlarla yaptığı ittifakı asla affetmeyen Nureddin'in isteklerine saygı duymaktan başka çaresi olmadığını anlatır. Manuel'e Bizans'ın endişelenmesine hiç gerek olmadığını ve önceki antlaşmalarını yenilemekten de çok mutlu olacağını belirtir.

O an için tehlike savuşturulmuştur. Ancak 15 Mayıs 1174 tarihinde kudretli Musul atabeği ölünce, uzun zamandır koruduğu ve desteklediği Danişmendliler Selçuk gücüne karşı savunmasız kalır. Kılıç Arslan hiç vakit kaybetmeden onların topraklarını istila edince, iki mülteci Danişmendli bey Bizans'tan yardım ister. Gelecek iki yıl diplomatik görüşmeler (sultan kaçamak cevap verip ağırdan alır ve defalarca başka barış antlaşmaları da yapmak istediğini yineler) ve önemsiz çatışmalarla geçer ve bu süre içinde Manuel mümkün olduğunca sınır kalelerini güçlendirmeye çalışır. Sonra 1176 yazında imparator Konya'ya doğru yola çıkar ve Laodikeia (Denizli yakınında) ve Yukarı Menderes Vadisi içinden geçerek Selçuk sınırına yakın dağlık bölgeye ulaşır. Orada yine cömert barış antlaşması şartları öne süren sultanın elçileriyle karşılaşır. Kıdemli subaylarının çoğu, ağır donanımlarıyla Selçukluların tüm stratejik yüksek noktaları tuttuğu dağlık bölgenin içinden yapılacak uzun yolculuğun tehlikesine dikkat çekerek (zira beraberlerinde mancınıklarını da getirmişlerdir) bu teklifi kabul

etmesini telkin ederler. Ne var ki, ordunun içinde ilk savaş deneyimlerini yaşamak için yanıp tutuşan bazı genç asiller yola devam etmek için ısrar edince, imparator da aptallık ederek onlara uyar.

Harabe halindeki Myriokephalon (Miryakefalon) Kalesi'ni hemen geçince, Manuel'in güzergâhında uzun Tzybritze Geçidi vardır. Bu o kadar dar bir geçittir ki, 17 Eylül günü içine giren Bizans ordusu beraberindeki eşyalarla birlikte on beş kilometrelik bir hat oluşturur. O ana kadar faaliyetlerini önemsiz taciz saldırılarıyla kısıtlayan Türkler, birden hücuma geçer ve orduyu dağın iki yanına dağıtarak, ateşlerini kasten yük hayvanlarına yoğunlaştırırlar. Çok geçmeden hayvan leşleri yolu geçilmez hale getirir. İmparatorun yeni karısının erkek kardeşi olan Antakyalı Baudoin, atlı birlikleriyle tepelere çıkıp düşmanın arasına dalınca, tüm adamlarıyla birlikte öldürülür. Manuel de aynı ruh halinde olsa, belki de her şey farklı olacaktır. Ancak bir anda cesaretini yitirir. Derhal toplanan savaş meclisinde, kıdemli subaylarına çekilmek niyetinde olduğunu söyler. Komutan Andronikos Kontostephanos şiddetle karşı çıkınca, tartışmaya kulak misafiri olan rütbesiz bir er, imparatoru şiddetle kınayarak, tamamen kendi tedbirsizliği nedeniyle kaybeden ordusunu şimdi de terkedip gitmekle suçlar. Manuel isteksizce kalmaya razı olur, ancak fena hâlde yara alan şanını bir daha asla eski haline getiremeyecektir.

Şafak söktüğünde, Selçuklular saldırıya kaldığı yerden devam eder ve bir süre için toplu katliamın kaçınılmaz olduğu düşünülür. Ancak sonradan ani bir sükûnet olur ve kampa çok güzel süslenmiş bir at üstünde gelen ulak, atın efendisinden hediye olduğunu söyler. Sultanın daha fazla kan dökülmesini istemediğini bildirir. Eğer imparator Dorylaion (Şarhöyük, Eskişehir) ve Sublaion (Gümüşsu) kalelerini tahrip etmeyi göze alırsa (her iki kaleyi de bir ya da iki yıl önce güçlendirmiştir) memnuniyetle bir barış antlaşması yapacaktır. Talihine inanamayan Manuel bu şartı kabul eder ve her iki ordu da geri çekilir.[90]

Niketas Khoniates eve dönüş yolunda imparatorun farklı bir güzergâh izlemek istediğini, ancak rehberlerinin ne ölçüde bir kıyım yaşandığını görmesi için aynı yerden gidilmesi konusunda ısrar ettiğini belirtmektedir. Ordusundan arta kalanlar, ani gelen barışla hakları olduğuna inandıkları ganimetlerden vazgeçmemekte direnen silahlı Selçuklu çetelerinin aralıklı saldırılarına maruz kalmaktadır. Acıklı bir yolculuk olur. Sonunda Sublaion'a ulaşan Manuel vaadini yerine getirip surları yıktırır. Birkaç gün sonra Philadelphia'ya vardığında, başkente tam teşekküllü bir felaket raporu gönderir ve savaşı Malazgirt'le karşılaştırarak, aradaki tek farkın kendisinin Romanos Diogenes gibi esir düşmemesi ve Kılıç Arslan'ın barış teklifinde bulunmasında yattığını belirtir.

Ancak bir soru açıkta kalmaktadır. Sultan neden böyle davranmıştır? Bizans

[90] Suriyeli Mikhael, sultanın yüklü bir para istediğinden de bahsetmektedir. Manuel ise İngiltere Kralı III. Henry'e yazdığı mektupta, Kılıç Arslan'ın tüm Hıristiyan savaş esirlerini geri vermeyi ve imparatorluğun tüm düşmanlarına karşı savaşmayı teklif ettiğini belirtmiştir. Ancak bu pek akla yakın gelmemektedir.

İmparatorluğu'nun etkin askeri gücünü yerle bir etmek için eline bulunmaz bir fırsat geçmişken, bu şansı neden tepmiştir? Bunu asla bilemeyeceğiz. Belki de zaferinin derecesinin farkında değildir. Belki kendisi de ağır kayıplar verdiğinden, savaşın nasıl biteceği konusunda en az Manuel kadar şüphelidir. Belki de gelecekte imparatorluğun diplomatik -hatta askeri- desteğine ihtiyacı olduğuna kanaat getirmiştir. Her halükârda tebaasının hiçbir engel olmaksızın Sakarya ya da Menderes vadilerine yayılması anlamına gelen iki kalenin de dağıtılması, küçümsenecek bir bedel değildir. Myriokephalion'un Manuel'in Anadolu'ya tekrar hâkim olma umutlarını suya düşürdüğüne de hiç şüphe yoktur. Küçük çaplı bir ya da iki girişimde daha bulunsa da, bunlar savunma ve misilleme niteliğinde olmaktan öteye gitmemiştir. Bir daha asla Doğu'ya büyük bir sefer düzenleyemeyecektir. Gelecekte parçalanan ordusu, ancak sınırları savunabilecektir.

Yine de bu hiçbir ciddi çatışma olmadığı anlamına gelmez. Konstantinopolis'e varan imparatorun çok geçmeden, resmen taahhüt etmesine rağmen Dorylaion surlarına elini bile sürmek niyetinde olmadığı anlaşılır. Bunun üzerine öfkelenen Kılıç Arslan, muhtemelen 1177 yılında (kesin tarih belli değildir) ordusunu imparatorluk topraklarına sokarak tüm Menderes Vadisi'ni ve Pisidia Antakyası (Yalvaç) ve Tralles'i (Aydın) talan eder. Ancak bu ve bunu izleyecek diğer harekâtlar, kalıcı bir istila harekâtından çok yağma akınları niteliğindedir ve bu nedenle de Anadolu haritasında büyük bir değişiklik yaratmamıştır.

Neticede Manuel Komnenos Doğu'da ne başarmıştır? Müslümanlar karşısında, yaptığı tek bir büyük hata sayesinde hiçbir şey elde edememiştir. Kılıç Arslan'la 1162 yılında yaptığı barış antlaşmasına fazlasıyla güvenerek, gelecek on iki yıl boyunca onu kendi haline bırakmıştır. Bu rahatlık (Konstantinopolis'te kaldığı üç ay süresince sultana verilen altın ve gümüş hediyelerin de katkısı olmuştur) sayesinde, Kılıç Arslan diğer Müslüman hasımlarını bertaraf etmiş ve Doğu Anadolu'da ciddiye alınacak tek güç haline gelmiştir. Böylece gereksiz cömertliği ve ileriyi görememesi sayesinde, birbirleriyle kavga halinde olan küçük hükümdarların yerine tek bir güçlü hâkim getirmiş, sonunda da onun tarafından bozguna uğratılmıştır.

1178 baharında Flandre Kontu Philip Kutsal Topraklar'dan dönüş yolunda Konstantinopolis'e uğrar. İmparator onu bildiğimiz konukseverliğiyle karşılar ve ona oğlu Aleksios'u tanıştırarak, Fransa'ya döndüğünde kızlarından birini oğluna eş olarak vermesi konusunda Kral Louis'in ağzını aramasını ister. Philip bu görevi kabullenir ve sorduğunda Kral Louis de razı olur. Böylece 1179 yılı Paskalya Bayramı'nda Fransa Prensesi Agnes (Louis'in üçüncü karısı Alix de Champagne'den olma kızıdır) Doğu'da yeni bir hayata başlamak üzere Konstantinopolis'e doğru yola çıkar. 2 Mart 1180 Pazar günü Büyük Saray'ın *triklinion*'unda Patrik Theodosios onu Aleksios ile evlendirerek başına tacını takar. Agnes dokuz, Aleksios on yaşındadır.

Bu Manuel'in son diplomatik başarısıdır. Birkaç hafta içinde ciddi şekilde has-

talanır. Hem aklen hem de bedenen zayıf düşerek (Myriokephalion'dan sonra asla kendine gelememiştir) kendini saray astrologlarının eline bırakır. Astrologlar da ona, daha on dört yıl daha yaşayarak ordularını zaferden zafere koşturacağı kehanetinde bulunurlar. Onlara o kadar güvenmektedir ki, son günlerine kadar Aleksios reşit oluncaya kadar vârisiyle ilgili düzenlemeler yapmayı reddeder. Bu arada dikkatleri önceki muğlak kehanetlerinden başka yöne çevirmeye çalışan astrologlar, depremler ve başka doğal afetlerden bahsetmeye başlarlar. Paniğe kapılan imparator yer altında sığınaklar yapılması ve hatta sarayın belli bölümlerinin yıkılması emrini verir.

Deprem falan olmaz, ancak Manuel Eylül ortalarında ölmek üzere olduğunu kabullenir. Gözyaşları içinde oğluna onu bekleyen zor günlerden bahseder. Ancak ona gerçek bir görev dağıtımı yapacak hâlde değildir. Sonra başıyla patriğin girmesi işaretini verir ve resmen astrologları tanımadığını ve onlara inanmadığını ilan eder. Sonra da derin bir iç çeker, nabzını kontrol eder ve bir keşiş kıyafeti getirilmesini ister. İmparator kıyafetleri çıkarıldıktan sonra, elinden geldiğince keşiş kıyafetini giymeye çalışır ve çok geçmeden de 24 Eylül günü, altmış yaşında ölür. Pantokrator Kilisesi'nde girişe yakın bir yere gömülür. Yıllar önce Boukoleon Limanı'ndan Büyük Saray'a kadar kendi omuzları üstünde taşıdığı ve İsa'nın çarmıhtan indirildikten sonra üzerine yatırıldığına inanılan Ephesos'tan getirilen ağır taş, mezarı üzerine konur.

Manuel'e üzülmemek elde değildir. Beş Komnenos imparatoru içinde en parlak ve en fazla hayal gücüne sahip olandır. İşin acı yanı bu özellikleri de mahvolmasına neden olmuştur. Babası ve büyükbabası Malazgirt'in verdiği zararı gidermek için sabırla adım adım ilerlemişlerdir. Manuel'in civa gibi aklı ise, imkânları çabuk görmüş ve derhal uygulamıştır. Olması gerektiği gibi, Doğu'daki ortama yoğunlaşmış ve Kılıç Arslan'ın yarattığı tehlikeyi fark etmiş olsa, belki de Anadolu'da Bizans egemenliğini tekrar kuracaktır. Ancak Batı hayranlığını devam ettirerek, dikkatini İtalya, Macaristan, Sırbistan, Venedik, Batı Roma imparatoru ve papaya çevirmiştir. Askeri ve diplomatik alanda çok sayıda zafer kazanmış ancak hiçbirini pekiştirmemiştir. Öldüğünde, tüm başarılarının geçici olduğu fark edilmiş ve imparatorluğu devraldığından daha kötü durumda bırakmıştır.

Hazine de iyi durumda değildir. Manuel'in diplomasisi, daha çok para yardımları, tatlandırıcılar ve rüşvet üzerine kurulmuştur. Savurgandır ve sadece dostları değil, tanıştığı herkese de lüzumundan fazla cömert davranmıştır. Çıktığı seferlerin boyutu ve sıklığı da hem para hem de asker açısından imparatorluğunu tüketmiştir. Babasının savaş suçlularına çeşitli bölgelerde toprak vererek, askerlik hizmetlerinden yararlanma politikasını sürdürmüş, böylece daha eski yüzyıllarda olduğu gibi küçük toprak sahibi asker düzenini yeniden canlandırmıştır. Ancak bu önlemler ihtiyaçlarını karşılaması için yetersiz kalmıştır. Sonuçta giderek artan sayıda ücretli asker çalıştırmak zorunda kalmış ve yerel halkın sırtından geçinen bu kitle, Niketas Khoniates'in deyimiyle "sadece paralarını değil, sırtlarındaki gömleği bile almıştır."

Doğal olarak bütün bunlar imparatorluk eyaletlerinde Manuel'in sevilmemesine

yol açmıştır. Ama öyle anlaşılıyor ki, Konstantinopolis'te de fazlaca dostu yoktur. Burada da sanatı, gelenekleri ve kurumlarına karşı duyduğu aşırı Batı hayranlığı sorun yaratmıştır. Tebaası Batı'dan gelen konukların her zaman Doğu'dan gelenlerden daha sıcak karşılanmasına ve özellikle yeni bir ev ya da saray inşa edilecekse, Batılı mimarların tercih edilmesine içerlemiştir. Resmiyete yakışmayan davranışları karşısında dona kalmış, örneğin zaten yeterince kötü olan Batı tarzındaki bir turnuvada kaygısızca Frank şövalyeleriyle aynı şartlar altında yarışmasını kaldıramamışlardır. Ayrıca, eski kafalı oldukları, modası geçmiş tarz ve geleneklere yapışıp kaldıkları için sürekli eleştirilmişlerdir. Yani halk gittiğine sevinmiştir.

Şansına tam zamanında ölmüş ve ektiklerini biçme işi haleflerine kalmıştır. Yapılacağını gayet iyi bildiği (zira son yıllarda bu konuda önemli kişiler onu ziyaret etmiştir) Üçüncü Haçlı Seferi'ne de yetişememiştir. Bu konuda suçlanamasa da, Bizans'ın başına gelecek talihsizliklerin çoğu onun eseridir. Arkasında ağır bir miras bırakmıştır. Ki bu miras, maalesef onun yerine geçenlerden çok daha iyilerini bile hüsrana uğratacak niteliktedir.

9

Korkunç Andronikos

[1180-1185]

Böylesine parlak ama yoz, hem korkunç bir tiran hem de birinci sınıf bir devlet adamı olmayı başaran bu prens, imparatorluğu kurtaracak güce sahipken, çöküşünü hızlandırmıştır. Onun varlığında, Bizans toplumunun tüm tipik özellikleri ve zıtlıklarının bir özetini görmek mümkündür. İyi ve kötünün tuhaf bir karışımı, hem zalim, acımasız ve kötü, hem de yüce, enerji dolu ve çalışkandır. Bu toplum ki, yüzyıllar boyunca, tarihinin en zorlu günlerinde ayakta kalmak ve yaşamak için gereken kaynakları bulmayı başarmış ve bu yönüyle anılmıştır.

Charles Diehl,
Figures Byzantines, Vol. II

II. Aleksios Komnenos sıradan bir çocuktur. Niketas Khoniates "kendini beğenmişlik ve gurur duygularıyla pohpohlanmış, en basit bir işi bile halletme yeteneğinden yoksun bu genç prensin bütün hayatını oyun, av ya da ahlaksızlık peşinde" geçirdiğinden bahsetmektedir. Bu arada annesi Antakyalı Maria kral naibesi sıfatıyla yönetim işini üstlenmiştir. Konstantinopolis'teki ilk Latin hükümdar olması nedeniyle, durum aleyhinedir. Bizanslılar kocasının Batı hayranlığından zaten yaka silkmiştir. Şimdi de haklı olarak, İtalyan ve Frank tüccarlarının hakları ve ayrıcalıklarının daha da artırılmasından korkmaktadırlar. Üstüne üstlük, Maria kendine baş danışman olarak yine aşırı Batı sempatizanı Kudüs kraliçesinin amcası ve Manuel'in yeğeni *Protosebastos* Aleksios'u seçince endişeleri daha da artar. Çok geçmeden danışmanının aynı zamanda aşığı da olduğuna inanılır. Gerçi güzelliği tüm Hıristiyan âleminde dillere destan olan imparatoriçenin onda ne bulduğu anlaşılır gibi değildir. Niketas şöyle tasvir eder:

"Günün büyük kısmını yatakta geçirir, perdeler içeri neredeyse hiç gün ışığı sızmayacak kadar kapalıdır... Vahşi hayvanlar gibi, ne zaman güneş çıksa, kendine karanlık bir köşe arar. En büyük zevki de, ilerleyen yaşı nedeniyle dökülen dişlerini parlatarak diğerlerinin arasına koymaktır."

Hoşnutsuzluk artınca, çeşitli komplolar planlanmaya başlanır. Bunlardan en önemlisi Maria'nın adaşı ve üvey kızınınkidir. Komplo ortaya çıkarılır ve Maria kocası Rainier de Montferrat ve diğer yandaşlarıyla birlikte Ayasofya'ya kaçar. Ancak kral naibesi imparatoriçe kutsal yerlere duyulan saygıyı dikkate almaz. Muhafızlara suçluları yakalama emri verilir ve Büyük Kilise bizzat patriğin arabuluculuğuyla kirletilmekten kurtulur. Bu olay Bizanslıları çok sarsar ve sonrasında patriğin bir manastıra gönde-

rilmesiyle yönetim şimşekleri iyice üstüne çeker. Halk ona bu kadar kızmışken, Maria üvey kızını cezalandırmaya cesaret edemez. Sonradan Konstantinopolis halkı topluca patriği manastırdan çıkarıp omuzları üstünde Konstantinopolis'e taşıdığında da kılını dahi kıpırdatmaz. Bütün mesele bundan daha beceriksizce ele alınamazdı.

İlk darbe girişimi başarısızlığa uğramıştır. Ancak imparatorun akrabalarından çok farklı bir adam yeni bir tehdit oluşturmaktadır. İmparatorun kuzeni (*Sebastokrator* Isaakios'un oğludur) Andronikos Komnenos bir fenomendir. 1182 yılında altmış dört yaşında olmasına rağmen, kırklarında göstermektedir. Uzun boylu ve mükemmel bir fiziki yapıya sahiptir. Zekâsı, yakışıklılığı, etkileyici ve esprili konuşma tarzı, centilmenliği ve yatakta ve savaş alanında gösterdiği dillere destan başarıları ona emsalsiz bir ün kazandırmıştır. Uzayıp giden bir zafer listesi, ancak ondan geri kalmayacak bir de skandal listesi vardır. Bu skandallardan özellikle üçü Manuel'i çileden çıkarmıştır. Birincisi Andronikos kendi öz kuzeni (imparatorun yeğeni) Prenses Eudokia Komnena ile aşk yaşadığında çıkan söylentilere "tebaası daima efendisinin ardından gider ve aynı fabrikanın ürettiği iki parça aynı derecede kabul görür" sözleriyle cevap verir. Kastettiği de, Manuel'in amca-yeğen ilişkisinin sınırlarını aştığı gayet iyi bilinen, Eudokia'nın kardeşi Theodora ile olan yakınlığıdır. Birkaç yıl sonra da Kilikia'da ordulara kumanda ederken, Antakyalı Philippa'yı baştan çıkarmak amacıyla, kasten firar eder. Bu hareketiyle de şimşekleri üstüne çekeceğini gayet iyi biliyor olmalıdır. Philippa sadece hüküm süren prens III. Bohemond'un değil, Manuel'in karısı İmparatoriçe Maria'nın da kız kardeşidir. Andronikos açısından ise bu durum meseleyi daha da eğlenceli kılar. Kendinin kırk, avının ise sadece yirmi yaşında olması, penceresinin altında ona serenat yapmasına engel olmaz. Birkaç gün sonra listesine yeni bir isim ekler.

Gönülleri bir kere fethedince, tadını çıkarmak için daha fazla aynı yerde kalmamaktadır. Öfkeden deliye dönen Manuel, onu derhal geri çağırtır. Bohemond da bu skandala göz yummayacağını açıkça belirtmiştir. Prensesin cazibesinin hayal kırıklığına uğrattığı da ihtimal dahilindedir. Andronikos, Kudüs Kralı Aimery'nin emrine girmek üzere Filistin'e doğru yola çıkar ve orada ilk defa başka bir kuzeniyle tanışır. Yirmi bir yaşındaki Kraliçe Theodora, Aimery'nin selefi Kral III. Baudoin'in dul eşidir. Andronikos hayatının aşkını bulmuştur. Çok geçmeden, Theodora ile birlikte Aimery'nin hizmetlerine karşı ona bahşettiği yeni toprağı Beyrut'a doğru yola çıkar. Akrabalıkları evlenmelerine engel olduğundan, sıcak onları rahatsız edene kadar Beyrut'ta gayrımeşru ilişkilerini sürdürerek yaşarlar.

Müslüman hâkimiyetindeki Doğu'da bir süre dolandıktan sonra, imparatorluğun hemen doğu sınırında yer alan Koloneia'ya yerleşirler. Yanlarında geçimlerini sağlayacak kadar para da getirmişlerdir. Ancak Theodora iki küçük oğluyla birlikte Trapezos (Trabzon) dükü tarafından esir alınıp Konstantinopolis'e gönderilince, bu mutluluklara sona erer. Bu kayıpla dünyası başına yıkılan Andronikos, derhal Konstantinopolis'e gelip kendini imparatorun ayakları altına atarak, metresi ve oğullarının geri verilmesi

karşılığında ne isterse yerine getireceğini bildirir. Manuel her zamanki gibi hoşgörülü davranır, neticede Theodora onun da yeğenidir. Elbette böylesine adı çıkmış bir ailenin başkentte kalmasına izin veremezdi. Onun yerine, huzur içinde köşelerine çekilmeleri umuduyla, çifte Karadeniz sahilinde hoş bir şato bahşeder.

Ancak öyle olmaz. Andronikos'un gözü her zaman imparatorlukta olmuştur ve Manuel'in ölümü ve halkın imparatoriçeden giderek daha fazla şikâyetçi olması haberleri üzerine, beklediği fırsatı yakaladığına kanaat getirir. Tebaasının küçümseyerek "yabancı" adını taktığı Antakyalı Maria'nın aksine, gerçek bir Komnenos'tur. Çalışkan, yetenekli ve kararlıdır ve böyle bir anda romantik geçmişi ona büyük bir cazibe katar. 1182 yılında başkente doğru yola çıkar. Eski büyü her zaman olduğundan daha güçlüdür. İlerlemesini durdurmak için gönderilen ordular, ona karşı savaşmayı reddeder. Generalleri Andronikos Angelos teslim olur ve ona katılır[91]. Çok geçmeden donanmaya komuta eden amiral de aynı şekilde davranır. İlerledikçe ona tezahürat etmek isteyen insanlar evlerinden çıkıp yollarına dizilirler. Daha Boğaz'ı geçmeden Konstantinopolis'te isyan başlar ve iki yıldır gelişen olayların fazlasıyla katkıda bulunduğu yabancı düşmanlığı çığırından çıkar. Şehirdeki her Latin, kadın, çocuk, yaşlı demeden kıyıma uğrar. Yaşadıkları mahalleler ateşe verildiğinde, hastanelerdeki hastalar bile nasibini alır. Kaçmaya bile cesaret edemeyen *protosebastos* sarayda ele geçirilir ve zindana atıldıktan sonra Andronikos'un emriyle kör edilir.[92] Genç imparator ve annesi, Philopation villasına gönderilirler.

Onları umduklarından daha da kötü bir kader beklemektedir. Andronikos'un zaferi, onun karakterinin zalimlik ve gaddarlıkla dolu diğer yanını ortaya çıkarmıştır. Bütün gücü eline geçirse de henüz imparator değildir. Böylece bütün soğukkanlılığıyla kendisi ve taht arasında duran herkesi ortadan kaldırmaya başlar. İlk olarak Prenses Maria ve kocası, aniden ve esrarengiz şekilde ölür, ama kimse zehirden şüphelenmez. Sonra sıra imparatoriçeye gelir. On üç yaşındaki oğlu annesinin ölüm fermanını imzalamaya zorlanır ve Maria zindanda boğulur. 1183 yılı Eylül ayında Andronikos tahta ortak olur. Aradan iki ay geçtikten sonra Aleksios da iple boğularak öldürülür ve cesedi Boğaz'a atılır. Niketas bu nedenle "imparatorluk bahçesindeki bütün ağaçların kesildiğinden" bahseder. Geriye tek bir formalite kalmıştır. Aleksios kısa hayatının son üç buçuk yılını, evlendikten sonra yeniden vaftiz edildiğinde Anna adını alan Fransız Agnes'le evli geçirmiştir. Kocası ortadan kaldırılır kaldırılmaz, altmış dört yaşındaki yeni imparator on iki yaşındaki imparatoriçe ile evlenir ve günümüz yazarlarından birinin inancına göre de,[93] evliliği tamamına erdirir.

---

[91] Andronikos Komnenos Angelos ona katıldığında her zamanki şakacı tavrıyla "Bak! Tıpkı İncil'de yazdığı gibi oldu: Sana yolunu açması için meleğimi (Yunanca Angelos) göndereceğim!" der.

[92] Ancak çok geçmeden yeniden görmeye başlar ki, İngiliz gardiyanların (muhtemelen Varegler) yeterince uyumasına izin vermemelerinden şikâyet eden resmi bir dilekçe verir.

[93] Diehl, *Figures Byzantines*, Vol II. Eserinde Andronikos ve Agnes'in kısa biyografilerine de

Hiçbir yönetim bundan daha elverişli başlayamazdı. Ancak bir bakıma Andronikos, imparatorluğa Manuel'den daha fazla yarar sağlamıştır. Her nerede ve her ne şekilde olursa olsun, görevini kötüye kullananları affetmemiştir. Ancak yönetim mekanizmasından bu yozlaşmayı ortadan kaldırdıkça, kendi gücünü sağlamlaştırmak için bizzat bozulmuştur. Tek silahı şiddet ve kaba güçtür. Askeri aristokrasiye karşı sürdürdüğü yerinde savaş, giderek bir kan gölüne ve kıyıma dönüşür:

> "Prusa (Bursa) asmaları aşağı sarktı, ama üzümler değil, üzerlerine asılan cesetler yüzünden. Oradan indirilip gömülmelerini de yasakladı. Çünkü güneşte kurumalarını istiyordu, böylece rüzgâr estiğinde, tıpkı meyve bahçelerinde kuşları korkutan korkuluklar gibi, sağa sola sallanacaklardı."

Ancak çok geçmeden korkma sırası Andronikos'a gelir. Artık eskisi gibi sevilmemektedir. İmparatorluğun kurtarıcısı bir canavara dönüşmüştür. Havada yine isyan ve eylem kokusu vardır. Hem başkent hem de eyaletlerde komplolar dal budak salmıştır. Her yer vatan haini doludur. İmparatorun eline düşenler, çoğunlukla onun önünde, zaman zaman da onun elinden işkence görerek öldürülmektedir. Pek çoğu da çok iyi karşılanacaklarını bildikleri Batı'ya kaçarlar. Zira Andronikos'un da gayet iyi bildiği gibi, 1182 kıyımını unutmayan Batı'da da kara bulutlar toplanmaktadır. 1182 yılında, önceden Manuel'le olan kişisel dostluğu nedeniyle sessiz kalan Macaristan Kralı III. Bela, imparatorun sadece birkaç yıl önce fethettiği Dalmaçya, Sırbistan'ın büyük bölümü ve Sirmium'u geri alır. 1183 yılında da Sırp Büyük Zupanı Stephan Nemanja ile ittifak yaparak imparatorluk topraklarını istila eder. Belgrad, Braniçevo, Niş ve Sofya öylesine talan edilir ki, altı yıl sonra bu şehirlerden geçen Üçüncü Haçlı Seferi askerleri sadece terk edilmiş harabelerle karşılaşır.

Asya tarafında da sorun vardır. Ama sorun Müslümanlardan değil, Andronikos'un (kendisi de onların bir parçası olmasına rağmen) özellikle kin beslediği toprak sahibi askeri aristokratlardan kaynaklanmaktadır. Gerçekten de, ikinci derece kuzenlerinden biri (Manuel'in büyük yeğeni Isaakios Komnenos) stratejik açıdan çok önemli Kıbrıs Adası'nda resmen politik bağımsızlığını ilan edecek kadar ileri gider. Bunun imparatorluğun parçalanmasına yönelik ilk adım olduğu söylenebilir.

Ancak en büyük tehdit, Bizans'ın en eski ve en kararlı düşmanlarından biri olan Norman Sicilyası'ndan gelir.

1185 yılı Ocak ayı başında, Arap gezgin İbn-i Cübeyr batı Sicilya'da yer alan Trapani Limanı'ndan, anavatanı İspanya'ya dönmek üzere bir Ceneviz gemisine biner. Yola çıkmadan bir ya da iki gün önce, Palermo hükümetinden bir emir gelir. Yeni bir emre kadar liman dış trafiğe kapatılacaktır. Büyük bir savaş donanması hazırlanmaktadır. Bu donanma güvenle yola çıkana kadar, başka hiçbir geminin yola çıkmasına izin verilmeyecektir.

---

yer vermiştir. Theodora'ya ne olduğu belli değildir. Öldürülmüş olma ihtimali yüksektir, ama belki de yaşının genç olması nedeniyle bir manastıra kapatılmıştır.

Buna benzer bir emir aynı anda tüm Sicilya limanlarına da gönderilir. Eşi benzeri görülmemiş bir güvenlik ambargosu uygulanacaktır. Adada dahi çok az insan gerçekte neler olduğundan haberdardır. İbn-i Cübeyr donanmanın büyüklüğü, amacı ve hedefi konusunda her kafadan bir ses çıktığından bahseder. Kimi on bir yıl öncesinde bir Sicilya donanmasının felakete uğradığı Alexandria'ya (İskenderiye) gideceğini, kimi de son dönemlerde Sicilyalı yağmacıların sevilen bir hedef haline getirdikleri Mallorca'ya doğru yola çıkacağını anlatmaktadır. Ama içlerinde Konstantinopolis'e gideceğine inananların sayısı da az değildir. Geçen sene Doğu'dan gelen bütün gemiler, Andronikos'un insanın kanını donduran son vahşet hikâyelerinden bahsetmektedir. Şimdi de Sicilya'ya kaçmaya çalışan mülteciler arasında, İmparator II. Aleksios olduğunu iddia eden esrarengiz bir gencin de bulunduğu söylentileri dolaşmaya başlamıştır. Eğer söylenenler gerçekten doğruysa ve bu genç hikâyesiyle kralı ikna ettiyse, İyi Guglielmo'nun[94] onu tekrar tahta geçirmek için bu savaş seferini düzenlemesinden daha doğal ne olabilirdi ki?

Böyle birinin gerçekten Palermo sarayına gelip gelmediğini asla öğrenemeyeceğiz. Hikâyenin inanılmayacak bir yanı yoktur. Andronikos tarzındaki darbe girişimlerinin tahtta hak iddia eden bir ya da iki sahtekâr çıkarması normaldir. Robert Guiscard 1081 yılında Bizans macerasına başlamadan önce elini güçlendirmek için böyle bir olayı aydınlığa kavuşturmuştu. Selanik Başpiskoposu Eustathios da (onun hakkında çok şey duyacağız) İbn-i Cübeyr'in yazdığı tarihten kısa süre önce kuzey Yunanistan'da sahte bir Aleksios dolaştığını varsaymaktadır. Ancak bu söylenti doğru olsun ya da olmasın, Guglielmo'nun bu işe kalkışmak için bir cesaret sorunu yaşamadığına şüphe yoktur. Bu arada Manuel'in yeğenlerinden biri (ki onun adının da Aleksios olması işleri daha da karıştırmaktadır) Sicilya'ya kaçıp saraya kabul edildiği günden beri, krala Konstantinopolis'e ilerleyip Andronikos'u devirmesi konusunda baskı uygulamaktadır.

1184-85 kışında Guglielmo Messina'dadır. Askerlik yapmayı sevmemiş ve zorunlu kalmadıkça sefere çıkmamıştır. Ancak bu sefer hazırlıklarını bizzat ele alır. Açıkça kabullenmese de, Bizans tahtına göz dikmiştir. Gönderdiği güç de bu ödüle layık olmalıdır. Hem karadan, hem de denizden Sicilya sahillerinin hiç görmediği bir güç yaratılmalıdır. Öyle de olur. Demir alma günü geldiğinde, kuzeni Lecce Kontu Tancred yönetimindeki donanma iki ila üç yüz gemiden oluşmakta ve seksen bin adam taşımaktadır. Bunlara beş bin şövalye ve atlı okçulardan oluşan özel bir müfreze de dahildir. Bu devasa kara ordusuna Tancred'in eniştesi Acerra Kontu Richard ve Niketas'ın bir tasviri dışında hakkında hiçbir şey bilmediğimiz Baudoin adında biri birlikte komuta etmektedirler.

> "Sıradan biri olmasına rağmen, kral onu çok severdi. Askeri meselelerdeki uzun yıllara dayanan tecrübesi nedeniyle, mareşal rütbesine getirilmişti. Kendini sadece, kar-

[94] Sicilya Kralı II. Guglielmo (İyi) 1166 yılında babası I. Guglielmo'nun (Kötü) ölümü üzerine tahta çıkmıştır.

nı üstündeki neredeyse uçacakmış hissini veren kılları nedeniyle değil, çok daha kısa zamanda çok daha iyi işleri, üstelik hiç kan dökmeden becerdiği için, Büyük İskender'le karşılaştırmaya bayılırdı."

Gemiler 11 Haziran 1185 günü Messina'dan kalkar ve Durazzo'ya doğru yola çıkar. Her ne kadar Guglielmo'nun tüm Sicilya limanlarını mühürleme girişimi tam başarıyla sonuçlanmasa da -İbn-i Cübeyr'in Cenevizli kaptanları Trapani'de para yedirmekte zorluk çekmemişlerdir- güvenlik önlemleri işe yaramış olmalıdır ki, Andronikos hazırlıksız yakalanır. Uzun zamandır Batılılara güvenmediğini biliyoruz. İmparatorluğunun Adriyatik'teki en büyük limanı ve Makedonya ile Trakya üzerinden Konstantinopolis'e gelen ana yolun başlangıç noktası olarak, Durazzo'nun tek olasılık değilse bile, Sicilyalılar açısından en aşikâr köprübaşı olacağını hesaba katması gerekirdi. Buna rağmen, şehir surlarını takviye etmek ya da bir kuşatmaya hazırlamak için çok az çaba sarf etmiştir. Hücumun an meselesi olduğunu haber aldığında, derhal en tecrübeli generallerinden Ioannes Branas'ı olaya el koyması için Durazzo'ya göndermiş, ancak şehre Sicilya donanmasından sadece bir ya da iki gün önce varan Branas, kayda değer bir önlem alamamıştır.

Durazzo bundan 103 yıl önce de, Normanların eline geçmiştir. Ancak o dönemde, her iki tarafın da kahramanca dövüştüğü uzun ve zorlu bir savaş olmuştur. Bizans ordusuna bizzat imparator, Norman ordusuna ise dönemin en parlak savaşçılarından Robert Guiscard ve oğlu Bohemond kumanda etmiştir. Robert'ın karısı Lombard Sigelgaita da kahramanlık konusunda kocası ve üvey oğlundan geri kalmamıştır. Vareg muhafızların balta savuran gözü pek İngilizlerinin hepsi can vermiştir. Ancak şimdi her şey çok farklıdır. Hiç şansı olmadığını bilen Branas, savaşmadan teslim olur. Donanmanın Messina'dan yola çıkışının üstünden iki hafta bile geçmeden, 24 Haziran'da Durazzo Sicilya hâkimiyetine geçer.

Bundan sonra Balkan Yarımadası'ndaki ilerleme süratli ve sorunsuz olur. İşgalcileri engellemek için hiçbir girişimde bulunulmaz. 6 Ağustos'ta tüm kara orduları Thessaloniki (Selanik) surları dışında kamp kurar. Ayın 15'inde Peloponnessos Yarımadası'nı dolaşan donanma liman ağzında yerini alır ve kuşatma başlar.

Thessaloniki 1500 yıllık geçmişe sahip Hıristiyan geleneği Aziz Paulus'a kadar giden gelişmiş ve zengin bir şehirdir. Deniz üssü nedeniyle Ege'ye hâkimdir. Ticaret merkezi olarak Konstantinopolis'le boy ölçüşmekte, hatta er yıl Ekim ayında yapılan ticaret fuarında, Avrupa'nın her yanından gelen tüccarlar iş görüşmeleri yapmak üzere Afrika ve Levant'tan gelen Arap, Yahudi ve Ermeni meslektaşlarıyla buluştuklarında, onu gölgede bile bırakmaktadır.[95] Bu fuar sayesinde şehir, surların hemen iç tarafında kendi mahallelerinde yaşayan sürekli oturumlu Batılı bir tüccar topluluğuna

[95] Bu fuar aralıklı olarak günümüze dek sürdürülmüştür. Selanik baskın Yahudi topluluğunu Osmanlı döneminde de korumuştur. İkinci Dünya Savaşı'nda ise sayıları 50.000'e varan Sefaradi nüfusu, Polonya'ya sürüldükten sonra yok olmuştur.

sahip olmuştur. Gelecek günler içinde çoğu İtalyanlardan oluşan bu topluluğun kuşatmacılara büyük faydası olacaktır.

Ne var ki, Thessaloniki'nin 1185 yazında başına gelecek felaketten yabancılar değil, kendi askeri valisi David Komnenos sorumludur. İmparatorun, düşmana her fırsatta ve tüm gücüyle saldırma kesin emrine[96] ve Durazzo'da Branas'ın tam aksine, savunmaya hazırlanmak ve erzak depolamak için yeterince vakti olmasına rağmen, hiçbir şey yapmamıştır. Daha kuşatmanın henüz başladığı günlerde, okçularının okları bitmiş, çok geçmeden de mancınıklara koyacak kaya parçası kalmamıştır. Bunlar yetmezmiş gibi, hiç gözden geçirmediği su sarnıçlarının bazılarının su sızdırdığı fark edildiğinde, geç kalınmıştır. Bütün bunlara rağmen, en ufak bir utanma ya da sıkılma belirtisi göstermemiştir. Onu şahsen tanıdığı anlaşılan Niketas Khoniates, şöyle yazar:

> "Bir kadından zayıf, bir geyikten daha ürkektir. Düşmanı püskürtmek için bir çaba sarf etmekten ziyade, ona aval aval bakmayı tercih eder. Garnizon hücum etmeye can atsa bile, av köpeğini geri çeviren bir avcı gibi, ona engel olurdu. Asla bir silah taşıdığı, miğfer ya da zırh taktığı görülmemiştir... Düşmanın koç başlı kütükleri duvarları yerle bir ettiğinde, kahkahalarla güler ve kendine güvenli bir köşe bulup, etrafındakilere "Şu yaşlı bayana kulak verin! Nasıl da gürültü yapıyor!" derdi. Bu sözleriyle düşmanın en büyük katapultunu kastederdi."

Bu korkunç günler sırasında Niketas Thessaloniki'de değildir. Anlattıkları büyük ihtimalle şehrin başpiskoposu Eustathios'un tanıklık ettiklerine dayanmaktadır. Her ne kadar bir Homeros uzmanı olsa da, Eustathios bir üslupçu değildir. Gerçek bir Bizans vatanperveri olarak, Latinlere olan nefretini asla gizleme gereği görmemiştir. Kendi açısından bakıldığında, onları barbar olarak görmesini anlayışla karşılamak gerekir. Yine de tüm abartılı ve taraflı anlatımına rağmen, onun yazdığı *Thessaloniki'nin Latin Fethinin Tarihi* kuşatma ve sonrasıyla ilgili görgü tanıklığına dayanan tek eserdir. Ancak hiç de güzel bir hikâye değildir.

Uygun şekilde hazırlanmış ve savunulmuş olsa dahi, Thessaloniki'nin Sicilyalıların çok yönlü ve sert saldırılarına uzun süre karşı koyabilmesine imkân yoktur. Garnizon komutanlarının izin verdiği ölçüde cesurca dirense de, çok geçmeden doğu burçları parçalanmaya başlar. Bu arada Batı tarafında surların içinde bulunan bir grup Alman ücretli askerine kapıları açmaları için rüşvet verilir. 24 Ağustos sabahı, Sicilya orduları her iki yönden aynı anda Bizans İmparatorluğu'nun ikinci şehrine doluşurlar.

Bu kadar büyük Sicilya ordusu içinde yüzlerce Yunan kökenli asker bulunmalıdır. Apulia'da, Kalabriya'da ve hatta adada Yunan toplulukları yakınında büyümüş, onların

---

[96] "Andronikos "Şehrin korunmasına dikkat et, İtalyanlardan korkma, onların üstüne atla, onları ısır, onları sok!" diye emir vermiştir. Söyledikleri tamı tamına böyledir, ama ne demek istediğini sanırım bir tek kendisi biliyordur. Ancak bu tür şeylerle dalga geçmeyi sevenler, hiç de hoş olmayan yorumlar yapmıştır ki, burada onları tekrarlamaya hiç niyetim yok" (Niketas).

âdetleri ve dini geleneklerine aşina, hatta birkaç kelime bile olsa dillerini konuşan yüzlerce asker olmalıdır. Bu adamların daha az kültürlü yazgı arkadaşları üzerinde ılımlı bir etki yarattıklarını yazmak hoş olurdu. Ancak hiç de öyle olmamış ya da yapmak isteseler bile başaramamışlardır. Sicilyalı askerler kendilerini Thessaloniki'nin, sekiz yüzyıl önce hipodromda Büyük Theodosius'un yedi bin vatandaşını kılıçtan geçirdiği günden beri görmediği bir vahşet ve şiddet âlemine kaptırmıştır.[97] Eustathios'un bu olaydaki ölü Bizanslı sayısını da yedi bin olarak vermesi, herhalde basit bir tesadüf değildir. Ancak Norman komutanların dahi beş bin kişi olduklarını tahmin etmesi, sayının aşağı yukarı doğru olduğunu göstermektedir. Ancak yapılanlar sadece cinayetten ibaret değildir. Kadınlar ve çocuklar şiddete maruz kalmış, evler yakılmış ve talan edilmiş, kiliseler kirletilmiş ve tahrip edilmiştir. Özellikle kiliselerin taciz edilmesi şaşırtıcıdır. Tüm Norman Sicilyası tarihinde çok az sayıda kutsal şeylere saygısızlık örneği vardır ve hiçbiri bu boyutta değildir. Latinlerden zaten fazla bir şey beklemeyen Yunanlar bile korkmaktan ziyade dona kalmışlardır. Niketas şöyle anlatır:

> "Bu barbarlar altara kadar taşıdıkları şiddet hareketlerini kutsal ikonaların huzurunda bile sürdürdüler. Bizim ikonalarımızı tahrip etmek istemeleri, onları yemek pişirmek için yaktıkları ateşlerde odun olarak kullanmaları yeterince tuhaftır. Daha beteri, meleklerin bile önünde titrediği altarların üzerinde dans edip saygısız şarkılar söylediler. Sonra da kilisenin her yanına işeyip yerleri sidikleriyle âdeta yıkadılar."

Bir dereceye kadar yağma yapılması beklenen bir şeydir. Başarılı bir kuşatmanın ardından her ordunun hak ettiği bir ödüldür ve roller değiş tokuş edilse Yunanların da aynı şekilde davranacaklarına hiç şüphe yoktur. Ancak bu tür vahşet başka bir şeydir ve Baudoin de derhal sert önlemler alır. Şehre sabahın ilk saatlerinde girilmiş ve akşam olduğunda en azından görünürde tekrar düzen sağlanmıştır. Derken lojistik problemler başlar. Thessaloniki seksen bin adamın ani istilasıyla başa çıkacak donanıma sahip değildir. Var olan erzak Sicilyalıların gırtlağına gider ve yerel halk açlık sıkıntısı çekmeye başlar. Ölülerin imha edilmesi de ayrı bir sorun yaratır. Bu işin halledilmesine az bir süre kalmıştır ki, Ağustos sıcağı yapacağını yapar. Çıkan salgın kalabalık nedeniyle çabucak yayılır. Buna bir de aşırı derecede taze şarap tüketimi eklenince, işgal ordusundan yaklaşık üç bin kişi ölür. Yerel halktan kaç kişinin öldüğü ise bilinmemektedir.

Başlangıçtan itibaren ciddi inanç sorunları da yaşanır. Latinlerin kiliselerin çoğunu kendileri için kullanmalarına rağmen, bir kısım asker Yunanların elinde kalan kiliselere de girerek, ayinleri kesip rahipleri yuhalayarak susturur. Israrcı ve ritmik bir tokmak sesiyle aniden irkilen bir grup Sicilyalı, bunu bir isyan işareti olarak algılayıp silahlara sarıldığında daha da tehlikeli bir olay yaşanır. Neyse ki tam zamanında, bu sesi Ortodoks cemaatinin duaya çağrılması için kullanılan tahta kalas *semantron*'un çıkarttığı açıklanır ve tehlike savuşturulur.[98]

---

[97] Bkz. *Bizans Tarihi I (Erken Dönem)*, s. 95-96.

[98] *Semantron*'a vurulmasının sembolik önemi çok büyüktür. Kilise Nuh'un gemisini betimler

Bir ya da iki hafta içinde, hiç kolay olmasa da geçici bir uzlaşma sağlanır. Baudoin sezgisi güçlü bir lider olduğunu kanıtlar ve teknik açıdan bir mahkûm olmasına rağmen, Eustathios da gereksiz yere sürtüşme çıkmaması için çok çaba sarf eder. Onun müritleri ise kısa sürede, gerçek fiyat ve değerden fazla bir şey anlamayan yabancılardan para kazanılacağını fark eder. Çok geçmeden Eustathios Thessaloniki kadınlarının nasıl da rahatlıkla kendilerini Sicilya askerlerine teslim ettiklerinden yakınır. Ancak şehrin hem içinde hem de dışında genel hava çok gergindir ve ordu geride sadece küçük bir garnizon bırakarak, savaşa devam etmek üzere Doğu'ya doğru yola çıktığında, hem Yunanlar hem de Sicilyalılar derin bir nefes almış olmalıdır.

Bu arada Andronikos düşman ilerleyişini durdurmak için Thessaloniki'ye en az beş ayrı ordu göndermiştir. Güçlerinin bu şekilde parçalanışı da imparatorluğun giderek artan istikrarsızlığına başka bir belirtidir. Tek bir yetkin komutan altında birleşmiş olsalar, belki de şehri kurtarabileceklerdir. Sicilya ordusunun başkentlerine doğru ilerlediğini gören beş ordu da hipnotize olmuş gibi yolun kuzeyindeki tepeliklere çekilir. Baudoin'in öncü kuvvetleri aşağı yukarı Konstantinopolis'in yarı yolunda bulunan Mosynopolis'e vardığında meydana gelen bir olayla, her şey işgal kuvvetlerinin felaketiyle sonuçlanacak şekilde değişir. Artık sabrı taşan tebaası Andronikos Komnenos'a baş kaldırmış ve onu öldürmüştür.

Konstantinopolis'te Thessaloniki'den gelen haberler halk arasında panik yaratır. Andronikos ise tutarsız karakterine uygun şekilde tepki verir. Bir yandan şehrin savunması için önlemler alır. Surların durumu dikkatle gözden geçirilir ve surlara çok yakın mesafede inşa edilen evler kuşatma ordusunun girişini kolaylaştırma tehlikesine karşı yıkılır. Yüz gemilik bir donanma derhal harekete geçirilir ve erzakla doldurulur. Gerçi Sicilya donanmasının ancak yarısı büyüklüğündedir ama (ki yaklaştığı haber alınmıştır) Marmara ve Boğaz'ın güvenli sularında amacına hizmet edecektir.

Ancak başka zaman ve başka durumlarda tamamen kayıtsız kalmakta ve kendini sefahatin kollarına bırakmaktadır. Tahta çıkışından beri geçen üç yıl içinde, giderek ahlaksız bir hayat sürmeye başlamıştır.

> "Bir gecede Thyestes'in elli kızıyla birden yatan Herakles'e özeniyordu.[99] Kendini güçlü kılmak için, enerjisini artıracak merhemler sürüyordu. Düzenli olarak da Nil'de avlanan, *scincus* adında timsaha benzer bir balık yiyordu. Her ne kadar çoğu kişide tiksinti uyandırsa da, bu balığın şehvet artırıcı fonksiyonu vardı."

---

ve boyu iki metreye yaklaşan kalası omuzlarında taşıyan keşiş, elindeki küçük bir tahta çekiçle üzerine vurarak, Nuh Peygamber'in ona katılmak üzere seçilenleri toplarken çıkardığı alet seslerine emsal yaratır. Osmanlı döneminde, kilise çanları yasaklandığında *semantron* kullanılmaya devam edilmiştir. Günümüzde pek duyulmamakta ve düzenli şekilde sadece Aynoroz Dağı ve bazı izole köy manastırlarında kullanılmaktadır.

[99] Niketas burada yanılıyor. Kızların babası Thyestes değil, Thespios'tur. Herakles'in yerine getirmesi gereken bu on üçüncü ödev herhalde içlerinde en zor olanıdır. Ancak başarı oranı da kayda değerdir: Kızların hepsi erkek çocuk, hatta bazıları ikiz doğurmuştur.

Şimdi de zalimliğini daha da artıran bir işkence hastalığına tutulmuştu. Niketas ölüm fermanı vermediği bir günün onun açısından kayıp bir gün olduğundan bahsetmektedir: "Kadın erkek herkes endişe ve korku içinde yaşıyordu. Geceleri bile katledilen insanların hayaletleri kâbusa dönüştüğü için rahat bir uyku uyuyamıyorlardı." Konstantinopolis uzun tarihinde hiç görmediği kadar korkunun hâkim olduğu bir dönemden geçiyordu ve bu ortam 1185 yılı Eylül ayında çıkarılan bir fermanla düşmanla işbirliği yapmaları tehlikesine karşı tüm mahkûm ve sürgünlerin aileleriyle birlikte katledileceği haberiyle iyice gerginleşti.

İmparatorluğun şansına devrim tam da trajediyi önleyecek zamanda yapılır. Fitil, normalde kendi halinde bir asil olan imparatorun yeğeni Isaakios Angelos'un (bir kâhin onun İmparator olacağı kehanetinde bulunmuştur) derhal tutuklanması için gönderilen dalkavuğun üzerine atlayıp kılıcıyla öldürmesiyle ateşlenir. Ardından Angelos atını dörtnala Ayasofya'ya sürer ve orada bulunanlara gururla ne yaptığını anlatır. Haber çabuk yayılır ve kalabalıklar toplanmaya başlar. İçlerinde Isaakios'un dayısı Ioannes Dukas ve başkaları da vardır. Her ne kadar bu suça doğrudan katkıda bulunmamış olsalar da, var olan şüphe ortamında kendilerini bu olaydan soyutlayamayacaklarının da bilincindedirler. Bu nedenle Niketas "Tutuklanacaklarını bildikleri için ve yüreklerini ölüm korkusu sardığından halktan yardım istediler." der.

Ve halk da cevap verir. Bütün geceyi Ayasofya'da meşale ışığında geçiren insanlar, ertesi gün şehirdeki herkesi silahlanmaya çağırır. Hapishanelerin kapıları açılır ve mahkûmlar da onları kurtaranların saflarına katılır. Bu arada Büyük Kilise'de Isaakios Angelos *basileios* ilan edilir.

> "Zangoçlardan biri merdivene tırmanıp yüksek altara çıkarak aldığı Konstantinos'un tacını Isaakios'un başına takmak istedi. Isaakios kabul etmedi. Ancak bu jeste mütevazı olduğundan ya da imparatorluk tacını istemediğinden değil, böylesine küstah bir hareketin hayatına malolmasından korktuğu için karşı koydu. Diğer yandan Dukas derhal öne gelip şapkasını çıkartarak kabak gibi parlayan çıplak başını tacın takılması için öne eğdi. Ancak toplanan halk, bağırarak Andronikos'un kırlaşmış saçlarından yeterince çektiklerini, yaşlı ve bir ayağı çukurda bir imparator istemediklerini, hele de dirgen gibi ikiye ayrılmış uzun sakallı birini hiç istemediklerini dile getirdi."

Devrim haberlerini Meludion'daki sayfiye villasında alan Andronikos, duruma hâkim olacağı konusunda hiç şüphe etmeden başkente gelir. Derhal Büyük Saray'a gider ve muhafızlarına kalabalığın üstüne ok atmaları emrini verir. Askerlerin yavaştan aldığını fark ettiğinde de ok ve yayı alarak, öfkeyle kendi atmaya başlar. Sonra birden aklı başına gelir. Erguvan renkli pelerini ve çizmelerini fırlatarak başına "barbarların yaptığı gibi" sivri uçlu bir kep geçirir ve çocuk yaştaki karısı ve en sevdiği cariyesi Maraptike'yi (çok güzel flüt çalan bu kıza deliler gibi âşıktır) yanına alarak, onları beklemekte olan bir kadırgaya biner ve Boğaz'a açılır.

Aynı anda dışarıdaki güruh saraya girer ve değerli ne varsa yağmalamaya başlar.

Beş yüz kilo külçe altın, bin beş yüz kilo gümüş, çok sayıda mücevher ve sanat eseri götürülür. İmparatorluk şapeli dahi soyulur. İkonalar duvarlardan sökülür, altardaki şarap kadehleri yürütülür. Ve en değerli hazine olan, içinde İsa'nın kendi el yazısıyla Edessa (Urfa) Kralı Abgar'a gönderdiği mektubun bulunduğu kutsal emanet çalınır ve bir daha da asla ortaya çıkmaz.

Çok geçmeden imparator, imparatoriçe ve Maraptike yakalanır. Cesaret ve saygınlıklarını korumayı bilen kadınlara dokunulmaz. Ancak bağlanıp boynundan zincire vurulan Andronikos, cezalandırılmak üzere Isaakios'un huzuruna çıkarılır. Sağ eli kesilir ve hapse atılır. Birkaç gün aç susuz bırakıldıktan sonra, bir gözü kör edilir ve cılız bir devenin üstüne bindirilerek zulmettiği tebaasının önüne çıkarılır. Ondan çok çeken insanlar, intikam almaya can atmaktadır. Niketas şöyle anlatır:

> "Konstantinopolis'in en aşağı tabakalarına ait insanlar her yandan akın etmeye başladı... Ona vurdular, onu taşladılar, üzerine tükürdüler, pislik attılar. Bir sokak kadını başından aşağı bir kova kaynar su boşaltı... Sonra da onu sürükledikten sonra, ayaklarından astılar. Ama bütün bu işkenceler ve daha anlatamayacağım bir yığın zulmü, inanılmaz bir metanetle karşıladı ve ona işkence eden çılgın kalabalığa tek söz söylemeden, sadece "Tanrım bana acı, zaten kırılmış zavallı bir kamışı neden hâlâ ayaklarının altında çiğnemeye devam ediyorsun?" demekle yetindi... En sonunda bu kadar ıstırap çektikten sonra can verdi. Öldüğünde çolak eli ağzındaydı. Bazılarına göre, yaralarının birinden akan kanı emmeye çalışıyordu."

Thessalonikili Eustathios'un da gözlemlediği gibi, bu derece çelişkilerle dolu bir adam ya aşırı derecede övülecek ya da acımasızca cezalandırılacaktır. Ölümü de yaşamı kadar dramatik olmuştur. Hem bir kahraman hem bir cani, hem bir kurtarıcı hem bir yıkıcı, hem örnek hem de ibretlik bir adam olmuştur.

Nihayet tacı kabul eden Isaakios Angelos, imparatorluğu çok ciddi bir noktada devralmıştır. Mosynopolis'teki öncü kuvvetler, Konstantinopolis'ten sadece üç yüz kilometre mesafededir. Çoktan Marmara sularına giren donanmaları ise, saldırıyı başlatmak için kara ordusunun gelmesini beklemektedir. Isaakios tahta geçer geçmez Baudoin'e barış teklifinde bulunur. Geri çevrildiğinde de, Andronikos'un aylar önce yapması gereken şeyi yaparak, en becerikli generallerinden Aleksios Branas'ı beş ordunun da başına geçirir ve imparatorluğun toplayabildiği tüm takviye güçlerini de onunla birlikte gönderir. Bu hareket derhal etkisini gösterir. Yunanlar âdeta yeni bir güçle dolmuştur. Düşman kendine fazla güvenmektedir. Herhangi bir direniş beklemeyen Sicilyalı askerler gevşemiştir. Branas doğru yer ve doğru zamanda harekete geçerek üstüne çullandığı düşmanı darmadağın eder ve onları ana kampın bulunduğu Amphipolis'e kadar kovalar.

Niketas bunun İlahi Güç'ün bir inayeti olduğundan bahseder:

> "Daha kısa bir süre önce dağları devirmekle tehdit eden adamlar, yıldırım çarpmışa dönünce ne yapacaklarını şaşırdılar. Diğer yandan artık hiçbir korku alameti göster-

meyen Romalılar[100], tıpkı güçsüz bir kuşun üstüne çullanan bir kartal gibi, düşmana saldırdılar."

Baudoin Amphipolis'in hemen dışında Strymon (Struma/Karasu) nehri kıyısında yer alan Dimitriza'da,[101] nihayet barış görüşmeleri yapmayı kabullenir. Neden böyle davrandığı bir sırdır. Mosynopolis'te uğradığı bozgun, ordusunun asıl taarruz kuvvetini etkilememiştir. Thessaloniki hâlâ onun elindedir. Konstantinopolis'teki yeni imparator selefi gibi yaşlı olmamakla birlikte, genç de değildir. Ayrıca taht üstünde Andronikos ya da orduya Messina'dan beri eşlik eden ve çoğunlukla Baudoin'in yanında yer alan Manuel'in yeğeni Aleksios'tan daha az söz sahibidir. Ancak kış yaklaşmaktadır ve Trakya'nın buz gibi sağnak yağışları başlamıştır. Noel'i Konstantinopolis'te geçirmeyi planlamış bir ordu için Mosynopolis, stratejik önemine oranla daha fazla moral bozukluğuna neden olmuştur.

Ama belki de, Baudoin'in daha esrarlı bir amacı vardır. Bizanslılar öyle olduğuna emindir. Barış görüşmeleri bahanesiyle vakit kazanıp onları hazırlıksız yakalamak niyetinde olduğuna inandıklarından, kendileri saldırmaya karar verirler. Niketas'a göre 7 Kasım günü "ne borazan sesi ne de komutanlarının emrini beklemeden" hücuma geçerler. Sicilya ordusu hazırlıksız yakalanmıştır. Askerler önce direnmeye çalışır, ancak sonra kaçarlar. Bazıları kaçarken öldürülür, bazıları da son yağışlardan iyice kabaran Strymon sularında boğulurlar. Aralarında Baudoin ve Acerralı Richard'ın da bulunduğu diğerleri ise esir alınır. Aleksios Komnenos'un ise vatan hainliği suçuyla gözleri kör edilir. Kaçabilenler önce Thessaloniki'ye gelir, içlerinden bir avuç kadarı da Sicilya'ya dönen gemilere binmeyi başarır. Ancak hâlâ Konstantinopolis'in uzağında kara ordusunun gelmesini bekleyen Sicilya donanmasının büyük bölümü, bu kadar şanslı değildir. Thessaloniki halkı onlara karşı ayaklanır ve üç ay önce çektiklerinin intikamını fazlasıyla kanlı şekilde alırlar. Yazın büyük güvenle yola çıkan muazzam ordudan, buzlu dağ geçitlerinden Durazzo'ya geri dönmeye çalışan zavallı bir gölge arta kalır.

Bizans kurtarılmıştır. Ancak Bizanslıların Sicilya istilasını bir uyarı olarak algılamaları lehlerine olacaktır. Zira başka Batılı gözler de imparatorluklarına çevrilmiştir. Aradan sadece yirmi yıl geçtikten sonra, Konstantinopolis tekrar saldırıya maruz kalacak ve bu defa saldırganlar başarıya ulaşacaktır.

---

[100] İmparatorluklarını daima Antik Roma'nın devamı olarak gören Bizanslılar, kendilerinden böyle bahsetmiştir. Zaman zaman *Romios* kelimesi hâlâ onların soyundan gelenler tarafından kullanılmaktadır. Bu konu hakkında Patrick Leigh Fermor'un yazdığı *Roumeli* eserine bakınız (Londra, 1966).

[101] Bu yer adı Strymon kıyısında böyle bir yerleşmeden hiç iz kalmadığı için biraz problemlidir. Chalandon ondan Demetiza diye bahseder ve parantez içinde (kendi adını vermeden) Türkçe Demeçhisar yazar. Eğer haklıysa, bu yer adında Demirhisar'ın biraz bozulmuş bir halini görmek mümkündür. Bu durumda günümüzdeki Yunan kasabası Siderokastron'dan bahsediyor olabiliriz. Çünkü bu kasaba tam da Dimitriza'nın olması gerektiği yerdedir.

10

Kudüs'ün Düşüşü

[1185-1198]

Kudüs Hazreti Muhammed'in cennete yükselişinin yıldönümünde fethedildi... Sultan makamında tebrikleri kabul etti... Dini bütün saray mensupları, kadılar, âlimler arasında otururken, mütevazı bir tavrı vardı. Yüzü sevinçle parlıyordu, kapısı ardına kadar açıktı, hayırseverliğiyle ün salmıştı. İsteyen herkes onunla görüşebiliyordu, söyledikleri dinleniyor, işleri yolunda gidiyor, halısı öpülüyordu. Yüzü parlıyordu, parfümü tatlı kokular saçıyordu, sevgisiyle herkesi kucaklıyordu... Elinin tersi öpücüklerin kıblesi, ayası ise umutların Kâbe'si olmuştu.

İsfahanlı İmadeddin, Selahaddin Eyyubi'nin katibi

Aniden büyük tezahürat ve önem kazanan Angeloslar ne çok eski ne de ayrıcalıklı bir aileydi. İşin aslına bakılırsa, I. Aleksios'un kızlarından Porphyrogenneta Theodora, Isaakios'un büyükbabası Konstantinos Angelos'a âşık olup onunla evlenmese, büyük ihtimalle ünü de Lydia şehri Philadelphia dışına taşmayacaktır. O dönemden itibaren aile çabuk yükselir. Manuel'in tahta geçtiği dönemde Konstantinopolis'te en fazla tanınan ailelerden biridir ve içinden çok sayıda komutan çıkarmıştır. Doğal olarak, feodal aristokrasinin aşırıya kaçan son Komnenos'a baş kaldırma vakti geldiğinde, lider olarak bir Angelos seçilmiştir.

Ancak yine de bu olayın gerçekleştiği gün Bizans için üzücü bir gündür. Çünkü bütün tarihi boyunca Bizans tacını takmış aileler arasında Angeloslar en kötüsüdür. Şansa hâkimiyet dönemleri çok kısa sürmüş ve üç Angelos imparatoru (II. Isaakios, III. Aleksios ve IV. Aleksios) toplam sadece on dokuz yıl tahtta kalmıştır. Ancak hepsi de birbirinden beterdir ve Konstantinopolis'in düşüşüne kadar başına gelen en büyük felaketten üçü birlikte sorumludur.

Isaakios'un hâkimiyet dönemi iyi başlar. Geri çekilen Normanlar, sadece Thessaloniki'yi değil, Durazzo ve Korfu'yu da boşaltır. Buna rağmen, Guiscard'ın öldüğü komşu Kephalonia adalarını ve Zakynthos'u ellerinde tutmayı başarırlar. Gerçi bu yerleşmeler bir daha asla Bizans toprağı olmayacaktır, ama mucize eseri kurtulduklarına inanan çoğu Bizanslı için, bu fazla pahalı bir bedel değildir. Bu arada imparatorluğun ikinci önemli düşmanı Macar Kralı III. Bela memnuniyetle bir barış antlaşması yapar ve sonradan Maria adını alacak olan on yaşındaki kızı Margarete'yi Isaakios'a eş olarak verir. Yeni imparatorun daha hassas tebaası, onun Andronikos'un iki oğlunu da kör etmesini doğru bulmamış olabilir (biri hemen ölmüştür) ancak Niketas büyük çoğunluğun onun döneminin başlangıcını acımasız bir kışın ardından

gelen tatlı bir bahar ya da şiddetli bir fırtınanın ardından gelen bir dinginlik gibi algıladığını belirtmektedir.

Ancak çok geçmeden hayalleri suya düşecektir. Bütün hatalarına rağmen, Andronikos rüşvet ve adam kayırmayı önlemek için çok mücadele vermiştir. Niketas ise, Isaakios'un pazarda sebze satar gibi memuriyet sattığından bahsetmektedir. Rüşvet tekrar olağan hale gelmiş, taşradaki vergi tahsildarları halkı tekrar haraca kesmeye başlamış, ordu ve donanmanın bakımı için harcanması gereken paralar ya olası düşmanlara yedirilip ya da saray eğlencelerine harcanınca, savunma güçleri içinde de çöküş yaşanmaya başlamıştır. Bu arada ordu ve idarenin belkemiğini oluşturan *thema* sistemi iyice parçalanmış ve önceden Andronikos'un sebatla kontrol altında tuttuğu feodal aristokrasi giderek ele avuca sığmaz hale gelmiştir.

İmparator da tamamen boş durmamaktadır. Ionia adaları, Kıbrıs ve hatta Kilikia'nın (Ermenilerin olmuştur) geri alınması için bir çaba sarf etmese de, en azından ayaklanmaları bastırmak ve sınırlarını korumak için dikkate değer ölçüde enerji sarf ederek, 1186-87 yıllarında Bulgaristan ve Eflak'taki asileri bastırmak için bizzat sefere çıkar. Ancak iki yerel asilin ikinci Bulgar İmparatorluğu'nu kurma girişimlerine engel olamaz. Bölgeye yaptığı ikinci sefer sırasında, ordusu pusuya düşürülür ve kendisi de canını zor kurtarır. Bu arada Sırp Zupanı Stephan Nemanja asilerle ittifak yapar ve kendi gücünü artırmak için savaştan faydalanır. Sonunda Stephan oğlunun imparatorun yeğeni ile evlenip *sebastokrator* unvanı alması karşılığında, antlaşma imzalamayı kabul eder. Ancak tıpkı Bulgaristan gibi, Sırbistan'ında bağımsız bir devlet haline geldiği aşikârdır. Balkanlar'daki Bizans üstünlüğü sona ermiştir. Öyle de kalacaktır.

Ama daha kötüsü de vardır. Bizans (aslında tüm Avrupa) yeni bir krizin eşiğindedir. 1187 yılı Ekim ayında felaket haberi gelir. Müslümanlar Kudüs'ü almıştır.

Levant'taki gelişmeleri tarafsız izleyen herkes, Müslümanların Kudüs'ü ele geçirmelerinin kaçınılmaz olduğunu fark etmiştir. Kutsal Şehri tekrar İslama döndürmeye ant içmiş dâhi bir lider olan Selahaddin giderek yükselmektedir. Hıristiyan tarafında ise sadece üç Frank devleti, Kudüs, Trablusşam ve Antakya kalmıştır ve hepsi de sıradan ve kendi içlerinde güç kavgasına tutuşmuş liderler tarafından yönetilmektedir. Kudüs Selahaddin'in engellenemez yükselişine karşı cüzam hastası kralı IV. Baudoin'in düşüşünden fazlasıyla nasibini almıştır. 1174 yılında on üç yaşındayken tahta çıktığında zaten bu hastalığın pençesine düşmüş olan Baudoin, on bir yıl sonra da ölmüştür. Doğal olarak bir vâris bırakmamıştır. Krallığın kurtulması için zeki ve kararlı bir yönetimin hayati önem taşıdığı bir zamanda, Kudüs tahtı sekiz yaşındaki yeğenine geçmiştir.

Bir yıl sonra çocuk yaştaki bu yeni kralın ölümü bir lütuf olarak algılanabilecekken, gerçek bir lider bulma fırsatı bir kenara itilerek, taht onun üvey babası Guy de Lusignan'a devredilir. Bu adam öyle zayıf ve mızmızdır ki, çağdaşlarının çoğu be-

ceriksizliği nedeniyle ona güvenmemekte haklıdır. Bu nedenle 1187 yılının Mayıs ayında Selahaddin cihat ilan edip Ürdün'ü geçerek Frank topraklarına girdiğinde, Kudüs iç savaşın eşiğindedir. Sefil Guy'un liderliğinde yenilgi kaçınılmazdır. 3 Temmuz günü krallığının topladığı en büyük ordunun başında Celile Dağları üzerinden Selahaddin'in kalesini kuşatma altına aldığı Tiberias'a (Tabariye) doğru yola çıkar. Yılın en kurak mevsiminde bütün gün ilerleyen ordu, suyun bulunmadığı bir ovada kamp kurmak zorunda kalır. Ertesi gün de sıcak ve susuzluktan yarı çılgın hale gelmişken, Hattin Boynuzları olarak bilinen çifte doruklu bir tepenin altında Müslüman ordusu tarafından çevrilir ve kılıçtan geçirilirler.

Müslümanlara sadece yalnız kalmış Hıristiyan kalelerini temizlemek kalır. Hattin'in ertesi gün Tabariye düşer, onu Akka izler. Nablus, Yafa, Sayda ve Beyrut çabuk teslim olur. Güneye dönen Selahaddin şimşek hızıyla Aşkelon'u ve hiç savaşmadan Gaza'yı alır. Artık Kudüs için hazırdır. Kutsal Şehir on iki gün boyunca kahramanca direnir. Ancak 2 Ekim günü Müslüman istihkâm erleri duvarların altını kazma işini neredeyse bitirince, sonun yaklaştığını anlarlar. Komutanları Balian d'Ibelin (Kral Guy Hattin'den sonra esir alınmıştır) teslim olma şartlarını görüşmek üzere bizzat Selahaddin'e gider.

Balian'ı iyi tanıyan ve onu seven Selahaddin ne kana susamıştır ne de intikam peşindedir. Kısa bir görüşmeden sonra, Kudüs'teki her Hıristiyanın uygun bir fidye karşılığında kurtulmasını kabul eder. Bu parayı bulmaktan âciz yirmi bin yoksul insandan yedi bini, çeşitli Hıristiyan yetkililerin verdiği peşin parayla serbest kalır. Aynı gün Selahaddin'in ordusu şehre girer ve aradan 88 yıl geçtikten sonra, Muhammed'in uykusunda Kudüs'ten Cennet'e taşındığı günün yıldönümünde, göğe yükseldiği yer olan tapınak alanında yeşil bayraklar tekrar dalgalanmaya başlar ve kutsal ayak izi tekrar Müslümanların ziyaretine açılır.

Her yerde düzen korunur. Hiçbir cinayet işlenmez, tek damla kan akmaz ve yağma yapılmaz. Fidye parası bulamayan on üç bin fakir şehirde kalır. Ancak Selahaddin'in kardeşi ve sağ kolu Adil, hizmeti karşılığında bunlardan bin tanesini ister ve onları derhal serbest bırakır. Yedi yüzü patriğe, beş yüzü Balian d'Ibelin'e verilir. Ardından Selahaddin tüm yaşlıları, eşleri fidyeyle satın alınan bütün erkekleri, dulları ve çocukları serbest bırakır. Nihayetinde çok az sayıda Hıristiyan köle olur. Bu olay, kısa sürede Doğu'da ve Batı'da yüce gönüllüğüyle nam salacak olan Selahaddin'in ilk büyüklüğü değildir. Ancak hiç bu ölçüde olmamıştır. Onun bu yüceliği, 1099 yılında Haçlıların yaptığı toplu katliam sonucunda iyice hafızalara kazınır. Hıristiyanlar da unutmaz ve bu zıtlıktan fazlasıyla etkilenir. Gerçi Selahaddin onların ezeli düşmanıdır, ama gelecek aylarda daima göz önünde bulunduracakları bir şövalyelik örneği vermiştir.

Kudüs'ün düştüğü haberi Batı'ya ulaştığında, Papa VIII. Gregorius şoka uğrar ve hiç vakit kaybetmeden derhal Hıristiyanlara silaha sarılma çağrısında bulunur. Güçler

toplanmaya başladığında, Isaakios bu Haçlı seferinin imparatorluğu için öncekilerden çok daha tehlikeli bir tehdit oluşturduğunu fark eder. Başlarına Bizans'ın ezeli düşmanı Friedrich Barbarossa geçecektir. Selçuklu sultanı ile görüşmeler yaptığı ve Balkan Yarımadası'ndaki bağımsızlığını yeni kazanmış prensliklerden destek almaya çalıştığı bilinmektedir. Sicilya Kralı Guglielmo da Haç'a sarılacağını bildirmiştir. Bizans'ın şansına 1189 yılında, daha otuz altı yaşındayken, arkasında vâris bırakmadan ölür. Ancak dört yıl önce şimdi tahtı devralan teyzesi Konstanze'nin, Barbarossa'nın büyük oğlu Heinrich ile evlenmiş olması nedeniyle, politikanın değişmeyeceği barizdir. Haçlı seferine katılacaklarını belirten diğer iki Batılı hükümdardan Guglielmo'nun kayınbiraderi[102] İngiliz Aslan Yürekli Richard ve son dönemde kardeşi Agnes'e yapılanları unutmayan Fransız Philippe Auguste de pek dostça hisler beslememektedir.

Richard ve Philippe Auguste imparatorluğa hiç uğramadan Kudüs'e deniz yolundan gitmeyi tercih ederler. O nedenle de hikâyemizde fazla rol oynamayacaklardır. Ancak belirtmekte yarar vardır ki, 1191 yılı Mayıs ayında Richard, plana dahil olmadığı halde Kıbrıs Adası'na uğramış ve fethettiği adayı, Isaakios Komnenos'u gümüş prangalarla Tripoli'ye (Trablusşam) gönderdikten sonra, önce Tapınak Şövalyeleri bir yıl sonra da sabık Kudüs Kralı Guy de Lusignan'a teslim etmiştir. Diğer yandan Friedrich Barbarossa kara yolunu tercih ederek, 1189 Mayıs'ında sayısının yaklaşık yüz ila yüz elli bin arasında olduğu tahmin edilen bir orduyla (ki tarihteki en büyük Haçlı ordusudur) Regensburg'dan yola çıkar. Tabii ki, imparatoru niyetinden haberdar etmiş ve hatta birkaç ay öncesinde Nürnberg'de Bizans temsilcileriyle bir antlaşma imzalamıştır. Ancak Isaakios onun Balkan prensleriyle çevirdiği dolaplardan (Kılıç Arslan da cabası) haberdardır. Niş'e varan Batı imparatoruna Stephan Nemanja'nın büyük bir resepsiyon verdiğini ve bunun sonucunda da Sırp ve Bulgarların ona bağlılık yemini ederek Bizans'a karşı ittifak yapmayı önerdiklerini duyduğunda da şüphelerinin yersiz olmadığını anlar. Sonra da Alman sarayında görev yapmış eski iki büyükelçisi Konstantinos Kantakuzenos ve Ioannes Dukas'ı büyük orduyu karşılamak üzere sınıra gönderir. Ancak bu ikisi aldıkları emir üzerine Barbarossa'yı imparatorları adına selamlamak yerine, taraf değiştirip onu efendilerine saldırması için yüreklendirirler. Doğal olarak sevinçten çılgına dönen Friedrich, sanki fethedilmiş bir şehir gibi Philippopolis'i (Plovdiv/Filibe) işgal eder.

Isaakios artık paniğe kapılmaya başlamıştır. Sadece ordunun Asya'ya nasıl geçirileceğini görüşme niyetiyle gelen Friedrich'in elçilerini yok yere hapise atar. Muhtemelen onları Friedrich'in davranışına karşı rehin almak niyetindedir. Bu hareketi felaketle sonuçlanır. Öfkeden çılgına dönen Friedrich Almanya'da kalan en büyük oğlu Heinrich'e, ayrılıkçı Bizanslılara karşı bir Haçlı seferi düzenlemek için papanın iznini alması ve derhal bir donanma kurarak doğruca Konstantinopolis'e gelmesi emrini verir. Bu arada ikinci oğlu Suabiyalı Friedrich'i (Friedrich von Schwaben) kontra

[102] 1177 yılında Guglielmo İngiltere Kralı II. Henry'nin üçüncü ve en küçük kızı on iki yaşındaki Joanna ile evlenir.

rehine hareketi yapmak üzere Trakya kasabası Didymotikhon'a (Dimoteka) gönderir. Başkentine karşı çift yönlü bir saldırı tehlikesiyle yüz yüze kalan Isaakios, boyun eğmek zorunda kalır. İstikrarsız görüşmeler kış boyunca devam eder ve sonunda Isaakios, Anadolu'ya İstanbul Boğazı yerine Çanakkale Boğazı üzerinden geçmesi kaydıyla, Friedrich'e nakil ve erzak yardımı yapmayı kabul eder.

Boğaz'ı geçen ordu Philadelphia, Laodikeia ve (Manuel'in askerlerine ait kemiklerin hâlâ savaş alanında görüldüğü) Myriokephalon üzerinden Selçuk başkenti Ikonion'a (Konya) gelir. Atlı Türk okçularının sürekli tacizleri, önceki görüşmelerine rağmen Kılıç Arslan'ın Friedrich'in ordusunun topraklarından öylece geçip gitmesine izin vermeyeceği yönünde bir uyarıdır. Ayrıca şehri koruması için oğlu Kutbeddin komutasında bir ordu göndermiştir. Surlar önünde yapılan bir meydan savaşı sonucunda Friedrich ordusunu şehre sokmayı başarır. Bir hafta dinlendikten sonra da Toroslar içinden geçerek sahil şehri Seleukeia'ya (Silifke) doğru ilerler.

10 Haziran 1190 günü dağlarda geçen uzun ve yorucu bir yolculuğun ardından Friedrich Barbarossa birliklerini bir sahil ovasına getirir. Hava çok sıcaktır ve Seleukeia'nın içinden geçerek denize dökülen Kalykadnos (Göksu) Nehri, herhalde çölde vaha gibi görünmüş olmalıdır. Ordusundan az ötede yalnız başına ilerlemekte olan Friedrich, atını nehre doğru mahmuzlar ve bir daha da onu gören olmaz. Ya atından inip su içmek için nehre eğilince akıntıya kapılmış, ya çamura saplanan atı onu da sürüklemiş ya da yorgun yaşlı vücudu dağın buz gibi sularına dayanamamıştır. Yetmiş yaşına yaklaşmıştır. Ne olduğunu asla bilemeyeceğiz. Nehre varan ordusu kıyıda onun cesediyle karşılaşır.

Ordu parçalanmak konusunda hiç vakit kaybetmez. Suabiya dükü olan oğlu başa geçmeye yeltenir, ancak babasının yerini dolduracak güçte değildir. Çoğu Alman genç prens Avrupa'ya geri döner. Bazıları elde kalan tek büyük Haçlı devleti olan Tyros'a (Sur) gitmek üzere gemilere biner. Geri kalanlar da, sirkeyle ovulduğu hâlde pekiyi sonuç vermeyen Friedrich'in cesediyle birlikte acımasızca ilerlemektedir. Ancak Suriye'ye girdiklerinde pusuya düştüklerinden, sayıları da iyice azalmıştır. Nihayetinde Antakya'ya varanların artık savaşacak gücü kalmamıştır. Friedrich'ten de fazla bir şey kalmamıştır. Hızla çürüyen vücudu çabucak katedrale gömülür. Bu kalıntılar günün birinde Memluk Sultanı Baybars şehirle birlikte tüm yapıyı da yerle bir edinceye kadar, yetmiş sekiz yıl daha burada korunur.

Haçlı devletlerinin şansına Richard ve Philippe Auguste orduları hiç kayba uğramadan gelirler. Ve onlar sayesinde Üçüncü Haçlı Seferi, her ne kadar Kudüs geri alınamadığı için amacına ulaşmamış olsa da en azından ikincisi kadar hezimetle sonuçlanmamıştır. Akka geri alınır ve Memluk fethine kadar bir yüzyıl daha Kudüs Krallığı'nın başkenti olur. Ancak artık sadece Sur ve Yafa arasında kısa bir sahil şeridinden ibaret olan bu krallık, bir zamanların Haçlı Filistini'nin sadece soluk bir yansıması olarak kalır. Varlığını yüzyıl daha sürdürür ama 1291 yılında Baybars'ın eline geçtiğinde tek sürpriz bunca zaman yine de ayakta kalabilmesi olmuştur.

1194 yılı Noel günü dokuz yıl önce Prenses Konstanze ile evlenmiş olan Friedrich'in oğlu VI. Heinrich Palermo Katedrali'nde Sicilya krallığı tacını takar. Karısı yanında değildir. Kırk yaşında ilk defa hamile kaldığı için, iki şeyde kararlıdır. Birincisi çocuğu salimen dünyaya gelmeli, ikincisi de gerçekten onun çocuğu olduğunu herkes görmelidir. Sicilya'ya olan yolculuğunu ertelemez ama daha yavaş seyahat eder. Ancona'nın otuz kilometre kadar batısında yer alan küçük Jesi kasabasına vardığında doğum sancıları tutar. Kocasının taç giyme töreninden bir gün sonra, bu kasabanın ana meydanına kurulan ve doğuma şahit olmak isteyen kadınlar için girişin herkese açık tutulduğu bir çadırda oğlunu dünyaya getirir. Bir ya da iki gün sonra, aynı meydanda toplanan kalabalıkların önüne çocuğunu emzirerek çıkar. Friedrich adı verilen bu oğuldan -sonradan Stupor Mundi (Dünya Şaheseri) takma adını alacaktır- sık sık bahsedeceğiz.

Friedrich'in doğduğu zaman, babası yeni bir Haçlı seferi tasarlamaktadır. Doğal olarak Heinrich babasının ölümünün ardından gelen fiyaskoyu büyük bir aşağılanma olarak addetmektedir. Barbarossa yaşasa, Kudüs'ün geri alınacağına hiç şüphesi yoktur. Aile şerefini kurtarmak onun görevidir. Bunu başarmakla hem kilise hem de kilise dışındaki asillerin gözünde prestijini artıracaktır. Böylece belki papalık makamıyla olan soğuk ilişkilerini de düzeltecek ve bu sayede Sicilya'daki tebaası tarafından daha kolay tanınacaktır. 1195 yılı Paskalya haftasında Haç'a sarılır ve Paskalya Pazarı günü (2 Nisan) Bari'de Haçlı seferine umumi çağrıda bulunur. Birkaç gün sonra da İmparator Isaakios'a sert dilli bir mektup yazarak, gelen Haçlılara engel teşkil etmekten çok (özellikle bir donanma tedarik etmesi konusunda) katkıda bulunmasını ister. Ayrıca Isaakios'un, önceden Sicilya ordusunun fethettiği, Balkan Yarımadası'nın Durazzo ve Thessaloniki arasındaki kesimini geri vermesini ve buna ilaveten babasının Bizans topraklarından geçerken uğradığı zararı telafi edecek bir tazminat ödemesini de talep eder.

Mektup tipik abartılı saray diliyle kaleme alınmıştır, ancak hedefini ıskalar. 8 Nisan 1195 günü (büyük ihtimalle mektubun yazıldığı gündür) Isaakios Angelos ağabeyi Aleksios'un planladığı bir darbeye kurban gider. Kardeşinin gözlerini kör ettiren Aleksios sonra da onun yerine tahta geçer. Isaakios zayıf bir imparator idiyse, Aleksios ondan kat kat daha berbattır. Zayıflığı ve korkaklığı, üstüne üstlük idare yeteneğinden tamamen yoksun olması, niye böyle bir darbe girişiminde bulunduğunu anlamamızı daha da güçleştirmektedir. Isaakios en azından imparatorluğun dış politikası konusunda bir dereceye kadar faaliyet göstermiş, Aleksios onu da yapmamıştır. İktidarda kaldığı sekiz yıl içinde imparatorluğun parçalanışı daha da barizleşmiş ve bıraktığı dönemde de çöküşün eşiğine gelmiştir.

VI. Heinrich'i Konstantinopolis'teki bu gelişmeler fazla ilgilendirmemektedir. Baskıyı gevşetmek niyetinde değildir ve çok geçmeden Aleksios'un kardeşinden çok daha kolay kullanılabileceğini fark edecektir. Bu nedenle, ücretli askerlerine vermek üzere ağır bir haraç talep ettiğinde, imparator derhal *Alamanikon* ya da "Alman vergisi"

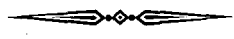
denilen yeni bir vergi icat etmiş ve bu davranışıyla iyice tebaasının gözünden düşmüştür. Toplanan bu vergiler de yetersiz kaldığında, Kutsal Havariler Kilisesi'ndeki kraliyet mezarları üzerinden söktürdüğü değerli süslerle parayı denkleştirmeye çalışacak kadar ileri gitmiştir. İki yıl sonra, 1197 yılının Mayıs ayında kör edilen Isaakios'un kızı, yani onun yeğeni Irene, Heinrich tarafından erkek kardeşi Suabiyalı Philip ile evlendirilince iyice çaptan düşer. Heinrich mükemmel bir manevra yapmıştır. Önceden, Sicilya Kralı Guglielmo'nun gayri meşru kuzeni olan ve Guglielmo'nun ölümü üzerine hakkı olmasa dahi ölümüne kadar geçen dört yıl içinde Sicilya'yı son derece iyi yöneten Tancred de Lecce'nin oğluyla evli olan Irene'yi Palermo'da bulur. Söylentilere göre Isaakios, çifti vârisi yapmaya söz vermiştir. Evlilikleri de Heinrich'e bu haklarını savunma fırsatı tanımıştır. Bu sayede Dördüncü Haçlı Seferi sırasında Philip'in yerini çok güçlendirecektir.

Ancak henüz Dördüncü Haçlı Seferi başlamamıştır. Şimdi Heinrich'in 1195 yılında vaat ettiği büyük seferin nerede kaldığı sorulabilir? Almanya'nın önde gelen isimlerinin çoğu bu çağrıya cevap verir. Bremen ve Mainz başpiskoposları, en az dokuz piskopos (ki bunlardan biri olan Hildesheim piskoposu, imparatorluğun şansölyesidir) Brabant Dükü Heinrich, Braunschweig Dükü Heinrich, Avusturyalı Friedrich, Dalmaçyalı Berthold, Karintiyalı (Kärnten) Ulrich ve daha düşük unvanlı sayısız asil bunlara dahildir. Messina'dan yola çıkıp 1197 yazı boyunca yol aldıktan sonra, hedefe varır varmaz Müslüman düşmana saldırırlar. Seferlerinin ilk birkaç haftasında nispeten başarı kazanır ve geldiklerini haber alınca halkının şehirlerini terk ve tahrip ettiği Beyrut ve Sayda'ya kadar ilerlerler. Ancak Ekim sonunda, büyük bir ayaklanmayı bastırmak üzere Sicilya'da kalan Heinrich'in 28 Eylül'de ateşlenerek Messina'da öldüğü haberini alırlar. Önde gelen asillerin çoğu çıkacak güç kavgasında çıkarlarını savunabilmek için geri dönmeye karar verir. Sonrasında Almanya'da iç savaş çıktığı haberleri gelince, diğerleri de onları izler. 1198 yılı Şubat'ında Sinai'den yaklaşmakta olan bir Mısır ordusuyla savaşa hazırlanan birlikler, komutanlarının onları terk ettiğini anlayınca paniğe kapılır. Bunun üzerine kuzeye, gemilerin onları beklediği Tyros'a doğru bir kaçış başlar. Bir hafta sonra da yola çıkarlar. Bu ikinci Alman seferini, birincisinden ayırt eden bir şey varsa, o da daha büyük bir fiyaskoyla sonuçlandığıdır.

11

Dördüncü Haçlı Seferi

[1198-1205]

Haç'ı omuzlarına aldın ve o Haç ve Kutsal İncil üzerine Hıristiyan topraklarından barış içinde, etrafınla ilgilenmeden geçmek üzere yemin ettin. Bizi tek düşmanının Müslümanlar olduğuna ve sadece onların kanının dökületeğine inandırdın.

Sen Haç'ı taşımaktan öte, ona saygısızlık ettin ve ayaklar altına aldın. Paha biçilmez bir inci peşinde olduğunu söylüyordun, ama esasında en değerli inci olan Mesihimizin vücudunu çamura attın. Müslümanlar dahi bu kadar saygısızlık etmedi.

Niketas Khoniates,
"Aleksios Dukas", IV, iv.

XII. yüzyıl sonunda Avrupa'da kargaşa hâkimdir. Hem Doğu hem de Batı İmparatorlukları başıboş kalmıştır. Norman Sicilyası kaybedilmiştir, bir daha da asla geri alınamayacaktır. Taht kavgası nedeniyle Almanya iç savaşa sürüklenmiştir ve o kadar şiddetli olmasa da İngiltere ve Fransa da Aslan Yürekli Richard'ın 1199 yılındaki ölümünün ardından benzer sorunlar yaşamaya başlamıştır. Hıristiyanlığın temel taşlarından sadece birisi tamamen kontrol altındadır. 1198 yılında papalık tahtına oturan III. Innocentius, derhal yeni bir Haçlı seferi çağrısında bulunmuştur. Ortalıkta seferi yönetecek hiçbir kral bulunmamasına aldırmaz. Edinilen tecrübeler, ulusal düşmanlıklar ve uzayıp giden kıdem ve protokol meselelerini abartan kral ve prenslerin gereğinden fazla sorun çıkardığını göstermiştir. Çok az önde gelen asil, amacına hizmet edecektir. Papa hâlâ olası uygun adaylar üzerine kafa yorarken, Champagne Kontu Thibaut'tan bir mektup alır.

Thibaut, I. Aimery'nin kızı Isabella ile evlendikten sonra, 1197 yılında kazayla Akka'daki sarayının penceresinden düşene kadar taçsız da olsa Kudüs Krallığı'nı idare eden Troyes Kontu Henri de Champagne'in erkek kardeşidir. Gerçi Thibaut Henri'yle birlikte Filistin'e gitmemiştir ancak VII. Louis'in torunu ve hem Philippe Auguste'nin hem de Aslan Yürekli Richard'ın yeğeni olduğu için Haçlılık kanında vardır. Enerji ve hırs doludur. Fransa'yı dolaşarak Doğu'ya yapılacak sefer için taraftar toplamaya çalışan meşhur vaiz Fulk de Neuilly, Aisne'de yer alan Ecri Şatosu'nda yapılan bir turnuva sırasında, Thibaut ve arkadaşlarına da teklifte bulunduğunda, derhal katılmaya karar verir. Hemen haber gönderdiği Papa Innocentius için de ondan daha iyi bir lider yoktur.

Herkes bunun kolay bir iş olmadığının farkındadır. Aslan Yürekli Richard, Filistin'i terk etmeden önce, Doğu'nun en zayıf noktası olduğu için, ilerde yapılacak seferlerde Mısır'ın hedef alınması gerektiğini söylemiştir. Ayrıca yeni ordu deniz yo-

lunu kullanmak zorundadır ve bu boyutta bir sefer için gereken gemilerin sağlanacağı tek kaynak da Venedik Cumhuriyeti'dir. 1201 yılının Paskalya öncesi perhizinin ilk haftasında başlarında Champagne Mareşali Geoffrey de Villehardouin'in bulunduğu altı şövalye Venedik'e varır. Büyük Meclis'in özel bir oturumunda isteklerini dile getirir ve bir hafta sonra da cevap alırlar. Venedik Cumhuriyeti, atlarıyla birlikte dört bin beş yüz şövalyenin, dokuz bin derebeyinin ve yirmi bin piyade askerinin dokuz ay yetecek kadar erzakla birlikte nakliyesini sağlayacaktır. Bedeli de seksen dört bin gümüş *mark*'tır. Ayrıca tam teçhizatlı elli kadırganın masraflarını kendi cebinden karşılayacaktır. Buna karşılık da fethedilecek toprakların yarısını istemektedir.

Bu cevabı Geoffrey ve diğerlerine doj Enrico Dandolo verir. Venedik tarihinin en inanılmaz karakteridir. 1 Ocak 1193 tarihinde kaç yaşındayken doj olduğunu bilmiyoruz. Seksen beş yaşında olduğu ve gözlerinin hiç görmediği söylenmektedir ama hele de on yıl sonra Konstantinopolis surları önünde gösterdiği enerji ve kahramanlık göz önüne alınırsa, buna inanmak çok zordur. Ancak sadece yetmişlerini sürüyor olsa bile, Dördüncü Haçlı Seferi sırasında seksen yaşını aşmış olacaktır. Kararlı ve neredeyse fanatik bir vatanseverdir ve hayatının çoğunu da Venedik'e hizmet ederek geçirmiştir. Ayrıca 1172 yılında Manuel Komnenos'a başarısız barış teklifini getiren Venedik büyükelçileri içinde de yer almıştır.

O zaman mı kör olmuştur? Daha geç dönemde yaşayan tarihçi adaşı Andrea Dandolo'ya göre ukalalığı ve inatçılığı ile çileden çıkardığı Manuel, onu tutuklatmış ve kısmen kör etmiştir. Ancak çağdaşı olduğu için daha güvenilir olduğunu düşündüğümüz bir kaynak (*Altino Kroniği* eki) sonraki üç elçinin ancak öncekiler sağ salim geri döndükten sonra gönderildiğinden bahsetmektedir. Manuel hakkında bildiklerimiz ve gerçekten yaşanmış olsa Venedik'te büyük olay yaratacak böyle bir olayın başka kaynaklarla desteklenmemesi, imparatorluktaki hoşnutsuzluğun bu meseleden kaynaklanmadığına işaret etmektedir. Başka bir teori ise[103] Dandolo'nun Konstantinopolis'teyken karıştığı bir kavga sonucunda kör olduğunu yazar. *Altino Kroniği*'ne göre bu da pek mümkün görünmemektedir. Ayrıca o dönemde de çiçeği burnunda bir delikanlı değil, elli yaşlarında olgun bir diplomattır. Ancak otuz yıl sonrasında görmediğine hiç şüphe yoktur. Onu çok iyi tanıyan Geoffrey de Villehardouin, gözlerinin son derece normal görünmesine rağmen, kafasına aldığı bir darbe sonucunda burnunun ucunu bile görmekten âciz olduğunu söylemektedir.

Gelecek kuşakların şansına Geoffrey, sadece Haçlı seferini değil, ön görüşmelerle ilgili gelişmeleri de anlatmıştır. Bu iş için biçilmiş kaftandır. Akıcı bir anlatım tarzı vardır. İlk sayfalarda hareketli Venedik demokrasisini canlı bir şekilde taşvir eder ve şöyle anlatır:

> "Muhteşem Aziz Marcus Kilisesi'nde Aşai Rabbani Ayini'ni dinlemek ve yol göstermesi için Tanrı'ya dua etmek üzere on bin kişi toplandı. Ayinden sonra doj elçileri çağırdı ve onlardan bizzat halkın rızasını almalarını rica etti. Champagne Mareşali

[103] Runciman, *A History of the Crusades* (Haçlı Tarihi), III. Cilt, s.114.

> Geoffrey de Villehardouin diğer elçiler adına söz aldı... Sonra Doj'la birlikte herkes gözyaşları içinde hep bir ağızdan ellerini havaya kaldırarak "Razıyız! Razıyız!" diye bağırdılar. Öyle yüksek bir ses çıktı ki, ayaklarımız altındaki yer sallandı."

Ertesi gün sözleşmeler yapılır. Geoffrey satır arasında, anlaşmada Mısır'ın ilk hedef olarak gösterilmediğini belirtir. Açıklama yapmaz, ama herhalde hem o hem de diğerleri (ki sonradan haklı çıkacakları da görülecektir) büyük ihtimalle korkmuşlardır. Zira erat açısından Haçlı seferinin tek meşru hedefi Kudüs'tür ve başka bir yerde vakit kaybetmenin anlamı yoktur. Ayrıca Mısır seferi düşman sahillerine tehlikeli bir çıkış yapmayı gerektirmektedir. Buna karşın Kudüs'e gitmeden önce Hıristiyan toprağı Akka'da mola vermek, savaştan önce yol yorgunluğunun atılmasına fırsat tanıyacaktır. Başka planları olan Venedikliler de memnuniyetle bu dalaverenin bir parçası olurlar. O anda Kahire'de olan büyükelçileri, çok karlı bir ticaret antlaşması imzalamak üzeredir ve bu görüşmeler sırasında onlardan, Mısır topraklarına yapılacak herhangi bir saldırıya katılmayacakları garantisi istenmektedir.

Ancak bu tür düşüncelerin çok daha büyük kazançlar sağlanacak Haçlı seferini etkilemesine izin verilemezdi. Sonuçta Haçlıların (Aziz Yuhanna Bayramı'nın kutlandığı 24 Haziran 1202 tarihinde) onları taşıyacak donanma hazır olduğunda, Venedik'te toplanmasına karar verildi.

Enrico Dandolo'nun Frank Haçlıları'nı Mısır'a gitmekten caydırmak için nasıl bir çözüm getirdiğini asla öğrenemeyeceğiz. Muhtemelen o ve ajanları Mısır planlarının Batı ülkelerine sızdırılmasından kısmen sorumludurlar. Şüphesiz kısa zamanda bu planlardan herkes haberdar olmuştur. Ancak halkın bu haberlere verdiği tepkinin liderlerinin de fikrini değiştireceğini düşündüyse, fena hâlde yanılmıştır. Zira esas onlar cayar. Nereye gittiklerini öğrendiklerinde çoğu vazgeçmiş, ancak büyük kısmı da Marseille'den önce Apulia limanlarından birine, oradan da Filistin'e gitmek üzere kendi gemilerini ayarlamıştır. Neticede Venedik'te toplanma günü geldiğinde, Lido'ya beklenen kitlenin ancak üçte biri gelmiştir.

Planlandığı üzere oraya gelenler için durum fazlasıyla utanç vericidir. Venedik kendi görevini yerine getirmiştir. Donanma, savaş ve nakliye gemileri oradadır (Geoffrey hiçbir Hıristiyanın böyle büyük ve güzel gemiler görmediğinden bahseder) ancak toplananların üç katı sayıda insana yetecek ölçüde hazırlanmışlardır. Bu kadar az kişiyle Venediklilere ödemeye söz verdikleri parayı asla denkleştiremeyeceklerdir. Liderleri Marki Boniface de Montferrat (Thibaut önceki sene Villehardouin'in dönüşünden kısa süre sonra ölmüştür) Venedik'e vardığında, tüm seferin tehlikede olduğunu görür. Venedikliler para ödenmeden tek bir geminin bile limandan ayrılmasına izin vermeyeceklerdir. Ayrıca yapılacak erzak yardımını da keseceklerinden bahsetmektedirler. Daha da beteri, ordunun büyük kısmı Lido'ya hapsedilecek ve şehre adım atmalarına kesinlikle izin verilmeyecektir. Bu son önlem bir hakaretten ziyade, bu gibi durumlarda huzuru kaçırmamak ya da salgın hastalıkları önlemek için alınan

doğal bir güvenlik önlemidir. Ancak havayı iyice gerer. Boniface sandığını boşaltır ve çoğu şövalye ve baron gibi ordudaki her asker de aynı şekilde davranarak, ellerinde avuçlarında ne varsa ortaya dökerler. Bütün altın ve gümüş tabakların da hesaba katılmasına rağmen, otuz dört bin *mark* eksikleri vardır.

Paralar gelmeye devam ettikçe, yaşlı Dandolo Haçlıları muallâkta bırakır. Ancak toplanacak bir şey kalmadığını anlayınca, bir öneride bulunur. Venedik şehri Zara (Zadar) yakın zamanda Macar kralı tarafından fethedilmiştir. Haçlı seferine çıkmadan önce, eğer Franklar bu şehrin geri alınması için Venediklilere yardım ederse, borçların ertelenmesi de belki mümkün olacaktır. Bu tipik küçümseyici bir öneridir. Nitekim Papa Innocentus da duyar duymaz, kesinlikle kabul etmemelerini emreden acil bir mesaj gönderir. Ancak sonradan onun da anlayacağı üzere, Haçlıların başka şansı yoktur.

Sonrasında Enrico Dandolo'nun yaşına rağmen Aziz Marcus (San Marco) Kilisesi'nde yine çok güzel şekilde ele aldığı, başka bir tören yapılır. Önde gelen tüm Frank liderlerin de yer aldığı bir topluluk önünde tebaasına seslenir. Orada bulunan Geoffrey de Villehardouin yaptığı konuşmadan şu sözlerle bahseder:

> "Beyler, burada dünyanın en değerli insanlarıyla, tüm zamanların en yüce girişiminde bulunmak üzere bir araya geldiniz. Ben yaşlı ve zayıfım. Dinlenmeye ihtiyacım var, bedenim hâlsiz. Ancak efendiniz olarak hiç kimsenin sizi benden daha iyi yönetemeyeceğini biliyorum. Eğer ülkeye göz kulak olması için yerime oğlumu bırakıp sizi yönetmek ve savunmak üzere Haçlı seferine çıkmama izin verirseniz, sizinle ve diğer inananlarla birlikte yaşamaya ve ölmeye hazırım" dedi.
>
> Onu duyduklarında hep bir ağızdan "Tanrı aşkına öyle yapıp bizimle gelin!" diye bağırdılar.
>
> Sonra kürsüden inip altara doğru geldi ve gözyaşları içinde diz çöktü. Ve ne kadar kararlı olduğunu herkesin görmesi için, haçı büyük pamuklu şapkasına diktirdi."

Böylece 8 Kasım 1202 günü Dördüncü Haçlı ordusu Venedik'ten yola çıkar. Doj'un en önden giden "koyu kırmızı renge boyalı, üzerinde aynı renkte ipek tente gerili, pruva tarafından da zil ve trompet sesleri gelen" kadırgasını izleyen dört yüz seksen gemi, ne Mısır ne de Filistin'e gitmektedir. Bir hafta sonra Zara alınır ve yağmalanır. Hemen ardından Franklar ve Venedikliler arasında ganimetlerin paylaşılması konusunda patlak veren kavga, onları pek de iyi günlerin beklemediğine delalet etmektedir. Ancak sonunda yatışan iki taraf, şehrin farklı noktalarında kışlar. Bu arada neler olup bittiğini haber alan papa öfkeden çılgına döner ve sefere katılanların hepsini aforoz eder. Sonradan bu aforozu sadece Venediklilerle sınırlasa da, Haçlılar iyi bir başlangıç yapmamıştır.

Ancak daha kötüsü de gelecektir. Yeni yılın başında, sadece Barbarossa'nın oğlu ve beş yıl önceki ölümüyle Batı İmparatorluğu tahtını boş bırakan İmparator VI. Heinrich'in kardeşi değil, ayağı kaydırılıp kör edilen *Basileios* Isaakios Angelos'un da damadı olan Suabiyalı Philip'ten Boniface'ye bir mektup gelir. Bir yıl önce, babasıyla birlikte aynı hapiste tutulan Isaakios'un küçük oğlu Aleksios hapisten kaçmış ve

doğruca Philip'in sarayına gitmiştir. Orada Venedik'e doğru yola çıkmaya hazırlanan Boniface ile karşılaşmış ve üçü büyük ihtimalle, Philip'in şimdi mektubunda bahsettiği şeyi kabaca planlamışlardır. Eğer Haçlılar genç Aleksios'a Konstantinopolis'e kadar eşlik edip onu tahtı zorla ele geçiren amcası Aleksios'un yerine geçirirlerse, genç Aleksios tüm Mısır seferinin harcamalarını üstleneceği gibi kendinden de on bin asker verecek ve sonrasında da Kudüs için beş yüz şövalye gönderecektir. Ayrıca Konstantinopolis Kilisesi'nin Roma'nın üstünlüğünü tanıyacağını bildirmektedir.

Bu plan Boniface'nin çok hoşuna gider. Haçlı seferine uzun vadede getireceği yararlar ve Venediklilere olan borcun ödenme fırsatının yanı sıra, kişisel çıkar kokusu da almaktadır. Bu fikir Dandolo'nun da (ki herhalde duyduğunda pek şaşırmamıştır) çok hoşuna gider. Aforoz edilmesi aklını başına getirmemiştir. Bu Venedik'in papanın isteklerini ilk geri çevirişi değildir ve sonuncusu olmadığına da hiç şüphe yoktur. Eski askeri ve diplomatik tecrübeleri nedeniyle, Dandolo Bizanslılara derin hisler beslememektedir. Ayrıca şu andaki imparator, selefi zamanında bahşedilen ticari ayrıcalıklar yenilenirken, ziyadesiyle sorun çıkarmıştır. Ceneviz ve Pisa rekabeti çok kızışmıştır. Eğer Venedik Doğu pazarlarındaki pozisyonunu kaybetmek istemiyorsa, çabuk hareket etmelidir. Nihayetinde bu hareketin, Mısır seferini erteleyecek olması da işine gelmektedir.

Haçlı ordusu plan değişikliğini beklenenden daha fazla anlayışla karşılar. Çok az sayıda kişi hemen itiraz eder ve Filistin'e doğru yola çıkar. Büyük çoğunluk ise, Haçlı seferini güçlendirmeyi vaat eden bu plana gönülden razı olur. Hıristiyan âleminin tek çatı altında birleşecek olması da cabasıdır. Büyük şizmadan (*schisma*) beri (hatta daha da öncesinde) Bizanslılar Batı'da sevilmemiştir. Önceki Haçlı seferine ya hiç katkıda bulunmamış ya da çok az katkıda bulunmuşlardır. Hatta seferler sırasında da Hıristiyanlığa ihanet ettiklerini düşünmektedirler. Genç Aleksios'un aktif yardımda bulunmayı teklif etmesi sevindirici bir değişimdir ve küçümsenmemelidir. Ayrıca içlerinde tıpkı liderleri gibi şahsi çıkarını düşünenlerin sayısı da herhalde az değildir. Sıradan bir Frank Bizans hakkında hemen hemen hiçbir şey bilmiyordur. Ancak tek bildikleri çok zengin olduğudur. Ve sancağında İsa'nın haçını taşısın ya da taşımasın, zenginlik her ortaçağ ordusunda tek bir şey çağrıştırmaktadır: Ganimet.

Genç Aleksios Zara'ya Nisan sonuna doğru varır ve birkaç gün sonra da donanma yola çıkar. Uğradıkları Durazzo ve Korfu'da Doğu'nun meşru imparatoru ilan edilir. 24 Haziran 1203 tarihinde, yani Venedik'te toplanılmasının üstünden tam bir yıl geçtikten sonra, gemiler Konstantinopolis'te demirler. Haçlıların ağzı açık kalır. Geoffrey şöyle yazar:

> "Konstantinopolis'i daha önce hiç görmemiş olanların bakışlarını tahmin edebilirsiniz. Etrafını çeviren yüksek surları ve güçlü kuleleri, muhteşem sarayları ve göklere uzanan kiliseleri (kendi gözleriyle görmeseler doğruluğuna asla inanmayacakları kadar çokturlar) bütün şehirlerin sultanı sayılabilecek Konstantinopolis'in uzunluğu

ve genişliğini gördüklerinde, dünya üstünde böyle zengin ve güçlü bir yer olabileceğine inanamadılar. Bu şehre bir bakış, en cesur adamı bile titretmeye yeter. Buna da şaşmamak gerekir. Zira evrenin yaradılışından beri, böyle muhteşem bir girişimde bulunulmamıştır."

III. Aleksios, donanmanın gelişi nedeniyle defalarca uyarılmış olsa da, şehrin savunması için hiçbir hazırlık yapmaz. Geri zekâlı kardeşi on altı yıl öncesinde tüm Bizans gemi inşaat projesini Venediklilere bıraktığı için, tersaneler ihmal edilmiştir. Niketas Khoniates'e göre (önceden sekreterlik görevinde bulunduğu için, neler olduğunu gayet iyi bilmektedir) aynı zamanda kayınbiraderi olan baş amiralinin, iç limanda çürümeye terk edilmiş az sayıda geminin demirlerini, yelkenlerini ve armalarını satmasına da izin vermiştir. Aleksios ve halkı, devasa savaş donanmasının altlarından geçip Boğaz'ın girişine doğru ilerlemesini surlardan yarı hayretle izler.

Kuşatmayı başlatmak için hiç acele etmeyen işgalciler, ikmal yapmak üzere önce Asya yakasında yazlık Khalkedon (Kadıköy) sarayının yakınında demirlerler. Villehardouin "civar toprakların güzel ve bereketli" olduğundan bahseder. "Hasatı yeni yapılmış tahıl kümeleri tarlalarda öyle duruyor, yani isteyen istediği kadar alabilir." Orada küçük bir Bizans atlı birliğinin isteksizce yaptığı bir saldırıyı kolayca geri püskürtürler. Atlılar ilk darbeden hemen sonra kaçarlar. Ancak büyük ihtimalle esas niyetleri düşman hakkında bilgi toplamaktır. Sonradan gelen bir imparatorluk elçisi de aynı lakaytlıkla kovulur. Ona, eğer efendisi tahtı derhal yeğenine teslim ederse, genç Aleksios'a imparatoru affetmesi ve ona cömert bir ödeme yapması ricasında bulunacaklarını söylerler. Yok eğer niyeti bu değilse, başka bir elçiyle vakit kaybetmeyip şehrini savunmaya hazırlanması onun lehine olacaktır.

5 Temmuz sabahı güneş doğar doğmaz da, Boğaz'ı geçerek Galata'ya gelirler. Ticari bir yerleşme olduğu için çoğunlukla yabancı tüccarların oturduğu Galata surlarla çevrilmemiştir. Bir tek büyük ve yuvarlak bir kuleleri vardır. Ancak acil durumlarda Haliç'e girişin engellenmesi için kullanılan zincirin alçaltılıp yükseltilmesini sağlayan bocurgat burada tutulduğu için, hayati önem taşımaktadır.[104] Savunulması için dikkate değer bir güç hazırlanır. Şaşırtıcı şekilde başlarında da imparator vardır. Angelosların eline geçtiğinden beri genel bir moral bozukluğu havası yaşandığı doğrudur, ama farklı bir komutan liderliğinde belki de bu güç daha iyi savaşacaktır. Herkes Aleksios'un tahta nasıl geçtiğini bilmektedir ve yapısı gereği ordusu üstünde sevgi ya da sadakat hisleri çağrıştırmamıştır. Her halükârda, yüzü aşkın gemiden tam teçhizatlı askerlerin sürat ve ustalıkla indiğini gördüklerinde korkar ve daha ilk Haçlı dalgası saldırı için mızrakları ele aldığında geri dönüp kaçmaya başlarlar. Yine en önde imparator gitmektedir.

Galata Kulesi'ndeki garnizon ise kahramanca karşı koyar ve 24 saat direnir. Ancak ertesi sabah teslim olmak zorunda kalır. Venedikli gemiciler bocurgatı çalıştırır ve

[104] 1261 yılında yıkılan bu kule artık yoktur. Günümüzdeki Galata Kulesi 14. yüzyılda farklı yerde inşa edilmiştir.

Haliç'in ağzını kapatan dört yüz metre uzunluğundaki ağır demir zincir büyük bir gürültüyle sulara gömülür. İçeri giren donanma ilk iş olarak iç limanda yer alan az sayıdaki Bizans gemilerini tahrip eder. Deniz zaferi tamamlanmıştır.

Ancak Konstantinopolis teslim olmaz. Her ne kadar, kara tarafındaki devasa surlarla karşılaştırılamasalar da, Haliç kıyısındaki surlar da savunmaya elverişlidir. Giderek Bizanslıların başlangıçta gösteremedikleri cesaret ve kararlılık geri gelir. Kurulduğundan beri geçen dokuz yüzyıl içinde şehirlerini kimse işgal edememiştir. Belki de şimdiye kadar böyle bir şeyin olabileceğini hayal dahi etmemişlerdir. Sonunda onları tehdit eden tehlikenin farkına vardıklarında, karşı koymaya hazırlanırlar.

Hücum Bizans savunmasının en zayıf noktasına başlatılır. Bu yer Blakhernai Sarayı'nın denize bakan tarafında, kara surlarıyla Haliç surlarının birleştiği yerde, şehrin en uç kuzeybatı noktasıdır. Saldırı 17 Temmuz Perşembe sabahı karadan ve denizden aynı anda başlatılır. Venedik gemileri katapultlarının ağırlığıyla, iyice suya gömülmüşlerdir. Karadan saldırıya geçen Frank ordusu, baltalarını savuran İngiliz ve Danimarkalı Vareg muhafızlar karşısında çaresiz kalır. Günü Venedikliler ve özellikle de bizzat Enrico Dandolo kurtaracaktır.

Doj'un cesaret hikâyesi sadece taraf tutan Venedikli bir geç dönem methiyeci tarafından değil, Frank kökenli bir görgü tanığı tarafından da anlatılmıştır. Bu kişi de Geoffrey de Villehardouin'in ta kendisidir. Sahile, hücum merdivenleri üzerindeki Venedik tayfası Bizanslı askerlerle yüz yüze savaşacak kadar yaklaşılmış olmasına rağmen, hücum gücünün karaya çıkmaya cesaret edemediğinden bahseder.

> "İşte büyük bir kahramanlık hikâyesi. Yaşlı ve gözleri görmeyen Venedik Doju silahlarını kuşanmış hâlde kadırgasının pruvasında, önünde Aziz Marcus'un bayrağıyla duruyordu. Adamlarına bağırarak eğer gemiyi derhal karaya çıkarmazlarsa, bunun bedelini hayatlarıyla ödeyeceklerini söyledi. Öyle yaptılar. Onunla birlikte karaya inip önündeki bayrağı yere sapladılar. Aziz Marcus'un bayrağı ve Doj'un kadırgasının sahile çıktığını gören diğer Venedikliler, utanıp peşlerinden gittiler."

Hücum devinim kazandıkça, Bizanslılar hiç şansları olmadığını anlarlar. Kısa süre sonra Dandolo Frank müttefiklerine surlardaki yirmi beş kulenin Venedik hâkimiyetine geçtiği haberini gönderir. Bu arada adamları da duvarlarda açılan yarıklardan şehre akın etmiş ve tüm ahşap evleri ateşe vererek, Blakhernai mahallesini bir ateş topu haline getirmişlerdir. O akşamüstü III. Aleksios Angelos, yanına sadece çok sevdiği kızını, birkaç başka kadın ile birlikte beş bin kilo altın ve bir çanta mücevher alıp karısı ve diğer çocuklarını kaderlerine terk ettiği Bizans'tan kaçar.

Bizans, tarihinin bu en büyük kriz anında başsız kalmıştır. Alelacele toplanan bir meclisin hapisten çıkarılan Isaakios Angelos'u apar topar tahta çıkarması şaşırtıcı gelebilir. Erkek kardeşinin ihtimamı sayesinde Dandolo'dan beter kör olmuş ve zaten beceriksiz bir lider olduğunu ispatlamıştır. Ne var ki, her şeye rağmen meşru imparatordur ve Bizanslılar onu tahta iade etmekle, Haçlıları da durdurabilmeyi ummuş-

lardır. Bir bakıma doğrudur. Ancak genç Aleksios, Boniface ve Doj'a verilen vaatler yerine getirilmemiştir. Isaakios bu vaatleri onaylamak zorunda kalır ve aynı zamanda oğlunu tahta ortak yapar. Ancak o zaman Franklar ve Venedikliler onu resmen tanır ve Galata'ya çekilerek, isteklerinin yerine getirilmesini beklemeye başlarlar.

1 Ağustos 1203 günü IV. Aleksios Angelos babasıyla birlikte taç giyer. Ardından derhal, bahar ayında Zara'da aceleyle verdiği sözlerden pişmanlık duyar. Amcasının har vurup harman savurduğu hazine boştur. Koymak zorunda kaldığı yeni vergiler, paranın nereye gideceğini gayet iyi bilen halk arasında huzursuzluk çıkarır. Bu arada Konstantinopolis'te daima önemli bir politik güç yaratmış olan din adamları, imparatorun kilise tabaklarını toplatıp eritmesi üzerine şoka uğrar. Hele de nefret ettikleri papaya bağlanacaklarını haber aldıklarında iyice çileden çıkarlar. Sonbahar yerini kışa bıraktığında, imparator popüleritesini iyice yitirmiştir. Açgözlülükleri doymak bilmez hale gelen Franklar, tansiyonu daha da yükseltir. Bir gece şehirde dolaşan bir grup Frank, Aya İrini (Haghia Irene) Kilisesi'nin hemen arkasında yer alan küçük bir camiyi yağmalar ve ateşe verir. Yangın yayılır ve 48 saat içinde Konstantinopolis, Iustinianos döneminden beri, yani yedi yüzyıl sonra tarihinin en büyük yangınıyla karşı karşıya kalır.

İmparator kaçak amcasına karşı düzenlediği kısa ve başarısız bir seferden döndüğünde, şehrin büyük kısmını yerle bir olmuş bulur. Tebaası da yabancılara savaş açmak üzeredir. Durum kırılma noktasına gelmiştir ve birkaç gün sonra üç Haçlı ve üç Venedikliden oluşan bir heyet artık nihayet ödemenin yapılması isteğiyle saraya geldiğinde, yapacak hiçbir şey yoktur. Büyük ihtimalle heyetin içinde yer alan Villehardouin, saraya gidiş ve dönüş yolu üzerinde linç edilmekten kıl payı kurtulduklarından bahseder. "Böylece savaş başladı ve her iki taraf hem kara hem de deniz yolundan birbirine mümkün olduğunca çok zarar vermeye çalıştı" diye yazar.

Üstelik ne Haçlılar ne de Bizanslıların böyle bir savaş istememiş olması yeterince tuhaftır. Konstantinopolis halkının aklında tek bir şey vardır. Bir an önce güzelim şehirlerini mahveden ve kanlarını emen bu barbar haydutlardan kurtulmak istemektedirler. Franklar da esas yola çıkma nedenlerini unutmamışlardır ve Müslümanlarla savaşmak yerine, zayıf ve yumuşak diye nitelendirdikleri bu halkın arasında yaşamak zorunda olmak onların da canına tak etmiştir. Bizanslılar borçlarını ödeseler bile, onların bundan bir kazancı olmayacaktır. Olsa olsa Venediklilere olan borçlarının açığını kapayacaklardır.

Bütün bu meselede anahtar rolü Venedikliler, daha doğrusu Enrico Dandolo oynamaktadır. Donanmasına her an yola çıkma emri vermek onun elindedir. Bunu yapsa, Haçlılar rahat bir nefes alacak ve Bizanslılar da sevinçten havaya uçacaklardır. Şimdiye kadar Aleksios ve babasının söz verdiği parayı alamayan Frankların, Venediklilere olan borçlarını ödeyemeyecekleri gerekçesiyle bu fikri reddetmiştir. Ancak artık ne bu para ne de Haçlı seferi onu fazlaca ilgilendirmemektedir. Zira Bizans İmparatorluğu'nu devirmeyi ve tahta bir Venedik kuklası geçirmeyi kafasına koymuştur.

Böylece barışçı bir çözüm olasılığı iyice azalınca, Dandolo'nun Frank müttefiklerine öğütleri de farklı bir yol çizer. Ortak tahtlarını Franklara borçlu olan Aleksios ve Isaakios'un hiç utanmadan dostlarını kandırdığını ve onlardan artık hiçbir hayır gelmeyeceğini belirtir. Haçlılar haklarına düşeni ancak zorla alabileceklerdir. Vicdanları rahat olmalıdır. Angeloslar artık onlardan sadakat beklememelidir. Şehre girdikten sonra, içlerinden bir lideri imparator yapacak ve Venediklilere olan borçlarını farkına bile varmadan ödeyecekleri gibi, Haçlı seferinin de parasını fazlasıyla çıkaracaklardır. Gün bugündür ve bu fırsat bir daha asla ele geçmeyecektir.

Konstantinopolis halkı da Aleksios'un gitmesi konusunda hemfikirdir ve 25 Ocak 1204 günü, onu tahttan mahrum edip yerine yeni birini seçmek üzere, senatörler, din adamları ve halktan oluşan büyük bir kalabalık Ayasofya'da toplanır. Üç gün süren görüşmeler sırasında (sonunda nihayet Nikolaos Kanabos adında silik bir kişi üzerinde karar kılarlar) o dönemde Bizans sahnesindeki tek becerikli adam, işi kendi yöntemiyle çözmeye karar verir.

Aleksios Dukas, birleşik koyu kara kaşları nedeniyle, Murtzuphlos lakabıyla anılmıştır. Dukas içinden iki imparator çıkarmış asil bir aileye mensuptur ve şimdi *protovestarios* unvanına sahip olması nedeniyle, saraya istediği gibi serbestçe girip çıkabilmektedir. Gece geç vakitte yatak odasına girdiği IV. Aleksios'u uyandırıp halkın ona karşı ayaklandığını ve tek çarenin kaçmak olduğunu söyler. Ona uzun bir pelerin giydirip sarayın yan kapısından çıkarır. Diğer komplocular orada beklemektedir. Şanssız genç, prangaya vurularak, hapse gönderilir. Orada iki zehirleme girişimi başarısızlıkla sonuçlanınca, sonunda boğularak öldürülür. Aşağı yukarı aynı zamanda kör babası da ölür. Tüm tarihçesine hâkim naiflikle Villehardouin, onun ölümünü oğlunun talihsiz sonunu öğrenmesiyle aniden hastalanmasına bağlar. Böyle bir hastalığın ona kasten musallat edilmiş olduğu ihtimalini aklına getirmemiş olmalıdır.[105]

Hasımlarını ortadan kaldıran (Nikolaos Kanabos da ortadan kaybolur) Murtzuphlos, V. Aleksios adıyla Ayasofya'da taç giyer. Ve tahta geçer geçmez de, imparatorlukta uzun zamandır hasreti çekilen yönetici vasıflarını sergilemeye başlar. Haçlıların gelişinden beri ilk defa surlar ve kulelere uygun sayıda adam yerleştirilir, işçiler de gece gündüz çalışarak surları daha da yükseltirler. Franklar açısından bir konu aşikârdır. Başka bir görüşme olmayacak, hele de yeni imparatorun hiç sorumluluk taşımadığı borç meselesi artık gündeme gelmeyecektir. Tek şansları şehre saldırmaktır. Sadece tahtı gasp etmekle kalmayıp cinayet de işleyen Murtzuphlos karşısında, meşru imparator ve bir zamanlar müttefikleri olan IV. Aleksios'a karşı harekete geçmemiş olmakla, ahlaki açıdan daha güçlüdürler.

Enrico Dandolo aylardan beri bu büyük saldırının avukatlığını yapmaktadır.

[105] Genç Haçlı şövalyesi, Robert de Clari, belki de yazdığı şu satırlarla gerçeğe çok yakındır: 'Si li fist lachier une corde u col, si le fist estranler et sen pere Kyrsaac ausi.' (O [Murtzuphlos] boğazına bir halat bağlattırdı ve babası Isaakios ile birlikte onu boğdurttu.)

Murtzuphlos'un darbesinden beri de hem Venedikliler hem de Franklar onu bütün seferin lideri olarak görmeye başlamışlardır. Boniface de Montferrat etkisini korumaya çabalar. İmparatorluk tacına bu kadar yaklaşmışken, liderliği hayati önem taşımaktadır. Ancak esas devrik imparatorla yakın ilişkiler içinde olduğundan, şimdi kendini biraz gözden düşmüş hissetmektedir. Bu arada Cenevizlilerle bağlantıları vardır ve Dandolo da bunu bilmektedir.

Mart ayı başında, Galata kampında bir dizi meclis toplantısı başlar. Ancak saldırı planlarından ziyade (Murtzuphlos'un savunma ile ilgili aldığı önlemlere rağmen, Konstantinopolis çantada keklik görülmektedir) fethedildikten sonra imparatorluğun nasıl yönetileceği üzerine konuşulur. Haçlılar ve Venediklilerin belirleyeceği altışar delegeden oluşan seçim komitesinin yeni imparatoru seçmesi uygun görülür. Eğer bir Frank seçilirse, patrik Venedikli ya da tam tersi olacaktır. Şehrin ve imparatorluğun dörtte biri, ayrıca Haliç'teki Blakhernai ve Marmara'daki eski saray imparatora ait olacaktır. Geri kalan üçte birlik pay da Venediklilerle ve Haçlı şövalyeleri arasında eşit bölünecektir. Dandolo özellikle imparatora bağlılık töreninden muaf tutulacaktır. Ganimetler belli bir noktada toplanacak ve eşit bölünecektir. Son olarak her iki taraf da Konstantinopolis'i bir yıl boyunca, yani 1205 yılı Mart ayına kadar terk etmeyecektir.

Saldırı 9 Nisan Cuma sabahı başlar. Yine hedef Dandolo ve askerlerinin dokuz ay önce kendini gösterdiği deniz tarafındaki surlardır. Ancak bu sefer başarılı olamazlar. Venedik direk başları, daha yüksek yeni surlar ve kulelere ulaşamazken, aşağıdaki kuşatmacılara büyük zarar veren Bizans katapultlarına ideal platform sağlamıştır. Öğleden sonra saldırganlar askerleri, atları ve teçhizatlarını tekrar gemilere yükleyerek Galata'ya gelirler. Sonraki iki gün zararı gidermekle geçer. Pazartesi günü de tekrar saldırıya geçerler. Bu defa Venedikliler gemilerini ikili gruplar halinde birbirine bağlayınca, her kuleye iki katı ağırlık fırlatırlar. Bu arada kuvvetli esen poyraz, gemileri kürekçilerin asla başaramayacağı kadar karaya ve surlara yaklaştırır ve böylece kuşatmacılar gemi direkleri arasına kurdukları geçici korunaklar altında görünmeden savaşırlar. Çok geçmeden kulelerin ikisi işgal edilir. Hemen hemen aynı anda da Haçlılar surlar dahilindeki kapılardan birini kırarak, şehre girerler.

Askerlerine cesaret ve kararlılıkla komuta eden Murtzuphlos, caddelerde atını dörtnala sürerek, tebaasına moral vermek için son bir çaba sarf eder. Niketas şöyle anlatır:

> "Bir umutsuzluk girdabına sürüklenmiş olan halk, ne onun emirlerini ne de uyarılarını duyacak hâlde değildi... Ancak boşa çaba sarf ettiğini fark edip Frankların sofrasına meze olacağını hissedince, yanına İmparator III. Aleksios'un karısı Euphrosyne ve onun büyük hayranlık duyduğu kızı Eudokia'yı da alarak kaçtı. Kadınlara düşkündü ve kilise kanunlarına uygun olmaksızın iki karısını da boşamıştı."

Üçü eski imparatorun yaşadığı Trakya'ya sığınırlar. Murtzuphlos derhal Eudokia ile evlenir ve karşı saldırıda bulunmak üzere kuvvet toplamaya başlar.

Surların aşılmasının ardından korkunç bir kıyım başlar. Villehardouin bile dehşete düşer. Ancak gece olduktan sonra, "kavga ve katliamdan yorgun düşen" fatihler ateşkes ilan eder ve şehrin en geniş alanlarından birinde yer alan kamplarına geri dönerler.

> "O gece, karşı saldırıdan korkan Haçlıların bir kısmı kendileri ile Rumlar arasında kalan bölgede yangın çıkardılar... ve şehir alev alev yanmaya başladı ve bütün gece ve ertesi gün akşama kadar yangın devam etti. Bu Frankların gelişinden beri Konstantinopolis'te çıkan üçüncü yangındı. Fransa Krallığı'nın üç büyük şehrinde bulunan evlerden daha fazla sayıda ev yandı."

Bu olaydan sonra, silahlarını hâlâ bırakmamakta direnen az sayıda Bizanslının da hâli kalmaz. Ertesi sabah Haçlılar uyandığında, şehirdeki tüm direnişin kırılmış olduğunu görürler.

Ancak Konstantinopolis halkının trajedisi daha henüz başlamıştır. Ordu dünyanın en zengin şehrinin önünde onca süre boşuna beklememiştir. Artık şehir onlara aittir ve geleneksel üç gün yağma izni verildiğinde, çekirgeler gibi üşüşürler. Birkaç yüzyıl önceki barbar istilalarından beri Avrupa böyle bir vahşet ve vandalizme sahne olmamıştır. Tarihinde asla böylesine güzellikler ve birinci sınıf sanat eserleri, bu kadar kısa bir zamanda sebepsiz yere tahrip edilmemiştir. Çaresiz, ürkmüş ve kendilerine Hıristiyan diyen insanların böyle bir alçaklık yapabileceğine inanamayan görgü tanıkları arasında Niketas Khoniates de vardır.

> "Anlatacaklarıma nereden başlayacağımı, nasıl devam edip nerede bitireceğimi bilemiyorum. Kutsal ikonaları kırıp Şehitler'in kutsal emanetlerini ağzıma alamayacağım yerlere attılar. İsa Mesih'in kanını ve etini her yere saçtılar. Bu Hıristiyan karşıtları, kilisedeki kadeh ve tabakları alıp mücevherlerini çıkardıktan sonra, kendi içecek kapları olarak kullanmaya başladılar... Büyük Kilise'de yaptıklarını düşününce, insanın tüyleri diken diken oluyor. Bütün dünyanın hayran olduğu altarı parçaladılar ve parçalarını aralarında paylaştılar... Kutsal kaplar ve tahttan, kürsüden, kapılardan ve mobilyalardan söktükleri gümüş ve altın kakma işlerini daha rahat taşıyabilmek için, atları ve katırları kiliseye getirdiler ve bu hayvanlardan bazıları kayıp düştüğünde de, kılıçlarını saplayıp ortalığı onların kanı ve dışkısıyla pislettiler. İsa'ya hakaret etmek için fahişenin birini patriğin koltuğuna oturttular. Bu kadın müstehcen şarkılar söyleyerek, kutsal mekânda terbiyesizce dans etti... İffetli annelere, masum kızlara, kendini Tanrı'ya adamış rahibelere bile merhamet etmediler... Sokaklarda, evlerde ve kiliselerde sadece çığlıklar ve yakarmalar duyuluyordu."

Niketas bu adamların omuzlarında haç taşıdığını ve Hıristiyan topraklardan kan dökmeden geçeceklerine, silaha sadece Müslümanlara karşı saldıracaklarına ve kutsal ödevi yerine getirinceye kadar bedensel hazlardan uzak duracaklarına, o haç üzerine yemin ettiklerini hatırlatır.

Konstantinopolis en kötü günlerini (hatta belki de 250 yıl sonra Osmanlı padişahına yenik düştüğü günden bile daha kötü) yaşamaktadır. Ancak bütün güzellikleri de ortadan kalkmaz. Fransızlar ve Flamanlar kendilerini tamamen tahribata vermiş-

ken, Venedikliler kendilerine hâkim olur. Güzele saygı duymasını bilmektedirler. Gerçi onlar da yağmalamış, ancak yakıp yıkmamışlardır. Onun yerine ellerine geçen her şeyi Venedik'e göndermişlerdir. Bunlar içinde Büyük Constantinus döneminden beri hipodromu süsleyen ve sonraki sekiz yüzyıl boyunca da San Marco (Aziz Marcus) Bazilikası'nın ana kapısı üzerinde yer alan platformda benzer bir işlev üstlenecek olan bronz atlar da vardır.[106] Bazilikanın kuzey ve güney cephesi aynı zamanda gönderilen heykeller ve kabartmalarla kaplıdır. Yapının içinde, kuzey transeptinde imparatorların savaşa giderken önlerinde taşıdıkları Zafer Getiren Meryem'in muhteşem ikonası asılıdır. Güneydeki hazine dairesi ise bir Venedik açgözlülük anıtı gibi, Bizans sanat eserlerinin en muazzam koleksiyonlarından birini barındırmaktadır.

Dehşet dolu üç günün ardından, asayiş geri gelir. Önceden kararlaştırıldığı gibi, bütün ganimetler (ya da kurnazca saklananların dışındakiler) üç kilisede toplanır ve dikkatlice dağıtılır. Seçilecek olan imparatora dörtte bir pay ayrılacak ve geri kalanlar Franklar ve Venedikliler arasında eşit paylaşılacaktır. Bu dağıtım yapılır yapılmaz, Haçlılar Enrico Dandolo'ya olan borçlarını öderler. Bu iş başarıyla tamamlandıktan sonra, taraflar ikinci meseleye odaklanırlar: Yeni Bizans imparatorunun seçimi.

Kaybettiği prestijini geri kazanmak ve adaylığını güçlendirmek amacıyla yaptığı talihsiz bir girişimle, Boniface de Montferrat Isaakios Angelos'un dul karısı İmparatoriçe Maria'yı bulup getirerek onunla evlenir. Yanlış bir harekettir. Dandolo onun adaylığını derhal reddeder ve (Frankların ikiye bölünüp Venediklilerin tek bir kitle halinde seçmeleri nedeniyle) seçmenleri rahat ve yumuşak başlı Flandre ve Hainault Kontu Baudoin'e yönlendirmekte hiç zorluk çekmez. Baudoin 16 Mayıs'ta Ayasofya'da taç giydiğinde, bir yıldan daha az süre içinde taç giyen üçüncü imparatordur. Yeni atanan Venedikli Patrik Tommaso Morosini[107] daha Konstantinopolis'e ulaşamadığından törene katılamasa da, orada bulunanlardan çok az kişi yeni imparatorun Venediklier sayesinde seçildiğini inkâr edecektir.

Venedik bu işten karlı çıkar. Haçlılarla yaptığı antlaşmaya göre şehrin ve imparatorluk topraklarının sekizde üçünü alır. Ayrıca her yerde serbest ticaret yapma ayrıcalığına sahiptir. Cenevizliler ve Pisalıların elinden bu ayrıcalık derhal alınır. Konstantinopolis'te ise Dandolo Haliç'e kadar uzanan Ayasofya ve patriklik bölgesini istemiştir. Onun dışında Venedik'in Akdeniz'deki gücünü artıracak ve ona kesintisiz bir ticaret kolonileri zinciri sağlayacak Venedik Lagünü'nden Karadeniz'e kadar olan önemli limanları almıştır. Ragusa ve Durazzo, Yunan ana karasının batı sahili ve Ionia adaları, Peloponnessos'un tamamı, Euboia, Naksos ve Andros, Çanakkale Boğazı ve Marmara'nın ana limanları Gelibolu, Tekirdağ ve Karadeniz Ereğlisi, Trakya sahili,

[106] 1975 yılında bu atlar hava kirliliği tehlikesi nedeniyle bazilika içindeki Museo Marciano'da karanlık bir odaya taşınmış ve yerlerine de fiberglastan yapılma kopyaları yerleştirilmiştir.

[107] Niketas onu "içi doldurulmuş bir domuza" benzetir ve "üzerine yapışan giysisinin sanki derisine dikilmiş gibi" durduğundan bahseder. Bir keşiş olan Morosini, patrik seçildiği anda, derhal diyakoz, iki hafta sonra rahip ve ertesi sabah da piskopos ilan edilir.

Edirne ve nihayetinde Boniface ile yaptığı kısa bir görüşme sonunda elde ettiği son derece önemli Girit Adası da bunlara dahildir. Limanlar ve adalar tamamen Venedik'e aittir. Ancak Dandolo, varlığı ticaret üzerine kurulmuş olan Venedik Cumhuriyeti'nin önemli limanlar dışında, Yunanistan ana karası ile ilgilenmediğini açıkça beyan eder. Geri kalan bölgelerin sorumluluğunun ellerinden alınmasından sadece memnunluk duyacaklardır.

Fransızlar ya da Flamanlardan (ve hatta sadece bir kukla olmaktan ileri gidemeyen İmparator Baudoin'dan) ziyade IV. Haçlı Seferi'nin gerçek galibinin Venedikliler olduğuna hiç şüphe yoktur. Ve bu başarıyı da neredeyse tamamen Enrico Dandolo'ya borçludurlar. Dört yıl önce Frank elçilerinin bu kutsal seferde onlara yardım etmesi için Rialto'ya geldiği günden itibaren, her yeni gelişmeyi Venedik yararına çevirmiştir. Zara'yı geri almış, Mısır'ı saldırıdan koruyarak, Müslüman dünyasıyla olan ticari ilişkilerinin sarsılmasına izin vermemiştir. Frank güçlerini kurnazca Konstantinopolis'e yönlendirmiş, görünüşte karar sorumluluğunu onlara bırakmıştır. Oraya vardıktan sonra da ilk saldırı onun cesareti sayesinde yapılmıştır. Onun entrikası sayesinde, Angeloslar devrilmiş ve ikinci bir kuşatma ve nihayetinde şehrin ele geçmesi mümkün hale gelmiştir. Diplomasi ustalığı Venedik'e hayal bile edemeyeceği bir antlaşma yapma fırsatı sağlamış ve bu sayede ticari imparatorluğunun temelleri atılmıştır. Bizans tacını istememesi (kabul etmesi vatanında yapısal problemlere neden olacak ve belki de Venedik Cumhuriyeti'ni yıkıma sürükleyecektir) ve seçim komisyonunda olmayı reddetmesine rağmen, seçim üzerindeki etkisiyle (onun himayesinde, geçici olarak yerleştiği eski imparatorluk sarayında yapılmıştır) Venedik'e çoğunluk sağlanması ve kendi adayının başarı kazanmasını garanti altına almıştır. Son olarak, Frankları imparatorluğa feodal düzeni yerleştirmek konusunda yüreklendirirken (ki böyle bir adımın parçalanmaya neden olacağını ve asla cumhuriyetine mani olacak kadar güçlenemeyeceklerini hesaba katmıştır) Venedik'i feodal çerçeve dışında bırakmış ve yeni topraklarını imparatorluğa ait tımar arazisi değil, fetihten payına düşen toprak statüsünde devralmıştır. Bu doksanına merdiven dayamış kör bir adam için olağanüstü bir başarıdır.

Dandolo yine de durmak bilmez. Başkent dışında imparatorluğun Rum tebaası direnişe devam etmektedir. Murtzuphlos sorun çıkarmayacaktır. Evliliğinin hemen ardından kıskanç kayınpederi tarafından kör edilmiş ve ertesi sene şehir Franklar tarafından fethedilince, Konstantinopolis'e getirilip Theodosius sütunundan şehrin merkezine atılmıştır. Ancak bir sonraki bölümde de göreceğimiz gibi, III. Aleksios'un başka damatları Nikaia'da (İznik) bir sürgün imparatorluğu kurarlar, Komnenoslar'dan ikisi aynı şeyi Trapezos'ta (Trabzon) yapar ve Epiros'ta gayrimeşru bir Angelos kendini bağımsız despot ilan eder. Bir zamanın Haçlıları her yönde kendilerini savunmak için çok çaba sarf etmek zorundadır. Özellikle de Venedik'in yeni elde ettiği Adrianopolis (Edirne) şehrinde, 1205 yılı Paskalya Bayramı sonrasında İmparator Baudoin Bulgarlara esir düştüğünde, onun yanında savaşan Dandolo'ya parçalanmış bir

orduyu Konstantinopolis'e geri götürmek düşer. Yaralandığına dair bir belge yoktur ama altı hafta sonra ölür. Naaşının Venedik'e götürülmeyip Ayasofya'ya gömülmesi şaşırtıcıdır. Güney koridoru üstünde yer alan galeride mezar taşı hâlâ görülmektedir.

Şehrine çok yararlık göstermiştir. Bu nedenle Venediklilerin gelmiş geçmiş en büyük Doj'ları adına bir anıt diktirmemiş olmaları, merak uyandırmaktadır. Ancak dünya olayları çerçevesinde bakıldığında, Dandolo bir beladır. Haçlılara kötü nam kazandırdığından değil, ama bir önceki yüzyıldan beri süregelen yağmalama olayları Hıristiyan tarihinin en kara sayfalarına damgasını vurmuştur. Ancak Dördüncü Haçlı Seferi (eğer gerçekten öyle denebilirse) sadakatsizlik, ikiyüzlülük, vahşilik ve açgözlülük konusunda diğerlerine taş çıkartmıştır. Konstantinopolis XII. yüzyılın en zengin metropolü olduğu gibi, sanat ve kültür açısından da en gelişmiş merkezdir ve hem Yunan hem de Roma eserleriyle klasik Avrupa kültürel mirasının en önemli hazinesidir. Talan edilmesiyle Batı medeniyeti V. yüzyılda barbarların Roma'yı yağmalaması ya da VII. yüzyılda Hazreti Muhammed'in askerlerinin İskenderiye Kütüphanesi'ni yakmasından daha da fazla zarar görmüştür.

Politik açıdan verilen zarar da çok büyüktür. Konstantinopolis'teki Latin yönetimi altmış yıldan daha az sürse bile, Bizans İmparatorluğu gücünü ya da kaybettiği toprakları asla geri kazanamayacaktır. Sağlam ve güçlü bir yönetimle, daha hâlâ zaman varken belki de Türk ilerleyişi önlenebilecektir. Aksine imparatorluk zayıf ekonomisi ve iyice küçülmüş topraklarıyla kendini Osmanlı akınına karşı koruyamamıştır. Tarihte Doğu Hıristiyanlığı'nın kaderini (ki böylece beş yüzyıl boyunca Avrupa'nın büyük bölümü Müslüman hâkimiyetinde kalacaktır) Hıristiyan bayrağı altında savaşan askerlerin belirlemesi kadar ironik çok az olay vardır. Bu adamlar Venedik Cumhuriyeti adına Enrico Dandolo tarafından ikna edilip yüreklendirilerek bu topraklara getirilmiştir. Bu trajediden en karlı çıkan Venedik ve muhteşem Doj'u, dünyaya verdikleri zararın en büyük sorumluluğunu da taşımak zorundadır.

12

Sürgün İmparatorluğu

[1205-1253]

Yunanların kalbini, ruhları nefretle dolmuş Latinlere kapatmasının sebebi öğreti farklılığı değildir. O nefret yüzünden Yunanlar Latinlerden çok çekmiştir ve hâlâ da çekmeye devam ediyorlar.

Kalabriyalı Barlaam'dan Papa XII. Benedictus'a, *c.* 1340

Kendini "Roma İmparatorluğu'nun dörtte biri ve dörtte birinin yarısının beyi" konumuna getiren Doj Dandolo'nun aksine, İmparator Baudoin biraz acınası hâldedir. İmparatorluğun diğer sekizde üçü de Frank şövalyeler arasında tımar arazisi olarak paylaştırıldıysa, ona sadece seleflerinin yönettiği toprakların dörtte biri kalmıştır. Bu bölgeye Trakya (tabii ki Venediklilere verilen Edirne dahil değildir) Anadolu'nun kuzeybatı bölgesi, aralarında Lesbos (Midilli), Samos (Sisam) ve Khios (Sakız) adalarının da yer aldığı bazı adalar vardır. Ancak kuşa çevrilen bu mirasa bile itiraz edilmiştir. Özellikle de tahtından emin olan ve atlanmasına öfkelenen Boniface de Montferrat, kendisine verilen Anadolu topraklarını istemez ve onun yerine Makedonia ve Thessalia'nın büyük kısmını içeren topraklar üzerinde bir krallık kurduğu Thessaloniki'yi alır. Bir şekilde güneye doğru ilerleyen daha düşük rütbeli Frank liderleri arasında da üstünlük yaratır. Bunlar arasında Burgund Otto de la Roche Boeotia ve Attika (Atina Düklüğü) ve Fransız Guillaume (Giyom) de Champlitte (çok geçmeden yerine Villehardouin hanedanı geçecektir) Peloponnessos'ta hâkimdir.

Önceden Bizans'a ait bütün bu topraklarda yeni idarecilerden nefret edilmesine şaşmamak gerekir. Ekonomik açıdan pek büyük değişiklik yoktur. Artık vergilerin Yunan yerine Latin bir toprak sahibine ödenmesi dışında, taşra hayatı büyük ihtimalle önceden olduğu gibi devam etmiştir. Ancak moral açısından hava tamamen değişmiştir. Küstah ve ukala olmaları bir yana, Franklar Yunan ırkını küçümsediklerini gizleme gereği görmezler. Aynı zamanda Roma Kilisesi'nin sadık savunucuları olmaları nedeniyle, hiç tereddütsüz Latin dini geleneklerini dayatmaya çalışmaktadırlar. İşçi ve köylü sınıfının yapabileceği fazla bir şey yoktur. Aksi, kızgın ve gücenmiş halde, başlarına geleni çekerler. Diğer yandan aristokrasi o kadar uysal davranmaz. Çoğu Yunan asili ata topraklarını terk ederek, ulusal ruh ve Ortodoks inancının hâlâ sürdürüldüğü Bizans'ın devamı niteliğindeki devletlere göç eder.

Bu devletlerden en büyüğü, en güçlüsü ve açık farkla en önemlisi, III. Aleksios'un damadı Theodoros Laskaris'in 1206 yılında İmparator olarak tanındıktan iki yıl sonra taç giydiği Nikaia (İznik) İmparatorluğu'dur. Anadolu'nun batı ucunda geniş

bir toprak şeridinden oluşmakta ve Ege Denizi'nden Karadeniz'e kadar uzanmaktadır. Kuzeyi ve batısında Latin İmparatorluğu, güneyi ve doğusunda da Selçuklu Sultanlığı vardır. Nikaia'nın resmi başkent olarak kalmasına rağmen (1208 yılından sonra patriklik merkezi olmuş ve tüm taç giyme törenleri burada yapılmıştır) Theodoros'tan sonra tahta geçen III. Ioannes Vatatzes esas ikametgâhını, stratejik açıdan çok daha iyi konumda bulunan Lydia şehri Nymphaion'a (Kemalpaşa) taşımıştır. Konstantinopolis'ten ayrı geçen elli yedi yıllık sürgün döneminde, imparatorluk Nikaia'dan ziyade buradan yönetilecektir.

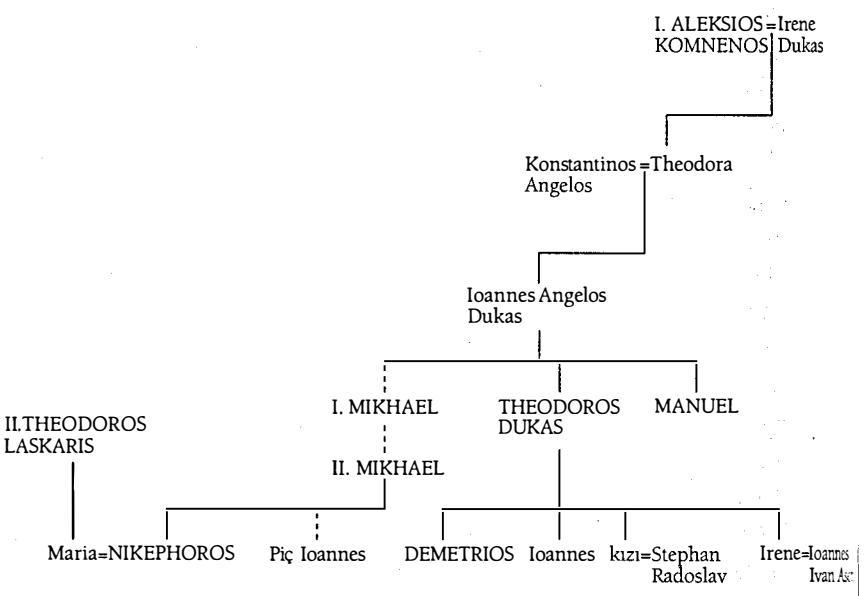
Bizans'ın devamı niteliğindeki diğer iki devlet daha az önemlidir. Biri Adriyatik sahilinde, diğeri de Karadeniz'in güneydoğu ucunda yer aldığı için olayların gidişatına yön veremeyecek kadar uzaktadırlar. Ayrıca patrikliğin bulunduğu yer olan Nikaia'nın ayrıcalığına da asla ulaşamamışlardır. Epiros (Epir) Despotluğu, Konstantinopolis'in alınışından az süre sonra *Sebastokrator* Ioannes Angelos Dukas'ın (I. Aleksios Komnenos'un kızı Theodora'dan olan torunu) gayri meşru oğlu Mikhael Komnenos Dukas tarafından kurulmuştur. Yani II. Isaakios ve III. Aleksios'un da kuzenidir, ancak ne onun ne de babasının Angelos ismini asla kullanmamasına şaşmamak gerekir. Arta'da yer alan başkentinden Yunanistan'ın tüm kuzeybatı sahili ve Thessalia'nın bir kısmına hâkim olmuştur. Onun ardından 1215 yılında tahta geçen üvey kardeşi Theodoros toprakları daha da genişleterek, dokuz yıl sonra Thessaloniki'yi Latinlerden geri almış ve derhal Nikaialı Ioannes Vatatzes'le aşık atmak üzere taç giymiştir. Ancak bu durum uzun sürmez. 1242 yılında Vatatzes Theodoros'un oğlu Ioannes'i imparator unvanından vazgeçip *despotes* unvanını almaya zorlar ve dört yıl sonra da Thessaloniki'ye el koyar.

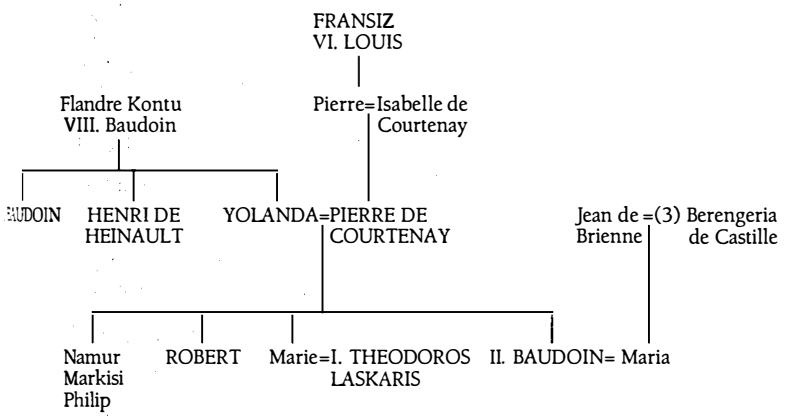
İznik ve Epir'in aksine Trabzon İmparatorluğu, Konstantinopolis'in çöküşüyle alakalı değildir. Aslında 1204 yılı Nisan ayında (aşağı yukarı felaketle aynı günlerde) İmparator Andronikos'un Gürcü prensesle evlenen oğlu Manuel'den olma torunları Aleksios ve David Komnenos tarafından kurulmuştur. 1185 yılında Andronikos'un ölümünün ardından iki genç, daha güvende olacakları Gürcistan'a götürülmüş ve orada sarayda yetişmişlerdir. Angeloslara karşı Komnenos hanedanını devam ettirmeye kararlı olan kardeşler, Gürcü Kraliçesi Thamar'ın yardımıyla 1204 yılı Nisan'ında Trabzon'u ele geçirirler. Aynı yıl David Gürcüler ve diğer ücretli askerlerden oluşan ordusuyla batı yönünde Karadeniz sahili boyunca ilerleyerek, Paphlagonia ve hatta Herakleia'yı (Karadeniz Ereğlisi) işgal eder, ancak bu toprakların çoğunu kısa süre sonra kaybeder. 257 yıllık tarihinin büyük bölümünde (Konstantinopolis'in geri alınışından sonra da varlığını devam ettirecek ve ancak 1461 yılında Türk hâkimiyetine geçecektir) Trabzon İmparatorluğu Kaçkar Dağları ve sahil arasında altı yüz kilometrelik dar bir sahil şeridiyle sınırlanacaktır.

Genel anlamda sürgün Bizans'ının hükümdarı olarak kabul edilen I. Theodoros Laskaris, başlangıçta daha az yetkin birinin üstesinden gelemeyeceği sorunlarla kar-

SOY AĞACI

Bu soy ağacı sadece XXII, XXIII. ve XVII. bölümlerde adı geçen aile üyelerini içerir

FRANSIZ
VI. LOUIS
Flandre Kontu
VIII. Baudoin
Pierre=Isabelle de
Courtenay
:AUDOIN
HENRI DE
HEINAULT
YOLANDA=PIERRE DE
COURTENAY
Jean de
Brienne
=(3) Berengeria
de Castille
Namur
Markisi
Philip
ROBERT
Marie=I. THEODOROS
LASKARIS
II. BAUDOIN= Maria

şılaşır. Epir ve Trabzon'daki rakipleri yetmezmiş gibi (1204 yılında David Komnenos korkutucu bir hızla batıya doğru ilerlemeye başlamıştır) sınırlarında mantar gibi küçük Rum prenslikleri bitmektedir. Biri Philadelphia'da, biri Menderes Vadisi'nde, bir üçüncüsü de Miletos yakınındaki küçük Sampson kasabasında ortaya çıkmıştır. Sonradan, korkunç yılın bitmesine yakın bizzat Baudoin'in kardeşi Henri ve Blois Kontu Louis'in komuta ettiği bir Frank ordusu Boğaz'ı geçerek Anadolu'ya doğru ilerlemeye başlar. Tamamen yeni bir yönetim mekanizması ve ordu kurmak zorunda kalan Theodoros hiç hazırlıklı değildir. 6 Aralık 1204 günü büyük ihtimalle günümüzdeki Eski Manyas olan Poimanenon'da büyük hezimete uğrar ve Bithynia'nın tüm sahil bölgesi ve Prusa'yı (Bursa) Franklara bırakmak zorunda kalır. Bu ilerleyişlerini yüz kilometre mesafede bulunan Nikaia'ya doğru sürdürseler, Theodoros'un imparatorluğu daha neredeyse doğmadan ortadan kalkacaktır. Şansına, Frank ordusu Balkanlar'daki ciddi bir kriz nedeniyle geri çağrılır.

Zira Baudoin'in ukalalığı başına bela olmuştur. Frank derebeylerini kabullenmeye hazırlıklı olan Trakya'daki Bizanslı toprak sahipleri, ikinci sınıf vatandaş muamelesi gördüklerini fark ederler. Ayaklanır ve Bulgar Çarı Kaloyan'ı yardıma çağırırlar. Eğer Konstantinopolis'i Latinlerden kurtarırsa onu da imparator yapacaklardır. Çar dünden hazırdır. Daha 1204 yılı başında imparator olmasa da III. Innocentus'un elçileri ona kral tacı takmış ve o da Roma yetkisini tanımıştır. Ancak bu durum Latin devletlerinin Balkan Yarımadası'ndaki ilerleyişinden duyduğu huzursuzluğu azaltmamıştır ve o da en az Bizanslılar kadar ülkeyi Latin musibetinden kurtarmak istemektedir. 1205 yılı başında harekete geçer ve 14 Nisan günü Frank ordusunu Adrianopolis (Edirne) dışında yok ederek, Louis'i öldürür ve imparatoru da esir alır. İmparator bir daha asla özgür kalamayacak ve kısa süre sonra ölecektir. Aradan sadece bir yıl geçtikten sonra, Latin gücü kırılmıştır. Tüm Anadolu'da sadece Marmara'nın güney sahilinde yer alan küçük Pegai (Karabiga) kasabası Frank hâkimiyetinde kalır.

Theodoros Laskaris nihayet ciddi şekilde yeni devletiyle ilgilenebilecektir. Her konuda eski Bizans yapısını kendine örnek alır, zira vatandaşlarının er ya da geç eski başkentlerine döneceklerinden bir an dahi şüphe etmemiştir. Zamanında imparatorlukta görev yapmış, izini bulabildiği subay ve memurları görevlerine iade eder. Sürgüne gönderilmiş piskoposlar ve diğer önde gelen din adamlarını Nikaia'da (İznik) toplar ve bu kişiler Didymotikhon'a (Dimetoka) sürgüne gitmeyi reddeden patriğin ölümünün ardından onun halefini seçerler. Mikhael Autorianos adındaki yeni patrik, 1208 yılı Paskalya öncesi haftasında Theodoros'a *basileios* unvanıyla taç takar.

Artık Konstantinopolis'te Latin ve Nikaia'da Rum olmak üzere iki Doğu imparatoru ve iki patrik vardır. Aralarında da barış olamayacağı aşikârdır. İkisi de birbirini yok etmeye kararlıdır. Baudoin'in kardeşi ve halefi Henri hâkimiyetinin ilk on sekiz ayında 1206 yazında Adrianopolis'i (Edirne) yağmalayıp Trakya'yı silip süpürerek başkent surlarına kadar dayanan Kaloyan'la mücadele etmiştir. Ancak 26 Ekim 1207

günü Thessaloniki'yi kuşatmaya hazırlanan Bulgar çarı bir Kuman beyi[108] tarafından öldürülünce, Henri Nikaia'daki hasmına baskı uygulama fırsatı yakalar. Hemen harekete geçmez (Theodoros gibi o da önce uygun bir hükümet ve idare kurmak zorundadır) ancak 1209 yılında Haçlı vicdanına yenik düşerek Selçuklu Sultanı Keyhüsrev ile askeri ittifak yapar. Keyhüsrev de kendi açısından Batı Anadolu'da kurulacak yeni bir Yunan devletini kendi varlığına tehdit olarak görmektedir.

Kendi güçlerini Frank birlikleriyle destekleyen Keyhüsrev, beklenmeyen bir misafiri geldiğinde Nikaia'ya karşı bir sefer düzenlemek üzeredir. Bu misafir ise sabık İmparator III. Aleksios'tur. 1204 yılı sonuna doğru esir düştüğü Boniface'nin Montferrat'taki şatosunda birkaç yıl mahkûm edildikten sonra, 1209 ya da 1210 yılında bir şekilde kuzeni Epir Despotu Mikhael tarafından fidye ödenerek kurtarılmış ve sonra da tahtını geri alması için yardım istemek üzere doğruca Keyhüsrev'e gitmiştir. Elbette Keyhüsrev'in Yunan imparatorunu değiştirmekten ziyade onu toptan yok etmekle daha çok ilgilendiğini söylemeye gerek yoktur. Diğer yandan Aleksios'un diplomasi oyununda faydalı bir piyon olarak kullanılabileceğini derhal fark eder. Theodoros'u devirip yerine Aleksios'u geçirmek niyetiyle 1211 baharında Nikaia'yı işgal eder. İçinde Latin ücretli askerlerden oluşan bir kıta barındıran her iki taraf da aşağı yukarı eşit durumdadır ve bu nedenle çetin savaşmalarına rağmen yenişemezler. Ancak Pythopolis (Alaşehir) yakınında yapılan son karşılaşmada, atını kaybeden Keyhüsrev (Yunan kaynaklarına inanacak olursak teke tek savaştığı Theodoros tarafından öldürülmüştür) öldürülür. Selçuk ordusu kaçar ve tekrar esir alınan III. Aleksios ömrünün sonuna kadar bir manastırda kapalı kalır.

Bu zaferden az toprak kazanmış olsa da, son Yunan hasmını ortadan kaldırdığı ve Keyhüsrev'in yerine geçen oğlu Keykavus hemen uzlaşma yoluna gittiği için, geçici süreyle de olsa Selçuk tehdidini savuşturan Theodoros, güçlerini Haçlılara yoğunlaştırma fırsatı bulur. Ancak bu alanda pek başarılı olamaz. 15 Ekim 1211 tarihinde Rhyndakos (Adırnaz Çayı) yakınında, sonrasında Pergamon (Bergama) ve Nymphaion'a (Kemalpaşa) ilerleyen Henri'nin ordusu tarafından tekrar bozguna uğratılır. Ancak bir kez daha Bulgar baskısını arkalarında hisseden Latinler bu durumu lehlerine çeviremez. 1214 yılı sonunda iki imparator Kemalpaşa'da bir barış antlaşması imzalar. Anadolu'nun Atramyttion'a (Edremit) kadar olan kuzeybatı sahili Henri'nin olacak, Selçuk sınırına kadar olan bölge de, Latinlerin yeni fethettiği topraklar da dahil olmak üzere, Theodoros'a kalacaktır.

Bu antlaşmayla Nikaia İmparatorluğu'nun yükselme devri başlar. Nihayet genç

[108] Kaloyan son seferinde Latinler kadar çok sayıda Yunan'ı da öldürmüş ve önceden II. Basileios'a verilen *Bulgaroktonos* "Bulgar kıran" unvanına benzer şekilde kendine *Romaioktonos* "Romalı kıran" unvanını yakıştırmıştır. Bu nedenle de Yunanlar ondan çok nefret etmiş ve Aziz Demetrius Bayramı gününde ölmesini de onun tarafından öldürüldüğü şeklinde yorumlamışlardır. Buna rağmen üç yıl öncesinde Kaloyan'ın Baudoin'i yenmekle Nikaia İmparatorluğu'nu kurtardığı ve böylece elli yıl sonra Yunanlara tekrar Konstantinopolis'i ele geçirme fırsatı tanıdığı gerçeğini unutmamak gerekir.

imparatorluk Haçlılar tarafından resmen tanınmıştır. Ayrıca artık Batı sınırları Doğu sınırlarından daha güvenlidir. Hemen hemen aynı dönemde de Latin İmparatorluğu çöküşe geçer. Dul kalınca çareyi hanedan evliliği yapmakta arayıp bir Bulgar prensesi ile evlenen İmparator Henri, arapsaçına dönmüş Balkan politiğinin tuzağına düşer. Derken 11 Haziran 1216 tarihinde, sadece kırk yaşındayken aniden Thessaloniki'de ölür. Konstantinopolis'teki Latin hükümdarlarının hiç şüphesiz en yeteneklisi olan Henri on yıldan daha kısa bir sürede, gözden çıkmış imparatorluğunu işler hale getirmiştir. Çekilmez kardeşi Baudoin'in aksine Rum tebaasının hakları ve dini özgürlüğüne saygı göstermiş ve hatta Nikaia ile bir güç dengesi yaratmıştır. Yerine geçenlerde onun yeteneğinin bir parçası dahi bulunsa, belki de Bizans tahtına bir daha asla Rum asıllı bir imparator geçmeyecektir.

İki kere evlenmiş olmasına rağmen Henri de Hainault çocuğu olmadan ölmüştür. Konstantinopolis'teki Frank baronları onun yerine kız kardeşi Yolanda'nın kocası Pierre de Courtenay'ı seçerler. O sırada Fransa'da bulunan Pierre 1217 yılının ilk haftalarında Doğu'ya doğru yola çıkar. Papa III. Honorius'un elinden taç giyme umuduyla Roma'ya uğradığında, Aziz Petrus Katedrali'nde taç giymesi halinde Batı İmparatorluğu üzerinde de hak iddia etmesinden korkan papa, töreni şehir surları dışında yer alan Aziz Lorenzo Kilisesi'nde icra etme konusunda ısrar ettiğinde hayal kırıklığını gizleme gereği görmez. Bir ya da iki hafta sonra bir Venedik donanması ve beş bin beş yüz kişilik bir orduyla Durazzo'yu Epir Despotu Theodoros Dukas'ın elinden kurtarmak üzere yola çıkar. Ancak şehir alınamayıp Pierre de adamlarının çoğuyla birlikte Arnavutluk dağlarında esir düşünce bu sefer fiyaskoyla sonuçlanır. Bir Epir zindanına atılır ve bir daha da kendisinden haber alınamaz.

Diğer yandan İmparatoriçe Yolanda isabetli şekilde çocuklarıyla deniz yolundan Konstantinopolis'e geri dönmeye karar verir. Neredeyse şehre varır varmaz da, Baudoin adı verilen bir erkek çocuk dünyaya getirir. En büyük oğlu Namur Markisi Philip ailesiyle birlikte Doğu'ya gitmeyi kesinlikle reddedince, 1219 yılındaki ölümüne kadar Yolanda kral naibesi olarak ülkeyi yönetir ve erkek kardeşinin uzlaşmacı Nikaia politikasını izleyerek, kızı Maria'yı üçüncü eş olarak Theodoros Laskaris'e verir. Ancak bu yeni gelişme Epir'de dehşetle karşılanır ve Pierre de Courtenay'ı mahkûm etmekle (ve belki de öldürmekle) tatmin olmayan Theodoros Dukas, Laskaris'i meşru *basileios* olarak tanımamaya meyletmeye başlar.

Dukas'ın yıldızı yükselmektedir. Konstantinopolis'in düşüşünden sonra geçen ilk beş yılı Nikaia topraklarında, taç giydikten sonra ona karşı bağlılık yemini ettiği Theodoros Laskaris'le geçirmiştir. Kardeşi Mikhael acil çağırdığında da, ona yardım etmeye Atra'ya gitmiştir. Ancak o zamandan beri durum değişmiştir. Theodoros'a göre Nikaia'nın 1214 yılında Franklarla yaptığı antlaşma affedilmez bir davranıştır. Ayrıca Laskaris'in vaktinin çoğunu başkenti geri almak için hazırlık yapmak yerine, uzak Trabzon Rum İmparatorluğu ile savaşmakla geçirmeyi tercih etmesi, onu sada-

katinden şüphe etme noktasına getirmiş, bu da yetmezmiş gibi bir Latin prensesi ile evlenmesi ise bardağı taşıran son damla olmuştur. En azından resmi konumu böyledir. Ancak aslında gerçek çok daha basittir. Theodoros asla Epir despotluğu ile tatmin olmayacaktır. Gayrimeşru kardeşinin aksine, *Sebastokrator* Ioannes Angelos Dukas'ın meşru oğlu ve I. Aleksios Komnenos'un da büyük büyük torunudur. Damarlarında Komnenos, Angelos ve Dukas kanı taşımakla (ki kendini tanıtırken her üç ismi de kullanarak bu durumu vurgulamıştır) taht üzerinde Theodoros Laskaris'ten daha fazla hak iddia edebilecek konumdadır.[109] Gözüne ilk olarak Thessaloniki'yi kestirir. Ancak Thessaloniki imparatorluğun sadece ikinci önemli şehridir ve Theodoros Angelos Dukas Komnenos'un gözünde esas hedefi olan Konstantinopolis'e ulaşmak yolunda daha ziyade bir atlama taşı niteliğindedir.

Dördüncü Haçlı Seferi'nin ardından Thessaloniki'de hâkimiyetini kuran Boniface de Montferrat döneminden beri işler pek yolunda gitmemiştir. Boniface 1207 yılında Bulgarlara karşı savaşırken ölmüş ve şehri oğlu Demetrios adına kral naibesi olan dul eşi yönetmiştir. Şövalyelerinin çoğunun kendi vatanlarına dönmesi sonucunda iyice zayıflaması bir yana, Latin İmparatorluğu'nun en önemli vasalı olmakla birlikte, İmparatoriçe Yolanda'nın gelişinden beri Konstantinopolis desteğine Henri döneminde olduğu kadar fazla güvenememektedir. Theodoros 1218 yılında Thessalia ve Makedonya'ya doğru ilerlediğinde de bağımsız bir Haçlı devleti olarak günlerinin sayılı olduğunu fark eder. Despot güçlü bir direnişle karşılaşır ve ancak 1224 yılı sonbaharında uzun ve yorucu bir kuşatmanın ardından, Thessaloniki düşer. Onunla birlikte Latin İmparatorluğu da çöker. Artık Theodoros Adriyatik'ten Ege Denizi'ne kadar Epiros, Aetolia, Akarnania, Thessalia ve Makedonya'nın da büyük bölümünü içine alan toprakların hâkimidir. Kesin tarih belli olmasa da, çok geçmeden Theodoros Laskaris'e açıktan açığa meydan okuyarak, Nikaia patriği ile kavgalı olan Ohri piskoposu elinden Romalıların imparatoru unvanıyla taç giyer.

Böylece neredeyse sadece bir nesil öncesinde tek bir imparatorluk iken, şimdi biri Yunan ikisi Latin olmak üzere üç imparatorluk vardır. Bir dördüncüsü de yoldadır. Zira Bulgar İmparatorluğu da giderek güçlenmektedir. Çar Kaloyan Dördüncü Haçlı Seferi'nden çok karlı çıkmış ve ardından gelen Balkan kargaşası sayesinde Trakya ve Makedonya'da topraklarını alabildiğince genişletmiştir. Yeğeni Boril ise pek başarılı olamamıştır. Ancak 1218 yılında Boril'i devirip kör eden kuzeni II. Ivan Asen de gözünü Konstantinopolis'e diker. Bu dört güçten en zayıfı, 1225 yılında başkentin hemen kuzeyinde ve batısında yer alan bölgeyle, Marmara'nın hemen güneyindeki küçük bir alandan ibaret kalan Latin İmparatorluğu'dur. İmparatoriçe Yolanda 1219 yılında ölünce, yerine oğlu Robert geçer. Ancak zayıf ve beceriksiz bir genç olan Robert'ın

[109] Bu noktada şecere biraz karışmaktadır. *Sebastokrator* Ioannes'in (Mikhael ve Theodoros'un babası) babasının adını Angelos yerine sadece büyükannesi kanadından akrabalığı olan Dukas ile anması anlaşılır bir durumdur. Komnenos ve Angelos soy ağacına bakmak durumu açıklığa kavuşturacaktır.

(zamanın önde gelen isimlerinden Aubrey de Trois-Fontaines ondan *quasi rudis et idiota* [neredeyse hiç yontulmamış ve acemi] diye bahsetmektedir) Theodoros, Ivan Asen ve Nikaia İmparatorluğu'nu 1222 yılında kayınpederi Theodoros Laskaris'ten devralan Ioannes Vatatzes yanında esamesi dahi okunmamaktadır.

Laskaris 1205 yılında çoğu kişinin hayal ettiğinden daha fazla başarı kazanmıştır. Oğlu olmadığı için büyük kızı Irene'nin kocası Vatatzes'in yerine geçmesi en akla yakın çözüm olarak görünmüştür. Ancak onun hayattaki iki erkek kardeşi bu görüşe rağbet etmez ve doğruca Konstantinopolis'e giderek genç imparatoru kendileri yararına askeri müdahaleye ikna ederler. Robert her zamanki aptallığıyla teklifi kabul eder. Bu işten hiç çıkarı olmadığı gibi, yirmi yıl öncesinde Laskaris'in de Latinler tarafından benzer bir hezimete uğradığı (yine de sonuç bu kadar feci olmamıştır) Poimanenon'da (Eski Manyas) Vatatzes ordusunu yerle bir eder. Daha bu felaketi atlatamamıştır ki, birkaç ay sonra Thessaloniki'nin düştüğü haberi gelir. Bu yükü kaldıramaz ve o andan itibaren kendini sefahate verir. Rum ya da Frank olmalarına aldırmaksızın kadınları iğfal eder, kilise ve manastırlarda kalan hazineleri çalar ve imparatorluğundan arta kalan toprakları yönetme zahmetinde bulunmaz. Kendinden daha düşük seviyedeki bir Fransız şövalyenin kızına kapılır ve gizlice evlendikten sonra, onu Blakhernai Sarayı'na yerleştirir. Bu defa baronlarının sabrı taşar. Birkaçı gece yatak odasına girer ve kızın burnu ve dudaklarını tanınmaz hale getirecek derecede keserler. Sonra da annesini yakalayıp boğarlar. Ondan beklenir şekilde, Robert suçlulara karşı hareketè geçmeden, Roma'ya gidip Papa IX. Gregorius'a resmi şikâyette bulunur. Onunla pek ilgilenmeyen papa, Konstantinopolis'e geri dönmesini söyler. Ancak Robert Mora yarımadasındaki Clarenza'ya (Killini) varamadan 1228 yılı Ocak ayında ölür.

İmparator Robert ardında meşru çocuk bırakmamıştır. Erkek kardeşi II. Baudoin'in sadece on bir yaşında olması nedeniyle, yine bir kral naibesi bulunmak zorundadır. Konstantinopolis baronlarının ilk tercihi kocasının ölümünden sonra tekrar şehre dönen Theodoros Laskaris'in dul eşi ve Baudoin'in kız kardeşi Marie olur. Ancak Marie birkaç ay sonra ölünce, arayış kaldığı yerden devam eder. Bulgar Kralı II. Ivan Asen Baudoin ve kızı Helene arasında bir hanedan evliliği yapılmasını teklif eder. Bu durumda imparatorluğu da koruması altına alarak, Thessaloniki de dahil olmak üzere kaybettiği tüm toprakları geri kazanma vaadinde bulunur. Ancak baronlar bu teklifi ellerinin tersiyle iter ve hayatta kalan en önemli Haçlı liderine başvururlar: Eski Kudüs kralı, Beşinci Haçlı Seferi[110] lideri ve papanın mareşali Jean de Brienne.

Tek bir sakınca vardır. Yaklaşık 1150 yılında doğmuş olan Jean, neredeyse seksen yaşındadır. Ancak hâlâ çok dinçtir. Üçüncü karısından olma kızı Berengaria de Castille henüz dört yaşındadır ve kimse onun rekorunu kıramamıştır. 1210 yılında, altmış yaşındayken on yedi yaşındaki Kudüs Kraliçesi Maria ile evlenir. Ancak Maria

[110] 1215 yılında toplanan Dördüncü Lateran Konsili'nde III. Innocentus'un ilan ettiği Beşinci Haçlı Seferi çoğunlukla Mısır'da geçtiği için hikâyemizi doğrudan ilgilendirmemektedir.

iki yıl sonra ölünce, kral unvanıyla kızı Isabelle adına krallığı yönetmeye başlar. 1225 yılında Isabelle Batı İmparatoru II. Friedrich ile evlenince, yeni damat Jean'e artık taht üstünde hakkı olmadığını söyler ve onu görevinden alır. Çok sinirlenen Jean, doğruca Roma'ya giderek papadan yardım ister. Honorius onun halinden anlar. Krallığını geri veremese de, onu kiliseye ait Toskana topraklarının valisi yapar. İki yıl sonra IX. Gregorius, papa olmasının hemen ardından imparatorluk ordularınca saldırıya uğrayınca, Jean derhal onun yardımına koşar.

Sonra birden ve beklenmedik şekilde Konstantinopolis'e çağrılır. Önce bu fikre pek sıcak bakmasa da, Gregorius'un ısrarı üzerine (sonuçta Latin İmparatorluğu üzerindeki papalık etkisini artıracak bulunmaz bir fırsat ele geçmiştir) ikna olur. Ancak Baudoin'in reşit olmasının ardından, kendi geleceğini garanti altına almak amacıyla bazı şartlar öne sürer. Genç imparator derhal dört yaşındaki kızı Maria ile evlenmeli ve çeyiz olarak ona toprak vermelidir. Kendisi ise *basileios* ilan edilmeli, bu hak ölümüne dek sürmeli ve öldüğünde yerine Baudoin geçmelidir. Yirmi yaşına gelen Baudoin'e, henüz imparator olmasa bile, Anadolu'daki tüm Frank topraklarıyla birlikte Nikaia (İznik) İmparatorluğu devredilmelidir. O zaman bile derhal Konstantinopolis'e doğru yola çıkmaz. 1229 yılı başında baronlar şartlarını kabul eder. İtalya'yı terk etmeden önce, nefret ettiği damadına karşı sefere çıkar. Ancak 1231 yılı baharında, Konstantinopolis'e vardıktan birkaç gün sonra Ayasofya'da taç giyer.

Hükümdarsız geçen bu üç yıl içinde, Balkanlar'daki güç dengesi köklü bir değişiklik geçirir. Thessaloniki'deki başkentinde bekleyen İmparator Theodoros için, liderliği devralacak bir kral naibi bile bulunmayan Konstantinopolis her zamankinden daha savunmasızdır. Diğer yandan Bulgarları dikkate almalıdır. Sadece bir ya da iki yıl öncesinde II. Ivan Asen'le bir barış antlaşması yapmıştır. Ancak daha antlaşmayı henüz imzalamışlardır ki, çar Latin İmparatorluğu'na Thessaloniki'yi geri alma teklifinde bulunur. Yani bu adama güven olmayacağı bellidir. Diğer yandan kuzeyde böylesine bir tehlike varken, eski topraklarını geri kazanması mümkün değildir. Sadece tek bir çözüm vardır. Bulgar tehdidi ortadan kaldırılmalıdır. 1230 baharı başında Theodoros ordusunu sınıra doğru harekete geçirir. Asen masum numarası yaparak, antlaşma metniyle süslediği sancağıyla işgalcilere karşı yürür. 1230 yılı Nisan ayında, Edirne ve Filibe arasında, Meriç Nehri kıyısında yer alan küçük Klokotnitsa köyünde iki ordu karşılaşır.

Her şey çabucak olup biter. Cesareti, güveni ve art arda gelen zaferlerine rağmen, Theodoros çetin cevize denk geldiğini anlar. Ordusu parçalanır, kendisi de esir alınır. Erkek kardeşi Manuel'in despot unvanıyla Thessaloniki'de kalmasına izin verilir. Ancak bunun tek nedeni Asen'in kızıyla evli olmasıdır. Manuel (Ioannes Vatatzes ve onun İznikli tebaası buna pek güler) sadece imparatorların kullandığı koyu kırmızı mürekkeple buyruk imzalamaya devam etse de, kayınpederinin kuklası olmaktan öteye gidemez ve sanki önemli biriymiş gibi caka satar.

Latinler önceden burun kıvırdıkları bir milletin elinden yerle bir edilmekten kılpayı kurtulmuştur. Ancak bu duruma müteşekkir olma hislerine, Asen'in engel tanımaksızın Trakya, Makedonya ve Arnavutluk'a doğru ilerlemesi gölge düşürmektedir. Önceden Theodoros'a ait olan toprakları kolayca ele geçirince, Adriyatik'ten Karadeniz'e kadar olan kuzey Balkan arazilerinin sahibi olmuştur. Başkenti Trnovo'da yer alan Kırk Şehitler Kilisesi'ndeki bir yazıtta gururla zaferlerini anlatmıştır. Artık Durazzo ve Edirne arasındaki toprakların efendisi olduğunu söyler. Sadece çevre bölgeleriyle birlikte Konstantinopolis Frank hâkimiyetinde kalmıştır. "Onlar da benim yetkim altında, zira benden başka imparatorları yok ve Tanrı nasip ederse onlar da bana boyun eğecekler". Kâğıt üstünde bağımsız olan Sırbistan'da bile Theodoros'un damadı Radoslav'ın yerine kendi damadı Stephan Vladislav'ı geçirmiştir. Klokotnitsa'dan karlı çıkan sadece Bulgar çarı değildir. Ioannes Vatatzes de Nymphaion'daki sarayından bu gelişmeleri sevinçle izlemektedir. Kısa süre için Theodoros ciddi bir rakip izlenimi yaratmış ve Konstantinopolis Nikaia'dan ziyade Thessaloniki'ye ait olacak gibi görünmüştür. Artık bu tehlike savuşturulmuştur ve bir daha da asla bir tehdit unsuru haline gelmeyecektir.

Üstünlük savaşı veren dört güçten birinin ortadan kalkması, diğer üçü arasındaki ilişkilerde köklü değişiklikler yaratır. Ivan Asen artık Konstantinopolis'teki Latinlerle diplomasi oyunları oynama gereği görmeyecektir. Şimdi kafasında çok daha başka planları olduğu için, Vatatzes'i daha uygun bir müttefik olarak görmektedir. Zira Roma Kilisesi'nden ayrılmak istemektedir. Her ne kadar Kaloyan mezhebini değiştirmiş olsa da, Batı Hıristiyanlığı Bulgarlar arasında asla kök salmamış ve eski Bizans gelenekleri daima tercih edilmiştir. Ayrıca bu sayede ilerde Latinlere karşı yapacağı saldırıları kendi din kardeşlerine saldırıyor olduğu için, haklı çıkarmak zorunda kalmayacaktır. 1232 yılında Papa Gregorius'la tutuştuğu kavga, ona beklediği bu fırsatı tanır. İznik Patrikliği dünden hazırdır ve Kudüs, İskenderiye ve Antakya patrikliklerinin yanı sıra, merkezi Trnovo olmak üzere Bulgar Ortodoks Patrikliği bir kez daha kurulur. Üç yıl sonra Ivan Asen'in Kallipolis'te (Gelibolu) Nikaia ile imzaladığı barış antlaşması, Lampsakos'ta (Lapseki) kızı Helene'nin (ki genç Baudoin yedi yıl önce onu eş olarak istememiştir) Ioannes Vatatzes'in oğlu II. Theodoros Laskaris ile evlenmesiyle pekiştirilir. 1235 yazı sonunda birleşik Ortodoks gücü Konstantinopolis surlarına dayanarak, şehri karadan ve denizden kuşatma altına alır.

Latinler bir kez daha tehdit altındadır. Yaşına rağmen Jean de Brienne, imparatorluğunu cesaretle savunur ve Venedik gemileri büyük yararlık gösterir. Ertesi yıl kuşatmaya kaldığı yerden devam edilirken, Ivan Asen aniden karar değiştirmese Konstantinopolis artık fazla dayanamayacaktır. Asen birdenbire Bulgaristan açısından enerji dolu bir Rum İmparatorluğu'nun işi bitmiş bir Latin İmparatorluğu'ndan daha büyük bir tehdit oluşturduğuna karar verir ve saldırıyı durdurur. Hatta zavallı Helene'yi bulup getirmeleri için Nikaia'ya elçiler gönderir. 1237 yazında daha da ileri giderek aşağı Tuna havzasındaki Moğol istilasından kaçan çok sayıda

Kuman'ın topraklarından geçip yeni İmparator Baudoin'in hizmetine girmelerine (bu arada Mart ayında Jean de Brienne doksan yaşında ölmüştür) izin verir. O sonbahar Bulgarlar, Kumanlar ve Latinlerden oluşan bir ordunun başında İznik Rum İmparatorluğu'nun Trakya'daki en önemli kalelerinden biri olan Tzurulon'a (Çorlu) doğru yola çıkar.

Felaket haberleri geldiğinde, kuşatma sürmektedir. Trnovo'da çıkan bir salgın hastalık sonucunda çarın karısı, oğullarından biri ve yeni göreve getirilen patrik hayatını kaybetmiştir. Ivan Asen bunun ilahi adalet olduğuna kanaat getirir ve kuşatmadan çekildikten sonra, (Kuman ve Latin müttefikleri ise kuşatmaya başarıyla devam ederler) Vatatzes'le barış antlaşması yaparak, bir daha sorun çıkarmayacağını taahhüt eder. Çok geçmeden de kendine yeni bir eş aramaya başlar. Onun esiri olan ve yakın zamanda kendisine karşı bir komplo kurduğu gerekçesiyle kör ettirdiği Thessalonikili Theodoros bir şekilde onu kızı Irene'yle evlenme konusunda ikna eder. Bu evliliğin Ivan Asen'e ne faydası dokunduğunu anlamak zordur. Diğer yandan Theodoros için çok önemlidir. Çarın kayınpederi olduğu için derhal salıverilir ve tebdili kıyafet geldiği Thessaloniki'de kardeşi Manuel'i tahttan indirerek yerine imparator unvanıyla oğlu Ioannes'i geçirir.

1241 yılı birbiriyle rekabet halinde olan tüm imparatorluklar için bir dönüm noktası olur. Yıl sona ermeden Konstantinopolis'i almaya uğraşan liderlerden üçü ölür. Bunlar Bulgar Çarı Ivan Asen, Thessaloniki (Selanik) Despotu Manuel ve Latin İmparatorluğu'nun en korkulan ve en sadık savunucularından biri olan Papa IX. Gregorius'tur. Daha da önemlisi, aynı yıl Batu Han liderliğinde Moravya ve Macaristan'ı geçerek Tuna Havzası'na gelen Moğollar, Bulgarlara Doğu'ya ilerlemek için hiç şans tanımaz. Böylece bir zamanlar korkulan bir ulus daha aradan çekilir. Thessaloniki'nin gücü zaten Klokotnitsa'da kırılmıştır. Neredeyse sadece Konstantinopolis şehrinden ibaret kalıncaya kadar topraklarını kaybeden Latin İmparatorluğu, düşmanları arasındaki ihtilaf sayesinde ayakta kalabilmiştir. Bu düşmanlardan geriye sadece bir tanesi kalmıştır. Kendine güveni giderek artan Nikaia (İznik) İmparatoru Ioannes Vatatzes, eski başkenti fethetmeye hazırlanmaktadır.

Thessaloniki sorunu hâlâ çözülememiştir. Askeri açıdan bir tehdit olarak görülmese bile, yasal açıdan daima Konstantinopolis üzerinde hak etmesi, sineye çekilecek bir durum değildir. İmparatoru Ioannes'in zayıf ve dindar olduğunu ve artık bir manastıra çekilmek istediğini bilmektedir. Gerçek güç, kör olmasına rağmen, eskisinden daha hırslı olan Theodoros'un elindedir. Bu nedenle 1241 yılı sonuna doğru Ioannes Vatatzes, Theodoros'u Nikaia'ya davet eder. Davete icabet eden Theodoros, son derece nazik karşılanır. Ancak artık dönmek istediğinde, kendisine yine nazikçe bunun mümkün olmadığı söylenir. İşin gerçeği mahkûmdur ve ertesi yaz Vatatzes bir ordu yla birlikte ona Thessaloniki'ye kadar eşlik edip sonra da bir elçi olarak antlaşma konusunda görüşmeler yapmak üzere oğluna gönderdiğinde de öyle kalır. Sonunda

Ioannes, kendinden önce Manuel'in yaptığı gibi imparator unvanı yerine despot unvanını alır ve Nikaia'nın yüksek egemenliğini tanır.

Vatatzes hâlâ Thessaloniki'deyken Moğolların Selçuk topraklarını istila ettikleri ve onun topraklarına da girmek üzere oldukları haberini alır. Birkaç yıl içinde ve özellikle Moğolların Sultan II. Keykavus'u Kösedağ Savaşı'nda yenip haraç ödemeye mecbur bıraktığı 1243 yılı Haziran ayından sonra durum iyice ciddileşir. Keykavus'un vasalı olan Trabzon imparatoru da aynı kaderi paylaşır ve Moğol kağanıyla ittifak yapmak zorunda kalır. Tehlike oluşturması nedeniyle Vatatzes Keykavus'la ittifak yapar, ancak bu önlemin gereksiz olduğu anlaşılır. Moğollar Nikaia topraklarına dokunmadan ilerlemeye devam eder ve Vatatzes'in komşuları karşısındaki konumu daha da güçlenir.

1244 yılında daha da güçlenme fırsatı yakalar. İlk karısı, selefi Theodoros Laskaris'in kızı Irene ölünce, II. Friedrich'in gayrımeşru kızı Konstanze'yle evlenir. II. Friedrich uzaktan akraba olduğu İmparator Baudoin'le hiç anlaşmazlık yaşamamıştır. Ancak çoğu Rumlardan oluşan Palermo sarayında büyüdüğü için onları tanımakta, dillerini mükemmel konuşmakta, meşru başkentlerinden uzakta sürgünde yaşadıkları için hâllerinden anlamaktadır. Bu nedenle bu evlilikten çok memnundur. Ancak tekrar vaftiz edildikten sonra Bizans ismi Anna'yı alan ve kendinden kırk yaş daha büyük bir adamla evlendirilen Konstanze için aynı şeyi söylemek mümkün değildir. Üstelik bu adamın beslemelerinden biriyle utanmadan aşk yaşadığını da herkes bilmektedir. Papa IV. Innocentus bu evlilik karşısında şoka uğrar, Nikaia patriği de Vatatzes'in talihsiz genç karısına olan davranışlarından dehşete düşer. Ancak iki imparator arasındaki ilişkiler bu durumdan zarar görmez.

Moğollar gitmeden evvel Selçuklu İmparatorluğu'nu iyice zayıflattıkları için, Ioannes Vatatzes dikkatini tekrar Balkanlar'a çevirme fırsatı yakalar. Bulgar İmparatorluğu da son Moğol istilalarından nasibini almıştır. 1246 yılında Ivan Asen'in on iki yaşındaki oğlu Çar Koloman'ın ölümü üzerine, tahta ondan daha da genç üvey kardeşi Mikhael'in geçmesi Vatatzes'in ekmeğine yağ sürer. Aynı yılın sonbaharında Serres'i (Serez/Siroz) alır ve oradan Karasu ve Meriç nehirleri arasındaki toprakları ve Batı Makedonya'nın büyük bölümünü işgal eder. Karasu Nehri kenarında yer alan Melnik'te kamp kurmuşken, bir grup Selanikli gelerek ona bir teklifte bulunur. Despot Ioannes iki yıl önce öldüğünde, babası Theodoros onun yerine küçük kardeşi Demetrios'u geçirmiştir. Ancak Demetrios sefahat düşkünüdür ve tebaasının çoğu artık ondan ve ailesinden yaka silkmektedir. Eğer imparator onlara şehrin eski hakları ve ayrıcalıklarını koruma garantisi verirse, hiç karşı koymadan ona boyun eğeceklerdir. Vatatzes bu teklifi memnuniyetle kabul eder. Aralık ayında direnişle karşılaşmadan Thessaloniki'ye girer, yaşlı Theodoros'u taşraya sürgüne gönderir, Demetrios'u esir alarak beraberinde Anadolu'ya götürür ve yerine de Avrupa temsilcisi olarak uzaktan akrabası Andronikos Palaiologos'u bırakır.

Konstantinopolis'e yoğunlaşmadan önce uğraşması gereken tek bir düşman kalmıştır. Yaklaşık dokuz yıl önce Epiros bölgesi Thessaloniki'den ayrılmış ve kurucusu

I. Mikhael'in gayrimeşru oğlu II. Mikhael idaresi altında tekrar bağımsız bir despotluk haline gelmiştir. Onlar da Bulgaristan'ın Moğollar tarafından istila edilmesinden faydalanmış ve 1230 yılında Ivan Asen'in fethettiği toprakların çoğunu geri almışlardır. Şimdi de Ohri ve Prilep arasında Nikaia İmparatorluğu ile ortak sınır paylaşmaktadırlar. Ioannes Vatatzes onlara saldırmamıştır. Böylesine dağlık bir bölgede savaş yıllarca sürebilirdi. 1249 yılında Mikhael'le imzaladığı dostluk antlaşmasını, torunu Maria'yı Mikhael'in oğlu Nikephoros ile nişanlayarak pekiştirmiştir.

Yaşlı Theodoros her zamanki gibi sorun çıkarıp yeğenini antlaşmayı bozmaya ve Nikaia İmparatorluğu'na karşı silaha sarılmaya ikna etmese, her şey yolunda gidecektir. 1251 yılında Mikhael Prilep'i ele geçirir ve Aksios (Vardar) Nehrine kadar ilerler. Ioannes Vatatzes işi şansa bırakmaz. Toplayabildiği kadar büyük bir orduyla, Avrupa'ya geçer ve 1253 yılında despotu teslim olmaya zorlar. Yaptığından pişmanlık duyan Mikhael, son fethettiği toprakların yanı sıra, Bulgarlardan aldığı batı Makedonya bölgesi ve Arnavutluk'un da bir kısmını vermek zorunda kalır. Oğlu Nikephoros müstakbel karısının büyükbabasının sarayına gelecekteki iyi haline karşılık rehin olarak götürülür. Yaşlı, kör ve çekilmez Theodoros'a gelince, o da Marmara'ya götürülür ve son dönemlerini hak ettiği şekilde hapishanede geçirir.

13

Şehrin Kurtuluşu

[1253-1261]

> Şehri, onu savunanların direnişine rağmen alabilmemizi İlahi Güç'e borçluyuz. O güç ki, isterse en zayıf görünen şehirleri alınması imkânsız hale getirir ya da tam tersine fethedilmesi imkânsız şehirleri zayıf düşürür. Konstantinopolis'i geri almaya çalışırken, sayıca daha fazla olmamıza rağmen çok hata yaptık. Çünkü Tanrı şehri almamızın onun bir lütfu olduğunu bilmemizi istiyordu. Bu lütfu bize bahşettiği için ona minnettarız. Konstantinopolis'i bize vermesiyle, onunla birlikte kaybettiğimiz toprakları geri alma umudumuz da arttı.
>
> İmparator VIII. Mikhael Palaiologos'tan halkına, Georgios Pakhymeres'ten alıntı.

Latin İmparatorluğu sallanmaktadır. 1236 yılında on dokuz yaşında olan genç Baudoin para ve asker bulma arayışı içinde İtalya'ya doğru yola çıkar ve Papa IX. Gregorius Batı Hıristiyanlığı'na Konstantinopolis'i tehdit eden barbar bölücülerden kurtarma çağrısında bulunur. Ancak kimse pek gönüllü değildir. Jean de Brienne'in 1237 yılında ölmesine rağmen, Baudoin yaklaşık dört yıl ülkesinden uzakta kalmıştır ve Fransa'daki şahsi işleri ve II. Friedrich'in çevirdiği dolapların geri dönüşüne engel olduğunu iddia etmektedir. Ancak 1240 yılı başında, Paskalya öncesi kutsal haftada taç giymek üzere tam vaktinde gelir. Ardında da yaklaşık otuz bin askerlik bir ordu getirmiştir. Ancak bu adamlar Baudoin'in onlara ödeyecek parası olmadığını fark ettiklerinde de vakit kaybetmeden dağılırlar. Bu para sıkıntısı şehirdeki Yunanlar ve Latinler üzerinde şok etkisi yaratacak başka bir kararın da nedeni olacaktır. Şehrin en kutsal varlığı olan, çarmıha gerilen İsa'nın başında taşıdığı "Dikenli Taç" Venedik'e rehin bırakılır. Geri alma vakti gelip de, imparator parayı ödeyemeyince Fransız Aziz Louis bu fırsatı değerlendirir ve değerli emanet Paris'e götürülür. Louis bu kutsal emanet için Sainte-Chapelle Kilisesi'ni inşa ettirir.[111]

Öyle anlaşılıyor ki, Baudoin'da bir Batı hayranlığı baş göstermiştir. Bu konuda onu suçlamak da haksızlık olur. Süklüm püklüm bile olsa, Avrupa saraylarında dolaşmayı kasvetli Konstantinopolis'e yeğlemiş olmalıdır. 1244 yılında yine yola çıkar ve II. Friedrich'den Ioannes Vatatzes'le olan ateşkes antlaşmasını uzatması için arabuluculuk yapmasını ister. Sonra Toulouse'daki Kont Raymond'a uğrar. Oradan Lyon'a geçip IV. Innocentus'u görür ve onunla birlikte 1245 yılı Büyük Konsili'ne katılır (bu toplantıda zaten iki kere aforoz edilen Friedrich görevden alınır). Paris'te Aziz Louis'i görür ve hatta Londra'ya bile gider. Kral III. Henry gönülsüzce de olsa ona biraz para

[111] Günümüzde Notre Dame Katedrali'nde saklanmaktadır.

yardımında bulunur. Ancak artık Konstantinopolis'in kurtulacak hâli kalmamıştır. Zavallı imparator 1248 yılı Ekim ayında geri döndüğünde mali açıdan öyle bir dar boğaza girmiştir ki, imparatorluk sarayının çatısındaki kurşunu satmak zorunda kalır. Bu durumda bile, on üç yıl daha hüküm süreceğini bilse, harhalde hayretler içinde kalırdı. Derken 3 Kasım 1254 tarihinde, altmışlı yaşlarının başındaki Ioannes Vatatzes Nymphaion'da (Kemalpaşa) ölür. Yerine geçen oğlu Theodoros'la da onun yarattığı devinim önemli ölçüde geriler.

Sonunda Konstantinopolis'in, geri alınmasında en fazla payı olan Ioannes Vatatzes'in şehre zaferle girişini göremeyişi kaderin bir cilvesidir. Yaşamının son on yılında sağlığı çok bozulmuş, giderek artan sara krizleri dengesizleşmesine neden olmuştur. Örneğin 1253 yılında en başarılı genç generallerinden Mikhael Palaiologos komplo kurmakla suçlanır. Georgios Akropolites (onun kaleme aldığı tarihçe, sürgün imparatorlukları hakkındaki başlıca kaynağımızdır) aslında bu suçlamanın iki vatandaşın konuşmalarına kulak misafiri olan birileri tarafından yapıldığından bahsetmektedir. Üstelik bunlardan biri sonradan yanlış anlaşıldığını söylemiştir. İmparator bu işin peşini bırakmadığı gibi, Mikhael'in kızgın demir işkencesiyle (Bizans'ta daha önce duyulmamış bir Batılı âdetidir) sorgulanmasını ister. Allahtan herkesin yararına dava düşer.[112] Aradan birkaç ay bile geçmeden birdenbire fikrini değiştiren Ioannes, Mikhael'i, yine bir Batı icadı olan *megas konostaulos* rütbesine yükseltir ve böylece onu tüm ücretli Latin askerlerinin komutanı yapar. Ancak artık saraydaki herkes imparatorlarının hızla kontrolünü kaybettiğini fark etmiştir.

Ioannes Vatatzes hiç şüphesiz çok iyi bir liderdir, belki de bu hikâyede yer alan imparatorların en iyileri arasındadır. Selefi Theodoros Laskaris'ten küçük, ancak kendi ayakları üstünde durabilen ve kendine Bizans'ı örnek alıp iyi yönetilen ve güçlü savunulan bir devlet devralmış, ancak kendi döneminde topraklarını iki katına çıkarmıştır. İmparatorluğunu otuz iki yıl sonra oğlu II. Theodoros'a bıraktığında, toprakları Balkan Yarımadası'nın ve Ege'nin büyük kısmını kapsamaktadır, hasımları zayıflatılmış ya da tamamen ortadan kaldırılmıştır ve kurulma amacını başarmanın gururuyla alnı açıktır.

İç işlerinde de çok başarılı olmuştur. Onunla birlikte Anadolu'ya gelen ve topraksız kalanlar, Latin İmparatorluğu'nun onlarla aynı kaderi paylaşan kişilerinden alınan topraklarla ödüllendirilmiştir. İyice güçlendirdiği sınırlarında da Bizans geleneğini uygulamış ve askerlerine gerektiğinde askerlik hizmeti vermeleri karşılığında dirlik dağıtmıştır. Özellikle son dönemde Moğollardan kaçan Kumanlar, Trakya ya da Makedonya, Phrygia ve Menderes Vadisi'nde kendilerine dağıtılan toprak parçalarından çok memnun olmuşlar ve çağrıldıklarında da derhal onun sancağı altında toplanmış-

[112] Mikhael Palaiologos kızgın demiri, onu suçlayanlardan biri olan Philadelphia Metropoliti Phokas'ın elinden almak kaydıyla sorgulamayı kabullenir. Ancak Phokas bu uygulamayı barbarca olduğu için reddettiğinde, Mikhael de "Romalılardan doğmuş bir Romalı" olarak sadece Roma kanunlarına uyacağını beyan eder.

lardır. Hiç ayırt etmeksizin tüm tebaasına sıkıyönetim halinde yaşadıklarını ve Konstantinopolis geri alınıncaya kadar da bu durumun devam edeceğini hatırlatmıştır. İthal mallar -özellikle de Venedik'ten gelenler- yasaktır. Parolası hem endüstri hem de tarım alanında kendi kendine yetmektir. Örnek teşkil etmesi için bu amaçla kurduğu bir çiftlikte ürettiği yumurtaları satarak, halkın önünde karısı Irene'ye "yumurta taç" adını verdiği, mücevherlerle süslü bir taç hediye etmiş ve özenli ve tutumlu bir çiftçilik anlayışıyla çok şeyler başarılabileceğini ispatlamıştır.

Her bakımdan kocasına yaraşır bir eş olduğunu gösteren Irene de bu tacı hak etmiştir. Birlikte sayısız hastane, yetimhane, hayır kurumu, kilise ve manastır inşa etmiş ve her zaman yoksulların hakkını gözetmişlerdir. Sanat ve edebiyat teşvik edilmiş ve özellikle oğulları Theodoros döneminde İznik bir nesil boyunca, - geçen yüzyılda Konstantinopolis'teki Bizans kültürü gibi - faal bir kültür merkezi haline gelmiştir. Elbette bütün bunların doğal bir sonucu olarak halkı Ioannes Vatatzes'i çok sevmiştir. Sadece ikinci karısına karşı olan tutumu eleştiri görmüştür. Arkadaşı Georgios Akropolites onu "iyi kalpli ve hoşgörülü bir insan" olarak tasvir etmektedir. Ölümünden sonra da aziz ilan edilmiş ve Nymphaion yakınında Sosandra Manastırı'na gömülmüştür.

Konstantinopolis'in alınışını görememesine rağmen, ölüm döşeğindeki Ioannes Vatatzes en verimli yıllarını bu uğurda harcadığı günlerin çok yakın olduğunu hissetmiş olmalıdır. Sadece tek vârisi olan oğlunun yeteneklerinden endişe etmektedir. Genç II. Theodoros Laskaris (Krali adını annesinden almıştır tahtı tamamen hak etmeyecek biri değildir. Zamanın en önde gelen âlimlerinden biri olan Nikephoros Blemmydes'in öğrencisi olmuş, kısa hayatı süresinde edebi, ilahi ve ilmi eserler kaleme almıştır. Üstelik severek yaptığı bu işlerin asla ülke meselelerinin önüne geçmesine izin vermemiştir. En zayıf noktasından da onu sorumlu tutamayız. Zira babasının sara hastalığı çok daha ciddi derecede ona da geçmiştir. Ancak Vatatzes'te (en azından son yıllarına kadar) zaman zaman ortaya çıkan bu rahatsızlık, oğlunda ciddi bir hastalık şeklini almıştır. Büyüdükçe de, aldığı kararları etkilemiş, enerjisini tüketmiş ve onu bitkin düşürmüştür. Konstantinopolis'te bile yeterince tehlikeli olan bu durum, sefere çıktığında daha da feci bir hâl almaktadır. Yine de sekiz yıl önceki kayıplarını geri almaya çalışan Bulgarlara karşı başarılı birkaç sefere çıkmış ve cesurca savaşarak, askeri yeteneğini ispatlamıştır.

Acımasız bir lider olmuştur. Aristokrat sınıfına güvenmemiş ve elinden geldiğince onlardan uzak durup, aşağı tabaka memurlarından küçük bir gruba güvenmeyi tercih etmiştir. Bu gruba *Protovestiarios* Georgios Muzalon ve kardeşleri Theodoros ile Andronikos liderlik ediyordu. Dünyevi işlerden elini ayağını çekmiş Arsenios adında bağnaz bir münzeviyi de patrik yapınca, din adamlarının tepkisini çekmiş ve böylece babasının Roma'yla birleşme hayallerini bir hamlede yok etmiştir. Dış politika konusunda ise, bekleyip görmeyi tercih etmiştir. Kısa süre önce Selçuklu sultanı sorun

çıkarmaya başlamış, ancak yeni bir Moğol istilası tam zamanında yetişmiştir. Böylece sultan, Theodoros'a saldırmak yerine ondan yardım istemek zorunda kalmıştır.

Bulgarlara gelince, 1255-56 yıllarında yapılan ikinci bir sefer sonucunda barış antlaşması imzalamak zorunda kalmışlardır. 1256 yılında Çar Mikhael Asen ölüp, ertesi sene yerine Konstantin Tih adında bir Boyar (tahta geçer geçmez karısını boşayıp Theodoros'un kızı Irene ile evlenmiştir) geçince, ilişkiler daha da düzelir. 1249 yılında planlandığı hâlde, ancak yedi yıl sonra kutlanan başka bir hanedan evliliği de, Ioannes Vatatzes'in kızı Maria ile Epiros Despotu II. Mikhael'in oğlu Nikephoros'unkidir. Bu evlilik Epiros ve Nikaia arasındaki bağları güçlendirmelidir. Ne var ki, Theodoros'un son anda evliliğe karşı Durazzo ve Makedonya şehri Servia'yı (Serviçe) istemesi tam tersi etki yapar. Oğluna Meriç'te kurulan kampa kadar eşlik eden damadın annesi, esir alınma korkusuyla razı olmak zorunda kalır. Ancak geri döndüğünde kocasına en önemli iki şehri verdiğini anlatınca, despot doğal olarak küplere biner ve derhal Thessaloniki'ye (Selanik) karşı sefere çıkar. Sırplar ve Arnavutların da desteğini alır. Birkaç gün içinde Makedonya ayağa kalkar.

Bu durumla en iyi başa çıkacak general hiç şüphesiz Mikhael Palaiologos'tur. Ancak her nedense imparator ondan nefret etmektedir. Çocukluklarından beri birbirlerini tanımaktadırlar ve içine kapanık yarı hasta Theodoros, kendinde olmayan tüm yeteneklere haiz bu yakışıklı aristokratı kıskanmış olmalıdır. Babasının Mikhael'e olan güvensizliğini de almıştır ve bu tutum bazen hastalık derecesine varmaktadır. Aynı senenin başında haksız yere onu hainlikle suçlayınca genç general, Selçuklu sultanına sığınmış ve onun Hıristiyan ücretli askerlerinin başına geçerek, ülkeyi Moğol istilacılarına karşı savunmuştur. Mikhael imparatora sadakat yemini etmiş, buna karşılık imparator da onun geleceğini garantilemiştir. Neticede Theodoros biraz düşündükten sonra, yeni görevi konusunda ona güvenmeye karar verir. Yine de tam emin olamaz. Generalinin kendisine karşı harekete geçeceğinden korkmuş olmalıdır ki, ona işe yaramayacak kadar küçük bir ordu verir. Cesurca savaşan Mikhael ve adamları Durazzo'ya kadar sokulur, ancak Epir akınını durduramazlar. Yaz başında despot, Thessaloniki (Selanik) kapılarına dayanır ve geri çağrılan ve hemen ardından da aforoz edilen Mikhael Palaiologos bir Nikaia hapishanesinde çürümeye terkedilir.

Neden Mikhael bu durumda hiç mücadele etmemiştir? Büyük ihtimalle (sonradan da anlaşılacağı gibi) imparatoru suçsuz olduğu konusunda ikna edeceğinden emindir. Belki de Theodoros'un fazla vakti kalmadığını anlamış ve taht kavgası yaşanırsa, Balkanlar'da değil Nikaia'da olmayı tercih etmiştir. Her halükârda, Thessaloniki'de varlığına en fazla ihtiyaç duyulduğu anda imparatorluğun en önemli generaline yapılan bu haksızlık, Nikaia'nın önde gelen ailelerini, *basileios*un artık ülkeyi yönetemediği konusunda ikna etmiştir. Hâkimiyetinin başladığı andan itibaren bu ailelere olan düşmanlığını gizleme gereği görmeyen imparator, Mikhael Palaiologos'a olan son davranışıyla da yine bir düşüncesizlik örneği sergilemiştir. Her ne kadar bu aile üyeleri yönetim çevresinden uzak tutulsalar da, hâlâ ordu ve donanmanın önemli

kademelerinde yer almaktadırlar. Ve Theodoros Laskaris 1258 yılı Ağustos ayında, otuz altı yaşındayken aniden ve tam da zamanında ölmemiş olsa, bir askeri ayaklanma yaşanacağına hiç şüphe yoktur.

En büyük oğlu Ioannes henüz çocuk yaştadır[113], Theodoros yine kendinden beklenen bir davranışla, nefret edilen Georgios Muzalon'u kral naibi tayin eder. Ölüm döşeğinde de, aristokrat sınıfının önde gelen üyelerini Ioannes ve Georgios'a sadakat yemini etmeye mecbur eder. Ancak bu kişiler *protovestiarios* ve yandaşlarından o kadar nefret etmektedir ki, imparatorun ölümünden sadece dokuz gün sonra yapılan bir anma töreninde, altarın önünde Muzalon ve erkek kardeşini öldürür ve cesetlerini parçalara ayırırlar. Sarayda ayaklanma çıkar ve derhal serbest bırakılan Mikhael Palaiologos (komplonun başını çektiğine neredeyse hiç şüphe yoktur) Muzalon'un yerini alır.

Mikhael otuz dört yaşındadır. Her bakımdan onun seçileceği aşikârdır. Köklü bir aileden gelmektedir (Nikephoros Palaiologos XI. yüzyılda VII. Mikhael döneminde Mezopotamya valisi görevinde bulunmuştur) ve Dukas, Angelos ve Komnenos aileleri ile akrabalığı vardır.[114] Karısı Theodora ise, Ioannes Vatatzes'in büyük yeğenidir. Elbette onun da sicili pek temiz değildir. Vatan hainliğiyle suçlanmış, Selçuklu sultanına sığınmış ve hapse düşmüştür. Ancak bu olayların ne koşullar altında geliştiği gayet iyi bilindiğinden, çok da ciddiye alınmazlar. Muzalon cinayetine karışmış olması karakterinin karanlık yanı olarak görülse de, *protovestiarios*'a duyulan aşırı nefret nedeniyle kimse onu itham etmemiştir. Ordu içinde (özellikle de komuta ettiği Latin ücretli askerleri arasında) çok sevilmektedir, din adamları da ona iyi hisler beslemektedir. Theodoros Laskaris'in ona karşı takındığı tutum bile, hanesine artı puan yazılır. Derhal *megas doux* ve çok geçmeden de (din adamlarının ısrarı üzerine de) *despot* unvanını alır. Nihayet 1258 yılı Kasım ayında ortak imparator ilan edilir ve Noel Günü Nikaia'da taç giyer. Ancak Theodora ve Mikhael değerli taşlarla süslü ağır imparatorluk taçlarını taktıktan sonra, diğer İmparator IV. Ioannes'e ince bir dizi inciyle süslü tacı takılır.

Taç giyme töreninde hazır bulunanların, sadece VIII. Mikhael Palaiologos'un halkını eski başkentlerine geri götürebileceğinden hiç şüphesi yoktur. Ancak bu işe girişmeden önce, yüzleşilmesi gereken bir düşman vardır. 1258 yılı başında II. Friedrich'in gayrimeşru oğlu Sicilyalı genç Manfred, Epiros'u istila ederek, Korfu'yu ve Durazzo, Avlona ve Butrinto da dahil olmak üzere birkaç sahil kasabasını işgal eder. Thessaloniki neredeyse düşme noktasına geldiğinden Makedonya seferini ertelemek istemeyen Despot Mikhael, onunla Nikaia'ya karşı ittifak yapmaya karar ve-

[113] Başlıca dört kaynağımızdan Akropolites çocuğun sekiz, Pakhymeres dokuz, daha geç dönemde yazan Gregoras ve Sphrantzes ise altı yaşında olduğundan bahsetmektedir.

[114] Mikhael'in aynı zamanda Viterbolu eski bir İtalyan ailesinden geldiği konusunda çok az delil vardır. Bkz. D. J. Geanakoplos, *Emperor Michael Palaeologus and the West*, s. 18 vd.

rir ve ona en büyük kızı Helena'yı eş olarak verip aldığı toprakları da kızının çeyizi olarak görmesi teklifinde bulunur. Manfred bu teklifi derhal kabul eder ve iyi niyet nişanesi olarak da kayınpederine dört yüz Alman atlı şövalyesi gönderir. Çok geçmeden bu yeni ittifağa Peloponnessos'un kuzeyindeki Akhaia Latin Prensi Guillaume de Villehardoin de katılır ve Mikhael'in ikinci kızı Anna ile evlenir. Seferin nihai hedefi elbette Konstantinopolis'tir ve yol üstünde de Nikaia (İznik) İmparatorluğu'nun Avrupa başkenti olan Thessaloniki (Selanik) geri alınacaktır.

Mikhael Palaiologos'un tahta geçtiği dönemde tüm Yunan ana karası ona karşı birleşmiş görünmektedir. 1258 yılı bitmeden önce, her üç müttefiğe de düşmanca planlarından vazgeçmeleri umuduyla elçiler gönderir. Aynı zamanda Hohenstaufen'in amansız düşmanı olan Roma'ya da Doğu ve Batı kiliselerinin birleşmesi telkiniyle başka bir heyet gönderir. Ancak artık diplomasi için geç kalınmıştır. Nitekim korktuğu başına gelir ve elçiler eli boş döner. Allahtan başka planlar da yapmıştır. Aynı sonbahar Balkanlar'a büyük bir keşif gücü gönderir. Önemli Macar ve Sırp birliklerinin yanı sıra, Kuman ve Türk ücretli askerlerinden oluşan alayların da yer aldığı ve kardeşi *Sebastokrator* Ioannes Palaiologos ve orduların başkomutanı olan Aleksios Strategopulos'un komuta ettiği ordu, 1259 yılı başında yola çıkar.

Epiroslu Mikhael ve ordusu hâlâ Kastoria'daki kışlasındadır. Gafil avlanınca, Manfred'in hâkimiyeti altındaki Avlona'ya kaçarlar. Despot müttefiklerini acil yardıma çağırır. Bu çağrı karşılığını bulur ve Manfred derhal bir atlı birliği gönderir. Prens Guillaume ise Akhaia'dan büyük bir ordunun başında bizzat gelir. Askerlerin sayısını tahmin etmek zordur, ancak tüm Batı ittifakı güçlerini kırk beş bin kişi olarak düşünürsek herhalde pek yanılmış olmayız. Neticede sayıca Ioannes Palaiologos komutasındaki güçten daha üstün olduklarına şüphe yoktur. Palaiologos kuzeye Pelagonia'ya (Bitolj/Monastir) doğru ilerler ve birkaç hafta sonra (tam tarih bilinmemektedir, ancak büyük ihtimalle yaz başında) iki ordu karşılaşır.

Koalisyon neredeyse hemen dağılır. Abisinden üç ordu arasındaki uyuşmazlıkları istismar etme emri alan *Sebastokrator* Ioannes, bu görevi büyük oranda başarır. Dâhiyane gerilla taktikleri de işin gerisini halleder. Haksız yere müttefiklerinin onlara ihanet edeceğini düşünen Despot Mikhael ve oğlu Nikephoros gece karanlığında kampı terk eder ve adamlarının büyük çoğunluğuyla Kephalonia'ya sığınırlar. Villehardoin tarafından gayrimeşruluğu sürekli kafasına kakılan Piç Ioannes ise alınır ve Nikaia güçlerine katılır. Savaş başladığında disiplinli ve birlik içindeki ordusunun başında bulunan Ioannes Palaiologos'un karşısına sadece Villehardoin ve Manfred'in Fransız ve Alman atlıları çıkar ve doğal olarak Kuman okçuları karşısında çaresiz kalırlar. Manfred'in şövalyeleri teslim olur ve esir alınır. Çok geçmeden Kastoria yakınında bir kuru ot yığını içinde saklanan ve dişlekliği nedeniyle kendini ele veren Villehardoin da esir kervanına katılır. Ardından Ioannes Thessalia'ya doğru ilerlerken, Epiros'a doğru yola çıkan baş teğmeni Aleksios Strategopulos da başkent Arta'yı ele geçirir. Zafer tamamlanmıştır.

Bu devinimi kaybetmemeye kararlı görünen imparator 1260 yılında bizzat ordularının başına geçerek Konstantinopolis'e doğru yola çıkar. Maalesef bu sefer hakkında çok az şey biliyoruz. İki ana kaynağımız (bir tarafta Akropolites, diğer tarafta Pakhymeres ve Gregoras) öyle farklı şeyler anlatmaktadırlar ki, insanın bazen aynı olaydan bahsedip bahsetmediklerinden bile şüphe edesi geliyor. Mikhael şehirdeki meşhur bir Latin'in aklını çelmeyi başarır. Bu kişi aldığı işaret üzerine kapılardan birini açacaktır. Ancak adam bu işi başaramayınca, başka bir plan devreye soküp, Galata'ya saldırır. Ancak burada da hayal kırıklığına uğrar. Zira donanma olmaksızın[115] Haliç'in ağzını kapatan demir zincir engelini aşması mümkün değildir. Bu arada Galata'daki Latinler, her sabah Konstantinopolis'ten kürek çekerek gelenlerin desteği sayesinde, beklediğinden daha da kararlı bir direniş sergiler. Çok geçmeden, başarılı olsa bile sadece sınırlı avantaj sağlayacağı bu harekâtla daha fazla vakit kaybetmemeye karar verir ve geri çekilir.

Konstantinopolis'te tir tir titreyen zavallı Baudoin, Mikhael Palaiologos ve ordusunun çekilmesiyle rahat bir nefes alır. Pelagonia'dan beri şehrin düşmesi an meselesidir. Bir zamanlar yardıma çağırdığı müttefiklerden geriye sadece papa ve Venedik İmparatorluğu kalmıştır. Papa IV. Alexander çağrılarına kulak tıkayınca, geriye sadece Latin İmparatorluğu'nun sorumluluğunu herkesten daha fazla taşıyan, otuz gemilik donanmasının Haliç ve Boğaz'da devriye gezdiği Venedikliler kalır. Savunma sistemini güçlendirmek için çaresizce para ararken, oğlu Philip'i rehine bırakma karşılığında Rialtolu tüccarlardan borç alır. Ancak çok geçmeden Venedik desteği bile sorun çıkarmaya başlar. Zira donanma arayışına giren Mikhael Palaiologos Venedik'in ezeli düşmanı Ceneviz ile görüşmeler yapar[116] ve 13 Mart 1261 günü Nymphaion'da antlaşma imzalar. Yardımları karşılığında Cenevizlilere, Venediklilere tanınan ayrıcalıkların aynısı, Konstantinopolis'te kendilerine ait bir mahalle, imparatorluğun başlıca limanları ve Karadeniz'deki limanlara da serbestçe giriş çıkış hakkı verilecektir. Ceneviz için bu tarihi bir anlaşmadır ve bu sayede Doğu'daki ticari imparatorluklarının temelleri atılacaktır. Bizans açısından ise bir felaket olacaktır. Zira bu sayede iki deniz cumhuriyeti yavaş yavaş deniz gücünden geri kalanı da ele geçirecek ve yüzyıllardır kendi aralarında sürüp giden rekabeti devam ettirmek için Bizans'ı kullanacaklardır. Ancak daha bunların olmasına zaman vardır. 1261 yılı baharında, Ceneviz ittifakı Mikhael ve halkına ilahi bir yardım gibi gelmiş olmalıdır.

Son altmış yıla damgasını vuran tüm antlaşmalar ve ittifaklar, anlaşmazlıklar ve kıyımlar, muazzam hayaller ve hayal kırıklıklarının ardından, Konstantinopolis neredeyse kaza eseri kurtulur. 1261 yazı ortasında VIII. Mikhael, *Kaisar* Aleksios

[115] Ioannes Vatatzes ve II. Theodoros'un tüm çabalarına rağmen, İznik İmparatorluğu'nun asla güçlü bir donanması olmamıştır.

[116] Çoğu günümüz yazarının düşündüğünün aksine, ilk öneri büyük ihtimalle Cenevizlilerden gelmiştir. Bkz. Geanakoplos, aynı eser, s. 83-85.

Strategopulos'u[117] Bulgar sınırını kontrol etmek, Konstantinopolis dışında küçük bir savaş hazırlığına girişip aynı zamanda şehrin savunma güçlerini de yoklamak üzere küçük bir orduyla Trakya'ya gönderir. Selymbria'ya (Silivri) vardığında Aleksios yerel halktan Latin garnizonunun yerinde olmadığını ve Venedik filosunca Karadeniz'den Boğaz'a girişi kontrol altında tutan kullanışlı bir limanın bulunduğu Nikaia adası Daphnusia'ya[118] saldırmak üzere götürüldüğünü öğrenir. Ona askerlerin kolayca şehre girebileceği şehir surlarında yer alan bir arka kapının yerini de tarif ederler. 1260 yılı Eylül'ünde Mikhael Galata'dan çekilirken Latin İmparatorluğu ile imzalanan ateşkes antlaşması hâlâ yürürlüktedir. Ancak Latinler Daphnusia'ya saldırmakla bu antlaşmayı zaten bozmuşlardır ve Aleksios Strategopulos için de bu kaçırılmayacak bir fırsattır. O gece askerlerinden küçük bir müfreze fark ettirmeden şehre sızar ve gafil avladıkları muhafızları surlardan aşağı atar. Sonra da yavaşça kapılardan birini açarlar. 25 Temmuz 1261 günü şafak sökerken ordunun geri kalanı da içeri girer ve neredeyse hiçbir direnişle karşılaşmaz.[119]

Blakhernai Sarayı'nda uyumakta olan Baudoin, yaygaralarla uyanır ve tacını ve asasını bırakarak canını zor kurtarır. Şehrin bir ucundan diğerine yürüyerek gider ve esir alınmaktan kılpayı kurtularak kolundan yaralanır. Bir şekilde Büyük Saray'a ulaşır ve Boukoleon limanında Venedikli bir tüccar bulur. Böylece Venedik belediye başkanı (podestà) ve birkaç kişi ile birlikte Latin hâkimiyetindeki Euboia[120] Adası'na kaçar. Bu arada Aleksios Strategopulos ve askerleri tüm Venedik mahallesini ateşe vermişlerdir. Daphnusia'dan geri dönüp evlerini yıkık, ailelerini de rıhtımda bir araya toplanmış gören denizcilerin, karşı saldırıya geçecek halleri ve Venedik'e geri dönmekten başka çareleri kalmaz. Geriye kalan Franklar arasında yaşanan paniği, Rum kronikçiler büyük zevkle anlatmaktadır. Bazıları manastırlara sığınıp keşiş kıyafetleri giyerek askerlerden saklanmaya çalışmış, diğerleri de başka yerlere gizlenmiştir. Hatta bir kısmı da çareyi kanalizasyona saklanmakta bulmuştur.

Aslında bütün bunlara hiç gerek yoktur. Katliam yaşanmaz. Sonunda saklandıkla-

---

[117] Bu unvanı 1259 yılında Arta'yı fethettikten sonra almıştır. 11. yüzyıla kadar *kaisar* imparatorluğun en saygın unvanı olmuş ve imparatorluk ailesinin kıdemli üyelerine verilmiştir. I. Aleksios ise bu unvanı biraz düşürmüş ve *sebastokrator*'un bir altına koymuştur.

[118] Daphnusia seferi Strategopulos'un saldırısı sırasında Konstantinopolis'i boşaltmak için Mikhael Palaiologos tarafından kasten tasarlanmış olabilir miydi? Eğer öyle değilse, çok büyük bir tesadüftür. Ancak Geanakoplos (aynı eser, 97-104) her iki yöndeki kanıtları da dikkatle inceledikten sonra, "istemeden de olsa, Mikhael'in hâkimiyeti boyunca gösterdiği becerikliliğe tamamen uyum sağlayan, önceden hazırlık yapmış olması varsayımını terk etmek zorundayız" diye yazmaktadır.

[119] En azından Georgios Akropolites böyle anlatmaktadır. Gregoras da onun söylediklerini tekrarlayarak, Çeşmeli Manastır yakınındaki bir yeraltı geçidinden bahseder. Pakhymeres ise Çeşmeli Kapı'ya merdivenlerle tırmanıldığını anlatır. Seçmek size kalmış.

[120] Euboia Adası Latinler (ve çoğu geç dönem tarihçisi) tarafından Negroponte adıyla anılmaktadır. Ancak bu isim hem ada, hem başkenti Khalkis, hem Frank Lordluğu hem de Venedik politik birliği için kullanıldığından, burada Yunanca ismini tercih etmekte fayda vardır.

rı yerlerden çıkıp (çoğu değerli eşyalarının ağırlığı altında sendeler hâlde) Sicilya'dan yeni gelen büyük bir gemiyle birlikte otuz Venedik gemisinin onları bekliyor olduğu limana doğru yürürler. Kaç kişi olduklarından hiç bahsedilmez, ancak herhalde bin kadar olmalıdırlar. Hepsi gemilere bindikten sonra, bu filo da Euboia'ya doğru yola çıkar. Herhalde erzak almak için hiç mola vermemişlerdir ki, hedefe ulaşamadan çoğu mülteci açlıktan yolda ölür.

Haberciler geldiğinde, imparator üç yüz elli kilometre mesafede yer alan Meteora'daki (Medar) kampında uyumaktadır. Kardeşi Eulogia[121] onu -Akropolites'e göre ayak parmaklarını gıdıklayarak- uyandırır ve haberi verir. Mikhael önce inanmak istemez ve ancak Baudoin'in bıraktığı krallık sembollerini gördüğünde ikna olur. Derhal hazırlıklara girişir ve üç hafta sonra, 15 Ağustos 1261 tarihinde "Yeni Constantinus" (şehrin ikinci "kurucusu" olduğu için kendini öyle adlandırır) resmen şehre girer. Gerçek bir zafer değildir. Bu olayın tarihi ve sembolik öneminin bilincinde, bir tür şükran töreni yapmaya karar verir. Yaldızlı (Altın) Kapı'dan girdikten sonra, önce *megas logothetes*, kronikçi Georgios Akropolites'in düzenlediği özel ilahileri dinlemek için durur. Sonra önünde taşınan ve herkesin bildiği gibi Aziz Lukas'ın yaptığı büyük Maria Hedagotria (Yol gösteren Meryem) ikonası ardında geleneksel güzergâhı izleyerek, Mese'den Ayasofya'ya yürür. Orada Patrik Arsenios tarafından ikinci bir taç giyme töreni düzenlenir. Ancak bu defa sadece Mikhael ve karısı taç giyer ve bebekleri Andronikos da muhtemel vâris ilan edilir.

Bu arada okuyucunun aklına, Mikhael'in tahtına ortak olduğu on yaşındaki Ioannes Laskaris'e ne olduğu sorusu takılabilir. Nikaia'da bırakılmış, ihmal edilmiş ve unutulmuştur. Dört ay öncesinde, Noel günü de gözleri oyulmuştur. O gün aynı zamanda doğum günüdür.[122]

Başlangıcından itibaren Konstantinopolis'teki Latin İmparatorluğu bir ucube olmuştur. Gözünü ihanet ve hırs bürümüş zavallı nesiller, elli yedi yıllık varlığı boyunca hiçbir şey elde edememiş, hiçbir katkıda bulunmamış, tek bir üstünlük ya da gurur anı yaşatmamıştır. 1204 yılından sonra hiç yeni toprak fethedilmediği gibi, kısa sürede de sadece etrafındaki topraklarla sınırlı kalmıştır. Bu kadar uzun süre ayakta kalması bile mucize eseridir. Yedi hükümdarından sadece Henri de Hainault (seksen yaşındaki Jean de Brienne'yi bir kenara bırakırsak) vasatın üstüne çıkmıştır. İçlerinden hiçbiri Bizans halkını anlamak için çaba sarf etmemiş, dillerini öğrenmemiştir. Bu arada Frank şövalyeleri yavaş yavaş Batı'ya geri dönmüş, müttefikler yüz çevirmiş, hazine de iyice boşalmıştır. İşin gerçeği çöküşü doğuşundan daha da küçültücü olmuş, şehri savunan askerler son derece manasız ve abes bir savaşla meşgulken, bir

[121] Pakhymeres kardeşinden birkaç yaş daha büyük olan Eulogia'nın, çocukken onu nasıl bir gün imparator olup, Konstantinopolis'e Yaldızlı Kapı'dan gireceğini anlatan ninnilerle uyuttuğundan bahsetmektedir.

[122] Dakibyze (Gebze) kalesine kapatılır ve öldüğü 1305 yılına kadar orada kalır.

gece içinde bir avuç asker tarafından ele geçirilmiştir.

Bu hastalıklı imparatorluk taklidi başarısızlıklarını kendine saklasa, sadece kısaca değinilmekle yetinilecek ve okuyucu da bu kitabın uzun ve yararsız bir bölümünü okumak zorunda kalmayacaktı. Ardında bıraktığı karanlık miras sadece Bizans'ı değil tüm Hıristiyan âlemini ve hatta dünya tarihini bile etkilemiştir. Çünkü Bizans İmparatorluğu bu talihsiz yıllarda uğradığı maddi manevi zararı bir daha asla telafi edememiştir. Malazgirt'ten sonra elinde kalan toprakların da çoğunu kaybetmiş, en güzel binaları moloz yığını haline gelmiş, en muhteşem sanat eserleri ya yok edilmiş ya da Batı'ya götürülmüştür. Bu andan itibaren Bizanslılar geçmişlerinin gururuyla yaşayacak, geleceklerine ise korku ve endişe ile bakacaklardır.

Mahrum bırakıldıkları başka bir şey daha vardır. Latin fethinden önce imparatorlukları, başlarında bulunan Havarilere eş tek bir *basileios* idaresinde tek ve bölünmez bir bütündür. Artık dağılan bu birliği bir araya getirmek imkânsızdır. Karadeniz sahilindeki minicik Bizans mikrokosmoslarında inatla bağımsızlıklarını koruyan Trabzon imparatorları vardır. Eski güçlerini geri kazanmak uğruna Konstantinopolis düşmanlarına kucak açan ve ihtilaf yaratan Epir despotları vardır. Bizans İmparatorluğu onca zaman üstlendiği, İslam akınlarına karşı büyük Doğu siperini savunma görevini bu parçalanmış hâliyle ne kadar sürdürebilecektir?

Ama Dördüncü Haçlı Seferi ile Hıristiyanlık da değişmiş, kutuplaşmalar olmuştur. Daha yüzyıllar öncesinde, 1054 yılındaki büyük şizmanın ardından Doğu ve Batı kiliseleri arasındaki ilişkiler, kibarca mesafeli ve kindar hırçın arasında gidip gelmiştir. Aralarındaki farklılıkların teolojik kaynaklı olmasına rağmen, Konstantinopolis'in Batılı Haçlılar tarafından işgalinden sonra bu durum değişmiştir. Bizanslıların gözünde altarlarına saygısızlık eden, evlerini yağmalayan ve kadınlarına tecavüz eden bu barbarları Hıristiyan addetmek mümkün değildir. Gelecekte çeşitli yöntemlerle Ortodoks kilisesi Roma'ya bağlanmaya zorlanacak, hatta Mikhael Palaiologos'un 1274 yılındaki girişimi gibi, bunlardan bazıları kısa süreyle başarı sağlayacaktır. Ancak bu girişimler asla uzun ömürlü olmayacak, Bizanslılar katlanmak zorunda kalacakları sonuçları, Roma'ya boyun eğmeye daima tercih edeceklerdir. "Bizans'ta kardinal şapkası görmektense, sultan kavuğu görmeyi yeğlerim." diyeceklerdir ve bu konuda çok ciddidirler.

14

Anjou Tehdidi

[1261-1270]

> Bölücü Mikhael Palaiologos imparator unvanını gasp etti... Konstantinopolis şehrini ve tüm imparatorluğu ele geçirdi ve İmparator Baudoin ve orada yaşayan Latinleri kovdu... Bu nedenle Tanrı'nın yardımıyla, bölücülerin ortak anamız Kutsal Roma Kilisesi'nden ayırdığı asil uzuvları yerine iade etme işini üstlenmeye hazırız.
>
> İkinci Viterbo Antlaşması, 27 Mayıs 1267

Basileios başkentine geri dönmüştür. İşgal altındaki Konstantinopolis'te kalan az sayıdaki Rum nüfusu gece geç saatlere kadar şenlikler yapmış, şehirdeki tüm çanlar çalmış ve rahip ve rahibelerden oluşan küçük gruplar kilise ve manastırlar arasında mekik dokuyarak hepsini sanki büyük bir dini bayram hazırlığı varmış gibi süslemişlerdir. Ancak Mikhael Palaiologos bu kutlamalara katılmaz. Yöneteceği şehri ilk gördüğünde, derinden yaralanır. Her yer harap haldedir. Kiliseler yıkıntı haline gelmiş, saraylar yağmalanmış, bir zamanların zengin oturma alanları kara odun yığınları haline gelmiştir. Bu evlerden 1204 yılı yangın felaketini atlatanlar da tahrip edilerek yakacak odun ihtiyacı için kullanılmışlardır. Kimse de evleri yeniden inşa etmeye çabalamamıştır. Yıkıntıların çoğu elli yıl önce devrildikleri yerdedir. Mikhael taç giyme töreninden sonra, göğüslemesi gereken sorunlara kafa yormak üzere sessizce Boğaz'daki Büyük Saray'a (daha yeni ve konforlu olmasına rağmen, Blakhernai'nin Latin imparatorlarının[123] varlığıyla lekelendiğini düşünmektedir) çekilir.

En acil problem şehrin savunmasıdır. Yunanistan'ın büyük kısmı hâlâ Frank hâkimiyeti altındadır. Epiros ve Thessalia Rum kökenli olmalarına rağmen düşman kalmışlardır, Sırbistan ve Bulgaristan da öyledir. Venedik ve Cenova Bizans suları ve Doğu Akdeniz'e hâkimdir. Papa IV. Urbanus (Jacques Pantaleon adındaki bu kişi, Troyesli bir deri tüccarının oğlu ve eski Kudüs'ün Latin patriğidir ve Konstantinopolis'in kurtuluşundan iki hafta sonra papalık makamına getirilmiştir) Doğu'nun Latin İmparatorluğu'nun hiç savaşmadan düşmesini kabullenemez. Sicilya'ya dönen Manfred ise saldırıya geçmek için bir mazeret bulmaktan çok memnun olacaktır. Uygun şekilde örgütlenip idare edilecek Batı ve Balkan güçlerinin bir kısmının ya da hepsinin bir araya gelmesi halinde, daha yeni doğan imparatorluk ölüme mahküm edilebilecektir. Bu nedenle imparatorun öncelikleri arasında kara ve deniz kuvvetlerinin gözden geçirilmesi ve gereken noktalarda iyileştirilip güçlendirilmeleri gelmektedir.

---

[123] Pakhymeres Baudoin'in kaba hizmetçilerinin içine nüfuz etmesine izin verdikleri duman ve İtalyan ateşiyle dolduğundan bahsetmektedir.

Onun da gayet iyi bildiği gibi, en zayıf nokta Haliç kıyılarıdır. Haçlılar da 1203 ve 1204 yıllarında bu zayıflıktan faydalanmışlardır. İlerde surları bir iç duvarla çevirecek, bu sayede şehre saldıran bir donanma çifte surla karşılaşacaktır. Ancak şimdilik sekiz kilometre uzunluğundaki surları iki buçuk metreye ulaşan devasa ahşap paravanlarla çevirip en azından kısmen yangın tehlikesinden korumak için de postlarla kaplatmakla yetinir.

Elbette en iyisi düşmanın Haliç'e girmesine engel olmaktır. Bu amaçla imparator önceden Haliç'in ağzını tüm düşman gemilerine kapayan büyük demir zinciri yeniletir. Ancak tamamen dayanıklı olmayan bu zincir de asla güçlü ve etkili bir donanmanın yerini tutamayacaktır. Bu nedenle fethi izleyen ilk aylarda Mikhael yoğun bir gemi yapım projesi başlatır. Bu arada tek Batılı müttefiği olan Venediklilere güvenmekten başka çaresi yoktur. Onları eski Venedik sarayına nakleder ve her fırsatta birkaç ay önce imzalanan Nymphaion Antlaşması yaptırımları altında olduklarını hatırlatır.

Ardından hükümetin kurulması gelir ki, bu hiç de kolay bir iş değildir. Bizans bürokrasisi karmaşık ve çoğunlukla da hantaldır. Çeşitli bölümleri ve bu bölümlerde çalışan memurlarına yeni bir çatı bulmak harap edilmiş bir şehirde zor bir iştir. İşin gerçeği Konstantinopolis nüfusunun önemli ölçüde azalmış olması bu konuda biraz yardımcı olmuştur. Çoğu Bizanslı, Haçlılar geldiğinde şehri terk etmiş, bir o kadarı da işgal yılları döneminde yavaş yavaş göç etmiştir. Bu kişilerin yerini büyük oranda Latinler doldurmuş, ancak şimdi onlar da ortadan kaybolunca, şehir iyice sessizliğe bürünmüş ve terkedilmiştir. Yeni imparatorun yaptığı ilk işlerden biri tüm mültecileri geri çağırmak olmuş ve 1262 yılında *tsakones* adı verilen ve aslında Akhaia prensinin o sene resmen imparatora devrettiği Güneydoğu Peloponessos'taki Monemvasia bölgesinden gelen Rumlardan yeni bir topluluk oluşturulmuştur.

Bu arada ordunun elden geçmesi şarttır. Acilen yaşanılacak evlere ihtiyaç vardır, ancak morallerin yükselmesine büyük katkıda bulunacağını fark eden Mikhael, kilise ve manastırların onarılmasına da önem verir. Bu anıtları sapkınlık alameti olarak gören Latinler, çatılarındaki kurşun levhaları, duvarlarındaki mozaik ve freskleri sökmüş, değerli eşyaları ve kutsal kapları çalmışlardır. Diğer yandan dini hayatlarının yeniden doğuşu, Bizanslıların yurtseverlik ve ulusal gurur hislerini de harekete geçirmiştir. İmparator resmi binaları, adliyeleri, tiyatroları, pazar yerlerini ve forumları da unutmaz. Sonunda tüm bu yaptıklarının sembolü olarak Kutsal Havariler Kilisesi'nin önünde koruyucusu Aziz Mikhael'in heykelini taşıyan uzun bir sütun diktirir. Sütunun alt kısmına da, elinde Konstantinopolis'in bir minyatürünü tutar ve onu geleneksel şekilde Baş Melek'e sunar hâlde kendi heykelini yaptırır. Bu şehri ve halkını hak etmiştir ve bunu unutturmamaya kararlıdır.

Mikhael Palaiologos, Papa Urbanus ile ilgili düşüncelerinde haklıdır, ancak onu boş yere düşman etmek istemez. Nikaia'da yapılan ilk taç giyme töreninin ardından papaya bir elçi göndererek, resmen tahta geçtiğini bildirir. İkinci defa taç giydikten

sonra da, yine papaya zengin hediyelerle donattığı iki elçi (bu kişiler Bizanslı olmalarına rağmen, Baudoin'in müdüriyet personelindendir) gönderir. Ancak bu şekilde papanın öfkesini yatıştıracağını düşündüyse, hayal kırıklığına uğrayacaktır. Her ne kadar inanması biraz güç de olsa, Pakhymeres elçilerden birinin diri diri derisinin yüzüldüğünden, diğerinin de canını zor kurtardığından bahsetmektedir. Ancak düşmanca karşılandıklarına hiç şüphe yoktur.

Bu arada Urbanus, Baudoin'in ısrarıyla Konstantinopolis'i geri almak üzere yeni bir Haçlı seferi çağrısına başlamış ve Doğu İmparatorluğu ile işbirliği yaptıkları için de Cenevizlileri aforoz etmiştir. Venedikliler ise ona tam destek vermekte, hatta imparatora karşı silaha sarılmaya hazır olanlara serbest geçiş hakkı vermeyi vaat etmektedir. Onlar dışında başka kimsenin bu fikre fazla sıcak bakmaması papayı hayal kırıklığına uğratır. Geçen yüzyıla damgasını vuran Haçlı hevesi kaybolmuştur. Fransa'da Aziz Louis mantıklı bir şekilde, Haçlı seferlerinin amacının, ne kadar bölücü olurlarsa olsunlar, Hıristiyan din kardeşlerine karşı değil Müslümanlara karşı savaşmak olduğunu vurgulamıştır. Almanya'da 1250 yılında II. Friedrich'in ölümünden beri kargaşa ortamı hâkimdir. Aragon Krallığı gözünü Sicilya'ya dikmiştir, ancak daha uzak yerlerle ilgilenmemektedir. İngiltere'ye gelince, Haçlı seferlerinde gösterdiği yararlığa rağmen, papa aldırmaz görünmektedir. Sonunda geriye sadece Friedrich'in oğlu Manfred kalır ve o da bu işe can atmaktadır. Kazanılacak topraklar bir yana, Roma'yla yapılacak bir ittifak, uzun zamandan beri hayalini kurduğu, tahtının papa tarafından tanınması anlamına gelecektir. O ve Baudoin papayla aralarını düzeltmek için ellerinden geleni yapsalar da nafiledir. Kendinden öncekilerin Hohenstaufen'e olan tüm nefretini aynen sürdüren Urbanus için, böyle bir ittifak lanetleme anlamına gelirdi. Sicilya kralının Konstantinopolis ile ilgili kendi planları olduğunu gayet iyi biliyordu ve Baudoin'e eski makamı geri verilse bile, dönüşünü Manfred'e borçlu olması, onun için yeterince korkunç bir düşünceydi.

Kendine çoktan bir istihbarat teşkilatı kuran Mikhael Palaiologos, papaya olan bu yaklaşımları endişeyle izlemektedir. Manfred'le uzlaşma gayretleri sonuç vermemiştir. 1262 yılında yeni bir girişimde bulunur. Manfred'in üvey kız kardeşi, Ioannes Vatatzes'in de dul karısı olan Anna halen imparatorluk sarayında yaşamaktadır. Mikhael karısı Theodora'dan boşanıp onunla evlenmeye karar verir. Hem dönem hem de günümüz tarihçileri bu davranışı nasıl değerlendireceklerini bilememektedir. Bu evliliğin iki hükümdarı birbirine yaklaştıracağına şüphe yoktur. Diğer yandan sarayda büyük skandala neden olacağı ve Mikhael'in küçük Ioannes Laskaris'e olan davranışı nedeniyle zaten onu alenen kınayan Patrik Arsenios'un aforozuna maruz kalacağı da aşikârdır. Georgios Pakhymeres esas nedenin Mikhael'in "aşk ateşiyle yanmasından" kaynaklandığından bahsetmektedir. Bunda inanılmayacak bir şey yoktur. Zaten iki gayrimeşru kız çocuğu peydahlayan Mikhael daha sadece otuz yaşındaki bir kadının cazibesine kapılmış olabilirdi. Ancak diğer kaynaklarımızın hiçbiri bu teoriyi desteklememektedir. Nihayetinde Mikhael patriğin, Anna'nın ve geri kalan ömrünü bir ra-

hibe manastırında geçirmek istemeyen Theodora'nın da baskısıyla, Anna'yı kardeşine göndermeye karar verir. Karşılığında Manfred de, Epiros despotunun esir aldığı ve ricası üzerine ona teslim ettiği *Kaisar* Aleksios Strategopulos'u geri gönderir. Ancak Mikhael'in çok istediği ittifak hayal olmaktan öteye gidemez.

Ancak hevesi gereğinden fazla kırılmaz. Vatanında da yapılacak yeterince iş vardır ve imparatorluğunun sınırlarını 1204 yılından önceki haline geri döndürmeye kararlıdır. İşe Peloponessos'tan başlar ve 1262 yılında, Pelagonia Savaşı'nın ardından üç yıl boyunca çürümeye terkedilen Akhaia Prensi Guillaume'yi serbest bırakır ve karşılığında çok önemli Monemvasia, Mistra, Maina ve Geraki kalelerini ve Kinsterna bölgesini geri alır. Bu adadaki Bizans gücünü geri kazanmak yolunda atılmış çok önemli bir adımdır. Mikhael ve Guillaume bir daha asla birbirlerine savaş açmamak üzere sadakat yemini ederler ve bu yemin Guillaume'nin Mikhael'in oğlu Konstantinos'un vaftiz babası olması ve orduların başkomutanı (*megas domestikos*) görevine getirilmesiyle de mühürlenir.

Yapılan antlaşmanın neredeyse daha imzalanır imzalanmaz bozulduğunu söylemeye gerek bile yoktur herhalde. 1262 yılı Mayıs'ında Guillaume Thebes'te (Teb) imparatorluğa karşı Venediklilerle işbirliği yapar. Aradan sadece iki ay geçtikten sonra da Viterbo'da[124] Papa Urbanus, Baudoin, Venedik ve Peloponessos'taki tüm Latin baronları arasında yapılan bir anlaşmaya ortak olur ve bu ortaklık sayesinde papa onun "bölücülüğünü" resmen bağışlar. Mikhael Palaiologos iyice çileden çıkar. 1263 yılının ilk aylarında yeni yapılan gemilerden oluşan bir donanma Frank hâkimiyetindeki Kos, Naksos ve Paros adalarını yağmalar, Euboia'nın tam karşı ucundaki Oreos ve Karystos şehirlerine saldırır ve Mora Yarımadası'nın güneydoğusunu istila ederek, Lakonia sahilinin büyük kısmını ele geçirir. Bu arada imparatorun kardeşi *Sebastokrator* Konstantinos komutasındaki on beş bin kişilik (üçte biri Selçuklu ücretli askerlerinden oluşmaktadır) bir ordu Ceneviz gemilerince doğrudan Monemvasia'ya nakledilir ve oradan Lakedaemon, yani antik Sparta'yı kuşatmak üzere kuzeybatıya doğru ilerler. Artık iyice paniğe kapılan Akhaia Prensi Guillaume Korint'e giderek, diğer prensleri harekete geçirmeye çalışır. Bunun üzerine Konstantinos kuşatmayı kaldırarak ordusuyla Guillaume'nin başkenti Andravida'ya hareket eder.

Bir an için tüm Akhaia'nın işi bitmiş gibi görünür. Ancak Guillaume'nin yerine bıraktığı temsilcisi Rum Ioannes Katavas, ilerlemiş yaşı ve gut hastalığına rağmen duruma hâkim olur ve garnizondaki üç yüz adamı ile birlikte Konstantinos'un kamp kurduğu yerin yakınında bir dar geçide gelir. Uzun yolculuklarının ardından hâlâ dinleniyor olduklarını gördüğünde de, saldırı emri verir. Konstantinos ve adamlarının karşı koyacak hâli yoktur. Çoğu öldürülür, hayatta kalanlar da civardaki kalelere sığınır. Canını zor kurtaran *sebastokrator* ise, Mystras Yarımadası'na kaçar.

[124] Roma'ya yaklaşık yüz kilometre mesafede yer alan Viterbo'yu Papa IV. Alexander 1257 yılında ana ikametgâhı olarak seçmiştir. Bu merkezi konumunu 1285 yılında IV. Martin'in ölümüne kadar yirmi sekiz yıl daha sürdürecektir.

Aradan sadece bir ya da iki ay geçtikten sonra, kırk sekiz gemiden oluşan ve güneye Monemvasia'ya doğru ilerleyen bir imparatorluk ve Ceneviz birleşik donanması, Spetsai Adası açıklarında otuz iki kadırgadan oluşan daha küçük bir Venedik gücüyle karşılaşır. Bu çarpışmanın ayrıntılarını bilmiyoruz ancak sonuçta, yarısından çoğunun savaşmayı reddettiği Ceneviz donanması büyük hezimete uğrar. Amirallerinden birini ve bine yakın adamlarını kaybederler.[125] Doğu Akdeniz'de tekrar önemli bir güç haline gelinceye kadar bir süre daha geçmesi gerekecektir. Ancak daha da önemlisi, deniz devriyelerini finanse eden ve parası karşılığında daha iyi hizmet bekleyen Mikhael Palaiologos'un güvenini sarsmışlardır.

İmparatorun memnun olmamak için başka nedenleri de vardır. Nymphaion Antlaşması ve Venediklilerin kovulmasından sonra Konstantinopolis'e akın eden Cenevizliler, çok sayıda oldukları ve saldırgan tarzda ticaret yaptıkları için yerli tüccar topluluğu varlığına ciddi bir tehdit oluşturmaya başlamışlardır. Bizanslıların taşımacılıklarına duyduğu ihtiyacın farkında oldukları için de, Rum malları üzerindeki komisyonları sürekli artırmış ve onlara duyulan nefret giderek tehlikeli bir boyut almıştır. Tüm bu faktörlere bir de 1263 yılında Spetsai'deki başarısızlıkları da eklenince, Mikhael derhal kalan altmış kadırgalık donanmalarını da kovmuş ve geri göndermiştir. Ancak bu Nymphaion Antlaşması'nın sonu olmaz. Cenevizliler bir dizi tazmin girişiminde bulunur ve maalesef Mikhael de bunları kabul eder. Ancak bu isteksiz barışma da kısa ömürlü olur. Ertesi sene Cenevizli Belediye Başkanı (*podestà*) Guglielmo Guercio'nun, Sicilya Kralı Manfred'le Konstantinopolis'e karşı komplo kurduğu anlaşılır. İmparator inkâr edemeyeceği deliller ortaya koyunca, Guercio suçunu itiraf eder ve bunun üzerine tüm Cenevizlilerle birlikte şehirden kovulur. Nymphaion Antlaşması'nın üstünden sadece üç yıl geçtikten sonra, Ceneviz ittifakı felakete dönüşmüştür.

Mikhael Palaiologos'un hiç olmadığı kadar dosta ihtiyacı vardır. Manfred görüşme önerilerini geri çevirir. Kral Louis Bizans'ı düşünemeyecek kadar Haçlı seferleriyle meşguldür. Geriye sadece Papa Urbanus kalır. Her zamanki düşmanca tavrını sürdürür. Ancak bu düşmanlık Manfred'e olduğu gibi şahsi bir nefretten değil, Konstantinopolis'i tekrar Roma'ya bağlayamamaktan kaynaklanmaktadır. Diğer yandan Hohenstaufen'le olan ilişkileri giderek daha da kötüleşmektedir ve Manfred'in uzun vadeli planlarından da haberdardır. Boğaz'daki bölücü bir Bizans imparatorunu Sicilya kralına tercih ettiğini ise Mikhael de gayet iyi bilmektedir. Bu nedenle tekrar pazarlık yapmaya hazır görünmektedir.

O günlerde Kalabriya'daki Crotone'nin Latin Piskoposu Nikolaus tesadüfen Konstantinopolis'te bulunmaktadır. Çoğu Kalabriyalı gibi o da Rum asıllıdır ve uzun yıllardan beri imparatorlukla ilişki içindedir. Zamanında hem Ioannes Vatatzes hem

[125] Bu sayılar için Venedikli Martino da Canale'ye güvenmek zorundayız. Kendi tarafındaki ölü sayısını ise dört yüz yirmi olarak verir.

de Theodoros Laskaris'le düzenli yazışmıştır. Arabuluculuk yapma konusunda biçilmiş kaftandır. 1263 yılı baharında Nicolaus elinde papaya atfedilmiş iki kilisenin birleşmesini ima eden bir mektupla Roma'ya doğru yola çıkar. Mektupta Mikhael'in Sicilya kralına karşı bir ittifak önerisinde bulunup bulunmadığını asla bilemeyeceğiz, ama herhalde sezdirmiştir. Papa 18 Temmuz'da verdiği cevapta Konstantinopolis'e, bir antlaşma imzalamak üzere tam yetki verdiği dört Fransisken papalık elçisi göndereceğini bildirir. Bu arada yakın zamanda din kardeşi olacak Akhaia prensi ve imparatordan düşmanlıklarına bir an önce son vermeleri ricasında bulunur.

Ancak bu noktada biraz ileri gitmiştir. Mikhael Doğu Kilisesi'ni Roma yetkisi altına sokuyorsa, bunu kendi koşullarıyla yapacaktır. Yoksa Latinleri Yunanistan'dan kovmaya kesinlikle kararlıdır. Bu nedenle Ekim başında, vaat edilen elçilerin gelmeyişinin ancak papanın fikrini değiştirmiş olmasıyla açıklanabileceğini ileri sürerek, Guillaume'ye karşı savaş hazırlıklarına kaldığı yerden devam eder. O dönem koşullarında Roma'dan Konstantinopolis'e ancak üç ayda varıldığı göz önüne alınırsa, bu pek ikna edici bir mazeret sayılmaz. Ertesi bahar, elçiler hâlâ gelmediğinden imparator haklı çıkar. Ancak artık bunun pek önemi yoktur.

Sebastokrator Konstantinos bir kez daha ordusunun başında Peloponnessos'a, Akhaia başkenti Andravida'ya doğru yola çıkar. Bir kez daha Latinler onunla karşılaşmak üzere harekete geçer ve şehirden yaklaşık on beş kilometre uzaklıkta, küçük Sergiana kasabası dışında iki ordu karşılaşır. Daha savaş henüz başlamıştır ki, yetenek ve cesaret açısından Konstantinos'tan çok daha üstün olmasına rağmen, ikinci komutan pozisyonundaki Mikhael Kantakuzenos atından düşer ve katledilir. *Sebastokrator* derhal geri çekilir ve Lakonia'nın kuzeyindeki önemsiz Nikli Kalesi'ni kuşatır. Ancak burada onu başka bir felaket beklemektedir. Altı aydır maaşlarını alamayan Selçuklu askerleri paralarını ister ve alamayınca da düşman saflarına katılırlar.

Acınacak hâldeki Konstantinos, pek de inandırıcı olmayan bir şekilde, hasta olduğunu ileri sürerek ordusundan geri kalanı orada bırakıp gizlice başkente döner. Bu arada Akhaia Prensi Guillaume saldırıya geçer ve Peloponessos'un güneyindeki Bizans topraklarını istila eder. Büyük oranda Selçukluların sayesinde de Bizans güçlerini alt ederek Mistra'ya ilerler. Burada başarılı bir direniş gösteren Bizanslılar, yine de Guillaume'nin ordusunun tekrar Nikli'ye çekilmeden önce, çevreyi talan edip Monemvasia surlarına kadar dayanmasına engel olamazlar.

Mikhael Palaiologos'un şansına, Guillaume daha fazla ilerlememeye karar verir. Bütün askeri başarısına rağmen, savaş topraklarını yerle bir etmiş, tebaasını da mahvetmiştir. Çok kişi de ölmüştür.[126] Kısa süre öncesinde halinden o kadar endişe etmiştir ki, ölümünden sonra bütün prensliğinin Bizans'a devredileceği gerçeğine rağmen, kızı Isabelle'yi Mikhael'in en büyük oğlu Andronikos Palaiologos'a eş olarak vermeyi bile düşünmüştür. Ancak yaşadıkları sürece topraklarının ellerinden alınmasını iste-

[126] Sanudo talihsiz bir kadının savaş meydanında yedi koca birden kaybettiğinden bahsetmekte, ancak kadının Latin mi yoksa Yunan mı olduğunu söylememektedir.

meyen Latin vasallarının baskısı altında, yaptığı bu görüşmeleri sonunda kesmiştir.

Tek bir ok bile atamadan tüm Mora Adası'nı ele geçirme fırsatından yoksun kalan imparator için bu yıkıcı bir karardır. Hüsrana uğramış, aşağılanmış ve yine dostsuz kalmış imparatorun tekrar Roma'ya başvurmaktan başka çaresi kalmaz. Son yersiz mazeretinden sonra (ki papa bu hareketi Akhaia savaşına Haçlı statüsü vererek yanıtlamıştır) yeni bir yaklaşım girişiminin fazla sonuç vermeyeceğinin farkındadır. Bu nedenle Urbanus'a reddedemeyeceği bir teklifte bulunmaya karar verir.

> "Babaların en mübareği, Eski Roma'nın en kutsal papası, Efendimizin babası, papalık makamının en ulu ve yüce kişisi Papa Urbanus...
>
> Geçmişte çok sayıda elçiler ve papalık elçileri gönderildi durdu. Ancak bunlara tembel çevirmenler aracılık ettiği için birbirleriyle konuşmazlardı. Bu nedenle bu kardeşler birbirlerinden nefret ettiler, sevgileri söndü ve Gerçek İnanç gölgelendi...
>
> Ancak Batılı bir ses yüreklerimize hitap etti. Bu kişi mübarek Crotone Piskoposu Nikolaus'tur. O bize her şeyi bir bir anlattı ve biz böylece Kutsal Roma Kilisesi'nin bizim inancımızın öğretilerinden farklı olmadığını anladık. Bu nedenle Roma Kilisesi'nin ayinlerini kutsuyor, destekliyor ve onlara inanıyoruz. Bütün insanlar, tüm patriklik makamları ve bütün milletler, Haşmetmahaplarınızın gücü sayesinde bağlılık, itaat ve inançla, kilisemizin anasına tabi olacaktır."

Mektubun bu kısaltılmış hali bile papanın neden yelkenleri suya indirdiğini anlamamıza yetmektedir. Bu sayede sadece Bizans imparatoru Roma Kilisesi'nin itaatkâr ve inançlı bir üyesi olmakla kalmayacak, Manfred de Konstantinopolis hayallerinden vazgeçmek zorunda kalacaktır. Mikhael kiliselerin birleşmesi meselesiyle sınırlı kalmamış ve Urbanus'un büyük şevkle sarıldığı Kutsal Topraklar'a yapılacak Haçlı seferine de tam destek vereceğini açıklamıştır. 23 Mayıs 1264 tarihli papanın cevabi mektubu "Şanlı Bizans İmparatoru Palaiologos"a atfedilmiş ve aynı dalkavuk (hatta yapmacık) tarzda kaleme alınmıştır. Mektup bir kez daha Nikolaus'a emanet edilmiş ve yine iki Fransisken olan Gerard de Prato ve Rainerius de Sens de ona eşlik etmiştir.[127]

Elçiler yaz başında gelir ve görüşmeler derhal başlar. Ancak eğer papa şartlarını kabul ettirmeyi beklediyse, hayal kırıklığına uğramıştır. İmparator temsilcileri daha en başında meseleler hakkında tek başlarına karar veremeyeceklerini söyler, hem politik hem de dini konuların bir meclis içinde tartışılması gerektiğinde ısrar ederler. Papalık elçilerinin bu şartları kabul etmekten başka çaresi yoktur. Ancak büyük bir ödün olduğunu hatta vahim sonuçlar doğuracağını da eklemek gerekir. Zira böyle bir meclisin toplanmasına fırsat kalmadan Urbanus aniden 2 Ekim 1264 tarihinde Perugia'da ölür.

Papa Urbanus'u hayatının son yılında Bizans'ın Latin saflarına dönmesinden zi-

[127] Bu arada önceki sene Konstantinopolis'e gönderilen dört Fransisken'e ne olduğu sorusu akıl kurcalıyor. Urbanus eğer hâlâ şehirdeyseler, onların da heyete katılabileceğinden bahsetmektedir. Ancak öyle görünüyor ki, hiç iz bırakmadan ortadan kaybolmuşlardır.

yade, ezeli düşmanı Sicilya Kralı Manfred meşgul etmiştir. Düşmanlıkları şahsi bir anlaşmazlıktan ibaret değildir. Papalık ve Batı İmparatorluğu arasındaki çekişme, İtalyan politik sahnesinde büyük bir gedik açarak, iki kutup oluşmasına neden olmuştur. Bunlar kabaca papa taraftarı olarak adlandırabileceğimiz Guelfolar ve Hohenstaufen'e destek veren ve onlar tarafından desteklenen Ghibellinolardır. Urbanus Manfred'den nefret etmektedir. Özellikle de onun 1258 yılında, Güney İtalya'nın çoğunu kapsayan ve şimdi de başkenti Napoli olan Sicilya Krallığı'nı altı yaşındaki yeğeni Konradin'in elinden alarak, papalık devletinin güney sınırına komşu olmasını hazmedememiştir. Genel olarak Regno adı verilen bu krallık, papalığa bağlıdır. Manfred'in darbesinden beri papalık onun yerini alacak daha uyumlu bir prens aramaktadır. İçlerinde İngiltere Kralı III. Henry'nin oğlu Lancaster Dükü Edmund da dahil olmak üzere birkaç kişi dikkate alınmış, ancak sonunda Fransa Kralı Louis'in kardeşi Anjou ve Provence Kontu Charles da karar kılınmıştır.

İki kardeş ancak bu kadar farklı olabilirdi. Louis'in azizlere yakışır şahsiyetinin tersine, Charles kaza eseri dünyaya gelişini affetmeyen gerçek bir küçük kardeş prototipini canlandırıyordu. Soğukkanlı, zalim, bencil ve hırslıydı ve Manfred'in topraklarını papalık adına fethetmek için yanıp tutuşuyordu. Yine Fransız kökenli olan yeni Papa I. Clementus, Urbanus'un başlattığı girişimleri devam ettirir. Charles kendisine yapılan öneriyi resmen kabul eder ve en az onun kadar hırslı olan karısı yolculuk masraflarını ödemek için mücevherlerini rehine bırakır. Louis istemeden de olsa razı gelir ve yeni kral 1265 yılı Beyaz Pazar'ında Roma'ya ulaşır. Derhal Lateran Sarayı'na kurulmak istemesi de onun ne kadar kendini beğenmiş olduğunu göstermektedir. Tanrı'nın bu iş için onu seçtiğine canı yürekten inanmaktadır. Onun otuz bin kişilik Haçlı ordusu karşısında (bu arada papa bu savaşın bir Haçlı seferi olduğunu resmen ilan etmiştir) Manfred'in çok az şansı vardır. 26 Şubat 1266 günü Benevento dışında savaşmak üzere yola çıkar. Aradan sadece üç gün geçtikten sonra da ölüsü bulunur. Onu bir Hıristiyan gibi gömmeyi reddeden Charles, cesedi Benevento Köprüsü altına bırakır ve Fransız ordusuna ait her asker de önünden geçerken üzerine bir taş fırlatır. Manfred'in karısı Epiroslu Elena ve üç çocuğu Nocera'da hapse atılır. Dört kişinin üçü bir daha hiç ortalıklarda görünmez. Sadece bir erkek çocuk kırk üç yıl sonra hâlâ ordadır. Charles işini şansa bırakacak biri değildir.

1268 yılında bunu daha da iyi ispatlar. Manfred'in yeğeni Konradin, aile mirasını kurtarmak için son bir umutsuz girişimde bulunmak üzere Almanya'dan yola çıkar. 23 Ağustos günü, Charles ordusunu Tagliocozzo'da yerle bir eder. Konradin esir alınır, güya mahkemeye çıkarılır, vatan hainliğinden hüküm giyer ve Napoli merkezinde boynu vurulur. Sadece on altı yaşındadır ve Hohenstaufen hanedanının son üyesidir.

Tagliocozzo Fransızların Güney İtalya'nın hâkimi olarak Almanların ayağını kaydırdığı yerdir. Artık on yıl öncesinde Manfred ve Ghibellinoların sözü geçtiği yerlerde Charles ve Guelfolar vardır. Gelişmeleri yakından takip eden Mikhael Palaiologos, bu değişiklikten hiç memnun değildir. Manfred yeterince sorun çıkarmıştır ama

Charles'ın onu kat kat geçeceği şimdiden bellidir. Nitekim gelişen olaylar şüphelerini haklı çıkaracaktır. Gelecek on altı yıl boyunca Sicilya kralı ile olan mücadelesi devam edecek, iki titan arasındaki bu düello geri kalan hayatına damgasını vuracaktır.

Charles başladığı gibi devam eder. Daha tahta geçeli bir yıl bile olmamıştır ki, birtakım müphem diplomatik işler sayesinde, Yunanistan ya da Makedonya'ya yapılacak işgaller için ideal bir atlama taşı konumundaki Korfu Adası ve Epiros sahilinin bir kısmına el koyar. 1267 yılı Mayıs'ında da, yani Viterbo'daki papalık sarayında Papa Clementus, Akhaia Prensi Guillaume ve İmparator Baudoin'le yapılan görüşmelerin üstünden bir ay geçtikten sonra, uzun vadeli planlarını daha da aşikâr hale getiren iki antlaşmaya imza atar. İlkinde, önceden Andronikos Palaiologos'a verilmeye niyetlenilen Guillaume'nin kızı Isabelle, Charles'ın oğlu Philip de Anjou'ya eş olarak verilecek ve Guillaume'nin ölümü üzerine de tüm prenslik onun hâkimiyet alanına girecektir. Charles'ın Konstantinopolis'teki Latin İmparatorluğu'nu yeniden kurmak üzere yaptığı planların sadece ayrıntılı bir raporu niteliğini taşıyan ikinci antlaşmaya burada kısaca değinmemizde yarar vardır.

Sicilya kralı altı ya da yedi yıl zarfında, kendisi ya da vârislerinin, Baudoin adına savaşmak üzere iki bin atlı vereceği vaadinde bulunmuştu. Bunun karşılığında Baudoin de Akhaia Prensliği, Lesbos, Samos, Khios ve Kos dışındaki tüm Ege adaları, Konstantinopolis, adı geçen adalar ve Epiros, Arnavutluk ve Sırbistan dışında fethedilmesi umut edilen toprakların üçte biri üzerindeki hâkimiyetini devredecekti. Ayrıca Baudoin'in bir sene önce tımar arazisi olarak Burgonya Dükü Hugues'e verdiği -şayet Hugues sorumluluklarını yerine getiremezse- Thessaloniki Krallığı ve nihayet Baudoin ve oğlu Philip de Courtenay'ın vâris bırakmaksızın ölmeleri halinde imparatorluk tahtı da vaatlere dahildir. Bu arada Venedik imparatorluktaki tüm eski haklarını geri kazanacak ve yeni antlaşmayı pekiştirmek üzere Charles'ın kızı Beatrice evlilik çağına gelir gelmez Philip de Courtenay'la evlendirilecektir.

Bu her halükârda çok şaşırtıcı bir belgedir. Sicilya kralı imparatorluk tahtında doğrudan hak iddia etmeyi başaramamıştır. Baudoin ve Charles'ın yükseliş hızından biraz tedirgin olan Papa Clementus bunu fark etmiş olmalıdır. Buna rağmen önemsiz bir takviye kuvveti verme karşılığında, Doğu Akdeniz'de küçük bir imparatorluk edinmeyi garanti altına almıştır. Üstelik bu sayede Konstantinopolis'e karşı hem deniz hem de kara yolundan kolayca taarruza geçme fırsatı elde etmiştir. Bu nedenle haberleri duyan Mikhael Palaiologos'un endişe etmesine şaşmamak gerekir. O da ciddi anlamda tehdit altındadır ve tıpkı Baudoin gibi (şayet Charles de Anjou emellerine ulaşırsa) kendini kuşatılmış bir şehirde bulması işten bile değildir.

Her ne kadar Papa Urbanus'un ölümü kaçınılmaz şekilde kiliselerin birleşmesi ile ilgili görüşmeleri biraz askıya alsa da, Benevento'nun ardından Mikhael'in papayla olan ilişkileri çok daha fazla önem kazanmıştır. Bu nedenle de önüne çıkan ilk yazışma fırsatını kaçırmaz. Ancak IV. Clementus, Urbanus kadar uysal değildir ve Bizans-

lıların meclis teklifini, "inancın saflığı şüphe kabul etmez" görüşüyle reddeder. Bu nedenle *filioque*[128], mayalı ekmek, kilise kanunlarının en önemli sorunları, kısaca yüzyıllardan beri Doğu ve Batı kiliselerini birbirinden ayıran teolojik ve liturjik konular tartışılmayacaktır. Onun yerine Clementus imparatora her şeyden önce kayıtsız şartsız kabul etmesi gereken bir "inanç" metni gönderir. Mektup şöyle sona ermektedir:

> "... Bu mektubun verdiği fırsatla, Haşmetmahaplarınızın baskı yaptığı yolunda şikâyette bulunanların hakkını sorgulamak istemediğimiz gibi, bu meseleyi, Tanrı'nın ruhların kurtuluşu için sunduğu başka yollarla takip etmekten de vazgeçmeyeceğimizi bildiririz."

Bu son cümle doğrudan Anjou ordusunun kutsal amacını yansıtmasa bile, ima edilen tehdit aşikârdır.

Eğer papa bu tutumundan vazgeçmezse, kiliselerin asla birleşmeyeceği de bir o kadar aşikârdır. Ortodoks din adamlarının büyük çoğunluğu zaten bu birleşmeyi istememektedir. Öne sürülen şartlarla ikna olmayacakları bellidir. Mantıklı bir şekilde Mikhael cevabında bütün bunları es geçer ve Kutsal Topraklar'a yapılacak Haçlı seferine katılma vaadine yoğunlaşır. Ermeni kralının desteğini alacağını da sözlerine ekler. Ancak Clementus yumuşamaz. 1268 yılı Kasım ayında öldüğünde, iki taraf da bir arpa boyu yol katedememiştir.

İşbirliği yapmayan bir papa bile hiç papa olmamasından daha iyidir. Charles'ın *curia* üstünde büyük etkisi vardır ve bu sayede gelecek üç yıl boyunca papa tahtını boş bırakmayı başararak, Roma'nın karışmasını engelleyip Bizans politikasına istediği gibi şekil verir. Allahtan bu arada Mikhael iki müttefik kazanmıştır. 1267 yılı sonunda Cenova'yla yeni bir antlaşma imzalar ve Guercio olayından sonra kovulan Cenevizlileri tekrar geri çağırıp onlara tüm Galata'yı verir.[129] Ertesi senenin ilk haftalarında da Ceneviz'in ezeli düşmanı Venedik'le başka bir antlaşma imzalar.

Daha 1264 yılında Mikhael Rialto'ya elçiler göndermiş, 1265 yılında da Venedik'e eskisi gibi olmasa da, en azından ilişkileri çok daha iyileştirecek bir dizi ayrıcalık önermiştir. O dönemde Venedikliler de teklifi geri çevirmiştir. Bizans'ın doğusunda hâlâ hengame vardır ve imparatorluğun geleceği müphemdir. Bu nedenle anlaşma yoluna gitme gereği görmezler. Ancak dört yıl sonra durum değişir. Bu süre zarfında Levant'ta gerçek bir üslerinin olmaması, onları Doğu Akdeniz'i istila eden Türk ve Arnavut korsanlarının saldırılarına karşı savunmasız hale getirmiştir. Korfu ve Epiros sahilinin bir kısmını ele geçiren Charles'ın, isterse tüm Adriyatik'i ablukaya alma fır-

---

[128] Kelime olarak "Oğul'dan" anlamına gelen *filioque* Batı inancında Kutsal Ruh'un Baba'dan ve Oğul'un ise, doğrudan ve sadece Tanrı olan Baba'dan kaynaklandığını ifade etmek için kullanılmaktadır.

[129] Mikhael'in Cenevizlileri Guercio komplosunun tekrarlanmasını önlemek amacıyla Galata'ya yerleştirdiği öne sürülmüştür. Aslına bakılırsa bu bölgeyi Latin İmparatorluğu döneminde ve hatta öncesinde de tercih etmişlerdir. Bu düzenlemeden muhakkak memnun olmuşlardır ve bu sayede Osmanlı fethine kadar Galata bir Ceneviz bölgesi olmayı sürdürmüştür.

satını yakalamış olması da onları ziyadesiyle tedirgin etmiştir. Bu düşünceler karşısında, İkinci Viterbo Antlaşması'nın müphem girişimlerinin fazlaca önemi yoktu. 1267 Kasım'ında Doj Renier Zeno en tecrübeli iki adamını bir antlaşma imzalamak üzere tam yetkiyle Boğaz'a gönderir ve 4 Nisan 1268 tarihinde imzalanan antlaşma üç ay dahi geçmeden Venedik'te onaylanır.

Antlaşma beş yıl daha yürürlükte kalır. Bu süre içinde de Venedikliler saldırmama, imparatorluğun düşmanlarına karşı yardımda bulunma ve Bizans sularında hâlâ Venedik hâkimiyetinde bulunan Girit, Methoni ve Koroni'deki savaş esirlerini salıverme vaadinde bulunurlar. Karşılığında da imparator bu adalar ve başka yerlerdeki Venedik yerleşmelerini kabullenme ve kendi topraklarında Venedikli tüccarlara gümrük komisyonu ya da başka herhangi bir engelleme olmaksızın bir kez daha istedikleri gibi oturma, seyahat etme ve ticaret yapma sözü verir. Venedik iki ayrıcalıktan mahrum kalır. Bunlardan biri Konstantinopolis ve imparatorluk toprakları üstündeki sekizde üçlük payı (ki zaman içinde bu gerçek anlamda ekonomik bir çıkar olmaktan çok sadece kâğıt üstünde bir hak olarak kalmıştır) ve diğeri de önceki seçkin ve ayrıcalıklı yaşam tarzıdır. Çünkü Mikhael Cenevizlilerin var olan tüm haklarını korumaları konusunda ısrar etmiştir. Bu cumhuriyetlerden birini diğerine tercih eden eski politikanın tehlikeleri açıkça ortaya konmuştur. Bundan sonra aralarında serbest rekabet olacak (Boğaz'da ya da Karadeniz'de kesinlikle birbirlerine saldırmama talimatı almışlardır) ve Bizans daha az hak tanıdığı tarafı düşmanlarının kollarına atmadan bu rekabetten yararlanacaktır.

Ancak her ne kadar Konstantinopolis'in geri alınmasından beri Mikhael'in askeri ve diplomatik gücü en yüksek seviyesine ulaşmış olsa da, düşman orduları daha da üstün gelişme kaydetmiştir. Tüm papalık baskılarından kurtulan Charles d'Anjou Bizans İmparatorluğu'na karşı savaş hazırlıklarına başlamıştır. Krallığın tüm tersaneleri aralıksız çalışmakta, Charles'ın seferinin ana üssü haline getirmeye çalıştığı Mora'ya sürekli erzak, para, birlik ve her tür stok malzemesi acilen gönderilmektedir. Stratejik haberleşmeyi sabote etmesine engel olmak amacıyla, İtalya ve Bizans arasındaki ticaret yasaklanır. Charles Orta Avrupa prenslikleriyle (Macar Kralı Bela, Sırp Kralı I. Stephan Uroş ve Bulgar Çarı Konstantin Tih) bir ittifak ağı kurma çalışmaları içindedir. Karısı, kör edilip hapse atılan Ioannes Laskaris'in kız kardeşi Irene, Mikhael'in kardeşine yaptıklarını unutmasına asla izin vermemiştir.[130] Hiçbir şeyi şansa bırakmamaya kararlı olduğu için, Selçuklu sultanı, Ermeni kralı ve Moğol kağanına da elçiler gönderir ve 1269 yılı Ağustos ayında imparatorluk müttefiği Cenova ile bir

[130] Anjou belgeleri Ioannes Laskaris'in hapis tutulduğu yerden kaçmayı başararak, Charles'ın Napoli'deki sarayına sığındığından bahsetmektedir. Ancak Pakhymeres ve Gregoras neredeyse imkânsız olan bu iddiayı tamamen yalanlar. Tıpkı Robert Guiscard'ın 1080 yılında yaptığı gibi, Charles da girişimlerine haklılık kazandıracak böyle bir fırsatı elbette tepmezdi. Ancak Baudoin'e sadık kaldığı için, Ioannes'e destek vermesi pek beklenemez.

ticaret antlaşması imzalayarak, Cenevizlilere güven olmayacağını her fırsatta tekrarlayan öfkeli Mikhael'i de haklı çıkarmış olur. (Aynı şekilde Venediklilere yaklaşmaya çalışması sonuç vermez). Bu arada sabık İmparator Baudoin, Navarra Kralı Thibaut de Champagne ile bir antlaşma imzalar ve ona (Charles, Burgonya dükü ve Venediklilerle yapılan anlaşmalara zarar vermeksizin) fethedilecek toprakların dörtte birini vaat eder. Kelimenin tam anlamıyla tüm Batı ve Orta Avrupa'nın kendine karşı birleştiği Mikhael Palaiologos ve imparatorluğunun geleceği gerçekten hiç de iyi görünmemektedir.

Başka olası müttefikler aramanın faydası yoktur, çünkü böyle birileri yoktur. Artık imparator sadece diplomasiye güvenmek zorundadır. Kalan tek umut ihtimal dışı olmasına rağmen, Fransız Kralı Louis'dir. Koyu Katolik ve de Charles d'Anjou'nun ağabeyi olan Louis'in normal şartlar altında bir kurtuluş umudu olabilmesi zordur. Ancak Mikhael onun yeni bir Haçlı seferinin hazırlıklarını tamamlamak üzere olduğunu ve Haçlılar sözkonusu olduğunda da akan suların durduğunu bilmektedir. Bizans elçileri imparatorun mektubuyla derhal Paris'e doğru yola çıkar. *Basileios* kralın Kuzey Afrika'daki Müslümanlara karşı düzenlediği Haçlı seferine katılmaktan ve güçlü bir askeri kıtayı hizmetine vermekten memnuniyet duyacaktır. Ancak maalesef majestelerinin erkek kardeşinin düzenlediği bir saldırıyla yüz yüze kalmıştır ve eğer korktuğu başına gelirse, Haçlılara hak ettiği yardımı sağlayamayacaktır. 1270 baharında gönderdiği ikinci elçi grubu ise, imparatorun din adamları ve halkıyla birlikte, Roma inancına itaat edeceğini ve Charles'la olan anlaşmazlığı konusunda da, kayıtsız şartsız Louis'in kararına boyun eğeceğini bildirir.

Kral derhal cevap verir. Papalık makamı boş olduğu için bu teklifi *curia*'ya götürür ve konunun derhal görüşülüp, Konstantinopolis'e kıdemli bir piskopos gönderilmesini ister. Çok geçmeden Albano Piskoposu Konstantinopolis'e gelir. Aldığı talimat çok açıktır. Zamanında Papa Clementus'un mektubunda istenen Roma üstünlüğünü tanıyan "Hıristiyan amentüsü" tüm kilise ve manastırlara iletilerek, önde gelen din adamları tarafından imzalanacak ve saklanmak üzere Roma'ya gönderilecektir. Bu arada Konstantinopolis'te toplanacak bir meclis önünde, aynı amentü yüksek sesle okunacak ve imparator, patrik, din adamları ve halk tarafından alenen kabul edilecektir.

Mikhael ikinci defa bu şarta aldırmamaya karar verir. Albano piskoposuna zahmetlerinden dolayı teşekkür edip onu Batı'ya geri yollar ve bu arada Kral Louis'e üçüncü heyet gönderir. Aralarında değerli hediyelerle yüklü iki kıdemli din adamı, Ayasofya *Khartoularios*'u (bir tür baş sekreter) Ioannes Bekkos ve imparatorluktaki din adamlarının başdiyakozu Konstantinos Meliteniotes de vardır. Elçiler ancak Sicilya'nın güneydoğu ucundaki Passero Burnu'na varmışlardır ki, Haçlı seferinin Tunus'a doğru yola çıktığı haberini alırlar. Ağustos ayında hedefe vardıklarında, tifoya yakalanan Louis aniden ateşlenir. Elçileri ancak iki hafta sonra kabul eder ve onlara kardeşi ve imparator arasında barış istediğini ancak fısıldayarak söyler. Ertesi gün,

25 Ağustos tarihinde de ölür. Bizans elçileri de, donanmasıyla Tunus'a varan Charles d'Anjou da "elleri boş" eve dönerler.

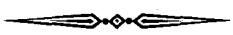
Kardeşinin öldüğünü gören ve bu sayede tüm ordunun başına geçme fırsatını yakalayan Charles, neden Haçlı seferini bırakıp derhal Konstantinopolis'e doğru yola çıkmamıştır? Belki Louis'e karşı sadakatsizlik edeceğini düşünmüştür. Gerçi karakterini bildiğimiz kadarıyla, bu ihtimal pek akla yakın gelmemektedir. Büyük ihtimalle artık bu noktaya gelmiş ve kazanma şansı çok büyük görünen bir seferi sonuna kadar götürmemenin aptallık olacağını düşünmüştür. Kısa süre sonra Tunus emirini büyük yenilgiye uğratması da onu haklı çıkarır. Sonrasında da kışı geçirmek üzere Sicilya limanı Trapani'ye doğru yelken açar. Ordusu ve donanması çok iyi durumdadır ve kazandıkları zafer de morallerini iyice yükseltmiştir. Ağabeyinin ölümüyle onu durdurabilecek tek engel de ortadan kalkınca, Charles d'Anjou iyice tehlikeli hale gelmiş, Mikhael Palaiologos için hiç olmadığı kadar büyük tehdit unsuru oluşturmuştur. Artık imparator ancak bir mucize eseri kurtulabilecektir.

Derken bu mucize gerçekleşir. Charles'ın donanması henüz Trapani'ye varmıştır ki, 22 Kasım'da Batı Sicilya tarihindeki en büyük fırtınalardan birine sahne olur. On sekiz geminin tümü, sayısız küçük gemiyle birlikte kibrit çöpü gibi dağılır. Hâlâ gemide olan askerler ve atların binlercesi ölür, erzak ve levazım stokları sulara gömülür. Birkaç saat içinde hem ordu hem de donanma yerle bir olur. Haberi alan Mikhael Palaiologos sevinçten gözyaşlarını tutamaz. Konstantinopolis'in koruyucusu Kutsal Meryem bir kez daha şehri kurtarmış ve Sicilya kralı yakın gelecekte bir tehdit unsuru olmaktan çıkmıştır.

15

Güvenilmez Birlik

[1270-1282]

Bize rahatlık vermeyen tehlikeleri böyle ustalıkla atlattığımız için, suça maruz kalmamalı, aksine sağduyulu ve bilge insanların övgüsünü kazanmalıyız. Birlik olma konusunda tek bir düşünce beni ikna etti... Yoksa bu maceraya hiç girişmezdim.

Mikhael Palaiologos, Georgios Pakhymeres'ten alıntı

1271 yılı Ağustos ayının son haftasında, Charles d'Anjou'nun entrikaları sayesinde Batı Hıristiyan cemaati papalık tarihindeki en uzun boşlukla, tam iki yıl dokuz aydır papasızdır. Kardinallerin toplandığı yer olan Viterbo belediye reisi, toplantının yapıldığı sarayın çatısını söktürecek kadar ileri gitmese, bu durumun daha ne kadar süreceği belli değildir. Bu girişim amacına ulaşır ve 1 Eylül günü Liege Başdiyakozu Teobaldo (ya da Tedaldo) Visconti papa seçilir. Haberi sonradan İngiltere Kralı I. Edward olacak Prens Edward'a eşlik ettiği Filistin'de alır. İlk gemiye biner ve Roma'ya geldiğinde X. Gregorius adını alır.

Gregorius'un Doğu'ya yaptığı gezi onda kalıcı izler bırakmıştır. Kutsal Topraklar'a olan ilgisinden hiç vazgeçmemiş ve Kudüs'ün geri alınmasını papalığının baş amacı haline getirmiştir. Ancak bu amaca Bizans İmparatorluğu'nun yardımı olmaksızın ulaşabileceği konusunda da derin şüpheleri vardır. Bu nedenle onun gözünde iki kilise arasındaki yarığın kapanması iki öncülü için olduğundan çok daha fazla önem taşımaktadır. Filistin'den ayrılmadan önce Mikhael Palaiologos'a yazdığı mektupta en içten şekilde bu isteğini dile getirir. 1272 yılı Ekim ayında da imparatora şahsi bir davetiye göndererek, iki yıl içerisinde Lyon'da toplanmasını önerdiği Kilise Genel Konsili'ne katılmasını rica eder. Bu arada konsil toplanmadan önce, mümkün olduğunca çok meseleyi halledebilmek amacıyla iki taraf arasındaki resmi olmayan görüşmelerin bir an önce başlamasını önerir. Mektubuna IV. Clementus'un "Hıristiyan amentüsü"nün bir kopyasını da ekler. Ancak selefinin aksine, Gregorius gerçekçidir. Mikhael'in göğüslemek zorunda olduğu sorunları anlamaktadır, zaman darlığını da göz önünde bulundurarak, din adamları, manastırlar ve halkın tam ve açık katılımında ısrar etmekten vazgeçer. Piskoposların papa üstünlüğünü tanıması yeterli olacaktır. Elçilerine bu kabulün beyanı ile ilgili verdiği talimatlar da son derece açıktır:

"Bu kiliseye gönülden itaat etmek arzusuyla, Roma üstünlüğünü tanıyor ve kabul ediyoruz... Ya da eğer "tanıyoruz" ifadesi kabul görmezse onun yerine aşağıdaki eşdeğer ifadeler kullanılabilir: "Bu nedenle biz, İmparator, Katolik inancı gerçeğini kabul ediyoruz"... Ancak "kabul ediyoruz" ifadesi de uygun düşmezse "Bu inancı tanıma-

yı, kabullenmeyi, icra etmeyi ve Anamız Kutsal Roma Kilisesi ile bütünleşmeyi, onun hâkimiyetine girerek üstünlüğünü tanımayı istiyoruz." eşdeğer ifadesi kullanılabilir."[131]

Kaçamak sözler ya da gecikmenin Gregorius'u Charles'ın safına iteceğini fark eden Mikhael nezaketle cevap verir. Papaya elçileriyle olan görüşmelerin sürdüğünü ve kendisinin de kiliselerin birleşmesini öncelikli devlet meselesi olarak addettiğini bildirir. Temsilcileri hiç şüphesiz gelecek konsile katılacaktır. Sadece "barış fikrinden nefret eden Charles'ın bu kutsal birleşmeye engel olma ihtimaline karşın" elçileri için papadan güvenli geçiş izni ister. Bu çok akıllıca bir önlemdir. Sicilya kralının, topraklarından geçen Bizans heyetinin ortadan kaybolmasını sağlayıp sonradan da Mikhael'i tek bir temsilci bile göndermemiş olmakla suçlayacak yapıda biri olduğunu gayet iyi bilmektedir.

Papa da büyük ihtimalle bu şüpheleri paylaşmaktadır. Bu ricaya derhal cevap vererek Monte Cassino başrahibini, imparatorluk elçilerini Sicilya Krallığı'nda karşılayıp Roma'ya kadar eşlik etmekle görevlendirir. Bu arada Charles'la olan görüşmelerinde de, ona bu birleşmeye köstek olmaktan çok destek olması gerektiğini empoze eder. Sicilya kralının ise başka bir yükümlülüğü vardır. 1267 yılında imzaladığı İkinci Viterbo Antlaşması'nda yedi yıl içinde yani 1274 yılı Mayıs ayından önce sefere çıkmaya söz vermiştir. Ancak Gregorius savaş seferini bir yıl daha ertelemesi için âdeta yalvarır ve Trapani'de yaşanan felaketten sonra donanmasını hazır hale getirmeyi tam olarak başaramayan Charles, istemeden de olsa razı olur.

Monte Cassino başrahibinin görevini iyi yerine getirmesi ve Sicilya kralının kendine hâkim olmasına rağmen, Bizanslı elçilerin yolculuğu pek hoş geçmez. 1274 yılı Mart'ında Konstantinopolis'ten yola çıktıktan sonra Malea Burnu'nda ekvatoral bir fırtınaya yakalanırlar. İki gemileri enkaz haline gelir, aralarında Haznedar Nikolaos Panaretos ve Başdilmaç Georgios Berrhoiotes'in de bulunduğu yolcuların hepsi ölür. Bu arada imparatorun papaya gönderdiği paha biçilmez altın ikonalar ve Mikhael Palaiologos'un yedi yıl önce Ayasofya'ya hediye ettiği altın ve incilerle süslü altar örtüsünün de dahil olduğu değerli hediyeler sulara gömülür.

Bu arada kalan üç temsilci (Eski Patrik Germanos[132], İznik Metropoliti Theophanes ve *Megas Logothetes* Georgios Akropolites) Haziran sonunda Lyon'a ulaştığında, konsil yedi haftadır görüşmeleri sürdürmektedir. Batı Hıristiyan âleminin en önde gelen din adamları, tüm kardinaller, Konstantinopolis'in eski Latin Patriği Venedikli Pantaleone Giustiniani'nin de hazır bulunduğu yaklaşık bin beş yüz kişi St. Jean Jean

---

[131] Gregorius'un mektubunun tamamı J. Guiraud'un *Les registres de Gregoire X.* adlı eserinde verilmiştir. Özellikle de bu bölümün çevirisi hususunda D.J. Geanakoplos'un adı geçen eserine müteşekkirim.

[132] Germanos 1266 yılında sadece bir yıl görevde kaldıktan sonra, selefi Arsenios'un, Ioannes Laskaris'i kör etmesi nedeniyle Mikhael'e verdiği aforoz cezasını kaldıramaması gerekçesiyle, istifa etmek zorunda kalmıştır.

Katedrali'nde (büyük oranda 1274 yılındaki halini korumuştur) toplanmıştır. Hüküm süren tüm Katolik liderlerinin çağrılmasına rağmen, sadece Aragon Kralı I. Jaime gelir. Charles yokluğuyla göze çarpar. 24 Haziran günü üç elçi tören alayıyla papalık sarayına girer ve papa onları karşılayarak barış öpücüğü verir. Elçiler de ona imparatorun, oğlu Andronikos'un ve Ortodoks piskoposlarının mektuplarını verir. Görüşme yapılmaz. Ancak beş gün sonra 29 Haziran'da Gregorius, birleşme şerefine yapılan özel çift dilli bir Aşai Rabbani Ayini'ne bizzat başkanlık eder. Özellikle liturjide elçiler büyük rol oynar ve ilahiler hem Latince hem Yunanca söylenir. Anlamlı bir şekilde *filioque* üç defa tekrarlanır. Bu normalde Bizans boğazında düğümlenen bir kelimedir. Yine de öyle olduysa, elçiler bu hislerini gizlemeyi başarmışlardır.

Nihayet 6 Temmuz günü birleşme resmiyet kazanır. Kardinal Ostia piskoposunun verdiği vaaz (sonradan Papa V. Innocentus olacaktır) ve Gregorius'un karşılama konuşmasının ardından, imparatorun Latinceye çevrilen mektubu okunur. İçinde "Hıristiyan amentüsü" ve tabii ki *filioque* de vardır ve Bizans Kilisesi'nin şizma öncesine tarihlenen öğretisi ve ekümenik konsil kararlarına ters düşmeyen Doğu ritüellerini koruma hakkı kaydıyla papa üstünlüğünü tanıdığı yazmaktadır. Diğer iki mektup da okunur, Bizanslı piskoposlar da birliğe onay verir ve ancak anlaşmanın yürürlüğe girmesi halinde, papaya "şizmadan önceki bütün hakları iade edildiği için" var olan patriğin görevden ayrılacağını bildirirler.

Nihayetinde Georgios Akropolites de, mektubundaki benzer sözlerle imparator adına yemin eder. *Papa Te Deum* şükran ilahisini söyler ve tekrar birleşme mutluluğunu dile getiren bir vaaz verir. Amentü ilahisi tekrar Latince ve Yunanca söylenir ve tören biter. 220 yıl sonra ilk defa Doğu ve Batı kiliseleri bir araya gelmiştir.

Ya da en azından öyle görünmektedir.

1274 yazı boyunca Konstantinopolis'ten ses çıkmaz. Ancak imparatorluk elçileri sonbahar sonunda geri döndüğünde, din adamları ve halk gerçek anlamda neler olup bittiğinin farkına varmaya başlar. Papanın üstünlüğünün tanınması yeterince kötü etki yaratmıştır ve imparatorun, Roma ve Konstantinopolis arasındaki mesafenin uzunluğu ve zorluğunun patriklerin bağımsızlıklarından hiçbir şey kaybetmeyeceklerinin en güzel ispatı olduğunu sürekli hatırlatması da fazla işe yaramaz. Onlara papanın Bizanslı piskoposlara başkanlık etmek üzere ne zaman Konstantinopolis'e geleceğini ve Roma'ya başvurmak için şu engin denizin ne sıklıkla geçileceğini sorar. Ancak çoğu Bizanslı hem dini hem de dünyevi açıdan bunu bir aldatmaca olarak görmektedir. İmparatorlukları her zaman için bir teokrasi, imparatorları da Tanrı'nın yeryüzündeki temsilcisi ve Havarilere eş olmuştur. Patrikten de öte, halkın dini inancını sembolize etmiştir. Ancak her şeye yetkin değildir. Ne hakla dinlerinin köşe taşı niteliğindeki Ortodoks inancını değiştirmeye razı gelmiştir? O inanç ki kilisenin yedi büyük ekümenik konsili sonucunda yavaş yavaş ve özenle gelişmiştir. Beş patriğin hepsinin de hazır bulunduğu böyle bir konsille yine uygun değişikliklerden geçmesi

mümkündür. İmparator ise düşüncesizce hareket etmiş ve kilise kanunlarına uygun olmaksızın, geleneklere uymayan bir Batı inancı versiyonunu benimsemiştir. Bu suretle şehrin koruyucusu olan Kutsal Meryem'i de çok gücendirmiştir. Sadece yetmiş yıl öncesinde Konstantinopolis halkı ceza olarak bu korumadan mahrum bırakılmıştır ve yetişkin nüfus katlandığı sonuçları gayet iyi hatırlamaktadır. Şimdi acaba başlarına ne belalar gelecektir?

Kısacası imparator milli duygularını yaralamıştır. Yüzyıllar boyunca sadece inançsız değil kaba, yontulmamış, barbar ve kültürsüz oldukları için Batı'ya tepeden bakmış ve şehirlerinin işgal altında olduğu elli yedi yıl boyunca tahta geçen bir dizi cahil haydut tarafından küçük görülüp zulme uğramak, hislerini daha da pekiştirmiştir. Şimdi de bağımsızlıklarının tadını ancak on üç yıl çıkardıktan sonra, bir kez daha Frank boyunduruğu altına girmeye zorlanmaktadırlar. Ancak bu defa o kadar kolay pes etmemeye kararlıdırlar.

Öyle görünüyor ki, bir bakıma Lyon'daki törenin saray şapelinde tekrarlandığı 16 Ocak 1275 günü, halk sokaklara dökülür. Birleşmenin baş aktörlerinden Ioannes Bekkos (dört yıl öncesinde Ayasofya'nın başsekreteriyken imparatorun baş elçilerinden biri olarak Fransa Kralı Saint Louis'e gitmiştir) patrik ilan edildiğinde tansiyon daha da yükselir. Kilise dört yüzyıl öncesinde Photios döneminden beri böyle bir bölünme yaşamamıştır. Üstelik bu memnuniyetsizlik kraliyet ailesine de sıçrar. Mikhael'in bu arada rahibe olan kız kardeşi Eulogia, kardeşinin politikalarına öylesine karşı çıkar ki, imparator onu tutuklatmak zorunda kalır. Ancak çok geçmeden kaçan Eulogia, 1272 yılında Bulgar Çarı Konstantin Tih'le evlenen kız kardeşi Maria'nın yanına kaçar. İki kız kardeş, imparatoru tahttan indirmek üzere Memluklerle ittifak yapmaya karar verirler.

Allahtan bu plan gerçekleşmez. Ancak birkaç yıl önce babası Mikhael'in ardından tahta geçen Epiros Kralı Nikephoros ve onun erkek kardeşi Piç Ioannes'in verdiği tepki imparatoru daha çok endişelendirir. Bu ikisi, tamamen olmasa da büyük oranda politik nedenlerle, topraklarını birleşmeye karşı olanların sığınağı haline getirirler. Ioannes daha da ileri giderek kendini Ortodoks lideri ilan eder ve 1 Mayıs 1277 günü kaçak keşişlerden oluşan bir kilise meclisi toplayıp imparator, patrik ve papaya aforoz cezası verir.

Mikhael Palaiologos tebaasının tepkisini hafife mi almıştır? Belki bir dereceye kadar öyledir. Attığı adımın imparatorluğunu olası başka bir Latin işgalinden koruyacak tek çıkış yolu olduğuna emin olduğu için, halkını da buna inandıracağını düşünmüştür. Ancak eğer başaramazsa, sonuçlarına katlanmak zorunda olduğunu da bilmektedir. Durumu görünce, elinden geleni yapar. Protestoların başlamasının üstünden birkaç hafta geçtikten sonra, önce provakatörlere ceza vermek istemez. Ancak bütün ikna girişimleri boşa çıkınca, başka çaresi kalmaz. Bir kere karar verdikten sonra da, hafif ceza diye bir şey yoktur. Sessiz kalmayı reddeden birlik karşıtları hapse atılır,

sürgüne gönderilir ya da kör edilir. Bir kısmı da işkence görür ya da tüm mal varlıkları ellerinden alınır. Muhalefetin başını çeken manastırlar en ağır cezayı alır. Özellikle çok konuşan Meletios adında bir keşişin dili kesilir.

Roma birliği sonucunda, Sicilya kralı ve sadece unvandan ibaret olan Latin İmparatoru Philip de Courtenay (babası Baudoin 1273 yılında ölmüştür) işgal için gereken haklı bir nedenden mahrum kalınca, Bizans rahat nefes alır. Batı'nın gözünde Mikhael tahtını hak etmiştir. Hatta böylece başladığı işi bitirip Balkan Yarımadası'ndaki son Latin kalıntılarını temizleme işine papanın itirazı kalmaz. Ancak hem imparator hem de halkı bunun bedelini pahalıya ödemiştir.

İmparatorluk elçileri birleşme töreni için Lyon'a varmadan çok önce, Mikhael'in Balkanlar'daki son seferi sürmektedir. Birlikleri Arnavutluk'taki stratejik açıdan önemli Butrinto Limanı'nı ve iç bölgedeki Berat Kalesi'ni ele geçirmiş ve Anjou güçlerini Adriyatik kıyısındaki Durazzo ve Avlona'ya geri püskürtmüştür. Paniğe kapılan Kral Charles tüm kuvvetlerini toplar. Ancak Sicilya, Apulia ve Kalabriya sahillerine sürekli akınlar yapan Cenevizliler ve müttefikleri Ghibellinolarla öylesine meşguldür ki, çok sayıda asker ve toprak kaybetmek zorunda kalmıştır. Ertesi sene imparator baskı yapmaya devam eder ve aynı zamanda kardeşi Despot Ioannes Palaiologos komutasında Thessalia'ya, Piç Ioannes'e karşı büyük bir hücum hareketi başlatır. Gönderdiği 73 gemilik donanma ile Latinlere rahat vermediği gibi, olası yardımların da önünü keser.

Gafil avlanan Piç Ioannes, kalesi Neopatras'ta kuşatma altında kalır. Ancak daha önce de köşeye sıkıştığı anlar olmuştur. Bir gece karanlıkta halatla surlardan aşağı iner ve atını kaybetmiş bir seyis kılığında Bizans kampının içinden geçmeyi başarır. Üç gün sonra ulaştığı Thebes'te Dük I. Jean de la Roche ona üç yüz atlı verir. Bu atlılarla Neopatras'a dönüp Bizans ordusuna arkadan saldırır. Despot Ioannes adamlarını toplamak için elinden geleni yapsa da, paniğe kapılan askerler kaçar.

Piç Ioannes'in cesareti ve hayal gücünün eseri olan ve Bizanslıları sadece yenmekle kalmayıp gülünç hale de düşüren bu zaferin etkisi, Latin beylerine taze güç verir. Euboia ve Girit'ten topladıkları Venedik gemilerine bulabildikleri başka gemileri de ekleyip Volos Körfezi'ndeki Demetrias'ta bulunan Bizans donanmasına saldırırlar. Önce kazanıyormuş gibi görünürler. Çok sayıda Rum denizci yaralanır ya da denize dökülür. Ancak Despot Ioannes Thessalia'da yerel güçlerden topladığı bir orduyla tam zamanında imdada yetişir[133] ve savaşın kaderini değiştirir. Akşam olduğunda hemen hemen tüm Frank liderler yakalanmış ve ikisi dışında tüm Latin gemileri ele

[133] Demetrias'ta tam olarak neler olduğunu bilemiyoruz. Gregoras denizde değil, sahilde savaşıldığı konusunda ısrar etmektedir. Ki gelişen olaylar da bu görüşü doğrulamaktadır. Başka bir sorun ise, Ioannes'in daha Neopatras'tayken savaş haberini almasıdır. Bu da Latinlere donanmalarını toparlayıp saldırıya geçmek üzere sadece birkaç saat bırakmaktadır. Ancak Bizanslıların kazandığına hiç şüphe yoktur ve bu durum zaferin önemini etkilemez.

geçirilmiştir. İki savaşın haberini alan Mikhael'in gözünde, zafer yenilgiyi aşmıştır. Ne var ki, kardeşi Ioannes aynı görüşte değildir. Onun nezdinde son kazandığı zafer, Neopatras'ta yaşadığı yenilgiyi affettirmeyecektir. Konstantinopolis'e döner dönmez komutanlık görevinden istifa eder ve üzgün ve kırgın şekilde sade vatandaş olarak yaşamaya devam eder. Onun yerine Demetrias'ta donanmaya komuta eden *Protostrator*[134] Aleksios Philanthropenos geçer. Ancak Aleksios'un savaşta aldığı yaralar hâlâ iyileşmediği için, imparator sadece adının Licario olduğunu bildiğimiz bir İtalyan'ı görevlendirir.

Anlayabildiğimiz kadarıyla bu adam uzun zamandır Euboia Adası'nda yaşayan Veronalı bir aileden gelmektedir, ancak Latin liderlerinden birinin dul karısı olan Felisa della Carceri'yle yakışık almaz bir ilişkiye girince, şimşekleri üstüne çekmiştir. 1271 yılında imparatorluk hizmetine girer. İlk zaferi Karystos Kalesi'ni geri almak olur ve bunun üzerine tüm Euboia Adası ona tımar olarak verilir. Hizmetlerinin devamının teminatı olarak da iki yüz şövalye ile ödüllendirilir. Sonraki yıllarda da Khalkis şehri dışında tüm adayı düşmandan temizler. Skyros, Skopelos, Skiathos ve Amorgos Venedikli Filippo Ghisi'nin elinden alınır ve Ghisi zincirlenerek Konstantinopolis'e gönderilir. Ardından Keos, Seriphos ve Astipalaia, Santorini ve Therasia ele geçirilir. Paolo Navagaioso ve karısının kahramanca savunduğu Lemnos ise, ancak üç yıl süren kuşatmadan sonra teslim olur.

Artık Euboia'da sadece başkent Khalkis Latin hâkimiyetindedir. Şehir surları dışında yapılan bir savaşta ada liderlerinden Felisa'nın erkek kardeşi Giberto da Verona ve Atina-Thebes Dükü Jean de la Roche esir alınır. Ancak Licario zaferini tamamlayamadan önce, Jean'ın kardeşi Nauplia Valisi Jacques de la Roche büyük bir orduyla çıka gelir. Aynı anda da Bizans ordusunun Piç Ioannes'in elinden ciddi bir yenilgiye uğradığı haberi ulaşır. Licario Khalkis'in beklemesi gerektiğine kanaat getirir ve esirleriyle birlikte başkente döner. İmparator tarafından tüm Latin ücretli askerlerinin komutasına (*megas konostaulos*) (ki İmparator önceden bizzat bu görevde bulunmuştur) terfi ettirilir. Giberto da Verona şok geçirir. Bir zamanlar en kaba vasallarından birini resmi kıyafetlerini kuşanmış hâlde görüp, hele de onun gizlice imparatorluk adına çalıştığını anladığında oracıkta felce uğrar. Jean de la Roche ise daha şanslıdır. Fidye ödenerek kurtarılır, ancak kısa süre sonra o da ölür.

Licario'ya gelince, adı çıktığı gibi aniden tarih sahnesinden silinir. Ölümünden bahsedilmez (ki savaşta ölse mutlaka buna değinilecektir) bir gözden düşme de sözkonusu değildir. Onun da Konstantinopolis'te doğal nedenlerden öldüğünü varsayabiliriz. Khalkis'i alamaz ve aslında onun hakkı olan doğduğu adaya hâkim olamaz. Ancak döneminin en parlak donanma komutanı ve Mikhael Palaiologos'un Balkan İmparatorluğu'nu geri kazanma mücadelesindeki en önemli aktörlerden biri olarak bu sayfalarda anılmayı hak etmektedir.

---

[134] Teknik açıdan öncü kuvvetler ve hafif süvarilerin komutanı.

Balkanlar ve Ege'de devam eden bu savaş hâli Papa Gregorius'u çok endişelendirmektedir. Ancak buna engel olamayacağını bilecek kadar da gerçekçidir. Yine de 1275 yılında Mikhael Palaiologos ve Charles de Anjou arasında bir yıllık ateşkes yapılmasını sağlar. Bu arada her ikisine de onaylayacağı tek askeri harekâtın yeni bir Haçlı seferi olacağını düşünmek üzere zaman verdiğini ümit etmektedir. Bu noktada Mikhael'in Haçlı ordularına, denizden gelmek yerine Birinci Haçlı Seferi'nde izledikleri yolu önermesi (Balkanlar'ı geçip Konstantinopolis'e oradan da Boğaz üzerinden Suriye ve Filistin'e) şaşırtıcıdır. Bu tehlikeli bir plandır. Her şeyden önce Latinlerin Konstantinopolis'e yeni bir saldırı düzenlemeleri riskini taşımaktadır. Diğer yandan Anadolu nihayet Türk ve Moğol hâkimiyetinden kurtulabilecektir. Ancak bu hayal gerçekleşse bile, fethedilen toprakların eski sahibine verilmesi garantisi yoktur. İmparatorluk topraklarında çalım atarak gezinen Latin prenslerinin artması düşüncesinin Mikhael'in hiç hoşuna gitmeyeceği aşikârdır.

Diğer yandan, Haçlılar zaten gelecekse, bu durumdan yararlanmak daha akıllıca değil midir? İşte Anadolu'yu kurtarma fırsatı ele geçmiştir, belki de bir daha hiç ele geçmeyecektir. Büyük büyük büyük büyük büyükbabası Aleksios Komnenos da İlk Haçlı Seferi ordularını büyük başarıyla kullanmamış mıydı? Mikhael'in bu teklifi yapmadan önce uzun uzadıya düşündüğüne hiç şüphe yoktur. Papa Gregorius ise teklife balıklama atlar. Büyük Hıristiyan şehirlerini (Antakya'yı bile) geri almak düşüncesi çok caziptir. Üstelik bu şekilde ordular uzun ve zahmetli deniz yolculuğunu yapmak zorunda kalmayacaktır. Anlaşılan o kadar sevinmiştir ki, 1276 yılı Paskalya Bayramı'ndan hemen sonra Brindisi'de (ya da eğer imparator Sicilya topraklarına ayak basmaktan çekiniyorsa Adriyatik kıyısında Avlona'da) imparatorla şahsi bir buluşma önerir.

Ancak 10 Ocak günü, kararlaştırılan görüşmenin sadece üç ay öncesinde papa Arezzo'da ölür. Her ne kadar onun yerine papa olan barışsever V. Innocentus Bizanslı elçilerle yakın ilişkiler kurmayı devam ettirse de, Haçlı seferi konusunda selefi kadar istekli değildir ve ne kara yolundan gitme ne de imparatorla görüşme fikri onu pek ilgilendirmemektedir. Böylece her iki plan da suya düşer. Bu, tarihte birleşik bir Hıristiyan gücünün Türkleri Anadolu'dan kovabilmesi ve iki yüzyıl sonra tekrar Bizans hâkimiyetine girmesi için ele geçen son fırsat olacaktır.

Innocentus (Pierre de Tarentaise) da Fransız asıllıdır. Onun yararına utanmadan entrikalar çeviren ve seçilince de çok sevinen Charles de Anjou, soluğu papalık sarayında alır. Charles Mikhael'in Lyon'da onu zekâsıyla alt etmesini hazmedememiş ve Gregorius'un Bizans'la iyi ilişkiler kurma politikasından nefret ettiğini gizleme gereği görmemiştir. Konstantinopolis'i almaya kararlıdır ve yeni papanın da eskisi gibi onlarla aynı duyguları paylaşmadığını fark ettiğinde, hem Pakhymeres hem de Sicilyalı bir tarihçi olan Bartolomeo di Neocastro sinirinden asasını kemirdiğini doğrulamaktadır. Ancak aradan sadece beş ay geçtikten sonra Innocentus ölür, yerine geçen V. Adrianus ise sadece beş hafta sonra sonra hayatını kaybeder. Onun ardından papa

olan XXI. Ioannes ise, yedi ay görevde kaldıktan sonra Viterbo'daki sarayında yeni çalışma odasının tavanı üzerine çökünce kazaya kurban gider.[135] Ancak 1277 yılı Kasım ayında Kardinaller Konseyi, bir buçuk yıl içinde dördüncü defa toplanıp altı ay görüştükten sonra, Charles de Anjou'nun bitmek tükenmek bilmeyen dalaverelerine karşı koyarak bir papa seçer. Ancak bu papa makamında, papalık politikasına damgasını vuracak kadar uzun süre kalacaktır.

III. Nicolaus adını alan Giovanni Gaetani Orsini, Roma'nın en eski ve güçlü ailelerinin birinden gelmektedir. Bu nedenle ne Charles'ın sürekli papalık meselelerine burnunu sokmasına ne de emperyalist politikalarına gösterecek sabrı yoktur. Sicilya Kralı yıllardan beri Roma senatörü unvanını papa seçimlerini etkilemek için kullanmakta, Fransız ve İtalyan kardinallere kendi adayını seçmeleri için para yedirmekte, Toskana Kraliyet Papazevi'nden adadaki politik çıkarları için yararlanmaktadır. Yeni papa, seçildikten bir iki hafta sonra her iki görevi de elinden alır. Konstantinopolis'e karşı saldırı planlarından da men eder. Bu son yasağı Mikhael Palaiologos ya da Bizans'a olan sevgisinden getirmemiştir. Nicolaus Doğu ve Batı'yı iki karşıt güç, papalık makamını da her ikisinin de gereğinden fazla güçlenmemesini sağlayan doğal denge unsuru olarak görmektedir. Ancak bu düşünceler Mikhael'i ilgilendirmez. Düşmanının burnunu sürttüğünü ve imparatorluğuna uzun süreden beri musallat olan tehdidin ortadan kalktığını görmek ona yeter.

Bir konuda papa en az selefleri kadar kararlıdır. Lyon'da kiliselerin birleşmesini kabul eden Bizans İmparatorluğu bu birliğin gerçekliğini kanıtlamalı ve Doğu kilisesi hem ayinler hem de öğreti kapsamında en ufak ayrıntılarda bile Roma'ya boyun eğmeye hazırlıklı olmalıdır. Mikhael Palaiologos bu uğurda epey yol kat etmiştir. Lyon'daki tören dışında, 1275 yılı Ocak ayında ayaklanmalara neden olan törene de onay vermiştir. 1277 yılı Nisan ayında da Blakhernai Sarayı'nda patrik, kıdemli din adamları ve papalık elçileri huzurunda, 1272 yılından beri tahta ortak olan oğlu Andronikos ile birlikte, Lyon'da Georgios Akropolites'in onlar adına ettiği yemini tekrarlar ve bu maddeleri içeren çeşitli Latince belgeler imzalar. Bunlar arasında *filioque*, araf öğretisi, Roma'da halen sürdürülen yedi gizem, Aşai Rabbani Ayini'nde mayasız ekmek kullanımı ve tabii ki papanın üstünlüğü vardır. Bütün bunlardan sonra her şey yoluna girmiş olmalıydı. Ancak Bizanslı din adamları Patrik Ioannes Bekkos'un onlar adına tasarladığı ortak mektubun bazı konularda iki anlamlı olduğu gerekçesiyle, benzer bir yemin etmeyi reddederler. Birkaç ay sonra Ayasofya'da toplanan bir kilise meclisi, Epiroslu Nikephoros ve Piç Ioannes'i aforoz ederek, samimiyetini göstermeye

[135] Ioannes bu makama gelen tek Portekizli ve Dante'nin Cenneti'ne erişen tek papadır. Büyük ihtimalle de tek doktor olandır. Onun *Göz Kitabı* çok meşhur olmuştur, ancak Mgr. Mann (*The Lives of the Popes in the Middle Age*, Cilt XVI) "bazı ilaçları bugün bile tiksinti uyandırmaktadır, bazıları da burada değinmek için biraz fazla tuhaftır" diye yazmıştır. Aslında Ioannes adını taşıyan yirminci papadır, ancak bazı tarihçiler hata yaparak maalesef XV. Ioannes'i iki kere saymışlardır.

çalışır. Bu hareket, önceden gördüğümüz gibi, Ioannes'in Mikhael, Ioannes Bekkos ve Papa Nicolaus'a verdiği aforoz cezasına cevap niteliğindedir. Ancak Roma'da *curia* Bizanslıların sadakatinden hâlâ ciddi şekilde şüphe etmektedir.

III. Nikolaus bu meseleyi kökünden halletmeye kararlıdır. Ne X. Gregorius kadar sabırlıdır, ne de onun diplomatik ustalığından nasibini almıştır. 1279 baharında Grosseto Piskoposu Bartholomeo'yu yeni bir heyetin başında ve bir dizi talep le Konstantinopolis'e gönderir. Öncelikle, patrik ve tüm köy ve kasabalardaki din adamları hem şahsen hem de topluca yemin ederek kayıtsız şartsız Roma inancını ve Roma Kilisesi'nin üstünlüğünü tanıyacak ve kabul edecektir. İstenen yemin metni eklenmiştir. İkinci olarak vaizler cemaatlerine resmen ve titizlikle gerçek inancın yolunu göstermeli ve Hıristiyan amentü duasına *filioque*'yi eklemelidirler. Bunların yerine getirildiğinden emin olmak için de papalık elçileri imparatorluğun başlıca şehirlerini bizzat dolaşarak, katedraller, kiliseler ve manastırlarda buldukları din adamlarına bu yemini imzalattıracaklardır. İmzalanan bu belgelerin kopyaları Roma'ya gönderilecektir. Ancak o zaman Rum din adamlarının makamları onaylanacak, bu işlem tamamlanana kadar da mevkileri Roma'da tanınmayacaktır. Nicolaus özellikle imparatorun önceden istediği ve patriğin mektubunda da yinelenen, Bizanslıların şizma (*schisma*/bölünme) öncesi eski ritüellerini koruma talebini reddeder. "İnanç birliği onu kabul edenlerin ve benimseyenlerin farklılığını kabullenemez." diye cevap verir. Mektubun sonunda da resmen Konstantinopolis'te ikamet edecek bir kardinal papa elçisi göndermek istediğini belirtir.

Tebaasına sürekli olarak başkentte bir papa temsilcisi olmayacağı telkininde bulunan Mikhael'in canını bu son talep özellikle çok sıkmış olmalıdır. Ancak Roma konusundaki pozisyonu giderek tahammül edilmez bir hâl almıştır. Kendi kilisesi (ki çoğu üyesi bu birleşmeyi istememiştir) art arda gelen papaların tutumu karşısında iyice öfkelenmiştir ve daha fazla baskı altına alınacak hâlde değildir. Bu da yetmezmiş gibi, son zamanda Ioannes Bekkos ile ciddi bir tartışma yaşamış ve sonucunda Bekkos istifasını sunarak Mangana Manastırı'na çekilmiştir. Bu gerçeği papa elçilerinden gizler ve onlara patriğin dinlenmeyi hak ettiğini söyler. Bekkos'u da, onu inzivaya çekildiği yerde ziyaret eden elçilere aynı hikâyeyi anlatma konusunda ikna eder. Ancak onları tatmin edemeyeceğini gayet iyi bilmektedir. Elinden geleni yaparak, onları gereğinden fazla gücendirmemeye ve oyalamaya çalışır. Bunun için de din adamlarının desteğine ihtiyacı vardır. Tüm kıdemli din adamlarını saraya toplayarak, onlarla hiç olmadığı kadar açık konuşur:

> "Bu anlaşmanın ne zorluklarla yapıldığını gayet iyi biliyorsunuz... Çoğunuza karşı zor kullandığımın ve pek çok arkadaşımı, hatta aile üyelerimi gücendirdiğimin farkındayım... Bu meselenin kapanacağını ve Latinlerin başka bir şey istemeyeceklerini düşündüm... Ancak uyumsuzluk çıkarmaya çalışan bazı insanlar, birliğin başka şekilde ispatlanmasını da istiyor. Yeni gelen heyetin amacı bu. Elçileri duyduğunuzda rahatsız olmamanız ya da onlara olan davranışımı görüp beni inançsız olmakla suçlamamanız için, sizinle önceden konuşmak istedim.

Tanrı şahidimdir ki, dini inancımızın tek bir harfini bile değiştirmeyeceğim. Atalarımızın kutsal amentüsünü sürdürmeye ve sadece Latinler değil, onu değiştirmeye çalışan herkese karşı duracağıma söz veriyorum. Eğer elçileri içtenlikle karşılarsam size zarar vermezler. Onları hoş tutmamız gerektiğine inanıyorum, yoksa başımız belaya girecek. Çünkü bu yeni papa bize karşı Gregorius gibi iyi hislerle dolu değil."

Sözleri etkili olur. Yüksek rütbeli papazlar Piskopos Bartholomeo'yu dinler ve kibarlıklarını bozmazlar. Ancak istenilen yeminleri etmeyi inatla reddederler. İmparatorun yapacağı en iyi şey iki yıl öncekine benzer yeni bir yazılı demeç vermektir. Ancak ilk keresinde imzalayanların çoğu bu defa imzalamayı reddedince, mecburen hayali piskoposlar icat edip onların imzalarını taklit etmekten başka çaresi kalmaz. Bu arada Mikhael samimiyetine inanmaları için elçileri hapishanelere götürür ve orada kendi ailesi de dahil olmak üzere birliğe karşı çıkanlara nasıl davranıldığını gösterir. Nihayet 1 Eylül günü onların huzurunda, Andronikos'la birlikte önceki yeminini yazılı ve sözlü olarak tekrarlar.

Yapılacak başka bir şey yoktur. Bartholomeo ve diğer elçiler Mikhael ve oğlunun niyetinin ciddiliğine belki inanmış belki de inanmamışlardır. Ancak Bizans Kilisesi konusundaki şüphelerinde haklı çıkmışlardır. Geri götürdükleri belgelerde ne yazılı olursa olsun, gerçek dini birlik bir kuruntu olarak kalmıştır. Bizanslıların kalbinde şizma hiç olmadığı kadar güçlüdür.

*

Eğer Papa III. Nikolaus Bizans İmparatorluğu'nu canı gönülden Roma inancına çevirmeyi başaramadıysa, Charles d'Anjou ile barışmasını da sağlayamayacaktır. Gerçi Charles'ın Bizans'a karşı harekete geçmesini yasaklamıştır ama iki düşman arasında bir barış antlaşması imzalanması çabalarına hem Mikhael hem de Charles aldırmamıştır. Charles'ın Konstantinopolis'le ilgili karanlık planları vardır ve Mikhael de olası bir barışın Balkanlar'da elini kolunu bağlayacağını düşünmektedir. Zira Akhaia, Epiros ve Thessalia prensliklerine savaş ilan etmeden giriştiği harekât meyvelerini vermeye başlamıştır.

Akhaia Prensi Guillaume damadı ve vârisi Philip d'Anjou'nun ölümünden bir yıl sonra 1 Mayıs 1278 tarihinde ölür. Böylece 1267 yılında imzalanan Viterbo Antlaşması'na göre prenslik Charles'a geçince, tüm Doğu Avrupa hâkimiyeti yine Latinlerin elinde kalır. Bu gelişme Mikhael Palaiologos'u fazlaca endişelendirmez. Artık Akhaia, halkının sadakat odağı olabilecek bir prense sahip olmak yerine, ona pek de önem vermeyen (zira Konstantinopolis'le meşguldür) yabancı ve makamında bulunmayan bir prensin sayısız toprağının birinden ibaret olacaktır. Charles'ın kendi adına gönderdiği valilerin açgözlülüğü ve ahlaksızlığı sonucunda, yerel halk (hem Yunan hem de Latinler) isyan bayrağı açar. Bu sayede iki ana üsleri olan Monemvasia ve Mistra'dan harekete geçen imparatorluk orduları Mora'yı fethetmeye süratle devam eder.

Charles pek endişelenmez. İmparatorluğa karşı bir donanma harekâtı planlamış olsa Peloponnessos limanları onun için kullanışlı olacaktır, ancak yeterli donanması olmaması ve Venedik'le bir antlaşmaya varamaması (Mikhael'le 1277 yılında yeni bir antlaşma yapmışlardır) böyle bir ihtimali ortadan kaldırmıştır. Bu nedenle saldırı karadan yapılmalıdır. Gerçi papa onu bu girişimden men etmiştir, ama artık altmışlı yaşlarını sürmektedir ve makamında sonsuza dek kalmayacaktır. Her halükârda Charles gerekirse ona meydan okumak üzere hazırlıklıdır. Nihayet o gün geldiğinde, Anjou orduları zamanın eskitemediği geleneksel Via Egnatia'yı izleyecektir. Ancak bu güzergâh için de Arnavutluk ya da Kuzey Epiros'ta bir köprübaşına ihtiyaç vardır. Şimdi bu bölge de yavaş yavaş Bizans baskısı altına girmeye başlamıştır. 10 Nisan 1279 tarihinde Charles Prens Nikephoros ile resmi bir antlaşma imzalar; İmparatorluğa karşı askeri yardım karşılığında, Nikephoros Sicilya kralının vasalı olduğunu açıklar ve önemli birkaç kalesini ona devreder.

Gelecek on sekiz ay boyunca Adriyatik'e gönderilen çok sayıda asker ve at, Charles'ın en güvendiği komutanlarından biri olan kızıl lakaplı Hugo de Sully tarafından savaşa hazırlanır. Gönderilen silahlar ve mancınıkların yanı sıra, istihkâm erleri, mühendisler ve marangozlardan oluşan küçük bir ordu da teknik destek vermek üzere onlara eşlik etmiştir. Hemen ardından 1280 yılının Ağustos ayında III. Nikolaus ölünce, koyduğu saldırı yasağı da kalkar. Böylece sonbahar sonunda iki bin atlı ve Müslüman okçulardan oluşan yaklaşık sekiz bin kişilik büyük bir güç, Arnavutluk'a doğru yola çıkar. Hedef Bizans kalesi Berat'tır. Via Egnatia'nın batı ucuna hâkim, yüksek bir kaya üzerine kurulmuş olan Berat, Sully'nin adada ele geçirmeyi planladığı kaleler zincirinin ilkidir ve varır varmaz da kuşatma emri verir. Önemine yaraşır şekilde, kaleyi güçlü ve iyi donanımlı bir garnizon savunmaktadır. Ancak Anjou ordusu hemen cesareti kırılmayacak kadar büyüktür ve yerel komutan da haklı olarak, acil takviye gücü gönderilmesi isteğiyle Konstantinopolis'e haberciler yollar.

Haberciler Mikhael'i çok endişeli hâlde bulur. Kiliselerin birleşmesi konusunda tansiyonlar hâlâ yüksektir ve muhalifler Mikhael'i affetmemiştir. Bu nedenle de İmparator Anjou saldırısını ondan kurtulmak için bir fırsat olarak göreceklerinden korkmaktadır. 1277 yılında yapılan antlaşmayla şehre dönen (gerçi iki yıl sonra Venedikliler antlaşmayı feshetmiştir) ve sayıları giderek artan Venediklilere de hiç güvenmemektedir. Eğer Berat düşerse, Charles birkaç haftaya varmadan Selanik kapılarına dayanacaktır. O zaman Konstantinopolis'in hâli ne olacaktır? Yeğeni Mikhael Tarkhaneiotes'i (kız kardeşi Maria'nın oğlu) toplayabildiği en has birliklerin başına verir ve tüm şehirde sabaha kadar ibadet edilmesini emreder. En azından o gece için birleşme meselesi unutulur. Binlerce kiliseden eski Bizans ilahileri yükselir ve bütün halk imparatorluğun selameti için dua eder.

Kuşatma kış boyunca sürer ve Charles sürekli haberler göndererek yüreklendirmeye çalıştığı komutanına, Aralık ayında kasabaya aniden saldırarak fethetmesi emrini verir. Ancak Berat'ın ideal konumu, böyle bir girişimi imkânsız hale getirmektedir.

Sully ancak çevre bölgeyi yağmalayarak, aç kalacak Bizans garnizonunu teslim olmaya zorlamayı ummaktadır. Bu arada garnizon kaleyi kahramanca savunmaktadır. 1281 Mart'ında takviye ordusu ufukta göründüğünde de derin bir nefes alırlar. Bu arada ciddi şekilde yiyecek sıkıntısı baş gösterdiği için, gece karanlığında Asounes (Lium) Nehri'ni geçen erzak dolu salların şehre gelişi daha büyük coşkuyla karşılanır. Bu arada imparatordan meydan savaşından kaçınma talimatı alan Tarkhaneiotes, çevredeki tepeliklerde siper kazarak fırsat kollamaya başlar.

Fazla beklemesine gerek kalmaz. Bir ya da iki gün sonra, kızıl saçlarından kolayca tanınan Sully, Bizanslıların nerede olduğunu kendi gözleriyle görmek için yirmi beş adamıyla birlikte keşif gezisine çıkar. Daha kampından henüz ayrılmıştır ki, birden atı vurulur ve kendini Türk ücretli askerlerince kuşatılmış bulur. Ona eşlik eden askerlerden bir kısmı dörtnala kampa geri döner. Liderlerinin öldüğünü düşünen Anjou ordusu paniğe kapılır ve kaçmaya başlar. Bunun üzerine garnizondaki askerler de dahil olmak üzere, Bizanslılar peşlerine düşer. Her zamanki gibi ağır zırh giymiş olan Latin süvarileri oklardan kurtulmayı başarır. Ancak devasa ve yavaş atlarının hepsi birbiri ardınca vurulur. Akşam olduğunda, Anjou ordusunun büyük kısmı hemen hemen tüm komutanlarıyla birlikte Bizans'a esir düşmüştür. Sully de dahil olmak üzere esirler Konstantinopolis'e getirilir ve şehir sokaklarında dolaşan zafer alayına katılmaya zorlanırlar.

Sonradan Mikhael Palaiologos sarayının duvarlarına zaferle ilgili bir fresk yaptıracaktır ve buna da şaşmamak gerekir. Pelagonia ve Konstantinopolis'in geri alınışından beri, bu Latinlere karşı kazandığı en büyük zaferdir. Bunun sonucu olarak da tüm Arnavutluk iç bölgesi ve güneyde Ioannina'ya (Yanya) kadar Kuzey Epiros'un hâkimi olmuştur. Diğer yandan Charles d'Anjou dostları ve düşmanları önünde, büyük bir aşağılanmaya maruz kalmıştır. İki yıllık çalışmaları ve sefer gücü için yaptığı harcamalar heba olmuş, uzun zamandır peşinde olduğu Doğu İmparatorluğu hayalini de belirsiz bir tarihe kadar ertelemek zorunda kalmıştır.

Ertelemiş, ancak bu hayalinden asla tamamen vazgeçmemiştir. Berat felaketi Mikhael Palaiologos'un işini bitirme konusunda onu âdeta daha da kamçılamıştır. Kayıplarına rağmen, durumu umutsuz değildir ve hatta Papa Nikolaus'un ölümünün üzerinden altı ay geçtikten sonra, 1281 yılı Şubat ayında bu makama Fransız Simon de Brie'nin getirilmesiyle daha da düzelmiştir[136]. IV. Martinus adını alan Simon St Louis sarayında hizmet vermiştir. Sonradan papa elçisi olarak Charles'ın Sicilya tahtına aday olmasında rol oynamıştır. İtalyanlara hiç güveni olmayan ateşli bir vatanperverdir ve kendini Fransız kraliyet ailesine adadığı için de makamını Fransızlar yararına kullanacağını saklama gereği görmemektedir. Artık Charles yayılma politikasını Roma korkusu olmaksızın sürdürebilecektir.

[136] Simon'un papa seçilmesinden Charles tek başına sorumlu değildir. O dönemde Orsini ailesi Viterbo'da o kadar nefret toplamıştır ki, ayaktakımı toplantıyı basmış ve seçim sonuçlanıncaya kadar iki Orsini kardinali dışarı çıkarmıştır.

Bu politikanın ilk hedefi Venedik'tir. Berat'tan beri Konstantinopolis'e kara yolundan gitme konusu kapanmıştır. Yeni ordu denizden gitmek zorundadır ve bu da ancak Venedik donanmasının yardımıyla mümkündür. Yakın dönemde Charles'ın Venedik Cumhuriyeti'ne kur yapma girişimleri, 1277 yılında Bizans ve Venedik arasında imzalanan antlaşma nedeniyle bir sonuç vermemiştir. Ancak son dört yılda Venedik'in tavrında bariz bir değişme olmuştur. Zira antlaşma neredeyse değersiz hale gelmiştir. Venedik'in ticaret hacmi düşmüş, tüccarlarına ikinci sınıf vatandaş muamelesi yapılmış ve antlaşma altına alınan hakları görmezden gelinmiştir. Onlar açısından en acısı da, kendilerinden esirgenen tüm ayrıcalıkları Cenevizlilerin sonuna kadar kullanıyor olmasıdır. 1279 yılında doj anlaşmayı geçersiz ilan edince, Venediklilerle ilişkiler daha da kötüleşir. 1281 yılında da cephe değiştirmeye hazırdır. 3 Temmuz günü Orvieto'da Charles, Latin İmparatoru Philip de Courtenay ve Venedik'in yetkili temsilcilerince imzalanan antlaşmayla, Konstantinopolis'e bir deniz seferi yapılmasına, her üç hükümdarın da Charles (ya da en büyük oğlu, Philip ve Doj Giovanni Dandolo) bizzat katılmasına ve 1283 baharında yola çıkılmasına karar verilir. Silahla yüklü en az kırk kadırga da en geç 1 Nisan'da yola çıkacak ve iki hafta sonra Charles ve Philip'in vereceği nakliye araçlarıyla Brindisi'de buluşacaktır.

Bu antlaşmada Papa Martinus'un imzası yoktur, ancak Orvieto'daki papalık sarayında imzalanmış olması, onun da desteğinin alındığını ispatlamaktadır. Ayrıca, aradan sadece üç hafta geçtikten sonra 18 Ekim günü papa aniden Bizans imparatorunu aforoz ettiğini açıklar:

> "Yunan İmparatoru denilen Mikhael Palaiologos'un, Yunan bölücüleri ve nihayetinde dinsizleri desteklediği için aforoz edilmeyi hak ettiğini beyan ederiz... Tüm krallar, prensler, dükler, markiler, kontlar, baronlar ve her ne rütbe ve makamda olurlarsa olsun diğerlerini, tüm şehirler, kaleler ve geri kalan yerleri, Mikhael Palaiologos'la ittifak yapmaktan men ediyoruz... Ayrıca tüm toprakları kilise ayrıcalıklarından mahrum bırakılacak, kiliselerden elde ettiği gelirlerden de men edilecek, başka manevi cezalar da alacaktır... Olası tüm ittifakları da geçersiz sayacağız."

Ertesi sene bu ceza iki defa tekrarlanır. Ancak Mikhael için ilki yeterli olmuştur. Hiçbir *basileios* papalık için onun kadar çok çaba sarf etmemiştir. Oğluyla birlikte iki kere Roma Kilisesi'ne sadakat yemini etmiş, *filioque* de dahil olmak üzere Roma inancının tüm unsurlarını kabul etmiştir. Kendi din adamlarını da aynı şekilde davranmaları için ikna etmeye çabalarken, iç savaşı ve hatta tahtından bile olmayı göze almış ve bütün bunların sonunda az da olsa başarı da kaydetmiştir. Ve şimdi aynı Latin Kilisesi onu ödüllendirmek yerine ona yasak koymakta, en azından ondan önceki altı papanın yirmi yıl süresince kat ettiği yolu, sorumsuzca bir kalemde silip onu düşmanlarına karşı yalnız bırakmaktadır. Buna rağmen Mikhael'in birliği reddetmemesi şaşırtıcıdır. Kendini hâlâ yeminine bağlı hissetmektedir ve hâlâ Martinus'tan sonra gelecek papanın bu yasağı kaldırma ihtimali vardır. Ancak papanın adının, halka açık dualarda düzenli olarak okunan listelerden çıkarılması emrini verir. Aynı zamanda halkına La-

tin törenlerini uygulamaları için getirdiği önlemlerin hepsini kaldırır. Bu arada Bizans Kilisesi'yle ilişkilerini düzeltmek için elinden geleni yapar. Yakın zamanda onların desteğine fazlasıyla ihtiyacı olacaktır.

Charles d'Anjou artık Avrupa'nın en güçlü hükümdarıdır. Tüm Güney İtalya ve Arnavutluk'u kapsayan kendi Sicilya Krallığı dışında, Akhaia, Provence, Forcalquier, Anjou ve Maine'in hâkimi, Tunus'un feodal beyi ve Roma senatörüdür. Fransa kralı yeğeni, Macaristan kralı ve sadece unvandan ibaret olan Konstantinopolis imparatoru damatlarıdır. Diplomasi alanında da her türlü önlemi almıştır. Sırbistan, Bulgaristan, Epiros ve Akdeniz'deki donanma gücü nedeniyle içlerinde en önemlisi olan Venedik Cumhuriyeti ile ittifak antlaşmaları yapmıştır. Sadece bir fetih savaşını mecburiyetten Haçlı seferi statüsüne yükselten papa da onun kuklasıdır. Geçen seneki yenilgiden dersini almıştır ve şimdi önceden hayal bile edemeyeceği büyüklükte bir deniz seferine hazırlanmaktadır. Bu amacına ulaşabilmek için tüm krallık çapında vergileri yükseltir. Haçlı seferi için de gelirlerin yüzde onuna el koyunca, halkının büyük kısmı perişan olur. Toplanan para sayesinde Orvieto antlaşmasında öngörülen seviyeye rahatlıkla ulaşır. Napoli, Provence ve Adriyatik'teki limanlarında üç yüz gemi inşa ettirmektedir, yüz tane de Sicilya'ya sipariş vermiştir. Bu devasa donanma, yirmi yedi bin atlı şövalye, mancınık, balyoz, baltalar, halatlar, zift kaynatmakta kullanılan kazanlar, sayıları binleri aşan demir kazıklar, kazmalar ve hayatının en önemli seferininin başarı kazanması için gereken diğer tüm malzemeyi taşıyacaktır.

Karşısında ise Mikhael Palaiologos, Ceneviz Cumhuriyeti ve hikâyemize yeni dahil olan Aragon Kralı Pedro vardır. Kral Manfred'in kızı Konstanze ile evli olan Pedro, kendisinin Hohenstaufenlerin meşru vârisi olduğuna inanmakta ve bu nedenle de kendine ait olan bir krallığı gasp ettiğini düşündüğü Anjou hanedanından nefret etmektedir. Tahta geçtiği 1276 yılından beri parlak İtalyan Şansölyesi Giovanni da Procida ile birlikte Charles'ı devirmeye uğraşmaktadır. Aragonlu bir elçi iki kez Mikhael'i Konstantinopolis'te gizlice ziyaret eder ve sonrasında da ondan aldığı çok sayıda Bizans altınını Sicilya'ya götürüp, halkı ayaklanmaya teşvik etmek için kullanır[137]. 1280 yılı sonunda Pedro artık niyetini saklama gereği görmez. Mikhael'le bu işe soyunma nedenleri çok farklıdır ancak Charles d'Anjou'ya olan tavırları konusunda hemfikirdirler.

Pedro de Aragon ve Giovanni de Procida görevlerini iyi yaparlar. Charles Güney İtalya'da popüleritesini asla kaybetmemiş ve genelde becerikli ve dürüst bir lider olarak kabul görmüştür. Ancak Sicilya halkı (çoğu Yunan olduğu için Bizans yönetimini

[137] Sicilya efsanesine göre (ve tabii ki Giovanni'nin çıkan ayaklanmada büyük rol oynadığı Verdi'nin *Les Vêpres Siciliennes* operasında) bu elçi Giovanni da Procida'nın ta kendisidir. Ancak Giovanni yetmiş yaşına merdiven dayamıştır ve bu dönem içinde Aragon belgelerinde sürekli imzasına rastlanmaktadır. Bu nedenle Sir Steven Runciman (*The Sicilian Vespers*, s. 208-9) bu gizemli elçinin onun oğullarından biri olabileceğini öne sürmektedir.

tercih etmektedir) ondan hep nefret etmiş, hele de son koyduğu acımasız vergiler içten yıkma hareketi için verimli bir zemin oluşturmuştur. 1282 yılı Paskalya Bayramı sırasında kralın devasa donanması Messina Limanı'nda yatarken, icra memurları da çiftlikleri dolaşıp tahıllar, yemler, atlar ve hatta sığır ve domuz sürülerine karşılıksız el koyunca, Anjou nefreti patlama noktasına gelir.

Kıvılcım 30 Mart Paskalya Pazartesisi günü o dönemde Palermo'da bulunan Santo Spirito Kilisesi'nin dışında ateşlenir. Her zamanki kalabalık meydanda toplanır ve bir yandan bahar güneşinin keyfini çıkarırken, bir yandan da onları içeri çağıracak kilise çanının sesini beklemeye başlar. Aniden, sarhoş oldukları anlaşılan bir grup Anjou askeri çıkagelir ve içlerinden Drouet adında bir çavuş genç bir Sicilyalı kadını taciz etmeye başlar. Ne var ki, kadının hemen yanıbaşındaki kocası olaya müdahale ederek adamın üzerine çullanır ve gerçek Sicilya tarzında bıçaklayarak öldürür. Diğer askerler intikam için adama saldırmaya kalkışınca, etrafları çevrilir ve onların da işi bitirilir. Kilise çanları akşam duası için çalmaya başladığında, Palermo halkı şehre akar ve diğer vatandaşları ayaklanmaya çağırır. Sicilya lehçesiyle "Moranu li Franchiski (Fransızlara ölüm!)" diye bağırırlar. Bu çağrı yankı bulur ve katliam tüm gece boyunca devam eder. Dominikan ve Fransisken papazlar manastırlarından çıkarılır ve İtalyanlar dışında telaffuz edilmesi çok güç olan *ciciri* kelimesini söylemeye zorlanırlar. Diyemeyenler oracıkta öldürülür. Kadın, çocuk demeden öldürülenlerin sayısı iki bine varır. Ertesi gün Palermo'da yaşayan Fransız kalmamıştır.

Ayaklanma adanın her tarafına sıçrar. Nisan ayı sonunda Messina'ya ulaşır ve yetmiş Anjou gemisi ateşe verilir. Charles bir kez daha Konstantinopolis seferini ertelemek zorunda kalır. Ana karadaki limanlarda demirli iki yüz geminin derhal Messina'ya gelmesini emrederek, Konstantinopolis'in fethi için topladığı tüm askeri gücü isyankârların üzerine salar. Bu arada kurduğu başka bir ordunun bizzat başına geçip Messina'yı kuşatır. Yaz boyunca devam eden bu kuşatma, hiç işe yaramaz. 30 Ağustos günü Pedro de Aragon Trapani'ye ayak basar ve 2 Eylül'de girdiği Palermo'da da Sicilya kralı ilan edilir. (Şüphesiz daha uygun bir taç takma törenini tercih ederdi, ancak Palermo'nun Fransız başpiskoposu katledilmiş ve Monrealeli meslektaşı da kaçmıştır.) İki hafta geçtikten sonra Pedro'nun büyükelçileri Messina dışında kamp kurmuş olan Charles d'Anjou'ya kendilerini tanıtırlar.

Charles açısından durum umutsuzdur. Pedro'nun hiç direnişle karşılaşmadan amansızca ilerlemesi, adada ne kadar çok sevildiğini açıkça göstermektedir. Hem karada hem de denizde Aragon güçleriyle başa çıkamayacağı bellidir. Olduğu yerde kalıp onlara karşı koyması halinde, donanmaları tarafından ablukaya alınma tehlikesi vardır. Bu durumda onların ilerlemekte olan ordusu ile hâlâ fethedemediği Messina arasında hapis kalacak ve Messina Boğazı'nı da geçemeyecektir. Yapabileceği en akıllıca iş, elinde hâlâ fırsat varken ana karaya geri dönmek ve yavaş yavaş ordularını toplayıp gelecek sene için yeni istila planları (belki de sahilin daha zayıf bir noktasında) yapmak olacaktır. Kalan şerefini korumaya çalışarak, Pedro'nun büyükelçilerine

efendilerinin ada üstündeki tüm haklarını reddetmesine rağmen, geçici bir süre için geri çekileceğini açıklar. Tahliye derhal başlar ve Aragon ordusu yaklaştıkça da büyük hızla devam eder. Ancak çok sayıda yük ve stok orada bırakılır. Bırakılmak zorunda kalınanlar arasında talihsiz askerler de vardır. Messinalılar 2 Ekim'de şehrin kapılarını Pedro'ya açmadan önce, bu zavallıları da büyük zevkle katlederler.

Mikhael Palaiologos ve halkı için Sicilya Akşam Duası Katliamı ve buna bağlı olarak Bizans'a ciddi bir tehdit oluşturan Charles d'Anjou'dan kurtulunması, bir mucize değilse bile, Tanrı'nın onların tarafında olduğunun bariz bir kanıtıydı. İmparator ne Santo Spirito Kilisesi'nde yaşananlar ne de onu takip eden olaylardan sorumlu tutulamazdı. Ancak diplomatik entrikaları ve Sicilyalı asilere yaptığı bonkör para yardımlarıyla uygun zemin hazırlamıştı. Ölümünden az süre önce oğlu Andronikos'a bıraktığı kısa otobiyografik yazısında da bu konuda mütevazı olma gereği görmemiştir.

> "Barbar kralın kalan güçlerince aşağılanmaktan başka bir şeyleri olmayan Sicilyalılar silaha sarılma cesareti gösterip kölelikten kurtuldular. Şimdi ben Tanrı'nın onların özgürlüklerini planladığını ve bunu da benim elimden yaptığını iddia edersem, sadece gerçeği söylemiş olurum."

Yine de Mikhael'in sıkıntıları sona ermez. İmparatorluğunun Sicilya kralı tehdidinden kurtulduğunu fark eder etmez, Batı'daki sorunlarını fırsat bilip doğu sınırındaki baskıyı artıran Türklere karşı sefere çıkar. Anadolu'dan döner dömez de, Thessalialı Piç Ioannes'e karşı bir sefer başlatmak zorunda kalır. Kardeşi *sebastokrator* ve önemli bazı generallerinin ölümü üzerine bizzat ordularının başına geçer. Ioannes'in işini bitirmeye karar verdiği için, damadı[138] Altın Orda'nın Moğol Hanı Nogay'dan yardım ister. Nogay Han derhal dört bin Tatar yollar.

Mikhael artık elli dokuz yaşına gelmiştir ve vücudu daha fazla dayanmaz. Daha Konstantinopolis'ten ayrılırken sağlığı kötüleşmeye başlamıştır. İmparatoriçe Theodora en azından gelecek bahara kadar başkentte kalması için onu ikna etmeye çalışır. Ancak Mikhael dinlemez ve Kasım sonunda Selymbria'ya (Silivri) doğru yola çıkar. Ancak gemisi fırtınaya yakalanınca Rhaideston'da (Tekirdağ) karaya çıkmak zorunda kalır. Sonra yolculuğuna at üstünde devam eder, ancak küçük Trakya köyü Pakhomios'tan daha ileriye gidemez. Yatağa yatar ve tahta ortak olan oğlu Andronikos'u resmen vârisi ilan ettikten sonra 11 Aralık 1282 Cuma günü ölür.

---

[138] Yaklaşık 1272 yılında Mikhael gayrimeşru kızlarından biri olan Euphrosyne'yi Nogay'a verir. Başka bir kızı olan Maria'yı da 1265 yılında, İlhanlıların kurucusu olan Moğol Hülagü Han'la nişanlamıştır. Ancak Hülagü Han evlenmeden ölünce, Maria onun yerine oğlu Abaka ile evlenmiştir. Ancak Abaka 1281 yılında kardeşi Ahmed tarafından öldürülünce, Maria Konstantinopolis'e geri dönüp bir manastıra kapanmıştır. Bu manastırın kilisesine sonradan ona ithafen Moğolların Azize Maria'sı (ya da Moğollar Meryemi) Kilisesi adı verilmiştir. Bu kilisenin büyük bölümü bugün de hâlâ ayaktadır ve Osmanlılar tarafından fethedildikten sonra da, Konstantinopolis'te sürekli Rumların elinde kalan tek Bizans kilisesidir.

Andronikos tek imparator olarak attığı ilk adımla en bilge kararını verir. Hiç tereddüt etmeden verdiği emir, aynı gece yürürlüğe konur. Babasının cesedi gece karanlığında uzak bir yere götürülür ve vahşi hayvanların saldırısından korumak için toprakla örtülür. Ne mezara gömülür ne de tören yapılır. Gregoras'a göre Andronikos, Mikhael'in kiliseye ihanet etmiş olması nedeniyle böyle davranmıştır. Gerçi diğer yandan son derece saygılı bir oğul olduğunu da ekler. Ancak büyük ihtimalle esas amacı babasının şerefinin iki paralık edilmesini önlemektir. Ölen imparatorun sevilmediğini gayet iyi bilmektedir. Ayrıca Roma inancını resmen reddetmeyen Mikhael, Ortodoksların gözünde (aforoz edilmesine rağmen) bir dinsiz olarak ölmüştür. Bu nedenle de bir devlet töreni ile gömülmesi sözkonusu değildir. Büyük ihtimalle kilise ona bir Hıristiyan cenaze töreni yapmayı reddedecekti, bu fırsatı onlara tanımamak daha akıllıca bir davranıştı. Mikhael'in cesedi bir süre gömüldüğü yerde kalır ve sonra Andronikos kemiklerini Silivri'deki bir manastıra taşıtır. Ancak hâkimiyeti döneminde Konstantinopolis'i geri alan ve imparatorluğunu Batı Avrupa'nın birleşik güçlerince yok edilmekten kurtaran imparator, deyim yerindeyse ölüm sonrası sürgün cezasına çarptırılmış ve ölü ya da diri bir daha asla başkentine dönememiştir.

Günümüzde Mikhael Palaiologos, Konstantinopolis'i geri alan kişi olarak bilinir. Ancak yaptığı işten dolayı pek övülmez. Latinler zaten çökmek üzeredir ve daha fazla dayanamayacakları bellidir. Kendisi ise orduları şehre girdiğinde orada değildir. Üstelik gerçek bir asker imparator da olmamıştır. Hâkimiyeti döneminde yapılan önemli savaşların hiçbirinde ordusunun başında bulunmamıştır. Gençliğinde başarılı bir general olmasına rağmen, tahta çıktığı andan itibaren savaşmayı başkalarına bırakmış ve ancak mecbur kaldığında savaş meydanına gitmiştir. Yine de kimse korkak olduğunu söyleyemez. Hüküm süren koşullarda diplomasi, askeri harekâtlardan daha önemlidir ve bu konuda da Mikhael gerçek bir usta, hatta belki de Bizans'ın çıkardığı en parlak imparatordur. Tüm Avrupa kıtası ona karşıyken, ne zaman harekete geçilip ne zaman kaçamak cevap verileceğini, ne zaman karşı gelip ne zaman taviz verileceğini, ne zaman ittifak yapılıp ne zaman bir evlilik düzenleneceğini, ne zaman tehdit edileceğini, ne zaman tatlı sözle kandırılacağını ve ne zaman rüşvet verileceğini kimse ondan daha iyi ayarlayamamıştır. İmparatorluğunun güvenliğini tehlikeye atmamak için her tür fedakârlıkta bulunmaya (hatta Ortodoks Kilisesi'nin bağımsızlığından bile vazgeçmeye) hazırdır. Öldüğünde imparatorluk önceki yüzyılda olmadığı kadar güvenli, kilise de hiç olmadığı kadar bağımsızdır.

Şanslı olduğu söylenebilir. Ancak çoğu büyük adam öyledir ve Mikhael Palaiologos da büyük bir imparatordur. Hilekâr ve ikiyüzlüdür. Köşeye sıkıştığında fazla seçeneği kalmamıştır ama bu, ne tahta geçişinden önce ne de sonrasında ona fazla güvenilmediği gerçeğini değiştirmez. Çabuk öfkelenmese de, eğer sabrı taştıysa zalim ve acımasız olmaktadır. Kilise birliğinin gerçekleşmesi için Konstantinopolis'te yarattığı korku rejimi, Bizans standartlarında bile ürkütücüdür. Duyarsız bir yapısı da

vardır. Georgios Muzalon ve kardeşinin öldürülmesi bir yana, çocuk İmparator Ioannes Laskaris'e olan tutumu kendi ailesi de dahil olmak üzere herkesi sarsmış ve bizi bile tiksindirmiştir. Buna rağmen, hakkında yazılanlar okundukça, tarihinin en zor dönemlerden birinde çok az selefinin imparatorluğu böylesine ustalıkla yönetebileceği daha da iyi anlaşılmaktadır. Mikhael şanslı olabilirdi, ama en çok ihtiyaç duyulan anda ona sahip olan halkı ondan da şanslıdır.

Onların ardından gelen nesil o kadar şanslı değildir. Ekonomik açıdan hile ve rüşvet politikası sayesinde Mikhael imparatorluk hazinesini iflasın eşiğine getirmiştir. Askeri açıdan Konstantinopolis'e dönüşü ve sonradan sürekli Avrupa'yla uğraşması sayesinde Türkler ve Moğollar Anadolu'da istedikleri gibi at koşturmuş ve fetih hareketlerini artırmışlardır. Aynı anda iki cephede savaşacak ne asker ne de para olmadığından başka şansı yoktur ve Batı daha tehlikeli bir tehdit oluşturmaktadır. Kısa vadede haklı olabilirdi. Ancak uzun vadeli düşünen Bizanslılar için esas tehlikenin Doğu'dan geldiği barizdir ve İslam güçleri Anjou kralından çok daha ürkütücü bir düşmandır. Başkent Nikaia'da kalsa, özellikle Selçuklu Sultanlığı 1243 yılında Moğollar tarafından uğradığı hezimeti atlatamadığı için, Batı Anadolu'daki Bizans varlığı güç dengesini korumayı başaracaktır. Bu açıdan hükümetin tekrar Konstantinopolis'e taşınması yıkıcı sonuçlar doğurmuştur.

Bunların hiçbiri yeni şeyler değildir. İki kıtanın birleşme noktasında yer alan Bizans her zaman hem Doğu hem de Batı'ya bakmak zorunda kalmıştır. Şanına yaraşır *basileios*lar da iki yönden birine yoğunlaşmak zorunda kalmıştır. Bu nedenle, bu koşullar altında Mikhael'in de başka türlü davranması zordur. Eğer bir utanç faturası çıkarılacaksa, bunun sorumluları başka yerde aranmalıdır. Batı milletlerinin (özellikle de Balkan Yarımadası'ndaki Bizans prensliklerinin) hırsı gözlerini öylesine kör etmiştir ki, güçlü ve birleşik bir Bizans sayesinde kurtulabilecekleri, sadece kendilerini değil tüm Hıristiyanlığı tehdit eden tehlikeyi görmemişlerdir.

16

Katalan İntikamı

[1282-1311]

Yirmi yıl süren bir savaşta bir gemi ya da bir kamp vatanları haline gelmişti. Yapmayı bildikleri tek şey ve tek mal varlıkları silahlardı. Tanıdıkları tek fazilet kahramanlıktı. Kadınları da sevgilileri ve kocalarının korkusuzluğunu almıştı. Geniş palalarıyla Katalanların bir atlıyı atıyla birlikte ikiye ayırabildikleri söylenir ve bu ün de güçlü bir silahtır.

Gibbon (Katalanlar hakkında),
The Decline and Fall of the Roman Empire, Bölüm LXII

Konstantinopolis'e dönen İmparator II. Andronikos'un aklında tek bir düşünce vardır: Lyon Birliği'ni feshederek, tekrar Ortodoks Kilisesi'nin tam bağımsızlığını ilan etmek. Tahtı paylaştıkları dönemde destek vermek zorunda kalmasına rağmen, babasının politikalarından her zaman nefret etmiştir. Dindar yapısı ve geleneksel Bizans teoloji aşkıyla dolu oluşu nedeniyle (kilise meseleleri ile ilgili bitmek tükenmek bilmez endişeleri lider olarak en zayıf yönlerinden biri olacaktır) babasının kilisenin men cezası altında öldüğünü asla unutmayacak ve onun sonsuza dek lanetlendiğine inanacaktır. Aynı talihsizliğe uğramamaya kararlıdır ve başkente döner dönmez ilk işi Roma'ya ettiği sadakat yeminlerinin geçersizliliğini ilan etmek olur. Ölen imparatorla birlikte birleşmenin baş mimarlığını yapan Patrik Ioannes Bekkos, görevinden alınarak bir manastır hücresine kapatılır. Bu arada artık bir ayağı çukurda olan eski patrik yaşlı Ioseph, bir sedye üzerinde getirilerek törenle görevine iade edilir. Ardından Mikhael'in hapse atıp kötürüm ettiği din adamları ve siviller caddelerde dolaştırılarak, mağdur ilan edilirler. Ayasofya'da da, tıpkı yirmi bir yıl önce Latinlerin şehri terkedişinden sonra olduğu gibi, özel bir arınma ve kutlama ayini yapılır.

Ancak çok geçmeden bu kutlama havası yerini öfkeye bırakır. Kiliselerine ihanet edenlerden intikam alınması ve bu kişilerin yargılanıp mahkûm edilmesine yönelik istekler baş gösterir. Bunlardan sesi en yüksek çıkan ve en ısrarcı davranan, Arseniosçular adı verilen hizipçi gruptur. İsimlerini de Ioannis Laskaris'e olan davranışı yüzünden VIII. Mikhael'i aforoz eden ve 1267 yılında da görevinden alınan eski Patrik Arsenios'tan almışlardır. Arsenios'un çoktan ölmesine rağmen ondan sonra patrik olan Ioseph ve Ioannes Bekkos'u tanımamakta ısrar etmektedirler. Tarikatın fanatik üyeleri hâlâ Laskaris'i meşru imparator olarak görmektedir. Kiliseden men edilen Mikhael tahtı gasp etmiştir ve Ioseph'in taç taktığı oğlunun da taht üstünde hakkı yoktur.

Andronikos Arseniosçuları yatıştırmak için elinden geleni yapar ve onlara

Konstantinopolis'te ayrı bir kilise tahsis ettiği gibi, onlardan biri olan Sardes (Sart) piskoposunu şahsi günah çıkaran papazı yapar. Ancak 1283 yılında Patrik Ioseph'in ölümü üzerine yerine din adamı olmayan Kıbrıslı bir âlim getirilince (II. Gregorios adını alacaktır) kendi içlerinden birinin seçilmemesine sinirlenen Arseniosçular tekrar olay çıkarır. Gregorios onları yatıştırmak çabası içinde Blakhernai Kilisesi'nde bir kilise meclisi toplar. Orada Alexandria (İskenderiye) ve Antiokheia (Antakya) patriklerinden geçmişte yaptıkları birleşme taraftarı demeçlerini resmen geri almaları (Antakya patriği istifa ederek Suriye'ye kaçar) ve Mikhael'in dul karısı Theodora'dan da Bizans inancına bağlılığını açıklayıp kocası için asla bir Hıristiyan cenaze töreni istemeyeceğine dair yemin etmesi istenir.

Bu önlemler Ortodoksları büyük ölçüde yatıştırır, ancak Arseniosçuları pek ikna etmez. Bu nedenle 1284 yılında imparator sürgünde ölen Arseniosçuların naaşlarını başkente getirterek Aziz Andreas Manastırı'nda özel inşa edilen bir tapınağa gömdürür. Aradan altı yıl geçtikten sonra, 1290 yılında daha da anlamlı bir harekette bulunarak Dakibyze'de (Gebze) yirmi beş yıldır hapis tutulan kör Ioannes Laskaris'i ziyaret eder. Georgios Pakhymeres bu görüşmeden çok üstünkörü bahseder ve sadece imparatorun babasının davranışı yüzünden Ioannes'ten özür dilediğini, onun rahatı için bir şeyler yapıp yapamayacağını ve nihayetinde de meşru Bizans imparatoru olarak tanınmak isteyip istemediğini sorduğunu anlatır. Belki de bu koşullar altında akıllıca davranıp Ioannes'in verdiği cevaptan bahsetmez.

Bu arada Patrik Gregorios sapkınlıkla suçlanıp istifa etmeye zorlanır. Uzun bir aradan sonra Andronikos Athanasios adında eski bir Athos Dağı (Aynoroz) münzevisini patrik seçtirmeyi başarır. Dindar imparator için yeni patriğin şüphe götürmez sofuluğu, kiliseyi istenmeyen politik meselelerden uzak tutmak için biçilmiş kaftandır. Ancak Mikhael'in din adamları için bu adam ceza gömleği ve sandaletle gezen bakımsız bir fanatikten ibaret değildir ve vaktinin çoğunu dünyevi işlerle uğraştıkları ve varlıklı oldukları için onları paylamakla geçirir. Zengin kilise ve manastırları varlıklarından mahrum bırakmaya başlayınca, din adamları da düşmanlıklarını gizleme gereği görmez. Saldırıya uğrayıp hatta sokakta alenen taşlanan Athanasios, koruması olmadan dışarı çıkamayacak hale gelir. 1293 yazında imparator birkaç ay kaldığı Anadolu'dan (hızla küçülen bölgenin idare ve savunma sistemlerine bir göz atmak istemiştir) geri döndüğünde, önde gelen birkaç din adamından oluşan bir heyet patriğin görevden alınması talebiyle huzuruna çıkar. Elinden geldiğince bu isteğe karşı koymaya çalışsa da, muhalafet çok güçlüdür. Athanasios istifa eder, ancak öncesinde de kendi el yazısıyla yazdığı resmi belgede düşmanlarını ve kendine komplo kuranları aforoz eder. Tipik şekilde bu belgeyi Ayasofya'nın kuzey galerisinde yer alan bir sütunun başına gizler. Bir süre sonra mektup bulunduğunda çıkan kargaşadan bahsetmeye gerek bile yoktur.

Bu arada imparatorluğun politik durumu iyice kötüye gitmektedir. 1284 yılında

dul imparator[139] ikinci karısı olarak Montferrat Markisi V. Guillaume'nin kızı Yolanda ile evlenince kısa bir aydınlık devir yaşanmıştır. Guillaume kendisini, aslen Dördüncü Haçlı Seferi'ne geri giden "Selanik Kralı" olarak tanımlamaktadır. Evlilik sonrasında ise bu hakkını Yolanda'nın çeyizinin bir parçası olarak yeni damadına devreder. Bir süre dile getirilmese de, Andronikos (bu konuda cömert ödemelerde bulunmuştur) imparatorlukta ikinci şehrin olmaması konusu üzerinde önemle durmaktadır. Ayrıca Thessaloniki'ye (Selanik) saldırılırsa, imdadına yetişemeyeceğini gayet iyi bilmektedir. Zira mali kriz nedeniyle ordusunu en aza indirgemeye karar vermiştir.

Elbette ekonomi, askeri konularda da çok önemlidir. Buna rağmen Anadolu topraklarının her geçen gün daha da küçüldüğü hesaba katılırsa, imparatorun bu derece sorumsuzca davrandığına inanmak güçtür. Anadolu'nun kaybedilişiyle Bizans geleneksel asker gücünden mahrum kalmış ve uzun süredir ücretli askerlere güvenmek zorunda kalmıştır. Andronikos bunların sayısını tehlikeli derecede azaltmakla kalmamış, eğitimli ücretli asker alaylarını dağıtıp yerlerine ucuz olmakla birlikte tecrübe ve disiplin açısından aynı kefeye bile konulamayacak başıboş gezginler ve mültecileri almıştır. Donanmayı tamamen feshetmesi ise Cenevizlilerin ekmeğine yağ sürmüş, bu sayede yardım karşılığında daha fazla para istemek bir yana, Konstantinopolis, Karadeniz ve Ege sahillerinde Bizans müdahalesi olmaksızın diledikleri gibi at koşturma fırsatı yakalamışlardır. Ayrıca nihayet Akdeniz kıyılarına ulaşan ve kendi donanmalarını kurmaya başlayan Türklerin, işsiz kalan binlerce denizcinin gemi inşaatı ve denizcilik konusundaki tecrübelerinden yararlanma isteğini de değerlendirmişlerdir.

Türkler artık Selçuklu Sultanlığı'nın yükseliş dönemindeki birleşik savaş gücüne sahip değildir. Sultanın 1243 yılında Kösedağ'da Moğollar tarafından uğradığı yenilgi Anadolu'daki gücüne son vermiştir. 1258 yılında Hulagu'nun Bağdat'ta esir düşmesi ve sonrasında da Abbasi Halifeliği'nin çökmesi sonucu Selçuklular Moğol vasalı haline gelmiştir. Bu arada Moğol akınlarından kaçan bazı Türk aşiretleri, İran ve Mezopotamya'dan gelen göçebe Türkmen ailelerle birlikte Bizans sınırı boyunca kimseye ait olmayan topraklara yerleşmişlerdir. Selçuklu Sultanlığı çökünce de imparatorluk topraklarına yıkıcı akınlar yapmaya başlamışlardır. 1261 yılından sonra Anadolu'daki konumunu iyileştiremeyen imparatorluk ise, bu akınlara karşı koyabilecek güçte değildir. Çok geçmeden bu akınlar Cihat niteliği kazanır ve akıncılar da kendilerini Gazi görmeye başlarlar. XII. yüzyılın ikinci yarısında sayıları giderek artar. XIV. yüzyılın ilk yıllarında sadece birkaç başlıca kale (Nikaia ve Nikomedia, Sardes ve Prusa, Philadelphia, Lopadion [Ulubad] ve Magnesia) ve Ania (Kuşadası) ve Herakleia Pontika (Karadeniz Ereğlisi) gibi izole limanlar Bizans hâkimiyetinde kalmıştır. Bu kuşatılmış topraklar dışında tüm Anadolu Türk akınlarından nasibini almıştır.

Batı'da da durum kötüye gitmektedir. 1285 yılında Charles d'Anjou ölüp de yerini o dönemde Pedro de Aragon'un esiri olan oğlu II. Charles'a bırakınca,

[139] İlk karısı Macar Kralı V. Istvan'ın kızı Anne, Andronikos'un tahta geçişinden bir yıl önce 1281 yılında vefat etmiştir.

Konstantinopolis'te kısa süreli bir sevinç yaşanır. Ancak dört yıl sonra esaretten kurtulan genç kralın Bizans'a karşı en az babası kadar düşmanca (ve bir o kadar da tehlikeli) hisler beslediği anlaşılır. 1291 yılında son Haçlı devleti olan Akka (Akkon) düşünce Charles, Epiros Despotu Nikephoros'a, kızı Thamar'ın Charles'ın oğlu Philip'le evlendirilmesiyle pekiştirilecek bir ittifak önerisinde bulunur.[140] Bu sefer Andronikos elini çabuk tutar ve ordusundan geri kalan güçleri Ceneviz donanmasının desteğiyle birlikte Epiros başkenti Arta'ya gönderir. Sefer ilk başlarda çok başarılı olur ve sadece Ioannina (Yanya) değil, Durazzo da geri alınır. Sonradan geri çekilmek zorunda kalınması, tasarlanan ittifaka engel teşkil etmez. Philip 1294 yılındaki evliliğiyle, babasının tüm mal varlığına Taranto prensi unvanıyla sahip olur. Artık Epiros, Napoli'ye bağlı bir tımar arazisi olacaktır. Konstantinopolis'e karşı bu ikinci Anjou tehdidi henüz fazla ciddiye alınacak derecede olmasa da, kendini göstermeye başlamıştır.

Bu arada Sırbistan'da 1282 yılında[141] II. Stephan Uroş adıyla (Stephan Milutin) yeni bir hükümdar tahta geçmiş ve daha yıl sona ermeden Charles d'Anjou'yu desteklediğini açıklayıp Epiros'la ittifak yapmış, imparatorluğa savaş açıp sonradan kendine başkent yaptığı Skopje'yi (Üsküp) ele geçirmiştir. Bu Andronikos'u endişelendirir. Aksios Nehri (Vardar) üzerinde yer alan Üsküp, kuzey Yunanistan ve Selanik'e giden yola hâkim olduğu için stratejik açıdan çok önemli bir yerde bulunmaktadır. Ayrıca Milutin'in Thessalia Kralı Ioannes Dukas'ın kızlarından biriyle bir tür evlilik yaptığı bilinmektedir. Bir Sırp-Thessalia ittifakı sadece Selanik için değil, Balkan Yarımadası'ndan Adriyatik'e kadar olan tüm batı güzergâhında ciddi bir tehdit oluşturacaktır.

Nihayet 1297 yılında, askeri açıdan zayıflığının tamamen bilincinde olan Andronikos, sorunu diplomatik yoldan çözmeye karar verir. Milutin'in tek meşru karısının yakın dönemde öldüğünü öğrendiğinde (bunlar dışında iki cariyesi ve bir de Thessalialı prenses vardır) ona Trabzonlu II. Ioannes'in dul karısı ve Andronikos'un da kız kardeşi olan Eudokia ile evlenmesini önerir. Bir Sırp hükümdarı için Bizans imparatorunun kayınbiraderi olma düşüncesi karşı konulamayacak kadar caziptir ve Milutin de bu teklifi derhal kabul eder. Ancak Andronikos meseleyi Eudokia'ya açtığında, kadın hiç oralı olmaz. Eğer erkek kardeşi onun en az bir karısı olan şehvet düşkünü bir barbarla evleneceğini düşündüyse çok yanılmıştır. Üstelik kendisine yakıştırılan bu kocanın bir rahibe olan baldızıyla yaşadığı hararetli aşk ilişkisini de dünya âlem bilmektedir.

---

[140] Bu evlilik imparator için gurur kırıcı bir olaydır. Zira Thamar önceden anne babası tarafından, sonradan tahta ortak olacak oğlu Mikhael'e önerilmiştir. Bu sayede Epiros da imparatorluğa geri dönecektir. Ancak patrik kilise kanunlarına uymadığı gerekçesiyle evliliği reddedince, bu fırsat tepilmiş olur.

[141] Saltanat süren büyük kardeşi Stephan Dragutin (I. Stephan Uroş), o sene atından düşüp yaralandı ve krallığı Milutin ile paylaşmaya karar verdi. Teknik olarak ikisi Dragutin 1316 yılında ölene kadar ortak hakimdi, fakat 1282 yılından itibaren Milutin etkin bir şekilde kontrolü eline almıştı.

İmparator kardeşini, onu ikna edemeyeceğini bilecek kadar iyi tanımaktadır. Diğer yandan Milutin'e rezil olmaya niyeti yoktur. Tek çözüm olarak aklına Yolanda-Irene'den olma kızı Simonis gelir. Simonis sadece beş yaşında, müstakbel kocası ise kırk yaşındadır. Ama zavallı kızcağız kurban edilmek zorundadır. 1299 yılı Paskalya'sında Andronikos Simonis'i kendi eliyle Selanik'e götürür ve düğün Andronikos da oradayken Ohri başpiskoposu tarafından icra edilir. Gelin çeyiz olarak zaten fethedilmiş olan bütün Makedonya topraklarını getirmiştir ve Milutin'in keyfine diyecek yoktur. Ancak karısı oluncaya kadar Simonis'in birkaç yıl daha Sırp kraliyet yuvasında kalmasını ister. Konstantinopolis'te durumu protesto eden XII. Ioannes istifa eder. Ancak o bile bu evlilikte kilise kanunlarına aykırı bir şey bulamaz ve birkaç ay süren bir kararsızlık döneminden sonra, görevine geri dönmeyi kabul eder.

Konstantinopolis'te XIII. yüzyıl sonu büyük sorunlarla geçmiş, XIV. yüzyıl ise daha da beter başlamıştır. Sevilmemesine rağmen Mikhael Palaiologos en azından güçlü ve kararlı bir imparator olmuştur. Oğlu ise, hastalıklı dindarlığı bir yana, zayıf ve beceriksiz olduğunu ispatlamış ve imparatorluğun hızlı çöküşüne dur diyememiştir. 1292 yılında Anadolu'dayken, ona karşı bir komplo kurulduğu ve üstelik başı da kardeşi Konstantinos'un çektiği anlaşılır. Bunun üzerine asi kardeş hapse atılır ve on iki yıl sonra ölene kadar da orda kalır. Ancak plan devam ettirilir ve 1295 yılında imparatorun en önemli generallerinden, yirmi yıl önce kazanılan Demetrias Savaşı kahramanı Aleksios Philanthrophenos, Türklere karşı bir dizi zafer kazandıktan sonra isyan bayrağını açar. Ancak bu da sonuca ulaşmaz. Kendi askerleri tarafından ihanete uğrayan Philanthrophenos, yakalanır ve kör edilir. Onu çok seven ve ona çok güvenen imparator ise bu ihanetten çok etkilenir ve bir daha kendine gelemez.

Üstüne üstlük kendi dertleri kendine yetmezmiş gibi, Konstantinopolis Cenevizliler ve Venediklilerin anlaşmazlıklarını sergiledikleri bir savaş meydanı haline gelir. 1296 yılı Temmuz ayında, VIII. Mikhael'in diktirdiği sütunun depremde uğursuzca devrilmesinin üstünden birkaç hafta geçtikten sonra, yetmiş beş gemilik bir Venedik donanması, Boğaz'ın girişine gelir ve Galata'daki Ceneviz kolonisine haince saldırarak, limandaki binalar ve kıyıdaki depoları ateşe verir. İmparatorluk garnizonunun yardıma koşması üzerine, Venedikliler bu defa şehri hedef alıp Marmara boyunca önünden geçtikleri tüm Bizans evlerine ateş açarlar. Andronikos derhal Venedik'e elçiler gönderip bu saldırıları şiddetle protesto eder. Ancak Galata'daki Cenevizlilerin diplomasi oyunlarıyla kaybedecek vakti yoktur. Aralık ayında karşı saldırıyı başlatır ve şehirdeki başlıca Venedik binalarını yerle bir edip önde gelen Venediklileri katlederler.

Sıra Venediklilerdedir. Ertesi sene Doj'un harekât raporunu getiren başka bir donanma peydah olur. Doj imparatoru Cenevizlileri cesaretlendirmekle suçlamakta, verilen zarardan onu sorumlu tutmakta ve tazminat istemektedir. Zaman verilse, büyük ihtimalle daha fazla sorun çıkmasını önlemek isteyen Andronikos parayı ödeyecektir.

Ancak buna fırsat kalmadan (ve anlaşılan yollarını kesmek için zincir de zamanında çekilemeden) Venedikliler Haliç'e girer ve Blakhernai Sarayı altında demir attıktan sonra imparatorun kadırgalarından birini ateşe verip sonra da bir sürü Cenevizli mahkûmla Venedik'e dönerler. Aşağı yukarı aynı zamanda başka bir Venedik filosu da Boğaz'daki Ceneviz ablukasını yarıp Karadeniz'e çıkar ve Kırım limanı Kefe'yi (Feodosia) ele geçirdikten sonra onu yerel Tatarların saldırılarına karşı kullanır. Ancak kışın gelmesiyle geri çekilmek zorunda kalır.

1299 yılında Venedik ve Ceneviz münferit sulh antlaşması imzalayınca, Bizans küplere biner. Buna rağmen Venedikliler tazminat taleplerinde direnmektedir ve 1302 yazına gelindiğinde, Konstantinopolis'i yedi yıl içinde üçüncü defa yağmalamışlardır. Bir kez daha Haliç'e girer, bir kez daha menzillerindeki Bizans binalarını ateşe verirler ve bir kez daha donanması olmayan imparatorun onları durdurmaya gücü yetmez. Ancak bu sefer zarar verdikten sonra, bir de Prinkipos Adası'nı (Büyükada) işgal ederler. O dönemde ada Türk akınlarından kaçan Rumlar için mülteci kampı olarak kullanılmaktadır. Venedikliler imparatorun onlara olan borcunu ödememesi halinde, bu mültecileri öldürmek ya da esir olarak götürmekle tehdit ederler. Böyle aleni bir şantaj karşısında çaresiz kalan Andronikos pes eder ve ayrıca Venedik'in Konstantinopolis'teki tüm ayrıcalıklarını on yıl daha garanti altına alan bir antlaşma imzalar.

1302 yılı Bizans için pek çok açıdan korkunç bir yıl olur. Bahar başında imparatorun oğlu IX. Mikhael (son sekiz yılda tahta ortak olmuştur) Karia'daki Magnesia'da[142] Türkler tarafından büyük bir bozguna uğratılır. Ordusunu yüzüstü bırakıp (zaten çoğunun da kaçtığını belirtmeden geçmeyelim) canını zor kurtarır. Sonra Venedik yağması gelir. Derken sadece birkaç hafta sonra, 27 Temmuz günü bir Bizans ordusu (çoğunlukla, Moğollar Tuna Vadisi'ni istila ettiğinde Kumanların kaçtığı gibi, yine imparatorluğa sığınan Alan aşiretlerinden oluşmuştur) Nikomedia'nın (İzmit) hemen dışında, Osman Gazi yönetiminde kendisinin iki katı büyüklüğündeki bir orduyla karşılaşır. Savaş çok kanlı geçmez ve çoğu Yunan ve Alan tekrar Nikomedia'ya geri dönmeyi başarır. Ancak Osman'ın yolu bellidir ve ilerleyişine karşı konulamayacaktır. Askerleriyle birlikte güneybatı yönünde ilerleyip Marmara'nın güney kıyısına gelerek tüm Bithynia bölgesi ve Troad'ı yakıp yıkarak Ege kıyısında Adramyttion'a (Edremit) kadar gelir. Nikomedia, Nikaia, Prusa ve Lopadion gibi büyük müstahkem şehirlerle vakit kaybetmedikleri için, bu şehirler zarar görmez ve toprakları yerle bir edilen yerel köylüler için kaçış noktası olurlar. Pakhymeres trajik ve günümüzde alışılagelmiş bir portre çizer.

> "Yol karınca sürüsü gibi bir oraya bir buraya koşuşturan insan ve hayvanlarla doluydu. İstisnasız bütün çocuklar, bu kalabalık içinde anne ya da babasını kaybettiği

[142] Spil Dağı'nda yer alan Magnesia ile (Manisa) karıştırılmamalıdır. Bu Magnesia Menderes kıyısında, Kuşadası'nın yaklaşık 30 km doğusundadır. Zamanında Asya Eyaleti'nin yedinci büyük şehri olan Magnesia'dan günümüze sadece Artemis Tapınağı kalıntıları kalmıştır.

için ağlaşıyordu. Bir köşede kocası için üzülen bir kadın, başka bir yerde kızı için kederlenen bir ana, başka bir yerde erkek kardeşini arayan bir ağabey, kısacası her yer sevdiklerini kaybetmiş kadın ve erkeklerle doluydu. Kimilerinin şehrin içine kapağı atmış, diğerlerinin ise hâlâ şehir surları dışında kaldığını görmek de acı veriyordu. Kimi de arkasında elinde kalan ne varsa sürükleyerek taşıyordu. Ancak en duyarsız kişinin bile, hastalıklı çocuklar, çaresiz kadınlar, yaşlı ve kötürüm insanların hikâyelerini dinleyip de gözyaşlarına boğulmaması mümkün değildi... Bütün bu korkunç olaylar ancak Tanrı'nın gazabı ve merhamet etmeye son vermesi ile açıklanabilirdi."

XIII. yüzyıl sonunda en küçük Anadolu beyliklerinden birini, sonradan adını hanedanına da verip Osmanlı İmparatorluğu haline getiren Osman Gazi, böylece ilk defa tarih sahnesine çıkmaktadır.

Yine 1302 yılında, Andronikos Palaiologos Büyük Katalan Birliği lideri Roger de Flor'dan bir haber alır.

Büyük Birlik, hepsi olmasa da çoğu Katalan kökenli İspanyol ücretli askerlerinden oluşmaktaydı. Pedro de Aragon tarafından 1281 yılında Kuzey Afrika ve Sicilya'ya yaptığı seferlerde kullanılmak üzere toplanmışlardı. Son zamanda da Pedro'nun oğlu Federico safında erkek kardeşi Kral Jaime de Aragon ve Charles d'Anjou'ya karşı savaşmışlardı.[143] Ancak 31 Ağustos 1302 tarihinde Charles ve Frederico Sicilya'daki Caltabellotta'da adanın bağımsızlığının resmen tanındığı bir barış antlaşması imzalarlar. Doğal olarak Kral Jaime'nin vatana ihanetle suçladığı Katalanlar, İspanya'ya geri dönemeyecekleri için kendilerine yeni iş aramaya başlarlar.

Roger de Flor Guiscard gibi maceracı bir tiptir ve kısa sürede hakkında gerçeği aşan efsanevi hikâyeler anlatılmaya başlanmıştır. Güya II. Friedrich'in inanılmaz derecede yakışıklı şahincisi Richard von der Blume'nin oğludur. Richard Friedrich'in ölümünün ardından hem oğlu Manfred hem de torunu Konrad'a sadakatle hizmet etmiş, ancak 1268 yılında Tagliacozzo'da[144] öldürülmüştür. Bunun üzerine Charles d'Anjou, Konrad'ın kellesini uçurmakla kalmamış, onu destekleyenlerin de mal varlığına el koymuştur. Richard'ın dul karısı da sefil halde Palermo'da kalmış, ancak bir şekilde bir gemiye binip iki oğluyla birlikte Brindisi'ye gelmiştir. Anlatılanlara göre, açlıktan bir genelevin önünde bayılır. Kızlar onu içeri alıp karnını doyururlar. Çok geçmeden de (artık müteşekkir olduğundan mı bilinmez) onlarla birlikte çalışmaya başlar.

Büyük oğlu hakkında hiçbir şey bilmiyoruz. Ancak küçük oğlu sadece sekiz yaşında olmasına rağmen, Tapınak Şövalyeleri'ne ait bir kadırgaya binmeyi başarır. 1291 yılında tekrar adını duyduğumuzda, yirmi yıl Akdeniz'de korsanlarla savaştıktan son-

[143] Kral III. Pedro 1285 yılında öldüğünde, Aragon'da yerine büyük oğlu Alfonso, Sicilya'da da ikinci oğlu Jaime geçer. Alfonso'nun 1291 yılında ölümü üzerine Jaime Aragon tahtını da devralır ancak papa baskısı altında, Sicilya'yı Korsika ve Sardunya adaları karşılığında II. Charles'a devreder. Ne var ki Sicilyalılar tekrar Anjou hâkimiyetine dönmeyi kesinlikle reddeder ve kralları olması için üçüncü kardeş Federico'yu çağırırlar.

[144] Bkz. s. 203.

ra, aslen Rutger von der Blume olan adını Roger de Flor'a çevirmiş ve efendisi olduğu geminin adını da Şahin koymuştur. Ancak aynı yıl kalan tek Haçlı kalesi olan Akka Memlukler tarafından fethedilir.[145] Şövalyelerin hizmetkâr kardeşi olarak, Roger şehri önce kahramanca savunur, ancak sonradan durumun umutsuz olduğunu görüp de gemisine geri döndüğünde etrafı, düşman eline düştüklerinde onları bekleyen kötü talihten kutulma çabası içindeki kadın ve çocuklar tarafından çevrilir. Onlar için Roger son kurtulma umududur. Ancak bu kadar çok talep karşısında seçici olmak zorunda kalır ve sadece altınları ve mücevherlerini getirenleri gemiye alacağını söyler. Şahin kısa sürede ağzına kadar yolcuyla dolar. Kaptan yolcuları Kıbrıs'ta indirip de, Marseille Limanı'na doğru yol aldığında artık zengin bir adamdır.

Ancak ceza çabuk gelir. Haberleri duyan şövalyelerin Üstad-ı Azam'ı onu tarikattan kovar ve Papa VIII. Bonifacius'a bir hırsız ve dönek olduğu yolunda ihbar eder. Kara yolundan Cenova'ya kaçan Roger Doria ailesini, ona Olivetta adında yeni bir gemi vermeleri konusunda ikna eder. Böylece başladığı korsanlık kariyerine beş yıl daha devam ederek, servetine servet katar. Sonra da hizmet etme önerisinde bulunduğu Sicilya Kralı Federico, onu derhal amiral olarak işe alır. Çok geçmeden Roger hem karada hem de denizde cesur bir savaşçı olduğunu ispatlar ve kısa sürede taraftarları artar. Katalan Birliği de böyle doğar.

1302 yılında da Andronikos Palaiologos'a gönderdiği iki elçiyle, dokuz ay boyunca ona hizmet etmeyi önerir. Bu girişimin ona getireceği şahsi faydalara rağmen (bu sayede hainliğini unutmayan Şövalyeler ve papadan uzakta kalacaktır) her zamanki gibi fahiş bir fiyat ister. Adamlarının dört aylık maaşı peşin verilecektir ve bu meblağ Bizans ücretli askerlerine ödenen paranın tam iki katıdır. Kendisine Bizans hiyerarşisinde beşinci derecede olan *megas doux* unvanı verilecektir. Ayrıca imparatorun kız kardeşi Irene ve kocası Bulgar III. Ivan Asen'den olan yeğeni Maria'yı da kendisine eş olarak istemektedir. Kendi başkomutanı Corberan d'Alet de imparatorluğun kâhyası unvanını alacaktır.

Köşeye sıkıştığını gayet iyi bilen Andronikos bu şartları hiç itiraz etmeden kabullenir. Böylece 1302 yılı Eylül ayında otuz dokuz kadırga ve nakliye gemisi Haliç'e girer. İki bin beş yüz asker (yarısından çoğu süvaridir) beraberlerinde (imparator şaşkına dönmüştür) karıları, metresleri ve çocuklarını da getirince, toplam sayı altı bin beş yüze ulaşmıştır. Kısa süre sonra, Roger ve Maria tam teşekküllü Bizans töreniyle evlenirler. Askerleri ise pek adaba uygun davranmaz. Cenevizliler ile aralarında kavga çıkar ve İspanyol tarihçilerine inanacak olursak, düğün gecesi Roger, olayları yatıştırmak için gerdek yatağından çıkmak zorunda kalır. Aynı kaynakta bahsedilen üç bin

[145] Memlukler 13. yüzyıl ortasından 16. yüzyıl başına kadar Mısır ve Suriye'ye hâkim olan bir sultan hanedanıdır. Türk köle muhafızları Kahire'de son Eyyubi sultanını 1250 yılında öldürüp hâkimiyeti ele almışlardır. On yıl sonra liderleri Baybars, Moğol Hanı Hulagu'yu Nazareth (Nasıra) yakınındaki Ayn Calut'ta yenince, topraklarını Filistin ve Suriye'ye kadar genişletmişlerdir.

beş yüz Cenevizlinin ölümü abartılıdır, ancak imparatorun derhal şehri terk etmelerini isteyecek kadar çok zarar vermişlerdir. Birkaç gün sonra tüm Katalan Birliği, kadın milleti ile birlikte Marmara'yı geçip Türklerin kuşatma altına aldığı Kyzikos'a (Erdek'in 8 km. doğusunda) gelir.

Katalanlar en azından verdikleri sözü tutarlar. 1303 baharında Osmanlı ordusu her yerde geri çekilmek zorunda kalır. Diğer yandan Andronikos, kontrol edemeyeceği güçleri salıverdiğinin farkına varmaya başlar. O zamana kadar tüm ücretli askerler, imparator ya da onun generallerinin emri altındaki komutanlar tarafından yönetilmiştir. Katalanlar ise Bizanslı işverenlerine pek saygı duymamaktadır. Kendi kararlarını alıp kendi savaş taktiklerini uygulamakta, ganimetleri de kendilerine saklamaktadırlar. Kendini beğenmişlikleri de müttefikleri arasında giderek nefret uyandırmaktadır. Çok geçmeden onlarla birlikte savaşan beş yüz Alan ücretli askeri, iki katı fazla para aldıklarını keşfeder. Sonuçta isyan çıkar ve çoğu firar eder. Katalanlar tahta ortak olan IX. Mikhael'in Pegai'deki (Karabiga) merkezine vardığında, Bizanslıların nefreti o kadar büyümüştür ki, kapılar yüzlerine kapanır. Ama zaten Pegai'de pek ilgilenmemektedirler, gözleri Philadelphia'dadır (Alaşehir).

Günümüzde önemsiz bir kasabadan ibaret olan Alaşehir, o dönemde önemli bir sınır kenti ve askeri üstür ve Osmanlılar değil, bölgede hâlâ çok güçlü olan Karamanlılar tarafından kuşatılmıştır. Şehre gelen Katalanlar vakit kaybetmez. İki yüz kilometre mesafeyi yürümelerine rağmen, ertesi gün şafak söker sökmez hücuma geçerler. Karamanlılar direnir, ancak okları zırhlı Avrupalılar karşısında işe yaramaz. İspanyol tarihçilerine göre öğlen olduğunda on sekiz bin Karamanlı ölmüştür. Emir de dahil olmak üzere geri kalanlar kaçar. Roger de Flor'un eline iyi bir zafer fırsatı geçmiştir. Düşmanın peşine düşüp Karamanlı topraklarına girerse, emiri daha da büyük bir bozguna uğratıp Bizanslılara Anadolu'nun fethi yolunu açabilecektir. Ancak böyle yapmaz. Adamlarıyla birlikte donanmayla temasa geçmek üzere sahile döner. Bu arada boş durmayan donanmanın, vaktini Khios, Lemnos ve Lesbos'u alarak geçirdiğini görünce de çok sevinir.

İki yıldan daha kısa bir süre içinde eski korsan, imparatorluk ailesinin üyesi haline gelmiş, hem Osmanlı hem de Karamanlı Türkleri'ne karşı önemli zaferler kazanmış, Güneybatı Anadolu'nun büyük kısmını ele geçirmiştir. Bu başarılarından sonra Bizans için savaşma fikrinden (tabi hiç böyle bir fikri olduysa) vazgeçmeye başlar. İmparatorun parasını almaya devam etmek de fena olmayacaktır ama son birkaç ay içinde yeni umutlar yeşermiştir. Bereketli toprakları, dünyanın hiçbir yerinde olmayan ılıman iklimi, zayıf ve dağınık düşmanlarıyla Anadolu'da kendi bağımsız krallığını kurması işten bile değildir. O andan itibaren her nereye gittiyse, hâkimiyeti eline almış ve hatta ona karşı gelen Bizanslıları sivil, askeri ya da din adamı olsun, gerekiyorsa ölümle cezalandıracak kadar ileri gitmiştir.

*

1304 yılı başında Roger de Flor Doğu'ya doğru tutku dolu bir sefer hazırlıklarına başlar. Neden böyle yaptığını anlamak güçtür. Çünkü bu davranışıyla Osmanlılar ve Karamanlılara toparlanma ve yeniden silahlanma fırsatı vereceği ayan beyan ortadadır. Bahar başında yola çıkan Katalan Birliği, Ağustos ortasında Toroslar'ın "Demir Kapıları"na varır. Öyle dar bir geçittir ki, yükleri boşaltılan katırlar, ancak tek sıra halinde ilerleyebilirler. Elbette böyle bir yer pusu kurmak için idealdir. Nitekim Roger da bir atlı birliğini keşfe gönderir. Gerçekten de bir Türk ordusu pusuya yatmış, onu beklemektedir. Çıkan savaşı yine Katalanlar kazanır. Ancak daha fazla ilerlemezler. Roger'ın genç komutanlarından bazıları yola devam edip Fırat'ı geçerek Suriye'ye girmek konusunda ısrar eder. Ancak liderleri aynı fikirde değildir ve geri dönme emri verir.

Neden böyle davranmıştır? Seferde onun yanında olan tarihçi Ramón Muntaner'e göre imparatorun habercileri gelip onu Batı'ya çağırır. O dönemde Roger de Flor imparatorun emirlerine kayıtsız şartsız uyma aşamasını çoktan geçmiştir. Esas rahatsız olduğu nokta, Doğu seferinin onu asıl hedefinden uzaklaştırmakta olduğudur. Eğer Konstantinopolis'te kriz ortamı varsa, bu durumdan yararlanmak için yakınlarda olmalıdır. Ayrıca Magnesia'da bıraktığı büyük servetin emniyetinden de şüphe etmeye başlamıştır. Üstelik adamları ve kendisinin maaşları da sözkonusudur. Bizanslılara karşı davranışları ve ukala tarzlarına rağmen, hâlâ ücretli askerdirler ve yaklaşık bir yıllık birikmiş maaş alacakları vardır. Maceracı yapısına rağmen Roger asla gereksiz risk alan biri olmamıştır. Başından beri onun zaman zaman temkinli davrandığını, düşünmeden hareket eden adamlarının gözü pek planlarını engellediğini görmekteyiz. Adamlarına, geçmek zorunda oldukları Anadolu platosuna birkaç haftaya kadar kış çökeceğini ve hâlâ vakit varken iz sürerek geri dönmeleri gerektiğini anlatır.

Öyle de yaparlar. Ancak yokluklarından faydalanan Attaliotes adında bir Yunan şövalyesi Magnesia'yla birlikte biriktirdikleri tüm hazineyi de ele geçirmiştir. Bir kez daha şehri kuşatırlar, ancak alamadan önce imparatordan acil bir haber gelir. Moğolları Bulgaristan'dan sürüp, büyük kısmını kendi hâkimiyeti altında birleştiren (Karadeniz'deki Bizans limanları da buna dahildir) Todor Svetoslav Trakya'yı işgal etmiştir ve Konstantinopolis'i tehdit etmektedir. Andronikos'un tek başına bir şey yapamayacağı bellidir. Sadece Katalan yardımıyla başkentini kurtarma şansı vardır. Roger bu çağrıyı dikkate alır ve Todor'un tehlikeli bir engel teşkil ettiğini fark eder. Eğer derhal üstüne gidilmezse, kendi uzun vadeli planları da tehlikeye girecektir. Cesurca savunulan Magnesia kuşatması ertelenir. Troad'ı geçip Çanakkale Boğazı'nı aşan Roger, Gelibolu'da kamp kurar.

Bu noktada tam tarih belli değildir. Yunan ve İspanyol kaynakları ne olduğuyla ilgili birbiriyle çelişen (ve aşırı derecede tek yanlı) bilgiler vermektedir ve bunları bağdaştırmak tamamen imkânsızdır. Aşağı yukarı 1304-1305 kışında ortak İmparator Mikhael'den Roger de Flor ve adamlarının hizmetlerine artık gerek kalmadığını bildiren bir haber gelir. Hemen ardından Roger Mikhael'in, Bizans güçlerinin artık

mega doux'a itaat etmemesi gerektiğini bildiren bir buyruk çıkarttığını öğrenir. Bulgar krizinin nasıl böyle çabuk ve kolay atlatıldığına dair hiç bir açıklama yapılmaz. Acaba aslında Bulgar krizi diye bir şey yaşanmamıştı da, bütün bunlar sadece Roger ve adamlarını Doğu'dan geri getirip göz önünde tutmak için uydurulmuş düzmece bir hikâye olabilir miydi?

Nasıl olduysa olsun, 1305 yılı başında dokuz İspanyol kadırgasından oluşan bir donanma Haliç sularına girdiğinde, Roger de Flor'un yakınlarda bulunması kendi yararına olmuştur. Donanmaya Aragon Kralı II. Jaime'nin Sicilya seferinden eski bir silah arkadaşı olan ve şimdi de onun tarafından imparatora özel elçi sıfatıyla gönderilen Berenguer d'Entença adında biri komuta etmektedir. Taze kuvvet getirmesi dışında (gerçi böyle bir talep olmamıştır, ama sevinçle karşılandıklarına hiç şüphe yoktur) Berenguer'in ziyaretinin amacı bir sırdır. Cenevizlilerin çıkardığı, Latin İmparatorluğu'nu tekrar kurmak üzere düzenlenen komployla ilintili olduğu söylentileri gelişen olaylarla bağdaşmamaktadır. Diğer yandan Gregoras'ın, Berenguer'i Roger'e karşı kullanmak üzere imparator tarafından davet edildiği iddiası da saçmadır. Nihayetinde elçi çok iyi karşılanır ve kendisine *megas doux* unvanı verilir. Roger ise *kaisar* rütbesine yükseltilir.

Roger bu şerefi bir dereceye kadar hak etmiştir. Katalan Birliği Türklere karşı en az üç savaş kazanmıştır, her seferinde galip geldikleri sayısız ufak tefek çarpışma da cabasıdır. Ancak biraz da yatıştırıcı etkisi vardır. Mikhael şüphesiz Bulgar meselesiyle Roger'ı tehlikeli şekilde ve gereksiz yere kendine düşman ettiğinin farkındadır. Ayrıca birliğin maaşları bir yıldır ödenmemiştir ve iki komutan imparatorla olan görüşmelerinde tehditkâr tarzda konuşmuşlardır. Maalesef bu konuda (her zamanki gibi) Andronikos'un yapabileceği fazla bir şey yoktur. İmparatorluk hazinesi tamtakırdır. Son zamanda yine paranın değerini düşürmek zorunda kalmıştır. *Hyperpron* -"çok saf" anlamına gelen bu tabir de komik kaçmaktadır- sadece yüzde yirmi oranında altın içermektedir. Roger haklı olarak teneke dediği bu parayı almayı reddeder. Berenguer d'Entença ise kızgınlığını daha da bariz belli eder. Yemeklerinin sunulduğu altın ve gümüş tabak çanağı geri çevirir. Pakhymeres'e inanacak olursak önce bunları en pis işler için kullanır ve sonra da amiral gemisine binerek birliğin Gelibolu'daki kampına doğru yelken açar. Blakhernai'yi terk etmeden önce, sarayın gözü önünde rütbe sembollerini gemiden denize fırlatır.

En sonunda anlaşmaya varılır, ama bu ancak Roger'ın tüm Bizans Anadolusu'nu tımar olarak isteme talebi yerine getirildiğinde gerçekleşir. 1305 yılı baharında Katalanlar Asya'ya dönmeye başlar. Yeni topraklarına doğru yola çıkmadan önce, Roger hiç görmediği ve o dönemde Adrianopolis'te (Edirne) bulunan IX. Mikhael'e resmi bir ziyaret yapmaya karar verir. Ortak imparatorun kendisi ve adamlarından hazzetmediğini ve onlara imparatordan daha az güvendiğini bilmektedir. Roger aralarındaki ilişkileri geliştirmek ya da en azından Andronikos'la başaramadığı uyuşmayı yakala-

mak niyetinde olabilirdi[146]. Hamile karısı Maria ve annesi ona açıkça düşmanlık eden kişilerin arasına karışmaması için yalvarırlar, ancak Roger dinlemez. 23 Mart 1305 günü üç yüz atlı ve bin yaya asker eşliğinde Mikhael'in karargâhına doğru yola çıkar.

Roger çok iyi ağırlandığı Edirne'de bir haftadan uzun süre kalır. Ki bu da amacının nazikâne bir ziyaret olmadığını açıkça göstermektedir. Acaba Mikhael Katalanlarla gerektiği gibi uğraşabilmek için yeterince güç toplamak amacıyla vakit kazanmaya çalışıyor olabilir miydi? Olabilirdi. Kesinlikle bildiğimiz tek şey, Roger de Flor'un Gelibolu'ya doğru yola çıkmadan bir gece önce, yani 5 Nisan'da cinayete kurban gittiğidir. Olay yerinden iki yüz kilometre uzakta, Konstantinopolis'te bulunan Pakhymeres, cinayeti işleyen kişinin Kyzikos'ta Katalanlar tarafından oğlu öldürülen ve liderleri için büyük kin besleyen Alan reisi Georgios Gircon olduğuna tanıklık eder. Ayrıca cinayetin ortak imparatoriçe Ermeni Rita Maria'nın özel dairesinin eşiğinde işlendiğini anlatır, ancak Mikhael'in orada tam olarak ne yaptığından bahsetmez. Öte yandan Batı kaynakları (bu koşullar altında daha güvenilir olabilirler) yine Gircon elinden olmakla birlikte, cinayetin Mikhael'in şerefine verilen bir veda davetinde işlendiğinden bahsederler. Kutlamanın sonuna doğru Mikhael, konuklar içkilerini demlenerek içmeye devam ederken adaba uygun şekilde davetten ayrılmak ister. Derken aniden kapılar açılır ve silahlı Alan ücretli askerleri içeriye dalar. Etrafları çevrili, sayıca onlardan az ve çok büyük ihtimalle sarhoş olan Katalanların hiç şansı yoktur. Roger dahil hepsi öldürülür.

Artık Bizanslılar ve Katalan Birliği arasında bir ittifak şansı tamamen ortadan kalkmıştır. Savaş ortamı hâkimdir.

Haberler Gelibolu'daki Katalan kampına ulaşır ulaşmaz, Asya harekâtı durdurulur. Çanakkale Boğazı'nı geçenler geri çağrılır ve Gelibolu Yarımadası'nın İspanyol toprağı olduğu beyan edilir. Sonra da Trakya'ya doğru harekete geçen Katalan Birliği korkunç bir intikam peşine düşer. Elbette Edirne'de sayıları iyice azalmıştır. Ancak faal bir asker toplama girişimine Türkler ve Bulgarlar cevap verince, sayıları her zamankinden daha fazla olur. Bu gelişmelerden en azından kısmen sorumlu olan Mikhael paniğe kapılır ve onları durdurmak için elinden geleni yapar. Ancak ordusu Rhaideston (Tekirdağ) yakınındaki Apros Kalesi'nde Katalanlar tarafından büyük bir yenilgiye uğratılır ve cesurca savaşmasına rağmen, sonunda Mikhael de canını zor kurtarır.

Batı'dan Konstantinopolis'e gelen yolun üzerinde bulunan Trakya bölgesi yüzyıllar boyunca çok zorluk çekmiş, Avarlar, Hunlar, Gepitler, Bulgarlar, İskitler, Slav-

[146] Roger'ın Mikhael'i neden ziyaret ettiği ile ilgili öne sürülen teorilerden en ilgincini, Alfonso Lowe *The Catalan Vengeance* (Katalan İntikamı) adlı kitabında yazmıştır. Lowe'a göre Roger, Todor Svetoslav'ın devrilip yerine tahtın esas sahibi Roger'ın kayınbiraderinin geçirilmesini görüşme bahanesiyle, Andronikos ve Mikhael tarafından kasten tuzağa düşürülmüştür. Ancak bu sadece spekülasyondan ibarettir, gerçeği asla bilemeyeceğiz.

lar ve Hıristiyan Haçlılar tarafından yağmalanmıştır. Ancak Katalanlar en kötüsü çıkar. Öyle bir katliam yapıp öyle bir vahşet sergilemişlerdir ki, âdeta tek bir canlı Trakyalı bırakmamaya ant içmişlerdir. Çiftlikler ve köyler (hatta bütün kasabalar) terkedilmiş, cayır cayır yanan mısır tarlalarını ardında bırakan halk, panik içinde Konstantinopolis'e akın etmeye başlamıştır. Adrianopolis (Edirne) ve Didymotikhon (Dimoteka) ele geçirilemese de, garnizonları bir girişimde bulunmaya cesaret edemez. Bizans İmparatorluğu'nun bir zamanlar en zengin ve en bereketli topraklarından biri olan Trakya, artık bir çölden ibarettir.

Elbette çöller sakinleri için olduğu kadar fatihleri için de değersizdir. Nitekim 1308 yazında Katalanlar Thessaloniki'ye (Selanik) doğru yola çıkarlar. Şehri ele geçiremezler ama bazı kasabaları yakıp yıkar ve Athos Dağı'ndaki (Aynoroz) manastırları yağmaladıktan sonra da önce Thessalia (Teselya) ardından da 1310 yılında Boeotia'ya kadar ilerlerler. Orada Atina ve Thebes Dükü Fransız Gautier de Brienne'nin hizmetine girerler. Gautier uzun zamandır gözünü Thessalia'ya dikmiştir ve Katalanlar sayesinde genç ve hasta II. Ioannes Dukas'ı[147] kolayca dize getirir. Ancak Katalanların, iş verildiği kadar kolay kurtulunamayacak tehlikeli bir topluluk olduğunu fark etmekte gecikmez. Nitekim 15 Mart 1311 tarihinde ordusu Kephissos Nehri kıyısında Katalanlar tarafından yerle bir edilir. Çoğu şövalyesiyle birlikte Gautier de öldürülür. Sonrasında Katalanlar Atina'ya ilerleyip orada kendi dukalıklarını kurarlar. Bu dukalık 77 yıl ayakta kalacaktır.

Böylece Katalanlar hikâyemizden gelip geçer. On yıldan daha az bir süre içinde Bizans İmparatorluğu'na Türklerin yüzyılda verdiğinden daha çok zarar vermişlerdir. Üstelik de bunun için imparatordan para almışlardır. Andronikos Palaiologos onların maaşlarını ödeyebilmek için paranın değerini düşürmüş ve zaten sefil hâldeki tebaasına daha da ağır vergiler koymuştur. Trakya'ya verdikleri zararın telafisi nesiller boyunca sürecek, vatanlarından edilen mülteci akını Konstantinopolis'i kıtlığın eşiğine sürükleyecektir. Andronikos'la yaptıkları antlaşmanın şartlarına uyup, Türkleri çekilmeye zorlayarak, bütün toprakları kendilerine istemekten vazgeçseler, belki de İslam akınını durdurmayı başaracak ve tüm Levant tarihini değiştireceklerdir. Ancak öyle yapmamışlardır. Aksine Dördüncü Haçlı Seferi'nin üzerinden yüzyıla yakın süre geçtikten sonra, kurtarmaya geldikleri imparatorluğa, etkisinden asla kurtulamayacağı feci bir darbe indirmişlerdir.

[147] I. Ioannes Dukas'ın oğlu Konstantinos'tan olan torunu.

17

İki Andronikos

[1307-1341]

Şeytan kâinatın yaradılışından beri insanoğluna zarar verme çabasını sürdürüyor. Her ne kadar her zaman istediği tüm zararı veremese de, büyük kısmını vermeyi başarıyor.

II. Andronikos'tan torunu III. Andronikos'a,
Konstantinopolis'in ele geçirilmesinin ardından

Bizans açısından XIV. yüzyılın ilk on yılı Katalan Birliği tarafından gölgelenmiş olsa da, zavallı Andronikos Palaiologos'un uğraşmak zorunda kaldığı tek problem bu değildir. Batı'da Todor Svetoslav, en azından 1307 yılında Andronikos, zaten işgal ettiği Karadeniz limanlarını ona bırakıp IX. Mikhael'in kızı Theodora'yı da eş olarak verene kadar tehdit etmeye devam etmiştir. Ardından II. Charles'ın oğlu Philippe de Tarente Katolik Arnavut güçlerine katılıp Durazzo'yu ele geçirir. Derken işe başka bir Batı Avrupa prensi, Fransa Kralı Adil Philippe'in kardeşi Charles de Valois karışır. 1301 yılında Charles İmparator Baudoin'in torunu Catherine de Courtenay ile evlenir. Bu sefer de o Latin İmparatorluğu'nu tekrar kurmaya karar verir. Bu amaçla Papa V. Clemens'in desteğini alır, (Papa yardıma hazır şekilde Andronikos'u aforoz etmiştir) Venedik, o dönemde kayınpederine inancını yitiren Sırp Milutin ve hatta 1308 yılında Katalan Birliği ile anlaşmalar yapar. Ancak aynı yıl karısı ölünce, tahta geçme hakkı kızları Catherine de Valois'e geçer ve Charles 'ın taht üstünde (hele de Philippe de Tarente ilk karısı Thamar'dan boşanıp 1313 yılında Catherine'le evlenince) hiçbir hakkı kalmaz. Her ne kadar çevirdiği entrikalar bir işe yaramasa da, yüzyılın ilk başlarında o da imparatorun başını yeterince ağrıtır.

Katalanların 1304 yılında Anadolu'yu terk etmelerinin ardından, Türk ilerleyişi devam eder. Aynı yıl Aydınoğulları Ephesos'u alır. 1307 yılında Osman Gazi Trikokkia Kalesi'ni ele geçirerek, Nikomedia (İzmit) ve Nikaia (İznik) arasındaki bağlantıyı keser. 1308 yılında Karamanoğullarının Ikonion'u (Konya) ele geçirmesiyle, yaklaşık iki yüzyıl süren saltanatından sonra iyice zayıflamış olan Selçuklu Sultanlığı sona erer. 1309 yılında uzun zamandır Ceneviz hâkimiyetinde olan Rodos Adası'nın St. Jean şövalyelerinin hâkimiyetine geçmesiyle Bizans başka bir kayıp yaşar[148]. Her geçen gün

[148] Kudüslü St. Jean hastane şövalyeleri, tapınak şövalyeleri gibi 1291 yılında Akka'nın düşmesiyle Filistin'i terk etmek zorunda kalan askeri bir tarikattır. Rodos'u merkez yapacaklar (günümüzde bu bina Arkeoloji Müzesi olarak hizmet vermektedir ç. n.) ve adanın 1522 yılında Sultan Süleyman tarafından fethedilmesiyle Malta'ya taşınacaklardır.

küçülen imparatorlukta Andronikos, Türkleri durdurabilme umudunu çoktan yitirmiş görünmektedir.

Konstantinopolis'te Arseniosçular her zamankinden daha fazla sorun çıkarmaya başlar. Bağnaz deli fişek Athanasios'un 1293 yılında şehirden ayrılmasıyla rahat bir nefes almışlardır. Ancak aradan on yıl geçtikten sonra Athanasios imparatorun ısrarı üzerine görevine iade edilir.[149] 1304 yılında Arseniosçuların davranışları sınırı aşınca (Andronikos'un tüm uyarıları bir sonuç vermez) İmparator Mosele'deki manastırlarına silahlı bir muhafız birliği yerleştirir. Ertesi sene yine tam zamanında hayatına kasteden bir komplo ortaya çıkarılıp elebaşının da Ioannes Drimys adında Arseniosçulara yakın biri olduğu anlaşıldığında Andronikos manastırın temelli kapatılıp çoğu üyesinin de tutuklanması emrini verir. Ancak hareket artık hızını kaybetmeye başlamıştır. Kör ve mahkûm Ioannes Laskaris yirmi yıl önceki cazip aday niteliğini kaybetmiştir. Diğer yandan İznik Rum (Nikaia) İmparatorluğu topraklarının çoğu Türk hâkimiyetine girmiştir. 1309 yılında Bizans'a büyük bir manastır gözüyle bakan Athanasios, bu defa temelli kendi küçük manastırına çekilir. Onun yerine geçen Niphon ise, Arseniosçular hizipçiliğini kökünden halletmek üzere işe koyulur ve bir yıl içinde amacına ulaşır. 14 Eylül 1310 yılında Ayasofya'da düzenlenen çok etkileyici bir törenle Ortodoks Kilisesi resmen tekrar bir araya gelir.

Andronikos ancak rahat bir nefes almıştır ki, aynı yıl yeni bir düşmanla karşı karşıya kalır. Üstelik bu düşman Yolanda de Monferrat, yani karısı Irene'den başka birisi değildir. Evlendiği on bir yaşındaki küçük kız son derece hırslı ve inatçı bir kadın haline gelir. Bir süre sonra da ilişkileri iyice gerginleşir. Irene kocasının ölümü halinde, idarenin IX. Mikhael'e geçmeyip dört oğlu arasında eşit bölüştürülmesini önerdiğinde -doğal olarak diğer üçü kendi oğullarıdır- tansiyon iyice yükselir. Tahmin edilebileceği gibi ve haklı olarak Andronikos bu öneriyi reddeder. Bunun üzerine imparatoriçe onu ilk oğlunu kayırmakla suçlar ve üç oğluyla birlikte Konstantinopolis'i terk edip Thessaloniki'ye (Selanik) yerleşir. Çocukluğunun geçtiği yer olmasının yanı sıra, bu sayede artık on altı yaşında olan ve Bulgar sarayında yaşayan kızı Simonis'e de daha yakın olacaktır. Irene ölünceye kadar on altı yıl daha Selanik'te kalır ve her fırsatta kocasına komplo kurmaya çalışır.

Başka bir Selanik sakini (üvey annesinin hemen ardından gelmiş olmalıdır) ortak İmparator Mikhael'dir. Daha otuzlu yaşlarında olmasına rağmen, hayal kırıklığına uğramıştır. Cesur ancak beceriksiz bir askerdir ve ergen yaşantısının büyük kısmını savaş seferlerinde tek bir önemli savaş kazanamadan geçirmiştir. 1304 yılında Bulgarlara karşı kazandığı birkaç önemsiz zaferin ardından Önce Anadolu'da sonra da Balkanlar'da art arda yenilgiye uğramıştır. Son yenilgisi de yaklaşık iki bin kişilik bir

[149] Talih Athanasios'un yüzüne güler. 15 Ocak 1303 günü sığındığı manastırdan ilahi öfkenin Konstantinopolis halkından hesap soracağı kehanetinde bulunur. Aynı gece meydana gelen hafif şiddetteki depremin üstünden bir ya da iki gün geçtikten sonra şiddetli bir deprem olur.

Türk ordusunun elinden olmuştur. Bu Türkler önce Katalanlara katılmış, ancak onların Yunanistan'a gitmesinden sonra, iki yıl boyunca Trakya'nın zaten harap hâldeki arazilerini talan ederek, iletişime ciddi şekilde zarar vermişlerdir. 1311 yılı başında Mikhael ordusunun başında onlarla savaşır ve her zamanki gibi hezimete uğrar. Bu olaydan sonra da askeri komutanlığı bırakarak köşesine çekilir.

Mikhael'in Ermeni karısı Maria'dan (esas adı Rita'dır ancak âdetler gereğince daha fazla saygı uyandıran Bizans adını almıştır) dört çocuğu olmuştur. En büyükleri olan Andronikos zeki ve son derece yakışıklı bir delikanlıdır ve 1316 yılı Şubat ayında on dokuz yaşına geldiğinde, ortak imparator olarak taç giyer. Artık tahtı paylaşan üç imparator vardır ve en azından iki nesil boyunca garanti altına alınmıştır. Ancak çok geçmeden genç Andronikos'un dengesiz olduğu anlaşılır. İçki içmekte, kumar oynamakta, içki âlemleri yapmakta ve Galata'daki Cenevizlilere borçlanmaktadır. Kadınlara da düşkündür. Taç giydikten bir yıl sonra, sıkıcılığıyla insana kasvet veren Alman asilzadesi Adelheid von Braunschweig-Grubenhagen'le evlenir. Ancak bir çocukları olduktan sonra (ki o da küçük yaşta ölecektir) karısından soğuyup, eski hayatına geri döner.

Ancak genç adamın bu davranışları babası ve büyükbabasını endişelendirmeye başlar. 1320 yılında metreslerinden birinin onu aldattığını düşünen Andronikos, aşığını yakalamak amacıyla kadının evi yakınında pusu kurar. Bu âşık gerçekten kardeşi Manuel midir, yoksa zavallı adam tesadüfen mi oradan geçiyordur bilmiyoruz. Neticede Manuel saldırıya uğrar ve öldürülür. Haberleri alan IX. Mikhael hâlâ kızı Anna'nın yasını tutmaktadır.[150] Zaten hasta bir adamdır ve bu ikinci şoku kaldıracak hâlde değildir. İyiden iyiye çöker ve 12 Ekim günü Selanik'te ölür. Çok sinirlenen II. Andronikos torununu reddeder ve küçük oğlu Konstantinos'u tahtının vârisi ilan eder.

İç savaş çıkar.

Yaşlı imparator altmış yaşına gelmiştir. Bizans standartlarında iyi bir yaştır ve tahtta kaldığı kırk yıl süresince imparatorluğun durumu kötüden daha kötüye gitmiştir. Baş danışmanı olarak (sonradan da *megas logothetes* olacaktır) yazar ve uzman Theodoros Metokhites'e sahip olmakla çok şanslıdır. Metokhites 1290 yılından başlayıp hâkimiyet döneminin sonuna kadar ona sadakatle hizmet etmiştir. Ancak Theodoros'un bile bu gidişe bir dur demeye gücü yetmez. Trakya yerle bir edilmiş, Anadolu esas itibarıyla kaybedilmiştir. Bir donanma ya da ticaret filosu mevcut bulunmadığı için, ticaret (ve erzak ikmali) sürekli hırgür eden Venedikliler ve Cenevizlilerin elindedir. Vergiler her yıl artırılmakta, gelirler silahlanmaya değil haraç ödemeye

[150] Anna'nın ilk kocası Epiros Despotu Thomas'tır. Ancak Thomas 1318 yılında yeğeni Kephalonia Kontu İtalyan Nikola Orsini tarafından öldürülür. Nikola derhal Ortodoks inancını kabullenir, amcasının tahtına oturur ve onun dul karısıyla evlenir. Anna ise iki yıl sonra ölür.

(Katalanlar ve Türklere ödenilen bu paralar sayesinde imparatorluk topraklarını rahat bırakacakları umulmaktadır) harcanmaktadır. Bu nedenle Andronikos büyükbabasının buyruğuna karşı çıkıp Adrianopolis'te isyan bayrağını çektiğinde, başkentte çok sayıda kişinin (özellikle de genç nesil asiller ve büyük toprak sahiplerinin) severek ona katılmasına şaşmamak gerekir.

Genç imparatorun sağ kolu ise, askeri aristokrasinin önde gelen isimlerinden biri olan Ioannes Kantakuzenos'tur. Babası Mora valiliği yapmıştır ve kendinin de önemli bir toprak sahibi olarak Makedonya, Trakya ve Teselya'da çok büyük arazileri vardır. Andronikos'tan bir ya da iki yaş büyük olmasına rağmen, çocukluklarından beri çok iyi arkadaşlardır ve Ioannes ister akıl hocası, ister orduların başkomutanı, ister isteksiz bir asi ve isterse imparator olsun, yüzyılın büyük bölümünde Bizans politik sahnesine damgasını vuracaktır. Gelecek kuşaklar için çok büyük önem taşıyan, imparatorluğun 1320-1356 yılları arasındaki dönemini kapsayan ve geniş ölçüde olaylar ve insanlar hakkındaki kendi izlenimlerine dayanarak, sık sık da orijinal belgelerden alıntılar yaptığı uzun ve ayrıntılı bir de tarihçe yazmıştır. Biraz yanlı olduğunu itiraf etmek gerekir, ancak döneminin en önde gelen komutanı ve devlet adamı olduğunu göz önüne alırsak, bunu doğal karşılamak gerekir.

III. Andronikos taraftarları arasında önem açısından ikinci sırada Syrgiannes Palaiologos adında biri gelmektedir. Aslında babası Kuman soyundan geldiği için, sadece anne tarafından akrabalığı bulunduğundan imparatorluk ailesinin önemsiz bir üyesi ve sonradan göreceğimiz gibi, güvenilmez bir müttefiktir. Hem o hem de Ioannes kendileri için Trakya'da valilikler satın alır (bu memuriyetleri satın almak Palaiologosların yaptığı son yolsuzluk olmayacaktır) ve ağır vergi yükü altında ezildikleri için ateş püsküren yerel halk arasında isyan çıkarma çalışmalarına girişirler. 1321 yılı Paskalya Bayramı'nda genç imparator onlara katılır. Gregoras'a inanacak olursak, ilk işi tüm bölge halkını ödedikleri tüm vergilerden muaf tutmak olur. Bu ve buna benzer başka cazip vaatlerle kısa sürede ihtiyacı olan desteği toplar. Syrgiannes de vakit kaybetmeden yaşlı Andronikos'u görmeye başkente gider. İsyanın yayılmasından korkan imparator, şartlara razı olur ve 6 Haziran günü iki taraf imparatorluğun ikiye ayrılması konusunda fikir birliğine varırlar. II. Andronikos Konstantinopolis'i yönetmeye devam edecek, III. Andronikos ise Adrianopolis'in (Edirne) hâkimi olacaktır.

Oysa sadece birkaç yıl öncesinde, İmparatoriçe Irene'nin benzer teklifi dehşete yol açmıştı. İmparatorun bu yeni teklifi derhal kabul etmesi mevkisinin son on yılda ne kadar sarsıldığını açıkça göstermektedir. En azından şekilde, birliği biraz olsun korumak için yaşlı Andronikos dış politika sorumluluğunu tek başına üstlenme konusunda ısrar eder. Ancak torunu başından itibaren kendi politikalarını uygulama kararlılığı gösterir ve çok geçmeden tamamen iki farklı politika izleyen ve çoğunlukla da birbirlerinin görüşüne muhalefet eden iki ayrı imparatorluk ortaya çıkar.

Bu şartlar altında barışın uzun sürmeyeceği aşikârdır ve 1322 yılında düşmanlıklar tekrar başlar. Öyle görünüyor ki, çıbanbaşı da Syrgiannes'tir. Her zaman genç

imparatorun gözbebeği olduğuna inandığı Ioannes Kantakuzenos'u kıskanmış ve bu kıskançlık nihayetinde saf değiştirmesine neden olmuştur. Konstantinopolis'e geri döndükten sonra, doğruca yaşlı Andronikos'a gider ve torununa bir ders vermesi gerektiği konusunda onu cesaretlendirir. Ancak bu çaba sonuç vermez. Trakya ve Makedonya'da asiler çok sevilmektedir ve yaşlı imparator onlara karşı gelmeye devam ederse, büyük ihtimalle elinde kalan toprakları da kaybetmek zorunda kalacağının farkındadır. 1322 yılı Temmuz ayında iki imparator ikinci bir antlaşma yaparlar. Artık bölünme meselesi kapanmıştır. İkisi imparatorluğu beraberce yönetecek, III. Andronikos da tek vâris olacaktır. II. Andronikos ise kıdemli imparator olarak, torununun aldığı kararları veto etme hakkını elinde tutacaktır.

Bu defa beş yıl boyunca barış hâkim olur. Bu süreçte III. Andronikos 2 Şubat 1325 günü ikinci defa Ayasofya'da taç giyer. 6 Nisan 1326 tarihinde ise, Osmanlılar yedi yıl boyunca kuşatma altında tuttukları Prusa'yı (Bursa) fethederek başkentleri yaparlar.[151] Bundan daha da büyük bir felaket haberi gelir. II. Andronikos'un yeğeni Selanik Valisi Ioannes Palaiologos imparatorluktan ayrıldığını beyan eder. Ioannes aynı zamanda *Megas Logothetes* Theodoros Metokhites'in damadıdır. Theodoros'un her zaman imparatora sadık kalmasına rağmen, Melnik ve Strumika askeri üslerine kumanda eden iki oğlu, asiler safına geçer. Bunun üzerine Ioannes bizzat yola çıkarak kızını verdiği Sırp Kralı Stephan Deçanski'den yardım ister.

Sırp kralı ile ittifak sağlasa, belki de imparatorluk yeni ve ciddi bir tehlikeyle yüz yüze kalacak ve bu sayede büyükbaba ve torun kendi çekişmelerine ara verip düşmana karşı birleşeceklerdir. Ancak Ioannes Palaiologos, Üsküp'e vardıktan hemen sonra, beklenmedik şekilde ve aniden ölür. Tehlike savuşturulmuştur. 1327 yılı sonbaharında da yedi yıldan kısa süre içinde üçüncü defa iç savaş patlak verir. Bu sefer sadece iki imparator savaşmaz. Genç karısı ne de olsa imparatorun büyük yeğeni olan Stephan Deçanski, II. Andronikos'a destek vereceğini açıklar. Diğer yandan, Todor Svetoslav'ın dul karısı ve III. Andronikos'un kız kardeşi Theodora ile evlenebilmek için, Stephan'ın kız kardeşi olan ilk karısını boşayan Bulgar Çarı Mikhael Şişman yeni eniştesiyle ittifak yapmaya karar verir. Her zamanki gibi, ciddi bir çatışma olmaz. Buna gerek de kalmaz. Zira geçmişte çok faydasını gördüğü vaat ve bağışlara devam eden genç Andronikos, gittiği her yerde coşkuyla karşılanır. 1328 yılı Ocak ayında Ioannes Kantakuzenos'la birlikte gittiği Selanik'te *basileios* sıfatıyla şerefine muhteşem bir karşılama töreni yapılır. Trakya ve Makedonya'daki önemli şehir ve kalelerin hemen hemen hepsi de destek mesajları gönderir.

Bu arada genç imparator sessizce ve yavaş yavaş, bahar yağmurları sona erdiğinde başkente doğru ilerleme planları yapmaktadır. Ancak daha buna fırsat kalmadan nahoş haberler gelir. Bulgar çarı taraf değiştirmeye karar vermiş ve Konstantinopolis'in

[151] Aslında Bursa'yı Osman Bey'in oğlu Orhan alır. Osman Bey yeni başkenti göremeden aynı sene ölür. Ancak oğlu onun naaşını Bursa'ya getirir. Erken Osmanlı Dönemi padişahlarına ait tüm türbeler de Bursa'dadır.

savunması için üç bin Bulgar atlısı göndermiştir. Andronikos daha fazla beklemez. Bir öncü birliğiyle derhal Doğu'ya doğru yola çıkar ve Bulgarların yolunu kesmeyi başarır. Komutanlarını, efendisinin daha bir yıl önce imzaladığı bir antlaşmayı ihlal ettiği gerekçesiyle geri dönmeye ikna eder. Sonra da çara öfkeli bir mesaj göndererek, ona yükümlülüklerini hatırlatır ve ordusunun geri kalanını beklemeye başlar.

Bulgarların geri dönüşü, yaşlı Andronikos'un 1328 baharında başına gelen tek felaket değildir. Venedik ve Cenevizliler eski hilelerine tekrar başlamış ve Bizans halkının sıkıntılarına hiç aldırmadan Konstantinopolis ve sularını savaş alanı olarak kullanmaya devam etmişlerdir. Nisan ayı boyunca kırk gemilik bir Venedik filosu Galata ve Boğaz'ın girişini ablukaya alarak, şehir sakinlerini kıtlığın eşiğine getirir. Muhalif orduların Trakya'nın verimli arazilerini çiğnediği iç savaş yıllarında, yerel çiftçilik imkânsız hale gelmiş ve batı bölgelerinden karayoluyla gelen yiyecek sevkıyatı kesintiye uğramıştır. Artık deniz yolu bile kullanılamamaya başlamıştır. Kısıtlı miktardaki yiyecek için, bütçesi çoktan sıfırı tüketmiş, ağır vergiler altında ezilen halkın ödeyemeyeceği fahiş fiyatlar talep edilmektedir. Yaşlı imparator gün geçtikçe gözden düşmekte, hâkimiyetini kaybetmektedir.

Bu şartlar altında şehri ele geçiren torunu hemen hemen hiç direnişle karşılaşmaz. 23 Mayıs 1328 günü akşamüstü Andronikos ve Ioannes Kantakuzenos kuşatma merdivenlerini taşıyan yirmi dört kişilik bir gücün başında Romanos Kapısı'nın (Topkapı) karşısındaki büyük kulenin altına sokulurlar. Şehrin içindeki yandaşları aşağıya halatlar sarkıtır, merdivenler yerleştirilir ve birkaç dakika içinde genç imparatorun adamları yukarı tırmanıp kapıları açarlar. Kimse ölmez, sadece biraz yağma olur ve kimse zarar görmez. Derin uykusundan uyanan yaşlı Andronikos, dehşete kapılır. Ancak korkuları boşa çıkar. Kendisinden sadece tahttan el çektiğini beyan eden bir belge imzalaması istenir. Eğer bu şartı yerine getirirse, imparator sıfatını ve nişanlarını kullanmaya ve eğer isterse, Blakhernai Sarayı'nda yaşamaya devam edebilecektir. Bu arada Esaias adındaki patriği serbest bırakmak üzere bir heyet gönderilir. Zira bir sene önce Esaias II. Andronikos'un torununu aforoz etmesi emrine karşı çıktığı için, Mangana Manastırı'na kapatılmıştır. Gregoras, Esaias'ın saraya gelişi esnasında, ona sadece önde gelen din adamları değil, müzisyenler, komedyenler ve dansözlerden oluşan bir topluluğun da eşlik ettiğinden bahseder. İçlerinden birisi onu o kadar güldürmüştür ki, neredeyse atından düşecek hale gelmiştir.

Yaşlı imparator dışında (büyük ihtimalle, makamının gereklerini yerine getiremediği hâlde belli sorumlulukları sürdürme hakkını elinde tuttuğu için halinden memnundur) bu darbeden ciddi anlamda zarar gören tek kişi *Megas Logothetes* Theodoros Metokhites'tir. Başka bir günah keçisi bulunamadığı için efendisinin hataları ve talihsizliklerinin sorumluluğu bu hassas bilge adama yüklenir. Mal varlığının büyük kısmına el konulur, evi yağmalanır ve yakılıp yıkılır. Önce sürgüne gönderilse de, sonradan, birkaç yıl önce bizzat kendi cebinden ödeyerek restore ettirdiği Khora

Kilisesi'ne dönmesine izin verilir.[152] Metokhites ölüm tarihi olan 1332 yılına kadar Blakhernai'nin hemen yanıbaşında yer alan bu kilisede yaşamaya devam etmiştir.

II. Andronikos'tan bir ay daha uzun yaşar. Yaşlı imparator tahttan el çektikten sonra iki yıl daha Konstantinopolis'te kalır ve sonrasında o da bir manastıra gönderilerek Antonios adını alır. 13 Şubat 1332 günü Sırp Kralı Stephan Milutin'in dul karısı olan kızı Simonis'le birlikte akşam yemeği yedikten sonra, masadan kalkarken ölür. Öldüğünde yetmiş üç yaşındadır ve neredeyse yarım asra yakın süre hüküm sürmüştür. Bin yıllık tarihi boyunca Bizans güçlü ve kararlı bir yöneticiye bu kadar şiddetle nadiren ihtiyaç duymuş, ancak bir o kadar nadiren de böylesine zayıfına denk gelmiştir. II. Andronikos daha az dindar olup da biraz daha iyi bir diplomat olsa, olayları akışına bırakmak yerine ipleri ele alsa, babasının diplomasi ustalığı, oğlunun cesareti ve torununun enerjisinin yarısına sahip olsa, Katalanların gelişi ve Selçuklu Sultanlığı'nın çöküşünü lehine çevirebilecek ve belki de imparatorluğunun hızla gerilemesine dur diyebilecektir. İleri görüşlü olmadığı gibi, açık politik hedeflerden yoksun olması nedeniyle bir felaketten diğerine sürüklenmiş ve nihayet III. Andronikos (tüm hatalarına rağmen ne istediğini bilen ve onun için savaşmaya hazır biridir) tarafından yumuşak ama kararlı bir hareketle tahttan uzaklaştırılmıştır. Manasız vergiler altında ezilip yarı aç hâlde yaşayan talihsiz halkı ise, onun ölümüne ancak sevinmiştir.

III. Andronikos otuz bir yaşındadır. Geçen on yılda biraz olsun olgunlaşmıştır. Gerçi bin avcısı, bin tazısı ve bin şahiniyle av zevkini biraz abartmıştır. Ayrıca aynı zamanda Savoy Kontu V. Amadeus'un kızı olan ikinci karısı Anne'nin İtalyan dostları sayesinde Bizans saray çevresine tekrar sokulan[153] atlı mızrak dövüşü sporuna olan düşkünlüğü de halk arasında pek kabul görmemektedir. Yine de gençliğindeki taşkınlıklarının çoğunu geride bırakmıştır ve sorumsuz ve düşüncesiz davranışlarına rağmen (yerine getiremeyeceği sözler verme zayıflığından asla vazgeçmemiştir) korkusuz bir asker ve genel anlamda adil bir hükümdar olacaktır. En azından büyükbabasından katbekat daha iyidir.

Ancak her şeyden önce şanslıdır. On üç yıllık hâkimiyet süresince hem politik hem de askeri alanda inanılmaz derecede yetenekli olan ve daha da önemlisi ona sonuna kadar sadakat gösteren bir sağ kolu vardır. Ioannes Kantakuzenos arkadaşı ve danışmanı olmaktan öte, ilham perisidir. Son isyana rehberlik ettiği gibi, bu isyan başarı kazandıktan sonra da imparatorluk meselelerini üstlenmiştir. Bütün unvanları (hatta son derece müteşekkir olan Andronikos tarafından önerilen kral naibi ve ortak imparator sıfatlarını da) reddeder ve sadece orduların başkomutanı memuriyetini ka-

[152] Bugünkü adıyla Kariye Müzesi mozaikleri ve freskleri ile İstanbul'un görülecek yerler listesinin başında gelmektedir. Müzede kiliseyi İsa'ya sunarken resmedilen Theodoros'un da bir mozaiği vardır. Güney şapelinin apsisinde yer alan *Anastasis* (cehenneme iniş ya da diriliş) freski belki de Hıristiyan sanatının en muhteşem sanat eseridir.

[153] Hatırlanacağı üzere Bizans sporlarıyla hiç alakası olmayan bu oyunlara Manuel Komnenos da ilgi göstermişti. Bkz. s. 126.

bullenir. Ancak Konstantinopolis'teki herkes gerçek yetkinin kimin elinde olduğunu gayet iyi bilmektedir.

Yine de hâkimiyetinin ilk önemli adımını büyük ihtimalle Kantakuzenos değil, bizzat Andronikos atmıştır. Tebaası gibi o da, yasal düzenin son derece yozlaşmış olduğunun farkındadır. Daha önce de Ioannes Kantakuzenos ve Syrgiannes Palaiologos'un kolayca kendilerine valilik satın aldıklarını görmüştük. Dürüstlüğü ile herkesin saygısını kazanan ve ahlak ilminden son derece iyi anlayan Metokhites bile yüksek devlet memurluklarını hiç düşünmeden alıp satmıştır. II. Andronikos otuz yıl öncesinde bu problemi çözmeye çalışmış, ancak her zamanki gibi başarı sağlayamamıştır. Torunu ise tek başına tahta geçişinin üstünden bir yıl bile geçmeden işe yeni tayinlerle başlar. 1329 yılında adına "Romalıların Evrensel Hâkimleri" dediği yeni bir hâkimler kurulu oluşturur. İki din adamı iki de laik memurdan bir araya gelen bu kurul, imparatorluğun her yerinde kanunlara yön vererek, özellikle devletin yüksek makamlarında yozlaşma ve vergi kaçırma işlerini kontrol edecek bir Yargıtay Başkanlığı gibi çalışacaktır. Uzak bölgelere de benzer sorumluluklar üstlenen yerel hâkimler gönderilir. Kabul etmek gerekir ki, bu düzen tam başarı kazanmaz. İyice yer etmiş yozlaşmanın kökünü kurutmak çok zordur. 1337 yılında Ayasofya'da kurulan imparator ve patriğin birlikte başkanlık ettiği özel bir mahkeme, bu hâkimlerden üçünü bizzat rüşvet almaktan suçlu bulur ve görevlerinden azlederek sürgüne yollar. Ancak yerlerine derhal yenileri atanır ve bu düzen İmparatorluk çökünceye kadar devam ettirilir.

Uluslar arası platformda Andronikos'un yeni yatıştırma politikası hemen sonuç vermeye başlar. Yaptığı darbeden bir ay sonra Bulgar Çarı Mikhael Şişman Trakya'yı tekrar işgal eder. Bunun üzerine Andronikos da bir Bulgar kalesini ele geçirerek misilleme yapar. İki ay sonra Mikhael tekrar aynı şeyi yapmaya teşebbüs ettiğinde, karşısında bir Bizans ordusu bulur. Sonuçta bir barış antlaşması yapılır ve gelecek iki yıl boyunca hiçbir saldırıda bulunulmaması karara bağlanır. Bulgar ordusu 1330 yılında Sırp Kralı Stephan Deçanski'nin ordusu tarafından Velbuzd'da (Köstendil) tamamen yerle bir edilmese, belki de bu antlaşma daha uzun yıllar sürecektir. Çar bu savaşta ölümcül bir yara alır ve kısa süre sonra esir alındığı yerde ölür. Stephan yeğeni Ivan Stephan'ı[154] Bulgar tahtına geçirince, zavallı Theodora kaçarak canını zor kurtarır.

Andronikos'a ise kardeşinin talihsizliği ilaç gibi gelir. Zira bu sayede Bulgaristan meselelerine karışmak için mazeret ayağına gelmiştir. Şerefini kurtarma gerekçesiyle Karadeniz kıyısındaki Mesembria (Nişabur) ve Ankhialos (Ahyolu) limanlarını ele geçirir. Büyükbabasının yaklaşık çeyrek asır önce başka birkaç kale ile birlikte Bulgarlara bıraktığı bu limanlar, imparatorluk sınırlarını teşkil etmektedir. Ancak her iki Slav devletinde de çıkan saray ayaklanmaları yüzünden elinde fazla süre tutmasına fırsat kalmaz. Bulgaristan'da Ivan Stephan ve annesi Anna kovularak yerlerine Şişman'ın ye-

[154] Ivan Stephan, Deçanski'nin kız kardeşi Anna'nın oğludur. Mikhael Şişman Andronikos'un kız kardeşi Theodora'yla evlenmek için ilk karısı Anna'yı boşamıştır.

ğeni Ivan Alexander getirilir. Sırbistan'da ise zaferini olması gerektiği gibi sürdüremediği gerekçesiyle, Deçanski bir grup asil tarafından öldürülür ve onun yerine de oğlu Stephan Duşan geçer. Sonra da iki yeni yönetici ittifak yapar ve bunu Stephan Duşan ve Ivan Alexander'ın kız kardeşi Helene'nin evliliğiyle pekiştirirler. Ardından Makedonya'daki Sırplar ve Trakya'daki Bulgarlar elele verip ortak düşlerini - *basileios*u devirip Konstantinopolis'te büyük bir Sırp İmparatorluğu kurmak - gerçekleştirmeye koyulurlar. Ivan Alexander kısa süre önce fethedilen limanları kolayca geri alırken, Stephan güney yönünden Bizans topraklarına girmeye çalışır. Ancak imparatorluğun bu bölgedeki sorunlarının ve özellikle de 1334 yılında Syrgiannes Palaiologos'un saf değiştirip Sırp tarafına geçmesinin de işlerini kolaylaştırdığını hatırlatmakta fayda vardır.

Syrgiannes'in karakterini anlamak zordur. Anne tarafından aristokrat bir aileden gelmektedir (baba tarafından melezdir) ve imparator ile Kantakuzenos'un en yakın arkadaşıdır. Çok zekidir ve çok da çekici olduğu anlaşılmaktadır. Ne var ki, sadakat nedir bilmez. İç savaş döneminde de efendisine ihanet etmiş ve hiç utanmadan II. Andronikos tarafına geçmiştir. Hemen ardından yaşlı imparatoru öldürmek üzere planlanan bir komploya karışmış ve ömür boyu hapse mahkûm edilmiştir. Ancak bize anlatıldığına göre, özellikle Ioannes Kantakuzenos'un ısrarı üzerine yeni imparator tarafından resmen affedilip şaşırtıcı bir şekilde Selanik Valiliği'ne atanmıştır. Yeni görevine başlar başlamaz da sorun çıkarmaya başlamış, Kantakuzenos'a karşı entrikalar çevirip kocasının ölümünden sonra şehre yerleşen, İmparatorun annesi Rita Maria'nın gözüne girmiş ve hatta Rita Maria sonunda onu evlat edinmiştir. 1333 yılında annenin ölümü üzerine, hiç vakit kaybetmeden imparatora karşı komplo hazırlıklarına girişmiştir. Stephan Duşan'la temasa geçip geçmediğini bilmiyoruz. Ancak Selanik Sırp sınırına çok yakın olduğu için, Andronikos işi şansa bırakmaz. Syrgiannes gözaltına alınıp davası için başkente getirilir. Ancak daha mahkemesi başlamadan bir şekilde, önce Haliç'ten Galata'ya sonra da Euboia ve Thessalia üzerinden Sırbistan'a kaçmayı başarır. Doğal olarak Stephan Duşan ona kucak açar ve emrine bir ordu verir. Syrgiannes bu orduyla 1334 yılı baharında Kastoria ve civardaki bazı kaleleri ele geçirir.

İmparator ve Ioannes Kantakuzenos Syrgiannes meselesini kökünden çözümlemek üzere derhal Makedonya'ya doğru yola çıkarlar. Ancak alelacele topladıkları ordunun amacına hizmet edip etmeyeceğinden şüphe duydukları için, daha dolambaçlı bir hileye başvururlar. Kıdemli memurlardan Sphrantzes Palaiologos[155] adında birini seçerek, ona bir plan önerirler. Buna göre Sphrantzes, Selanik çevresindeki birkaç küçük kasabanın yerel valiliğine atanacaktır. Planlarına göre Syrgiannes onu kendi tarafına çekmeye çalışacağından oltaya takılacaktır. Sphrantzes ise onun bu çabalarına

[155] Soyadı kesin değildir. Ioannes Kantakuzenos ondan sadece adıyla bahseder ve senatonun kıdemli bir üyesi olmasına rağmen, kökeninin sıradan olduğunu ekler.

karşılık vererek güvenini kazanacaktır. Sonrasında da Syrgiannes'i kolayca tutuklayıp cezasını çekmek üzere imparatora teslim edecektir.

Her şey planlandığı gibi yürür. Sadece Sphrantzes son anda çizmeyi aşarak, Syrgiannes'i tutuklamak yerine oracıkta öldürüverir. Bu itaatsizliğinden dolayı azar işitir ancak çok geçmeden yüklü bir maaş zammıyla *megas stratopedarkhes*[156] rütbesine terfi ettirilir. İmparator bu işten kolay sıyrılmıştır. Bir ya da iki ay sonra, 1334 yılı Ağustos ayında Stephan Duşan'la Selanik yakınında yer alan sınırda buluşur ve Macaristan'a karşı Bizans yardımı karşılığında, Syrgiannes'in aldığı toprakların İmparatorluğa geri verilmesi kararlaştırılır.

Andronikos'un onlara ihtiyacı vardır. Zira Stephan son iki yılda fethedilen tüm toprakların (ki bunlar arasında Ohri, Pirlepe, Ustrumca ve hatta Vodena da vardır) geri verilmeyeceğini açıkça ifade eder. Böylece Makedonya'nın büyük bölümü elden çıkar. Nihai çöküş başlamıştır.

Anadolu'da bu süreç daha da hızlı gelişir. 1329 yılı Mayıs ayı sonunda Orhan Bey komutasındaki Osmanlı ordusunun Nikaia'yı ablukaya aldığı haberleri Konstantinopolis'e ulaşınca, imparator ve Ioannes Kantakuzenos dört bin kişilik bir orduyla önce Khalkedon'a (Kadıköy) gelip Marmara sahili boyunca güneydoğu yönünde ilerlemeye devam ederler. İlerleyişlerinin üçüncü sabahında Osmanlı ordusunun küçük Pelekanon[157*] köyü tepelerinde kamp kurmuş olduğunu öğrenirler. Stratejik açıdan çok daha iyi konuşlanmış olmaları bir yana, sayıca da iki kat fazladırlar. Ancak savaş meclisi kısa bir toplantı yapar ve Orhan Bey'in ovaya inmesi halinde kalıp savaşmaya karar verirler. Orhan Bey aşağı iner ve 10 Haziran günü savaş başlar. Yakıcı güneş altında savaş tüm gün devam eder ve akşam olduğunda başlıca iki Osmanlı saldırısını savuşturmayı başaran Bizans ordusu daha avantajlı durumdadır. Ancak çok zayiat vermişlerdir. Ayrıca ordusunun bir bölümünü kasten geride tutan Orhan Bey'in ertesi gün saldırıya onlarla devam edeceğini tahmin etmektedirler. Bu nedenle Kantakuzenos şafak söker sökmez, tedbirli ve temkinli bir şekilde geri çekilmeyi önerir.

Öyle de yaparlar. Ancak bazı genç ve tecrübesiz askerler Türk okçularının sürekli tacizine karşı koymakta zorlanır ve onları uzaklaştırmak isterken de safları bozarlar. Bu hareketin ne kadar tehlike yaratacağını gayet iyi bilen Kantakuzenos dörtnala onların peşine düşer. Bir ya da iki dakika sonra onu fark etmeyen Andronikos da aynı şeyi yapar. Korktukları başına gelmiş ve delikanlıların etrafı çevrilmiştir. Çıkan çatışmada imparator kalçasından yaralanır. Ordunun esas kısmını toplamayı başarır (kan içinde

[156] 14. yüzyıla ait bir tören kitabına göre, bu rütbe sahibi ordu levazımından sorumludur. Ancak çoğu defa sadece bir şeref payesi olarak kullanıldığı anlaşılmaktadır.

[157*] Yazar Pelekanon'u bugünkü Manyas olarak tanımlamıştır, ancak bu lokalizasyon ihtimal dışı görünmektedir. Genel görüş Pelekanon'un Darıca-Eskihisar arasında yer aldığı yönündedir (ç. n.)

kalan atı vardığında can verir) ve ertesi gün bir sedye üzerinde Konstantinopolis'e getirilir. Yarası önemsizdir, ancak onun sedye üzerinde taşındığını gören askerler öldüğünü zannedip paniğe kapılırlar. Ioannes Kantakuzenos onları güçbelâ ikna eder (o da canını zor kurtarmıştır) ve peşlerine düşen Osmanlılarla Philokrene (Bayramoğlu) surları dışında yeniden çarpışabilmek için tam zamanında tekrar hizaya getirir.

Pelekanon Savaşı bir Bizans imparatoru ve Osmanlı beyi arasındaki ilk şahsi karşılaşmadır. Sonuç Malazgirt kadar yıkıcı olmasa da, artık Türklerin Anadolu'daki ilerleyişinin önüne geçilemeyeceği açık seçik belli olmuştur. İspatı da uzun sürmez. Sadece yetmiş yıl öncesinde imparatorluğun başkenti olan Nikaia (İznik) 2 Mart 1331 tarihinde düşer, altı yıl sonra onu Nikomedia (İzmit) izler. İmparatorluğun Asya'daki topraklarından (bir ya da iki Ege adası dışında, geriye sadece Osmanlıların henüz fethetmeye tenezzül etmediği Philadelphia (Alaşehir) ya da Herakleia Pontike (Karadeniz Ereğlisi) gibi izole kasabalar kalmıştır. Ancak bunların hiçbiri stratejik öneme sahip değildir ve ele geçirilmeleri de an meselesidir. Bu arada Marmara Denizi'nin tüm Asya kıyısını fetheden Orhan Bey, bu sayede deniz gücünü kuracak ve Avrupa kıyılarını sürekli saldırılarıyla taciz etmeye başlayacaktır.

Güney ve batı cephesinde Andronikos'un yüreğine biraz olsun su serpen üç gelişme vardır. Birincisi Türklerle diplomatik ilişkiler başlatılmıştır. 1333 yılında kuşatma altındaki İzmit'e cesaret verme bahanesiyle, Orhan Bey'le görüşür ve Asya'daki Bizans topraklarına dokunmaması kaydıyla ona yıllık haraç ödemeyi önerir. İkincisi, halk arasında yaygın olan yarı deli ve fanatik barbar imajının aksine, tıpkı babası Osman gibi, Orhan da medeni ve aklı başında bir adamdır. Toprakları işgal edilen Hıristiyanlara hiçbir surette İslamı kabul ettirmeye çalışmamış, direniş gösterenlere de misilleme yapmaya kalkışmamıştır. İznik'i fethettikten sonra şehri terk etmek isteyenlerin ikonaları ve kutsal emanetleriyle birlikte gidebileceklerini söylemiştir. (Çok az sayıda kişi bu teklife karşılık verir). Tıpkı ölen babasının da ona vasiyet ettiği gibi, adalet ve ilim yolundan ayrılmadan, farklı inanç ve ırka sahip tüm halkları kucaklamayı kendine ilke edinmiştir. İslam'a dönme ve fetih ikinci planda gelmektedir, her şeyin zamanı vardır. Ve zamanın da kendi lehine işlediğini gayet iyi bilmektedir.

Ferahlatıcı bir üçüncü faktör ise, Ege'deki Bizans hâkimiyetinin biraz güçlenmesidir. Andronikos tahta geçtiği andan itibaren donanmayı elden geçirme çalışmalarına hız vermiş ve birkaç yıl içinde Bizans gemileri Ege adalarında varlıklarını hissettirmeye başlamışlardır. Büyük olasılıkla bu sayede Khios (Sakız) 1329 yılında, son çeyrek asırda adaya hâkim olan Cenevizli Zaccaria ailesine karşı ayaklanmış ve tekrar Bizans hâkimiyetine geçmiştir. İmparatorun Sakız'dan yola çıkıp Smyrna (İzmir) Koyu'nun hemen girişinde yer alan Phokaia (Foça)[158] ile bir ittifak antlaşması imzalaması da önemli bir gelişmedir. Maalesef Cenevizliler Doğu Akdeniz'de sözü geçen tek Batı

[158] Phokaia 1307 ve 1308 yıllarında Katalanlar tarafından yağmalanmıştır. Bunlara Kutsal Haç'ın bir parçası, Meryem'in Aziz Yuhanna için dikmiş olduğu bir gömlek ve Yuhanna'nın kendi eliyle kaleme aldığı Vahiy Kitabı da dahildir.

gücü değildir. Rodos'taki St. Jean şövalyeleri, Venedikliler, Kıbrıs'ta Lüzinyanlar[159] ve Zaccaria gibi başka ailelerin hepsi (bazıları Dördüncü Haçlı Seferi'nden beri kendilerine mal ettikleri bir adada yaşamaktadırlar) kendi çıkarları peşindedir. Ancak hepsinin ortak bir isteği vardır. O da bölgeyi Türk yağmalarından korumaktır.

Bu nedenle, öncelikle Müslüman korsanlarla uğraşmak, ardından da Anadolu'yu geçip Kutsal Topraklar'a ilerlemek amacına hizmet edecek, tam teşekküllü bir Haçlı seferi düzenlenmesi fikrinin ortaya atılmasına (ve de Avignon'daki[160] Papa XXII. Ioannes tarafından büyük destek görmesine) şaşmamak gerekir. Ancak burada başka bir sorun ortaya çıkmaktadır. O da bu planda Bizans'ın ne rol oynayacağıdır. Seferin en hararetli taraftarları olan Venedikliler ve Şövalyeler katılımlarına sıcak bakar, ancak papa taviz vermez. İmparatorluk hizipçilik yapmaya devam ettikçe, bu birliğe katılamayacaktır.

Aynı terane devam etmektedir. Lyon Konseyi'ni izleyen felakete rağmen, papalık bu hizip hareketine bir hamlede son verilemeyeceği gerçeğini halen kabullenememektedir. III. Andronikos da büyük ihtimalle birliğe karşı çıkmayacak, ancak büyükbabasının yaptığı hataya düşerek, zorla kabul ettirmeye de çalışmayacaktır. İşin gerçeği papanın ne düşündüğü onu pek ilgilendirmez. Haçlı seferlerine inanmamaktadır. Halkı da bu girişimlere asla onay vermemiştir ve zaman onları haklı çıkarmıştır. Başkenti ve imparatorluğunu, Batı uluslarının hiç sevmediğini gayet iyi bilmektedir. Onun için Cenevizliler Türklerden çok daha tehlikelidir. Khios'u kaybetmelerinin üstünden altı yıl geçtikten sonra, 1335 yılı sonbaharı sonunda Lesbos'u (Midilli) alarak misilleme yapmışlardır. Andronikos buna karşılık derhal Galata güçlerinin tahrip edilmesi emrini vermiş ve sonrasında yanına Ioannes Kantakuzenos'u da alarak Aydınoğlu Umur Paşa ile bir ittifak yapmak üzere Ege'ye yelken açmıştır.

"Allah'ın Aslanı" lakabıyla anılan Umur Bey Türk edebiyatının en büyük destanlarından birine konu olmuş gerçek bir gazidir.[161] Tüm hayatını Ege adalarındaki Hıristiyanları (özellikle de Cenevizliler, Venedikliler ve St. Jean şövalyelerini) taciz etmekle geçirmiş, hatta 1332 ve 1333 yıllarında Euboia ve Yunan ana karasına kadar ilerlemiştir. Özellikle de Cenevizlilere hiç tahammülü olmadığından Bizans teklifini memnuniyetle kabul eder. Sonuçta bir Bizans ve Türk birleşik donanması 1336 yılında Midilli'yi geri alır. İlerde göreceğimiz gibi Umur Bey, Avrupa savaş seferlerinde kullanması için imparatora çok sayıda eğitimli asker de verecektir. Bu görüşmeler ittifak ötesine taşınır ve Umur Bey ve Ioannes Kantakuzenos arasında ömür boyu sürecek bir dostluk başlar. Bu dostluğun ne kadar önemli olduğu ancak gelecek yıllarda anlaşılacaktır.

Andronikos ve Kantakuzenos'un kaydettiği en önemli toprak kazancı (ki o da kısa

---

[159] Üçüncü Haçlı Seferi'ne gelirken Aslan Yürekli Richard (Rişar) Kıbrıs'ı almış ve önce tapınak şövalyelerine sonra da 1192 yılında Fransız Lüzinyan hanedanına vermiştir.

[160] Papalık 1307 yılında merkezini Avignon'a taşımıştır ve yetmiş yıl boyunca da orada kalacaktır.

[161] *Düsturname-i Enveri* adlı bu eser 1460'larda kaleme alınmıştır.

sürer) Thessalia ve Epiros'tadır. Daha 1318 yılında, bu iki Bizans devletinin hüküm süren hanedan temsilcileri birbiri ardına ölür. Thessalialı II. Ioannes bahsetmeye değer biri değildir, Epiroslu Tommaso ise (daha önce gördüğümüz gibi)[162] yeğeni Nikola Orsini tarafından öldürülmüştü. Sonrasında da Orsini onun hem tahtındaki hem de dul karısı, III. Andronikos'un kız kardeşi Anna'nın yatağındaki yerini alır. Ioannes'in ölümünün ardından Thessalia parçalanır ve çoğu da Katalanlar, Venedikliler ve çeşitli yerel baronlar arasında paylaşılır. Sadece kuzeybatı ucunda Trikkala ve Kastoria arasındaki oldukça küçük bir köşe Stephanos Gabrielopulos Melissenos adında biri tarafından idare edilir. Büyük ihtimalle *sebastokrator* olduktan sonra, bu bölge imparator tarafından ona emanet edilmiştir. Ancak 1333 yılında o da ölünce, bu bölgede de anarşi başlar. Durum, şansa o dönemde Makedonya'da bulunan imparator ve Selanik Valisi Mikhael Monomakhos tarafından tekrar yoluna koyulur. Her ikisi de ordularıyla birlikte derhal tehdit altındaki bölgeye gelir ve erkek kardeşi Nikola'yı 1323 yılında öldüren Epiros Despotu Giovanni Orsini'yi kovarak, güneyde Katalan sınırına kadar olan bölgede tekrar Bizans hâkimiyetini kurarlar.

Thessalia tekrar Bizans'a dönünce, onu Epiros'un izlemesi de an meselesidir. Orsini ailesi asla kabul görmemiş, bitmek bilmez iç çekişmelere dış saldırılar da eklenince, bir zamanların şaşaalı despotluğu çökme noktasına gelmiştir. Arta'daki güçlü Bizans yanlısı grubun içinde, despotun karısı Anna da vardır.[163] Anna 1335 yılındaki olaylardan cesaret alarak kocasını öldürür (bu on yedi yıl içinde bir Orsini'nin başka bir Orsini tarafından öldürüldüğü üçüncü cinayettir) ve yedi yaşındaki oğlu Nikephoros adına yönetimi üstlenir. İki yıl sonra imparator bir Arnavut isyanını bastırmak üzere bölgeye geldiğinde, bulunduğu yer olan Berat'a bir heyet göndererek, onun hâkimiyetine girmek kaydıyla, oğlu Nikephoros ile birlikte Epiros'u yönetmeye devam etme önerisinde bulunur. Ancak Andronikos için bu sözkonusu bile olamaz. Epiros 130 yıl boyunca bağımsız bir despotluk olmuştur ve bundan sonra da doğrudan kendisine rapor edecek bir imparatorluk valisi tarafından yönetilecektir. Hemen oracıkta bu göreve en yakın dostu ve silah arkadaşlarından biri olan *Protostrator* Theodoros Synadenos'u atar. Synadenos dokuz yıl önce büyükbabasına karşı yapılan darbenin elebaşlarından da biridir. Anna, oğlu ve iki küçük kızına ölene dek rahatça yaşamaları için Selanik'te yer gösterilir.

Bizans tarihinde çoğu zaman olduğu gibi, her şey planlandığı gibi yürümez. Küçük Nikephoros aniden ortadan kaybolur ve bazı Epiroslu asiller tarafından kaçırıldığı anlaşılır. Bu kişiler büyük ihtimalle Batı güçlerinin çöküşüyle, bağımsız despotluğun devamından çıkar sağlayacaklardır. Nikephoros İtalya'ya götürülür ve unvan itibarıyla Konstantinopolis'in Latin İmparatoriçesi olan Taranto Prensesi Catherine de

[162] Bkz. s. 242 dipnot 150.

[163] Rum asıllı Anna, bölgedeki Bizans kumandanlarından Andronikos Palaiologos'un (İmparator değil) kızıdır.

Valois'in[164] sarayına teslim edilir. Orada 1338 yılı sonbaharına kadar kaldıktan sonra, Catherine onu Akhaia'daki (kocası Philip'in hâkimiyeti altındadır) evine götürür ve Epiros'ta Bizans'a karşı çıkarılması planlanan isyanda kukla olarak kullanır. Kısa zamanda da başarılı olur. Vali Theodoros Synadenos tutuklanır ve hapse atılır. 1339 yılı başında Nikephoros resmen Epiros'a döner ve sahildeki Thomokastron kalesine yerleşir.

Ancak isyan uzun ömürlü olmaz. Arta, Ioannina (Yanya) ve başka birkaç kasaba dışında istendiği gibi yayılım göstermez. 1340 yılında imparator her zaman olduğu gibi yanında Ioannes Kantakuzenos ile çıkagelir. Arta başarıyla kuşatılır ve sene sona ermeden genel bir af çıkarılarak Synadenos serbest bırakılır. Sonrasında Kantakuzenos Thomokastron'a gelir ve sahilde bekleyen Anjou donanmasının varlığına rağmen, Nikephoros'u taleplerinden vazgeçip Selanik'e dönmesi konusunda kolayca ikna eder. Pek anlaşılmaz bir iyi niyet gösterisiyle kendisine *panhypersebastos* unvanı verilir ve Kantakuzenos'un kızı Maria ile evlendirilir. Daha on üç yaşını bile doldurmayan bir çocuk için maceralı bir yıl olmuştur.

1341 baharı başında hâlâ Selanik'teyken imparator kuzeni Irene ile Ioannes Kantakuzenos'un büyük oğlu Matthaios'un düğününü yapar ve böylece iki aile birbirine daha da bağlanır. Çok geçmeden de imparator ve Kantakuzenos yeni bir sorunla boğuşmak üzere Konstantinopolis'e dönerler. Ancak bu sefer kriz sadece Bizans'ta ortaya çıkacak türdendir. Kaynağını da çoğu Athos Dağı'nda (Aynoroz) yaşayan ve Hesykhastlar denilen bir grup Ortodoks münzevi teşkil etmektedir.

Yunanca *hesykhasmos* (isihazm) "kutsal sessizlik" anlamına gelen terim yeni bir kavram değildir. Hıristiyanlığın ortaya çıkışından beri Ortodoks Kilisesi güçlü bir sofuluk geleneğine sahip olmuş ve bu yolu seçen keşişler bütün ömürlerini sessizlik içinde sadece meditasyon yaparak geçirmişlerdir. Derken 1330 yılında Sinalı Gregorios adında Doğu Akdeniz'i dolaşan bir keşiş, belli fiziksel tekniklerle, Tabor Dağı'nda suretinin değişmesi sırasında İsa'nın etrafını çevreleyen kutsal sonsuz ışık hüzmesinin görülebileceği söylentisini çıkarır. Gregorios'un öğretilerinin özellikle büyük kabul gördüğü Kutsal Dağ, Hesykhast hareketin merkezi haline gelir. Ancak aynı zamanda Bizans'ta ezelden beri süregelen dini tartışmayı da tekrar hortlatır. Özellikle de önerilen teknikler (çenenin göğüse değmesi, gözlerin göbeğe odaklanması, nefesin düzene sokulması ve İsa Duası'nın sürekli olarak tekrarlanması[165]) eleştiriye ve hatta dalga geçmeye çok yatkındır.

Hesykhastlara karşı çıkanların başında Barlaam adında Kalabriyalı bir Ortodoks keşiş gelmektedir. Engin bilgisi çok geçmeden Ioannes Kantakuzenos'un dikkatini

[164] Hatırlanacağı gibi Catherine Charles de Valois'in İmparator Baudoin'in torunu olan karısı Catherine de Courtenay'den olmá kızıdır. Kocası Philip de Taranto ise II. Charles de Anjou'nun oğludur.

[165] "Tanrı'nın oğlu Hazreti İsa, bana merhamet et!"

çeker ve ona Konstantinopolis Üniversitesi'nde kadro bulur. Hatta Barlaam 1339 yılında papayı görmek üzere gizlice Avignon'a gönderilir ve ona kiliselerin birleşmesiyle ilgili Bizans görüşünü açıklar. Ancak geri döner dönmez döneminin en büyük âlimi olan Nikephoros Gregoras'la alenen tartışır ve ondan iyi bir dayak yer. Büyük ihtimalle utancını yenmek için de batıl inançtan ibaret gördüğü uygulamalara karşı şiddetli bir kampanya başlatır. Ancak Hesykhastların da *Kutsal Hesykhastları Savunma Üçlüsü* adındaki uzun bildiriyi hazırlayan, Gregorios Palamas adında bir liderleri vardır. Palamas'ın Athos Dağı'ndaki tüm meslektaşları tarafından da onaylanan bu belge zorlu bir kanıt oluşturur ve imparatorun (ki bunlara güçlü bir Hesykhast olan Kantakuzenos da dahildir) meseleyi çözmek üzere bir kilise meclisi kurmak konusunda ikna edilmesinde büyük rol oynar.

Meclis 10 Haziran 1341 günü Ayasofya'da imparatorun başkanlığında toplanır ve bir gün sonra Hesykhastların ezici zaferiyle sona erer. Barlaam ve tüm eserleri lanetlenir. Palamas ve arkadaşları takdire şayan bir iyiniyet örneği göstererek, Barlaam'a kucak açar ve onun davasını savunuşuna övgüler yağdırırlar. Buna karşın önce yaptığı hataları kabullenen Barlaam, sonradan kararı kötü yanından alır ve bağırarak soruşturmanın bir düzmece olduğunu ilan ettikten sonra, itibarı sarsılmış şekilde Kalabriya'ya geri döner. Kantakuzenos'un yazdığına göre orada Ortodoks inancını toptan reddeder ve Roma Kilisesi çatısı altına girerek Gerace Piskoposluğu'na atanır.

Meclis üyeleri evlerine döndükten sonra, imparator yorulduğunu söyler ve dinlenmek üzere Hodegon Manastırı'na[166] çekilir. Ertesi gün de aniden ateşlenir. Dört gün içinde durumu iyice kötüleşir ve 15 Haziran 1341 tarihinde de ölür. Ülkesini akıllıca ve iyi (onu tahttan uzak tutmak için elinden geleni yapan büyükbabasından çok daha iyi) yönetmiştir. Gençliğindeki tutarsız davranışlarına rağmen, enerjik, çalışkan ve ava olan düşkünlüğünün bazen aşırıya kaçması dışında dürüst bir imparator olmuştur. Yasal reformlar ve rüşvete karşı aldığı önlemlerle, sadece bunlara öncelik vermesi değil, büyük kararlılıkla uygulaması sayesinde de halkının güvenini kazanmıştır. Diplomat ve devlet adamından ziyade, daima faal bir asker olmuştur. Hâkimiyeti boyunca Ioannes Kantakuzenos'un yanında olması onun açısından büyük şanstır ve daima onun öğütlerine uymak akıllılığını göstermiştir.

Onun ve haleflerinin en büyük talihsizliği, imparatorluğun çökme aşamasında tahta geçmiş olmaktır. Balkanlar'daki topraklar Bizans askeri gücünden çok Balkan devletlerinin parçalanması nedeniyle elde edilmiş ve çok geçmeden kaybedilmiştir. Zaten Osmanlıların Anadolu'da ele geçirdiği topraklar karşısında da önemsiz kalır. Onun hatası olmayan bu çöküş karşısında çaresiz kalmıştır. Yine de çoğu kişinin hayal bile edemeyeceğinden fazlasını başarmıştır. Onun ve Kantakuzenos'un uyumlu ortaklığı üzgün ve morali bozuk halkın tekrar kendine gelmesini sağlamıştır. Ve bu moral onları, gelecekte bekleyen daha da büyük çalkantılara karşı hazırlıklı hale getirecektir.

---

[166] Bu manastır Ayasofya'nın hemen doğusunda yer almaktaydı.

18
İç Savaş
[1341-1347]

İster cumhuriyet isterse monarşik rejimle yönetilsin, bir ülkenin çöküşüne neden olan en önemli faktör zeki ya da bilge insan eksikliğidir. Bir cumhuriyetin çok sayıda nitelikli vatandaşı ya da monarşinin nitelikli bakanı varsa, talihsizlik eseri uğranılan bu kayıpları çabucak telafi etmek mümkün olur. Ancak eğer bu insanlar yoksa işte o zaman çöküş başlar. Bu nedenle geçmişte içinden çok sayıda parlak insan çıkaran imparatorluk öyle kısır hale gelmiştir ki, günümüz yöneticileri, onları yönettikleri tabakadan üstün kılan tüm vasıflardan yoksundur. Bu durum beni kahrediyor.

Ioannes Kantakuzenos'un İmparatoriçe Anna'nın büyükelçilerine sözleri

Daha III. Andronikos Palaiologos gömülmeden önce, büyük bir hatası iyice aşikâr hale gelir. Yerine kimin geçeceğini tam olarak tayin etmemiştir. İki oğlunun büyüğü olan ve babasının ölümünden üç gün önce dokuzuncu yaşını kutlayan Ioannes'in tahtın vârisi olacağına hiç şüphe yoktur. Ancak Bizans monarşisi teoride babadan oğula geçmez (ancak uygulamada çoğu zaman öyle olmuştur) ve babası da sağlığında onu tahta ortak etme teşebbüsünde bulunmamıştır. Orduların Başkomutanı Ioannes Kantakuzenos tahta geçmeye meraklı değildir. Zamanında da Andronikos'un tahta ortak olma tekliflerini geri çevirmiştir. Küçük prens ve annesi İmparatoriçe Anne de Savoy'a olan sadakatinden de sual olunmaz. Diğer yandan on üç yıl boyunca memleket meselelerine yön vermiştir ve hüküm süren koşullar altında da bu görevi sürdürmeye kararlıdır. Bu nedenle hiç düşünmeden saraya taşınır ve taht yeni sahibine geçinceye kadar asayişin sağlanması için canla başla çalışmaya başlar.

Ancak bu tahmin ettiğinden de zor bir iştir. Ölen imparatora olan yakınlığı büyük kıskançlık yaratır. Andronikos'un sağlığında gizlenen bu durum, şimdi aleni hale gelmiştir. Bu ilişkiyi çekemeyenler arasında belki İmparatoriçe Anne de vardır. Onu Patrik Ioannes Kalekas izler. Evli bir rahip olarak gelecek vaat etmeyen meslek hayatında[167], Kantakuzenos sayesinde önce tamamen formalite icabı Selanik Metropoliti seçilmiş ve sonrasında da patrik olmuştur. Ancak anlaşılan, hırsı minnettarlığının önüne geçer. Andronikos'un sefere çıktığında, onu iki defa kral naibi atadığını belirterek, bu durumda da yine kendinin bu görevi üstlenmesi gerektiği konusunda ısrar eder.

Kantakuzenos zaten bu seferlerde krala eşlik ettiği için kral naibi atanmasının

[167] Ortodoks Kilisesi'nde evli papazlar genelde terfi ettirilmez. Piskoposlar ve önemli diğer memuriyetlere bekâr din adamları getirilir.

imkânsız olduğuna ve şimdiki durumun da öncekilere örnek teşkil etmediğine dikkat çekebilirdi. Ne var ki, o sırada zamanında yine hamilik ettiği Aleksios Apokaukos adında biriyle meşguldür. Soylu sınıfından gelmeyen Apokaukos, Kantakuzenos, Theodoros Synadenos ve Syrgiannes Palaiologos ile birlikte büyükbabası ile olan mücadelesinde III. Andronikos'a destek vermiştir. O zamandan itibaren de Kantakuzenos'un yanında yer alarak ona yardım etmiş ve onun sayesinde zengin olup büyük güç elde etmiştir. Çok kısa süre önce de Kantakuzenos ona şimdiki mevkisini (kaptan-ı derya muadili) bahşetmiş ve bu unvanla yeni inşa edilen bir donanmanın başında Çanakkale Boğazı'nı Türklere karşı savunmuştur. Andronikos'un ölümü üzerine bu işbirliğinden yararlanmak isteyen Apokaukos, hamisini hakkı olan tahta çıkmaya ikna etmeye çalışır. Bu durumda Apokaukos da tıpkı eskiden Andronikos ve Kantakuzenos'un olduğu gibi, yeni imparatorun sağ kolu olma ayrıcalığını elde edecektir.

Ancak Kantakuzenos tavrından ödün vermez. Görevinin seksen yıldır tahtta olan ve üç imparator çıkaran (talihsiz IX. Mikhael de sayılırsa dört) Palaiologos hanedanına hizmet etmek olduğuna inanmıştır. Onun gözünde tahta geçmek onu gasp etmekten başka bir şey değildir. Bu teklife hiç aldırmaması üzerine Apokaukos eski dostuna sırt çevirir ve onu bertaraf etmek için çalışmalara başlar. Bu arada imparatoriçe, patrik ve başkomutan devlet meselelerinin idaresi için geçici bir uzlaşma içine girerler.

Tabii bu işbirliğinin ne kadar süreceği belli değildir. Nitekim aradan bir ay geçtikten sonra, üçlünün üçüncü üyesi olan Kantakuzenos ordusunun başına geçmek zorunda kalır. Komşu devletler açısından bir *basileios*un ölümü sorun çıkarmak için daima ideal ortam yaratmıştır. Hele de boş bir taht daha fazla şey vaat etmektedir. Çok geçmeden Bizans'ın ezeli üç düşmanı saldırıya geçer. Sırplar Selanik'e ilerlemekte, Bulgarlar kuzey sınırına baskı uygulamakta ve Türkler Trakya kıyılarını yağmalamaktadır. Bu üçlü tehdide karşı koymak için asker toplamak zorunda kalan Ioannes Kantakuzenos Temmuz ortasında Konstantinopolis'ten yola çıkar. Şaşılacak derecede de başarı kazanır. Eylül ayında başkente geri döndüğünde asayiş sağlanmış, Stephan Duşan, Ivan Alexander ve Orhan Gazi'yle barış antlaşmaları imzalanmıştır. Üstüne üstlük Mora Yarımadası'ndan gelen bir heyet Akhaia Prensliği'nin imparatorluğa boyun eğdiğini açıklar. Catherine de Valois'in hükümeti, Floransalı bankacı Acciaioli ailesine devretme kararı üzerine yerel baronlar çileden çıkmıştır.

Ioannes Kantakuzenos en çok bu son gelişmeye sevinir. Akhaia tekrar imparatorluk topraklarına katılınca, Güney Yunanistan'daki Katalanlar büyük ihtimalle antlaşma yapmaya yanaşacak ve bu sayede imparatorluk Balkan Yarımadası'nda çok güçlenecektir. Buna rağmen, bu teklif hiç yapılmamış olsa imparatorluk için çok daha hayırlı olacaktır. Çünkü bunu takip eden görüşmeler sonunda, Kantakuzenos 23 Eylül'de ordusuyla Trakya'ya gelmek zorunda kalır ve başkentten ikinci defa ayrıldığında düşmanları saldırıya geçer. Aleksios Apokaukos'un başını çektiği bir grup, içlerinde İmparatoriçe Anne (o zamana kadar Kantakuzenos'un oğlu ve kendisine karşı komplo kurduğuna ikna edilmiştir) patrik ve hatta Kantakuzenos'un kayınpederi Bul-

gar Andronikos Asen de vardır. Orduların başkomutanını halk düşmanı ilan ederler. Çabucak toplanan güruh (Konstantinopolis'te asla zor bir iş olmamıştır) sarayını yerle bir eder. Tüm malı mülkü ya tahrip ya da gasp edilir. Patrik kendini nihayet kral naibi ilan eder, *megas doux* rütbesine yükseltilen Apokaukos ise şehrin başkanı/vali (*eparkhos*) görevine atanır. Bu arada Kantakuzenos'un annesi ve ailesinin diğer üyeleri gözaltına alınır. Onunla yakın ilişkisi olduğu bilinip de henüz kaçamamış olanların peşine düşülür. Bu arada bizzat imparatoriçenin imzasını taşıyan ve Kantakuzenos'u görevinden azledip ordusunu da dağıtmasını emreden bir buyruk, onun Edirne'nin yaklaşık kırk kilometre güneyinde yer alan Didymotikhon'da (Dimoteka) kurduğu kampa gönderilir.

Ancak komplocular fazla ileri gitmiştir. Yaptıkları şey zorbalıktan başka bir şey değildir. Üstelik alçaklık edip imparatorluk için savaşırken onun yokluğundan faydalanmışlardır. Haberciler Didymotikhon'a ulaştığında, bütün ordunun desteklediği Kantakuzenos, 26 Ekim 1341 günü oracıkta *basileios* ilan edilir. Yine isteksiz davranarak, hâlâ taç giymemiş olmasına rağmen tahtın esas vârisinin V. Ioannes olduğu konusunda ısrar eder. Samimi olduğuna da hiç şüphe yoktur. İstese Andronikos'un ölümünden hemen sonra tahta geçebilirdi. Yazdığı tarihçede de (hiç gerek olmamasına rağmen) tahtı neden kabul ettiğini açıklamak zorunluluğu hissettiği birkaç yerden birinde tuhaf bir bölüm vardır. Resmi tayin töreni sırasında, (İmparatoriçe Anne ve V. Ioannes'in isimlerinin kendisi ve karısı Irene'nin isimlerinden önce okunmasını talep ettiğinde), alelacele hazırlanan tören kıyafetlerinin kendisine hiç uymadığından, içine giydiğinin çok dar, üstüne giydiğinin ise en az birkaç beden büyük geldiğinden bahseder.

Ancak ne düşünürse düşünsün, Ioannes Kantakuzenos artık imparatordur ve yüzyıllardan beri ilk defa ordu tarafından geleneksel şekilde *basileios* ilan edilmiştir. Konstantinopolis'te hüküm süren rejim tarafından kabul edilmesi mümkün olmadığından, bunun sadece tek bir açıklaması vardır: İç savaşa kaldığı yerden devam etmek. Atama töreninin üstünden henüz birkaç gün geçer ki, patriğin aforoz haberi gelir. Ve 19 Kasım günü V. Ioannes Ayasofya'da taç giyer. Taraflar savaşa hazırdır.

Ancak çarklar Ioannes Kantakuzenos lehine dönmemektedir. Yıllardan beri hem Konstantinopolis hem de eyaletlerde proleterya ve aristokrat sınıfı iyice birbirinden kopmuştur. Bizans düşmanları amansızca ilerlemeye devam ettiğinden, Konstantinopolis fethedilen ülkelerden gelen mülteci akınlarına uğramış ve yoksul halkın durumu iyice kötüleşmiştir. Diğer yandan hemen hemen hiç vergi ödemeyen ve özellikle son dönemlerde rüşveti adamakıllı ayyuka çıkaran zengin toprak sahiplerine hiç dokunulmamıştır. Giderek fakirleşen imparatorlukta para sadece küçük bir aristokrat zümrenin elinde kalmış, halkın büyük çoğunluğu ise bu haksızlık karşısında kin gütmüştür. Batı toplumlarının çoğunda şehirler ve kasabalar zaman içinde tüccar ve zanaatkârlardan oluşan bir burjuva sınıfı yaratmış ve bu sınıf zengin ve fakir zümre

arasında bir tampon işlevi görmüştür. Bizans İmparatorluğu'nda ise böyle bir sınıf asla oluşmadığından, bu ekonomik kutuplaşma doruğa çıkmıştır. Ayaklanan güruhu başkomutanın mal varlığını yerle bir etmeye yönlendiren Aleksios Apokaukos çok tehlikeli güçleri harekete geçirmiştir. Ioannes'in sarayının talan edilmesi sonucunda fakir halk hayatında görmediği zenginliklerle yüz yüze gelmiştir. Bu talan olaylarından aynı şekilde nasibini alan Ioannes'in annesi ve diğer asilzadelerin altın, gümüş ve değerli mücevheratların yanı sıra çok miktarda yiyecek dağıtmak zorunda kaldığını Apokaukos kendi ağzıyla itiraf etmektedir. Herhalde hayatında ilk defa fakir olduğuna sevinen Apokaukos bütün bu gelişmeleri kendi yararına kullanmış ve bir anda, zengin ve ayrıcalıklı sınıfı temsil eden Ioannes Kantakuzenos'a isyan eden ezilmiş halkın kahramanı haline gelmiştir.

Bu hareket çığ gibi büyür. Ioannes'in atama töreninin ertesi günü Adrianopolis'e (Edirne) ulaşan haber, tıpkı Konstantinopolis'te olduğu gibi ayaklanmaya can atan halk üzerinde beklenen kıvılcım etkisini yaratır. Tahmin edilebileceği gibi şehirdeki aristokratlar Kantakuzenos'un tarafını tutar. Ancak halk derhal onlara karşı ayaklanarak sokaklarda bir yağma ve talan hareketi başlatır. Hemen yakalanamayan asiller canlarını zor kurtarır. Bu arada bir halk birliği, kral naipliği adına şehir yönetimini üstlenir ve Apokaukos da hiç vakit kaybetmeden bu birliği tanıyarak, oğlu Manuel'i resmi temsilcisi olarak Edirne'ye gönderir. Birkaç hafta içinde ayaklanma tüm Trakya'yı sarar ve toprak sahibi sınıf çareyi ya gizlenmekte ya da kaçmakta bulur. Selanik'te olaylar daha da tırmanır. Ioannes'in eski dostu Vali Theodoros Synadenos bir ara gizlice kapıları bile açmayı önerir, ancak buna fırsat kalmadan şehirden sürülür. Zelotlar adı verilen bir politik parti yönetimi ele geçirir ve kendi hükümetini kurarak, onlara karşı gelen herkese karşı bir terör rejimi başlatır. Tekrar ağırlığını koymaya çalışan Apokaukos diğer oğlu Ioannes'i vali unvanıyla gönderse de, Zelotlar onu hiç dikkate almaz ve yedi yıl boyunca Selanik'i bağımsız bir cumhuriyet olarak yönetirler.

Bu arada Ioannes Kantakuzenos herhalde umudunu iyice yitirmiş olmalıdır. Sadece bir ay öncesinde Konstantinopolis'te bütün gücü elinde tutuyor ve birkaç politik düşmanı dışında herkes tarafından saygı görüyordu. Dikkate değer bir askeri ve diplomatik geçmişe sahiptir ve Mora'yı geri alma planları yapmaktadır. Bu sayede Bizans'ı eski günlerine geri götürüp, tarihinde bir dönüm noktası yaratacaktır. Şimdiyse yasal haklarından mahrum bırakılmış, aforoz edilmiş ve uğruna hayatını verdiği imparatorluğun can düşmanı ilan edilmiştir. Evi yerle bir edilmiş, nesi var nesi yoksa yağmalanmış, malı mülküne el konulmuştur. Mallarına el konulduğu gibi, evinden de kovulan annesi öyle kötü muamele görmüştür ki, olanlara dayanamayıp birkaç hafta sonra ölmüştür. Onunla temasa geçmenin tüm varlıklarını kaybetmek bir yana, hapse atılıp öldürülmek anlamına bile geleceğini gayet iyi bilen en yakın arkadaşları, hatta ve hatta sağ kolu Theodoros Synadenos bile onu terk etmiştir. Adı tüm yaşamı boyunca mücadele etmeye çalıştığı, zenginlerin fakirleri sömürdüğü bir sistemin sim-

gesi haline gelmiştir. Gerçi şimdi doğrudan taç giyme töreniyle olmasa bile atama ile imparator olmuştur ama asla taht peşinde koşmamıştır. Tahtı mecburen kabul etmek zorunda kalması, sadakatinden bir nebze olsun ödün vermediği meşru imparatorun gözünde onu karalamaktan başka bir işe yaramamıştır.

Her şeyin ötesinde müttefiğe ihtiyacı vardır. Eski dostu Aydın Emiri Umur Bey'e acele haber gönderir. Ancak Umur Bey çok uzaktadır ve Ioannes Kantakuzenos'un zamanı iyice daralmıştır. Bu nedenle uzun süre düşünüp taşındıktan sonra, Stephan Duşan'a döner. Ancak Stephan'ın her zaman bir imparatorluk düşmanı olduğunun ve bu adımın hiç de hoş karşılanmayacağının bilincinde, Sırbistan'a doğru yola çıkmadan önce adamlarına, peşinden gelip gelmemekte serbest olduklarını söyler. Sadece iki bin kişi toplandığında da pek şaşırmaz. Uzun uzadıya düşünecek hâlde değildir. Ayrıca bundan sekiz yıl önce sınırda görüştüğü Sırp kralıyla iyi anlaşmıştır. 1342 yılı Temmuz ayında Üsküp yakınındaki Priştina'da ikinci defa karşılaştıklarında ise, işler daha da yolunda gider. Stephan'ın tek hatası imparatorluğun sorunlarını fırsat bilmektir. Ioannes Kantakuzenos onun Bizans Makedonyası'nın büyük kısmını alma isteğine karşılık verse, belki daha da içten davranacaktır. Yine de yeni dostuna koruma ve destek vermeye gönülden razı olur ve bir iyi niyet gösterisi olarak da, Didymotikhon'a geri dönerken ona eşlik etmesi için bir ücretli asker müfrezesi görevlendirir. Çok da iyi eder. Zira Ioannes Kantakuzenos ancak Serres'e varmıştır ki, yolların kesildiğini görür. Şehri kuşatmaya mecbur kalır ve bu mücadele sırasında ordusu feci bir salgın hastalığın pençesine düşer. Birkaç hafta içersinde en iyi adamlarının bin beş yüz kadarı can verir ve kendisi de güç bela tekrar Sırp sınırına dönmeyi başarır. Sanki bütün dertleri yetmezmiş gibi, şimdi karısı ve ailesinin onu beklediği Didymotikhon'a da ulaşamamaktadır.

Stephan Duşan sayesinde Kantakuzenos 1342 yılının sonunu getirmeyi başarır. Derken Noel'den hemen önce beklediği haber gelir. Umur Bey yola çıkmıştır. Daha Ioannes'in yardım isteğini haber alır almaz donanmayı hazırlamaya başlamıştır. Hazır olur olmaz da Meriç Nehri ağzına kadar gelip sonrasında da adamlarıyla Didymotikhon'a ilerler. Konumuna rağmen Kantakuzenos'a sadık kalan Didymotikhon savunma güçlerine Umur Bey de destek verir ve bir garnizon gücü bırakır. Maalesef kötü hava koşulları nedeniyle, Trakya'ya geçip arkadaşına katılma planından vazgeçmek zorunda kalır. Ancak yardımı paha biçilmez değerdedir. Cömertliği, şevki ve ataklığı sayesinde, Ioannes'in morali yerine gelir.

Çarklar aksi yönde işlemeye başlar. Aynı 1342-43 kış mevsiminde Thessalia eyaleti Ioannes'in yanında olduğunu açıklar. Bahar geldiğinde başka birkaç önemli Makedonya kenti de ona bağlılıklarını ilan ederler. İyice paniğe kapılan Apokaukos bir fırkayla Thessaloniki'ye (Selanik) gelir, ancak aradan bir ya da iki hafta geçmeden Umur'un amiral gemisi arkasında iki yüz gemilik bir donanmayla ufukta göründüğünde, ardına bakmadan kaçar. Bu defa iki dost bir araya gelir ve birlikte Selanik'i kuşatma altına alırlar. Bu kuşatma onların gücünü aşsa da, Umur Bey'in altı bin kişilik

askeri sayesinde Didymotikhon'a ulaşmayı başaran Kantakuzenos, yaklaşık bir yıllık bir ayrılıktan sonra karısına kavuşmuş olur.

Artık iyiden iyiye yiyecek kıtlığı çekilen Konstantinopolis'te moraller çok bozuktur. Ioannes Kantakuzenos'un son zamanda elde ettiği başarılar yetmezmiş gibi, İmparatoriçe Anne ve çevresini Türklerin Avrupa'da başıboş at koşturuyor olması ziyadesiyle rahatsız etmiştir. Umur Bey'in birlikleri geçtikleri her yeri kasıp kavurmaktadır. Trakya ve Makedonya'nın talihsiz halkı geçmişte de yeterince istila görmüş, ancak nadiren böyle bir şiddete maruz kalmıştır. Bu, Türklerin bölgeye ilk gelişi değildir. Otuz beş yıl öncesinde de Anne'nin kocası Andronikos'un büyükbabasıyla mücadelesi sırasında Katalanlarla birlikte gelmişlerdir. Daha yakın dönemde ise, imparatoriçe Orhan Gazi'yle temasa geçmiş, ancak Kantakuzenos'tan daha fazla şey koparma beklentisi içindeki Orhan Gazi onu geri çevirmiştir. Neticede Anne Türklerin Asya'yla yetinmeyip başkentinin kapısına kadar dayanmalarından huzursuzdur. 1343 yazında Savoylu şövalyelerinden birini yardım çağırısıyla Avignon'a gönderir ve sadece kendisinin değil (nihayetinde Latin inancıyla yetişmiştir) oğlu Ioannes, Aleksios Apokaukos ve daha da şaşırtıcısı Konstantinopolis Patriği Ioannes Kalekas'ın onun üstünlüğünü tanımaya hazır olduklarını bildirir.

Anne'nin en azından son iki kişi hakkında yalan söylediğine hiç şüphe yoktur. Papanın da aynı şekilde şüpheleneceğini tahmin etmiş olmalıdır ki, çok geçmeden Venedik ve Ceneviz'e de iki ayrı yardım çağrısı gönderir. Ancak her iki cumhuriyetin de, karşılığını almadan hiçbir yardımda bulunmayacaklarını gayet iyi bilmektedir. Ayrıca art arda gelen iki iç savaş sonucunda tamtakır olan hazinenin, onların isteyecekleri parayı karşılayamayacağının da farkındadır. Böylece sonrasında adından en fazla söz ettirecek o korkunç adımı atar ve 1343 yılının Ağustos ayında otuz bin Venedik düka altınına karşılık Bizans saray mücevherlerini Venedik Cumhuriyeti'ne rehine bırakır. Bir daha da asla geri alınamazlar. Bu olay bir zamanların şaşaalı Roma İmparatorluğu'nun nasıl acınacak hale düştüğünü iyice gözler önüne sermektedir.

Üstelik bu Anne'nin hiç işine yaramaz. Ne Avignon, ne Ceneviz ne de Venedik'ten yardım gelmez. Düşmanı yerini sağlamlaştırdıkça, yandaşları da onu terk etmeye başlar. 1344 yılında Trakya'nın önde gelen generallerinden Ioannes Vatatzes, Kantakuzenos'un tarafına geçer. Aradan bir iki ay geçtikten sonra da onu Aleksios'un oğlu Edirne Valisi Manuel Apokaukos izler. 1345 yılı başında da Edirne teslim olur. Aleksios'un davranışlarından iyice endişelendiği açıkça sezilmektedir. Yanında en az birkaç muhafız olmadan evden çıkmaz ve her ihtimale karşı zamanında kaçabilmesi için Haliç'te tam donanımlı bir gemi bulundurur. Sadakatlerinden azıcık şüphe duyduğu Bizanslıları (ki çoğu da zengin sınıfındandır) tutuklattırır. Uzun zamandır terkedilmiş bir harabe haline gelen Konstantinos'un Büyük Sarayı'nın bir bölümü bu kişilerin yerleştirildiği bir hapishaneye çevrilir.

Bu mekân Apokaukos'a mezar olacaktır. 11 Haziran 1345 günü, yapı çalışmalarını

gözlemlemek üzere olağan turlarından birine çıkar. O anda avluda eğitime çıkmış olan bir grup mahkûm, birden onun yardımcılarından biriyle konuşmak için muhafızlarından biraz uzaklaştığını fark eder. Bu fırsatı kaçırmayan grup, derhal üzerine çullanır. Önce sadece ellerindeki taşlarla saldırır, derken ağır bir kütük bulur ve en nihayetinde işçilerin birinden kaptıkları bir baltayla kurbanlarının başını keserler. Sonra da bir sırığa geçirdikleri başı gururla, hapishane duvarlarının üzerinde sergilerler. Bu arada ne olduğunu gören muhafızlar paniğe kapılıp kaçar. Cinayeti işleyen grup binada kalmayı tercih eder. Cezalandırılma ihtimaline karşı, kendilerini bu yapıdan daha iyi savunabilecekleridir. İşin aslı cezalandırılmayı da pek beklememektedirler. Sonuçta imparatorluğu herkesin nefret ettiği bir zorbadan kurtarmamışlar mıdır? Kurtarıcı olarak övgü ve ödüllerle karşılanmaları daha yakışık almayacak mıdır?

Haberi alan imparatoriçenin davranışı bu ikisi arasında bir şey olur. *Panhypersebastos* Isaakios Asen'e tüm mahkûmların eve gönderilmesi ve onlara karşı hiçbir önlem alınmaması emrini verir. Ancak Asen (Ioannes Kantakuzenos tüm iyiniyetiyle onun ağır iş yükünün altında ezildiğini öne sürmektedir) maalesef bu emri yerine getiremez. Ertesi sabah eski bir Apokaukos kurmayı, bir grup denizcinin efendilerinin intikamını almasına izin verir. Denizciler silahlı, mahkûmlar silahsızdır. Buna rağmen mahkûmların bazıları (ki içlerinde cinayete karışanlar da vardır) civardaki Nea Kilisesi'ne[168] kaçmayı başarırlar. Çoğu kilisenin eşiğinde olmak üzere, yaklaşık iki yüz kişi oracıkta katledilir.

Tüm hatalarına rağmen, Aleksios Apokaukos'un ölümü kral naipliği makamına büyük bir darbe olur. Ancak her şeyin sonu demek de değildir. Zaferle Konstantinopolis'e girmeden önce Ioannes Kantakuzenos'un yapması gereken bir yığın iş vardır. Bu arada yeni bir sorun daha eklenmiş ve Stephan Duşan ona sırtını dönmüştür. Tüm Makedonya'yı ele geçirmeyi kafasına koyan Sırp lideri Serres'i kuşatmıştır. Bu nedenle Ioannes aynı anda iki cephede iki düşmana karşı savaşmak zorundadır. Bu arada Thessaloniki'de de (Selanik) büyük hayal kırıklığına uğranmış, gücü ele geçirmeye kararlı olan sözde Vali Ioannes Apokaukos, Zelotların liderini öldürmüş, hükümete el koymuş ve babasının ölümünü de duyunca resmen Kantakuzenos'a destek verdiğini ve şehri ona teslim ettiğini açıklamıştır. Ne var ki düşmanları ondan erken davranmış ve Ioannes ya da Berrhoea'da (Verria) görevli olan oğlu Manuel yetişemeden önce, Apokaukos ve sayıları yüzü aşan yandaşı yakalanmışlardır. Sonra da birbiri ardınca surlardan aşağıya atılmış ve aşağıdaki güruh tarafından katledilmişlerdir. Hızını alamayan bu grup, ardından sokaklara dökülüp önlerine çıkan tüm asilleri öldürmüştür. Çok geçmeden de Zelotlar Selanik'te her zamankinden daha fazla nüfuz kazanmışlardır.

Ioannes bir kez daha müttefik arayışı içindedir. Stephan Duşan onu arkadan vurmuştur. Sadakatinden hiç ödün vermeyen Umur Bey ise 1344 yılında bir felaket-

[168] Bkz. *Bizans Tarihi II (Yükseliş Dönemi)*, s. 88-89.

le karşılaşmış, papanın uzun süre ertelendikten sonra ona karşı yelken açan birliği, Smyrna (İzmir) Limanı'nı ele geçirerek donanmasını yerle bir etmiştir. Umur Bey dostunun hatırına ertesi sene Trakya'ya kısa bir sefer düzenlese de, artık eski gücü yoktur. Bu defa, Lydia bölgesine hâkim olan Saruhan Bey yardım etmek ister. Önceden de takviye güçler vermiştir ve büyük ihtimalle yine verecektir. Ancak eğer Kantakuzenos Konstantinopolis'e kadar gitmek istiyorsa, daha büyük çaplı bir yardıma ihtiyacı vardır. Bu amaçla 1345 yılında Orhan Bey'le temasa geçer.

Ioannes her ne kadar politik ve dini açıdan tıpkı diğer bütün vatandaşları gibi Türklerden fazla hazzetmese de, şahsi olarak onlarla daima iyi anlaşmıştır. Kendisi Türkçe öğrendiğini ifade etmektedir. Türkler belki bu adımı biraz müphem karşılamıştır, ancak o dönemde çoğu asil Rum Türkçe öğrenmeye tenezzül bile etmeyeceğinden şüphesiz hoşlarına da gitmiştir. Neticede Kantakuzenos Orhan Bey'le de tıpkı Umur Bey'le olduğu gibi yakın dostluk kurar. Hatta Orhan Bey Ioannes'in ortanca kızı Theodora'ya ilk görüşte âşık olunca, bu dostluk daha da ileri gider. Enver her üç kızının da huriler kadar güzel olduğundan bahsetmektedir. Gregoras ise Theodora ile evlenme karşılığında Orhan Bey'in Ioannes'e tüm ordusuyla bir vasal hizmeti verme taahhüdünde bulunduğunu iddia etmektedir. Orhan Bey ve Theodora 1346 yılında Selymbria'da (Silivri) evlenirler. Gelin Hıristiyan inancını sürdürmeye devam edecek ve sonrasında da hiç bıkıp usanmadan kocasının beyliğinde yaşayan hem özgür hem de köle Hıristiyanların hakkını koruyacaktır.

Ancak aynı sene, başka uğursuz olaylara da sahne olur. Paskalya Pazarı günü Stephan Duşan'ın yakın dönemde patrik makamına yükselttiği Sırp başpiskoposu, ona Yunan ve Sırpların imparatoru unvanıyla Üsküp Katedrali'nde taç takar. Artık niyetinin ne olduğu iyice anlaşılmıştır. Aradan sadece beş hafta geçtikten sonra, hiç şüphesiz bu meydan okumaya karşı bir misilleme niteliğinde, Aziz Konstantinos ve Azize Helena Bayramı'nın kutlandığı 21 Mayıs günü, Ioannes mahalli bir kuyumcunun alelacele yaptığı bir tacı Kudüs Patriği Lazaros'un elinden giyer. Beş yıl önceki göreve atanma ilanı artık onaylanmıştır. Ancak en büyük oğlu Matthaios'un ortak imparator olarak taç giymesi tekliflerine kesinlikle karşı çıkar ve bu makamın halen, artık on dört yaşına gelen meşru hükümdar Ioannes Palaiologos'a ait olduğu konusunda ısrar eder.

Kantakuzenos'un taç giymesinden sadece iki gün önce, yani 19 Mayıs günü Konstantinopolis'te bir facia yaşanır. Sekiz yüzyıldan beri ayakta duran Ayasofya'nın doğu ucunun bir kısmı aniden çöker. Her zaman batıl inançlı olan Bizans halkı için bunun tek bir anlamı vardır. Tanrı onları terk etmiştir. Zaten hiç sevilmemiş olan patrik iyice gözden düşer ve yıl sona ermeden önce, imparatoriçe hariç başkentte herkes, Ioannes Kantakuzenos'un bir an önce geri dönmesi için dua etmeye başlar.

Nihayet Ioannes hazırdır ve başkentteki yandaşları da planlarını tamamlamışlardır. Geliş günü 1 Şubat 1347 olarak belirlenir. Ancak buna rağmen neredeyse bütün planlar suya düşecektir. Şehre doğru yürürken (Silivri'den bin adamıyla birlikte yola çıkmıştır) dikkat çekmemek için kasten sapa ve pek bilinmeyen bir güzergâh seçer.

Doğal olarak yol tahmin ettiğinden daha uzun sürer ve şehre planlandığından tam bir gün gecikmeli gelir. Yazdığı tarihçede arkadaşlarını orada bulamamaktan korktuğundan bahseder. Kaderin cilvesi olacak ki, onlar da alıkonmuş ve buluşma yerine gecikmeli gelmişlerdir. Böylece 2 Şubat gecesi İmparator Ioannes Kantakuzenos tuğlayla örülmüş Yaldızlı (Altın) Kapı'da açılan dar bir gedikten yavaşça içeri süzülür ve beş buçuk yıl sonra ardında bin adamıyla birlikte tekrar Konstantinopolis'e girer.

Ertesi sabah erkenden ordularını Blakhernai Sarayı önüne getirir ve her zamanki nazik tavrıyla imparatoriçe ile görüşme talebinde bulunur. Bu istek geri çevrilir.

*

Yenik düştüğünü bilen Savoylu Anne düşmanına yaranmak için elinden geleni yapar. Hatta bir gün öncesinde bir piskopos meclisi kararıyla patriği dahi görevinden azletmiştir. Ne var ki Apokaukos beş yıl boyunca sürekli beynini yıkayıp Kantakuzenos'un onu ve dört çocuğunu öldürmeye kararlı olduğu konusunda ikna etmeyi başardığından, onu saraya kabul etmek istemez. Nihayetinde Kantakuzenos'un hapsedilip işkence gören bazı taraftarları daha fazla dayanamayıp binaya hücum edince, muhafızlar da (imparatoriçelerinin başına geleceklere ortak olmak niyetinde değildirler) Anne'nin emirlerine karşı gelip kapıları açarlar.

Aradan beş gün geçtikten sonra, 8 Şubat günü taraflar arasında anlaşma sağlanır. Gelecek on yıl boyunca iki imparator ülkeyi birlikte yönetecek, bu süre içinde Ioannes Kantakuzenoskıdemli hükümdar olacaktır. Sonrasında ise eşit hale geleceklerdir. Tüm politik suçlular serbest bırakılacaktır. Herhangi bir misilleme olmayacak ve herkes iç savaş başlamadan önceki malı mülküne kavuşacaktır. Bütün bu şartlar son derece makuldür, hatta öylesine makuldür ki, neden altı yıl öncesinde kabul edilmediklerine şaşmamak elde değildir.

Genel aftan yararlanmayan tek bir kişi vardır. Kıdemli imparatorun ezeli düşmanı, onu 1341 yılında aforoz eden eski Patrik Ioannes Kalekas, tüm uzlaşma tekliflerini reddeder. Ioannes Palaiologos'un naibi olması sıfatıyla bozguna uğrayan rejimin başı olması bir yana, Ioannes Kantakuzenos'un gelişinden bir gün önce apar topar görevinden alınmasıyla gururu iyice kırılmıştır. Ancak bu Kantakuzenos'un hatası olmadığı gibi, sebebi de en azından başlangıçta, politik kökenli değildir. Daha ziyade patriğin Gregorios Palamas ve tartışmalı Hesykhast öğretisine muhalefet etmesinin doğal bir sonucudur.

Zira Ayasofya meclisine rağmen mesele hâlâ tartışmalıdır. Barlaam'ın 1341 yılında sahneden çekilmesiyle, yerini Gregorios Akindynos adında bir keşiş almıştır. Batı skolâstiği hakkında engin bilgiye sahip olan Akindynos, şimdi de Hesykhastların baş belası olarak gözden düşen Kalabriyalının yerini almıştır. Öyle etkileyici ve ikna edici bir tarzı vardır ki, daha birinci meclisin toplanmasının üzerinden iki ay geçmeden bir

ikincisinin toplanması kaçınılmaz hale gelir. Yine Kantakuzenos'un başkanlık ettiği bu meclis de aynı sonuca varır ve Palamas'ı tekrar haklı çıkarıp Akindynos'u da lanetler. Ancak bu ikinci meclis Ağustos ayına, yani patriğin kral naipliği için entrikalar çevirdiği döneme denk gelmiştir. Doğal olarak ezeli düşmanının başkanlık ettiği bir meclisin kararlarını kabullenmeyi kesinlikle reddeden Kalekas, Akindynos ve diğerleriyle işbirliği yapmayı tercih etmiştir. İmparatoriçeyi kendi yanına çekmekte de hiç zorlanmamıştır.

Bu andan itibaren inişli çıkışlı Hesykhast anlaşmazlığı, iç savaş süresinde kaçınılmaz bir rol üstlenir. Zira Ioannes KantakuzenosHesykhastlara destek verir, Ioannes Kalekas ise onlara karşı çıkar. Gregorios Palamas kral naibi olarak Kantakuzenos'u destekler, Gregorios Akindynos patriği savunur. Konstantinopolis'te kral naipliği nispeten güvendeyken, Hesykhastlar sürekli saldırıya uğrar. 1343 yılında Palamas tutuklanır ve hapse atılır, 1344 yılında aforoz edilir. Sonrasında Kantakuzenos'un zaferi kaçınılmaz hale geldiğinde, dini sarkaç da sallanmaya başlar. Palamas serbest bırakılır, patrik sorumlu tutulur ve görevinden alınır. Elbette mesele bu kadar basit değildir. Örneğin politik açıdan Kantakuzenos'un tarafını tutan Nikephoros Gregoras, Hesykhastlara şiddetle karşı çıkmaktadır ve şüphesiz Palaiologos hanedanına sadık kalmalarına rağmen Hesykhastlara destek veren kişilerin sayısı da az değildir. Ancak yine de bu anlaşmazlığın genel hatları bellidir ve Bizans tarihinde politik ve dini meselelerin asla birbirine paralel gitmediği, tam aksine iç içe girdiğine eşsiz bir örnek sergilemektedir.

Elbette bu eğilim sayesinde patrik de Hesykhastları kendi politik çıkarları yönünde etkilemiştir. Ancak kendi düşüşü ve Kantakuzenos'un gelişiyle artık bu oyun daha fazla sürmemiştir. Onun hikâyesini kısaca özetleyecek olursak, Şubat ayı sonunda imparatoriçe ve Kantakuzenos birlikte bir meclise başkanlık ederler. Kalekas bu toplantıya katılmayı reddedince, görevden azli "gıyaben" onaylanır ve Gregorios Palamas'ın inancına destek verilir. Akindynos ise Konstantinopolis'ten kaçmak zorunda kalır ve kısa süre sonra sürgünde ölür. Yine bir Hesykhast keşiş olan Isidoros Boukharis eski dostu Palamas'ı Selanik Başpiskoposluğu'na atar (gerçi şehir halen Zelotların elindedir), Ioannes Kantakuzenos'un aforoz cezasını resmen kaldırır ve nihayet 21 Mayıs 1347 günü ilk olarak Edirne'de taç giymesinin üstünden tam bir yıl geçtikten sonra, Blakhernai'deki Meryem Ana Kilisesi'nde ikinci defa ona taç takar. Bir hafta sonra, Ioannes'in güzel kızlarının en küçüğü olan Prenses Helene aynı kilisede on beş yaşındaki ortak İmparator V. Ioannes ile evlenir.[169]

Taç giyme ve düğün törenleri neşeli olaylardır, ancak bu iki kutlama biraz buruk geçer. Geleneksel olarak bu törenlerin Ayasofya'da yapılmasına rağmen, bir yıl önce

[169] Geçmişte imparatorlara verilen numaralar biraz karışıklık yaratmıştır, ancak günümüzde Ioannes Palaiologos V., Ioannes Kantakuzenos ise VI. Ioannes olarak kabul görmektedir. Kıdemli imparator olmasına rağmen Kantakuzenos daima Palaiologos'un kendisinden önce gelmesi konusunda ısrar etmiştir.

çökmesi nedeniyle Büyük Kilise kullanılacak hâlde değildir. Bu törenlerde kullanılması âdet olan Bizans saray mücevherleri de, dul imparatoriçe sayesinde hâlâ rehindedir. Törenlerde hazır bulunanlar mücevherler yerine cam kopyaların kullanılmasını, ziyafette şarabın kalay sürahiler ve yemeklerin ucuz çanak çömlekle ikram edilmesini üzüntüyle izler. Geçmişte misafirlerin gözlerini kamaştıran altın ve gümüş takımlar yok yere çıkan bir iç savaş uğruna feda edilmiştir.

19

Zoraki Kral

[1347-1354]

Öyle bir zayıf duruma düştük ki, bırakın boyunduruk altına almayı, boyunduruk altına girmeyi bile önleyemeyecek hale geldik... Artık dostlarımızın saygısını ve düşmanlarımızın korkusunu geri kazanma vakti geldi. Ümidimizi kaybedip tembellik edersek, köle haline gelmemiz işten bile değildir. Bunun orta yolu yok. Ya eski meziyetlerimize sahip çıkıp imparatorluğu kurtaracak ya da onu kaybedip bizi fetheden kişilerin mandası altında yaşayacağız. Kararlı olun ve şanınız, güvenliğiniz, bağımsızlığınız ve hayatınız adına harekete geçin.

Ioannes Kantakuzenos para yardımı için halkına seslenirken, 1347

Nikephoros Gregoras "Palamas sapkınlığının peşine düşmese, Ioannes Kantakuzenos Bizans İmparatorluğu'nun en büyük imparatorlarından biri olabilirdi" diye yazmıştır. Nikephoros sapkınlık meselesinde haklı olmayabilirdi, ama ne demek istediği gayet açıktır. VI. Ioannes dürüstlük, cesaret, üstün zekâ ve ileri politik görüş özelliklerini bünyesinde toplamış bir adamdır. 1341 yılında III. Andronikos'un ölümü üzerine hemen tahta çıksa, belki de çöküşüne engel olacağı imparatorluğu eski günlerine geri götürecektir. Ancak aradan altı yıl geçtikten sonra, artık telafisi olmayan hatalar yapılmıştır. Bölünmüş, iflas etmiş, morali tamamen çökmüş ve her yandan saldırı altında bir imparatorluk devralmak Kantakuzenos'un talihsizliğidir. Nihayet imparatorluğun başına geçtiğinde de politik ve ekonomik çöküş üzerine çok uzun düşünmüş olmasına ve durumun tekrar iyileşmesi için atılması gereken adımların da tamamen farkında olmasına rağmen, arzusunu yerine getirmek için gereken itici güçten yoksun olduğu anlaşılmaktadır.

Başka şanssızlıkları da vardır. Bunlardan biri de kendini Sırplar ve Yunanların imparatoru ilan eden Stephan Duşan'ın bir çağdaşıdır. Duşan iç savaştan çok karlı çıkmış ve Bizans'ta her iki tarafı da birbirine karşı kullanarak, hem hükümet hem de Kantakuzenos taraftarlarının zayıflığından faydalanmıştır. 1345 Eylül'ünde Serres'i fethettikten sonra Selanik dışında tüm Makedonya'ya hâkim olmuştur. Bir ay sonra Venedik Doju'na gönderdiği bir belgede kendini *fere totius Imperii Romani dominus* (neredeyse tüm Roma İmparatorluğu'nun efendisi) olarak tanıtmıştır. Bu unvanın da işaret ettiği gibi, Makedonya'da durmak niyetinde değildir. Sonraki yıllarda Arnavutluk ve Epiros, Akarnania ve Aetolia ve nihayetinde Thessalia'yı da, üstelik sadece kısa süren kuşatmalar sonucunda, doğru dürüst savaşmadan ele geçirmiştir. 1355 yılında öldüğünde, imparatorluğunun sınırları Adriyatik'ten Ege kıyılarına, Tuna Nehri'nden

Korint Boğazı'na kadar uzanmıştır. Bu bölge, o dönemde Bizans'ın elinde kalan topraklardan katbekat daha büyüktür.

Artık kendi de neredeyse bir Yunan olmuştur. Halkı barbar imajını çoktan üstünden atmıştır. II. Andronikos zamanında *logothetes* olan Theodoros Metokhites daha 1298 yılında diplomatik görüşmeler için geldiği Sırp başkentinde saraydaki ihtişam ve güçlü Bizans etkisinden çok etkilenmiştir. Bunu izleyen yarım asırlık dönemde de bu Yunanlaşma süreci süratle devam etmiştir. Duşan İmparatorluğu'nun güney kesimini Yunanistan'dan yönetmiş ve o zaman çocuk yaştaki oğluna (sonradan V. Stephan Uroş adıyla tahta geçecektir) kuzeydeki Sırp topraklarının yönetimini bırakmıştır. İyi derecede Yunanca konuşmaktadır ve yönetimde Bizans unvanları verdiği Yunan memurlar görevlendirmiştir. Gerektiğinde Bizans kurumlarını benimsemekten de geri kalmamıştır. Bizans kilise hukukçusu Matthaios Blastares'in kaleme aldığı kanun kitabı *Syntagma*'yı, 1349 yılında yeni imparatorluğunu sağlam hukuki temellere dayandırmak için hazırlattığı yeni kanunları için, temel kitap olarak almıştır.

Stephan Duşan'ın gözünü Bizans tahtına diktiğine ve en küçük bir zayıflık anında da bu amacına ulaşacağına hiç şüphe yoktur. Sırbistan daima karaya bağlı bir krallık olmuştur ve deniz kıyısında yer alan yerleri ele geçirmiş olmasına rağmen güçlü bir donanması yoktur. İmparatorluk için tehlike arttıkça, başkentin şehir surlarının bakım ve onarımı da bir o kadar önem kazanmaktadır. İç savaşın tüm yıkıcı etkilerine rağmen bu devasa sur sistemi hâlâ bütün ihtişamıyla yerinde durmaktadır. Kısacası Konstantinopolis'e ancak deniz tarafından başarıyla saldırmak mümkündür ve bir donanma olmaksızın Duşan, tıpkı dört yüzyıl öncesinde halefi Symeon gibi, başarısızlığa uğramaya mahkûmdur. Bu konuda defalarca Venedik'le ittifak arayışına girmiş, ancak zayıf Bizans İmparatorluğu yerine güçlü bir Sırp İmparatorluğu getirmekten kaçınan Venedik, her defasında bu teklifi reddetmiştir.

Yine de Stephan Duşan VI. Ioannes'in başına gelen talihsizliklerin ne ilki ne de sonuncusudur. Daha hâkimiyetinin ilk yılında Balkanlar'dakinden daha azılı bir düşmanla yüz yüze gelmek zorunda kalmıştır. 1347 baharında Konstantinopolis, büyük ihtimalle Moğolların kuşatma altına aldığı Kırım'da yer alan (salgının çoktan başladığı) Ceneviz kolonisi Kefe'den gemiyle kaçanların beraberinde getirdiği vebanın pençesine düşmüştür. Şehir tarihi boyunca çoğu defa veba salgınına uğramış, ancak hiçbirinin sonuçları bu derece yıkıcı olmamıştır. Pek inanılır gibi görünmese de (onu yalanlayacak yerel bir kaynak yoktur) İtalya'nın Este kasabasından anonim bir tarihçi, vebanın Konstantinopolis halkının dokuzda sekizinin hayatına mal olduğundan bahsetmektedir. Zaten bir nesilde gördüğü iki iç savaşla morali bozulan Bizans halkının uzun süredir kafasını kurcalayan düşünce, artık iyice kanıtlanmıştır. Bin yıldır onları koruyan ve kollayan Kutsal Meryem sonunda onları terk etmiştir.

Sırp imparatorunun ilerleyişi ya da vebanın yayılması kadar vahim olmasa da, Ioannes Kantakuzenos'u en az o kadar rahatsız eden başka bir şey imparatorluğun genel

durumudur. Bir zamanlar sınırları Cebelitarık Boğazı'ndan Mezopotamya'ya kadar uzanırken, şimdi eski Trakya eyaleti (iki önemli şehir olan Adrianopolis [Edirne] ve Didymotikhon [Dimoteka] ile birlikte) ve kuzey Ege'de yer alan birkaç adayla (1346 yılında Cenevizliler tarafından geri alınan Khios bunlara dahil değildir) sınırlı kalmıştır. Bu zavallı kalıntıya 1350 yılında nihayet kendini Zelotlardan kurtaran Thessaloniki (Selanik) de dahildir. Ancak Selanik, Stephan Duşan topraklarıyla çevrili bir Bizans kurtarılmış şehridir ve ulaşım sadece denizden yapılabilmektedir.

Ekonomik açıdan durum daha da ciddidir. İç savaş Trakya topraklarını artık tarım yapılamayan bir çöl haline getirmiştir. İç bölge sürekli Türk akınlarına uğramakta, sahilde ise Anadolu beyliklerine ait korsanlar kol gezmektedir. Cenevizliler Karadeniz üzerinden getirdikleri erzak takviyesini canları istediğinde kesmektedirler. Ticaret de durmuştur. Gregoras Galata'daki Cenevizlilerin yılda iki yüz bin *hyperpyra*'lık alışveriş yaptığından, Haliç'in diğer yakasında ise bu meblağın ancak otuz bine ulaştığından bahsetmektedir. Üstelik *hyperpyron* her geçen gün değer kaybetmektedir. Büyük harcamalar sadece yardım ya da bağışlar sayesinde mümkün olmakta, ancak çoğu zaman bunlar da amacı dışında kullanılmaktadır. Nitekim 1350 yılında Moskova Büyük Dükü Symeon'un Ayasofya'nın restorasyonu için yaptığı büyük altın bağışı, Türk ücretli askerleri için harcanmıştır.

Kantakuzenos öncelikle elinde kalan toprakları sağlama almak niyetindedir. En küçük oğlu Andronikos'u vebaya kurban vermiştir. En büyük oğlu Matthaios'a Didymotikhon (Dimoteka) ve Khristopolis (Kavala) arasındaki, Sırp sınırı boyunca uzanan Trakya topraklarının idaresini verir. Kısa süre sonra da ortanca oğlu Manuel Mora Yarımadası'nın sorumluluğunu üstlenir. O günden itibaren Mora özerk bir despotluk haline gelir. Bu atamalarla Ioannes'in dik başlı iki prense uygun görevler verdiği ileri sürülmüştür, ancak bu yorumla hem Ioannes hem de oğullarına biraz haksızlık edilmiştir. Stephan Duşan'ın bu bölgeleri de ele geçirinceye kadar rahatlık vermeyeceğini gayet iyi bilmektedir. Baskı altında kalındığında, toprakların nasıl kolay bölündüğünü de görmüştür. İç savaştan beri, güvenilir Bizanslı idareci sayısı giderek azalmıştır. Bu iki görevi oğullarına vermekle, iyice küçülen imparatorluk topraklarını güvenebileceği ellere teslim etmiştir.

İkinci iş olarak dikkatini, bir yandan imparatorluğa şantaj yapmak için fırsat kollarken diğer yandan da ekonomiyi çökerten Cenevizliler ve Galata'ya çevirir. Ancak bir donanma olmaksızın (hem ticari hem de savaş amaçlı) onlarla başa çıkması imkânsızdır ve ortada bu donanmayı kuracak para yoktur. Zenginlerden (bu andan itibaren zenginlerin de sadece göreceli zengin oldukları akılda tutulmalıdır) para istenir, ancak faydası olmaz. Mal varlıklarının büyük kısmını kaybettiklerinden, moralleri bozuktur ve başka fedakârlıklarda bulunmaya isteksizdirler. İmparator büyük zorluklarla, yetersiz de olsa elli bin *hyperpyra* toplamayı başarır. Başka bir problem de gümrük ödemeleridir. Galata'nın Konstantinopolis'in yedi katı hâsılat yapması daha

fazla hoş görülecek bir durum değildir. Ioannes durumu kurtarmak için ithalata uygulanan gümrük vergilerini iyice düşürür. Bu yolla, Haliç'in doğu yakasından ziyade batı yakasını yabancı gemilere tekrar cazip hale getirmeyi amaçlamaktadır.

Doğal olarak Cenevizliler bu önlemleri protesto eder. Bu protestolar kâr etmeyince de, zora başvururlar. 1348 yılı Ağustos ayında Ceneviz gemilerinden oluşan küçük bir filo, Haliç'in karşı kıyısına geçerek birkaç Bizans gemisini ateşe verir. Ioannes Kantakuzenos Trakya'dadır. Karısı Irene, ortanca oğlu Manuel ve damadı Nikephoros (kızı Maria'nın kocasıdır)[170] ile birlikte, tüm Konstantinopolis halkına yayılan bir direniş başlatır. Kıyıdaki Ceneviz depoları ateşe verilir, devasa kaya parçaları ve yanan balyalar mancınıkla Galata'ya fırlatılır. Çatışmalar aralıklı olarak haftalarca sürer ve Khios'tan takviye almak zorunda kalan Cenevizliler, en büyük iki savaş gemileri üzerinde devasa mancınıklar inşa etmeye başlarlar. Bununla da yetinmeyip başka bir gemide, başkentin deniz tarafındaki surlarını aşacak boyutta çok büyük bir kuşatma kulesi inşa ederler. Bittiğinde de, dokuz küçük gemi önce onu karşıya geçirir ve sonra da surların önünde ateşli bir çarpışma başlar. Bir ara sanki şehir ciddi bir istila altındaymış gibi görünür.

Ancak Cenevizliler düşmanlarını hafife almıştır. Konstantinopolis halkı şehri için aslanlar gibi çarpışmaktadır. Gregoras bizzat sahipleri tarafından silah verilen kölelerin, kendi kendilerine ok ve yay kullanmayı öğrendiklerinden bahsetmektedir. Nihayetinde bu büyük kule yıkılır ve sözde istilacılar büyük zayiatla Galata'ya çekilmek zorunda kalırlar. Ertesi gün de barış isteğiyle Irene'ye elçiler gönderirler. Ancak artık Bizanslıları durdurmak zordur. 1 Ekim günü geri dönen imparator derhal gemi inşaat programını başlatır. İhtiyaç duyulan para (gerekirse zorla) sadece Konstantinopolis değil tüm Trakya halkından da toplanacaktır. Trakya ormanlarından kesilen kütükler devasa kağnılarla kara yolundan getirilecektir. İmparatorluğun bu nakliyeyi yapacak gemileri yoktur. Zaten tüm deniz yolları Cenevizlilerin hâkimiyeti altındadır.

Bu arada Galata'da da savunmaya yönelik büyük yapı çalışmaları sürmektedir. Haliç'i çevreleyen surlar (günümüzde Galata ile Unkapanı Köprüsü arasındaki doğu yakasına denk düşmektedir) yükseltilir ve takviye edilir. Ayrıca yukarıya çıktıkça daralan ve bir üçgen şeklini alan iki sur daha inşa edilir. Bu üçgenin tepesine de İsa Kulesi adı verilen silindir biçimli Galata Kulesi[171] inşa edilir. Bu çalışmalar devam ederken Cenevizliler arada bir barış görüşmesi tekliflerini yineleseler de, imparator hiç oralı olmaz. Hızla şekil almaya başlayan donanmasını kullanmaya kararlıdır.

1349 yılı bahar başında donanma hazırdır. Dokuz orta ve yaklaşık yüze yakın daha küçük geminin pek çoğunun masraflarını zengin vatandaşlar karşılamıştır. Mart ayı başında ilk müfreze Marmara'daki tersaneden Haliç'in ağzına doğru yola çıkar ve

[170] Bkz. s. 253.

[171] Bazı rehber kitaplar ve kartpostallarda kulenin Iustinianos zamanında inşa edildiği yazılsa da bu doğru değildir. Günümüzde kule ziyarete açıktır ve restoran olarak kullanılmaktadır. Kuleyi çevreleyen balkondan gece gündüz Haliç ve Boğaz'ın en muhteşem panoramalarından birini görmek mümkündür.

ayın beşinde en büyük Ceneviz gemilerinden birini ele geçirerek ateşe verir. Ancak bunu izleyen olaylar, ilk başarının tesadüf sonucu elde edildiğini gösterecektir. Ertesi gün diğer gemiler geldiğinde bir facia yaşanır. Zira kaptanlar ve geri mürettebatı en basit denizcilik kurallarını bilmekten âcizdir. Tam olarak neler yaşandığını bilemiyoruz. Sarayburnu açıklarına geldiğinde bir fırtınanın azizliğine mi uğramıştır? Ioannes Kantakuzenos ve başka bir görgü şahidi ve gerçek bir Bizans vatanseveri olan Aleksios Makrembolites böyle yazmaktadır. Ancak öyle olsa bile, bu sonradan yaşananları pek açıklamamaktadır. Rum asıllı olmalarına rağmen, diğer tüm çağdaş kaynaklar bütün donanmanın aniden ve aynı anda paniğe kapıldığını, askerler ve denizcilerin daha düşmanla karşı karşıya gelmeden sıçan gibi peşi sıra denize atladıklarından bahsetmektedir. Şaşakalan Cenevizliler önce bunun bir tuzak olduğunu düşünür, ancak yaklaşıp da tüm gemilerin gerçekten terkedilmiş olduğunu fark ettiklerinde, hepsini büyük keyifle Galata'ya çekerler.

Her şeyin bu kadar basit olduğuna inanmak çok zordur. Gerçekten de topunun birden ödleklik edip kaçmasının başka bir sebebi yok mudur? Varsa nedir? Bütün bu kargaşa, tecrübesiz denizcileri şaşkına çeviren bir fırtına sonucunda geliştiyse, neden kaptanlar mürettebatlarına yelkenleri indirme emri verip olaydan kazasız belasız kurtulmamışlardır? Bu soruların cevabını asla bilemeyeceğiz. Ancak sonuç ortadadır. Bir anda deniz debelenen adamlarla dolar, kimisi silahların ağırlığıyla dibe batarken, Cenevizliler de akıntıyla Galata'ya sürüklenenlerin kolayca icabına bakar. Çok azı kendi sahillerine ulaşmayı başarır.

Hikâye yine de bitmez. Bu korku havası gelişmeleri şehirden izleyenleri de sarar:

> "Surlar ve kapıların içi ve dışındaki her yer insanlarla dolmuştu. Bir borazancı ya da davulcu onlara biraz savaşma ruhu verebilirdi. Ama ceset gibi hiç kıpırdamadan öylece duruyorlardı. Sonra birdenbire birbirlerini ezerek kaçmaya başladılar. Düşman da şaşırıp kalmıştı. Zaferlerini kutlamak yerine, bu felaketin acısını paylaşır gibiydiler. Onlar da işe şeytanın karıştığını düşünmeye başlamışlardı. Ortada hiç sebep yokken, bunca adam durduk yerde neden canına kıymış olabilirdi ki?" [172]

Arkadan saldırmaları için Galata'nın doğusuna gönderilen askerlerin başına da aynı şey gelir. Olanları görünce onlar da silahlarını fırlatıp kaçmaya başlarlar. Uzun tarihinde Bizans, 6 Mart 1349 tarihindekinden daha büyük bozgunlara uğramıştır, ancak hiç biri bu derece utanç verici olmamıştır.

Buna rağmen aradan bir ya da iki hafta geçtikten sonra, resmi bir barış antlaşması imzalamak üzere Cenova'dan gelen tam yetkili temsilciler, uyumlu bir tavır sergiler. Ceneviz Cumhuriyeti yüz bin *hyperpyra*'lık bir savaş tazminatı ödemeye hazırdır. Ayrıca Galata'nın arka tarafında kanunsuz işgal ettiği toprakları boşaltacaktır. Son olarak bir daha asla Konstantinopolis'e saldırmayacaktır. Bunun karşılığında Bizans hiçbir yükümlülük altına girmez. Doğal olarak elçiler hediyelere boğulur ve şereflerine bir

[172] Gregoras'ın (II, 864-865) bu çevirisi ve son bölümlerdeki diğer konular için Profesör D. M. Nicol'e (*The Last Centuries of Byzantium, 1261-1453*) müteşekkirim.

veda yemeği düzenlenir. Ioannes ve tebaası beklediklerinden (ve de hak ettiklerinden) çok daha fazlasını almıştır.

Bu görüşmelerden cesaret alan Ioannes Kantakuzenos, son felaketin kötü anılarını çabucak ardında bırakmaya karar verir. İmparatorluğunun şanını geri kazanmak için, popülaritesinin giderek azalmasına aldırmadan yeni vergiler koyar ve tekrar donanma inşaatına girişir. Ancak bu defa onu teslim edeceği mürettebatın eğitimine önem vermeye özen gösterecektir. Şansı da yaver gitmeye başlar. Sene sonuna doğru, Galata'nın selametinin büyük ölçüde Bizans'ın iyi niyetine dayalı olduğunu fark eden Cenevizlileri, son iç savaşta işgal ettikleri Khios (Sakız) Adası'nı geri vermeye ikna eder. Eylül ayında da 1342 yılında İmparatoriçe Anne ve V. Ioannes tarafından Venedik'le imzalanan antlaşmayı beş yıl daha uzatır.

Sıra Thessaloniki'ye (Selanik) gelmiştir. 1345 yılındaki kan gölünden sonra, Zelotlar daha da güçlenmiş, V. Ioannes'in tahttaki hakkına sadece sözde saygı göstererek, Kantakuzenos'unkini ise tamamen reddetmişlerdir. Bu nedenle 1347 yılında metropolit başpiskopos görevine atanan Gregorios Palamas'a itaat etmeye kesinlikle karşı çıkarlar. Ancak açıkça şehri Stephan Duşan'a vereceklerini söylediklerinde, çizmeyi aşarlar. Bu sözlere (belki de fazla çabuk) güvenen Duşan ordusuyla şehir kapılarında belirir ve 1350 yılı başında, artık iyice bölünen Zelot liderler kendi halkı tarafından indirilir. Yerine de Theodoros Metokhites'in, meşru hükümete verdiği desteği gizleme gereği görmeyen oğlu Aleksios geçer. Kantakuzenos bu fırsatı kaçırmaz. Derhal büyük oğlu Matthaios'u güçlü bir ordunun başında Selanik'e gönderir. Ordunun içinde damadı Orhan Bey'in verdiği yirmi bin Türk atlısı da vardır. Ioannes de ortak İmparator V. Ioannes ile birlikte denize açılır. Orhan Bey'in birliklerinin aniden Anadolu'ya geri çağrılması neredeyse tüm seferi tehlikeye sokacaktır. Ancak Matthaios'un şansı yaver gider ve Ustruma (Karasu) Nehri ağzında karşılaştığı bir Türk korsan filosu da onlara katılır. Onların yardımıyla iki imparator 1350 yılı baharında Selanik'e görkemli bir giriş yaparlar. Şehir nüfusunun büyük kısmı onları çok sıcak karşılar. Çok geçmeden Gregorios Palamas da aralarına katılır. Kalan Zelotlar ya sürgüne ya da davalarının görülmesi için Konstantinopolis'e gönderilirler.

V. Ioannes'i Selanik'te bırakan Kantakuzenos, Makedonya ve Trakya'da seferlere çıkarak Berrhoea, Edessa ve daha küçük birkaç kaleyi geri alır. 1351 yılında başkente döndüğünde ise, Hesykhast tartışmalarını tekrar alevlenmiş bulur. Liderleri ve baş sözcüleri olan Palamas'ın Selanik'te olması meseleyi unutturmadığı gibi, muhaliflerin tekrar saldırıya geçmesine olanak tanımıştır. Ioannes Kalekas ve Gregorios Akindynos'un ölümüyle Hesykhast karşıtı hereketin başına tarihçi Nikephoros Gregoras geçmiş, Ephesos Piskoposu Matthaios ve önemli başka din adamları da ona destek vermişlerdir. Malum Bizans tarzında, mesele iyice dallanıp budaklanıp çığrından çıkmış ve bu meseleyle doğrudan ilişkisi olmayan politik konular ve devlet mekanizmasına da sirayet etmeye başlamıştır.

Meseleyi kökünden halletmek üzere, 28 Mayıs 1351 tarihinde önceki ikisinde

de olduğu gibi Ioannes Kantakuzenos'un bizzat başkanlık ettiği üçüncü bir meclis Blakhernai Sarayı'nda toplanır. Hem Selanik'ten alelacele gelen Gregorios Palamas hem de Nikephoros Gregoras kendi inançlarını savundukları uzun ve duygusal bir konuşma yaparlar. Ancak herkesin de tahmin ettiği gibi tartışmalar Hesykhastlar lehine sonuçlanır. Temmuz ayında toplanan dördüncü ve son mecliste kararlar onaylanır. 15 Ağustos günü Ayasofya'da yapılan tek bir törenle Ioannes, Patrik Kallistos'a bu sonuçların daha ayrıntılı bir şekilde anlatıldığı resmi bir *tomos* sunar. Buna onlara muhalefet edenlerin aforoz edilmesi de dahildir. Ertesi sene Selanik'ten dönen Ioannes Palaiologos da (Gregoras'a inanırsak isteksizce) bu belgeyi imzalar.

Zavallı Gregoras bu yenilgiyi asla hazmedemez ve olanları ihanet addettiği için de eski dostu Kantakuzenos'u asla affetmez. Özellikle de ceza verilmeden çok kısa süre önce manastır yemini ettiği için aforoz edilmek çok ağırına gitmiştir. Üç yıl boyunca kapalı kaldığı Khora (Kariye) Manastırı'nda, günlerini Palamas, Hesykhastlar ve onların savundukları şeyleri karalamak ve lanetlemekle geçirir. 1354 yılında serbest bırakılır, ancak artık haksızlığa uğradığı düşüncesi onu âdeta yitip bitirmiştir. Bir zamanların önde gelen tarihçi ve teoloğu, artık takıntı sahibi biri haline gelmiş ve bu nedenle eski arkadaşları ve yandaşlarının desteğini de kaybetmiştir. Elbette (bize anlatıldığı kadarıyla) beş yıl sonra öldüğünde cesedinin başkent sokaklarında sürüklenmesini hak etmemiştir. En azından çok farklı şekilde davranılan ezeli düşmanı Gregorios Palamas'ın 1368 yılında azizlik mertebesine yükseltildiğini görecek kadar uzun yaşamadığı için şanslıdır. Palamas günümüzde de Doğu Kilisesi'nin en fazla saygı gören azizlerinden biridir.

1349 yılı sonunda, Venedik ve Ceneviz cumhuriyetleri ile imzaladığı anlaşmaların daha mürekkebi bile kurumadığından, Kantakuzenos'un bu iki güçlü deniz cumhuriyeti ile artık sorun yaşanmayacağı düşüncesini anlayışla karşılamak gerekir. Maalesef her ikisi için de Karadeniz bölgesinde ticaret yapmanın cazibesi, karşı konamayacak kadar büyüktür. Aralarındaki rekabet çok geçmeden yine savaşa dönüşür ve Galata'nın Konstantinopolis'e yakınlığı, Bizans'ın tarafsız kalmasını engeller. Her zamanki gibi kaybeden yine Bizans olur. Örneğin 1351 yılı Mayıs ayında bir Venedik filosu Galata'ya saldırmak üzere Haliç'e girdiğinde, Bizans'ın derhal yardıma gelmemesine öfkelenen Cenevizliler, devasa kaya parçaları yükledikleri mancınıklarıyla surları dövmeye başladıklarında, Ioannes istemeden de olsa Venediklilerin tarafını tutmuştur. Ancak Venedikliler neredeyse hemen geri çekilince, Ioannes öfkeli Cenevizlilerle yalnız başa çıkmak zorunda kalmıştır. 28 Temmuz günü tekrar bir deniz savaşı yaşanmış ve her zamanki gibi Cenevizliler galip gelmiştir. Üç ay sonra Galata'ya doğru yol alan bir Ceneviz gemisi, Marmara'nın kuzey kıyısındaki Herakleia'yı (Marmara Ereğlisi) yağmalar. Sonradan Konstantinopolis'e gelip Boğaz'ı geçerken başka bir olay yaşanmasa da -imparator her ihtimale karşı diğer bütün şehir ve kasabaları alarma geçirir- Karadeniz sularına çıkar çıkmaz kuzeybatıya döner ve zararsız Sozopolis (Sizebolu) şehrine saldırır.

Artık Venedik de alarma geçmiştir. Geçen sene Kasım ayında Cenevizliler en önemli kolonilerinden Euboia'yı ele geçirmiştir. Kendilerine bir müttefik de bulurlar. Ceneviz'in batı Akdeniz'deki etkisini azaltmaya can atan Aragon Kralı Pedro, masrafların üçte ikisini kendilerinin karşılaması kaydıyla Venedik'e tam donanımlı yirmi altı gemilik bir donanma vermeye razı olur. Ioannes Kantakuzenos da aynı koşullarla on iki gemi verir, ancak buna ek olarak zafer kazanılması halinde, Galata'nın yerle bir edilmesini ve Ceneviz'in zapt ettiği adaların tekrar Bizans'a geri verilmesini (yedi yıldır rehinde bulunan saray mücevherleri de buna dahildir) şart koşar.

Bu anlaşmalara dair diplomatik görüşmeler ve askeri hazırlıklar gecikir. Aragonlarla yapılan anlaşma ancak 1351 yılı Temmuz ayında imzalanır. Hemen hemen aynı zamanda Ioannes Kantakuzenos Venediklilerin, Stephan Duşan'ın da yardımıyla, hâlâ Selanik'te olan damadı V. Ioannes'i satın almaya çalıştıklarını öğrenir. Öyle anlaşılıyor ki, Çanakkale Boğazı'na girişi kontrol altında tuttuğundan büyük stratejik öneme sahip Tenedos'u (Bozcaada)[173] teslim etmesi halinde, ona yirmi bin dükalık bir "ödeme" yapma sözü vermişlerdir. Başkentten ayrılması mümkün olmayan Kantakuzenos, oğlunun kararlılığına destek vermesi ve Stephan'ı da bu tehlikeli girişimden caydırması için İmparatoriçe Anne'yi derhal Selanik'e gönderir. Anne her iki görevi de başarır ve yeni bir iç savaş önlenmiş olur. Ancak bu olayın yapılacak yeni Venedik ittifakına katkı sağladığı söylenemez.

İki düşman donanmanın Marmara'da karşılaşması 1352 başını bulur. Her iki taraf da donanmasını üstün yetenekli kişilerin ellerine teslim etmiştir. Müttefiklerin başında Venedikli Nicolo Pisani vardır. Cenevizlilerin başına ise, tarihlerinde beş yüzyıl boyunca adından söz ettiren bir aileye mensup Paganino Doria geçmiştir. İki donanma 13 Şubat günü Boğaz'ın girişinde, Galata surları altında karşılaşır. Kendi sularını savunan Paganino stratejik açıdan avantajlı durumdadır ve gemilerini öyle bir yerleştirmiştir ki, yaklaşması halinde, düşman tehlikeli şekilde kendi hattını da daraltacaktır. Pisani bu tuzağı hemen sezer. Deniz dalgalı, günler kısadır. Saldırmak aptallık olacaktır. Ancak Aragon komutan kulak asmaz. Pisani'nin engel olmasına fırsat kalmadan halatları koparır ve Cenevizlilere doğru ilerler. Venedikliler ve Bizanslılar da onu takip etmek zorunda kalırlar.

Çıkan savaş kısa sürede sadece bir Venedik-Ceneviz çatışması haline gelir. Bizanslılar daha düşmanla karşılaşamadan çekilir, ilk kahramanlık gösterilerinden sonra Aragonlar da fazla dayanamaz. Neticede zamanın en güçlü iki deniz gücü karşı karşıya kalır ve amansızca savaşmaya başlarlar. Çok geçmeden çıkan yangın, rüzgârın etkisiyle her iki donanmayı da sarar. Buna rağmen yanan gemilerinin ışığında gece geç saatlere kadar çarpışmaya devam ederler. Sonunda rüzgâr ve akıntı bakımından da dezavantajlı durumda olan Venedikliler, boyun eğmek zorunda kalır. Kadırgalarının çoğunu ve en iyi on beş adamlarını kaybetmişlerdir. Bu, daha dört yıl öncesinde

[173] Vergilius (Aeneis, II, 21 vd.) tahta atı Troia'ya gönderen Yunanların burada saklanıp gelişmeleri takip ettiğinden bahsetmektedir.

vebaya kurban verdikleri insan sayısından (ki her on kişiden altısı ölmüştür) daha da feci bir kayıptır. Ancak sabah gemi enkazları arasında kalan cesetler gün ışığına çıktığında, Doria kendi kayıplarının da en az Cenevizliler kadar ağır olduğunu fark eder. Galata halkının paniğe kapılmasını önlemek için bu cesetleri gizlemek zorunda kalır. Teknik anlamda zafer kazanmıştır, ancak bu zafer ona çoğu bozgundan daha pahalıya mal olmuştur.

Ioannes Kantakuzenos açısından ise su katılmamış yenilgidir. Ne Venedikliler ne de Aragonlarda savaşacak yürek kalmamıştır. Nitekim ellerinde kalan hurda yığınlarını tamir eder etmez, Batı'ya doğru yola çıkarlar. Ioannes'in ise Cenevizlilerle yeni bir barış antlaşması yapmaktan başka çaresi kalmaz. Antlaşma Mayıs ayında imzalanır ve aynı zamanda Selanik'teki uzatmalı görevi sona eren V. Ioannes Palaiologos Konstantinopolis'e döner. Genç imparator yirmi yaşına gelmiştir ve artık geçmişte olduğu gibi kayınpederinin isteklerine kayıtsız şartsız itaat etmek niyetinde değildir. Uzun zaman önce Kantakuzenos'un iki oğluna imparatorluğun önemli bölgelerinin idaresi verilmiş, annesi İmparatoriçe Anne ise başkenti Selanik ile birlikte Makedonya'nın hâkimi olmuştur. Artık onun da hakkını alma vakti gelmiştir.

VI. Ioannes damadının isteklerinin ve tatmin edilmezlerse, yeni bir iç savaş tehlikesiyle karşı karşıya kalacağının farkındadır. Bu nedenle ortak imparatora Konstantinopolis'e girişi kontrol altında tuttuğundan, stratejik açıdan hayati öneme sahip Trakya bölgesinin büyük kısmını verir. V. Ioannes bu teklifi memnuniyetle kabul eder. Ancak bir sorun vardır. Bahsi geçen bölge Didymotikhon'u (Dimoteka) ve Ioannes'in önceden oğlu Matthaios'a bahşettiği toprakları da kapsamaktadır. Sorunu çözmek amacıyla Matthaios'a Adrianopolis (Edirne) ve civarı verilir. Ancak Matthaios bu işe gücenir ve kendini kullanılmış hisseder. Üstelik eniştesi şimdi de komşusu olmuştur.

Ancak şaşırtıcı şekilde, bu zoraki barışı ilk bozan Ioannes Palaiologos olur. Muhtemelen Matthaios'tan önce davranmak düşüncesiyle hareket edip 1352 yazında sınırı geçerek Adrianopolis'i (Edirne) kuşatır. Matthaios derhal babasını yardıma çağırır ve Kantakuzenos Orhan Bey'in oğlu Süleyman Paşa komutasında emrine verdiği büyük bir Türk ordusuyla yola çıkar. Ioannes ise Sırplar ve Bulgarlardan yardım ister ve Duşan bu çağrıya dört bin atlıyla karşılık verir. Gerçi şehir kurtarılır, ancak aslında bunun pek önemi yoktur. Esas önemli olan imparatorluğun yine kendi içinde savaşıyor olması ve daha kötüsü Kantakuzenos'un kendi Hıristiyan tebaası üzerine Türk ordularını salmasıdır. Edirne kurtulduktan sonra Süleyman'ın ordularının çevre köyler ve kasabaları talan edip yağmalamalarına izin verilir. Talana kurban gidenler, askerlerin bu işi kıdemli İmparator adına yaptıkları kanısındadır.

Birkaç ay sonra aynı ordunun donmuş Meriç Nehri üstünde bir Sırp-Bulgar birleşik ordusunu yerle bir etmesi de bu kanıyı pek değiştirmez. Bu sefer, en azından görünürde, meşru ücretli asker olarak yabancı bir düşmana karşı savaşmışlardır. Yine

de Kantakuzenos'un onlarla olan ilişkisi kasten ya da kazayla ona karşı kullanılır ve şanını iyice lekeler. Bu durum Konstantinopolis'te de sempati kaybetmesine neden olur. Halk onun nihayetinde imparatorluk ailesinden gelmediğini hatırlar. Belki tahtı gasp etmemiştir ama bir bakıma sadece hademe niteliğinde bir imparatordur. Artık Ioannes Palaiologos ergen olduğuna göre, hâlâ egemenliği onunla paylaşması doğru mudur? Üstelik bu adam son zamanlarda imparatorluğun başına sadece felaket gelmesine neden olmamış mıdır?

Artık VI. Ioannes büyük ihtimalle tüm iktidar hırsını kaybetmiştir. Daha 1341 yılında Athos Dağı'ndaki (Aynoroz) Vatopedi Manastırı'ndan kendine bir arazi satın almış, 1350 yılında da Mangana'daki Aziz Georgios (Aya Yorgi) Manastırı'na yüklü bir bağışta bulunmuştur. O zamandan beri de özlemle manastır hayatının güzelliklerinden bahsetmeye başlamıştır. Başından beri Ioannes Palaiologos'un hakkına saygı göstermiş ve III. Andronikos'un ölümünden sonra, çoğu arkadaşının tavsiyesine uyup, onu kolayca devirmemiştir. Ancak şimdi genç Ioannes, ona güvenilmeyeceğini ispatlamamış mıdır? Üstelik Venediklilerin, Bulgarların ve Stephan Duşan'ın elinde oyuncak olup, ne onların yarattığı tehlikeyi fark edecek sezgi ne de yağcılıklarına karşı koyacak güce sahip olmadığından, imparatorluğun varlığına bizzat ciddi bir tehdit yaratmamış mıdır? 1353 yılı Nisan ayında Ioannes Kantakuzenos, Konstantinopolis'teki destekçilerinin tavsiyesine uyarak, altı yıl öncesinde taç giyerken hayatta ondan beklenmeyecek bir davranışta bulunur ve Blakhernai Sarayı'nda düzenlenen halka açık bir törende, V. Ioannes'i resmen tahttan azlettiğini ve yerine oğlu Matthaios'u ortak imparator yaptığını açıklar. Ancak Palaiologosların tahtın vârisi olmaya devam edeceklerini ve Ioannes'in oğlu Andronikos'un (anne tarafından Kantakuzenos olduğunu unutmamak gerekir) tartışmasız vâris olduğunu da sözlerine ekler. Sonra da talihsiz damadını ailesiyle birlikte Tenedos'a (Bozcaada) sürgüne yollar.

Ne var ki muhalefetin gücünü bir kez daha hafife almak hatasında bulunmuştur. Sağlam bir V. Ioannes taraftarı olan Patrik Kallistos, Matthaios'a taç takmayı kesinlikle reddeder. Kantakuzenos'a aforoz cezası verir ve sonra da görevinden istifa ederek bir manastıra çekilir. Birkaç gün sonra da gizlice Galata'ya gider ve Cenevizlilerin yardımıyla Tenedos'a geçer. Devrik imparator onu çok sıcak karşılar. Bu arada önceden Herakleia Piskoposu olan Philotheos adında biri onun yerine patrik seçilir. Philotheos, tahmin edileceği üzere coşkulu bir Kantakuzenos taraftarıdır. Buna rağmen Matthaios ve karısı Irene ancak 1354 yılı Şubat ayında taç giyerler. Tören de her zamanki gibi Ayasofya'da değil, Blakhernai'deki Azize Meryem Kilisesi'nde icra edilir.

Aradan bir ay bile geçmeden, 2 Mart günü Trakya'nın büyük kesiminde şiddetli bir deprem olur. Yüzlerce köy ve kasaba harabe haline gelir, hayatta kalanlar ise ardından gelen kar fırtınası ve sel baskınıyla soğuktan ölür. Bir zamanların Kallipolis'inde (Gelibolu), neredeyse sağlam tek bir ev bile kalmaz. Allahtan şehir nüfusunun büyük kesimi deniz yolundan kaçmayı başarır. Zaten bu başlı başına bir felakettir.

Ancak Türklerin gelişiyle (hem düzensiz yağmalarıyla sürekli Trakya'yı taciz edenler hem de Süleyman Paşa'nın Anadolu'dan gelen disiplinli birlikleri) olay daha başka bir boyut kazanır. Süleyman'ın beklediği fırsat doğmuştur. Felaket haberi Pegai'ye (Karabiga) ulaşır ulaşmaz, bulabildiği kadar Türkmen ailesini de yanına alıp derhal yola çıkar. Büyük çoğunluk Kallipolis'e (Gelibolu) gider ve çok geçmeden başka gruplar da onları izler. Birkaç aya kalmadan şehir ve surları yeniden inşa edilir ve bir zamanlar Bizanslıların yaşadığı evlerde, tamamen Türklerden oluşan bir topluluk ikamet etmeye başlar.

İmparatorluk açısından Türklerin Avrupa kıtasında yerleşmiş olması depremden daha da büyük bir felakettir. Yerle bir olan bölgeler zamanla tekrar kendine gelecektir belki ama Trakya'dan Anadolu'ya giden gezginlerin başlıca geçiş yeri olan Gelibolu elden çıkmıştır. VI. Ioannes şehrin tekrar geri verilmesini resmen talep ettiğinde, Süleyman şehrin kendisine Allah'ın inayetiyle sunulduğunu ve geri vermenin kâfirlere yaraşır bir nankörlük olacağını söyler. Nihayetinde şehri zorla gasp etmemiş, eski sakinlerinin terk ettiği bir şehre kendisi yerleşmiştir. İmparator Kallipolis'i geri almayı o derece kafasına koymuştur ki, ilk önerdiği parayı dört katına çıkarır. Ancak Süleyman Nuh der, Peygamber demez. Bunun üzerine Kantakuzenos'un yardım istediği Orhan Bey, meseleyi görüşmek üzere onunla Nikomedia'da buluşmaya razı olur. Ancak Kantakuzenos buluşma yerine geldiğinde, aniden hastalanması nedeniyle Orhan Bey'in gelemeyeceği haberini alır.

Kantakuzenos herhalde artık Tanrı'nın onu terk ettiğini düşünmektedir. Dünyevi meseleleri geride bırakıp daha geç olmadan kendini dua ve derin düşünce yaşantısının ellerine teslim etme ihtiyacı iyice ağır basmış olmalıdır. Ancak bu şekilde yaratıcısı ile tekrar barış sağlayıp kalan yıllarını huzur içinde geçirebilecektir. Bir yaz günü, içinde küçücük bir umut kırıntısıyla Hıristiyan damadı ile barışmak üzere Tenedos'a gider. Ancak adalılar onun gemilerine hizmet etmez ve zamanın kendi lehine işlediğini gayet iyi bilen Ioannes Palaiologos onunla görüşmeyi kesinlikle reddeder. Üzüntüyle geri dönen Kantakuzenos, hiçbir şekilde kontrol edemediği gelişmeleri beklemeye başlar.

Çok da beklemesi gerekmez. 21 Kasım 1354 tarihinde Ioannes Palaiologos Tenedos'tan gizlice yola çıkar. Ay ışığından yoksun karanlık bir gecedir, arada bir sağnak yağış vardır, ancak rüzgârın yardımıyla kolayca Çanakkale Boğazı'nı geçip Marmara sularına girer. 22'si sabahı erken saatlerde Konstantinopolis'e vardığında ortalık hâlâ karanlık olduğundan, kimse şehre girdiğini fark etmez. Ancak şehrin içine girdiğinde artık kimliğini açıklar ve şafak sökmeye başladığında toplanan kalabalıklar, onun adını çağırmaya başlar. Tansiyonun yükselmesi uzun sürmez. Ioannes Kantakuzenos'un malikânesi bir kez daha talan edilip ateşe verilir. Çoğu yandaşının evi de aynı akıbete uğrar. Asilerden bazıları silah deposunu ele geçirirken, diğerleri Blakhernai'ye doğru ilerler. Bu arada V. Ioannes de geçici olarak Ayasofya'nın karşısındaki eski imparator sarayına yerleşir.

24 Kasım günü oradan kayınpederine görüşmek istediğine dair haber yollar. Bu

görüşmelerde de oldukça anlayışlı davranır. Tahttan el çekmesini istemez, aksine ikisi eskisi gibi ülkeyi beraber yönetmeye devam edecek, Matthaios Kantakuzenos ise ölene kadar kendi bölgesini Edirne'den idare edecektir. VI. Ioannes son dönemde Yaldızlı Kapı'da yeniden inşa ettirip içine de Katalan ücretli askerlerinden oluşan bir garnizon yerleştirdiği kaleyi teslim edecektir. Ancak kıdemli imparator olarak Blakhernai'de yaşamayı sürdürecektir. Kendisi ise, şehirdeki en büyük ve en güzel şahıs saraylarından biri olan Theodoros Metokhites'in sarayına yerleşecektir.

Acil kriz önlenmiştir. İki imparator yaptıkları anlaşmaya sadakat yemini ederler. Yine de çoğu sorun çözümlenmeden kalmıştır. Bunlardan biri Süleyman'ın getirdiği Türklerin Trakya'da yaşamaya devam etmesidir. Diğeri de Ioannes Kantakuzenos'un artık hiç sevilmediğidir. Ki bunu kendisi de gayet iyi bilmektedir. Ayrıca destekçilerinin de, şehirde maruz kaldıkları aleni düşmanlıktan sonra kendisinden kopmaya başladıklarının farkındadır. Bir hafta kadar bu duruma dayandıktan sonra, kendisine karşı yapılan şiddetli bir gösterinin ardından, uzun süredir planladığı kararını uygular. 4 Aralık günü Blakhernai'deki bir tören esnasında, önce tacını, sonra tunikasını ve nihayetinde de altın kartallarla işlenmiş, sadece imparatorların giydiği erguvan renkli çizmelerini çıkarır. Ve üzerine siyah keşiş cübbesini geçirir. Karısı Irene de aynı şekilde kıyafetini çıkarıp 1270 yılında VIII. Mikhael'in kız kardeşi Maria Palaiologina'nın kurduğu ve kayınvalidesi Theodora Kantakouzena'nın gömülü olduğu Kyra Martha rahibe manastırına[174*] gider. Ioannes Kantakuzenos ise önce Mangana'daki Aziz Georgios (Aya Yorgi) Manastırı'na sonradan da eski destekçisi ve dostu Ioannes Kharsianeites'in kurduğu, onun adını taşıyan küçük bir manastıra geçer.

Ioannes Kantakuzenos (bundan sonra keşiş Ioasaph adıyla anılacaktır) tahtta sadece yedi yıl imparatorluk yapmış, ama imparatorluğu çeyrek asır süresince etkin şekilde yönetmiş, on yıl daha rehberlik etmeye devam etmiştir. Yirmi sekiz yıl daha, yani 1383 yılına kadar yaşayacaktır. Manastıra çekildikten sonraki ilk yıllarını, 1356 tarihine kadar yazmaya devam ettiği tarih kitabına vakfetmiştir. Bu eser bitince teolojiye dönmüş ve Hesykhast öğretisinin uzun ve ayrıntılı bir savunmasını yapmıştır. Göreceğimiz gibi, çok istemesine rağmen politik yaşamdan tamamen elini eteğini çekememiştir.

Çoğu tarihçi, özellikle de Edward Gibbon, Ioannes'in samimiyetine şüpheyle bakar. Tahttan gerçekten de kendi arzusuyla mı feragat etmiştir? Hırslı damadı onu çekilmek zorunda bırakmamış mıdır? Böyle düşünmemizi gerektirecek hiçbir neden yoktur. Ioannes bütün hayatı boyunca dindar bir insan olmuştur. En az on beş yıldır köşesine çekilmenin hayalini kurmaktadır. Son zamanda maruz kaldığı aşağılanma ve hayal kırıklığı, zaten uzun zamandır yapmak istediği şey konusunda onu yüreklendirmiştir. Artık tebaası onu istememektedir. Taht üstünde çok daha fazla hakkı olan

[174] *Günümüzde Topkapı'da Manastır Mescidi ya da Mustafa Çavuş Mescidi adıyla anılan yapıdır (ç. n.)

ve bu arada en azından imparatorluğu yönetebilecek kapasitede olduğu izlenimini uyandıran damadı V. Ioannes ile uzlaşmıştır. Eğer bir gün tahttan çekilecekse, bundan daha uygun bir zaman olmayacaktır.

Ioannes Kantakuzenos'a üzülmemek elde değildir. Az sayıda imparator şahsi hırslarına yenik düşmeden imparatorluğun yararına bu kadar çok çalışmıştır. İsteseydi, 1330'lu yıllarda III. Andronikos ile tahta ortak olabilir ve onun ölümü üzerine kolaylıkla tahta geçebilirdi. Ancak hep reddetmiştir. Sadece imparatorluk iç savaşa sürüklendiğinde, yine isteksizce de olsa taç giymeye razı olmuştur. Eğer Ioannes Palaiologos'un iç savaşa kaldığı yerden devam ederek Bizans'ın tüm geleceğini tehlikeye attığını düşünmese, asla onu indirip yerine kendi oğlunu geçirmeye kalkışmayacaktır. Maalesef hakkını arama hareketi için geç kalmıştır. Aynı kararı 1341 yılında almış olsa, belki de imparatorluğu bir arada tutacak ve halk on üç yıl süren bir sefalete sürüklenmeyecektir. 1353 yılında artık verilen zararın telafisi yoktur.

Şansı da yaver gitmemiştir. Ioannes Palaiologos'un deli cesareti, Hesykhast anlaşmazlığı, veba, Türk saldırıları ve Ceneviz ve Venediklilerin açgözlülüğü olmasa, belki de başarılı olacaktır. Ama hepsi bir araya gelince, hiç şansı kalmamıştır. En ağır yük ise imparatorluğun iflas etmiş olmasıdır. Üstelik bu maddi manevi bir iflastır. İçi boşalan sadece hazine değildir. Halk da umudunu tamamen yitirmiştir. Kendilerine olan güvenleri ve eski günlere geri dönme azimlerini kaybetmişlerdir. Tepeden tırnağa karizmatik bir kişilik belki onları tekrar canlandırabilirdi. Ancak akıllı bir devlet adamı ve mükemmel bir general olmasına rağmen, Kantakuzenos her şeyden evvel eğitimli bir entelektüeldir. Yani anadan doğma lider değildir. Tebaasını kararlılık ve cesaretle gayrete getirmek yerine, güvenlerini sarsmış ve kendinden soğutmuştur. İmparatorluğa otuz beş yıl boyunca sadakatle edilen hizmet, karşılığını görmemiştir. Bu nedenle karısıyla birlikte saray kıyafetlerini çıkarıp kaba manastır cüppelerini giydiklerinde, sadece rahatlama hissettiklerine şaşmamak gerekir.

20

Sultanın Vasalı

[1354-1391]

Çar ilahi bir krallık seçti
Dünyevi bir krallık değil.
Kosova'da inşa ettiği kilisenin döşemelerini mermerden değil,
İpek ve kadife kumaşlardan yaptırdı.
Oraya Sırp patriğini
Ve on iki büyük piskoposu çağırdı.
Sonra askerlere Aşai Rabbani Ayini düzenledi ve savaş emirlerini verdi.
Prensin askerlerine talimat verdiği saatte,
Türkler Kosova'ya saldırdı...

Sonra Türkler Lazar'ı yendi
Ve Çar Lazar mahvoldu,
Yetmiş yedi bin askerden oluşan ordusu da
Onunla birlikte mahvoldu.
Hepsi kutsal, hepsi şerefliydi
Ve Tanrı'nın fazileti yerini buldu.

Kosova Destanı

VI. Ioannes Kantakuzenos'un tahttan el çekmesiyle, artık tüm Hıristiyan liderler Bizans'ın çökmenin eşiğine geldiği konusunda hemfikirdir. Ama kimin olacaktır? Daha Ioannes tahttan çekilmeden dört ay önce, Konstantinopolis'teki Venedik elçisi (baylos) hükümetine artık Bizanslıların ilk önlerine çıkana teslim olacakları raporunu vermiştir. Dört ay sonra da Venedik Doju Osmanlı istilasını önlemek amacıyla, imparatorluğun derhal ilhak edilmesini önerir.

Ancak bütün bunlar olurken, Doğu Avrupa'da Venedik ya da Türklerden daha güçlü bir devlet vardır. Stephan Duşan'ın Sırbistan, Makedonya ve Bulgaristan'ın büyük kesimini de içine alan hâkimiyet bölgesi, Attika, Boeotia ve Peloponnesos hariç Korint Körfezi'ne kadar tüm Yunan ana karasını kapsamaktadır. Tüm yaşantısı boyunca Stephan tek bir olayın hayalini kurmuştur. O da Sırp İmparatorluğu'nu Konstantinopolis'teki merkezinden yönetmektir. Bu amaç uğruna, işine yarayacağını düşündüğü Avrupalı liderlerle görüşmeler yapmıştır. Bunlara Türk beylikleri ve Doğu ve Batı kiliselerinin birleşmesi vaadiyle etkilemeye çalıştığı papa da dahildir. Ve daha hayatının baharındayken ölüp gitmese, belki de bu isteğini gerçekleştirecek ve Avrupa tarihini değiştirecektir. 1355 yılı Aralık ayında, daha kırk altı yaşındayken, yerine kimin geçeceğini bile belirleyemeden hayata veda eder.

İmparatorluğu da ardından hemen parçalanmaya başlar. Stephan Duşan "Romania"nın Yunan topraklarını idare ederken, oğlu V. Stephan Uroş'a da kuzeydeki Sırp bölgesinin idaresini bırakmıştır. Ne var ki Uroş, ailesinin (hatta saraydaki daha basit kökenli kişilerin[175]) diğer üyelerinin kendi bağımsız prensliklerini ilan etme hareketlerine engel olacak yapıda biri değildir. Bir yıl içinde "Yunanların ve Sırpların İmparatorluğu" sanki hiç olmamış hale gelir. Bizanslılar açısından bu mucizevi bir gelişmedir. Ancak bundan faydalanamayacak kadar zayıf hâlde olduklarının da farkındadırlar. V. Ioannes eski Bizans topraklarını geri almak için hiçbir girişimde bulunmaz. Devrik Epiros despotu kararlı bir girişimde bulunmasına rağmen, 1358 yılında savaşta ölür. İşin gerçeği Duşan'ın ölümü bir tehdidin yerine bir yenisinin gelmesinden başka bir işe yaramamıştır. Zira Sırp İmparatorluğu'nun çöküşü Türklere bekledikleri fırsatı sunar. Avrupa'da ilerlemelerini engelleyecek bir güç kalmamıştır.

On dört yıldan beri ortak imparator olmasına rağmen, V. Ioannes henüz yirmi üç yaşındadır. Kayınpederinden çok farklı bir yapıya sahiptir. Ioannes Kantakuzenos Osmanlı Türkleri'ne yatıştırma politikası izlemeyi uygun görmüş, hatta kızını Orhan Bey'e vermiştir. Ioannes Palaiologos da ise bu diplomatik sabır yoktur. Dünyada hem Türkler hem de Bizanslılara yer olmadığı görüşündedir (ki haklıdır da). Bunun için de Türkler ortadan kaldırılmalıdır. Bu da savaş ve - imparatorluğun durumu göz önünde bulundurulacak olursa - Müslümanlara karşı büyük bir Hıristiyan ittifakı kurmak demektir. Gerçi Haçlı Seferleri çağı sona ermiş ve bu tür ittifakların sonuç getirmediği görülmüştür, ama Papa VI. Clemens, Avignon'da sürgünde olmasına rağmen 1344 yılında Umur Bey'e karşı bir birlik oluşturmayı başarmıştır. Artık Türkler Avrupa'da kendilerine sürekli bir sağlam yer edindiklerine göre, Batı milletleri hâlâ vakit varken hem politik hem de dini önlemler almak zorundadır.

15 Aralık 1355 günü Ioannes, Clemens'in yerine geçen VI. Innocentius'a bir mektup gönderir. Önerisini uzun ve detaylı bir biçimde dile getirmiştir ve buna göre papa Konstantinopolis'e derhal beş yüz şövalye, bin piyade, on beş nakliye gemisi ve beş kadırga gönderecektir. İmparatorun bizzat komuta edeceği bu ordu, hem Türkler hem de Balkanlar'daki Bizans düşmanlarına karşı altı ay boyunca ona hizmet edecektir. Bu zaman sürecinde başkentte bir papalık elçisi bulunacak ve kiliselerin birleşmesine olumlu bakan önde gelen din adamlarının görevlendirilmesine nezaret edecektir. Bunu, inancını kitleler halinde değiştirenler izleyecek ve imparatorluğun Katolik inancı çatısı altına girmesine hiçbir engel kalmayacaktır. İmparator ayrıca iyi niyet göstergesi olarak beş yaşındaki oğlu Manuel'i Avignon'a gönderecektir. Eğer kendisi herhangi bir sebepten dolayı mektupta bildirdiği vaatleri yerine getiremezse, papa çocuğu istediği gibi Katolik inancına göre yetiştirecek ve onu uygun gördüğü bir kızla evlendirecektir. Ayrıca Manuel'in ağabeyi ve tahtın vârisi Andronikos, yoğun Latin dili ve edebiyatı derslerine tabi tutulacak, diğer asil çocuklarının da aynı eğitimi

[175] Bunlardan biri olan ve Prilep ve Ohri Gölü arasındaki toprakları idare eden Vukaşin Stephan Duşan'ın sakisidir. Serres despotu olan erkek kardeşi Ugleşa ise çarın seyisidir.

alabilmeleri için üç kolej kurulacaktır. İmparator halkın büyük çoğunluğunu Katolik yapmayı başaramasa bile, en azından kendi Katolik olacaktır. Ancak başarılı olursa da, daha fazla yardım istemekten geri kalmayacak, Türkleri geldikleri Orta Asya'ya geri gönderebilecek çapta bir Hıristiyan ordusu talep edecektir. Bu orduya da "Kutsal Ana Kilisesi Sancaktarı ve Başkomutanı" unvanıyla yine kendisi komuta edecektir.

Bu sıradışı mektup 1356 Haziran'ında Avignon'a ulaşır. Gerçekçi bir Fransız olan VI. Innocentus işi pek ciddiye almaz. Kibar bir cevap verip Ioannes'in halkını tekrar Katolik inancına çevireceğinden duyduğu memnuniyeti dile getirir, ancak ayrıntılı önerilerine hiç değinmez. Kitleler halinde Katolik inancının benimseneceğine inanmadığı gibi, bir Hıristiyan ordusu göndermeye de niyeti yoktur. Sadece bizzat imparatorun Katolik olması onu ilgilendirmiştir. Bu nedenle de göndereceği iki özel papalık elçisi refakatinde onu Kutsal Kilise'ye oğlu olarak kabul edeceği günü iple çektiğini bildirir.

Elçilerin her ikisi de piskopostur. Petrus Thomas Karmelit, Guglielmo Conti ise Dominikan mezhebine mensuptur. 1357 yılında vardıkları Konstantinopolis'te imparator tarafından çok sıcak karşılanırlar. Ancak fazla yol katedemezler. Sonradan gelişen olaylar Aziz Petrus Thomas'ın biyografının[176] öne sürdüğü gibi imparatorun Katolik olmadığını açıkça göstermektedir. İşin gerçeği durumun Ioannes'in mektupta yaptığı önerilerle hiçbir benzerlik taşımadığını fark eden her iki piskopos da çok geçmeden mücadeleden vazgeçer. Conti eski cemaatine döner, Kıbrıs'a giden Petrus Thomas da sonradan Doğu'nun papa elçisi makamına getirilir. İmparatora gelince, ucuz kurtulmuştur. Papa onun mektubuna değer verip istediği orduyu gönderdikten sonra vaatlerini yerine getirmesini istese, zor durumda kalması işten bile değildir. Konstantinopolis'te kiliselerin birleşmesine sıcak bakanların sayısı az değildir. Örneğin Aziz Thomas Aquinas'ın çevirmenliğini de yapmış önde gelen ilim adamı Demetrios Kydones, aşağı yukarı bu dönemde Roma Kilisesi'ne geçmiştir. Yine de yetki sahibi Bizanslıların büyük çoğunluğu inancına sahip çıkmaktadır. Gerçekten de Patrik Kallistos (düşmanı VI. Ioannes'in tahttan çekilmesiyle birlikte görevine geri dönmüştür) hem Bulgar hem de Sırp patriğine Konstantinopolis'in üstünlüğünü kabul ettirmiştir. Bu koşullar altında V. Ioannes'in kiliselerin birleşmesine umut bağladığına inanmak biraz güçtür. Öyle bile olsa, 1357 yazında artık bu umudunu çoktan kaybetmiştir.

Ioannes Palaiologos'un papaya yazdığı mektup tek bir nedenden ötürü söz edilmeyi hak etmektedir. Bu sayede ne kadar güvenilmez biri olduğunu ve sonuçlarını düşünmeden anlık davrandığını açıkça göstermiştir. O nedenle kayınpederi de dışarıdan ele geçirilme, içeriden de parçalanma ve çökme tehlikesiyle karşı karşıya kalan bir imparatorluğun kaderinin asla onun ellerine teslim edilemeyeceğini sezmiştir.

Bu arada Osmanlılar Trakya'da yayılmaktadır. Süleyman'ın 1354 yılında Kallipolis'e (Gelibolu) yerleşmesi sayesinde, ihtiyaçları olan köprübaşını tutmuş ve buradan iler-

[176] Philippe de Mezieres, Kıbrıs Fransız Krallığı şansölyesi, *The Life of St. Peter Thomas*

lemeye devam etmişlerdir. Çok geçmeden önceden Ioannes Kantakuzenos'un yardım çağrısı üzerine gelen Aydınoğulları ya da Saruhanoğulları beyliklerine mensup Türkmen çeteleri ve onlardan bağımsız korsanlık yapmak üzere gelen diğer Türk grupları da Osmanlı sancağı altında birleşir. 1359 yılında bir öncü birlik Konstantinopolis surlarına dayanır. Ancak henüz şehre ciddi tehdit oluşturacak kadar büyük bir güç değildir. Trakya'nın iç savaştan yorgun düşmüş ve güçlü bir savunma sistemine sahip olmayan geri kalan bölgeleri ise kolay lokmadır. Nitekim 1361'de Didymotikhon (Dimoteka), 1362'de de Adrianopolis (Edirne) düşer. Fethedilen şehir ve köylerin yerli halkının büyük bölümü Anadolu'ya gönderilir ve yerlerine Türkmen göçmenler getirtilir. Aynı yıl Orhan Bey ölür. Süleyman iki yıl öncesinde öldüğünden, yerine küçük oğlu Murad geçer. Murad Bey kısa sürede hem babası hem de ağabeyinden çok daha fazla enerji dolu ve kararlı bir lider olduğunu ispatlar ve sadece Trakya değil, Bulgaristan'a da seferler düzenler. 1363 yılında Philipopolis'i (Filibe) ele geçirir ve Bulgar Çarı Ivan Alexander'a, birlikte Bizans'a karşı savaşmak üzere baskı yapar.

Bu görüşmelerin haberi Konstantinopolis'e ulaştığında Ioannes Palaiologos hiç vakit kaybetmez. Elindeki gemiler ve askerlerle 1364 yılında Bulgaristan'ın Karadeniz limanlarına bir ceza saldırısı düzenler ve Ankhialos'u (Ahyolu) işgal eder. Bu ona stratejik bir yarar getirmese de, halkı üzerinde yarattığı psikolojik etki açısından önemli bir kazançtır. Kaderine terk edilmiş de olsa, imparatorluk hâlâ zafer kazanabilecek durumdadır. İmparator da Papa V. Urbanus'tan gelen bir haberle umutlanır. Nihayet Katolik Macar Kralı I. Louis ve Katolik Kıbrıs Kralı I. Petrus komutasındaki bir Haçlı ordusu, kuzeni Savoy Kontu VI. Amadeus'un[177] da faal katkılarıyla harekete geçecektir. Ancak maalesef bu güç Türklere saldırmak yerine Mısır'a gider ve orada 1365 yılı Ekim ayında büyük bir bozguna uğrar. Ioannes'in payına da tekrar ittifak avına çıkmak düşer.

Sırbistan'a (daha doğrusu ondan geriye ne kaldıysa) şahsi elçisi olarak Patrik Kallistos'u göndererek şansını denemiştir. Gerçi Patrik Stephan Duşan'ın dul eşiyle görüşmüş, ancak hemen sonrasında daha doğru dürüst bir anlaşmaya varamadan ölmüştür. Yersiz de olsa malum zehirleme söylentileri de ortalığı iyice germiştir. Dost görünen Ceneviz ve Venedikliler etkisiz kalır. Güya ellerinden geleni yapan Papa Urbanus ve Kıbrıs kralı, kendilerini gülünç duruma düşürürler. Geriye Macaristan Kralı Büyük Louis kalır. Mısır seferinden çabuk dönecek kadar sağduyulu çıkar ve - diğer din kardeşlerinin çoğu gibi bölücülerden Müslümanlardan daha fazla nefret ettiği için - kendi başına Türkler yerine Hıristiyan Bulgarlara karşı savaşmaya karar verir. 1365 yılında Macar ordusu Vidin sınır eyaletini işgal eder. Bu işgalle birlikte çok sayıda Fransisken misyoner yerli halkı - bazı durumlarda zor kullanarak - Katolik mezhebine çevirme işine koyulur.

Bu durumda diplomatik görüşmeler başlatmak zordur. Ancak Ioannes yine de doğru koşullar altında Louis'i yardım etmeye ikna edebileceğini zannetmiş olmalıdır.

[177] Amadeus'un babası Ioannes'in annesi İmparatoriçe Anna'nın üvey kardeşidir.

Bu niyetle de bizzat Macaristan'a gitmeye karar verir. Bu hareketin başka bir örneği yoktur. İmparatorlar çoğunlukla ancak ordularının başında kendi sınırları dışına çıkmışlardır. Ancak tüm Bizans tarihi boyunca asla bir *basileios* ricada bulunan kimse rolünde Hıristiyan Batı'ya gitmemiştir. Diğer yandan durum da hiç bu kadar kritik olmamıştır. Nihayetinde ortanca ve küçük oğlu Manuel ve Mikhael'i yanına alıp büyük oğlu Andronikos'u imparatorluğun başında bırakarak 1366 yılının soğuk ilk haftalarında deniz yoluyla önce Karadeniz sahiline, sonra da Tuna üzerinden Buda'ya ilerler. Kral Louis onu çok iyi karşılar. Ancak papayla konuştuğundan, görüşmelerin başından itibaren duruşunu belli eder. İlk şart Katolik olmaktır. Ancak imparator ve imparatorluğun Roma üstünlüğünü kabul etmeleri halinde, askeri bir yardım sözkonusu olacaktır. Ioannes bu defa kesin bir söz veremeyeceğinin farkındadır. Söz verse bile büyük ihtimalle Louis ona inanmayacaktır. Her iki oğlunu rehine bırakarak (gerçi bunu niçin yaptığı pek anlaşılamamaktadır)[178] geri dönerken, bir Bizans-Macaristan ittifakı korkusuyla paniğe kapılan Bulgarlar tarafından esir alınır.

Tüm imparatorluk tarihinde sadece bir kez daha bir imparator yabancı bir güç tarafından esir alınmıştır. O da yaklaşık üç yüzyıl öncesinde gerçekleşen Malazgirt Savaşı'nda esir düşen Romanos Diogenes'tir. Ancak Selçuklular Diogenes'e çok iyi davranmış ve bir hafta sonrasında da onu serbest bırakmışlardır. Hıristiyan komşularınca alıkonan Ioannes ise, Bulgar Çarı Ivan Alexander tarafından küçük görülmüş (bu arada onun büyük oğlu Andronikos'un kayınpederi olduğunu da unutmamak gerekir) ve altı ay boyunca küçük bir sınır kasabasında bırakılmıştır. Eski dönemlerde Romalıların imparatoru, Tanrı'nın yeryüzündeki temsilcisine bu tür bir davranış sözkonusu bile olamazdı. İmparatorluğun içine düştüğü durumu bu olay iyice gözler önüne seriyordu. Nihayet serbest bırakılmasını da çara değil, kuzeni Savoylu Amadeus'a borçludur.

1365 seferinin başarısızlıkla sonuçlanması üzerine Amadeus tek başına küçük bir Haçlı seferi düzenlemeye karar verir ve 1366 yılı Mayıs'ında on beş gemi ve bin beş yüz askeriyle Türklere karşı kuzenine yardım etmek amacıyla Venedik'ten yola çıkar. Çanakkale Boğazı girişine geldiğinde, Ioannes'in kız kardeşi Maria ile evlenen Lesbos'un Ceneviz lideri Francesco Gattilusio da ona katılmaya karar verir. İkisi derhal Kallipolis'e (Gelibolu) bir hücum saldırısı düzenler ve iki günlük ateşli bir çatışmadan sonra şehri geri alırlar. Bu zaferin Bizanslılar üzerindeki etkisini tahmin etmek güç değildir. Geçen on iki yıl süresince Gelibolu, Türklerin ilerlemelerine devam ettikleri bir köprübaşı ve Avrupa kıtasındaki ilk Müslüman kalesi olmuştur. Bu andan itibaren Murad'ın Trakya'daki ordusuna takviye güç göndermesi çok zorlaşacaktır. Buna rağmen bu Roma Katolik ordusunun şehre girmesine izin verilip verilmeyeceği konusunda ateşli tartışmalar yaşanır ve büyük oranda Demetrios Kydones'in ikna gücü sayesinde 2 Eylül günü kapılar açılır.

[178] İki genç prensin ne kadar Buda'da kaldıklarına dair hiçbir kayıt yoktur. Ancak 1367 yılı Haziran'ında kiliselerin birleşmesi görüşmeleri başladığında her ikisi de tekrar Konstantinopolis'tedir.

Büyük ihtimalle Amadeus ancak o zaman (eğer öncesinde Gattilusio'dan duymadıysa) kuzeninin esir alındığını öğrenir. Bir ay hazırlıklarla uğraştıktan sonra, Karadeniz sahiline çıkıp Mesembria (Nişabur) ve Sozopolis'i (Sizebolu) imparatorluk adına işgal eder ve Varna'yı kuşattığında da Trnovo'da bulunan çara bir ültimatom gönderir. Elinde böylesine değerli bir rehine varken, çarın karşılığında neden Amadeus'un fethettiği yerleri geri istemediğini anlamak güçtür. Ancak Bulgaristan askeri ve ekonomik açıdan o kadar zayıf durumdadır ki, büyük ihtimalle Amadeus'un blöfünü görmeyi göze alamamıştır. Nihayetinde çar, imparatora gitme izni verir ve Noel'den az önce Ioannes Savoy kontunun Mesembria'daki kampına ulaşır. İkisi kışı Karadeniz sahilinde geçirir ve ancak 1357 baharında Konstantinopolis'e geri dönerler.

Neden bu kadar uzun kalmışlardır? Her şeyden evvel görüşmeleri gereken ciddi bir konu vardır. Savoy kontunun parası kalmamıştır. Kallipolis, Mesembria ve Sozopolis'in Bizans elinde kalması isteniyorsa, derhal garnizona ihtiyaç vardır. Ve garnizon kurmak hem adam hem de para bulmak açısından zor bir iştir. Bu yüzden Amadeus, imparatorluğun payına düşeni yapmasını beklemekte ve yeni bir Bulgar seferi için asker vermesini talep etmektedir. Tartışılması gereken daha önemli bir konu daha vardır. Seferi için papanın onayını alması karşılığında, Amadeus kiliselerin birleşmesi için çalışacağına yemin etmiş ve bu amaçla önceden Smyrna (İzmir) piskoposu iken, yakın zamanda Konstantinopolis'in Latin patriği makamına yükseltilen Paulos'u da beraberinde getirmiştir. Böylesine hassas bir konu üzerindeki ön görüşmelerin başkentin tehlikeli atmosferi dışında yapılması çok daha hayırlı olacaktır.

Konstantinopolis'e vardığında Ioannes kararını vermiştir. Tebaasını ve kilisesini bu birliğe zorlamayacaktır. Buna kalkışsa bile, büyük ihtimalle tahttan indirilecektir. Ancak kendisi Katolik olabilir ve bu arada Paulos ve Ortodoks liderleri arasında yüksek düzeyli görüşmeleri başlatabilirdi. Bu sayede de belki yüzyıllardır iki kiliseyi ayıran anlaşmazlıklar giderilebilirdi. Ancak bunun bile yeterince zor bir iş olduğu anlaşılır. Patrik Philotheos[179] kendi unvanına göz koymuş bir adamla görüşmeyi kesinlikle reddeder. Ancak Ioannes onun yerine kayınpederi keşiş Ioasaph'ı önerdiğinde (patrik sabık İmparator Ioannes Kantakuzenos'un daima sadık bir savunucusu olmuştur) ses çıkarmaz.

Bu görevlendirmeye fazla şaşırmamak gerekir. Yüzyıllar boyunca, tahttan feragat eden Ioannes Kantakuzenos'un manastırda inzivaya çekildiğine, kendini teoloji çalışmalarına adadığına ve sadece görüşmeye çağrıldığında nadiren dışarı çıktığına

[179] Bu noktada karışıklığa neden olmaması açısından I. Kallistos ve Philotheos'un (Kokkinos) 1350 ve 1376 yılları arasında münavebeyle patrik olduklarını belirtmek gerekir. V. Ioannes taraftarı olan Kallistos ilk 1350 yılında patrik olmuş, 1353 yılında görevi bırakmıştır. Onun yerine VI. Ioannes taraftarı olan Philotheos geçmiş ve Ioannes'in tahttan el çektiği 1354 yılında kadar bu makamda kalmıştır. Yerine tekrar Kallistos geçmiş ve öldüğü 1363 yılına kadar patrik kalmıştır. Ertesi sene başında Philotheos tekrar göreve dönmüş ve öldüğü 1376 yılına kadar patrik olmayı sürdürmüştür.

inanılmıştır. Ancak aslında (özellikle de eski dostu Philotheos'un 1364 yılında tekrar patrik olmasından sonra) devlet meselelerinde giderek artan bir rol oynadığı anlaşılmaktadır. Philotheos onu "hükümetin direği, en büyük danışmanı ve kraliyet ailesinin fiili babası"[180] olarak tasvir etmektedir. Öyle anlaşılıyor ki o dönemde de gücü açısından olmasa bile, en azından etkisi açısından imparatorluk günlerini aratmayacak konumdadır.

1367 yılı Haziran ayında başlayan görüşmeler Bizans lehine gelişir. Ioannes Kantakuzenos Doğu Kilisesi'nin de en az Batı Kilisesi kadar bu birleşmeyi istediğini vurgular. Ancak farklı görüşler, papa, patrikler ve her iki tarafın piskoposları ve başpiskoposlarının da katılacağı bir ekümenik konsil aracılığıyla halledilebilecektir. Roma bunu asla kabul etmemiştir. Ancak Kantakuzenos başka çözüm olmadığını bir kez daha yineler. Yüzyıl öncesinde VIII. Mikhael bu birleşmenin tepeden inme yapılamayacağını açıkça göstermiştir. İmparator halkının yüreğine hükmetmekten âcizdir. Paulos ikna olmaya başlar ve sonunda önerildiği gibi iki yıl içersinde Konstantinopolis'te bir konsil toplanmasına razı olur. Bu arada kendisi Kont Amadeus ve Ortodoks Kilisesi yetkilileriyle Batı'ya dönecektir. Bu yetkili temsilciler daha geç bir tarihte imparator gelinceye kadar bir nevi öncü grup oluşturacaklardır.

Aynı senenin başında Papa Urbanus papalığı tekrar Roma'ya taşımaya teşebbüs etmiş, ancak başarılı olamamıştı. Kısa süre sonra da Fransız kardinallerin ısrarı üzerine, 1377 yılına kadar papalık merkezi olmaya devam eden Avignon'a dönmek zorunda kalmıştı. Ancak Bizans heyeti o yaz Fransa'ya değil, İtalya'ya gider ve Viterbo şehrinde Urbanus tarafından çok sıcak karşılanır. Sonra da bitkin, fakir ve yarı harabe haline gelmiş Roma'ya kadar ona eşlik eder ve 16 Ekim'de resmen şehre girdiğinde de yanında yer alırlar. Ancak o andan itibaren de bunalıma girmeye başlarlar. Patrik Paulos'un Konstantinopolis'te herhangi bir talimat almadan konuştuğu anlaşılır. Urbanus'un ne bir konsil toplamaya ne de bu konsile şahsen katılmaya niyeti yoktur. Katolik Kilisesi'nin zaten hiç kuşkuya yer bırakmadan kurduğu bir inançla ilgili meselelerin ne amaçla tartışılması gerektiğini sorar. 6 Kasım günü de kiliselerin birleşmesi meselesiyle ilgili kıdemli din adamlarına yazdığı yirmi üç mektupta Bizans'ın Katolik olmasının önemini vurgulayıp imparatorun Roma'ya gelmek üzere verdiği sözü hatırlatır. Bu mektupların hiçbirinde konsilden, uzak bir ihtimal dahilinde dahi bahsedilmez. Bahsedilmeyen başka bir şey de Ioannes Palaiologos'un umutla beklediği uluslar arası Haçlı seferi meselesidir.

Ama Ioannes sözünü tutar. Bir kez daha büyük oğlu Andronikos'u yerine kral naibi olarak Konstantinopolis'te bırakıp (artık IV. Andronikos olarak tahta ortak olmuştur) 1369 yılı yaz başında yola çıkar. Kayınbiraderi Francesco Gattilusio, Demetrios Kydones ve Batı yanlısı birkaç kişi daha ona eşlik etmektedir. Ancak böyle bir ziyaretin düşüncesine dahi tahammül edemeyen Ortodoks din adamları onunla gitmeyi

[180] *Antirrhetici libri XII contra Gregoram,* ed. J. P. Migne, M.P.G., Vol. Cli, J.W. Barker tarafından alıntılandı, *Manuel II Palaeologus,* s. 37

reddeder. Ioannes önce Napoli'ye gelir ve Sicilya kraliçesinin misafiri olur. Seyahat yorgunluğunu atıp kendini görüşmelere hazırladıktan sonra Roma'ya doğru yola çıkar ve çok geçmeden Urbanus da ona katılır. Orada 18 Ekim Perşembe günü Katolik inancı, Kutsal Roma Kilisesi ve babası papanın üstünlüğünü kabul ettiğini ilan eden resmi bir belge imzalar ve altın mührüyle mühürler. Pazar günü ise tüm *curia*'nın önünde Aziz Petrus Kilisesi basamaklarında, önünde eğilip diz çöktüğü Urbanus'un ayaklarını, ellerini ve nihayetinde dudaklarını öper. Müzikli ve görkemli ayin bazilikada yapılır.

Görev tamamlanmıştır. Ancak mesele sadece imparatoru bağlayan bireysel bir hareket olmaktan öteye gidememiştir. İki kilisenin birleşmesi her zamanki kadar uzak bir ihtimaldir. Ne ekümenik konsil ne de Türklere karşı yapılacak askeri yardımın sözü dahi edilmez. Konstantinopolis'teki yerini tehlikeye atması bir yana, bu girişim Romalıların biricik imparatorunu küçük düşürmekten başka hiçbir işe yaramamıştır. Üstelik onu (ah keşke Ioannes Palaiologos bunu bilseydi) daha da beter bir aşağılanma beklemektedir.

*

İmparator bir süredir Venedik Doju Andrea Contarini ile yazışma halindedir. Doj Venedik Cumhuriyeti'nin imparatorluğun mali durumunun farkında olduğunu yazmıştır. Ancak kendisi, 1343 yılında İmparatoriçe Anne'nin otuz bin dükalık altını karşılığında rehine verdiği saray mücevherleri için ödenmesi gereken faizin hızla arttığını belirtmek istemektedir. Eğer yakın gelecekte bu borç ödenmezse Venedik Cumhuriyeti'nin onları satmaktan başka çaresi kalmayacaktır. Bu arada Konstantinopolis'teki Venedik mallarına verilen zararın telafisi de sözkonusudur. Yirmi beş bin beş yüz altmış üç *hyperpyra*'lık tazminatın sadece dört bin beş yüz *hyperpyra*'lık kısmı ödenmiştir. Ioannes cevaben yazdığı mektupta, içinde bulunduğu zor durumu bir kez daha vurgulayarak, anlayış göstermesini rica eder. Bir dereceye kadar da başarılı olur. Zira daha Roma'dayken, iki yıl önce süresi dolan Venedik-Bizans antlaşması 1370 yılı Şubat ayından başlamak üzere beş yıl daha uzatılır. Buna göre ödenmesi gereken tazminat yıllık taksitlere bölünecek ve saray mücevherlerinin de bir süre daha San Marco hazinesinde kalmasına izin verilecektir. Contarini imparatorun dönüş yolunda Venedik'e uğramasını önerir. Bu şekilde ikisi var olan problemler hakkında dostça görüşme imkânı bulacaklardır.

İmparator 1370 Mart'ında Roma'dan ayrılır ve yine Napoli'de kısa süre kaldıktan sonra, Mayıs başında Venedik'e gelir. Normal şartlar altında bir Bizans imparatorunu ilk defa ağırlayan Venedik Cumhuriyeti'nin bunu dillere destan bir karşılamayla kutlaması gerekirdi. Ancak o günler geride kalmıştır. Her ne kadar Ioannes elinden geldiğince gizlemeye çalışsa da, imparatorluğunun ağır borç altında olduğu ayan beyan ortadadır ve Venediklilerin fakirliğe hiç tahammülü yoktur. Soğuk ve asgari bir törenle karşılanır. Ancak imparator ve doj görüşmeye başladıklarında, ortam biraz yu-

muşar. Zira Ioannes Venediklilere reddedemeyecekleri bir teklifte bulunur. Yıllardan beri gözlerini Çanakkale Boğazı girişinde yer alan Tenedos'a (Bozcaada) dikmişlerdir. Adayı onlara vermeyi teklif eder. Karşılığında da saray mücevherlerini geri ister. Ayrıca altı savaş kadırgası ve yirmi beş bin düka altını ödenmesini talep eder. Paranın dört bin düka altınlık kısmı ise derhal ödenecektir, zira eve dönecek parası kalmamıştır.

Doj teklifi büyük memnuniyetle kabul eder. Ancak ardından felaket gelir. Konstantinopolis'teki Ceneviz kolonisi böylesine değerli bir hediyenin ezeli düşmanlarının eline geçeceğini öğrendiğinde, kral naibi Andronikos'a baskı uygulamaya başlar. Andronikos adayı vermeyi kesinlikle reddeder. Daha henüz yaptığı anlaşmanın geçersiz olduğunu anlayan Ioannes kapana sıkışmıştır. Yola çıkacak parası da olmadığı için Venedik'te rehine kalır. Ne yapacağını bilemez hâlde, oğluna serbest bırakılmasını sağlayacak parayı kilise mülklerinden, hatta hazinesinden temin etmesini ister. Ancak Andronikos bu saygısız teklif karşısında iyice sinirlenir ve babasını kurtarmak için kılını dahi kıpırdatmaz. Nihayet Ioannes'in yakın zamanda Thessaloniki (Selanik) valisi yaptığı küçük oğlu Manuel yardıma koşar. Kış ortasında yola çıkar ve karlarla kaplı Via Egnatia'yı aşar. Babasının serbest kalmasını sağlayacak altın ve hazinelerin yanı sıra, borç alabilmesini sağlayacak teminatlar da götürür. Ioannes tamamen onun sayesinde, 1371 Mart'ında otuz bin düka altını ve yanına verilen yolluklarla Venedik'ten ayrılmaya muvaffak olur. Yedi ay süren yolculuktan sonra, nihayet Ekim ayı sonunda başkente ulaşır. İki yıl uzakta kalmış ve Katolik olmasına rağmen, hiçbir şey elde edememiştir.

Başkente gelir gelmez, kara haberle karşılaşır. Henüz Konstantinopolis'e saldırmak için hazır olmadıklarını fark eden Türkler, ters yönde Makedonya'ya doğru ilerlemektedir. Stephan Duşan'ın dağılan imparatorluğundaki en güçlü liderlerden biri olan Kral Vukaşin ve kardeşi Serres Despotu Ivan Ugleşa hemen güçlerini birleştirir ve onlara karşı yola çıkarlar. 26 Eylül 1371 günü iki ordu Edirne'nin otuz beş kilometre kadar batısında yer alan, Meriç Nehri üzerindeki Tsernomianon'da (Çirmen) karşılaşır. Bu Türklerin Avrupa'ya yerleşmesinden beri yapılan ilk meydan muharebesidir ve sonucunda Sırp ordusu büyük bozguna uğrar. Vukaşin ve Ugleşa öldürülür ve Meriç Nehri askerlerin kanıyla kızıla boyanır.

Bu noktada yaşanan sadece Sırplar değil, Bizans ve hatta bütün Hıristiyan âlemi adına büyük bir felakettir. Artık Osmanlıların Sırbistan, Makedonya ve Yunanistan'ı ele geçirmek için önlerinde hiçbir engel kalmamıştır. Sırp asilzadelerinin hayatta kalanları başka yerlere sürülmez. Ancak bundan sonra sadece Osmanlı vasalı haline gelecek, sultana (Murad kendine bu unvanı seçer) haraç ödeyecek ve daha da küçültücü olan istediği zaman ona askeri yardımda bulunacaklardır. Tuhaftır ki, bu vasallardan biri olan Vukaşin'in oğlu Marko Kralyeviç, en büyük Sırp halk kahramanı olacak ve oldukça sık yaşanan askeri buhran dönemlerinde adı sürekli anılacaktır.[181]

[181] Mucizevî gücü nedeniyle silah olarak otuz kilo demir, on beş kilo gümüş ve dört buçuk kilo

Bizans açısından tek bir teselli vardır. Manuel Palaiologos bu durumdan faydalanır ve Selanik'teki merkezinden harekete geçerek Serres de dahil olmak üzere Ugleşa'nın topraklarını ele geçirir. Ancak bu toprakları uzun süre elinde tutamayacaktır. Bu arada giderek kötüye giden mali durum nedeniyle babası manastır mülklerinin yarısına el koyar. Manastırlara durum düzelir düzelmez topraklarının geri verileceği söylenir, ancak durum düzelmez. Aksine hükümet çok geçmeden daha da sıkı önlemler almak zorunda kalır ve sonunda Ioannes yenilgiyi kabullenir. 1373 yılında Bulgar çarı gibi o da Osmanlı vasalı olur. Böylece Avrupa kıtasındaki ilk Osmanlı yerleşmesinin üstünden yirmi yıl geçtikten sonra, Balkan Yarımadası'nın üç büyük gücü Sultan'a bağımlı hale gelmişlerdir.

Döneme ait kaynaklar bu konuda suskun kaldığı için, V. Ioannes'in Murad'la ne koşullarla antlaşma imzaladığını tam olarak bilmiyoruz. Görüşmeler Ioannes'in dönüşünün üzerinden bir yıl geçtikten sonra, yani 1372 yılı sonunda başlamış ve iki üç ay sonra da meyvelerini vermiş gözükmektedir. Ioannes umudunu iyice yitirmiş olmalıdır. Sırbistan ve Bulgaristan'ın hâkimi olan Türklere karşı bir Haçlı seferi düzenlemek imkânsızdır. Karayolundan Batı'dan tamamen kopan bir Bizans'ın, direniş gösteremeyeceği açıktır. Belki sultanla güçlerini birleştirse, imparatorluk enkazının en azından bir kısmını kurtarabilecektir. Murad muhtemelen Makedonya ve Trakya'daki başıboş Türk yağmacı gruplarını da kontrol altına alacak ve giderek sorun çıkarmaya başlayan oğlu Andronikos'a karşı Ioannes'in elini güçlendirecektir.

Ancak vasallığın nahoş tarafları da vardır. Nitekim anlaşmanın imzalanmasının üstünden birkaç ay geçtikten sonra, 1373 Mayıs'ında Ioannes, kendini Anadolu'da Sultan Murad'la omuz omuza savaşırken bulur. Bu aşağılanma yetmezmiş gibi, başkentten kötü bir haber gelir. Muhtemelen Ioannes'in Manuel'e olan düşkünlüğünü kıskanan oğlu Andronikos, onun yokluğunu fırsat bilip isyan çıkartmış, işin tuhafı Murad'ın babasına baş kaldıran oğlu Savcı Bey'le de ittifak yapmıştır. İsyan başarılı olmaz ve asiler çabucak dize getirilir. Öfkeli sultan, Savcı'nın gözlerine mil çektirir (zavallı çok geçmeden de ölür) ve Ioannes'in, hem Andronikos hem de ayaklanmaya katılmayan küçük oğlu Manuel'e de aynı cezayı vermesini ister. Vahşetten nefret etmesine rağmen, Ioannes fazla seçme şansı olmadığının farkındadır. Ancak gizlice kurbanlara merhamet gösterilmesini sağlar. Oğulları görme yetilerini tamamen kaybetmeyecek, ancak Konstantinopolis'te hapsedileceklerdir. Andronikos'un tahtın vârisi olma hakkı ise elinden alınacak ve bu hak Manuel'e verilecektir. Böylece yirmi üç yaşındaki Manuel apar topar Thessaloniki'den (Selanik) getirilir ve 25 Eylül günü ortak imparator olarak taç giyer.

Sadece üç yıl sonra Ioannes hoşgörülü davrandığına pişman olacaktır. 1376

altından yapılma bir gürz taşıyordu. Atı Piebald dünyanın en hızlı atıydı ve insan dilinden anlıyordu. Eyerinin bir yanından gürzü, diğer yanından ise onun ağırlığını dengeleyecek içi kırmızı şarap dolu bir tulum sarkıyordu. Zira Marko çok içer, ama asla sarhoş olmazdı." Rebecca West, *Black Lamb and Grey Falcon* (Kara Koyun ve Boz Şahin) II. Cilt, s. 167-68.

Mart'ında on Venedik gemisinden oluşan bir filo Konstantinopolis'e gelir. Doj'un elçileri, Andronikos aradan çekildiğine göre, altı yıl önce Venedik'te kararlaştırdıkları şartların uygulanmaması için hiçbir engel kalmadığını belirtirler. Tenedos'un (Bozcaada) verilmesi karşılığında, Venedikliler otuz bin düka altını daha ödeyecekler ve saray mücevherlerini geri vereceklerdir. Ayrıca ada halkının inancına dokunulmayacak, Rum kesimi daima Konstantinopolis patriğine bağlı kalacaktır. Son olarak adada, San Marco sancağı yanında Bizans sancağının da dalgalanmaya devam edeceği sözünü verirler.

Ioannes Palaiologos teklifi sevinçle kabul eder. Ancak tahmin edileceği gibi Konstantinopolis'teki Ceneviz kolonisi bu gelişmelerden hiç hoşnut değildir. Tenedos'un Venedik hâkimiyetine geçmesini engellemeye kararlıdırlar. Bu amaçla bir kez daha Andronikos'a dönerler. 1376 Temmuz'unda bir şekilde hapisten kaçmasını sağlarlar. Gizlice Galata'ya gelen Andronikos, Sultan Murad'la temas'a geçer. Gerçi bu şartlar altında yardım etmesi biraz şaşırtıcıdır ama sultan ona süvari ve piyadelerden oluşan bir güç verir. Bir aylık bir kuşatmadan sonra, Andronikos zor kullanarak şehre girer. Ioannes ve ailesi birkaç gün Yaldızlı Kapı'daki kalede dayanmayı başarır, ancak sonunda teslim olmak zorunda kalırlar. Andronikos onları büyük bir zevkle kendisinin hapsedildiği Anemas Kulesi zindanlarına attırır.[182] Gücü ele geçirdikten sonra da ilk iş olarak (büyük ihtimalle kaçmasına bu şartla yardım edilmiştir) Tenedos'u resmen Cenevizlilere verir. Bir yıl sonra da, 18 Ekim 1377 tarihinde kendisi IV. Andronikos, oğlu da ortak imparator sıfatıyla VII. Ioannes olarak taç giyerler.

Ancak Cenevizliler muratlarına eremez. Tenedos'un Bizanslı valisi adayı onlara teslim etmeyi reddeder. Ancak kendi hakları olduğuna inandıkları için derhal adaya bir filo gönderen Venediklilere gönüllü olarak teslim olur. İyi niyetini göstermek isteyen Andronikos, Cenevizlilerin adayı zorla alma girişimlerine yardım etmek zorunda kalır. Demetrios Kydones bu amaçla onun gemi ve levazım hazırlıklarına giriştiğinden ve ücretli asker bulmak zorunda kaldığından bahsetmekte ve bu işin kaçmak kadar kolay olmadığına değinmektedir.[183] Bu girişim sonuç getirmez ve karlı çıkan Sultan Murad olur. Andronikos'tan hiç hazzetmemektedir ve bilindiği üzere kör edilmesini istemiştir. Son askeri yardımı da, sadece on yıl evvel Savoy kontunun zapt ettiği Kallipolis'in (Gelibolu) geri verilmesi şartıyla (ki Andronikos bu isteği derhal yerine getirmiştir) temin etmiştir. 1377 yılı sonunda Kallipolis tekrar onun hâkimiyeti altına girer ve Asya ile Avrupa'daki toprakları bir kez daha birleşir. Bu sayede güçlendirdiği konumuyla, ilerlemesi çok daha kolaylaşacaktır.

---

[182] Üç yüzyıl öncesinde Aleksios Komnenos döneminden beri, şehrin en karanlık ve en fazla korkulan zindanları olan bu yapının kalıntıları günümüzde de hâlâ ayaktadır ve Haliç surlarının Blakhernai (Tekfur) Sarayı'yla birleştiği yerde, Karagümrük semtinde yer alır.

[183] *Letters* (Mektuplar) No. 167. Bu bölümün girişi de aynı mektuptan alınmadır. Profesör Nicol, aynı eser, s. 290-91.

Tutsak baba-oğul imparatorlar üç yıl boyunca Anemas Kulesi'nde çürümeye terk edilir. Özgürlüklerine nasıl kavuştukları tam belli değildir. Kendileri girişimde bulunmuşlar gibi gözükse de, tıpkı Cenevizlilerin Andronikos'a yardım ettiği gibi, onların da Venediklilerden destek almış olmaları ihtimal dahilindedir. Her halükârda bir şekilde kaçmayı başarır ve kaçabilecekleri tek yer olan Murad'ın Khrysopolis'teki (Üsküdar) kampına sığınırlar. Manuel (görüşmeyi onun yaptığı anlaşılmaktadır) oracıkta sultana, babası ve kendisini tekrar imparator yapması karşılığında, haracını artırma, daha fazla askeri yardım yapma ve daha da aşağılayıcı olanı, Anadolu'da kalan son Bizans kalesi olan Philadelphia'yı (Alaşehir) teslim etme sözü verir. Çabucak anlaşmaya varılır. Türkler bir ordu verir, Ceneviz taraftarı Andronikos'tan kurtulacaklarına sevinen Venedikliler küçük bir filo gönderir ve nihayetinde V. Ioannes ve II. Manuel 1 Temmuz 1379 günü Kharisios Kapısı'ndan (Edirnekapı) şehre girerler. Kaçıp Galata'daki Cenevizli dostlarına sığınan Andronikos, Ioannes ve Manuel'in kaçmasına yardım ettikleri gerekçesiyle, annesi İmparatoriçe Helene ve onun babası keşiş Ioasaph'ı (eski İmparator VI. Ioannes) beraberinde rehine olarak götürür.

Ertesi sene Galata ve Konstantinopolis'te saflarını alan ve Cenevizliler ve Venedikliler tarafından destek gören Andronikos ve Ioannes'in iç savaşıyla geçer. Sultanın hangi tarafı tuttuğu tam belli değildir. Her ne kadar dış görünüşte meşru imparatorları desteklese de, taht kavgasına düşmüş bir Bizans doğal olarak daha fazla işine gelmektedir. Belki de bu düşmanlığın sürmesi için zaman zaman el altından Andronikos'a destek vermiştir. Galata uzun ve yorucu bir kuşatmaya sahne olur ve çatışmalar yaklaşık iki yıl sürer. Nihayet 1381 yılı Nisan ayında taraflar anlaşmaya varır. Buna göre Andronikos yine tahtın vârisi olacak ve onu oğlu Ioannes izleyecektir. Bu arada kendisine Marmara'nın kuzey sahilinde, başkenti Selymbria (Silivri) olan ve Panidos, Rhaideston ve Herakleia'yı da içine alan Bizans'a bağımlı küçük bir krallık verilir.

Bu anlaşmaya varıldığında, Manuel Murad'la birlikte seferdedir ve gösterdiği tepkiye dair bir belge yoktur. Babasının yerine geçmeyi herkesten fazla hak etmiştir. Onu Venedik'ten kurtarıp geri getirmiş, onunla birlikte hapis yatmış ve ağabeyinin aksine daima onun yanında savaşmıştır. Sekiz yıl öncesinde veraset hakkını elde etmişken, bu hakkın hem de böyle şartlar altında elinden alınmasına, gücenmesi normaldir. Ancak o daha çok babasının yenilgiyi kabul etmesine sinirlenir. Mecbur kaldığı için Murad'ın Anadolu'daki Türk düşmanlarına karşı savaşı kabul etmiş, ancak hâlâ savunulabileceğine inandığı Balkan Yarımadası'nı Türk saymaya kesinlikle karşı çıkmıştır. 1382 baharında Thessaloniki'ye geri döner. Ancak artık Ioannes'in valisi değil, meydan okur tarzda, olmayı hak ettiği bir imparator gibi gelmiştir. Türklere karşı savaşmak için kullanılması gereken asker, para ve levazımın akıtıldığı bu bitip tükenmez ailevi çekişmenin yükünü taşımamaya kararlıdır. Ancak şans yüzüne güler ve babasına karşı tekrar isyan hazırlıkları içinde olan IV. Andronikos 1385 yılı Haziran'ında ölünce, tahtın meşru vârisi olur.

Her iki taraf için de yıkıcı olan bu kavganın sonunu gören 1381 yılında, daha uzun zamandır süregelen başka bir çatışmaya daha son verilir. Ceneviz ve Venedik arasında Tenedos yüzünden çıkan son çekişme, genele yayılır ve son raundu İtalya suları ve İtalyan topraklarında dövüşülür. Ancak artık savaşın hızı kesilmiştir ve sonunda yorgun düşen her iki cumhuriyet Savoy Kontu Amadeus'un arabuluculuk teklifini memnuniyetle kabul eder. Kazanan yoktur. Dört yıl boyunca karşılıklı birbirlerine zarar verip kan akıttıktan sonra, politik açıdan her iki taraf da başladığı yerdedir. 23 Ağustos'ta imzalanan Torino Antlaşması'na göre her iki cumhuriyet de Akdeniz ve Levant'ta ticaret yapmaya devam edecektir. Tenedos ise tarafsız bölge ilan edilir, surları yıkılır ve nüfusu Girit ve Euboia'ya nakledilir. Adanın tarafsızlığına Amadeus garantörlük edecektir. Bir iyi niyet göstergesi olarak hem Venedik hem de Ceneviz cumhuriyetleri Doğu Roma İmparatorluğu'nun Katolik olması için ellerinden gelen yardımı yapacaklarına söz verirler.

Ama hangi imparatorluktan bahsedilmektedir ki? Açıkçası artık kalanı pek imparatorluk olarak tanımlamak mümkün değildir. Üçü güya imparator, biri de despot denen kişiler tarafından yönetilen dört küçük devletten ibarettir. 1383 yılından sonra bu liderlerin hepsi Palaiologos ailesine aittir ve hepsi de (eğer Türk hâkimlerini saymazsak) birbirinden bağımsızdır. Konstantinopolis'te hüküm süren V. Ioannes artık Osmanlı vasalıdır ve Venedik ve Ceneviz'in elinde oyuncak olmuştur. IV. Andronikos (ölümüne kadar) oğlu ve ortak imparator VII. Ioannes, yine Osmanlılara bağımlı yaşamakta ve Marmara'nın kuzey sahilinde hüküm sürmektedirler. II. Manuel Thessaloniki'yi (Selanik), V. Ioannes'in dördüncü oğlu I. Theodoros ise başkenti Mistra olan Mora Despotluğu'nu yönetmektedir.

I. Theodoros'tan biraz bahsetmek gerekir. Otuz yılı aşkın süredir Güney Yunanistan büyük bir başarıyla VI. Ioannes'in oğlu Manuel Kantakuzenos tarafından yönetilmektedir. Ancak Manuel 1380 yılında bilinmedik bir nedenden ölünce, V. Ioannes onun yerine oğlu Theodoros'u geçirmeye karar verir. Halen Galata'nın uzun ve zorlu kuşatması sırasında yaşadığı rehine dönemini üzerinden atmaya çalışan yaşlı sabık imparator, karşı çıkmaz ve hatta kendisi de Mistra'ya yerleşmeye karar verir.[184] Ancak torunlarından biri despotluğu bir aile mirası olarak gördüğünden, Türkler ve Latin prenslerden onun yanında savaşmaları için yardım ister. Sonunda Theodoros despot olsa da, Osmanlı vasalı olmayı kabul etmek zorunda kalır. Ve bu andan itibaren Mora'yı, sallanan Bizans İmparatorluğu'nun en güçlü ve en zengin kalesi haline getirir.

Diğer bütün cephelerde imparatorluk hızla parçalanmaya devam etmektedir. Halen Makedonya ve Teselya'daki Bizans hâkimiyetini geri kazanmak için çabalayan Manuel Palaiologos Thessaloniki'deki (Selanik) merkezinden hareketle 1383 yılı yazı ve sonbaharında işgalcilere karşı cesaret verici zaferler kazanır. Öyle ki çok korkan

[184] 15 Haziran 1383 tarihinde de yetmiş sekiz yaşındayken orada ölecektir.

babası, sultanla olan diplomatik ilişkilerinde utanca kapılır. Ancak Osmanlı akını karşısında bu tür zaferlerin fazlaca değeri yoktur. Vardar Nehri'ni geçen büyük bir Türk gücü (fethettiği Hıristiyan topraklardan alınan alaylar da buna eklenmiştir) zaten 1380 yılında Ohri ve Prilep'i fethetmiş ve Arnavutluk içlerine girmiştir. Daha doğuda Murad'ın başka bir ordusu Bulgaristan'ı istila edip 1385 yılında Serdika'yı almış ve ertesi sene Niş'e kadar ilerlemiştir. 1386 yılında Athos Dağı'nın (Aynoroz) tüm manastırları birden sultana boyun eğer. Geriye bir tek Thessaloniki (Selanik) kalmıştır ve o da ciddi tehlike altındadır. Yaklaşık yüz on kilometre mesafede yer alan Serres (Serez), 1383 Eylül'ünde düşmüştür ve fatihlerinin yeterince talan ve yağma ettikten sonra, dikkatlerini Konstantinopolis'le aralarında kalan son büyük Hıristiyan şehirlerine çevireceklerine hiç şüphe yoktur. Ekim ortasında, aynı zamanda sultanın vezir-i azamı olan (Çandarlı Kara Halil) Hayrettin Paşa, Selaniklilere bir ültimatom gönderir. Ya teslim olacaklar ya da katledileceklerdir. Manuel Palaiologos derhal harekete geçer. Halkı şehir meydanına toplar ve yaptığı uzun ve dokunaklı konuşmayla onlardan tüm güçleriyle düşmana karşı direnmelerini ister. Sonra da savunma hazırlıklarına başlar.

Selanik uzun süre direnir. Ancak bunda iyi bir donanmadan yoksun olan Hayrettin'in şehri tam ablukaya alamamasının da büyük payı vardır. Bu nedenle Hıristiyan Avrupa liderleri kuşatma altındaki şehre denizden takviye kuvvet ve erzak gönderseler, şehir dayanmaya devam edecek ve Manuel ve Theodoros belki de birlikte kuzey Yunanistan'ı birleştirip sultandan kurtaracaklardır. Ancak hiçbir yardım gelmez. Aylar birbirini kovaladıkça, imparator da giderek teslim olma eğilimi gösteren halkının desteğini kaybettiğini fark eder. Bu bozgun havasına rağmen, üç buçuk sene dayanır. Ancak 1387 baharında artık moraller iyice bozulunca, direnmek imkânsız hale gelir. Manuel yine de teslim olmayı reddeder ve korkaklık ve pısırıklıkla suçladığı Thessaloniki halkını kaderine terk ederek, Lesbos'a geçer. Üç gün sonra halk şehrin kapılarını açar ve böylece sonuna kadar direnmeleri halinde başlarına gelecek talan ve kıyımı önlemiş olur.

Selanik'in düşüşünden sonra geçen üç yıl muhtemelen Manuel'in hayatının en üzgün dönemidir. Büyük seferi başarısız olmuş, Thessaloniki halkı onu yalnız bırakmış, babasının uzlaşmacı politikasının doğru olduğu kanıtlanmıştır. Ancak Lesbos'da onu başka bir aşağılanma beklemektedir. Francesco Gattilusio onun Mitylene şehrine girmesine izin vermeyince, taraftarlarıyla birlikte kavurucu sıcağın altında kampını açıkta kurmak zorunda kalır. Oradan başka bir adaya geçtiğinde de (büyük ihtimalle Tenedos) aynı şekilde karşılanınca, kendisine gönderilen bir Türk elçisinin dostane daveti üzerine Bursa'ya geçer. Sırbistan ve Makedonya'daki yenilgileri ve Thessaloniki'nin düşüşünün ardından sultanla ilk karşılaşması herhalde çok üzücü olmuştur. Böylece o da yenilgiyi kabullenmiş ve Balkanlar'da başarılı bir Hıristiyan cephesi yaratma hayalinden vazgeçtiğini göstermiştir. Ancak Murad onu çok sıcak karşılar ve son derece nazik davranır. Ayrıca Konstantinopolis'e dönüp babasıyla barışması için ısrar eder.

Artık Manuel mücadeleden vazgeçtiğine göre, iki imparatorun aralarındaki anlaşmazlıkları gidermemeleri için hiçbir neden kalmamıştır. Ancak tek amacı sultanın Bizans ve kendisine olan iyi niyetli tavrını korumak olan V. Ioannes, oğlunun itaatsizliğinden çok korkmuştur ve bu nedenle resmi bir barışma öncesinde bir tür ceza hak ettiğine inanmaktadır. Manuel'i Lemnos (Limni) Adası'na sürer. Artık yorgun düşen, üzüntüden perişan olan ve zaten gidecek başka yeri olmayan Manuel bu cezayı hiç şikâyet etmeden kabullenmiş görünmektedir.

*

1389 yazında Sırplar, Osmanlı boyunduruğundan kurtulmak için kahramanca bir girişimde bulunduklarında Manuel hâlâ Lemnos'tadır. Meriç felaketinden sonra, tekrar bir millet halinde savaşacaklarını kimse tahmin etmemiştir. Stephan Duşan'ın kısa süren debdebeli imparatorluğu artık uzak bir anı haline gelmiş, iyice zayıflamış ve bölünmüşken, bir grup Sırp Boyarı Lazar Hrebeliyanoviç adında bir prensin liderliğinde bir araya gelir. Lazar V. Stephan Uroş'un 1371 yılındaki ölümünden sonra, Osmanlı ilerleyişini durdurmak üzere kuzey Sırbistan'ın hâkimi olmuştur. Aralarında güneyde yer alan Kosova bölgesi lideri Vuk Brankoviç de vardır ve sonradan Bosna Prensi Tvrtko da onlara katılır. 1386-1388 yılları arasında Anadolu'ya dönmek zorunda kalan sultanın yokluğundan faydalanan bu grup başarılı olur ve bir iki çatışmada hatta iki meydan savaşında Osmanlıları bozguna uğratır. Ancak 1389 yılında Murad, Anadolu'dan getirdiği yeni alaylarla birlikte tekrar Balkanlar'a döner ve yaz başında Kosova Ovası'ndaki "Kara Kuşlar Meydanı"na ilerler.

15 Haziran günü yapılan savaş, Orta Çağ destanlarının en güzel örneklerinden biri olan Kosova Destanı'na konu olur. Bilinen adıyla Çar Lazar, Marko Kralyeviç'le ulusal destanın kahramanı haline gelir. Ancak destandan çıkartabildiğimiz kadarıyla, gerçek hikâyede iyi örnek teşkil eden pek bir şey yoktur. Sırpların morali bozuktur. Prensler arasında anlaşmazlık vardır ve hıyanet almış başını yürümüştür. Bizzat Lazar savaş öncesi gece yaptığı bir konuşmada, damadı Miloş Obraviç'i düşmanla işbirliği yapmakla suçlar. Diğer yandan, gecenin büyük bölümünü dua etmekle geçiren Murad zafer kazanacağından o kadar emindir ki, bölgedeki kaleler, kasabalar ve köylere dokunulmaması emrini verir. Kalelere sonradan ihtiyacı olacaktır ve müstakbel tebaasını gereksiz yere kendine düşman etmek istememektedir.

Ertesi sabah sultanın ordusu her zamanki gibi saflarını alır. Kendisi, yeniçeri askerleri ve muhafızlarından oluşan süvariler ortadadır, sağ tarafta oğlu Bayezid ve Avrupalı birlikler, sol tarafta ise küçük oğlu Yakub ve Anadolulu birlikler vardır. Başlangıçta şans ondan yana değildir. İki bin Türk okçusuna aldırmayan Sırp süvarileri, ilerleyip sol kanadın içine dalar. Ancak Bayezid hemen dönüp, atlarını dörtnala süren adamlarıyla birlikte demir topuzunu sağa sola sallayarak yardıma gelir. Bu karşı saldırıdan sonra Osmanlılar avantajlı duruma geçer. Günün sonuna doğru Vuk Bran-

koviç on iki bin askeriyle birlikte savaş meydanından kaçar. Bunun üzerine geri kalan Sırplar da dağılıp kaçarlar.

Brankoviç'in sultanla işbirliği yaptığı için hıyanet edip etmediği konusu belli değildir. Zaten Murad da bunu ortaya çıkaramadan ölür. Tam olarak bilinmese de, kayınpederince hakkında çıkarılan iftiralara sinirlenip sadakatini ispatlamaya çalışan Miloş Obraviç tarafından öldürüldüğü anlaşılmaktadır. Düşman tarafına geçme numarası yapınca, huzuruna getirildiği sultanın karşısında diz çöktükten sonra, muhafızların engel olmasına fırsat vermeden, elindeki uzun hançeri iki kere Murad'ın göğsüne saplar. Anlaşılan hançeri öyle güçlü saplar ki, kan sırtından fışkırır. Obraviç oracıkta öldürülür ancak üstüne düşeni yapmıştır. Murad ölmeden önce, savaşın daha erken bir devresinde esir alınan Lazar'ı çağırtır ve onu ölüme mahkûm eder.

Sultanın öldürüldüğü haberi Batı'ya ulaşınca, Hıristiyan âlemi savaşı kazandıklarını düşünür. Hatta bir ya da iki hafta sonra Kral VI. Charles daha da abartıp Notre-Dame Kilisesi'nde bir şükran ayini düzenler. Ancak yeni haberler geldikçe, acı gerçek açığa çıkar. Yeni sultanlarının muhteşem komutası altında Osmanlılar savaşı kazanmış, Sırp ordusu yerle bir olmuştur. Hayatta kalan Sırp asilzadeleri (ki aralarında Lazar'ın oğlu Stephan Lazareviç de vardır) tek tek Bayezid'e sadakat yemini ederler. Ancak parçalanmış halinde bile, Sırp milletinin asla pes etmeyeceği dört yüzyıl sonra anlaşılacaktır.

Çar Lazar ve Boyarlar yedi yıl öncesinde birleşmiş olsalar ve Manuel Palaiologos'tan yardım isteseler ve o da düşmanı durdurmak için varını yoğunu bu uğurda harcasa, Kosova Savaşı farklı sona erer miydi? Belki ererdi ama o dönemde ve o mahalde kazanılan bir Hıristiyan zaferi Balkan Yarımadası'nın geleceğini belirleyecek kadar uzun ömürlü olmazdı. Bir iki yıla kalmadan Türkler daha iyi silahlanmış hâlde ve daha çok sayıda geri dönerlerdi. Sınırsız insan gücüne sahiptiler. Anadolu'dan yeni alaylar getirmeleri bir iki haftayı bile bulmazdı. Üstelik iyi para ve yağma şansı karşısında kendi dindaşlarına karşı severek savaşmaya hazır yeterince Hıristiyan ücretli asker de vardı. Acı gerçek XIV. ve XV. yüzyıllarda toplu bir Avrupa Haçlı ordusu dışında Osmanlı ordularına karşı koyacak bir gücün olmamasıydı. Defalarca önerilip görüşülmesine rağmen, böyle bir Haçlı seferi asla oluşturulamayacaktır. Bu zorlu düşmana karşı Hıristiyan Doğu'nun hiç şansı yoktur. Aslına bakılırsa, bu kadar uzun süre dayandığına bile şaşmak gerekir.

Kosova savaş meydanında sultan ilan edildikten sonra, Bayezid'in yaptığı ilk iş kardeşi Yakub'u öldürtmek olur. Ceza hemen infaz edilir ve Yakub boğularak öldürülür. Büyük cesaretle savaşan Yakub, adamları tarafından da çok sevilmektedir ama Bayezid'e göre bu vasıflar günün birinde isyan çıkartma ihtimalini artırmaktadır. Böylece Bayezid'le başlayan kardeş öldürme geleneği (torununun çocuğu olan II. Meh-

med tarafından yasal hale getirilecektir) gelecek üç yüzyıl boyunca Osmanlı hanedanı tarihine damgasını vurur.[185]

Bayezid yönetimi başladığı gibi devam eder. İnsanüstü bir enerjiyle doludur, tez canlıdır ve ne yapacağı önceden kestirilemeyen biridir. Çabucak aldığı kararları derhal uygulamakta ve yoluna çıkmaya çalışanlara acımamaktadır. Bu nedenle de tebaası ona Yıldırım lakabını uygun görür. On üç yıllık hâkimiyeti döneminde en az babası kadar zeki bir diplomat olduğunu göstermiştir. Ancak Murad'ın aksine Bayezid için diplomasi biraz fazla yumuşak bir tarzdır. Artık o fetih ve imparatorluk hayali peşindedir. Sultan unvanını yeterli görmez ve ilk olarak Selçukluların üç yüzyıl öncesinde "Roma" Anadolusunun hâkimi olduklarını vurgulamak için kullandıkları Rum sıfatını sultana ekleyip kendini "Rumeli Sultanı" ilan eder. Bayezid için "Rum", Alp Arslan ve haleflerine ifade ettiğinden çok daha fazla şey ifade etmektedir. Zira artık bu terim Anadolu'daki Bizans toprakları için değil, İkinci Roma'nın ta kendisi, yani Konstantinopolis için kullanılacaktır.

Bayezid'in şansına Konstantinopolis hâlâ hanedan içi çekişmelere sahne olmaktadır. V. Ioannes Blakhernai Sarayı'ndan ülkeyi yönetmeye devam etmektedir ve korkunç IV. Andronikos ölmüştür. Ancak IV. Andronikos'un babasına olan nefretini, oğlu VII. Ioannes de tamamen paylaşmaktadır. Önceleri taht üzerindeki hakkı konusunda sessiz kalsa da, Kosova Savaşı sırasında yeni bir isyan için destek sağlamak üzere Cenova'da bulunmaktadır. Çok geçmeden başkente döndüğünde, Bayezid'in gönderdiği habercileri onu beklerken bulur. 13 Nisan 1390 gecesi sultanın emrine verdiği küçük bir kuvvetin yardımıyla, V. Ioannes'i ikinci kez devirerek ertesi gün zaferle şehre girer. Böylece imparator, iki hafta önce Lemnos'tan geri çağırdığı oğlu Manuel ve sadık bir grup adamıya birlikte, bir kez daha Yaldızlı (Altın) Kapı'daki kaleye[186] çekilir ve olağandışı bir cesaretle kuşatmaya karşı koymaya başlar.

Manuel ise yardım istemek üzere gizlice kaçar. Babasını kurtarmak için yaptığı iki girişim başarısızlığa uğrar, ancak 25 Ağustos günü Rodos'taki St. Jean şövalyelerinden ödünç aldığı iki kadırgayla, biri Lemnos, diğeri Khristopolis ve (şaşırtıcı olmakla birlikte) Konstantinopolis'ten ve nereden geldikleri bilinmeyen daha küçük dört gemiyle ortaya çıkar. Şanslarına Altın Kapı'daki kale Marmara'dan sadece birkaç kilometre mesafededir ve kendi limanı da vardır. O yüzden küçük filo hiç zorlanmadan oraya yaklaşır. Çatışma üç hafta boyunca devam eder, ancak 17 Eylül Cumartesi günü yaşlı imparator ve adamları ani bir hücum hamlesi yapar ve şaşkına uğrayan torunu şehirden kovarlar.

Nihayet tamamen barışan Ioannes ve Manuel, zaferle Blakhernai Sarayı'na dö-

[185] Çok çarpıcı bir örnek olduğundan değinmekte fayda vardır. Sultan III. Mehmed 1595 yılında tahta geçtiğinde, on dokuz kardeşi ve onların hamile bıraktıkları altı cariyeyi boğdurmuştur. Mehmed sonradan annesi ve oğlunu da boğduracaktır, ama bunun bu gelenekle bir ilgisi yoktur.

[186] Bu yapı büyük ihtimalle Yedikule'nin çekirdeğini oluşturmuştur. Fatih'in İstanbul'u fethettikten sonra büyüttüğü yapı, hâlâ ayaktadır.

nerler. Ancak elde ettikleri başarının bedelini pahalıya ödeyeceklerdir. O sırada Anadolu'da bulunan sultan, tahta VII. Ioannes'i geçirme girişiminin suya düşmesini, politik bir başarısızlıktan ziyade, şahsına yapılmış bir hakaret olarak algılar. Öfkeyle, onunla birlikte savaşması için Manuel'i yanına çağırır. Gelirken o zamana kadar biriken haracı da getirmesini ister. Aynı çağrıyı en az onun kadar öfkeyle dolu olduğu VII. Ioannes'e de yapar. Bu şartlar altında birbirinden nefret eden iki adamın, itaat etmekten başka şansları yoktur. Sonbahar geldiğinde, sultan Philadelphia'nın fethine katılmalarını emrettiğinde de ellerinden bir şey gelmez. Böylece Romalıların bir değil, iki imparatoru birden Anadolu'da kalan son Bizans kalesinin zorla alınmasına doğrudan alet olur.[187] Çöken imparatorluğun maruz kaldığı aşağılanmalar içinde, en manidarı şüphesiz budur.

Çok geçmeden Yıldırım Bayezid V. Ioannes'e daha da otoriter bir ültimatom gönderir. Bir yıl önce hem tahtını hem de hayatını kurtaran Altın Kapı'daki kale yıkılacaktır. Eğer dediğini yerine getirmezse hâlâ onun yanında olan oğlu hapsedilecek ve kör edilecektir. İmparatorun boyun eğmekten başka şansı yoktur. Ancak bu son aşağılanması olacaktır. Kışın gelişiyle kendi dairesine çekilir, yatağa yatar ve yüzünü duvara çevirir. 16 Şubat 1391 günü elli sekiz yaşında hayata veda eder.

Basileios olarak (eğer taç giydiği 1341 yılını başlangıç tarihi olarak alırsak) yarım asırdan sadece birkaç ay eksik süreyle hüküm sürmüştür. Yani bin yüzyıl ayakta kalan imparatorluğun en uzun süreyle tahtta kalan imparatorudur. Sadece Ioannes Kantakuzenos'un tahttan el çektiği 1354 yılından itibaren başlasak bile, otuz yedi yıl etmektedir. I. Aleksios ve I. Manuel Komnenos da aynı süreyle tahtta kalmış ve sadece büyük büyükbabası II. Andronikos ve VII. Konstantinos Porphyrogennetos bu süreyi aşmışlardır. Öyle ya da böyle, çok uzun bir süredir. Tarihinin en umutsuz döneminde imparatorluk, zeki ya da ileri görüşlü olmadığı gibi, başarılı bir devlet adamında haiz olması gereken tüm vasıflardan da yoksun bir imparator tarafından yönetilmiştir. Daha 1355 yılında, Papa Innocentus'a olağandışı öneriler yaptığında politik anlayıştan yoksun olduğunu göstermiştir. Sonrasında da hep acele kararlar almış ve sonuç hep felaket olmuştur. Seleflerinden herhangi biri kış ortasında uzun ve yorucu bir yolculukla, nasıl karşılanacağını ya da başarı şansının ne olduğunu hiç soruşturmadan, hayati önem taşıyan bir diplomatik görevle Macaristan'a gider miydi? Acaba kimse onun gibi ani bir kararla boğazına kadar borca battığı Venedik'e gider de, görüşmeler yolunda gitmezse, eve dönecek beş kuruşu bile olmadığını hesaplamaz mıydı? Dört ayrı olayda (bir kere Bulgaristan sınırında, bir kere Venedik'te, iki kere de kendi başkenti Konstantinopolis'te) kurtarılmak zorunda kalır mıydı? Üstelik bu aşağılanmaların çoğuna kendi sebep olmuş ve gülünç duruma düşmüştür. Bu olaylar nedeniyle Batı Avrupası'nın gözünde şanına, Osmanlı sultanının elinde maruz kaldığı davranışlara oranla daha fazla leke sürülmüştür.

---

[187] Bkz. s. 290. V. Ioannes ve Manuel 1378 yılında verdikleri sözden geri mi dönmüşlerdir? Ya da Philadelphia sultana boyun eğmeyi red mi etmiştir? Bunu asla bilemeyeceğiz.

V. Ioannes'in Osmanlılara pasifçe boyun eğmesi, ilk yıllardaki saldırgan politikalarına çok ters düşmektedir. Kabul etmek gerekir ki, sonunda hiç şansı yoktur. Kendisine yapılan davranışa değil direnmek, protesto bile edecek halde değildir. Yine de daha örnek bir davranış sergileyemez miydi? Neredeyse hiç şansları olmamasına rağmen, Meriç ve Kosova'da cesurca savaşan Sırplara destek olup bir iki birlik gönderemez miydi? Herhalde bu soruya "Hayır" diye yanıt verirdi. Baksanıza başlarına neler geldiğine! Ölümüne kahramanlık taslamanın zamanı mıydı yani? Üstelik sultana bağlılık yemini etmişti ya! Bu yoruma verecek yanıt yoktur, ama şu soruları da sormamak elde değildir. Makedon Basileios bu durumda ne yapardı ya da onun adaşı Bulgarkıran? Ya da Aleksios Komnenos, oğlu II. Ioannes, hatta Mikhael Palaiologos, hepsi de V. Ioannes gibi korkak mı davranırlardı?

Böyle davranmazlardı gibime geliyor. Diğer yandan imparatorluğu daha iyi bir durumda mı bırakırlardı? Pek öyle görünmüyor. XIV. yüzyılın son on yılında Osmanlı'nın Avrupa'nın doğusu ve Anadolu'yu ele geçirmesi, ilerlemelerine kontrol edilemeyecek kadar büyük bir ivme kazandırmıştır. Sultanın Hıristiyan düşmanlarından Sırbistan ve Bulgaristan yerle bir edilmiş, sadece Bizans kalmıştır. Ancak o da öylesine küçülmüş, zayıflamış, aşağılanmış ve kendine güvenini kaybetmiştir ki, bir zamanların şaşaalı Roma İmparatorluğu'na benzer hiçbir yanı kalmamıştır. Yine de bütün kadersizliğine rağmen, mücadeleden vazgeçmeyecektir. Konstantinopolis'te, kararlı üç Hıristiyan imparator daha hüküm sürecek ve onların sayesinde imparatorluk altmış yıl daha ayakta kalıp nihai bozguna kadar savaşmaya devam edecektir.

21

Avrupa'ya Çağrı

[1391-1402]

Şehrin kapılarını kapatın ve içinde kalın, çünkü surlar dışındaki her şey benimdir.
Yıldırım Bayezid'in Manuel'e mesajı

Manuel tahta geçer geçmez, atak olduğunu ispatlar. Uyruğu altında olduğu Bayezid her an yeğeni VII. Ioannes'i *basileios* yapabilirdi. Bu riski göze alamazdı. Babasının ölüm haberi geldiğinde hâlâ, başkenti Bursa'ya geri dönen sultanın rehinesidir. Derhal plan yapar ve 7 Mart 1391 gecesi kamptan gizlice kaçarak, sahilde onu Konstantinopolis'e götürmek üzere bekleyen bir gemiye biner.

Başkentte büyük coşkuyla karşılanır. Ölen imparatorun yasını pek tutan yoktur. Eğer V. Ioannes tebaasından biraz olsun saygı gördüyse (sevgi görmediğine hiç şüphe yoktur) uzun zamandır bu saygıdan da eser kalmamıştır. Ne insan ne de lider olarak bir yararlık gösteremediği gibi, son yirmi beş yılda sultana kayıtsız şartsız boyun eğmiştir. Batı'nın gözünde imparatorluğu gülünç hale düşürmüştür. Hepsinden beteri, örnek olması gerekirken Ortodoks Kilisesi'ne ihanet etmiştir. II. Manuel tam aksi yapıdadır. Hayatının baharında (tahta geçtiğinde kırk bir yaşındadır) tepeden tırnağa imparator olmaya layık biridir. Bayezid dahi, onu ilk görenin bile damarlarındaki asil kanı hissettiğini fark etmiştir. Çok sağlıklı ve enerji doludur. Kısaca babasından çok büyükbabasına çekmiştir. Maalesef Ioannes Kantakuzenos gibi bir kronikçi değildir (öyle olsa çok iyi olurdu, zira bu döneme ait Bizans kaynakları çok az sayıdadır) ama edebiyat sevgisi ve geleneksel Bizans teolojisine aynı ilgiyle bağlıdır. Demetrios Kydones mektuplarında onu sürekli "filozof imparator" yakıştırmasıyla anmaktadır. Hiçbir şey ona Hıristiyan öğretileri ile ilgili araştırma ve tezlerle uğraşmak kadar çok zevk vermemektedir. Konu ne kadar çapraşıksa, o kadar ilginçtir. Ancak aynı zamanda bir icraat adamıdır. Hem 1371 hem de 1390 yılında, giderek iyice işe yaramaz hale gelen babasını başarıyla kurtarmıştır. Daha iyi dönemlerde büyük ihtimalle çok iyi bir lider olabilecektir.

Ancak var olan koşullar pek umut vaat etmemektedir. İmparatorluk artık Osmanlı sultanının zayıf ve çaresiz bir vasalı konumuna düşmüştür. Konstantinopolis tahtında daha yumuşak başlı VII. Ioannes'i görmeyi tercih eden sultan, Manuel'in ona hiç danışmadan yaptığı hareket karşısında öfkeden çılgına dönmüştür. Verdiği tepki bahtsız Bizans'a iki yeni aşağılanmaya mal olacaktır. Öncelikle şehirdeki koca bir bölgeyi Türk tüccarlara ayırır ve bu tüccarlardan kendisinin atayacağı bir "kadı"nın sorumlu olacağını belirtir. Sonra da, 1391 yılı Mayıs ayında (yani Manuel'in tahta geçmesin-

den sadece iki ay sonra) Manuel'i Karadeniz'e yapacağı yeni seferine katılmak üzere çağırır. Bu mecburiyetin nahoşluğu yetmezmiş gibi, VII. Ioannes'in ona katılması ve ilerlerken içinden geçtikleri yerlere verilen zarar onu daha da fazla perişan eder. Dostu Kydones'e şöyle yazar:

> "[Kamp kurduğumuz] alan yerle bir edildi. Halk sığınmaya çalıştığı ormanlar, mağaralar ve dağlara kaçamadı. Hiç kimseye acımadan, kadın, çocuk, yaşlı, hasta dinlemeden hepsine kıydılar...
>
> Bu bölgelerde çok şehir var, ama şehir olmalarını gerektiren en önemli özellikten yoksunlar. İçlerinde oturan yok... Ve bu şehirlerin adını sorduğumda, hep aynı cevabı aldım: "Biz buraları yok ettik, zaman da adlarını yok etti"...
>
> Hiç dayanamadığım bir şey varsa, o da bu insanlarla birlikte savaşıyor olmam. Onların gücüne güç katıldıkça, bizimki azalıyor."[188]

İmparator 1392 yılı Ocak ayında Konstantinopolis'e geri döner ve 10 Şubat Cumartesi günü evlenir. Serres (Serez) Prensi Sırp Konstantinos Dragaş'ın kızı olan gelin Helena da, kendi gibi sultan vasalıdır. Ertesi gün de ikisi birden taç giyerler. Bu tören Manuel açısından çok da gerekli değildir. Çünkü zaten on dokuz yıl öncesinde de taç giymiştir. Ancak tamamen Ortodoks geleneklerine göre icra edilen bu törenin, tebaası üzerinde büyük bir moral dopingi etkisi yaratacağının farkındadır. Ayrıca onlara Bizans'ın niçin ayakta durduğunu, hiç ara vermeden (bazen sürgünden bile olsa) eski Roma'dan beri bin üç yüzyıl boyunca devam ettiğini de hatırlatacaktır. Hangi tehlikeyle yüz yüze kalırsa kalsın, ne çileler çekerse çeksin, Avrupalı hükümdarların en üstünü, Havarilerin eşidi ve Tanrı'nın yeryüzündeki temsilcisi olmaya devam etmiştir.

O soğuk kış günü Patrik Antonios Ayasofya'da tacı *basileios*un başına takarken, cemaate verilmek istenen mesaj budur. O anda yaldızlı mozaikler mum ışığında parlarken, tütsünün dumanı yavaşça kubbeye doğru yükselirken ve taç giyme ilahisi Büyük Kilise'de yankılanırken, ne saray mücevherlerinin hâlâ Venedik'te rehinde olduğu ne yarı kutsallığının gururla göklere çıkarıldığı İmparatorun şunun surasında sadece bir ay önce sultanın yararına sefere çıktığı ne de neredeyse tüm Doğu Avrupa'yı ele geçiren aynı sultanın artık başkentin kapılarına dayandığı gerçeği kimseyi ilgilendirmiyor görünmektedir. Bu töreni görme şerefine erişip mest olmuş hâlde bize aktaran Smolensk Manastırı başrahibi Ignatios'un aklına tabii ki böyle bayağı düşünceler gelmemektedir. Yine bunları hiç kafasına takmayan anonim bir Bizanslı görgü tanığı da, yeni taç giymiş çiftin saraya dönüşünü, atlarının yularlarının *kaisar*'lar, *despot*'lar ve *sebastokrat*'lar tarafından tutuluşunu ve sonra da onlara tezahürat eden halkın huzuruna çıkışlarını aynı coşkulu dille anlatır.

Taç giyme töreninin ardından geçen bir buçuk yıllık sürede Manuel rahat bırakı-

[188] Mektupların çevirisi J. W. Barker'dan alınmıştır (op. cit., s. 88-96). Temelde onun çevirisine sadık kalınmış, ancak Manuel'in edebi anlatımıyla okuyucuyu sıkmamak için biraz özetlenmiş ve basitleştirilmiştir.

lır. Ancak 1393 yılı Temmuz ayında Bulgaristan'da ciddi bir ayaklanma baş gösterince, derhal intikam alınır ve ertesi kış Bayezid Hıristiyan vasallarını Serres'teki (Serez) kampına çağırır. İmparator dışında kardeşi Mora Despotu Theodoros, kayınpederi Konstantinos Dragaş, yeğeni VII. Ioannes ve Sırp Stephan Lazareviç de çağrılanlar arasındadır. Ancak hiçbiri diğerinin çağrıldığından haberdar değildir. Serres'te bir araya geldiklerinde, kendilerini nasıl da sultanın eline teslim ettiklerini anlarlar. Manuel bir katliam yapılacağından emindir. Ancak sultanın emir verdiği hadım Ali Paşa (Selanik'i fetheden Hayrettin Paşa'nın oğludur) bu isteğe karşı koyar ya da en azından kaçamak cevaplar verir. Sultanın ruh hâli aniden değişiverir ve delice öfkesi bir anda kendini aşırı kibarlığa bırakır.

> "Önce sinirini bizimkilerden çıkardı ve onların gözlerini oydurup, ellerini kestirdi... Akıl almaz ruhunu bu şekilde yatıştırdıktan sonra, sanki hiç gururumu zedelememiş ya da hor görmemiş gibi, benimle sulh yapmaya koyuldu. Tıpkı cezalandırıldıktan sonra, şeker verip gönlü alınmaya çalışılan bir çocuk gibi, beni hediyelere boğup eve gönderdi."

Bu olay artık sultanın iyice dengesizleştiğini ve çok tehlikeli hale geldiğini gözler önüne sermektedir. Vasallarını bir daha itaat etmemeleri halinde başlarına gelecekler-le iyice uyardıktan sonra, gitmelerine izin verir. Sadece Theodoros Thessalia'ya yapacağı seferde ona eşlik etmek zorunda kalır ve Monemvasia, Argos ve Peloponnessos Yarımadası'ndaki başka birkaç kaleyi teslim etmek üzere baskı altına alınır. Talihsiz despot boyun eğer. Ancak çok geçmeden şansı yaver gidip kendi bölgesine kaçmayı başarınca verdiği sözlerden cayar. Hayatının sonuna kadar ölümden kıl payı kurtulduğuna inanacak olan Manuel ise, soluğu Konstantinopolis'te alır.

Çok geçmeden Bayezid onu tekrar çağırdığında da gitmeyi reddeder. Serres'te yaşadıkları onu kaçınılmaz bir vargıya sürüklemiştir. O da yatıştırma politikasının sona ermiş olduğudur. Bu politika, zaman zaman merhametsiz olsa da, uygarca konuşulabilen, sağduyu sahibi Sultan Murad'la sürdürülebilirdi. Bayezid ise dengesiz ve güvenilmez olduğunu göstermiştir. Manuel sezgilerinde haklı çıkmıştır. Tek hayatta kalma şansı direnmekten geçmektedir. Aldığı kararın öneminin farkındadır. Sultanın çağrısına cevap vermemek, açıktan açığa meydan okumak, vasallığını hiçe saymak, daha doğrusu savaş ilan etmek anlamına gelecektir.

Bu adımı atmasına tek bir düşünce sebep olmuştur. Bayezid onu yok etmeye ne kadar kararlı olursa olsun, ordusu ne kadar büyük mancınıkları ne kadar güçlü olursa olsun, Konstantinopolis'in fethedilemeyeceğine yürekten inanmaktadır. 1203 ve sonra tekrar 1204 yılında Dördüncü Haçlı Seferi sırasında, şehir silahlı güçlere teslim olduğunda, hücum hareketi Haliç'i çevreleyen alçak surların olduğu deniz tarafından başlatılmıştır. Hâlâ donanması olmayan Bayezid için böyle bir harekât gerçekleştirmek imkânsızdır. Sadece batıdan ve karadan saldırabilecektir ve yakın dönemde Altın Kapı'daki kalenin yıkılmasına rağmen, kara surları hâlâ çok güçlüdür. Neredeyse bin yıldır ayaktadırlar. Bizanslılar fethetme hayalleriyle gelip kendi beceriksizliklerine

öfkelenerek tek bir ok bile atamadan geri dönmek zorunda kalanların sayısını bile unutmuştur.

Çok geçmeden Manuel bu tezini test etme fırsatı bulur. 1394 yılında devasa bir Osmanlı ordusu Konstantinopolis'e doğru yola çıkar ve bahar başında çok sıkı bir kuşatma başlar. Sultan şehrin tamamen abluka altına alınmasını emreder ve nadiren bir gemi ablukayı yarmayı başarsa da (1395 yılı başında Venedikli bir tüccar çok ihtiyaç duyulan bir tahıl sevkıyatında bulunur) erzak sıkıntısı yaşanır. Surlar dışındaki bütün tarlalar yakılır. Sadece şehir içindeki küçük parseller ve bahçelerde tarım yapılır. Çıkan yangında fırıncıların ekmek yapmak için kullandıkları kulübeler yanar. Ancak vatandaşların şansına durum giderek düzelir. Abluka kaldırılmaz ama (surlara aralıklarla yapılan saldırılar şu ya da bu şekilde sekiz yıl daha sürecektir) sağı solu belli olmayan Bayezid kuşatmadan sıkılıp dikkatini daha çabuk ganimet elde edebileceği başka yönlere çevirince, baskı azalır. Manuel nihayet diplomasiye ayıracak zaman bulur. Zira başka müttefikler olmaksızın imparatorluğunun uzun süre ayakta kalamayacağının farkındadır.

Geçen yüzyılda VI. Ioannes, Batılı liderleri, tartışma götürmez bir gerçeği kabullenmek için ikna etmek konusunda zorlanan ilk *basileios* değildi. O da, Bizans'ın karşı karşıya kaldığı tehlikenin onlar için de en az o kadar büyük bir tehdit oluşturuyor olmasıydı. Oysa son on yılda Türklerin Balkanlar'daki ilerleyişinden çok endişe duymuşlardı. Başkenti Trnovo'nun (Tırnova) düşüşüyle Temmuz 1393'te Bulgaristan yıkılmış, son iki yıl içinde Thessalia da aynı kaderi paylaşmıştı. Daha güneyde, Attika ve Mora'da zaten karışık olan durum, yirmi yıl önce Navarralı maceraperestlerin istilasıyla daha da içinden çıkılmaz bir hal almıştı. Navarralılar kendilerini, Despot Theodoros ve yakın dönemde Atina'yı Katalanlardan alan Acciajuoli ailesinin belalı düşmanı ilan etmişlerdi. Çok geçmeden tüm bölgede savaş havası esince, Gazi Evrenos Bey bu fırsatı değerlendirmiş ve Korint surları altında Theodoros'u yendikten sonra, Navarralıların yardımıyla Mora'ya ilerleyip despotluğun tam orta yerindeki iki Bizans kalesini ele geçirmiştir. Derken 17 Mayıs 1395 günü, Eflak prensi Yaşlı Mirçea, Macar Kralı Sigismond'un damadı Büyük Louis'in verdiği destekle Rovin'de Türklere karşı savaşır. Sultanın tarafında çarpışan Sırp prensleri arasında, Stephan Lazareviç, destanlara konu olan Marko Kralyeviç ve Manuel'in kayınpederi Konstantinos Dragaş da vardır. Savaş tam bir galibiyetle sonuçlanmasa da, Mirçea Osmanlı boyunduruğunu kabullenmek zorunda kalır.

Bütün bu olan biten Batı'yı çok sarsar. Durumdan en fazla etkilenen Sigismond, diğer Batılı liderlere çağrıda bulunur. Ve bu defa onlar da kayıtsız kalmaz. Hatta birbirine rakip iki papa (IX. Bonifacius Roma'da ve XIII. Benedictus Avignon'da) da onlara destek verir. Fransa şövalyeliği papalar sayesinde bir Haçlı seferine bürünen havadan çok etkilenir. Toplanan on bin kişi, Almanya'dan gelen altı bin kişiyle birlikte, Sigismond'un altmış bin kişilik Macar ve Mirçea'nın on bin kişilik Eflaklı gücüne katılırlar. Yaklaşık on beş bin kişi de İtalya, İspanya, İngiltere ve Bohemia'dan gelir.

1396 Şubat'ında Sigismond'la yaptığı anlaşma ile on kadırga verme vaadinde bulunan Manuel, kuşatma nedeniyle bu sözünü tutamaz. Ancak Lesbos ve Khios'taki Cenevizliler Tuna'nın ağzı ve Rodos Şövalyeleri Karadeniz sahilini tutma işini üstlenirler. Her zaman kendi çıkarını düşünen Venedik bile, uzun süre düşünüp taşındıktan sonra, Çanakkale Boğazı'nda devriye gezecek ve haçlı ordusu ile Konstantinopolis'teki iletişimi sağlayacak küçük bir filo gönderir.

Bu devasa güç (sayıları neredeyse yüz bine varmıştır) Buda'da toplanır ve 1396 Ağustos'unda Tuna Vadisi'nden yola çıkar. İşin gerçeği, başlangıcından itibaren dini duyguların aşırıya kaçması Haçlı ilerleyişine ket vurur. Delikanlı şövalyeler kendilerini, önlerine kattıkları herkesi Kutsal Kabir Kilisesi'ne götüren kahramanlar gibi hissetmektedir. Gökyüzü yere düşse dahi, onu mızraklarının ucunda tutabileceklerini haykırırlar. Sigismond'un onları yatıştırıp kontrol altına alma çabaları fayda etmez. Bulgar Prensi Stracimir sultana ettiği bağlılık yeminini hiçe sayıp Vidin'in kapılarını açınca, işler daha da yoluna girer. Ancak Rahova'da yerel halkın katledilmesi, seferin geleceğinin pek parlak olmadığına işaret eder. Yola çıktıktan yaklaşık bir ay sonra ulaştıkları Nikopolis'i (Niğbolu) derhal kuşatma altına alırlar. Ve sultan bir kez daha lakabına yaraşır Yıldırım hızıyla, oraya gelir.

25 Eylül Pazartesi sabahı bir grup Fransız şövalyesi, yakındaki bir tepelikte küçük bir Türk süvari alayı gibi görünen güce karşı dörtnala hücuma geçer. Ne var ki, Bayezid'in ordusu tepenin arkasındaki vadide konuşlanmıştır. Anında etrafını sardıkları şövalyeleri kolayca haklayan ordu, tepeden aşağı inerek Haçlı ordusunu gafil avlar. Katliam kaçınılmazdır. Esir alınan Fransız lideri Nevers Kontu Jean öldürülmez. Burgonya dükünün oğlu olduğu için iyi bir fidye kaynağıdır. Birkaç kişi daha aynı şekilde hayatta bırakılır. Geri kalan (yaklaşık on bin kişilik grup) sultanın huzuruna çıkarılır. Kaçabilenler (ki Sigismond, St. Jean [Rodos] şövalyelerinin üstad-ı azamı [büyük usta] Philibert de Naillac da bunlara dahildir) onları tekrar Batı'ya götürecek Venedik gemilerine binerler. Esir alınan, ancak çok genç olması nedeniyle hayatta bırakılan bir Alman genç, gemiler Çanakkale Boğazı'nı geçerken, kendisi de dahil olmak üzere hayatta kalan üç yüz kişinin nasıl sahilde dizilip bozguna uğrayan kralla dalga geçtiklerini anlatmaktadır.[189]

Niğbolu Savaşı tarihte bir dönüm noktası teşkil eder. Uluslar arası Haçlı seferlerinin sonuncusu olmasının yanı sıra,[190] Batı'nın Katolik ulusları ve Osmanlı sultanı arasındaki ilk güç gösterisi olmasıyla da önem taşır. Sonucundan da geleceğin pek parlak olmadığı anlaşılmaktadır.

1395 ve 1396 yıllarında Konstantinopolis halkı rahat bir nefes alır. Bayezid'in yapılacak daha önemli işleri vardır. Konstantinopolis'in ablukası hızını yitirmiştir ve

[189] Johann Schiltberger, Hakluyt Society, Cilt lviii, 1879.

[190] 1444 yılında yapılan ve aynı şekilde başarısızlıkla sonuçlanan Varna seferi, çok daha küçük çapta olması nedeniyle sayılmasa da olur. Bkz. s. 338-340.

artık şehre erzak ve başka ihtiyaç malzemeleri sokmak daha kolaylaşmıştır. Ancak 1397 yılında Bayezid geri döner. Şehir teslim olmazsa, zorla almaya kararlıdır. Ama Manuel surların yıkılmazlığına duyduğu güvende haksız değildir. Gerçi sultan bir ara gözünü, fazla güçlü olmayan Galata'nın doğu kesimine diker ama bu noktada Cenevizliler ve Bizanslılar birlikte hareket eder. Ancak pes etmeye hiç niyetli olmayan Bayezid bu defa dikkatini Boğaz'a çevirir ve Galata'yı savunanlar şaşkınlık içinde karşı tarafta yükselmeye başlayan devasa kaleye bakakalırlar. Bu kale hâlâ ayakta duran Anadolu Hisarı'dır.[191]

Ancak savunmadan ziyade, Konstantinopolis'te hüküm süren genel moral bozukluğu Manuel'i daha fazla endişelendirmektedir. Şehir tekrar sıkı ablukaya alınmıştır, erzaklar bitmek üzeredir ve açlıktan ölenlerin sayısı giderek artmaktadır. Ne yapacağını bilemeyen fakir halkın çoğu gece gizlice Asya yakasına sıvışıp onları çok sıcak karşılayan Türklerden yiyecek almaktadır. Sultanın VII. Ioannes'i imparator kabul etmeleri halinde, hem abluka hem de kuşatmayı kaldırmayı defalarca teklif ettiğini herkes bilmektedir. Şehirde Ioannes taraftarları olduğu gibi, büyük ihtimalle üç yıl boyunca çekilen eziyet ve sıkıntının ardından, çoğu kişi de, barış getirecekse, imparatorun yerini yeğenine bırakmasında bir sakınca görmemektedir.

Bahar geldiğinde imparator iyice paniğe kapılır. Kral Sigismond yeni bir sefer önerisinde bulunur, ancak Manuel'in sözünü yerine getirmesi imkânsızdır. Mart ayında Manuel bazı düzenlemeler yaparak, şehri terk etmesi halinde, Konstantinopolis'i Venediklilere emanet eder. Venedikliler de 7 Nisan günü "Pera (Galata) Cenevizlileri (bu ifade çok tuhaf gelmektedir) ve imparatorun yararına" üç kadırga gönderirler. Hazır olur olmaz başka gemilerin de gönderileceğini bildirirler. Aslında bu acil önlemlerin alınmasına gerek yoktur. İmparator sinirlerine hâkim olur ve nihayetinde Konstantinopolis surlarının gerçekten güçlü olduğunu kabullenen Bayezid, tam olarak kaldırmasa da, ablukayı gevşetir. Gerçi yiyecek temini daha kolaylaşır, ama halkın sıkıntısı sona ermez. Bir buçuk yıl sonra, 1398 yılında Venedik senatosu Kallipolis'ten (Gelibolu) yapılacak olası bir Türk saldırısına karşı, Konstantinopolis'in savunmasını üstlenme kararı alır. Manuel ise ağır baskı altındadır ve Dukas onun sürekli olarak şu duayı mırıldandığından bahsetmektedir:

> "Tanrım, Hıristiyan cemaatinin büyük çoğunluğunun, Konstantinopolis şehrinin tüm kutsal ve kıymetli anıtları ile birlikte, İmparator Manuel'in döneminde Müslümanların eline geçtiğini duymasına izin verme!"

Bu arada Venediklilerin sürekli tekrarladıkları öğütlerine kulak veren Manuel, dışarıdan yardım alma çabalarını artırır. Bu kolay bir iş değildir. Batı Avrupalı liderleri bir araya getiren o kıvılcım, Nikopolis'te sönüvermiştir. Ancak Manuel olaya farklı açıdan bakmaktadır. Her ne kadar felaketle sonuçlansa da, son sefer Hıristiyanlığın is-

[191] Sonradan 1452 yılında karşı tarafta Rumeli Hisarı'nı inşa ettiren II. Mehmed, yapıyı bugünkü haline getirerek genişletmiştir.

tediği zaman nasıl bir güç oluşturabileceğini gözler önüne sermiştir. Geçmişteki hatalarından pay çıkaran yeni bir sefer, başarıya ulaşabilirdi. O zaman Türkler Anadolu'ya geri sürülür ve Doğu Avrupa üzerinde bunca zaman asılı kalan kasvet havasından kurtulmak mümkün olurdu. Bu düşünceyle 1397 ve 1398 yıllarında Manuel bir kez daha papaya, İngiltere, Fransa ve Aragon krallarına, Moskova büyük düküne, Patrik Antonios ise Polonya kralı ve Kiev metropolitine elçiler ve heyetler gönderir.

Roma'da ise hâlâ Nikopolis'teki aşağılanmanın etkisini üzerinden atmaya çalışan Papa IX. Bonifacius, şanı üzerinde ciddi bir leke olarak gördüğü bu kötü hatırayı silmek için elinden geleni yapmaya hazırdır. Zaten hiç aklından çıkmayan, kiliselerin birleşmesi ihtimalini de göz önünde bulundurarak, 1398 Nisan ve 1399 Mart aylarında Batılı halkları yeni bir Haçlı seferine katılmaya, katılamayacaklarsa da Konstantinopolis'in savunması için mali destekte bulunmaya çağıran iki resmi papalık mektubu yayınlar. Çağrıya uyanların günahları kilise tarafından affedilecek, bütün kiliselere bağış kutuları konacaktır. İmparatorun amcası Theodoros Palaiologos Kantakuzenos'un başkanlık ettiği bir heyet, 1397 yılında Fransa'ya vardığında, Kral VI. Charles'tan çok tatmin edici bir yanıt alır. Sadece bir yıl önce, Ceneviz Cumhuriyeti'nin Charles'ın boyunduruğuna girmiş olması nedeniyle,[192] koloniler (VII. Ioannes yirmi beş bin altın *florin* ve Fransa'da bir şato karşılığında ona Bizans tahtındaki unvanını satmaya kalkışmıştır) ve kendisinin tehdit altındaki şehre ilgisiz kalmasına olanak yoktur. Hemen askeri yardım sağlayamasa da, Theodoros'a ilk fırsatta destek sözü verir ve bir iyi niyet göstergesi olarak on iki bin altın *frank*'ı imparatora götürmesi için ona teslim eder.

1399 yılında İngiltere'ye varan heyet, gelmek için bundan daha kötü bir an seçemezdi. Haziran ve Temmuz aylarında İrlanda'ya giden II. Richard, döndüğünde halkı kendisine karşı ayaklanmış bulur. Ağustos ayında Henry Bolingbroke (sonradan IV. Henry adıyla tahta geçecektir) tarafından yakalanan Richard, Eylül ayında tahttan indirilir ve büyük ihtimalle ertesi senenin Şubat ayında öldürülür. Üzüntüden ölmüş olma ihtimali de vardır. Kısacası Richard Manuel'den daha zor durumdadır. Ancak yine de Bizans heyetini ağırlayacak zaman bulur ve para toplanmasına izin verir. St. Paul Katedrali'ne bir bağış kutusu konulur ve kendisi de üç bin Mark ya da iki bin Sterlin ödenmesi emrini verir. (Bu parayı sonunda Cenevizli bir tefeci zimmetine geçirecektir, ancak bu nedenle Richard'ı suçlamak haksızlık olur.)

Diğer yandan VI. Charles sözünün eri olduğunu kanıtlar. Doğu'ya bir askeri güç gönderme sözü vermiştir ve 1399 yılında bu sözü yerine getirir. Bu güce zamanının en muhteşem Fransız askeri olan ve daha çok Mareşal Boucicault (Buşiko) adıyla tanınan, Jean le Maingre komuta etmektedir. Üç yıl öncesinde Niğbolu'da esir düşen ve bir yıl sonra fidye karşılığında serbest bırakılan mareşal intikam ateşiyle yanmak-

[192] Torino Antlaşması'ndan hemen sonra, Ceneviz Cumhuriyeti'nin yönetim yapısı parçalanmaya başlar. Hizipçi kavgaların yıprattığı Cumhuriyet beş yıl içinde on doj değiştirmek zorunda kalınca, 1396 yılında Cenevizliler gönüllü olarak Fransız boyunduruğuna girer. Bu durum 1409 yılına kadar sürecektir.

tadır. Yaklaşık on iki bin asker barındıran altı gemiyle Haziran ayı sonunda Aigues-Mortes'ten yola çıkar. Mola verdiği yerlerde de ona katılanlar olur ve abluka altındaki Çanakkale Boğazı'nı aşarak Eylül ayında Konstantinopolis'e varır. Manuel onu çok iyi karşılar ve ona *megas konostaulos* unvanını verir. İkisi Boğaz'ın her iki yakasında ufak tefek harekâtlarda bulunurlar. Ancak Boucicault bu harekâtların fazlaca bir önemi olmadığını fark eder. Osmanlı'ya karşı başarı kazanabilecek bir ordunun çok daha büyük olması gerekmektedir ve bu orduyu kurmanın tek bir yolu vardır. İmparator Paris'e gitmeli ve derdini Fransa kralına bizzat anlatmalıdır.

Manuel'in istediği de budur, ancak bir sorun vardır. O yokken yerine kim bakacaktır? Elbette ilk akla gelen isim VII. Ioannes'tir ve başka birini seçse bile, yine de Ioannes tahttaki hakkını öne sürecektir. Ancak amca-yeğen yıllardır birbiriyle konuşmamaktadır. Bunun üzerine Boucicault devreye girer ve Selymbria'ya (Silivri) giderek, Ioannes'i amcasıyla barışmaya ikna eder. İkisi birlikte Konstantinopolis'e dönerler ve yirmi beş yıldan beri Palaiologos ailesi içinde süregelen çatışma bir anda hallolur. Anlaşmaya göre, Ioannes Manuel'in yokluğunda kral naibi olacak ve döndüğünde de Thessaloniki (Selanik) ona verilecektir. Gerçi şehir şu anda Osmanlı işgali altındadır ama bu durumun yakın zamanda değişeceği umulmaktadır.

Böylece 10 Aralık 1399 günü, imparator yanında Boucicault, İmparatoriçe Helena ve oğulları yedi yaşındaki Ioannes ve herhalde dört beş yaşlarında olan Theodoros ile birlikte yola çıkar. Onları Fransa'ya götürmeyip Mora'daki kardeşine teslim etmesi, VII. Ioannes'e güvenmediğine delalet etmektedir. Bu barışma iyi hoştur ama eğer Ioannes sorun çıkarırsa, en azından kraliyet ailesini rehin alamayacaktır. Ona rağmen Manuel'in içi tam rahat etmez. Ya Bayezid Peloponessos'a ani bir saldırı düzenlerse ne olacaktır? 1400 yılının ilk haftaları, gerekirse karısı ve çocuklarının Venedik limanları Modone ve Corone'ye kaçırılmasını planlamakla geçer. Manuel ancak onların geleceğini garanti altına aldıktan sonra, Boucicault ile birlikte yola çıkar ve Nisan ayında Venedik'e varır.

Orada ikisi ayrılır ve Boucicault imparatoru karşılama hazırlıkları yapmak üzere Paris'e devam eder. Manuel birkaç gün daha Venedik'te kalır ve sonra Padua, Vicenza, Pavia üzerinden Milano'ya gelir. Milano Dükü Gian Galeazzo Visconti onun şerefine büyük bir ziyaret verir ve onu hediyelere boğup, eğer diğer liderler işbirliği yaparsa, kendisinin de Konstantinopolis'e geleceğine dair söz verir. Elbette bu V. Ioannes'in 1370 yılında Venedik'te maruz kaldığı davranıştan çok farklıdır. Manuel İtalya'da uğradığı her yerde büyük kutlamalarla karşılanır. İkisinin tamamen farklı amaçlarla geldiklerini unutmamak gerekir. Ioannes Venedik'e aldığı borcu ödeyemeyen ve tekrar borç isteyen biri olarak gelmiştir, oğlu ise bir kahraman addedilmektedir. İtalya nihayet Osmanlı tehlikesinin farkına varmıştır ve İtalyanlar cephe hattından gelen bu farklı adamı, Hıristiyanlığın koruyucusu ve Avrupa'nın kurtarıcısı olarak görmektedir.

Geçen birkaç yılda başka bir şey daha olur. Yunan dili ve edebiyatını keşfeden İtalyanlar büyük bir hayranlık duymaya başlar. XIV. yüzyılın son on yılına kadar

Yunanca İtalya'da bir ölü dil haline gelmiştir. Elinde Homeros'un el yazısı bir eseri olan Petrarca, gözü gibi baktığı sayfaların tek kelimesini bile anlamamıştır.[193] Yunanca öğrenme işi pek çabuk gelişmemiş, ancak 1396 yılında Demetrios Kydones'in öğrencisi olan Manuel Khrysoloras Floransa'da yeni kurulan Yunanca kürsüsünün başına getirilince, birden ilerleme kaydetmiştir. 1400 yılı başında Khrysoloras, Milano'ya geçmiş (arkasında küçük fakat şevkle çalışan ilim adamları ve İtalya'da çıkacak tek gramer eserini bırakmıştır) ve imparator geldiğinde de onu karşılayanlar arasında yer almıştır. Bu nedenle Manuel sadece Milano değil, gittiği her yerde Yunan kültürüne hayran olan ve peşini bırakmayan bir eğitimli vatandaş kitlesiyle karşılaşmış ve entelektüel ve bilgili tarzıyla onları hayal kırıklığına uğratmamıştır.

Ellinci yaşını kutlamasına sadece kısa bir süre kala, 3 Haziran 1400 tarihinde Manuel Palaiologos Paris'e gelir. Kral VI. Charles Charenton'da Manuel'i şehre götürecek bembeyaz bir atla onu beklemektedir. Tüm olanlara şahit olan Saint Denisli bir keşiş, özellikle onun at değiştirme tarzından çok etkilenmiştir:

> "... Sonra beyaz ipek bir pelerin giymiş olan imparator, yolculuğu sırasında kralın kendisine sunduğu ata, ayağını yere hiç değdirmeden geçti. Orta boy, yapılı bir göğüs, güçlü uzuvlara sahip ve uzun sakalına aklar düşmüş bu adamın yüzüne bakan herkes asilliğini anlıyor ve bir imparatorluk yönetmeyi sonuna kadar hak ettiğine hükmediyordu."

Muhteşem bir tören alayının tam ortasına yürüyen Manuel, bir kanadının tamamen onun için süslendiği eski Louvre'a kadar ilerler. Şerefine cömert eğlenceler düzenlenir. Kral onu ava götürür, ülkenin en seçkin âlimleriyle tanıştırılmak üzere Sorbonne'e davet edilir. Gittiği her yerde gerçek bir imparator gibi karşılanır ve saygı görür. Ancak bütün bu kutlamalar esas amacına ulaşamadığını gizlememektedir. Kral ve danışma meclisi ile yaptığı birkaç görüşme sonucunda, bir yıl içinde yine Boucicault komutasında on iki bin kişilik bir gücün daha verilmesi onaylanmıştır. Ancak kendisi ve mareşalin de gayet iyi bildiği gibi, bunun bir faydası yoktur. Osmanlı'yı sadece tam teşekküllü uluslar arası bir Haçlı ordusuyla durdurmak mümkün olacaktır ve Kral Charles bu işe kalkışmak niyetinde değildir.

İmparatorun gelişinin üzerinden birkaç hafta geçtikten sonra, Charles'ın mutat cinnet krizlerinden birini geçirmesi nedeniyle görüşmelerin askıya alınması işleri daha da zorlaştırır. Manuel'in bu arada yazışmakta olduğu Kastilya ve Aragon kralları, her ne kadar ne büyüklükte olacağından bahsetmeseler de, yardım etme sözü verirler. Manuel ayrıca Peter Holt adında St. Jean şövalyeleri tarikatının eski bir mensubuyla

---

[193] O ve öğrencisi Boccaccio büyük çabalarla Kalabriya'nın ücra bir köşesinde yer alan bir manastırda yaşlı ve bakımsız bir keşiş bulmuş ve 1360 yılında onu Floransa'ya getirmişlerdir. Berbat görünümü ve tuhaf hareketlerine rağmen (Petrarca onu "Girit labirentinin kapıcısı" diye tasvir etmiştir) Boccaccio onu evine almış ve ona İliada destanını çevirtmeye başlamıştır. Ancak keşişi, daha pek fazla yol alamadan yıldırım çarpmıştır.

da bir İngiltere ziyareti konusunda temasa geçer. Holt bu işin pek kolay olmayacağını belirtir. Manuel'in daha önce yazışmış olduğu II. Richard geçen sene, şimdiki kral olan IV. Henry tarafından tahttan indirilmiştir. Henry ise şu ara İskoçya'da çıkan bir isyanı bastırmakla meşguldür. Ayrıca her ne kadar İngiltere ve Fransa arasında şu an itibarıyla barış hâkimse de, ilişkiler gergindir ve İngiltere kralı, ne kadar ayrıcalıklı olursa olsun, Fransa kralının ağırladığı birini misafir etmekten pek hoşnut olmayacaktır.

Neyse ki, bu kuruntuların yersiz olduğu ortaya çıkar. Holt ve Manuel, Kral Henry İskoçya'dan dönüp de onları kabul etmeye hazır olana kadar, Calais'te sinir bozucu iki ay daha geçirir. Ancak nihayet Aralık ayında yola çıkar ve Canterbury'de birkaç gün kaldıktan sonra, Noel'den dört gün önce Londra'ya varırlar. Kral onları Blackheath'de karşılar ve şehre kadar eşlik eder. Soğuk davranmak bir yana, o da misafirlerine büyük saygı gösterir. Krallıktaki pozisyonu hâlâ pek sağlam değildir ve halk onu tahtı gasp eden kişi ve hatta belki de cani addettiği için, haklı olarak Bizans imparatorunu misafir etmekle prestijini biraz olsun artırabilmeyi umut etmektedir. Noel günü misafiri şerefine Eltham'daki kraliyet sarayında bir akşam yemeği verir.[194] Paris'te olduğu gibi herkes, Manuel'in asaleti ve o ve maiyetindekilerin giydiği bembeyaz kıyafetlerden çok etkilenir. Davetliler arasında bulunan Usklu Adam "Bu büyük Hıristiyan imparatorun Müslümanlar yüzünden Doğu'nun en ücra köşesinden gelip Batı'nın en ücra adalarında onlara karşı yardım dilenmesi ne acı!.. Ah Tanrım, nerede o eski Roma İmparatorluğu?" diye yazmıştır.[195]

İmparator da IV. Henry'den aynı şekilde etkilenmiştir:

> "Şu an yanında kaldığımız Büyük Britanya kralını ikinci bir evren olarak tanımlamak mümkün. Pek çok meziyete sahip... Düzen ve adaleti ile ün salmış; gücü ile şaşırtıp zekâsı ile kendini sevdiriyor. Herkese el uzatıp ihtiyacı olan herkese yardıma koşuyor. Hem mevsim hem de talihin getirdiği bir çifte fırtınanın içinde, bize gerçek bir sığınak sundu... Bizimle konuşurken, bizi mutlu edip şereflendiriyor. Orduya destek verecek asker, okçu, para ve gemi yardımında bulunacak."

Kralı tanıyanlar onun hakkında Manuel kadar iyi niyetli değildir. Ancak hiç yapacak durumda olmamasına rağmen, büyük bir şevkle askeri yardım sözü vermesi, onun Bizans'ın sorununa içten yaklaştığına işaret etmektedir. II. Richard'ın verdiği üç bin *mark*'ın kaybolduğunu öğrendiğinde de derhal soruşturma başlatır ve olay aydınlandığında da bu parayı telafi ettiği gibi, Manuel'e kiliselerdeki bağış kutularında toplanan dört bin *pound*'luk bir ödemede daha bulunur. İngiltere halkının hayatında

---

[194] Greenwich'in yaklaşık iki üç kilometre güneydoğusunda yer alan Eltham Sarayı hâlâ ayaktadır. III. Edward (1327-77) döneminden beri kraliyet sarayı olarak kullanılmasına rağmen, 1470'lerde IV. Edward döneminde yeni inşa çalışmaları yapılmıştır. Yarım kirişli çatıya sahip Büyük Salon da bu döneme aittir. Ancak Manuel Palaiologos'un ağırlandığı yapıdan günümüze hemen hemen hiçbir şey kalmamıştır.

[195] *Chronikon*, s. 57. Runciman, *The Fall of Constantinople*, s. I.

hiç görmediği, hatta çoğunun adını bile duymadığı bir millete böylesine cömert bir bağışta bulunması takdire şayandır.

İngiltere'de yaklaşık yedi hafta kalan Manuel, 1401 yılı Şubat ayı sonuna doğru Paris'e döner. Orada da bir yıl daha kalarak, Aragon ve Portekiz kralları ve Roma'daki papa ile Avignon'daki seçilmemiş papa ile görüşmelerini sürdürür. Bu arada tekrar sağlığına kavuşan Charles aracılığıyla Moğol lideri Timur'la temasa geçip onun çok sayıda ve yenilmez olduğu söylenen adamlarını Bayezid'e karşı kullanmaya ikna etmeye çalışır. Yaz boyunca iyimser olmayı sürdürür. O dönemde Paris'ten yazdığı mektuplar, hazırlıkları devam eden büyük çaplı uluslar arası bir sefer konusunda inancını yitirmediğine işaret etmektedir. Ancak sonbaharın gelişiyle, keyfi kaçar. Aragon kralı mevsim açısından geç kalındığını söyler. İngiltere kralı bu defa Galler bölgesindeki başka bir isyanla uğraşmak zorundadır. Manuel'in, akrabası Demetrios Palaiologos'u yardım ricasıyla gönderdiği Floransalılar, durumu gayet iyi anladıklarını belirtir, ancak onların da başa çıkmak zorunda oldukları bir "İtalyan Bayezid"in (Milanolu Gian Galeazzo Visconti) varlığından bahsederler.

Ancak en fazla Fransızlar hayal kırıklığına uğratır. Yeni Haçlı ordusunu onların çekip çevirmesi, düzenlemesi ve şekillendirmesi en ideal çözümdür. Ancak VI. Charles rahatsızlığı nedeniyle âciz durumdadır (kimse nöbetin tekrar ne zaman geleceğini bilememektedir) ve bu hastalık aile içi güç gösterilerine yol açtığı için hükümet çalışamaz hale gelmiştir. Fransız seferine komuta etmesi gereken Mareşal Boucicault, 1401 sonbaharında Cenova valisi[196] görevine atanır ve Ekim ayı sonunda da işbaşı yapar. İmparator yine de umudunu yitirmez. Birkaç ay sonra Venedik'e bir mektup yazarak, Charles yerine Doj Michele Steno'nun orduların başına geçmesini önerir. Ancak kaçamak cevap veren doj, Venedik'in zaten "Romalı Hıristiyanlara" yeterince yardım ettiğini ve artık diğer Batılı milletlerin benzer fedakârlıkta bulunmaları gerektiğini söyler.

Bütün kapılar yüzüne kapandıktan sonra, hayalleri yıkılmış, perişan imparator neden Avrupa'da kalmaya devam etmiştir? Öne sürüldüğü gibi, başkente kötü haberle gitme korkusundan kaynaklanmış olamaz. Görev bilinci tam olan ve karısı ve çocuklarını iki yıla yakın süredir görmeyen bir adam, gerekli görmese vatanı ve başkentinden daha uzun süre ayrı kalmayacaktır. Ancak bu yola baş koymuştur. Babasının yatıştırma politikası işe yaramadığı için, tek yol direnmektir. Bir şekilde bu işi başarmalıdır. Bu nedenle Batılı liderleri ya da en azından birini ikna etmek yolunda küçücük bir umut ışığı dahi olsa, onların arasında kalmak zorundadır.

Bu işi nereye kadar sürdüreceğini bilmiyoruz. Zira 1402 Eylül'ünde, Boucicault'un üç yüz kişilik sembolik bir güçle Konstantinopolis'te bıraktığı derebeyi Jean de Chateaumorand, olayların akışını tamamen değiştiren bir haberle Paris'e gelir. Timur komutasındaki Moğollar, Osmanlı ordusunu yerle bir etmiş, Bayezid ise esir alınmıştır. Artık onu Batı'da tutacak bir nedeni kalmayan Manuel Palaiologos, derhal yolculuk hazırlıklarına başlar.

---

[196] Bkz. s. 304.

22

Timur'un Mirası

[1402-1425]

Eğer bana babalık edersen, ben de senin oğlun olurum. Bundan sonra aramızda husumet olmasın.

Şehzade Süleyman'dan İmparator VII. Ioannes'e

Manuel Palaiologos'un uzak kaldığı süre içinde, başkent kuşatma altında kalmaya devam etmiştir. Yeğeni VII. Ioannes elinden geleni yapmış ve gece karanlığında ya da kuşatmacıların görev başında olmadığı zamanlarda, sur dışında yaptıkları düzenli yiyecek arama harekâtlarıyla Chateaumorand ve Fransız birlikleri de ona destek vermişlerdir. Onlar olmaksızın şehir büyük ihtimalle elli yıl öncesinde düşerdi, çünkü Bayezid kendinden çok emindir. Günümüze kalan anonim bir belge, onun Konstantinopolis'e bakıp kiliseler ve sarayları nasıl kullanacağını hayal ettiğinden bahsetmektedir. Örneğin Ayasofya'yı kendi ikametgâhı yapmak istemektedir. Bu arada abluka üstündeki baskıyı artırmış ve hatta bir keresinde (büyük ihtimalle 1401 yılı yazı ya da sonbaharıdır) Ioannes'e bir ültimatom göndermiştir.

"Eğer ben *Basileios* Manuel'i şehirden uzaklaştırdıysam, bunu senin hatırına değil, kendim için yaptım... Dostumuz olup, hemen çekilmeye karar verirsen, sana şehirde istediğin yeri veririm... Yok eğer karşı gelirsen, Allah ve Hazreti Muhammed şahidim olsun ki, bütün halkın canına kıyar, taş üstünde taş bırakmam..."

Bizans hâlâ elçilerle nüktedan bir haber gönderecek kadar sağlam durumdadır:

"Gidin ve Efendinize şöyle söyleyin: Belki fakir hâlde ve tehlike altındayız, ancak bizim Tanrı'dan başka sığınacağımız güç yoktur. O ki güçsüze yardım eder ve güçlünün hakkından gelir. Elinden geleni ardına koyma!"

Ancak şehrin sonsuza kadar dayanamayacağı bellidir. 1402 yazında artık amcasının Batı'dan umut kestiği haberini alan Ioannes, anlaşma yapmak zorunda olduğunu anlamıştır. Semerkant'taki Moğol sarayının İspanyol Büyükelçisi olan Ruy Gonzalez de Clavijo'ya göre, Ioannes Moğol istilacıları yenmesi halinde sultana şehri teslim etme sözü bile vermiştir. Vatikan Kütüphanesi'ndeki bir Yunan vakanüvis daha da ileri giderek, şehrin anahtarını taşıyan Bizans elçilerinin sultanın kampına doğru yola çıktıklarından bahseder. Hangisi doğru olursa olsun, Bizans açısından Bayezid tam zamanında yenilmiştir. Şehrin kurtarıcısı ise ne Manuel, ne Ioannes ne Boucicault ne de Chateaumorand'dır. Bu kurtarıcı Timur'un ta kendisidir.

Timurlenk ya da Aksak Timur, 1336 yılında dünyaya gelmiştir. Cengiz Han'ın so-

yundan geldiğini iddia etmektedir. 1369 yılında Semerkant'ta tahta geçmiş ve otuz yıl içinde sınırlarını Afganistan'dan, kuzey Hindistan ve Anadolu'ya kadar genişletmiştir. Asya'da herkes ondan korkmaktadır (Moğol ordusu yoluna çıkan her şeyi yakıp yıkmakta ve geçtiği yerlerde taş taş üstüne bırakmamaktadır) ve altmışlı yaşlarını sürmesine rağmen, enerjisi ve azminden hiçbir şey kaybetmemiştir. 1400 yılında çıktığı bir seferle Sebasteia'yı (Sivas) almış (şehri yerle bir edip tüm halkını kılıçtan geçirmiştir) ancak Mezopotamya'da yapılacak işleri olduğu için bu fetihlerin arkası gelmemiştir. 1402 yılı baharında ise, Osmanlı sultanı ile boy ölçüşmek üzere tekrar Anadolu'ya dönmüştür.

Savaş 28 Temmuz Cuma günü Ankyra'nın (Ankara) hemen kuzeyinde Çubuk Ovası'nda meydana gelir. Devasa Osmanlı ordusuna Yıldırım Bayezid bizzat komuta etmektedir. Her zaman olduğu gibi yeniçeri askerleriyle merkez konumdaki yerini alır. Sol kanadın komutasını Şehzade Süleyman'a verir, büyük oranda Avrupalı kıtalardan oluşan sağ kanadın başında ise, vasalı Sırp Stephan Lazareviç vardır. Hıristiyan askerler kahramanca savaşır, Müslümanlar isteksizdir. Bayezid'in en büyük hatası Tatar süvarilerini cephe hattına koymak olur. Kendi ırklarından insanlara karşı savaşmayı reddeden Tatarlar düşman saflarına geçer. Bir ya da iki saat sonra, on beş bin Müslüman ve Hıristiyan asker cansız yerde yatmaktadır. Bayezid buna rağmen pes etmez. Savaş kaybetmeye alışkın değildir. Oğullarıyla birlikte küçük bir tepeliğe çekilir ve muhafız birliği ve geri kalan yeniçeri askerleriyle, gecenin geç vakitlerine kadar savaşır. Ancak sonunda durumun umutsuz olduğunu kabullenmek zorunda kalır. Şehzade Mustafa'nın başına ne geldiği bilinmemektedir. Büyük ihtimalle ölmüştür. Şehzade Musa ise esir alınır. Diğerleri kaçmayı başarsa da, onlar kadar atik davranamayan Bayezid, Moğol okçularınca yakalanır ve zincire vurularak Timur'un çadırına götürülür. Timur bu arada oğluyla satranç oynamaktadır.

Timur ilk başta Bayezid'e bir savaş mahkûmu hükümdara gösterilecek saygıyı gösterir. Ancak çok geçmeden bu tutumu değişir, Anadolu'ya doğru ilerleyişi sırasında, sultanı önündeki bir demir kafeste taşıttığı söylenmektedir.[197] Zaman zaman da daha fazla ileri giderek, onu ayak taburesi ya da binek taşı olarak kullanmıştır. Çok geçmeden Bayezid'in haremini de kendine mal eder ve sultanın Sırp asıllı karısı Despina'yı (Ayşe Sultan) sofrasında çıplak hizmet ettirir. Sekiz ay süreyle bu muameleye maruz kalan Bayezid sonunda dayanamaz. 1403 yılı Mart'ında felç geçirir ve birkaç gün sonra da muhtemelen bunun sonucu olarak ölür. Ama belki de intihar etmiştir.[198]

Timur ise formundadır. Osmanlı başkenti Bursa'ya kadar gelir ve askerleriyle şeh-

---

[197] Timur ona "Eğer ben senin eline esir düşseydim, bana ne yapardın?" diye sorunca Bayezid "Seni demirden bir kafese koyar ve gittiğim her yere taşırdım." diye cevap verir. Bunu üzerine Timur "O zaman layığını bulacaksın!" der. Richard Knolles, *Turkish History*, Londra, 1687-1700.)

[198] Christopher Marlowe, *Tamburlane the Great* (Büyük Timur) adlı kitabında, Bayezid'in, kafasını demir kafesin parmaklıklarına çarpıp beynini parçalamak suretiyle intihar ettiğinden bahsetmektedir.

ri talan eder. Sonra da 1344 yılından beri Latin hâkimiyetinde bulunan -daha doğrusu St. Jean şövalyeleri- İzmir'e ilerler. Şövalyeler kahramanca çarpışsa da, sonunda surlar yıkılır ve 1402 yılında Anadolu'daki son Hıristiyan kalesi dumanı tüten bir harabe haline gelir. Bu arada Orhan Bey ve Sultan Murad'ın Anadolu'dan kovduğu Aydınoğulları, Karamanoğulları ve Saruhanoğulları beylikleri, Moğollara katılarak eski topraklarına geri dönerler. Artık Timur'un uzun vadeli amacına ulaşmasına, yani Anadolu'daki Osmanlı iktidarına tamamen son vermesine az bir yol kalmıştır. Ancak Bayezid'in dört oğlu engel teşkil etmektedir. Gerçi çoktan taht kavgasına başlamışlardır ama Timur onları birbirine kırdırarak, hiçbirinin gerçek anlamda bir tehdit oluşturmayacağından emindir.

Belki bölgede daha uzun kalsa, Osmanlı hanedanına büyük bir darbe indirecektir. Ancak Timur ırkının tüm mensupları gibi göçebedir. Aynı yerde fazla uzun süre kalamaz. 1403 baharında, fethedecek başka diyarlar bulmak üzere Anadolu'dan ayrılır ve adamlarıyla birlikte Semerkant'a döner. İki yıl sonra da Çin'e saldırmak üzere yola çıkar. Ancak Çinlilerin şansına yolda ölür. Gibbon onun buzlu su içip ateşlendiğini söylemektedir. Ardında ne bir imparatorluk ne de oturmuş bir yönetim düzeni, sadece tahribat ve kargaşa bırakmıştır. Bayezid'in oğullarının Anadolu'yu tekrar hâkimiyetleri altına almaları bir müddet sürecektir.

Avrupa tarafında ise durum tamamen farklıdır. Timur Boğazlar'ı geçmediği için, Osmanlı hâkimiyetindeki Rumeli toprakları bu olaylardan hiç etkilenmemiştir. Üstelik zaten sayıca çok olan Türk askerlerine Moğol akınından kaçanlar da eklenmiştir. İlk birkaç ay bu mülteciler, Bizanslıları bile rahatsız etmez. Çünkü Ankara Savaşı'ndan beri Avrupa Türklerden değil Moğollardan korkmaya başlamıştır. Eğer aniden Çanakkale Boğazı'nı geçerlerse, onları durdurmak için daha fazla adama ihtiyaç duyulacaktır. Ancak böyle bir istila olmayacağı anlaşılınca, Doğu Avrupa'nın Hıristiyan halkları şöyle bir etraflarına bakınmış ve aslında daha kötü durumda olduklarını düşünmeye başlamışlardır.

Ancak çok geçmeden büyük savaşın durumu onların lehine çevirdiğini fark ederler. Birincisi, Osmanlı İmparatorluğu ikiye bölünmüştür ve artık Avrupa ve Asya toprakları arasında düzenli bir iletişim yoktur. İkincisi (ki sıradan bir Bizanslı için çok daha önemlidir) Konstantinopolis kuşatması kalkmıştır. Sekiz yıl üzerine normal erzak alışverişi başlar ve halk nerede yemek bulacağı derdine düşmeden günlük hayatına döner. Nihayetinde halkın morali yerine gelmiştir. Gerçi Bizans hâlâ tehlike altındadır, ancak sultanın da insan evladı olduğu ve yenilgi yaşayabileceği anlaşılmıştır. Ordusu bir kere yenildiyse, tekrar yenilebilecektir.

Bayezid'in yenilgi haberi Paris'e ulaştıktan sonra bile, Manuel Palaiologos Konstantinopolis'e geri dönmek için fazla aceleci davranmaz ve Paris'ten ancak 21 Kasım günü ayrılır. Sonra Chateaumorand komutasındaki iki yüz adam eşliğinde, Cenova'ya gelir. Onu bekleyen eski dostu Mareşal Boucicault, 22 Ocak 1403 tarihin-

de şerefine büyük bir ziyafet verir. 10 Şubat'ta Cenova'dan ayrılan Manuel 14 Mart'ta Venedik'e varır. Bu arada nerede olduğu belli değildir. Ancak daha Cenova'dayken Cenevizliler ve Venediklilerle üç taraflı bir görüşme yapmaya çalışmış ve büyük ihtimalle hazır bu topraklardan geçerken mümkün olduğunca çok İtalyan devletiyle temasa geçip Türklere karşı yardım almaya uğraşmıştır. Bu görüşmeler bir sonuç vermese de, Bayezid'in yenilgiye uğramış olması onu, tüm Avrupalı güçlerin bir arada hareket etmesi için daha uygun bir zaman olamayacağı konusunda ikna etmiştir. Onun için de bu çabalarından vazgeçmeye hiç niyeti yoktur.

Venedik Cumhuriyeti de Manuel'i çok sıcak karşılamış, ama onu mümkün olduğunca çabuk Konstantinopolis'e göndermeye çabalamıştır. Doğu'da değişen dengeler önemli diplomatik yeniliklere yol açacaktır ve onlar da bu değişimde yerlerini almak peşindedir. Bu konuda da Ceneviz taraftarı olduğunu gizleme gereği görmeyen VII. Ioannes yerine, Manuel'le görüşmeyi tercih etmektedirler. Bu nedenle üç savaş gemisi verdikleri imparatoru nihayet 5 Nisan günü yola çıkmaya ikna ederler. Buna rağmen Manuel, karısı ve çocuklarını almak ve kardeşi Theodoros'la görüşmek amacıyla Mora'da mola verir.[199] Nihayet 9 Haziran 1403 tarihinde başkente varır. Yanında onu Kallipolis'te (Gelibolu) karşılayan VII. Ioannes de vardır. Manuel tam üç buçuk yıl başkentinden ayrı kalmıştır.

Onu bekleyen başka iyi haberler de vardır. Geçen senenin Ağustos ayında Bayezid'in hayatta kalan en büyük oğlu Şehzade Süleyman, Avrupa eyaletlerini ele geçirme niyetiyle Kallipolis'e (Gelibolu) gelmiştir. Babasından çok farklıdır. Anlayışlı ve uzlaşmacı bir yapıya sahiptir. Görüşme masasını savaş meydanına, lüks ve sefahati ise her ikisine birden tercih etmektedir. Birkaç hafta süren ön görüşmelerden sonra, sene sonuna doğru resmi görüşmeler başlar. Taraflar Süleyman ve Venedik, Ceneviz ve Rodos şövalyelerinin gönderdiği elçilerden bir araya gelmiş bir Hıristiyan Grubu, Stephan Lazareviç ve Naksos'un Latin dükünden oluşmaktadır. Kısa zamanda varılan antlaşma 1403 tarihinde imzalanır.

Venedik'e vardığında, kendisine antlaşma şartları iletilen Manuel kulaklarına inanamaz. Bizanslılar hem vasal olmaktan hem de sultana haraç ödemekten kurtulmuşlardır. Süleyman Bizans imparatorunun üstünlüğünü kendi isteğiyle kabul etmiştir. İyi niyet göstergesi olarak da Haldiki ve Athos Dağı da (Aynoroz) dahil olmak üzere Thessaloniki (Selanik) ve civar bölgesini, Boğaz'dan Mesembria (Nişabur) ve hatta Varna'ya kadar uzanan Karadeniz sahilini, Skyros, Skiathos ve Skopelos Ege adalarını da imparatorluğa geri vermiştir. Tüm Bizans savaş mahkûmları ve diğer önemli devlet adamları serbest bırakılacaktır. Son olarak da (ki en inanılmazı budur) Süleyman,

[199] 1396 yılında Theodoros'un Korint'i St. Jean şövalyelerine satması üzerine, şövalyeler tüm Peloponessos'ta hâkimiyet kurmak üzere kararlı bir girişim başlatırlar. Ancak yerel halk buna öfkeyle karşı çıkınca, despotluk süratle kargaşa ortamına sürüklenir. Baskı altında kalan despot, o arada satış sözleşmesini iptal etmekle meşguldür ve bu amacına 1404 yılında ulaşır.

imparator ve diğer birlik üyelerinin izni olmaksızın Osmanlı gemilerinin Boğazlar'a girmeyeceği teminatını verir. Karşılığında da tek istediği, Adrianopolis'teki (Edirne) saraydan Edirne'ye hükmetmektir.

Manuel başkente döner dönmez antlaşmayı kendi eliyle imzalar. Ancak hemen ardından da yeğenine duyduğu antipati tekrar alevlenir. Onu Lemnos'a sürer ve tam olarak emin olamasak da, büyük ihtimalle, yola çıkmadan önce söz verdiği, Thessaloniki'yi ona bahşetme kararından cayar. VII. Ioannes bu durumdan hiç hazzetmez. Lemnos'a varır varmaz komşu Lesbos Adası'nın sahibi olan Cenevizli kayınpederi II. Francesco Gattilusio ile bir anlaşma yapar ve ikisi Eylül ortasında yedi gemiden oluşan küçük bir filoyla Thessaloniki'yi zorla gasp etmek amacıyla yola çıkarlar. Şehre ulaşıp ulaşmadıklarını bilmiyoruz. Ancak yola çıkmış olma haberleri bile Manuel'in tekrar kendine gelmesi için yeterli olur. Ekim ayında iki imparator arasında uzlaşma sağlanır ve Ioannes "tüm Thessalia'nın *basileios*u" unvanıyla Thessaloniki'ye gönderilir.

Manuel yeğenini neden sürgüne göndermiştir? Batı'da olduğu süre içinde, VII. Ioannes örnek bir davranış sergilemiştir. Devleti son derece iyi yönetmiş ve bildiğimiz kadarıyla, bir kere bile olsun amcasını devirme girişiminde bulunmamıştır. Süleyman'la imparatorluğun çıkarlarını gözeten çok iyi şartlarla bir antlaşma imzalamış ve Manuel'in dönüşüyle görevini hiç duraksamadan ona iade etmiştir. Ancak Manuel doğası gereği ne adaletsiz ne de kinci biridir. Haklı bir gerekçesi olmadan böyle davranmayacağı kesindir. Sadece yeğenine tahammül edemediğini fark etmiş ve Konstantinopolis'in ikisine birden dar geldiğine mi hükmetmiştir? Ioannes'in şehri Bayezid'e teslim etme kararı aldığını düşünüp, ona mı sinirlenmiştir? Ya da Batı'daki tecrübelerine rağmen, hâlâ Türklere karşı bir askeri harekâtta bulunmaya meylettiğinden, çok iyi şartlarla yapılmış olmasına rağmen imzalanan antlaşmaya mı öfkelenmiştir? Ama öyle olsa, neden Venedik'ten döner dönmez bu antlaşmayı imzalamıştır?

Öne sürülen başka teoriler de ikna edici olmaktan uzaktır. Bunlardan biri Ioannes'in sürgün cezasının planlı olduğunu ve bu suretle imparatorun, Ankara Savaşı'ndan sonra Türk yanlısı bir politika izlendiğini düşünen Timur'u yatıştırmak istediğini öne sürmektedir. Başka bir diğeri de hakkında çok az şey bilinen iki küçük metne göre büyük ihtimalle VII. Ioannes ve karısı Irene Gattilusio'nun yedi yaşında ölen, genç imparator oğulları Andronikos Palaiologos'u konu almaktadır. (Yakın zamana kadar neredeyse adı bile geçmeyen bu küçük ve önemsiz kişiliğin sebep olduğu konusunda, bugün neredeyse herkes hemfikirdir.[200]) Eğer anlatılanlar doğruysa Andronikos, Manuel Batı'ya doğru yola çıktıktan sonra dünyaya gelir. Zira ortada bir vâris varken, imparatorluğun bu kadar uzun süre Ioannes'e teslim edilmesi pek akla yakın gelmemektedir. Eğer babası oğlunu imparatorun yokluğunda tahta ortak ettiyse,

[200] V. Andronikos'un gerçekten var olduğuna dair başka bir kanıt da, Washington D.C., Dumbarton Oaks'da yer alan ve çok büyük ihtimalle 1403/4 yılında Ioannes ve Andronikos'u bir arada Thessaloniki'de betimleyen fildişi eserdir.

Manuel'in davranışına şaşmamak gerekir. Ancak metinlerin Andronikos'tan *basileios* diye bahsetmesine rağmen, taç giyme törenine ait hiçbir belge yoktur. Eğer bu tören kıdemli imparatorun yokluğunda yapıldıysa, başka hiçbir kaynakta bahsedilmemesi pek olası görünmemektedir. Bu nedenle Ioannes'in oğluna Konstantinopolis'te değil, "Thessalia *basileiosu*" olarak Thessaloniki'de taç takması daha akla yakın gelmektedir. Bu durumda da bütün bu teorinin hiçbir değeri yoktur.

Gerçeği asla bilemeyeceğiz. Allahtan Ioannes Thessaloniki'de olmaktan çok memnundur ve başkentteki günlerini arar gibi bir hâli yoktur. Amcasına da hiç sorun çıkarmadan, vaktinin çoğunu din ve hayır kurumları kurmak ve onlara bağış yapmakla geçirir. 1408 yılı Eylül ayında ölmeden önce, tıpkı büyükbabası Ioannes Kantakuzenos gibi keşiş kıyafetleri giyerek Ioasaph adını alır. Oğlu *Basileios* V. Andronikos ondan önce öldüğü için artık kıdemli Palaiologosların soyu tükenmiştir.

Manuel imparatorlukta dizginleri bir kez daha ele aldığında, rollerin tamamen değiştiğini fark eder. Şunun şurasında sadece birkaç yıl önce, Bizans imparatorları gücü ele geçirmek için kavga ediyor, Osmanlı sultanı ise kendine çıkar sağlayacak şekilde onları birbirine karşı kışkırtıyordu. Şimdiyse Osmanlı toprakları kargaşaya sürüklenmişti. Çünkü Osmanlılarda en büyük çocuğun tahta geçme hakkı kanunlarla belirlenmemiştir ve Bayezid'in en az dört oğlu taht kavgası içindedir.[201*] Son imzalanan antlaşmadan sonra ezeli düşmanlarına en azından belli bir dereceye kadar dostça davranmak zorunda kalan imparator, kaçınılmaz şekilde kendini bu kavganın içinde bulur.

Bu kavgaların ilk raundu Manuel'in Konstantinopolis'e döndüğü zaman tamamlanmıştır. Dört kardeşten, Timur'un çekilmesinden sonra Bursa'da ipleri eline alan İsa'yı I. Mehmed kovar. Konstantinopolis'e gelen İsa'ya, VII. Ioannes geçici sığınma hakkı verir. Çok geçmeden Anadolu'ya geri dönen İsa, tekrar I. Mehmed tarafından bozguna uğratılır ve bu defa öldürülür. Sonradan 1404 yılında, zamanında babasıyla birlikte esir düşen ve ölen babasının naaşını başkente götürmek üzere serbest bırakılan Musa, Adrianopolis'teki (Edirne) kardeşi Süleyman'a savaş ilan eder. Üç yıllık ufak tefek kavgaların ardından Süleyman Anadolu'ya geçer ve 1407 yılı baharında I. Mehmed'in yokluğundan faydalanıp Bursa'yı ele geçirir. Ancak bu üstünlük uzun sürmez. I. Mehmed'in yüreklendirdiği Musa, Trakya'yı istila edip komşu Hıristiyan devletlerden destek almaya başlayınca, Süleyman 1409 yılında kendi topraklarını kurtarmak üzere Avrupa'ya geri dönmek zorunda kalır.

1403 yılında imzalanan antlaşmanın avantajları ne olursa olsun, bütün bunlar Manuel'in, bırakın Anadolu'yu, Edirne'deki Türk dostluğuna bile güvenemeyeceği yolundaki görüşünü haklı çıkarır. Bu nedenle Avrupa'daki Hıristiyan halkları harekete geçirme çabalarını gevşetmemek zorundadır. 1404 yılında Fransa ve Aragon'a

[201] *Osmanlı tarihinde on bir yıl sürecek olan bu kargaşa dönemi Fetret Devri olarak anılır. (ç. n.)

yeni elçiler gönderir. İki yıl sonra Venedik'le olan antlaşmasını yeniler ve 1407 yılında Doj Steno'ya bir mektup daha yazarak, Cenevizlilerle olan anlaşmazlıklarını halledip Osmanlı'ya karşı birleşik bir sefer düzenlemeleri ricasında bulunur. Üstelik şimdi, hazır Osmanlılar taht kavgasına düşmüşken, tam harekete geçme zamanıdır. Böyle bir şans bir daha ele geçmeyebilirdi. Ancak Venedikliler umursamaz. Aynı yıl, kısa süre önce Milano ve Floransa'da büyük başarı elde eden yakın dostu âlim Manuel Khrysoloras'ı özel elçisi olarak Fransa Kralı VI. Charles'a Paris'e gönderir. Khrysoloras beraberinde hediye olarak Dionysos Areopagites'in paha biçilmez bir el yazması eserini[202] ve imparatoru, karısı ve en büyük üç erkek çocuğuyla resmeden muhteşem bir minyatür de götürmektedir. Charles bu hediyelere bayılır, ancak yardım önerisinde bulunmaz. Sonradan İngiltere ve Aragon krallarına da uğrayan Khrysoloras, bir sonuç alamaz.

1407 yılında uzun süren hastalığının ardından, Manuel'in kardeşi Mora Despotu Theodoros ölür. Dört dörtlük bir yönetici olmuştur ve hem Türkler hem de Frank komşularıyla olan anlaşmazlıklara rağmen (son dönemde St. Jean şövalyeleri de eklenmiştir) hem topraklarının bütünlüğünü hem de imparatorluğun prestijini korumayı başarmıştır. Onu hem çok seven hem de hayranlık duyan imparator hatırasına uzun bir cenaze hitabesi yazar. 1408 yazında da Mistra'ya giderek mezarını ziyaret eder ve despotun meşru bir oğlu olmadığı için, aynı adı taşıyan ikinci oğlunu onun yerine geçirir. VII. Ioannes'in ölüm haberi geldiğinde de hâlâ ordadır. Elbette bu ölüme o kadar üzülmez, ancak yine ortada bir vâris olmadığı için, onun yerine geçecek birini de bulmak zorundadır. Derhal Thessaloniki'ye geçer ve üçüncü oğlu sekiz yaşındaki Andronikos'u tahta geçirir.

1409 yılı başında Konstantinopolis'e dönen Manuel'in Teselya ve Mora'yı doğrudan kendi hâkimiyeti altına alıp imparatorluğun Yunan Yarımadası'ndaki gücünü ve prestijini artırmak niyetinde olduğu anlaşılmaktadır. Ancak bu yönde fazlaca yol alamadan kendini bir kere daha Osmanlı saltanat kavgası içinde bulur. O sonbahar Süleyman hayal kırıklığına uğramış şekilde Konstantinopolis'e gelir. Edirne'ye döndüğünde, Trakya'yı Tuna'nın diğer tarafına kadar istila eden ve şimdi de şehre saldırmaya hazırlanan kardeşi Musa'nın tehdidiyle karşılaşır. İmparatoru babası gibi gördüğünü ve Bizans yardımı olmadan bu savaşı kazanamayacağını ifade eder. Herhalde Manuel, savaşı kazanması halinde Musa'nın kendinden daha anlayışsız bir komşu olacağını da belirtmeden geçmemiştir. İyi niyet göstergesi olarak da ailesinden bir erkek ve bir kız çocuğu rehine olarak bırakır ve Manuel'in bir yeğenini de (ölen kardeşi Despot Theodoros'un gayrimeşru kızı) kendine eş olarak alır.

Ancak bu evlilik uzun sürmeyecektir. İki kardeş arasında 1410 yılının Haziran ve Temmuz aylarında yapılan savaşlarda Süleyman galip gelir. Cesur yapısına rağmen,

[202] Bugün Louvre'da bulunmasına rağmen, bu el yazması Saint Dennis Manastırı kütüphanesi için yapılmıştır. Fransa'nın kutsal koruyucusu Saint Dennis tüm Orta Çağ boyunca yanlışlıkla Aeropagites'le karıştırılmıştır.

karakterindeki zayıf nokta maalesef sonunu getirir. Kardeşi Musa birliklerini güçlendirirken, Süleyman sarayına kapanıp kendini eğlenceye verir. 1411 yılı başında onu küçümseyen birlikleri tarafından terk edilir (çoğu da zaten Hıristiyan taraftarı politikaları nedeniyle ona kızmaktadır) ve Edirne neredeyse hiç çatışma çıkmadan düşer. 17 Şubat günü esir alınan Süleyman, kardeşi tarafından derhal boğdurulur.

Bizans açısından bu gerçekten de ciddi bir gelişmedir. İmparatorun, tüm şiddetini, merhametsizliğini, enerjisini, yeteneğini ve Hıristiyanlara nefretini babası Bayezid'den alan Musa'dan hayır beklemediği aşikârdır. Gücü ele geçirdikten sonra, Musa'nın yaptığı ilk iş, 1403 yılında imzalanan antlaşmayı feshetmek ve onun verdiği ödünleri de geçersiz saymak olmuştur. Sonra da ordusunun birkaç alayını Thessaloniki'yi kuşatmak üzere Thessalia'ya gönderip kendisi de esas orduyla, ardında bildik talan hareketini bırakarak doğruca Konstantinopolis'e gider. Bu arada kurmayı başardığı küçük bir gemi filosu, şehri denizden de ablukaya almak üzere hiçbir engelle karşılaşmadan Çanakkale Boğazı'nı geçip Marmara'ya gelir.

On yıl içinde hem denizden hem de karadan ikinci defa ablukaya alınan halkın nasıl bir bunalıma girdiğini tahmin etmek zor değildir. Allahtan Bayezid dönemindeki çileleri çekmek zorunda kalmazlar. Zayıf olsa dahi Bizans donanmasının gücü, Türk gemilerini Akdeniz'e sürmeye yeter. Böylece şehre erzak akışı başlar. Bu arada kara surları her zamanki gibi yıkılmazlığını korumaktadır. Şehri almaya gücü yetmemesine rağmen, Musa kuşatmayı kaldırmamakta ısrar eder. İmparator usta olduğu diplomasi oyununa başvurmasa, bu durumun ne kadar daha süreceği belli değildir. Manuel Musa'yı politika sahnesinden silmenin sadece tek bir yolu olduğunun farkındadır. Bu amaçla, 1412 yılında I. Mehmed'in Bursa'daki sarayına gizli bir heyet gönderir.

Bayezid'in oğulları arasındaki güç kavgası artık kutuplaşmış ve geriye sadece Musa ve I. Mehmed kalmıştır. Kardeşinden daha anlayışlı ve dengeli bir yapıya sahip I. Mehmed Osmanlı tahtını Bizans'la ittifaka tercih etmektedir. Derhal Khrysopolis'e gelir ve kendisini karşılayan Manuel'le birlikte Konstantinopolis'e devam eder. Manuel onu üç gün boyunca çok iyi ağırladıktan sonra, on beş bin kişilik bir Türk ordusunu gemilerle Boğaz'ın karşı kıyısına geçirir. Dördüncü gün I. Mehmed ordusunu, hâlâ surlar altındaki kampında bulunan kardeşinin üstüne sürer. İlk saldırı başarısız da olsa, felaketle sonuçlanmaz. Kardeşinin ordusunun umduğundan daha güçlü olduğunu fark eden I. Mehmed gereksiz zayiat vermeden geri çekilip takviye güç almak üzere Anadolu'ya döner. Bizans birlikleri ve Stephan Lazareviç'in verdiği küçük bir Sırp ordusunun yardımına rağmen ikinci saldırıdan da sonuç alınamaz. Ancak I. Mehmed pes etmez. 15 Haziran 1413 günü, üçüncü hücum için yepyeni bir Bizans ordusu tekrar gemilerle taşınır. Süleyman gibi sefahata düşkünlüğü değil, zalimliği nedeniyle, Musa'nın adamları ondan uzaklaşmaya başlamıştır. I. Mehmed'in ordusuna uzaktan bir bakışı bile geri çekilmesine neden olur. Adamlarıyla birlikte Edirne'ye kadar çekildikten sonra, 5 Temmuz günü Sırbistan'da Çamurlu mevkiinde yapılan meydan

savaşında yenilir. Savaşın sonuna kadar cesurca savaşan Musa, sonunda karşısına çıkarıldığı I. Mehmed tarafından boğdurulur.

> "Git ve babam Romalıların imparatoruna de ki, Allah'ın yardımı ve imparator babamın desteğiyle, bana miras kalan toprakları geri aldım. Bu günden itibaren tıpkı bir oğul gibi ona sadık olacağım. Ona karşı asla itaatsiz davranmayacak ve nankörlük etmeyeceğim. Emir saydığım isteklerini büyük bir zevkle yerine getireceğim."

Tarih yazarı Mikhael Dukas'a göre, artık Rum (Anadolu) ve Rumeli diyarının[203] tartışmasız sultanı olan I. Mehmed, kazandığı zaferden sonra Manuel'e bu mesajı göndermiştir. I. Mehmed bu zaferi büyük oranda imparator sayesinde kazandığını bilmekte ve bunu da açıkça itiraf etmektedir. Bu nedenle Süleyman'ın verdiği ve Musa'nın tanımadığı ödünleri hiç vakit kaybetmeden tekrar geçerli kılar. On yıldan fazla süren iç savaş döneminden sonra, sultanlığının barışa ihtiyaç duyduğunun da farkındadır. Bu sayede tekrar kanun ve düzen hâkim kılınacak ve hükümet mekanizması tekrar işler hale getirilecektir. Bunu başarmak için de sadece Bizans değil, her ne kadar hassas dengeler üzerine kurulmuş olsalar da Balkan Yarımadası'ndaki diğer Hıristiyan devletleriyle de (Sırbistan, Bulgaristan, Eflak ve Yunanistan) iyi ilişkiler kurmak zorundadır. Manuel'in de istediği budur. Uzun vadede Osmanlılarla olan ilişkilerinden asla emin olamasa da, tahta geçtiği yirmi iki yıl içinde ilişkiler hiç bu kadar iyi olmamıştır. Ayrıca tarihte ilk defa bir Bizans imparatoru zeki ve barışsever bir sultanla yakın bir dostuk ilişkisi içine girmiştir. Gelecek Allah'ın işine kalmıştır, ama belki de Bizans için hâlâ bir umut vardır.

Manuel Palaiologos altmış üç yaşına gelmiştir. O döneme göre yaşlı sayılsa da, hâlâ sağlıklı ve enerji doludur ve oğlu Ioannes'e, dağılmış olsa da en azından sağlam temellere oturan bir imparatorluk bırakmaya kararlıdır. Konstantinopolis ve civarı dışında, iki oğlundan Andronikos Thessaloniki ve Theodoros Mora'nın başındadır. İmparatorluğun bu iki ileri karakolunun elde kalmasına çok önem vermiştir. Şayet başkent düşecek olursa, sığınılacak bu iki bölgeden mücadelenin sürdürülebileceğini düşünmekte ve bu nedenle ölmeden önce her iki bölgeyi de bir kere daha ziyaret etmek istemektedir.

Bu amaçla yerine oğlu Ioannes'i bırakarak 25 Temmuz 1414 günü, içinde süvari ve piyade kıtaları taşıyan dört kadırga ve iki gemiden oluşan bir filoyla Thessaloniki'ye (Selanik) doğru yola çıkar. Aniden Thasos'ta durunca bu gücün işlevi de anlaşılır. Önemsiz bir ada olmasına rağmen Thasos, Lesboslu Francesco Gattilusio'nun gayrimeşru oğlu Giorgio'nun tehdidi altındadır. Manuel'in adada tekrar hâkimiyet kurması üç ayını alır. Ancak ondan sonra yoluna devam eder ve Thessaloniki'ye gelir. On dört yaşını dolduran oğlu Andronikos onu çok sıcak karşılar. Manuel kaldığı süre içinde

[203] Rumeli, Türk hâkimiyetindeki Avrupa topraklarına verilen addır. Malazgirt zaferinden sonra Selçuklu Sultanlığı'na eklenen Rum (Roma) terimi ile ise, Anadolu kastedilmektedir.

Athos Dağı (Aynoroz) ile ilgili meselelere eğilir. 1415 yılı baharında, işlerini tamamladıktan sonra Peloponessos'a doğru yola çıkar ve 29 Mart günü Eğin Körfezi'ndeki Isthmia'dan sadece birkaç deniz mili mesafede yer alan Kenkhreai'ye gelir.

Bu seçim kasten yapılmıştır. Zira imparatorun esas niyeti oğlu Theodoros'la görüşmek değil, daha adayı 1408 yılında ilk gördüğünden beri aklından çıkmayan bir projeyi gerçekleştirmektir. Isthmos'tan Korint Körfezi yönünde altı millik -kabaca günümüzde Korint Kanalı güzergâhına denk düşer- sağlam bir sur inşa edilmelidir. Bu yeni bir buluş değildir. İlki MÖ 480 yılında Pers Kralı Kserkses'i durdurmak için, ikincisi ise MÖ. 369 yılında yapılmıştır. 253 yılında Roma İmparatoru Valerianus aynı girişimde bulunmuş, sonrasında ise Iustinianos öncekilerle kıyaslanamaz nitelikte yüz elli üç kuleli muhteşem bir sur inşa ettirmiştir. Bu nedenle Manuel'in yapacağı daha ziyade bir restorasyon çalışması olacaktır. Büyük ihtimalle bu işi üstlenen Konstantinopolis'ten birlikte yola çıktığı askerler, takdire şayan şekilde bu görevi sadece yirmi beş günde bitirir.[204] Bu dönemden itibaren *heksamilion* (altı millik) duvar olarak anılacak bu sur sayesinde, artık büyük ölçüde Yunan hâkimiyeti altındaki Peloponessos karadan ve sürekli donanması sayesinde de denizden fethedilemez devasa bir Bizans adası haline gelecektir. Bu proje için gereken para, halka uygulanan özel bir vergi sayesinde toplanır. Halk karşı çıkar, hatta ayaklanır. Ancak Manuel hazırlıklıdır. Ordusu hemen harekete geçer ve Temmuz ayında asiler Kalamata yakınında yenilgiye uğratılır. İmparator ancak ondan sonra oğlunun onu beklemekte olduğu Mistra'ya geçer. Konstantinopolis'e dönüşü ise, 1416 yılı Mart ayını bulacaktır..

Heksamilion Osmanlı'ya karşı kurulmuştur. I. Mehmed'le olan dostluğuna rağmen, Manuel'in uzun vadede bu ilişkiye güvenmediği bellidir. Ancak şimdilik imparatorluk güvence altındadır. Anadolu'da Aydınoğulları ve Karamanoğulları beylikleriyle sorun yaşayan I. Mehmed, 1416 yılında başka bir acil durumla karşılaşır. Ankara Savaşı'nda öldüğü düşünülen, Bayezid'in diğer oğlu Mustafa olduğunu iddia eden bir asi peydah olur. İsyan çabuk bastırılır, ancak hiç umulmadık şekilde Mustafa'ya arka çıkan Venedikliler onu gizlice Avrupa'ya kaçırır. Thessaloniki'ye ulaşan Mustafa, Despot Andronikos'a sığınır ve tuhaf şekilde iltica etmesine izin verilir. Haberi alan I. Mehmed, derhal imparatora nasıl böyle alçakça anlaşmayı bozduğunu sorar. Manuel kaçamak cevap verir ve iltica kanunlarının Mustafa'yı ona geri vermeye engel olduğunu yazar. Ancak sultanın bakım masraflarını üstlenmesi halinde, Mustafa'yı ömür boyu orada hapis tutabileceğini belirtir. I. Mehmed bu şartı derhal kabul edince, Mustafa olduğunu iddia eden kişi Lemnos Adası'nda hapsedilir. Her iki taraf da varılan anlaşmadan memnun olunca, imparator ve sultan arasındaki ilişki zarar görmez. Ancak Manuel bir bakıma bir darbe yapmıştır ve I. Mehmed de bunun farkındadır. Gerçek Mustafa olsun ya da olmasın (büyük ihtimalle de değildir) Bizanslıların elinde Os-

[204] Bu duvarın kalıntılarını günümüzde de görmek mümkündür. Kabaca paralel gitmekle birlikte, arazi engebesi nedeniyle iki sur arasındaki mesafe bazı yerlerde beş yüz metre ile iki kilometre arasında değişmektedir.

manlı tahtında hak iddia eden biri vardır. Eğer gerektiği gibi idare edilirse de, gelecekte çok faydalı olabilecektir.

1414 yılı sonuna doğru Konstanz şehrinde Roma Kilisesi'ni kırk yıldır ayıran anlaşmazlığa bir son vermek üzere büyük bir konsil toplanır. Bu ayrılık, 1377 yılında Papa XI. Gregorius'un papalık makamını Avignon'dan Roma'ya getirmesiyle başlamıştır. Aradan bir yıl geçtikten sonra Gregorius ölüp de yerine yeni papa seçilmesi gerektiğinde olay çıkmıştır. Roma halkı Fransız kardinaller ve taraftarlarının seçilmesi halinde, başarılı adaylarıyla birlikte Avignon'a döneceklerinin farkındadır. Böyle bir felaketi önlemek amacıyla da (şehirleri bu darbeden asla kurtulamayacaktır) kardinaller meclisini toplantı sırasında basarlar. Ödü kopan kardinaller, canlarını kurtarabilmek için Roma'da kalmak istediğini söyleyen İtalyan asıllı VI. Urbanus'u seçerler. Ancak daha taç giyeli birkaç hafta olmasına rağmen, Urbanus hem Fransız hem de İtalyan kardinalleri öylesine kızdırır ki, seçim geçersiz kılınarak yerine Papa VII. Clementus seçilir. Ancak yerinden memnun olan Urbanus karşı koyar ve böylece önceden olduğu gibi her iki taraftan da birer papa seçilir. 19 Aralık 1406 tarihinde Urbanus'un üçüncü halefi olarak seksen yaşında bir Venedikli olan Angelo Correr XII. Gregorius adıyla Roma papalık tahtına oturduğunda, çekişme halen devam etmektedir.

Aradan bir hafta bile geçmeden Gregorius, Marseille'de Clementus'un seçimle başa gelmeyen halefi XIII. Benedictus'a bir mektup yazarak, bir görüşme talep eder. Eğer Benedictus çekilirse, kendisinin de memnuniyetle çekileceğini ifade eder. Bu durumda kardinaller tartışmasız tek bir seçim yapacaklardır. Benedictus bu teklifi kabul eder ve Savona'da bir toplantı önerir. Ancak hemen ardından sorunlar çıkar. Savona Fransa toprakları dahilinde yer aldığından, Benedictus'un hâkimiyet alanına girmektedir. Roma'dan oraya gelmek uzun, pahalı ve seksen yaşında biri için oldukça tehlikeli bir yolculuk olacaktır. Şizmanın devam etmesi işine gelen Napoli Kralı Ladislas, Roma'yı ele geçirmeye ve papanın şehri terk etmesine engel olmaya çalışır. Bu girişim başarısızlığa uğrasa da, Gregorius Kutsal Şehir'in yokluğunda tehdit altında kalacağına karar verir. Nihayetinde görev yükü yaşlı adamı iyice zorlar ve bunamaya başladığında da geri çekilmemesi için ailesinden gelen baskılara (özellikle papalık hazinesini iyice sömüren iki yeğenine) karşı koyamamaya başlar.

Bütün bu nedenlerden dolayı Savona'daki toplantı asla gerçekleşmez. 1407 yılı Ağustos ayında yola çıkan Gregorius, kararlaştırılan 1 Kasım günü ancak Siena'ya gelir. Nisan ayında Lucca'ya vardığında, korktuğu başına gelir. Ladislas tekrar Roma'ya ilerlemiştir. Başsız kalan ve morali bozulan şehir neredeyse hiç karşı koymadan teslim olur. Durum her zamankinden de beterdir. Birbirine rakip olan her iki papa da şehirlerinden uzaktadır, birbirlerini sadakatsizlikle suçlarlar ve yenişememezlik durumu devam ettikçe uzlaşma şansı da giderek azalır. Her iki taraftan da umut kesilince, 25 Mart 1409 yılında Pisa'da toplanan yaklaşık beş yüz kişilik bir kilise genel konsili, 5 Haziran'da hem Gregorius hem de Benedictus'u inanışlara ters düşen, bölücü asi ilan

eder. Tüm Hıristiyanlık âlemi her ikisine de itaat etmekten men edilir. Sonra da konsil yerlerine geçecek tek bir kişi arar ve hayatına Girit'te dilencilik yapan bir yetim olarak başlayıp sonunda V. Alexander olarak papalık tahtına oturacak Milano Başpiskoposu Kardinal Pietro Philarges'i seçer.

Eğer artık iki rakibin kibarca köşelerine çekileceğini zannettilerse, hiç de öyle olmamıştır. Bunun sorumlusu da büyük oranda konsildir. Onlar olmaksızın toplanılmış olması, huzura çıkmaları istenip bunu reddettiklerinde de asilikle suçlanmış olmaları, konsilin papalık makamından daha üstün olduğu izlenimini yaratmıştır. Elbette böyle bir şeyi ikisi de kabullenemezdi. Biraz daha diplomatik davranılsa ve birbirlerinden farklı da olsalar iki dürüst ve namuslu yaşlı adama biraz daha anlayış gösterilse ve onlar da mevkilerinden vazgeçmeme konusunda ısrar etmeseler, şizma meselesi çözülecektir. Ancak bu şartlar altında konsili reddedip kavgaya devam etmekten başka çareleri kalmamıştır. Çok geçmeden Pisa Konsili'nin tek faydasının Hıristiyan âlemine iki yerine üç papa sağlamak olduğu anlaşılacaktır. Ancak kardinaller hiçbir pişmanlık emaresi göstermez ve içlerinde bu baskıya dayanamayan tek rakip Papa Alexander 1410 Mayıs'ında aniden öldüğünde, hiç vakit kaybetmeden yerine bir başkasını seçerler.

XXIII. Ioannes adıyla tahta geçen Baldassare Cossa'nın[205] o dönemde selefini zehirlediğine inanılmıştır. Olayın gerçekten vuku bulup bulmadığı belli değildir. Ancak Cossa yaşamına korsan olarak başlamış ve öyle de kalmıştır. Enerji dolu oluşu ve hiçbir ahlak ilkesi tanımaması sayesinde hızla yükselmiş ve bir entrika dehası haline gelmiştir. Bu hâliyle papalık makamını ahlak ve maneviyat açısından X. yüzyılın "pornografik" döneminde yaşanan çöküşe geri götürmüştür.[206] O dönemde yaşamış bir kronikçi olan Niemli Theodoric, Cossa'nın papalık valiliği görevinde bulunduğu Bologna'da, papalığının ilk yılında iki yüze yakın kadın, dul ve bakireyi ve çok sayıda rahibeyi taciz ettiği söylentileri dolaştığından bahsetmektedir. Sonraki üç yılda bu sayının kaça vardığı bilinmemektedir. Ancak herhalde öyle bir seviyeye ulaşmıştır ki, 29 Mayıs 1415 günü, Kasım ayından beri Konstanz'da toplantı halinde bulunan başka bir genel konsil önüne çıkarılmıştır. Gibbon şöyle yazar: "En berbat suçları örtbas edildi ve papa sadece korsanlık, cinayet, tecavüz, homoseksüellik ve ensest ilişki ile suçlandı." Tahmin edilebileceği gibi, suçlu bulunur ve Pisa'dan dersini alan konsil ondan cezayı onaylamasını ister.

Sonradan Temmuz başında XII. Gregorius, şerefiyle çekilmesi halinde, hiyerarşide seçilecek papadan sonra ikinci sırada gelmesi vaadiyle ikna edilir. Artık doksanına yaklaşmış olması nedeniyle daha uzun süre yaşayacağı düşünülmediğinden bu ayrıcalık tanınmış olmalıdır. Gerçekten de iki yıla kalmadan ölür. Bu arada Benedictus da

---

[205] Bu seçimin koşulları ve sonradan da görevinden azledilmesi, papalar listesine alınmasına engel olmuştur. Ancak 1958 yılında papa olan Kardinal Angelo Roncalli'nin aynı adı alması biraz şaşırtıcıdır.

[206] Bkz. *Bizans Tarihi II (Yükseliş Dönemi)*, s. 143.

görevden alınır ve 1417 yılında yeni meşru Papa V. Martin'in seçimiyle, şizma nihayet son bulur.

Her zaman Bizans'ı Osmanlı tehdidinden sonsuza dek kurtaracak büyük bir Haçlı seferinin hayalini kuran Manuel Palaiologos, bu gelişmeleri ilgiyle izlemektedir. Son yıllarda ortada bu görevi üstlenecek bir papa olmamıştır. Bu arada toplanan Konstanz Konsili (Manuel'in eski müttefiki Macar Kralı Sigismond [1410 yılından beri Batı imparatorudur] tarafından teşvik edilmiş ve onun ısrarıyla hem Doğu hem de Batı kiliseleri temsilcilerine çağrı yapılmıştır) onun bu endişelerini açıklaması için ideal ortamı hazırlamıştır. Ne var ki konsilin toplanmasında büyük rol oynayan, Manuel'in gezgin elçisi Manuel Khrysoloras 1415 Nisan'ında, yani Ioannes'in görevden alınmasından altı hafta önce, Konstanz'da ölür. Ancak Manuel kiliselerin birleşmesi meselesinin gündeme getirilmesi için konseye derhal yeni elçiler gönderir ve iyi niyet göstergesi olarak da oğulları Ioannes ve Theodoros için iki Katolik eş bulunmasını ister.

Kiliselerin birleşmesiyle ilgili görüşmeler her zamanki gibi sonuç vermez. Ancak oğulları istediği gibi evlenir. 1420 yılında Mora Despotu Theodoros (yirmi beş yaşına gelmesine rağmen hâlâ bekârdır) Rimini kontunun kızı Cleope Malatesta ile[207] Ioannes ise (hiç istemeden) Montferratlı Sophia ile evlenir. Ioannes'in Moskova Büyük Dükü I. Vasili'nin kızı olan ilk eşi Anna, üç yıl önce evliliklerinin üstünden sadece dört yıl geçmişken ve henüz on beş yaşındayken vebadan ölmüştür. İkinci evlilik girişimi de mutluluk getirmez. Mikhael Dukas'ın anlattığına göre, talihsiz Sophia inanılmaz çirkindir. Hiç hoş bir yakıştırma olmasa da, tabiri caizse "önden müzelik arkadan füzelik"tir. Ioannes onu görmeye tahammül edememektedir. Babasına olan saygısı, kızı hemen gerisin geri göndermesine engel olur. Ama onu sarayın en ücra köşesine yerleştirir ve onunla asla birlikte olmaz. Sophia nihayetinde 1426 yılında, Galata'daki Ceneviz kolonisi yardımıyla kaçar ve ailesinin yanına döndükten kısa süre sonra manastıra kapanır.

Ioannes Palaiologos'un ikinci evliliği, ona görmek bile istemediği bir gelin getirmesi değil, ortak imparator olarak taç giyme olanağı tanımasından kaynaklanır. Kendi taht kavgasını da göz önünde bulunduran Manuel, en büyük oğlunu imparator yapma konusunda akıllarda şüphe bırakmamıştır. Oğluna aynı zamanda yönetimle ilgili çok sıkı bir eğitim vermiş, hatta onunla, hem manevi hem de ahlaki nitelikler üzerine bilimsel incelemeler dahi yazmıştır. 1414 yılında onu kral naibi yapmış, 1416 yılında yönetimle ilgili tecrübe kazanması için kardeşi Theodoros'un yanına Mora'ya göndermiştir. İki yıl sonra Ioannes yirmi altı yaşında Konstantinopolis'e geri döndüğünde, artık tahta geçmeye hazırdır.

---

[207] Nişan töreninde, 15. yüzyılın en büyük bestecilerinden biri olan yirmi yaşındaki Guillaume Dufay'in "Vasilissa ergo gaude" başlıklı moteti söylenir. Güzelliği ve tüm erdemlerine rağmen, Theodoros gelinden hiç hazzetmez. Hatta bir ara ondan kurtulabilmek için manastıra kapanmayı bile düşünür.

Taç giydiği andan itibaren VIII. Ioannes ülke meseleleriyle giderek daha fazla ilgilenmiş ve etkisi daha fazla artmıştır. Bu etki özellikle Osmanlı Sultanlığı ile olan ilişkilerde kendini göstermektedir. I. Mehmed'in tahta geçtiği 1413 yılından beri her iki taraf da barışın tadını çıkarmaktadır. Bu huzur havasından, iç savaşın yarattığı zararı telafi etmeye çalışan Osmanlılar daha fazla yararlanmıştır. Ioannes de dahil olmak üzere Konstantinopolis'teki genç neslin çoğu, imparatorluğun ayakta kalabilmesi için daha saldırgan bir politika izlenmesi gerektiğine inanmaktadır. Manuel ve I. Mehmed yaşadığı sürece mevcut durumda fazla bir değişiklik olmayacağı bellidir. I. Mehmed 1421 yılında Konstantinopolis üzerinden Anadolu'ya geçmek istediğinde, Manuel onun derhal yakalanıp öldürülmesi gerektiği yolundaki tavsiyelere kulak asmamıştır. Üstelik sultana sadece bu izni vermekle kalmamış, Boğaz'dan geçerken ona eşlik etmiş ve dönmeden önce Khrysopolis'te (Üsküdar) onunla akşam yemeği yemiştir. Ancak kısa süre sonra 21 Mayıs 1421 tarihinde I. Mehmed aniden ölür. Nasıl öldüğü hakkındaki bilgiler birbiriyle çelişmektedir. Bazı kaynaklar av kazası olduğundan, bazıları dizanteriden, bazıları da zehirlendiğinden bahsetmektedir. Ancak Bizanslılara ciddi bir suçlama yöneltilmemiştir. Olası taht kavgalarını asgariye indirmek için, ölümü birkaç hafta saklanır ve nihayetinde yerine en büyük oğlu Murad'ın geçeceği açıklanır.[208]

Bu arada Konstantinopolis'teki savaş taraftarları seslerini daha da yükseltir ve Manuel'i (o günlerde şehri etkisi altına alan veba salgınından korunmak amacıyla Peribleptos Manastırı'na çekilmiştir) fırsat varken sultanı öldürmemiş olmakla suçlarlar. Ioannes'in de aralarında bulunduğu bu hareketin liderleri Murad'ın tanınmasının geciktirilmesini ve hâlâ Lemnos'ta hapis tutulan Düzme Mustafa'nın ona karşı kullanılmasını talep ederler. Manuel bu tekliften hiç hazzetmez, ancak yaşlı ve yorgun hâliyle Ioannes'i ikna edemeyeceğini anlayınca, kararı oğluna bırakır. Çok geçmeden haklı olduğu anlaşılacaktır. Serbest bırakılan Mustafa, Bizans yardımıyla Rumeli'nin büyük kısmını hâkimiyetine geçirir. Ancak fethedilen yerlerin kâfirlere verilmesinin İslam'da caiz olmadığı gerekçesiyle Kallipolis'i (Gelibolu) Bizans'a geri verme sözünü tutmaz. Ioannes ve arkadaşları bir macerapereste güvenmekle hata ettiklerini çok geçmeden anlayacaklardır.

Üstelik bu sadece başlangıçtır. 1422 Ocak'ında Ceneviz gemileriyle Boğaz'ı geçen Düzme Mustafa ve yandaşları Murad tarafından bozguna uğratılınca, tekrar Avrupa'ya dönmek zorunda kalırlar. Bir ya da iki haftaya kalmadan Murad devasa bir ordunun başında Anadolu'dan gelir ve Düzme Mustafa'nın işini bitirir. Ancak Mustafa'nın yakalanıp derhal infaz edilmesi Murad'ın öfkesini yatıştırmaz. Savaşmaya kararlıdır. Onu yatıştırmak için gelen Bizans elçilerini dinlemeyi reddeder ve ordusunun bir kısmını ablukaya almak üzere Thessaloniki'ye gönderir. Kendisi de esas ordusuyla

[208] Bursa'daki Yeşil Camii I. Mehmed'in yaptırdığı en muhteşem anıttır. Öldüğünde henüz bitirilememiş ve öyle de kalmıştır. Buna rağmen harikuladedir. Caminin hemen yanında yer alan yeşil ve firuze yeşili çinilerle kaplı türbesi (1855 yılındaki depremin ardından kırılan çinilerin yerine yenileri yapılmıştır) de en az onun kadar güzeldir.

Konstantinopolis'e gidecektir. Üstelik bu sadece ceza amaçlı bir talan değil, şehri zorla ele geçirmek üzere yapılan bir fetih harekâtıdır.

1422 kuşatması Bayezid'inkinden çok farklıdır. Bayezid zayiat savaşı yaparak, halkı açlığa sürüklemek istemiştir. Ancak Murad büyükbabası kadar sabırlı değildir. Olaylara şahit olan Ioannes Kananos Murad'ın, surların hemen dışında ve onlara paralel düzende Marmara'dan Haliç'e kadar uzanan bir toprak set inşa ettirdiğinden ve bu sayede mancınık ve kuşatma makinelerinin surların üzerinden aşan atışlarıyla şehrin içini vurmalarını amaçladığından bahsetmektedir. Şehrin savunucuları ise (Konstantinopolis tehlike altında kaldığında her zaman olduğu gibi) kadın erkek bir arada büyük bir cesaret ve kararlılıkla çalışmaktadır. VIII. Ioannes lider konumundadır ve herkese örnek olmaktadır. Her an her yerdedir ve oradan oraya koşturarak ara vermeden çalışmakta, etrafındakilere cesaret vermekte ve enerjisi ve yeteneğiyle herkesi etkilemektedir.

Bizanslıların şansına, Sultan II. Murad batıl inançlıdır. Hazreti Muhammed'in soyundan geldiğine inanılan bir ermiş, şehrin 24 Ağustos Pazartesi günü düşeceği kehanetinde bulunur. O gün geldiğinde de Murad, şehir surlarına büyük bir hücum başlatır. Uzun süren çetin bir çatışmanın ardından, Bizanslılar dayanmayı başarır ve Osmanlılar geri çekilmek zorunda kalır. Tüm güçleriyle bu saldırıya yoğunlaşmışlar, ancak işe yaramamıştır. İki hafta geçtikten sonra da, sultan kuşatmanın kaldırılmasını emreder. Surlardaki Bizans gözcüleri kampın toplanıp Osmanlı ordusunun yola çıktığını anladıklarında gözlerine inanamazlar. Yaşlılığı ve giderek güçten düşmesi nedeniyle savaşta faal rol alamayacağı düşünülen Manuel, on üç yaşındaki şehzade Mustafa'yı kardeşinin yokluğunda Osmanlı tahtına geçirmek için entrika çevirmiştir. Bunu öğrenen Murad yeni bir iç savaşı önlemek amacıyla geri dönmek zorunda kalır. Ancak Bizanslılar bunun sadece tek bir açıklaması olduğunu düşünmektedir. Şehrin koruyucusu Kutsal Meryem bir kez daha Konstantinopolis'i kurtarmıştır.

Mustafa'ya gizlice arka çıkmak Manuel'in Bizans'a ettiği son büyük hizmet olacaktır. Ağabeyinin pençesinden bir şekilde kurtulmayı başaran Şehzade Mustafa, 30 Eylül günü yandaşlarıyla birlikte Konstantinopolis'e gelerek resmen ittifak yapar. Ancak ertesi gün Manuel, daha Mustafa'yı kabul bile edemeden felç geçirir. Zihni zarar görmese de, felcin sonradan yaptığı etkiler neticesinde, Ioannes Mustafa'yla görüşmek zorunda kalır. Ioannes aynı zamanda kiliselerin birleşmesi görüşmeleri için dokuz maddelik bir planla gelen, Fransisken Başkanı Antonio de Massa liderliğindeki papalık elçileriyle görüşme işini de üstlenecektir.

Ne var ki bu meselelerin hiçbiri Ioannes'e fazla sorun çıkarmayacaktır. 1423 yılı başında genç Mustafa ele verilir ve Murad tarafından yay kirişiyle boğdurulur. Papalık elçileri ise Bizanslılar Roma Katolik Kilisesi'ne dönmeden önce hiçbir askeri yardım yapılmayacağını bildirirler. İmparatorluğun genel durumu iyiye gitmemekte-

dir. Konstantinopolis şimdilik emniyette gibi görünmektedir, ancak Thessaloniki hâlâ kuşatma altındadır. Deniz yolundan biraz erzak yardımı yapmak mümkündür, ancak ticaret durma seviyesine gelmiştir. Bahar mevsimi yaklaştığında, ciddi derecede açlık tehlikesi baş göstermiştir. Manuel'in sadece yirmi üç yaşındaki oğlu Andronikos, fil hastalığından muzdariptir.[209] Yaz başında hiç beklenmedik ve alışılmadık bir adım atarak, ağabeyi ve babasının da onayıyla, Euboia'daki Venedik yetkililerine elçiler göndererek, şehri onlara vermeyi önerir.

Thessaloniki (Selanik) ne satılmış ne de teslim olmuştur. Andronikos gerekçelerini büyük bir içtenlikle sıralar. İmparatorluk artık şehri gerektiği gibi savunamamaktadır. İçinde bulunduğu kriz ortamında şehrin sorumluluğunu taşıyamayacak kadar hastadır. Eğer Venedik bu yükü taşımaya hazırsa, sadece tek bir şartı vardır. Politik ve dini müesseselere dokunulmayacaktır. Venedikliler düşünüp taşındıktan sonra, bu teklifi kabul ederler. Dojun iki temsilcisi erzak ve malzeme dolu altı yük gemisiyle, şehri resmen teslim almak üzere Thessaloniki'ye gelir. 14 Eylül günü Osmanlılar kalede San Marco sancağının dalgalandığını görürler. Kısa süre sonra da Andronikos, karısı ve oğluyla birlikte Mora'ya doğru yola çıkar. Orada keşiş olacak ve dört yıl sonra da ölecektir. Venedikliler ise sultana elçiler göndererek, şehrin el değiştirdiğini resmen bildirirler. Ancak sultan onları tanımayı reddeder.

Sene sonu yaklaştığında Murad hâlâ pes etmediğinden, Ioannes Palaiologos Batı'ya son bir çağrıda bulunmaya karar verir. Artık Avrupa'daki herkesin tehlikenin raddesini görmesi gerektiğini düşünmektedir. Osmanlı ordusu her an Konstantinopolis'i kuşatma altına alabilirdi. Şehir sonsuza kadar dayanacak hâlde değildi. Eğer başkent düşerse, sultanın Batı'ya doğru ilerlemesine kimse engel olamayacaktı. Yerine despot unvanını bahşettiği kardeşi, on dokuz yaşındaki Konstantinos'u bırakıp 15 Kasım günü Venedik'e doğru yola çıkar. Orada bir ay kaldıktan sonra, senato nihayet ona giderlerini karşılayacak bir günlük harçlık vermeyi kabul eder. Ancak faydası olmaz. Venedikliler kendi çıkarları olan yerleri (Euboia, Thessaloniki, Mora ve Yunan adaları) savunmaya hazırdır. Ancak Bizans konusundaki eski tavırlarını korurlar. Eğer Ioannes Batılı diğer devletleri ikna edebilirse, Venedik Cumhuriyeti de payına düşen sorumluluğu üstlenecek, yoksa başka yardım sağlamayacaktır.

1424 yılı Ocak ayında Venedik'ten ayrılan İmparator, önce Milano Dükü Filippo Maria Visconti, sonra da Mantua Dükü Gianfrancesco Gonzaga ile görüşür. Yaz başında geldiği Macaristan'da da hayal kırıklığına uğrar. Sigismond, Doğu ve Batı kiliseleri arasındaki şizma devam ettikçe, hiçbir yardım imkânı görmemektedir. Ioannes'in Macaristan ve ezeli düşmanı Venedik arasında arabuluculuk yapma teklifine de hiç sıcak bakmaz. Umudunu yitiren Ioannes üzgün bir şekilde tekrar yola çıkarak, 1 Kasım'da Konstantinopolis'e ulaşır.

Başkenti bir yıl öncesine göre biraz daha iyi durumda bulur. Pahalıya patlamış olsa da, nihayet sultanla antlaşma yapılmıştır. Yüklü bir haraç ödenecek ve önceden

[209] Khalkokondylas böyle yazmaktadır. Başka kaynaklar cüzam ya da saradan bahseder.

Süleyman ve Mehmed'in bahşettiği Marmara ve Karadeniz sahillerindeki topraklar tekrar geri verilecektir. Ancak en azından Bizans halkı her an Osmanlıların surların önünde belirme tehlikesi olmaksızın, yataklarında rahat uyuyabileceklerdir. Ioannes babasını hâlâ hayatta gördüğüne şaşırmış olmalıdır. Yaşlı Manuel felcin etkisinden kurtulamamış ve yatalak olmuştur. Ancak şuuru açıktır ve aşırı heyecanlı yapısından endişe duyduğu oğlunu sık sık yanına çağırarak, sultanı gereksiz yere kışkırtmaması ve kiliselerin birleşmesi meselesini de abartmaması gerektiğini söyler. Bu konuşmalardan birinin sonunda, Ioannes dudakları kenetlenmiş halde odayı terk ettikten sonra, Manuel eski dostu tarihçi Georgios Sphrantzes'e döner ve şöyle söyler:

> "Tarihimizin başka bir döneminde oğlum çok büyük bir *basileios* olabilirdi. Bu dönemin adamı değil. Zira atalarımızın yaşadığı şaşaalı dönemlerdeki gibi büyük düşünüyor. Ancak her yandan sıkıntıların üzerimize geldiği bu dönemde, imparatorluğumuzun büyük bir *basileios* değil, iyi bir idareciye ihtiyacı var. Korkarım bu büyük planlar ve çabalar sonumuzu getirecek."

Çok geçmeden yaşlı imparator geleneksel şekilde keşiş kıyafetlerini giyip Matthaios adıyla manastıra çekilir. Bu kılıkla da 27 Haziran 1425 tarihinde yetmiş beşinci doğum gününü kutlar. Tam yirmi beş gün sonra da ölür. Aynı gün Pantokrator Manastır Kilisesi'ne gömülür. Cenaze ayinini, bu andan itibaren adını sıkça duyacağımız yirmi beş yaşında bir keşiş olan Besarion icra eder. Sphrantzes, ardından hiçbir imparatorla karşılaştırılamayacak kadar çok sayıda kişinin içten yas tuttuğundan bahseder. Eğer öyleyse, bunu hak etmiştir.

23

Laetentur Coeli!

[1425-1448]

> Metropolitler gemiden indiğinde, vatandaşlar onları her zamanki gibi "Ne oldu? Konsil nasıl geçti? Kazandık mı?" sorularıyla karşıladılar. Ve onlar da "İnancımızı sattık. Gerçek dini dinsizlikle değiştirdik. Saf kurban geleneğine ihanet edip mayasız ekmeği savunanlar haline geldik" dediler.
>
> Mikhael Dukas

21 Temmuz 1425 yılında otuz iki yaşındaki Ioannes Palaiologos'ın tek başına *basileios* olduğu imparatorluk, artık Konstantinopolis surlarından ibarettir. Ve Konstantinopolis artık gerçekten de perişan bir şehir izlenimi yaratmaktadır. Daha 1403 yılında boşluğu karşısında hayrete düşen Ruy Gonzalez de Clavijo şöyle yazmıştır:

> "Büyüklüğü ve devasa surlarına rağmen, şehirde çok az kişi yaşıyor. Şehrin orta yerinde birtakım tepelikler ve vadiler içinde tahıl tarlaları, üzüm bağları ve meyve bahçeleri var. Bu ekili alanlar içinde evler köy gibi kümelenmiş durumda. Ve bu bir şehrin orta yerinde oluyor."

Yaklaşık yirmi beş yıl sonra, üç kuşatma (her seferinde yüzlerce kişi şehirden kaçmış ve çoğu da bir daha geri dönmemiştir) ve veba salgınlarının ardından nüfus daha da azalmış olmalıdır. Tam olarak tahmin etmek zordur ama 1425 yılında nüfusun elli bini aşmadığına hiç şüphe yoktur. Büyük ihtimalle de bunun çok altındadır.

Ekonomik açıdan da imparatorluk ciddi bir dar boğazdadır. Bir zamanlar medeni dünyanın en zengin ve en yoğun ticaret merkezi olan Konstantinopolis, Cenevizliler ve Venedikliler sayesinde bu üstünlüğünü kaybetmiştir. Artık onlar da sürekli savaş ve politik dengesizlik halinden zarar görmüşlerdir ve Bizans hazinesine sadece az miktardaki gümrük vergileri girmektedir. Zaten gramajı düşürülen sikkelerin tekrar tekrar değeri düşürülmüştür. Art arda gelen kuşatmalar ve nüfus göçleri nedeniyle, yiyecek dağılım düzeni çökme noktasına gelmiştir ve sık sık kesintiye uğramaktadır. Bunun neticesinde halk yetersiz beslenmekte ve bağışıklık sistemlerinin zayıflaması salgın hastalıkların pençesine kolayca düşmelerine yol açmaktadır.

Yeterli iş gücü ve para olmaması, binaların onarımını da imkânsız hale getirmiştir. Çoğu her an çökecek hâldedir. Kiliselerin büyük kısmı boş istiridye görünümü sergilemektedir. Constantinus'un yavaş yavaş harabe görünümüne bürünen muazzam hipodromu polo alanı olarak kullanılmaktadır. Daha sıcak ve kuru bir mekân bulmak üzere patrik sarayını çoktan terk etmiştir. Blakhernai Sarayı dahi yıkılmaya yüz tut-

muştur. Ioannes döneminin sonlarına doğru Konstantinopolis'e gelen Kastilyalı gezgin Pero Tafur şöyle yazacaktır:

> "İmparatorun sarayı bir zamanlar muhteşem bir yapı olmalıydı. Ancak şimdi öyle bir hâlde ki, âdeta hem yapının hem de şehrin neler çektiğine tanıklık eder gibi... İmparator, imparatoriçe ve yakınlarının yaşadığı daireler dışında, binanın içi de çok bakımsız. İmparatorun durumu gayet iyi, zira bütün kutlamalar yapılmaya devam ediliyor. Ancak aslında koltuğu olmayan bir piskopos gibi.
>
> Şehirde çok az oturan var. Bölgelere ayrılmış ve nüfus yoğunluğu en fazla sahil kesiminde. Şehir sakinlerinin üzerindeki kaba ve yırtık pırtık şeyler, yaşadıkları zorlukların delili. Ancak bundan beterini de hak ediyorlar. Çünkü bunlar gırtlağına kadar günaha batmış, ahlaksız insanlar."

İnsana heves veren bir miras olmaktan çıkmıştır ve Ioannes kardeşlerine öykünmüş olmalıdır. Gerçi Despot Konstantinos'un durumu da pek farklı değildir. Babasının ölümünden beri, Osmanlıların Bizans'a tımar karşılığında bıraktığı Konstantinopolis'in kuzey kesimini (ki buna Karadeniz sahilindeki Selymbria [Silivri] Limanı ve Mesembria [Nişabur] ve Ankhialos [Ahyolu] da dahildir) yönetmektedir. Stratejik açıdan önemli bir bölgedir, ancak imparator vasal olma koşuluyla bölgeyi elinde tutmaktadır. Eğer Murad bu toprakları geri almaya ya da başkente yapacağı yeni bir saldırıda geçiş yolu olarak kullanmaya kalkışırsa, Konstantinos ya da imparatorun ne yapacağını kestirmek zordur. Manuel'in diğer dört oğlu Mora'dadır. Güney Despotluğu'nun Palaiologoslar için olan önemi bellidir. Nedeni de aşikârdır. Mora savunulabilirdi, Konstantinopolis ise savunulamazdı. Gerçi Konstantinopolis'in surları çok güçlüdür ve ve son çeyrek yüzyıldaki üç kuşatmaya rağmen hâlâ da yıkılmamıştır ama bu dönemde nüfus süratle azalmaya devam etmiştir. Her geçen gün şehrin savunmasına katkıda bulunabilecek güçlü kadın ve erkek sayısı azalmaktadır. Daha da beteri moraller çok bozuktur. Biraz aklı çalışan herkes, artık hiç umut kalmadığının farkındadır. Batı Avrupa onları kaderine terk etmiştir. Kısa bir duraklama döneminden sonra, II. Murad idaresindeki Osmanlılar her zamankinden daha güçlü hale gelmiştir. Eğer Murad şehri tekrar kuşatmaya kalkarsa, sonrasında gelecek kıyım ve talanı yaşamak istemeyen halkın şehri gönüllü olarak teslim etmesi işten bile değildir.

Diğer yandan Mora nispeten güvendedir. Gerçi 1423 yılında Osmanlılar önce Arnavutluk'u istila edip ardından da Manuel'in pek övündüğü *Heksamilion*'a hiç aldırış etmeden Thessalia'yı silip süpürdüklerinde zayiat vermişlerdir ama Osmanlılar bölgede kalıcı olmamıştır. Ardından sur duvarı daha yükseltilmiş ve sağlamlaştırılmış, ayrıca Adriyatik kıyılarındaki Türk varlığı düşüncesinden iyice rahatsız olan Venedikliler, bir daha böyle bir olay tekrarlandığında yardıma gelme sözü vermişlerdir. Henüz tam gelişmemiş Osmanlı donanmasıyla başa çıkabilecek durumdaki Venedik gemileri sahilde devriye gezmektedir. Bunun dışında vadi ortasındaki küçük kuşatılmış bölgelerini idare eden az sayıda Fransız ve İtalyan beylikleri vardır. Ancak onlar da eski güçlerini kaybettiklerinden, ciddi bir tehdit oluşturmamaktadırlar.

Ancak ortada birkaç sorun vardır. On yıl öncesinde de Manuel, Peloponnessosluların kavga sevdiğinden şikâyet etmiştir. Despotlar vakitlerinin çoğunu muhalif tarafları yatıştırmakla geçirmiştir. Ayrıca yerel Yunan halkı sadakat hisleriyle bağlı olmadığı Bizans'ı, kendilerine uzak Konstantinopolis'ten hükmeden yabancı bir egemenlik olarak görmektedir. Yine de Konstantinopolis'le karşılaştırıldığında, Moralılar iyi durumdadır. Seçim şansı verilse, 1425 yılında çoğu başkentlinin Mistra'da yaşamayı tercih edeceğine hiç şüphe yoktur.

Peloponessos'un güneyinde uzanan Taygetos Sıradağları'nın yamacında yer alan Mystras, 1249 yılında Dördüncü Haçlı Seferi kronikçisinin büyük yeğeni Guillaume de Villehardouin tarafından kurulmuştur. Aradan sadece on iki yıl geçtikten sonra, Konstantinopolis'in Mikhael Palaiologos tarafından tekrar fethedilmesinin ardından Guillaume şehri (Monemvasia ve Matapan Burnu'ndaki Maina Kalesi ile birlikte) Bizans'a teslim etmek zorunda kalmıştır. Sonraki elli yıl boyunca Frank toprakları içinde kalmış, küçük ve uzak bir Yunan kuşatılmış bölgesi olmaktan öteye gidememiştir. Doğal olarak Bizans valisi başkentle rahatlıkla iletişim kurabileceği Monemvasia'da oturmayı tercih etmiştir. Ancak daha sonra Yunan bölgesi giderek büyümüş, Latinler çekilmiş ve Monemvasia bir ileri karakol mevkii haline gelmiştir. 1289 yılına gelindiğinde, Kephale adı verilen vali daha merkezde Mystras'ta oturmaya başlamıştır. Bu nedenle de VI. Ioannes Kantakuzenos 1349 yılında (yani şehrin kuruluşunun üstünden yüzyıl geçtikten sonra) oğlu Manuel'i ilk Mora Despotu olarak Mystras'a göndermiştir.

Manuel'in ardından V. Ioannes'in dördüncü oğlu Theodoros Palaiologos, onun 1407 yılındaki ölümü üzerine de, aynı adı taşıyan yeğeni II. Theodoros despot olmuştur. Artık bu dönemde Mystras sadece bir taşra başkenti olmaktan çıkmış, yüzyıl önceki Konstantinopolis'le boy ölçüşecek bir sanat, kültür ve din merkezi haline gelmiştir. İlk önemli kilisesi 1300 yılından az önce kurulmuş ve birkaç yıl içinde büyük bir manastır halini almıştır. Brontokhion adı verilen bu yapıya çok geçmeden Hodegetria (Yol gösteren) Meryem'e adanan bir ikincisi eklenmiştir. Bu arada Aziz Demetrios Metropolit Kilisesi tamamlanmak üzeredir. Pantanassa ve Peribleptos kiliseleri de Despot Manuel'in teşvikleriyle yapılmıştır. Şüphesiz saray şapeli olarak kullanılan Hagia Sophia Kilisesi'nin yapımından da o sorumludur. Ne yazık ki, bu yapıların neredeyse hepsi harabe haline gelmiştir. Ancak freskleri, özellikle de Peribleptos'unkiler hâlâ nefes kesmektedir.

Sadece bu kiliseler bile Mystras'ın en muhteşem sanatçıları Bizans dünyasına çektiğinin kanıtıdır. İlim alanında da faaldir. Manuel Kantakuzenos ve kardeşi Matthaios (1361 yılından itibaren ortak Despot olsa da yönetim işini tamamen Manuel'e bırakmıştır) çok kültürlü insanlardır. Babaları eski imparator ve zamanının en büyük âlimlerinden Ioannes ise, sürekli Mystras'a gelmiş ve 1383 yılında da orada ölmüştür. Bunu diğerleri de izlemiştir. Nikaia (İznik) Metropoliti Bessarion ve Kiev Metropoliti

Isidoros (sonradan ikisi de Roma Kilisesi kardinalleri olacaklardır) Konstantinopolis'in düşüşünden sonra, II. Gennadios adıyla patrik olacak, filozof ve teolog Georgios Skholarios da bunlara dahildir. Ancak Mystras'ın kültürel hayatındaki en büyük an hiç şüphesiz tüm Bizans düşünürleri arasında en eşsiz yeri tutan Georgios Gemistos Plethon'un gelişidir.

Ne var ki, Plethon Mystras'a kendi isteğiyle gelmemiştir. Daha genç yaşında Ortodoks âlemine ters düşmüştür. Birkaç yıl boyunca Türk hâkimiyetindeki Adrianopolis'te (Edirne) kalıp (orada Aristoteles, Zerdüştlük ve Yahudi Kabbala felsefesi üzerine incelemeler yapmıştır) hele de üniversitede Platonizm üzerine çok yıkıcı olduğu düşünülen dersler vermesi karşısında dehşete düşmüşlerdir. Ona hayran olan dostu İmparator Manuel, Mystras'ta çok daha rahat edeceği önerisinde bulunmasa, sapkınlıkla suçlanacaktır. Plethon da bu işe çok sevinir. Bizans'ın sadece Roma İmparatorluğu'nun değil, klasik Yunan edebiyatı ve medeniyetinin de vârisi olduğunun bilincindedir ve bu nedenle Eski Yunanların yaşamış ve öğretmiş olduğu topraklarda yaşayıp öğretecek olmaktan çok mutlu olur. Ayrıca iyi bir Platoncu olarak, onun Atina demokrasisini reddetme görüşünü tamamen paylaşmakta ve Sparta disiplinini tercih etmektedir. Ve eski şehrin kalıntılarından sadece sekiz kilometre mesafede yer alan Mystras'ta kendini Sparta'da hissetmiştir.

İtalya'da yaşadığı yıl dışında (bu bölümde o dönemden bahsedilecektir) Plethon yaşamının geri kalanını Mystras'ta geçirir. Orada senato üyeliği ve kıdemli sulh hâkimliği de yapacaktır, ama o kendisini esas olarak sarayın resmi filozofu addedecektir. Tıpkı Syracusae'de Platon, hatta Sokrates gibi *agora*'yı öğrencileriyle bir aşağı bir yukarı arşınlayıp Sparta *ethos*'undan esinlenerek Mora'nın ıslah edilmesi, savunması ve en önemlisi kurtuluşu için karmaşık bir plan geliştirmeye uğraşmıştır. Öncelikle yabancı ücretli askerler değil, Yunan vatandaşlardan kurulu bir düzenli ordu oluşturulacak, giderler katı kanunlara bağlanacak, aşırıya kaçılmayacak ve yapılan iş ciddiye alınacaktır. Ülke bütünlüğü korunacak, ithalat ve ihracat çok iyi düzenlenecek, keşişler çalışmaya zorlanacak ve topluma katkıda bulunacaklardır. Tüm bu reformlar 1415 ve 1418 yılları arasında resmi bir yazı halinde İmparator Manuel ve oğlu Despot Theodoros'a Plethon tarafından bildirilir. Ancak hiçbir işe yaramaz. Tarihlerindeki bu kritik anda bile, savunduğu rejim Bizanslılar için fazlasıyla otoriter, sosyalist, daha doğrusu Spartacıdır. Onlar her zaman olduğu gibi Tanrı ve Kutsal Meryem'e güvenmeyi tercih etmektedirler. Eğer başarılması gereken reformlar varsa, işe politik ya da toplumsal alandan değil, insanların yüreklerinden başlanmalıdır.

Plethon'un aklından geçenleri bilseler, daha da fazla endişe duyacakları kesindir. Ölmeden kısa süre önce tamamladığı son eseri olan *Kanunlar Hakkında*'da (1452 yılında doksan yaşında ölecektir) yeni ve nevi şahsına münhasır, kısmen Zerdüşt dini kısmen de Antik Yunan tanrılarının tekrar hayata geçirildiği (gerçi bunlar sadece sembolden ibarettir) ve her şeye kadir Zeus altında toplandığı eski Yunan pantheonuna dayanan bir din önermiştir. Maalesef bu eseri sadece İçindekiler kısmı kadar tanıyo-

ruz. Eserin geri kalanının tümü, Plethon'un ölümünün ardından, sonradan patrik olacak arkadaşı Georgios Skholarios tarafından yok edilmiştir. Georgios Gemistos Plethon kendi ülkesinde fazla anlaşılmasa da, Avrupa'da (özellikle de Rönesans döneminde) büyük saygı görmüştür. Sadece Cosimo de Medici Floransa'daki Platon Akademisi'ni onun şerefine kurmakla kalmamış, 1465 yılında Riminili Sigismondo Pandolfo Malatesta Venedik ordusunun başında Mystras'a girdiğinde, Plethon'u naçizane mezarından çıkarttırıp kendi şehrine götürmüştür. Plethon halen San Francesco Katedrali'nde kendisi için yaptırılan "zamanının en büyük filozofu" yazıtıyla süslenmiş muhteşem mezarda yatmaktadır.

Yeni hükümetin ilk beş yılında, Mora Despotluğu'nda işler yolunda gider. 1427 yılında VIII. Ioannes, yanında kardeşi Konstantinos ve Georgios Sphrantzes ile birlikte bir sefere çıkar ve Kephalonia ve Epiros Kontu olan Carlo Tocco'nun donanmasını Patras Körfezi ağzında bozguna uğratır. İmzalanan antlaşmayla Tocco yeğeni Maddalena'yı Konstantinos'a eş olarak verir. Elis bölgesi, Peloponnessos'un kuzeybatısında yer alan Clarenza Limanı (Killini) da Konstantinos'un olur. İki yıl sonra Konstantinos Patras'ı da Latin başpiskopos hâkimiyetinden kurtarır ve hatta tekrar despotluğa dahil olması konusunda Sultan Murad'ın onayını da alır. 1430 yılına gelindiğinde, Mora'nın büyük kısmı (Venedik hâkimiyetindeki önemli Corone, Modone ve Nauplia limanları dışında) tekrar Yunan hâkimiyetine geçmiştir.

Güneyde bu gelişmeler olurken, daha kuzeyde işler yolunda gitmemektedir. Zira 1430 yılı Mart ayında Sultan Murad Thessaloniki'yi (Selanik) fetheder. San Marco sancağı altında geçen yedi sene bir fayda sağlamamıştır. Osmanlılar ablukayı sürdürmüş, Venedikli yöneticiler de şehri devralırken verdikleri sözleri yerine getirmeyince, yerel halk iyice öfkelenmiş ve hatta düşmana kapıları bile açmıştır. Çok geçmeden Venedikliler, Selanik'i ikinci bir Venedik yapmak vaadi bir yana, despotun teklifini kabul ettiklerine bile pişman olmuşlardır. Üstelik şimdi sultan onları yılda altmış bin düka altını haraç ödemeye mecbur etmektedir. Yine de gururlu olmayı sürdürmüş, 26 Mart günü yüz doksan bin kişilik ordusunun başında (abartıldığına şüphe yoktur) gelip şehrin teslim olmasını isteyen Murad'ı ok yağmuruna tutmuşlardır.

Ertesi gün Vlataion Manastırı'ndaki (halen kuzey surlarının hemen iç tarafında ayaktadır) keşişlerin, sultana şehre su getiren boruları kesmesi tavsiyesinde bulundukları söylenmektedir. Gerçekten de böyle bir hıyanette bulunup bulunmadıklarını bilmiyoruz ama pek akla yakın gelmemektedir. Sultanın da böyle bir tavsiyeye uyacağını sanmıyoruz. Yanında getirdiği devasa orduyu kullanmaya kararlıdır. 29 Mart günü şafak sökerken hücum başlar. Murad en zayıf nokta olduğunu düşündüğü doğu surlarına saldıran birliklerin başındadır. Yaklaşık üç saat boyunca mancınıklar, mangoneller ve şahmerdanlar durmadan çalışır ve okçular, burçların üstünde beliren her askeri ok yağmuruna tutarlar. Giderek durumdan ümidi kesen Selanikliler cesaretlerini yitirir ve çoğu savaşmayı bırakır. Saat dokuz olduğunda sultanın askerleri

merdivenleri surlara dayamaya başlarlar. Yukarı tırmanan bir Türk askeri parapeti aşar ve diğerlerinin de takip etmesi için işaret olarak, aşağıya bir Venedikli muhafızın kesik başını atar.

Thessaloniki halkı teslim olmayıp direnenlerin başına gelecekleri gayet iyi bilmektedir. Bu direniş sonucunda Türkler şehri zorla almaya mecbur kalmıştır. Ancak öyle anlaşılıyor ki, sonraki yetmiş iki saat içinde yaşadıkları bütün korkularını da aşmıştır. Olaylara tanık olan Ioannes Anagnostes Türklerin etrafı yağmalarken çıkardığı savaş çığlıklarının, annelerinden koparılan çocuklar ve eşlerinden ayrılmak zorunda kalan kadınların haykırışlarına karıştığından bahsetmektedir. Tüm kiliseler yağmalanır ve çoğu tahrip edilir. Altı üstüne getirilen asil sarayları, sonradan ya gasp edilir ya da ateşe verilir. Öldürülenlerin sayısı bilinmemektedir, ancak Anagnostes çoğu kadın ve çocuklardan oluşan en az yedi bin kişinin köle olarak götürüldüğünü yazmaktadır.

Talana izin verilen üç gün sona erince, Murad durulması emrini verir. Bizans'ın ikinci şehri olan Thessaloniki'yi dumanı tüten bir harabe haline getirmeye niyeti yoktur. Şehir sakinlerine gereken ders verilmiştir. Hayatta kalanlara da bu ceza yetecektir. Af ilan edilir ve hapsedilen önde gelen vatandaşlar derhal serbest bırakılır. Zengin, yoksul herkese tekrar evlerine dönme çağrısı yapılır ve onlara hiçbir şekilde kötü davranılmayacağı garantisi verilir. Hıristiyan dinine saygı duyulacak, sadece belli kiliseler camiye çevrilecektir. Bunlar içinde yaklaşık bin yıldır ayakta duran Panaghia Akheiropoietos (elle yapılmayan) da vardır.[210]

Peki, önce şehri ikinci Venedik yapmayı vaat edip sonra da direnmekle bütün bu kıyıma neden olan Venedikli yöneticilere ne olmuştur? Genel kargaşa havasından faydalanıp bir şekilde limana gelmeyi başarmış ve orada kendilerini bekleyen bir gemiyle en yakın Venedik kolonisi olan Euboia'ya gelmişlerdir. Nihayet Venedik'e vardıklarında ise doj ve senato yaptıklarından hiç hoşnut olmaz. Savunmak zorunda oldukları şehri gereğince koruyamadıkları gerekçesiyle, hapse atılırlar. Bu işten kolay sıyrılmışlardır. Zira işledikleri suç, çok daha büyüktür.

Batı'da Roma Katolik Kilisesi'nde kargaşa hâkimdir. Konstanz Konsili gerçek bir reform yapmayı başaramamıştır. Hatta bir bakıma, yarardan çok zarar getirmiştir. Zira kendini doğrudan Tanrı'dan aldığı yetkiyle genel konsil ilan edip papadan üstün olduğunu iddia etmiştir. Bu sayede bu görüşe destek verenlerle papanın mutlak üstünlüğüne inananlar arasında zaten var olan çatışma, iyice tehlikeli boyutlara ulaşmış ve kilise disiplinini tehdit etmeye başlamıştır. Bu kavgaya son vermek amacıyla, Papa V. Martin, Basel'de 1431 yılında yeni bir konsil toplanmasına karar verir.

---

[210] Kilise adını hiçbir sanatçının elinden çıkmadan mucizevî şekilde yapılmış olduğuna inanılan bir ikonadan almaktadır. Kilise Selanik'in Osmanlı hâkimiyetinde olduğu 1913 yılına kadar korunmuş, ancak 1923 Mübadele'siyle Selanik'e Yunanların yerleşmesinden sonra daha fazla zarar görmüş, hele de 1978 Haziran'ındaki büyük depremden sonra iyice tahrip olmuştur.

Ioannes Palaiologos için bu konsil yeni bir umut ışığı olmuştur. Konstanz'da olduğu gibi bir kere daha tüm Batılı Hıristiyan ulusların temsilcileri bu toplantıya katılacaktır. Daha önceki konsile verdikleri tepkinin büyük hayal kırıklığı yaratmasına rağmen, son on beş yılda fikirlerini değiştirecek pek çok değişiklik yaşanmıştır. Özellikle Venedik, Thessaloniki'de (Selanik) Osmanlı ordularıyla burun buruna gelmiş ve sadece parasal ve stratejik çıkarlarına değil, uluslar arası prestijine de zarar vermiştir. Macaristan Kralı Sigismond da yazın, sultanın Thessaloniki'den sonra doğruca Balkan Yarımadası'na, Epiros'a geçip hiç savaşmadan Ioannina'yı (Yanya) teslim alıp Arnavutluk yönünde ilerleyerek imparatorluğunun sınırlarını onun sınırlarına kadar genişletmesini çaresizce izlemek zorunda kalmıştır. Belki bu defa, Bizans ricalarına kulak tıkamayacaklardır. Venedik ve Macaristan yardımı onaylarsa, diğerleri de peşlerinden gidecektir. Ioannes genel konsillerin otoritesi ile ilgili entrika da çevirmiştir. Kiliselerin birleşmesi ile ilgili son girişimler hep aynı yerde saplanıp kalmış, Bizans konsilin Konstantinopolis'te toplanması konusunda ısrar ederken, Latinler bu teklifi kesinlikle reddetmişlerdir. Acaba konsil taraftarları içinde en azından durumu onun lehine çevirecek olası müttefikler yok mudur?

1431 yazı sonunda İmparatorluk elçileri papalık sarayına geldiğinde, tansiyon iyice yükselmiştir. Papa Martin Şubat ayında ölmüştür. Halefi IV. Eugenius ağırlığını koymak amacıyla, konsilin Basel'i terk etmesi ve gelecek tüm oturumların olayları daha iyi kontrol altında tutabileceği İtalya'da yapılması emrini verir. Ancak delegeler hiç oralı olmaz ve hiçbir yere gitmeyeceklerini bildirirler. 18 Aralık günü Eugenius bir bildiri yayınlayarak tüm toplantıyı ve alacağı kararları geçersiz ilan eder. Bunun üzerine delegeler Konstanz'da alınan kararları tekrar teyit eder ve kendilerinin de (kıdemli din adamlarından sadece on dördünün hazır bulunmasına rağmen) bir genel konsil oluşturduklarına ve otoritelerinin üstünlüğüne dikkat çekerler. Kavga iki sene boyunca devam eder ve bu süre içinde her iki taraf da Ioannes'i kendi tarafına çekmeye çabalar. Konsil Basel'e resmi bir heyet göndermesi için ısrar eder, papa da böyle bir şey yapmaması için onu uyarır. Nihayetinde imparator 1433 yılında kararını verir ve konsilde onu temsil etmeleri için üç büyükelçi gönderir. Protesto etmek amacıyla papalık elçileri geldiğinde de, bu defa Eugenius'a başka bir heyet gönderir. Böylece bu kandırmaca oyunu 1437 yılında artık mesele iyice çığrından çıkana kadar devam eder.

Papa bir önceki bildirisini geri alıp konsili tanımak zorunda kalır. VIII. Ioannes açısından daha da önemlisi, gönülsüzce de olsa, Bizans'ın bıkıp usanmadan tekrar ettiği, gerçek birliğin ancak hem Doğu hem de Batı kilisesi temsilcilerinin katılacağı bir konsille mümkün olabileceği gerçeğini de kabullenir. Çoğunluk Basel'in uygun bir yer olmadığı konusunda hemfikirdir. Son altı yıl didişme ile geçmiştir. Eğer konsilin başarı kazanması isteniyorsa, yeni bir yer bulunması kaçınılmazdır. Konsil taraftarlarının daha tutucu kesimi karşı çıkar (hatta 1439 yılında papanın görevden alınıp yeni bir papa seçilmesini dahi teklif ederler) ancak bu papalık hizbini yeniden hortlatma

girişimi karşılığında zaten azalmış olan prestijlerini daha da fazla kaybederler ve Hıristiyan uluslar birbiri ardına Eugenius'un üstünlüğünü tanır.

Elbette İmparator yeni konsilin Konstantinopolis'te toplanmasını istemektedir. Ancak hüküm süren şartlar altında bunun pek mümkün olmayacağı da bellidir. Bu nedenle papanın Ferrera'da toplanılması teklifini severek kabul eder ve temsilci heyetine patrikle birlikte başkanlık edeceğini bildirir. Bu güzel haberi alan Eugenius hiç vakit kaybetmez. Eylül ayında papalık elçileri ayrıntıları görüşmek üzere Konstantinopolis'e gelir, başka elçiler de Bizans heyetinin uygun şekilde Ferrera'ya getirebilmesi için bir filo kiralanması düşüncesiyle Venediklilerle temasa geçer. Böylece Ioannes Palaiologos bir kez daha yerine Konstantinos'u bırakarak, 27 Kasım 1437 Çarşamba günü tarihi yolculuğuna çıkar. Yanında da aralarında Batı'ya giden en önde gelen Doğulu din adamlarının da yer aldığı yedi yüz kişilik bir grup götürmektedir. Bunlardan en önemlisi de seksen yaşındaki, kalp rahatsızlığı nedeniyle felç geçirmiş, ancak herkes tarafından çok sevilen Patrik II. Ioseph'dir. Ayrıca içlerinde İskenderiye, Antakya ve Kudüs patriklerini temsil edenlerin de bulunduğu on sekiz Metropolit'ten biri de Nikaialı (İznik) Bessarion'dur. Konstantinopolis'teki Aziz Demetrios Manastırı Başrahibi Isidoros daha önce de Basel Konsili'ne katılmış ve geçen sene de Kiev ve Tüm Rusya'nın piskoposu görevine terfi ettirilmiştir. Bunlar dışında on iki piskopos daha hazır bulunmaktadır. Din adamı olmayanlar arasında en önemli kişilik olarak Latin teolojisi ve özellikle Aziz Thomas Aquinas hakkındaki bilgisiyle Batılı uzmanlara bile taş çıkaracağı düşünülen Georgios Skholarios vardır. En önemlisi de Georgios Gemistos Plethon bizzat Mystras'tan katılmaktadır. Adı geçen tüm bu kişiler Batı yanlısıdır. Tutucu Ortodoks kanadın temsilcisi ise Efes Metropoliti Markos Eugenikos'tur. Bizans Kilisesi'nin önde gelen teologlarından, ateşli bir *filioque* muhalifi olan Eugenikos, Ioannes'e gelecek aylarda büyük sıkıntı verecektir.

İmparator yanına 1429 yılında despot unvanını bahşettiği kardeşi Demetrios'u da almıştır. Demetrios'un meseleye katkıda bulunması gibi bir niyeti yoktur. Ancak tehlikeli bir entrikacı olduğunun farkındadır ve gözünün önünde olmasını tercih etmektedir. Gelişen olaylar onu haklı çıkaracaktır.

Büyük heyet 8 Şubat 1438 günü Venedik'e ulaşır ve Lido'ya demir atar. Venedik Cumhuriyeti bu defa imparatoru ağırlarken hiçbir masraftan kaçınmamaya karar vermiştir. Ertesi sabah erkenden Doj Francesco Foscari ona hoş geldiniz demeye gider. Georgios Sphrantzes (kendi gözüyle şahit olmamıştır ama Despot Demetrios ona anlatmıştır) Foscari'nin ona büyük saygı gösterdiğinden, önünde hürmetle eğildiğinden ve Ioannes otururken, onun başı açık şekilde ayakta durduğundan bahsetmektedir. Neden sonra doj da, imparatorun sol tarafına, onunkinden daha alçak bir iskemleye oturmuş ve Ioannes'le onun şehre giriş töreninin ayrıntılarını görüşmüştür. Sonra da tören hazırlıklarıyla uğraşmak üzere kalkmıştır.

Öğlen vakti doj her zaman olduğu gibi kendisine eşlik eden altı kişilik *signoria*'sı

ile birlikte, saltanat gemisi Bucintoro'ya biner. Geminin kenarlarından kadife damaskolar sarkmakta, San Marco'nun altın aslanı geminin kıç tarafında parlamakta, kürekçilerin altın ipliklerle süslü ceketleri göz kamaştırmaktadır. Yol aldıkça direklerinde flamaların dalgalandığı, güvertelerinde müzik çalınan diğer gemiler de etraflarındaki yerlerini alırlar. İmparatorun gemisine yaklaşınca, doj onun gemisine çıkıp bir kez daha önünde eğilir. İkisinin Bucintoro içinde şehre girmesini planlamıştır, ancak Ioannes itiraz eder. İtibarının Venedik'e kendi gemisiyle girmesini öngördüğünü söyler. Emir verilir ve gemi Lido'dan Piazzetta'ya getirilir. Halk misafirlerine tezahürat yapmak üzere beklemektedir. Tören alanı yavaşça Büyük Kanal'a ilerler, ahşap Rialto Köprüsü'nün altında daha da büyük bir kalabalık beklemektedir. Nihayetinde güneş batarken, kaldıkları süre içinde misafirlerin hizmetine sunulan Ferrera markisi sarayına[211] gelinir. İmparator kaldığı üç hafta boyunca tüm Avrupalı liderlere mektup yazarak, konsile katılmalarını ya da en azından temsilci göndermelerini ister. Ay sonu geldiğinde de nihai hedefine doğru yola çıkar.

Venedik'tekine kıyasla Ioannes Ferrera'da biraz cansız karşılanır, sağnak yağmur da tuz biber eker. Papa Eugenius onu çok içten karşılar, ancak birkaç gün sonra varacak olan patriğin, saygı ifadesi olarak papanın ayağını öpmesinin beklendiği açıklanınca, soğuk bir hava eser. Bu talep, son derece ılımlı ve nazik bir insan olan yaşlı Ioasaph için bile çok fazladır. Ioannes'in uyarı haberini aldığında, bu talep geri çekilinceye kadar karaya ayak basmayacağını bildirir. Sonunda Eugenius pes etmek zorunda kalır. Böyle davranmasa, herhalde konsil başlamadan sona erecektir. Bu ortaya çıkacak protokol sorunlarının sadece ilkidir. Hem imparator hem de papa şereflerini ilgilendiren meselelerde son derece hassastır. Örneğin katedraldeki tahtların pozisyonu sorun çıkarır ve bir ara halledilemiyecekmiş gibi gözükür. Sonradan görüşme yeri papalık sarayına çevrilince, Ioannes tahta kadar atının sırtında gelmek konusunda ısrar eder. Bunun mümkün olmadığı anlaşılınca, duvarda bir delik açılmasını ister. Böylece kimse onun atından indiğini görmeyecek ve tahtına kadar taşınacağı için de ayağı hiç yere basmayacaktır. Bu istek yerine getirilinceye kadar oturumlar ertelenmek zorunda kalır.

Bu derece titizlik, aşırılık olarak algılanabilir, hatta komik gelebilir. Bir dereceye kadar Bizans sarayında her zaman var olan karmaşık protokolün bir parçasıdır. Ancak Ferrara'da ve sonradan Floransa'da belli bir amaca hizmet etmiştir. Eğer Batı'ya karşı başarı kazanacaksa, yalvaran biri değil, büyük bir Hıristiyan İmparatorluğu'nun başı, ne pahasına olursa olsun hırslı Türklerden korunması gereken Hıristiyan birliğinin önemli bir parçası olarak görülmelidir. Yukarıdaki anekdotları aldığımız, konsilin sahne arkasında yaşananlar hakkında, yanlı da olsa bize çok değerli bilgiler veren patriklik memuru Sylvestros Syropoulos, Konstantinopolis'ten yola çıkmadan önce

[211] 13. yüzyıla ait bu saray, 1860'larda büyük bir duyarsızlıkla restore edilmiş ve tarihi gelişmeler sonucunda Fondaco dei Turchi adını almıştır. Büyük Kanal'ın sonunda San Marcuola vaporetto (yolcu vapuru) iskelesinin karşısında yer almaktadır.

imparatorun patriğe Yunan din adamlarının yaratacağı etki konusunda şu uyarıyı yaptığını söylemektedir: "Eğer kilise saygın bir etki yaratırsa, bu onların hoşuna gidecek ve bize artı puan olacaktır. Ancak kirli ve hırpani görünürse, küçümsenecek ve yok sayılacaktır."

Can sıkıcı etiket meseleleri bir yana, konsil kötü bir başlangıç yapar. Ioannes öğreti üzerine resmi görüşmeler başlamadan önce dört ay geçmesini şart koşmuştur. En önemli nedeni de diğer Avrupalı liderlerin yardımını beklemektir ve onlar gelmeden önce hiçbir önemli kararın alınmamasına çabalamaktadır. Bahar yerini yaza bırakır, ama gelen giden olmaz. Latinler giderek sabırsızlanmaya başlarlar, tüm Yunan delegasyonunun masraflarını karşılamakla yükümlü olan papa, mali durumundan endişe duymaya başlamıştır. Haziran ve Temmuz aylarında, yapacak bir şey olsun diye, az sayıda Yunan ve Latin Araf meselesini görüşmeye başlar, ancak bir sonuca ulaşamazlar.

Ağustos ayında veba salgını başlar. Ancak tuhaf bir şekilde Bizanslılar etkilenmez. İmparator ava çıktığı için, zamanının çoğunu Ferrara dışında geçirmektedir. Ancak hem Latin heyetinden hem de halktan çok sayıda ölen olur. Bu arada Yunan misafirler Latinlerin sinirine dokunmaya başlamıştır. Şanslarına Yunanların sabrı da taşmak üzeredir. Yılın en güzel zamanında endişe ve belirsizlik içinde vatanlarından ayrı kalmış, üstelik buna değecek hiçbir sonuca ulaşamamışlardır. Onların da parası kalmamıştır, zira papanın yaptığı para yardımı da iyice düzensizleşmiştir. Bu arada hiçbir Avrupalı liderin gelmeyeceği anlaşılınca, onları daha fazla beklemenin de bir anlamı kalmaz. Nihayetinde görüşmeler 8 Ekim'de başladığında herkes rahat bir nefes alır.

İlk üç ay boyunca neredeyse sadece *filioque* meselesini tartışırlar. Bu arada Kutsal Ruh'un gerçekten sadece Baba'dan değil de, Baba'dan ve Oğul'dan mı kaynaklandığı konusundan ziyade, bunun Nikaia Yemini'ne geçirilmesinin meşru olup olmadığı tartışılır. Yunan tarafının baş sözcüsü olan Metropolit Markos Eugenikos davasını 451 yılında Ephesos Konsili'nde kararlaştırılan özel bir düzenlemeye dayandırır: "Hiç kimse Nikaia'da Kutsal Babalar'ın tanımladığından başka bir inancı anlatmak, yazmak ya da düzenlemek hakkına sahip değildir." Latinler sözkonusu kelimenin ekten ziyade bir açıklama olduğunu ve Yunan Kilisesi'nde uygulanan inancın zaten Nikaia'da kararlaştırılan orijinalinden farklılıklar gösterdiğini belirtirler. Ancak metropolit oralı olmaz. Bunun zaten çok da önemli olmadığını söylerler. O zaman o da neden ille de korunmasını istediklerini sorar. Lisan da ayrı bir sorun yaratır. Delegelerin çoğu sadece kendi ana dilini konuşmaktadır ve iyi dilmaçlar yoktur. Ayrıca daha görüşmelerin çok başında önceden aynı manaya geldiğine inanılan bazı Yunanca ve Latince kelimelerin çok farklı manalar içerdiği fark edilir. Örneğin, başka çeşitli anlamlara da gelen Yunanca *ousia* (öz) kelimesinin, Latince *substantia* ile uzaktan yakından ilgisi yoktur. Oturumlar 13 Aralık günü sona erdiğinde, bir uzlaşma emaresi yoktur.

Bu noktada papa, delegeleri Floransa'ya taşınmaya ikna eder. Gerekçe olarak da Ferrara'da hâlâ var olan vebayı öne sürer, ama esas neden büyük ihtimalle parasaldır. Konsil sekiz aydır devam etmektedir, sonsuza kadar sürecekmiş izlenimini vermekte-

dir ve papalık hazinesinin dibi görünmüştür. Floransa'da ise Medici ailesinin yardım edeceğine şüphe yoktur. Ancak mekân değiştirmenin başka faydaları da olacaktır. 1439 yılı Şubat ayı sonunda oturumlar tekrar açıldığında -yorgun, endişeli, vatan hasreti ve Syropoulos'a göre açlık çeken- Yunanlar, bir önceki seneye oranla daha uzlaşmacı bir hava içindedir. Mart ayı sonunda Kutsal Ruh'un Baba'dan ve Oğul'dan çıktığına hükmeden Latin inancının, yakın dönemde kabul edilen Baba'dan Oğul aracılığıyla çıktığına hükmeden Yunan inancıyla aynı anlama geldiği üzerinde anlaşmaya varılır. Bu önemli gelişmenin hemen ardından Patrik Ioseph ölür.

Nihayet *filioque* meselesi çözüldükten sonra, diğer sorunlar kolayca halledilir. Yunanlar hiçbir haklı neden göremedikleri Roma öğretisi Araf'ı ve Aşai Rabbani Ayini'nde mayasız ekmek kullanılmasını (Museviliği hiçe saymak bir yana, maya ile sembolize edilen Kutsal Ruh'a da saygısızlık olacağı nedeniyle) tasvip etmezler. Ayrıca din adamı olmayanlara iki tür Aşai Rabbani Ayini yapılmasını ve sivil papazların evlenme yasağını da kabullenmezler. Ancak bütün bu konularda sadece sembolik bir muhalefet gösterirler. Diğer yandan, Latinler Tanrı'nın yaratılmamış enerjisi ile ilgili Doğu öğretisine şiddetle saldırdıklarında, daha ısrarcı olurlar. Papalığın üstünlüğü meselesi daha önceki zamanlarda da zorluk çıkarmış, ancak Basel Konsili'nden beri iyice hassas hale gelmiş ve örtbas edilmeye çalışılmıştı.[212] Büyük ölçüde imparator sayesinde (hem ikna hem de tehdit yoluyla diğerlerinin serinkanlılıklarını korumasını sağlamıştır) yaz ortasında tüm temel meseleler üzerinde anlaşmaya varılır ve 5 Temmuz Pazar günü resmi birlik kararnamesi (birkaç Yunan uygulamasına izin verilmesi dışında daha ziyade Latin inancı ağır basmıştır) bir kişi dışında tüm Ortodoks rahip ve başrahipler tarafından imzalanır. Hiçbir konuda taviz vermeyen Efes metropolitinin veto etmesini Ioannes engeller. Sonra da Latinler imzalarını atarlar. Ertesi gün Floransa katedralinde kararname resmen açıklanır ve önce Latince Kardinal Giuliano Cesarini (başından itibaren Latinlerin sözcüsü olmuştur) sonra da Yunanca İznik Metropoliti Bessarion tarafından okunur. Latince metin *Laetentur Coeli!* (Gökler Şenlensin!) deyişiyle başlar. Ne var ki, çok geçmeden göklerin sevineceği pek bir şey olmadığı anlaşılacaktır.

Ioannes Palaiologos ancak 1440 yılı Şubat ayında Venedik üzerinden Konstantinopolis'e döner. Gelir gelmez de üzücü bir haberle karşılaşır. Talihsiz ikinci karısı Montferratlı Sophia'nın on dört yıl önce gizlice İtalya'ya kaçışından sonra, Ioannes Trabzon Rum İmparatoru IV. Aleksios'un kızı Maria ile evlenmiştir. Onu çok sevmiştir. Bu nedenle gemiden iner inmez, sadece birkaç hafta önce öldüğü haberini alınca, perişan olur. Ancak Floransa Konsili'nin neredeyse herkes tarafından lanetlen-

[212] Bu görüşmeler sırasında Constantinus Bağışı (buna göre Constantinus, başkentini Konstantinopolis'e taşırken tacını papaya teslim etmiş ve onu uygun gördüğü kişiye vermesini istemiştir) son defa delil olarak gösterilir. Aradan sadece bir yıl geçtikten sonra, Rönesans humanisti Lorenzo Valla belgenin sahte olduğunu kanıtlamıştır. Bkz. *Bizans Tarihi I (Erken Dönem)*, s. 307.

mesi imparatorluk için daha ciddi bir sorun çıkarır. Kudüs, İskenderiye ve Antakya patrikleri onların adına imza atanların yetkisini geçersiz kılar. Efes Metropoliti Markos Eugenikos ise kahraman ilan edilir. Nefret edilen *Laetentur Coeli*'ye imza atanlar, dışlanır, ihanetle suçlanır, başkentin her yerinde kınanır ve hatta bazen de saldırıya uğrarlar. Olaylar öyle bir dereceye varır ki, 1441 yılında büyük bölümü resmi bir bildiri yayımlayarak, imza attıklarına pişman olduklarını ve destek vermekten vazgeçtiklerini açıklarlar.

Elbette bu ani değişiklik imparatorun konumu üzerinde de tehlike yaratır. 1442 yazında zaten hep hırslı olan kardeşi Demetrios (onunla birlikte Floransa'ya gitmiş, ancak Georgios Skholarios ve Plethon'la birlikte erken ayrılıp küçük Mesembria Despotluğu'na geri dönmüştür) Ortodoksluk adına tahta el koymaya çalışır. Türklerden gördüğü yardıma rağmen, çabucak ele geçirilerek tutuklanır. Ancak bu darbe girişimi hüküm süren büyük hoşnutsuzluğun sadece küçük bir belirtisidir ve özellikle ertesi sene Efes metropoliti başkente geri döndükten sonra giderek büyümeye devam eder. Markos Eugenikos Demetrios'tan çok daha tehlikeli bir muhaliftir. Başka şartlar altında aleyhte hareketleri nedeniyle kovulabilirdi, ancak şimdi Ortodoks inancının korkusuz ve kararlı kahramanı haline gelmişti. Üstelik Ferrara ve Floransa'da kazandığı tecrübelerle birinci sınıf bir tartışmacı kimliği edinmişti. Diğer yandan kusursuz geçmişi de aleyhinde uyduruk suçlar üretip kovulmasının kolaylaştırılmasına engel oluyordu.

Gerçi Ioannes'e destek verecek önde gelen birlik taraftarları da yok değildir, ama Nikaialı Bessarion 1439 yılında Katolik olmuş, hemen ardından kardinal yapılmış ve Konstantinopolis'e dönüşünden kısa süre sonra büyük nefretle şehirden ayrılarak, bir daha da Bizans topraklarına ayak basmamıştır.[213] Kardinalliğe kabul edilen arkadaşı Kievli Isidoros onun kadar şanslı değildir. Moskova'ya döner dönmez görevinden azledilir ve tutuklanır. Gerçi sonradan o da İtalya'ya kaçmayı başaracak ve çok geçmeden de papa temsilcisi olarak Konstantinopolis'e geri dönecektir. Georgios Skholarios'a gelince, çok geçmeden *Laetentur Coeli*'yi inkâr edip manastıra çekilecektir. 1444 yılında Markos Eugenikos'un ölümüyle de birlik karşıtlarının liderliğini üstlenecektir.

Konstantinopolis'teki papalık elçisi papayı bütün bu gelişmelerden haberdar etmekte ve imparatoru sorumlu tutma eğilimi göstermektedir. Papa Eugenius ise en azından şimdilik bu olayları görmezden gelmeyi tercih eder. Kâğıt üstünde bile olsa kiliseler birleşmiştir ve Bizans düşmanlarına karşı bir Haçlı seferi düzenlemekle yükümlüdür. Manevi itaatsizlik gerekçesiyle bu görevi yerine getirmezse, sadece imparatora verdiği sözden dönmekle kalmayacak, Floransa Konsili'nin bir hata olduğunu,

[213] Bessarion Roma'da Antik Yunan yazarlarının eserlerini çeviren ve yayımlayan bir akademi kuracaktır. 1472 yılında öldüğünde, Yunan el yazması eserlerden oluşturduğu devasa kitaplığı Venedik'e bağışlar. Sonradan bu eserler Bibliotheca Marciana'nın çekirdeğini oluşturacaktır.

Laetentur Coeli'nin de hiçbir değer taşımadığını ilan etmiş olacaktır. Ayrıca Haçlı seferi her geçen gün daha da kaçınılmaz hale gelmektedir, zira Osmanlılar amansızca ilerlemektedir. Georgi Brankoviç'in 1420 yılında Belgrad'ın kırk kilometre kadar güneydoğusunda kurduğu büyük Tuna kalesi Smederevo (Semendire)[214], üç aylık bir kuşatmanın ardından teslim olmuş, Brankoviç ise Macaristan'a sığınmıştır. Gerçi Belgrad hâlâ direnmektedir ama geri kalan tüm kuzey Sırbistan Osmanlı hâkimiyetine geçmiştir. 1441 yılında sultanın ordusu Transilvanya'ya doğru ilerler. Yeni hedefin Macaristan olduğuna hiç şüphe yoktur.

Bu nedenle Macarlar (Georgi Brankoviç komutasındaki Sırplarla birlikte) papanın Haçlılarının büyük kesimini oluştururlar ve papa, Macar Kralı Ladislas'ı (aynı zamanda Polonya kralıdır, iki krallık geçici olarak birleştirilmiştir) Haçlı seferinin lideri, Macar generali Erdel Voyvodası Hunyadi Yanoş'u da orduların başkomutanı yapar. Seferin organizasyon işi de Floransa'da Latinlerin sözcülüğünü yapan ve uzun süredir, özellikle de dış işleriyle ilgili mevzularda papanın sağ kolu olan Kardinal Giuliano Cesarini'nin ellerine bırakılır. Donanmayı Venedikliler, Burgonya dükü ve papa sağlayacaktır. Önce Çanakkale Boğazı geçilip Marmara aşıldıktan sonra, Boğaz'dan Karadeniz'e çıkılacak, sonra da eğer gerekiyorsa, aynı anda kuzeybatı yönünde harekete geçecek olan orduyla buluşmak üzere Tuna'ya doğru ilerlenecektir.

1443 yazı sonunda Haçlı seferi yaklaşık yirmi beş bin kişilik bir güçle yola çıkar ve birkaç hafta sonra Sırp şehri Niş dışında Rumeli Beylerbeyi Hadım Şahabettin Paşa'yı yenilgiye uğratır. Sonrasında Bulgaristan'a doğru ilerler ve göstermelik bir direniş gösteren Sofya, Noel'den hemen önce teslim olur. 1444 yılı Ocak ayı başka büyük bir zafere sahne olur ve bahar sonunda Sultan II. Murad alarma geçer. İmparatorluğu her yandan tehdit altındadır. Anadolu'da tehlikeli bir Karamanoğulları isyanını bastırmaya uğraşmaktadır. Arnavutluk'ta İskender Bey (Gjergj Kastrioti) Kruja'daki kalesinden isyan bayrağını açmıştır. Mora'da Konstantinos Palaiologos (Karadeniz'deki küçük bağımlı krallığını kardeşi Theodoros'la değiş tokuş ettiği Ekim ayından beri despot olarak hüküm sürmektedir) *Heksamilion*'u yeniden inşa etmiş ve Korint Körfezi'ni geçerek Atina ve Thebes'i işgal ettikten sonra, Dük II. Nerio Acciajuoli'yi önceden sultana ödediği haracı şimdi kendisine ödemeye mecbur etmiştir. Eğer Osmanlı gücünün kalıcı olmasını istiyorsa, Murad'ın düşmanlarıyla uzlaşması kaçınılmazdır.

Haziran ayında Ladislas, Georgi Brankoviç ve Hunyadi Yanoş'un elçileri, sultanın Adrianopolis'teki (Edirne) sarayına kabul edilirler. Görüşmeler sonucunda on yıllık bir ateşkes antlaşması imzalanır. Buna göre Murad Eflak üzerindeki baskıyı gevşetir, Brankoviç'in Sırp toprakları da ona iade edilir. Bir ay sonra da Ladislas, Segedin'de antlaşmayı onaylar. Avrupa'daki problemlerini hallettiğini düşünen Sultan Murad, nihayet dikkatini Karamanoğulları'na çevirebilecektir. Ancak haberler Roma'ya ulaştığında papa ve *curia* dehşete kapılır. Hunyadi'nin kazandığı zaferler ve Venediklilerin söz verdiği ek yardım sayesinde, Türklerin nihayet Avrupa'dan tamamen kovulabile-

[214] Kale kalıntılarını günümüzde de görmek mümkündür.

ceği umut edilmişken, şimdi bütün bu kazançlar bir kenara mı itilecektir? Kardinal Cesarini çileden çıkar. Büyük bir titizlikle hazırladığı organizasyonun boşa gitmesini kabullenemez ve derhal Segedin'e giderek Ladislas'ı sultana ettiği yeminden muaf tutar ve Haçlı seferine kaldığı yerden devam etmesini emreder.

Ladislav'ın reddetmesi gerekirdi. Sadece sultana verdiği sözden dönmüş olmuyordu. Elindeki güç de çok azalmıştı. İlk Haçlıların çoğu evlerine dönmüştü ve ateşkes şartlarından son derece memnun olan Brankoviç bu konumu bozmaya hiç niyetli değildi. Ancak Eflak'tan takviye güçler de gelince, genç kral kendisinden istenileni yapmaya karar verir. Eylül'de ordusuyla tekrar geldiğinde, kardinal de ona eşlik eder. Haçlı seferi bir kez daha başlar ve arada bir direnişle karşılaşmasına rağmen, bir şekilde Bulgaristan'ı geçer. Donanmasının kendisini beklediğine inanan Ladislas, Varna yakınlarına gelir. Ne var ki, donanma başka işle meşguldür. İhanete uğradığını öğrenen Murad, seksen bin kişilik bir orduyla Anadolu'dan yola çıkmıştır. Çoğu Venedik'e ait müttefik gemileri Boğaz'ı geçmesine engel olmaya çalışır ama başaramazlar. Boğaz'ı geçen öfkeli Murad Karadeniz sahiline çıkar ve 10 Kasım 1444 günü sancağına geçirdiği hükümsüz antlaşmayla Haçlı ordusunun içine dalar. Yaklaşık üçte bir sayıda kuvvete sahip Hıristiyanların hiç şansı yoktur. Önce Ladislas, kısa süre sonra da Cesarini ölür. Ordu yerle bir edilir. Liderlerden sadece Hunyadi Yanoş az sayıda adamıyla kaçmayı başarır. Avrupa'daki Türklere karşı hazırlanan son Haçlı seferi felaketle sonuçlanmıştır ve Hıristiyan âlemi bu darbeyi asla atlatamayacaktır.

İmparator Ioannes Palaiologos açısından Varna'da yaşanan felaket, tüm emeklerinin boşa gitmesi, diplomatik açıdan hüsrana uğraması ve bütün hayallerinin suya düşmesi anlamına gelmektedir. Sadece ve sadece bu iş için yabancı ülkelere seyahat etme riskini göze almış, diğer Avrupalı liderlerin küçümsemelerini sineye çekmiş, kilisesine ihanet etmiş ve tebaasının şimşeklerini üstüne çekmiştir. Üstelik en kötüsü de, Sultan Murad zaferle geri döndüğünde, sadık vasalı olarak, onu karşılamak ve zaferinden dolayı onu kutlamak zorunda kalmıştır.

Diğer yandan imparatorun kardeşi Konstantinos yılmaya niyetli değildir. Kendine yeni bir müttefik bulur. Burgonya Dükü V. Philip ateşli bir Türk düşmanıdır ve önceden de son Haçlı felaketine gemiler vermiş (ya da en azından verme vaadinde bulunmuştur) ancak tıpkı Konstantinos gibi pes etmemiştir. 1445 yazında adamlarından oluşan birkaç yüz kişilik bir birliği Mora'ya göndermiş ve böylece despotun Yunanistan içinden Pindos Dağları ve Arnavutluk'a kadar uzanan akınına yardımda bulunmuştur. Gittiği her yerde çok iyi karşılanır. Bu arada Konstantinos'un Akhaia Valisi Vostitsa'daki (Aigion) üssünü az sayıda piyade ve süvari birliğiyle terk eder ve Korint Körfezi'nin kuzey sahiline geçerek, Türkleri batı Phokis'ten (Delphi civarındaki bölge) sürer.

Bu hakaret üzerine sultanın sabrı taşar. Sadece birkaç ay önce tahtı oğlu II. Mehmed'e bırakmıştır. Ancak asi Bizanslılardan intikam almak üzere tekrar başa ge-

çer ve 1446 yılı Kasım ayında yakın zamanda el koyduğu Atina ve Thebes düklerini de yanına alarak yaklaşık elli bin kişilik bir ordunun başında Mora'ya doğru hareket eder. Phokis tekrar istila edilince, Konstantinos ve despot olan biraderi Thomas, ne pahasına olursa olsun ellerinden çıkarmak istemedikleri *Heksamilion*'a geçerler. Ancak Murad'ın silahlarını hesaba katmamışlardır. Zira Murad kuşatma makineleri ve hücum merdivenleri dışında, o zamana kadar Yunanların hiç görmediği topları da getirmiştir. Toplar beş gün boyunca surları dövdükten sonra, 10 Aralık günü Murad nihai hücum emrini verir. Yunanların çoğu esir alınır ya da kılıçtan geçirilir. Despotlar ise zar zor Mystras'a (Mistra) kaçarlar.

Ancak sultan henüz bir fetih savaşına hazır değildir. Her şeyin bir zamanı olduğuna inanmaktadır, acelesi yoktur. Şimdilik bütün niyeti Yunanları cezalandırmak, onlara bir ders vermek ve her yerde olduğu gibi Mora'da da kimin patron olduğunu göstermektir. Ordusunun yarısını Turahan Bey komutasında Mystras'a yolladıktan sonra, kendisi de yeniçeri birlikleriyle Korint Körfezi'nin güney sahili boyunca geçtiği yerleri talan ederek ilerler. Patras şehri (halkının çoğunun Naupaktos Körfezi'ne kaçmış olmasına rağmen) kuşatmaya hazırlanmıştır ve teslim olmayı reddeder. Murad buna aldırmaz ve Clarenza'ya doğru ilerler. Orada Turahan da ona katılır. Turahan Mystras'a varmayı başaramamıştır. Kış ortası geldiğinden dağ geçitleri karla kaplanmıştır. Ancak o da geçtiği her köy ve kasabayı yakıp yıkmıştır. Tarihçi Laonikos Khalkokondylas (seferin başlangıç aşamasında Konstantinos'tan Sultan Murad'a mesaj getiren babası kısa süreyle hapsedilmiş ve sonrasında da *Heksamilion*'daki savaşa tanık olmuştur) Murad ve Turahan'ın Edirne'ye geri dönerken yanlarında altmış bine yakın savaş esiri götürdüklerinden bahsetmektedir. Daha geç döneme ait bir kaynak da, ölü sayısını yirmi iki bin olarak vermektedir.

Bir bakıma despotlar şanslıdır. Başkentlerine dokunulmamıştır. İtalyan gezgin ve antikacı Ciriaco d'Ancona 1447 yılı Temmuz ayında Mystras'a vardığında on yıl önceki ziyaretinden beri çok az değişiklik olduğundan bahsetmektedir. Despot Thomas'la görüşür, yaşlanmaya başlayan Plethon'la buluşur ve Laonikos Khalkokondylas ona şehrin altındaki düzlükte yer alan antik Sparta kalıntılarını gezdirir. Bu kalıntılar modern arkeolojinin babası olarak tanımlanabilecek Khalkokondylas'ı, Mystras'tan daha fazla ilgilendirir. Mystras toprağının verimli olduğundan ve son hasatın iyi ürün verdiğinden bahseder. Yani Peloponnessos'un güney kesiminde hayat normal sürüyor gibi görünmektedir. Ancak her şey çok farklı gelişebilirdi. Mystras sadece erken gelen sert kış sayesinde kurtulmuştur. Sultan seferini Kasım ayı yerine Mayıs ya da Haziran'da başlatmış olsa, Turahan Bey Peloponnessos'un en ücra köşelerine bile kolayca ulaşabilecek ve büyük ihtimalle Mystras tüm kiliseleri ve muhteşem freskleriyle bir kül yığını haline gelecektir.

Konstantinos Türk istilasının ardından gelen iki yıl içinde zararı telafi etmeyi başarır. Diğer yandan sultan halen imparatorluğunun sınırlarını genişletmekle meşguldür. 1448 yılında dikkatini Macaristan'ın kral naibi olan Hunyadi Yanoş'a çevirir. Hunya-

di hazırlıklıdır. Macarlar, Eflaklılar ve çeşitli ücretli askerlerden topladığı ordusuyla Arnavut İskender Bey'in ordusuna katılmak üzere güneye doğru ilerlemiştir. Ancak İskender Bey Venediklilerle meşguldür. Hunyadi 17 Ekim günü, altı yıl öncesinde Sırp ordusunun dağıldığı Kosova savaş meydanında, müttefiki olmaksızın sultanın karşısına çıkar. Üç gün boyunca savaşılır, ancak ayın 20'sinde Macarlar daha fazla savaşamayacaklarını fark ederler. Hunyadi Yanoş kaçmaya çalışsa da, artık sultanın sadık bir vasalı haline gelen eski müttefiki Georgi Brankoviç tarafından derhal yakalanır. Brankoviç onu, ancak ordusunun Sırbistan'da verdiği zararı tazmin etmesi şartıyla serbest bırakır.

Aradan on bir gün geçtikten sonra, 31 Ekim 1448 günü, VIII. Ioannes Konstantinopolis'te ölür. Daha elli altı yaşında olmasına rağmen, son yıllarda yaşadığı hayal kırıklıkları erken yaşlanmasına neden olmuş ve onu tüketmiştir. Varna ve Kosova'da yaşananlardan sonra, başka Haçlı seferi olmayacağı bellidir. Artık Avrupa'da Bizans'ın Osmanlı'nın elinden kurtulabileceğini düşünen fazla insan kalmamıştır ve özellikle de Latin dünyası artık onu kurtarılmaya değer görmemektedir. Floransa'daki Medici Riccardi Sarayı şapelini süsleyen Benezzo Gonzali elinden çıkma Magi freski sayesinde, tüm Bizans imparatorları içinde VIII. Ioannes dış görünüşü hakkında en fazla bilgi sahibi olduğumuz imparatordur. Hatırlanacağı gibi babası II. Manuel ölüm döşeğinde imparatorluğun büyük bir *basileios*tan ziyade iyi bir yöneticiye ihtiyacı olduğunu söylediğinde, Ioannes'in bu vasfa haiz olmadığını fark etmişti. Ioannes ne babasının becerikliliği ne de kardeşinin karizmatik niteliklerinden nasibini almamıştır. Manuel'in çok değerli tavsiyesine uymamış ve hâkimiyet döneminin çoğunu asla başarıya ulaşamayacak bir politika peşinde harcamıştır. Sonuçta kilisesinin özerkliğini feda etmiş, gözden düşmüş ve yarardan fazla zarar getiren bir sefere sürüklenmiştir.

Yine de VIII. Ioannes'i sertçe eleştirmemeliyiz. Elinden geleni yapmış ve doğru olduğuna inandığı amacına ulaşmak için sonuna kadar çabalamıştır. Ayrıca zaten devraldığı imparatorlukta fazla yapılacak bir şey kalmamıştır. Bu şartlar altında atacağı her adım büyük ihtimalle hüsranla sonuçlanacaktır. İçte kendini tüketen, dıştan tehdit altında, tek başına hiçbir şey yapamayan, Avrupa haritasında artık neredeyse görülemeyecek bir nokta haline gelen Bizans'ın, bir zamanlar büyük bir medeniyet olan her ulusun maruz kaldığı şeye şiddetle ihtiyacı vardır: Son darbe. Uzun zamandır geleceği bellidir. Ve işte artık iyice yaklaşmıştır.

24

Fetih

[1448-1453]

Siz hiç bir tarafı kara ve bir tarafı denizlerle çevrili bir şehir duydunuz mu? İshakoğulları'ndan yetmiş bin kişi o şehri fethetmedikçe, kıyamet kopmayacaktır.

Hazreti Muhammed'in İstanbul'un fethi ile ilgili söylediğine inanılan hadis

VIII. Ioannes Palaiologos ardında çocuk bırakmadan ölmüştür. İlk karısı on beş yaşında vebaya yenik düşmüş, ikinci karısının yüzüne bile bakmayı reddetmiştir. Çok sevdiği üçüncü karısı da ona bir evlat verememiştir. Beş kardeşinden (sürekli aralarında kavga ettiklerinden Ioannes onları idare edememiştir) Theodoros ondan beş ay önce, Andronikos ise genç yaşında Thessaloniki'de ölmüştür. Geriye kalan Konstantinos, Demetrios ve Thomas'tan, Ioannes Konstantinos'u tahtın resmi vârisi ilan etmiştir. Ancak çok hırslı olan ve altı yıl öncesinde de ağabeyi Floransa'dan döndükten sonra tahta el koymaya çalışan Demetrios, derhal Selymbria'dan (Silivri) Konstantinopolis'e doğru yola çıkar. Kendini birlik karşıtlarının lideri ilan ettiği (Georgios Skholarios da onu tanımıştır) için, başkentte çok sevildiğinden annesi İmparatoriçe Helena olmasa, belki de başarı kazanacaktır. Helena Konstantinos'u imparator ve o Mora'dan gelinceye kadar da kendisini kral naibesi ilan eder. Konstantinopolis'e Kasım ortasında gelen, kardeşlerin en küçüğü olan Thomas ise annesini sonuna kadar destekler. Başka şansı olmadığını fark eden Demetrios da bu kararı kabullenmek zorunda kalır. Aralık başında imparatoriçe, Georgios Sphrantzes'i yeni *basileios* için onay almak üzere sultanın sarayına gönderir.

Bu arada iki elçi, Konstantinos'u imparator kılmak göreviyle Mora'ya doğru yelken açan bir gemiye binmiştir. Elbette taç takacak yetkileri yoktur ve Mystras'ta bir patrik bulunmamaktadır. 6 Ocak 1449 yılında yapılan törenin hiçbir dini yanı yoktur. Resmi bir tezahüratı basit bir atama töreni izler. Bizans tarihinde buna benzer bir örnek daha vardır. Manuel Komnenos da babası II. Ioannes'ten Kilikia'nın üçra bir köşesinde görevi devralmıştır. Ancak tıpkı 1341 yılında Ioannes Kantakuzenos'a yapıldığı gibi, başkent dışında taç giyilse bile, ilk fırsatta Ayasofya'da patriğin taç takacağı bir tören düzenlenmesi âdettendir. Ancak XI. Konstantinos Drageses (Sırplı annesinin adını Yunanca hâliyle kullanmayı tercih etmiştir) için bu kilise töreni asla yapılamayacaktır. Nasıl olacaktır ki? Floransa Konsili'nden beri Ortodoks Kilisesi'nde hizip vardır. Ateşli bir birlik taraftarı olan Patrik III. Gregorios, cemaatinin yarısı tarafından hainlikle suçlandığından tanınmamaktadır. Konstantinos ise, her ne kadar meseleyi önemsiz göstermeye çalıştıysa da, birliği asla lanetlememiştir. Birliği hayatta

tuttuğu sürece Batı'dan gelecek yardım şansını artırabileceğini düşünmüştür. Ancak bunun için pahalı bir bedel öder. Tanrı'dan gelecek yardımın Batı'dan beklenmesi hareketine kesinlikle karşı koyan birlik karşıtları, kiliselerinde onun için dua etmeyi reddederler. Ayasofya'da taç giymeksizin, onlardan ya da tebaasının geri kalanından sadakat bekleme hakkı yoktur. Diğer yandan icra edildiği takdirde, böyle bir törenin ayaklanmalara, hatta belki de iç savaşa yol açma ihtimali çok yüksektir.

Konstantinos Drageses 12 Mart 1449 günü imparator sıfatıyla başkentine ayak bastığında (uygun bir Bizans gemisi bulunamaması nedeniyle, Yunanistan'dan bir Venedik gemisiyle gelmek zorunda kalması yeterince üzücü bir durumdur) bütün bunların farkındadır. Yine de 1447 yılında Eugenius'un yerine papa olan V. Nikolaus bu gerçeği kabullenemez ya da kabullenmek istemez. Birlik görüşmelerinin ilk gününden beri, papalık makamı Bizans tarafındaki zorlukları anlamamakta ısrar etmektedir. Nikolaus da bu konuda en az selefleri kadar anlayışsızdır. Konstantinos onu ikna etmek niyetiyle 1451 Nisan'ında Roma'ya birlik karşıtlarının uzun ve detaylı bir bildirisini gönderdiğinde de, imparatora muhaliflerine daha sert çıkması tavsiyesinde bulunur. Birliğe karşı çıkar ya da artık cemaatine ait oldukları Roma Kilisesi'ne karşı saygısızlık ederlerse, gereğince cezalandırılmalıdırlar. Ayrıca çaresiz kalıp kısa süre önce görevinden istifa eden Patrik Gregorios derhal görevine iade edilmeli, Floransa Konsili bildirisi Ayasofya'da gereğince duyurulmalı ve bir Şükran Ayini ile kutlanmalıdır. 1452 yılında da sabrı taşınca, Kiev Kardinali Isidoros'u Apostolik elçi sıfatıyla meseleyi kökünden halletmesi için Konstantinopolis'e gönderir.

Bu arada imparatorun halletmek zorunda olduğu en önemli sorunlardan birisi de kendisinden sonra tahta kimin geçeceği meselesidir. Her iki evliliğinde de mutlu olmasına rağmen çocuğu olmamıştır. İlk karısı Maddalena Toco, evliliklerinin üzerinden bir yıl geçtikten sonra 1429 yılı Kasım ayında ölmüş, 1441 yılında evlendiği ikinci karısı Caterina Gattilusio ise (Lesbos'un Ceneviz kontunun kızıdır) sadece birkaç ay sonra, Konstantinos'la birlikte bir Osmanlı filosunun bağlantıyı kesmesi nedeniyle geçici olarak mahsur kaldığı Lemnos'taki Palaiokastro'da hayatını yitirmiştir. Üçüncü bir eş bulmak zorundadır. Pek çok ihtimal vardır. Batı'da Aragon ve Napoli Kralı Alfonso'nun yeğeni olan Portekizli bir prenses vardır. Taranto prensinin kızı Isabella Orsini de adaylar arasındadır. Doğu'da da ya Trabzon ya da Gürcistan'da hüküm süren ailelerden gelin alınması olasılığı vardır. Georgios Sphrantzes bu iki aileyle diplomatik görüşmeler yapmak üzere Doğu'ya gönderilir.

1451 yılı Şubat ayında Sphrantzes Trabzon'dayken II. Murad'ın ölüm haberini alınca, aklına başka bir fikir gelir. Sultanın dul eşi Mara Hatun (Maria) yaşlı Georgi Brankoviç'in kızıdır. On beş yıl evli kalmalarına rağmen, büyük ihtimalle gerçek anlamda hiç birlikte olmadıklarından, Mara Hatun Murad'a çocuk vermemiştir. Ancak Murad'ın hırslı, enerji dolu ve gerçek bir Bizans düşmanı olan on dokuz yaşındaki oğlu Mehmed'in üvey annesidir. İmparatoriçe olması halinde, Mehmed de dizginlenmiş olacaktır. Bu fikir İmparatorun çok hoşuna gider. Konstantinos'un yeğeni Helena

(kardeşi Thomas'ın kızıdır) Mara Hatun'un erkek kardeşi Lazar'la evlendiğinden, Palaiologosların zaten Brankoviçlerle akrabalığı vardır. Derhal Sırbistan'a bir büyükelçi gönderilerek mesele Mara Hatun'un anne babasına açılır. Georgi ve karısı çok sevinir ve hemen razı gelirler. Ancak Mara Hatun kesinlikle karşı çıkar ve eğer günün birinde Türklerin elinden kurtulursa, kendini hayır işlerine adayacağı yolunda bir ahdi olduğunu söyler. Ne denirse densin, ikna olmaz. Gelişen olaylar da, kesinlikle isabetli bir karar aldığını gösterecektir. Sphrantzes görüşmelere devam etmek üzere Gürcistan'a geçer ve orada kısa sürede evlilik kararı alınır. Ancak bu evlilik asla gerçekleşmeyecek ve Konstantinos kısa hayatının sonuna kadar bekâr kalacaktır.

Konstantinopolis'te ve Batı'nın Hıristiyan halkları arasında Edirne'de Osmanlı tahtına geçen esrarlı şehzade hakkında hemen hemen hiçbir şey bilinmemektedir. 1433 yılında doğan Mehmed, Murad'ın üçüncü oğludur. Mutsuz bir çocukluk geçirmiştir. Babası, varlıklı ailelerden gelen kadınlardan olma oğulları Ahmed ve Ali'yi açıktan açığa kayırmıştır. Mehmed'in annesi ise, haremdeki cariyelerden olasılıkla Hıristiyan asıllı Hüma Hatun'dur. Mehmed iki yaşındayken on dört yaşındaki üvey ağabeyi Ahmed'in Rum sancakbeyi olduğu Amasya'ya gönderilir. Ancak dört yıl sonra Ahmed ölünce, altı yaşındaki Mehmed onun görevini devralır. Sonradan 1444 yılında da Ali, yatağında boğulmuş (nasıl olduğu hâlâ bilinmemektedir) bulunur. Böylece tahtın vârisi olan Mehmed alelacele Edirne'ye çağrılır. O zamana kadar eğitimi ihmal edilmiştir, ancak derhal döneminin en ünlü âlimlerden ders almaya başlar. Kısa sürede temellerini onlarla birlikte atacağı eğitim ve kültür geleneğiyle büyük ün kazanacaktır. Tahta geçtiği sırada ana dili Türkçenin yanında, Arapça, Yunanca, Latince, Farsça ve İbraniceyi de akıcı şekilde konuşabilmektedir.

Hayatının son altı yılında Sultan Murad iki kere tahtı oğluna bırakmış, ancak her ikisinde de Vezir-i Azam Halil Paşa tekrar başa geçmesi için onu ikna etmiştir. Halil Paşa genç Mehmed'in ukala ve dikbaşlı olduğundan ve kendisinin tavsiyelerini dikkate almadığından şikâyet etmiştir. Bir keresinde Mehmed İranlı bir fanatik dervişe arka çıkar ve sonradan bu kişi tutuklanıp kazığa bağlanarak yakıldığında küplere biner. Başka bir sefer de Yunan ve Arnavut sınırlarındaki tehlikeleri göz ardı edip Konstantinopolis'e saldırmak gibi uçuk bir planın peşine düşer. İstemeden de olsa, ikinci defa tekrar başa geçen Sultan Murad köşesine çekilme hayallerini bir kenara bırakıp tekrar Edirne'ye yerleşir ve Mehmed'i de Manisa'ya gönderir. Mehmed 13 Şubat 1451 tarihinde, babasının geçirdiği bir felç sonucunda öldüğü haberini orada alır.

Yeni sultan Manisa'dan Edirne'ye beş günde gelir ve topladığı vezirlerin bir kısmını yerinde bırakırken, diğerlerini başka görevlere atar. Bu arada Mehmed kendisini tebrik etmeye gelen ölen babasının dul eşini kabul eder ve onunla da bir süre görüşür. Dul eş tekrar hareme döndüğünde, sekiz aylık oğlu Ahmed'i küvette boğulmuş bulur. Genç sultan işi şansa bırakmamaktadır.

Ancak Mehmed sadece on dokuz yaşındadır ve Batı'da onun babası gibi ciddi bir

tehdit oluşturamayacak kadar genç ve tecrübesiz olduğu görüşü hâkimdir. Sultan tahta geçer geçmez, Macar Hunyadi Yanoş, Sırp Georgi Brankoviç ve Venedik Doju Francesco Foscari ile antlaşmalar imzalar. Eflak prensi, Rodos şövalyeleri, Lesbos ve Khios'un Cenevizli kontlarına iyi niyet mesajları gönderir. Tahta geçişi nedeniyle onu tebrik etmek için Konstantinos Drageses'in gönderdiği elçilere, biraz da abartıp imparator ve halkıyla barış içinde yaşayacağına Allah ve Peygamber üzerine yemin ederek, onunla tıpkı babası ve VIII. Ioannes gibi dostane ilişkiler kurmak istediğini söyler. Belki de bu son vaat Konstantinos'un dikkatini çekmiştir. Zira genç sultanın göründüğü gibi olmadığını ve son derece tehlikeli hale gelebileceğini ilk o hissetmiştir.

Karamanoğulları beyinin böyle düşünmediği bellidir. Zira 1451 yılında II. Mehmed'in gençliği ve tecrübesizliğinden yararlanabileceğini zannederek, tekrar eski beylikler dönemini hâkim kılmak amacıyla bir ayaklanma çıkartır. II. Mehmed birkaç haftaya kalmadan ordusuyla çıkagelir ve isyancılar çok geçmeden gösterdikleri cüret karşısında pişman olurlar. Bu olaya doğrudan katılanlar açısından bu pek önemli bir olay değildir. Ancak Bizans için çok önemli sonuçlar doğuracaktır. II. Mehmed'in Edirne'ye dönerken normalde Çanakkale Boğazı'nı geçecek bir gemiye binmesi gerekirdi. Ancak kendisine orada küçük bir İtalyan filosunun devriye gezdiği haberi verilince, Konstantinopolis'e birkaç mil mesafede, Yıldırım Bayezid'in Anadolu Hisarı'nı kurduğu noktadan Boğaz'ı geçer ve Boğaz'ın en dar yeri olan bu noktada, büyük büyükbabasının kurduğu hisarın tam karşısında Rumeli Hisarı'nı kurmaya karar verir. Böylece Boğaz'ı tamamen hâkimiyeti altına alacak ve şehre sadece Haliç'in koruduğu kuzeydoğu yönünden mükemmel bir saldırı üssü yaratmış olacaktır.

Ancak planın küçük bir teknik kusuru vardır. II. Mehmed'in üzerine kalesini kurmak istediği arazi Bizans toprağıdır. Ama buna aldırmaz. Bütün kışı işçi toplamakla geçirir. Bin duvarcı ustasına bir o kadar da vasıfsız işçi eklenir. Bahar başında malzeme toplamak amacıyla civardaki tüm manastır ve kiliseler yıkılır ve 15 Nisan 1452 günü yapı çalışmaları başlar.

Konstantinopolis'in verdiği tepkiyi tahmin etmek zor değildir. Kızgın imparator, daha mürekkebi bile kurumamış antlaşmayı ihlal ettiğini hatırlatmak ve Bayezid'in Asya kıyısında Anadolu Hisarı'nı inşa ederken, hiçbir mecburiyeti olmadığı hâlde, II. Manuel'den izin almak inceliğini gösterdiğini belirtmek amacıyla sultana bir elçi heyeti gönderir. II. Mehmed elçileri dinlemeden geri gönderir. Kısa bir aradan sonra, hediyelerle yüklü ikinci bir heyet gönderilir. Acaba sultan en azından civardaki köyleri rahat bırakacak mıdır? Elçiler yine huzura çıkamadan geri gönderilir. Bir ya da iki hafta sonra, Konstantinos son bir çaba daha gösterir. Acaba sultan, kalesinin Konstantinopolis'e yapılacak bir saldırının habercisi olmadığı sözünü verebilecek midir? Artık II. Mehmed çileden çıkar ve elçileri yakalatıp öldürtür. İmparator yorum yapmakta serbesttir.

Rumeli Hisarı hâlâ bitiriliş tarihi olan 31 Ağustos'taki hâliyle ayaktadır. Bu devasa kalenin sadece on dokuz buçuk haftada bitirilmesi bir mucizedir. Bittiği gün sultan,

kıyıya en yakın burcun üzerine üç devasa top yerleştirir ve bundan sonra bu noktadan geçen her geminin hangi millete ait olursa olsun, kontrol edileceğini ilan eder. Çok geçmeden de ciddiyeti anlaşılır. Kasım başında Karadeniz'den gelen iki Venedik gemisi bu talimata aldırmaz ve bir şekilde toplara hedef olmaktan kurtulur. Ancak iki hafta sonra, Konstantinopolis'e erzak getiren üçüncü bir gemi de durmayınca, top atışlarıyla havaya uçurulur. Mürettebat öldürülür, Antonio Rizzo adındaki kaptan da kazığa oturtulduktan sonra, ibretiâlem olsun diye teşhir edilir.

Batı'da hakkındaki görüşler çabucak değişir. Sultan II. Mehmed başlarına çok iş açacaktır.

Sultanın talihsiz Rizzo'ya yaptıkları tüm Hıristiyan âleminde korku yaratır. Özellikle de Papa Nikolaus dehşete kapılır. Gerçekten yardım etmek istemektedir, ancak elinden gelen pek bir şey olmadığının da farkındadır. Mart ayında taç giymek üzere Roma'ya gelen yeni Batı İmparatoru Habsburglu III. Friedrich'ten sultana ültimatom vermesini ister. Buna kimse, hele de II. Mehmed hiç aldırış etmez. Fransa hâlâ Yüzyıl Savaşı'nın verdiği zararı telafi etmekle meşguldür. Babası Korkusuz Jean'ın Niğbolu Savaşı'nda esir edilmesinden sonra, Burgonya Dükü İyi Philip'in Haçlı coşkusundan eser kalmamıştır. Kutsal fakat geri zekâlı Kral VI. Henry komutasındaki İngiltere de Fransa'yla olan savaşın izlerini silmeye çalışırken, sadece üç yıl sonra Güller Savaşı'nın içine sürüklenecektir. Portekiz ve Kastilya kralları kendi Haçlı seferleri peşine düşmüştür. İskoçya ve İskandinavya krallarının umurunda değildir. Geriye sadece 1443 yılında Napoli'de taç giyen Alfonso kalır. Ancak esas amacı Bizans tahtını ele geçirmek olduğu için, fazla destek görmez.

1452 yazında Rumeli Hisarı'nın burçları hızla yükselirken, kardinal olan ve Konstantinopolis sarayına resmi papalık elçisi olarak atanan Metropolit Kievli Isidoros yeni görev yerine doğru yola çıkar. Papanın verdiği parayla iki yüz okçu topladığı için Napoli'de biraz oyalanır ve sonunda Cenevizli meslektaşı Mitylene (Midilli) Başpiskoposu Leonardo ile birlikte Ekim sonunda Konstantinopolis'e varır. Aldığı talimatlar bellidir. On üç yıl öncesinde Doğu ve Batı kiliselerinin birleşmesiyle ilgili alınan kararların gereğince uygulanıp uygulanmadığına bakacaktır. İmparatorun ihtiyatlı olmakla birlikte bu kararlara uyduğunu bilmektedir. Hatta şehirdeki genel görüşün bile, daha iyiye gittiğini sezmiştir. Birlik karşıtları hâlâ güçlüdür, ancak başbakan ve Kaptan-ı Derya *Megas Doux* Lukas Notaras bıkıp usanmadan onları ikna etmeye çalışmaktadır ve uzlaşmadan tamamen ümidini kesmemiştir. Ancak aradan bir iki hafta geçtikten sonra kardinal iyimserliğini yitirir. Georgios Skholarios (artık Gennadios adını alarak keşiş olmuş ve muhaliflerin liderliğine soyunmuştur) bir bildiri yayımlayarak inancından dönmenin nasıl bir aptallık olduğunu vurgular ve imparatorluğu sadece ve sadece Tanrı'nın kurtarabileceğine hükmeder. Ancak aynı zamanda Venedik gemisi ve kaptanının başına gelenler duyulunca, işler tekrar değişir.

12 Aralık 1452 Salı günü imparator ve tüm saray maiyeti, Kardinal Isidoros ve

Khios Başpiskoposu ile birlikte Ayasofya'da büyük ve görkemli ayine katılır. *Laetentur Coeli*, Floransa'da olduğu gibi yüksek sesle okunur. Papa ve orada olmayan Patrik Gregorios anılır. Teoride birlik tamamlanmıştır. Yine de Isidoros, Leonardo ve arkadaşları için bu boş bir zaferdir. Kardinalin kendisine son derece güvenmesine rağmen, ayine fazla katılan olmaz. Gerçekleri daha kolay göğüsleyen Leonardo, imparatorun da gönülsüz ve isteksiz olduğundan, Notaras'ın ise tamamen düşmanca davrandığından bahsetmektedir. Sonrasında keyifli bir hava esmez, muhalifler de olay çıkarmaz. Manastırdaki hücresine dönen Gennadios'tan tek bir söz işitilmez. Ancak rahipleri birlik taraftarı olan kiliseler (ki Ayasofya da bunlara dahildir) bundan böyle boş kalacaktır. Halk kaçınılmaz gerçeği kabullenmiş, ancak sadece sadık kalınan eski liturjiye sahip çıkmıştır. O da Ortodoks Kilisesi Tanrısı'nın dualarına cevap vereceği umududur.

1453 yılının Ocak ayında Sultan II. Mehmed Edirne'de vezirlerini huzura çağırır. Bizans'ın hâlâ tehlike teşkil ettiğini söyler. Gerçi zayıflamıştır, ama doğuştan entrikacı halkı isterse, Osmanlı hanedanına zarar verebilecek yapıdadır. Ayrıca olası müttefikleri onlardan daha zorludur. Konstantinopolis'i savunamayacaklarına karar verip bu işi İtalyanlar ya da Franklara bıraktıklarında ne olacaktır? Kısacası şehir Hıristiyan hâkimiyetinde kaldıkça, imparatorluğu asla güvende olmayacak ve bu şartlar altında kendisi de onun sultanı olmayı istemeyecektir. Yani bu şehir alınmalıdır. Hele de şimdi (hazır halkı kendi içinde bölünmüş ve moralleri de çökmüşken) tam zamanıdır. Evet, gerçi savunma sistemi çok güçlüdür ama fethedilemez de değildir. Önceki girişimler deniz yolundan gelen erzak ve teçhizat yardımı kesilemediğinden başarısız olmuştur. Ancak artık Osmanlı'nın donanması da vardır. Eğer Konstantinopolis zorla alınamazsa, teslim oluncaya kadar açlığa terk edilecektir.

II. Mehmed söylediklerinde sonuna kadar haklıdır. Bizans'ın düşman güçleriyle ilgili verilerine güvenmek mümkün değildir. Ancak sonraki haftalarda Konstantinopolis'te hazır bulunan İtalyan denizcilerden, Türk donanmasının en az altı adet üç sıra kürekli kadırga[215], on adet iki sıra kürekli kadırga, on beş tek sıra kürekli kadırga, yaklaşık yetmiş beş hızlı şalopa, nakliye için kullanılan yirmi ağır mavna ve az sayıda hafif küçük yelkenli ve filikadan oluştuğu öğrenilmektedir. Sultanın en yakın akıl hocaları bile, 1453 Mart'ında Gelibolu'da bir araya getirilen bu devasa donanma karşısında şaşkına döner. Ancak bu şaşkınlık, bir ya da iki hafta içinde yavaşça Marmara'da ilerledikten sonra, şehirlerinin surları dibinde demir atan donanmayı gören Bizans halkının şaşkınlığıyla karşılaştırıldığında solda sıfır kalır.

Bu arada Osmanlı ordusu Trakya'da toplanmaktadır. Donanmada olduğu gibi, II. Mehmed bir önceki sene bizzat ilgilendiği orduyu silah, ağır silah ve kuşatma makineleriyle donatmıştır. Her alayı harekete geçirmiş, tüm izinleri durdurmuş ve hem

[215] Aynı adı taşıyan benzerlerinin aksine Osmanlı kadırgalarında sadece bir sıra kürekçi vardır. Üçlü kadırgalarda her kürekte üç kişi, ikili kadırgalarda ise çift kişi halinde oturmaktadırlar.

başıbozuk, düzensiz asker hem de ücretli asker toplamıştır. Sadece sınır güvenliği ve daha büyük kasabaların savunması için gerekli olan garnizonlar bu önlemlerin dışında tutulmuştur. Ordunun sayısı da tam olarak bilinmemektedir. Yunanların üç ya da dört yüz binlik tahminine ancak gülünebilir. Daha güvenilir olan Türk kaynakları yaklaşık seksen bin düzenli ve yirmi bin kadar da "başıbozuk" askerin varlığından bahsetmektedir. İlk grupta yaklaşık on iki bin kadar yeniçeri vardır. Sultanın bu hassa ordusu, savaşta esir alınan ve Müslüman aileler yanına verilip İslam geleneğiyle yetiştirilen Hıristiyan kökenli çocuklardan oluşmaktadır. Bu devşirmeler yıllarca sıkı bir askeri eğitim görmekte ve bir kısmı da istihkâm eri ya da mühendis olarak yetiştirilmektedir. Yasal açıdan köledirler ve askeri hayatları dışında hiçbir şahsi hakları yoktur. Düzenli maaş alan yeniçeriler hiç de köle ruhlu değildir. 1451 yılında zam isteğiyle neredeyse isyan çıkarmaya kalkışmışlardır. Bu yeniçeri isyanları, XIX. yüzyıl ortalarına kadar Osmanlı tarihinde rutin hale gelecektir.

II. Mehmed ordusuyla, ondan çok donanmasıyla, ama en fazla toplarıyla gurur duymaktadır. Bu silahların çok daha ilkelleri, yüzyıl öncesinde 1347 yılında Calais'in fethi sırasında III. Edward tarafından kullanılmıştır ve Kuzey İtalya'da yaklaşık yirmi beş yıl öncesinde de bilinmektedir. Ancak o dönemde, her ne kadar hafif barikatlara karşı kullanışlı olsalar da, zorlu surları yıkamamışlardır. Aradan yüzyıl geçtikten sonra, 1446 yılında ise *Heksamilion*'u yıkacak hale gelmişlerdir. 1452 yılında ise Urban adında bir Macar[216]* mühendis Sultan'ın huzuruna çıkmış ve ona Babil surlarını bile yıkacak güçte bir top inşa etmeyi vaat etmiştir.[217] II. Mehmed'in aradığı fırsat ayağına gelmiştir. Urban'a ihtiyacı olan tüm malzemeyi sağlar ve istediği ücretin dört katını verir. Karşılığında da Rumeli Hisarı'na yerleştirilen ve üç ay sonra Antonio Rozzi'nin gemisini batıran topu alır. Bunun üzerine ilkinin iki katı büyüklüğünde başka bir top siparişi verir. Bu top da (şahi) 1453 yılı Ocak ayında tamamlanır. Neredeyse dokuz metre uzunluğunda ve namlusu da yaklaşık seksen santimetre çapındadır. Kullanılan tunç malzeme yirmi santimetre kalınlığındadır. Denendiğinde, altı yüz yetmiş kilo ağırlığında bir top, havada bir buçuk kilometre uçtuktan sonra, düştüğü yerin iki metre altına gömülür. Dehşet yaratan bu makineyi Konstantinopolis yolculuğuna hazırlamak üzere iki yüz adam seferber edilir, yollar düzlenir, köprüler sağlamlaştırılır. Mart ayı başında otuz çift öküzün çektiği ve iki yüz adamın destek verdiği top yola çıkar.

Sultan, ordusunun son kıtası da Anadolu'dan gelinceye kadar Edirne'de bekler ve nihayet 23 Mart günü onlarla birlikte yola çıkar. Orta Çağ'da ordular, özellikle de kuşatma teçhizatı taşıyorlarsa, ağır ilerlerdi. Buna rağmen 5 Nisan günü II. Mehmed

---

[216] *Yazar Urban'ın Alman asıllı olduğunu söyler. Ancak diğer bütün kaynaklar Macar asıllı olduğu konusunda hemfikirdir (ç. n.).

[217] Urban önceden aynı teklifi Bizans imparatoruna götürmüş, ancak gereken para ve malzemeden yoksun Konstantinos bu teklifi geri çevirmek zorunda kalmıştır. Kabul etmesi halinde, gelecek iki senede neler olacağı konusunda sonsuz spekülasyonlarda bulunmak mümkündür. Ancak her şeye rağmen Bizans'ın kaderinin değişmeyeceği bellidir.

Konstantinopolis surları önünde otağını kurar. Ordusunun büyük kısmı zaten üç gün önce gelmiştir. Hiç vakit kaybetmek istemeyen II. Mehmed beyaz bayrak eşliğinde, imparatora İslam geleneğine göre gönüllü olarak teslim olması halinde, halkına hiç zarar verilmeyeceği mesajını gönderir. Ancak eğer reddederse, aman vermeyecektir.

Tahmin edilebileceği gibi, çağrısına cevap almayınca, 6 Nisan Cuma günü topuyla ateş açar. Daha Türk askeri nişan almadan Konstantinopolis halkı kuşatmanın kaçınılmaz olduğunu fark etmiştir. Bu amaçla bütün kış boyunca başlarında imparatorları, kadın erkek demeden şehrin savunma sistemini güçlendirmek için çalışmışlardır. Surları onarmış, kale hendeklerini temizlemiş, yiyecek, ok, alet edavat, iri kaya parçaları, Yunan ateşi[218] ve düşmanı geri püskürtmek için ihtiyaç duydukları her şeyi depolamışlardır. Her ne kadar saldırının büyük ihtimalle batı yönünden gelmesi beklense de, Marmara kıyıları ve Haliç boyunca uzanan surlar da onarılmıştır. Dördüncü Haçlı Seferi sırasında Venedikliler ve Frankların Blakhernai semtinden şehre girdiği malumdur. Bahar geldiğinde hazırlıklar tamamlanmıştır. Paskalya Bayramı 1 Nisan'a denk düşer. Bu büyük Hıristiyan yortusu gününde bile, büyük çoğunluk Ayasofya'ya gitmez. Ancak hepsi, her nerede ibadet ederlerse etsinler ve gelecek hafta ya da aylarda ne olursa olsun, bu büyük hücumu engellemek için ellerinden geleni yaptıklarının bilinciyle dua edeceklerdir.

Konstantinos da elinden geleni yapar. Bir önceki bahar yine Batı'ya elçiler yollamış, ancak her zamanki gibi sonuç alamamıştır. Antonio Rizzo'nun ölümünden üç ay sonra, 1453 Şubat'ında Venedik Senatosu nihayet durumun ciddiyetini fark eder ve içinde sekiz yüz kişi barındıran iki büyük gemiyi Konstantinopolis'e yollama kararı alır. Hazır olur olmaz, on beş kadırga daha gönderilecektir. Ancak 2 Mart günü hâlâ filonun nasıl organize edileceğini tartışmaktadırlar; 9 Mart günü de gemilerin en süratli şekilde nasıl gidebileceği ile ilgili bir önerge verirler. 10 Nisan'da ise Roma'ya bilgiçlik taslayan bir mektup yazar ve yardım malzemeleri ile yüklü gemilerin Mart sonunda Çanakkale Boğazı'nı geçmeleri gerektiğini, sonrasında kuzey rüzgârının Boğazlar'ı geçerken kaptanlara zorluk çıkaracağını belirtirler. Kendi gemileri de nihayet 20 Nisan'da Venedik Lagünü'nden yola çıkar. Bu arada Papa Nikolaus'un kendi cebinden verdiği parayla kiralayıp yiyecek ve savaşta gerekli başka mallarla doldurduğu, üç Ceneviz gemisi Konstantinopolis'e ulaşmıştır.

Venedik Cumhuriyeti'nin şerefini kurtaracak şekilde, başkentteki Venedik kolonisi (geçmişte yeterince zarar vermiştir) asil bir davranış sergiler. Baylos Girolamo Minotto daha 26 Ocak günü hükümete mektup göndererek yardım ister ve imparatora da yardımın çok geçmeden geleceğini vaat eder. Bu arada kendisinin de elinden gelen desteği vereceğini belirtir. Ayrıca onun emri olmadan Venedik Cumhuriyeti'ne ait hiçbir gemi limanı terk etmeyecektir. Karadeniz'den eve dönüş yolunda, tesadüfen Konstantinopolis'te bulunan Venedikli iki tüccar-kaptan da kalıp ne gerekiyorsa

[218] Sekiz yüzyıldır Bizans'ın gizli silahı olmayı sürdüren Yunan ateşi, 15. yüzyılda da 8. yüzyılda olduğu kadar etkilidir.

yapacaklarını belirtirler. Aralarında Girit'teki koloniden gelen üç gemi ile birlikte, Venedikliler toplam dokuz yük gemisi verirler. İmparatorun emrine verdikleri adam sayısı ise belli değildir. Kuşatmaya şahit olan Venedikli gemi doktoru Nicolo Barbaro, altmış yedi "asil"[219] vatandaşın hazır bulunduğundan bahsetmektedir. Ancak büyük ihtimalle çok sayıda sade vatandaş da vardır.

Şehrin savunucuları arasında Cenevizliler de yerini alır. Tahmin edilebileceği gibi, çoğu Galata'dan gelmiştir. Türklerin zafer elde etmeleri halinde fazla şansları yoktur. Ancak hükümetlerinin korkaklığını protesto edip - zira Konstantinos'a sadece bir gemi sözü vermişlerdir - Cenova'dan Hıristiyanlık adına savaşmaya gelen, kararlı bir grup genç erkek de vardır. Liderleri Giovanni Giustiniani Longo ülkesinin önde gelen ailelerinden birine mensuptur ve kuşatma savaşlarındaki uzmanlığıyla ün salmıştır. 29 Ocak günü yedi yüz kişilik özel ordusuyla gelir. Bu grubun içinde büyük ihtimalle İskoç asıllı Johannes Grant adında esrarengiz bir mühendis de vardır. Son olarak da Komnenos hanedanından geldiğini ileri süren Don Francisco de Toledo adında, yaşı geçkin bir İspanyol asilzade ve bir de çoğunluğu başkentte oturan ve onlara katılan az sayıda denizciden oluşan Katalan grubu vardır. Bu uluslar arası dayanışma alameti imparatoru yüreklendirmiş olmalıdır, ancak henüz büyük darbeyi yememiştir. 26 Şubat gecesi yedi Venedik gemisi (içlerinden biri Girit'e aittir) taşıdıkları yedi yüz İtalyan'la birlikte gizlice Haliç'ten çıkıp Çanakkale Boğazı'nı geçerek Tenedos'a (Bozcaada) gelir. Daha sadece birkaç gün öncesinde, kaptanları şehirde kalacaklarına söz vermiştir. Konstantinos açısından bu kadar çok sayıda potansiyel savunucunun gitmesi (bu haliyle Longo'nun bir ay öncesinde yaptığı katkıyı tekrar sıfırlamışlardır) ağır kayıptır. Ancak herhalde dostu zannettiği kişilerin sadakatsizliğine uğramak, onu daha fazla üzmüştür.

İmparator ancak o zaman şehrin savunması için elinde ne kadar kaynak olduğunu ölçmeye çalışır. Haliç'te üçü Girit'ten olmak üzere toplam sekiz Venedik, beş Ceneviz, bir Ancona, bir Katalunya ve bir de Provence gemisi vardır. Buna Bizans'ın elinde kalan on gemi eklenmektedir. Yirmi altı gemiden oluşan bu naçizane filo, sultanın donanması karşısında solda sıfır kalmaktadır. Ancak ne zaman ki şehirdeki insan gücünü saydırır, işte o zaman Konstantinos işin ciddiyetini kavrar. Mart ayı sonunda sekreteri Sphrantzes'ten, keşişler ve din adamları da dahil olmak üzere, şehirdeki gücü kuvveti yerindeki adamların sayılmasını ister. Alınan sonuç beklediğinden daha kötüdür: 4983 Yunan ve iki binden az sayıda yabancı vardır. II. Mehmed'in yüz bin kişilik ordusuna karşı uzunluğu yirmi kilometreyi aşan surları savunmak için yedi bin kişisi vardır. Sphrantzes'e bu sayının hiçbir şekilde ifşa edilmemesi gerektiğini söyler. Şehri ancak Tanrı'nın inayeti kurtaracaktır.

---

[219] Asil kelimesi biraz açıklama gerektirir. Venedik asaleti, feodal temellere değil, ailenin kökenine dayanmaktadır. Venedik Cumhuriyeti'nin sonlarına doğru bu asalet unvanını satın almak mümkün hale gelmiştir. Ancak 15. yüzyılda sadece "Altın Kitap"ta listelenmiş olan aileler bu haktan yararlanmaktadır.

2 Nisan Pazartesi günü gözcüler batı yönünden ilk Türk gruplarının yaklaşmakta olduğu haberini verdiklerinde, imparator şehir kapılarının kapatılması emrini verir. Kale hendekleri üzerindeki köprüler yıkılır ve Haliç'in ağzını kapayan zincir (bir tarafı Sarayburnu'ndaki bir kuleye, diğeri de Galata'nın deniz tarafını çevreleyen surlara sabitlenmiştir) çekilir. Artık dua etmek ve beklemekten başka yapacak bir şey yoktur.

1453 yılı baharında Konstantinopolis'in tek umudu olan şehir surları Marmara kıyılarından Haliç tepelerine uzanmakta ve şehrin batı sınırını oluşturmaktadır. Bin yıllık bir tarihe sahiptirler. II. Theodosius zamanında inşa edildikleri için Theodosius Surları adıyla anılmaktadırlar. Ancak 413 yılında inşaatı bitirildiğinde, Theodosius sadece altı yaşında olduğu için, esas fikir babası onun naibi olan Anthemius'tur. Ancak maalesef aradan sadece otuz dört yıl geçtikten sonra, 447 tarihinde yaşanan bir deprem sonucunda, tam da Hun İmparatoru Attila şehre doğru yaklaşmaktayken, elli yedi kulesi olan bu surlar yıkılır. Onarım çalışmaları derhal başlar ve dış sur ve kale hendeği ile birlikte iki aya kalmadan bitirilir. Sonraki yüzyıllar boyunca da çoğu Bizans düşmanının yapacağı gibi, Attila bu surları görür görmez geri döner. Buna hiç şaşmamak gerekir. Zira Orta Çağ kuşatma silahlarıyla Konstantinopolis surlarını aşmak gerçekten de mümkün değildir. Buna kalkışan ordu önce yirmi metrelik hendeği aşmak zorundadır, acil durumlarda ise yarısı suyla kaplanabilmektedir. Bunun arkasında alçak bir mazgallı göğüs siperi ve gerisinde de yaklaşık on metre genişliğinde bir teras vardır. Onu iki metre kalınlığında ve yaklaşık on metre yüksekliğinde, eşit aralıklı doksan altı kulenin çevrelediği dış sur takip etmektedir. Bu duvarın içinde de geniş bir teras vardır. Sonrasında da nihayet savunmanın temel unsurunu teşkil eden, beş metre kalınlığında ve on üç metre yüksekliğindeki iç sur gelmektedir. Bu surun da dış surun iki kulesi arasına gelecek şekilde yerleştirilmiş doksan altı kulesi vardır. Sonuçta muhtemelen Orta Çağ'ın en teferruatlı kalesi ortaya çıkmıştır. Sadece kuzeyde, surların Blakhernai Sarayı'na bakan ucunda, bu üçlü savunma duvarı yerini tek sura bırakmaktadır. Ancak sarayın duvarları son derece kalındır ve bu surun dibinde de ilk Ioannes Kantakuzenos tarafından açılıp yakın zamanda da gemi mürettebatı tarafından tekrar kazılan bir hendek vardır.

6 Nisan Cuma günü askerler surlardaki yerini almış, imparator ve Giustiniani ise, sultanın çok büyük ihtimalle saldırıyı başlatacağı en zayıf nokta olan Lykos Vadisi (Bayrampaşa) içinden geçen Mesoteikhion kesiminin savunmasını üstlenmiştir. Marmara ve Haliç tarafındaki deniz surlarına daha az adam koyulmuş, ama gözcü işlevi verilen garnizonlarına, Türk gemilerinin her hareketini kontrol etme görevi yüklenmiştir. Nitekim imparatora, bir Bulgar asıllı Türk amirali Baltaoğlu Süleyman Bey'in Marmara sahilinde sürekli devriye gezmesinin yanı sıra, donanmasını Boğaz'ın girişinde Diplokionion (Çiftedirek) olarak bilinen iskelenin hemen karşısına topladığını rapor ederler. Kuşatma başladıktan üç gün sonra Süleyman Bey en ağır gemilerinden üçüyle Boğaz'ın girişini kapatan zinciri kırmaya çalışır, ancak başarılı olamaz.

Bu arada sultan kara surlarına tarihte benzeri görülmemiş bir top atışı başlatır. İlk günün sonunda Kharisios Kapısı -şehrin Mese'den başlayıp Ayasofya'ya giden ana caddesi- yakınında bir kesim moloz haline gelir. Osmanlı askerleri bu gedikten defalarca içeriye girmeye çalışsalar da, ok yağmuruna tutulup geri püskürtülür, karanlık basınca da kamplarına geri dönmek zorunda kalırlar. Ertesi sabah, yıkılan surun yerine yenisi örülür. II. Mehmed ise bu noktaya daha fazla top getirilene kadar ateşi kesmeye karar verir. Bu arada zaman geçirmek için sur dışındaki iki küçük kaleye hücum emri verir. Bunlardan biri Rumeli Hisarı yakınında yer alan Therapia (Tarabya), diğeri ise küçük Studios köyüdür. Cesurca savaşmalarına rağmen, sonunda her ikisi de teslim olmak zorunda kalır. Surlardan görülebildiği için seyredenlere ibretiâlem olsun diye, Studios'tan hayatta kalanlar kazığa oturtulur. Süleyman Bey'e de Adalar'ın alınması emri verilmiştir. Sadece Prinkipos (Büyükada) karşı koyar. Kaptan-ı derya kaleyi ateşe verir ve daha çabuk yayılması için de üzerine kükürt ve zift döktürür. Yanmaktan kurtulanlar kaçarken öldürülür, sivil halk ise köle olarak satılır. Bu şiddet gösterileriyle verilmek istenen ders açıktır. Sultanla oyun olmaz.

11 Nisan günü toplar yerini alır ve kırk sekiz gün boyunca ara vermeden, top atışına kaldığı yerden devam edilir. Bazı büyük güllelerin sadece iki ya da üç saate bir ateşlenebilmesine rağmen, topların verdiği zarar çok büyüktür. Bir hafta içinde Lykos'un karşısındaki dış sur birkaç yerinden yıkılır. Bizans askerleri bıkıp usanmadan zararı geçici olarak tahta kazıklarla gidermeye çalışsalar da, bu yöntemi sonsuza kadar sürdüremeyecekleri aşikârdır. Buna rağmen 18 Nisan gecesi yapılan beklenmedik bir hücum hareketine karşı konulur. Dört saatlik ağır bir çarpışma sonucunda Osmanlı ordusu iki yüz asker kaybetmiş, Barbaro'ya göre Hıristiyan tarafında ise tek bir kişi bile ölmemiştir. Denizde de imparatorun gemileri kayda değer başarı kazanmıştır. Baltaoğlu Süleyman Bey'in Karadeniz'den gelen daha ağır kadırgalarla zinciri kırma girişimi yine sonuç vermez. Bu defa içlerinde top da vardır. Ancak yüksek Hıristiyan gemilerine zarar verecek irtifaya ulaşamazlar. Buna karşılık Yunan, Venedikli ve Cenevizli okçular ok yağmuruna tuttukları gemilere büyük zarar verir ve sonunda onları geldikleri yere geri dönmeye mecbur bırakırlar.

Çok geçmeden aynı sular daha da büyük bir başarıya sahne olacaktır. Papanın kiraladığı üç Ceneviz kadırgası, hava durumu nedeniyle mahsur kaldıkları Khios'tan yola çıkıp nihayet Çanakkale Boğazı'nı geçer. Orada Aragon Kralı Alfonso'nun verdiği tahıl yüklü bir Bizans yük gemisi de onlara katılır. Bu büyük deniz gücüyle Konstantinopolis dışında savaşmaktan çekinen II. Mehmed düşüncesiz davranıp Boğazlar'ı kontrol etmeyi bırakır. Böylece gemiler hiçbir engelle karşılaşmadan Marmara sularına girerler. 20 Nisan Cuma günü ufukta göründükleri anda, Sultan II. Mehmed, kaptan-ı deryaya emirleri bizzat vermek üzere atıyla Haliç'e gelir. Hiçbir şekilde şehre girmelerine izin verilmeyecek, ele geçirilemezlerse batırılacaklardır.

Baltaoğlu Süleyman Bey derhal saldırıya hazırlanır. Yelkenlileri güney rüzgârına karşı koyacak hâlde değildir, ancak bazılarında top da olan çift sıra ve üç sıra kürek-

li gemilerini hemen harekete geçirir. Akşamüstüne doğru büyük donanma yaklaşan dört gemiye saldırır. Sayıca az olmaları nedeniyle, Hıristiyan kanadının hiç şansı yok gibidir. Ancak rüzgârın şiddetinin giderek artması onların işine gelir. Osmanlı gemilerinin hâkimiyetini ise zorlaştırır. Hıristiyan gemilerinin yüksekliği bir kez daha avantajını gösterir. Türk kaptanları savaşacak mesafeye geldiklerinde, yine ok yağmuruna tutulur ve gemilerin yavaşça Haliç'e doğru süzülmelerini çaresizce izlemek zorunda kalırlar. Ancak tam Haliç'in girişine geldiklerinde rüzgâr aniden durur. Boğaz, Haliç ve Marmara Denizi'nin birleştiği nokta olan Akropolis Burnu, daha antik çağlardan beri akıntılarıyla meşhurdur. Hıristiyan gemilerinin yelkenleri ani soğukla birden savrulunca, Galata kıyısına doğru sürüklenmeye başlarlar.

Bu defa Türkler avantajlı duruma geçer. Hâlâ fazla yaklaşmaya cesaret edemeyen Süleyman Bey, ağır silahlı gemilerini olabildiğince yaklaştırdıktan sonra, top ateşine başlar. Ancak yine bir sonuç alamaz. Güllelerin hiçbiri gemilerin seviyesine ulaşamaz. Sadece birkaç ateş topu gemilerin güvertesine düşer ve fazla bir zarar vermeden söndürülürler. Çaresiz kalan Süleyman Bey (sultanın şu anki haletiruhiyesiyle hata kabul etmeyeceğini gayet iyi bilmektedir) yaklaşıp gemilere çıkma emri verir. Kendi amiral gemisi imparatorluğun yük gemisine kıç tarafından hızla vurur. Ceneviz gemilerinin ise çabucak etrafları sarılır. Mürettebat derhal ok yağmuruna başlar, ama her bir geminin etrafında otuz ya da kırk Osmanlı gemisi dolandığından, yetişemezler. Günü bir kez daha gemilerin yüksekliği kurtarır. Düşman gemisine çıkmak her zaman zor bir iş olmuştur. Ancak hele de bu gemiler çok daha yüksek bir seviyedeyse ve yukarıdan zorlu bir direniş gösteriyorlarsa, bu iş imkânsız hale gelir. Ayrıca Cenevizli denizcilerin, gemilere çıkmaya kalkışacak tüm elleri ve kafaları kesmeye hazır devasa baltaları vardır. Türk kürekçileri kaçınılmaz şekilde zora düşünce, gemiler de kolay lokma haline gelir.

Bizans gemisi hâlâ müşkül vaziyettedir. Allahtan yanlarında Yunan ateşi vardır. Ancak her ne kadar gemiye çıkmaya çalışanları geri püskürtse de, Türk amiral gemisinden bir türlü kurtulamamaktadır. Bu arada oklar ve diğer cephane de bitmek üzeredir. Geminin darda olduğunu fark eden Cenevizli kaptanlar, kendi gemilerine manevra yaptırarak dört geminin yan yana gelmesini sağlarlar. Bu şekliyle çevrelerindeki tüm kaos ve karmaşa içinde, etrafı denizle çevrili devasa bir kale görüntüsü yaratırlar. Tek vücut haline gelen mürettebat kahramanca çarpışır. Ancak kendilerinden çok daha fazla sayıdaki düşmana karşı sonsuza dek bu şekilde savaşamayacakları aşikârdır. Cesaretleri de giderek, çaresizlikten doğan bir cesaret haline gelir. Güneşin batmasına yakın tekrar rüzgâr çıkar. Hıristiyan yelkenleri rüzgârla şişer ve devasa yüzen kale yavaşça ama emin şekilde Haliç'in ağzına doğru, yoluna çıkan tüm Türk gemilerini yararak ilerlemeye başlar. Gözüne isabet eden bir okla ağır yaralanan (kendi gemilerinin birinden atıldığı söylenmektedir) Süleyman Bey bozguna uğradığını anlar. Karanlık çökünce de donanmasıyla limana geri dönmek zorunda kalır. Birkaç saat sonra gece karanlığında zincir açılır ve dört Hıristiyan gemisi yavaşça Haliç'e süzülür.

Sultan savaşın her anını kıyıdan izler ve hırsından kaftanı suya değene kadar atını denize sürer. Öfkesi dillere destandır. Donanmasının nasıl küçük düştüğünü gördüğünde öyle sinirlenir ki, etrafındakiler sağlığından, daha doğrusu akıl sağlığından endişe duyar. Ertesi gün Baltaoğlu Süleyman Bey'i huzuruna çağırır ve onu aptal ve korkak olmakla suçladıktan sonra derhal infaz edilmesini ister. Ona bağlı subaylarından bir grup cesaretine şahitlik edince, canı bağışlanır. Ceza olarak falakaya yatırılır ve görevinden azledildiği gibi, el konulan malı mülkü de sultanın kayırdığı yeniçeri askerlerine dağıtılır. Kendisinden bir daha haber alınamayan Baltaoğlu Süleyman Bey, tarihin karanlıklarına gömülür.

O Cuma günü, Bizanslıların şansı tahmin ettiklerinden daha da yaver gitmiştir. Ceneviz gemilerinin gelişi sultanın dikkatinin Çiftedirek'e çevrilmesine neden olur. Ertesi gün topu Lykos Vadisi'nin hemen üstündeki kara surları üzerinde yükselen devasa Baktatinian Kulesi'ni yıkar ve bu noktadaki dış surların büyük kesimini de moloz yığını haline getirir. Kuşatmacılar hemen o anda bir hücum başlatsalar, belki de Konstantinopolis beş hafta öncesinde düşecektir. Ancak Sultan II. Mehmed orada olmadığından, bu fırsat kaçırılır. O gece Yunan mühendisler duvarın hasar gören kısmını onarınca, ertesi gün surlar her zamankinden daha sağlam görünür.

Ancak sultanın başka endişeleri vardır. Tanık olduğu son fiyasko nedeniyle dikkati tek bir yöne odaklanmıştır. Bir şekilde Haliç'i ele geçirmelidir. Kuşatmanın başından beri bu fikir aklının bir köşesindedir. Mühendislerine Galata'nın arkasında, Çiftedirek'e yakın bir yerden bugünkü Taksim Meydanı'na kadar çıkan ve oradan da Kasımpaşa'da Haliç'e inen bir yol inşa etmeleri emrini verir. Demir tekerlekler ve rayların yapımına başlanır, marangozları da orta boylu gemilerin omurgalarının sığacağı genişlikte kızaklar imal etme işine girişirler. İnsanüstü bir girişimdir. Ancak II. Mehmed'in yeterince adamı ve malzemesi vardır. 21 Nisan günü iş bitirilir ve ertesi gün Pazar sabahı Galata'daki Ceneviz kolonisi çok sayıda öküzün çektiği, sayıları yetmişe varan Türk gemisinin yedi yüz metrelik tepeyi aşıp sonra da yavaşça Haliç'e indirilmesini hayretler içinde seyreder.

Elbette onlarınki Bizanslıların uğradığı şaşkınlığın yanında solda sıfır kalır. Tek limanlarının artık güvende olmaması bir yana, 1204 yılında Haçlıların girmeyi başardığı kesim de dahil olmak üzere, sahilde uzanan beş kilometrelik suru da savunmak zorunda kalacaklardır. Bir hafta sonra Türk gemilerini yok etme girişiminde bulunurlar. Ancak Galata'daki bir casusları sayesinde bu harekâtı önceden haber alan Türkler hazırlıklıdır. Çıkan savaşta, sadece bir Türk gemisi batar, buna karşın Hıristiyanların en iyi elli denizcisi ölür. Kırk kadarı da, yüzerek çıktıkları sahilde tüm şehrin gözü önünde öldürülür. Bunun üzerine intikamla dolan Bizanslılar, Osmanlıların gözü önünde, sahile getirdikleri iki yüz altmış Türk savaş mahkûmunun kellelerini uçurur. Bundan sonra aman verilmeyeceği iyice kesinleşmiştir..

O zaman bile imparator tamamen umudunu yitirmemiştir. *Bailo* (Baylos) Minotto'nun da verdiği cesaretle, hâlâ Venedik'ten gelecek yardımı beklemektedir. Di-

ğer yandan gelse bile, bu gemiler nasıl güvenle şehre sokulacaktır? Bu arada o da Ceneviz ihanetinin farkına varır. Gerçi bir kısmı derhal Giovanni Giustiniani Longo'nun yardımına koşup, surların korunmasına kahramanca destek vermiştir ama büyük kısmı Hıristiyan kardeşlerini kurtarmak adına kılını dahi kıpırdatmamıştır. Elbette sultanın gemilerini Haliç'e indirmesine engel olamazlardı ama bir uyarı da mı gönderemezlerdi? Konstantinos'un da gayet iyi bildiği gibi, Cenevizliler Bizanslıları asla sevmemiş ve hiç sadakat göstermemişlerdir. Özellikle de iki kilisenin birleşmesinden sonra Hıristiyanların tek vücut olması beklenirdi. Ancak çoğu Cenevizli (ve de çoğu Venedikli) için ticaret her şeyin başında gelir. O yüzden de kazanan tarafta yer alınması gerekir. Hangi tarafın kazanacağı konusunda da artık kimsenin şüphesi yoktur.

Galata üzerindeki hâkimiyetini pekiştirmek ister gibi, Sultan II. Mehmed Blakhernai Sarayı'nın kuzeybatı yönünde, sadece birkaç kilometre mesafede Haliç üzerine bir tombaz köprü inşa ettirir. Önceden surların gerisindeki ordusu ve Çiftedirek arasında gidip gelen ulakları Haliç'in tepelerinde uzun bir yol kat etmek zorunda kalıyorlardı. Artık bu mesafeyi bir saatten az bir sürede aşacaklardı. Ancak köprünün başka fonksiyonları da vardı. Yan yana beş kişilik gruplar halinde yürüyen bir alayın üstünden geçebileceği genişliğe sahipti. Ayrıca ağır kağnılar (özel durumlarda yanlarına sallar ekleniyordu) ve hatta askerleri ateş hattından koruyan ya da deniz surlarına atış yapan toplar da üstünde durabiliyordu.

Mayıs başında imparator daha fazla dayanamayacağını anlar. Yiyecek stokları azalmış, Türk gemilerinin gelişinden beri Marmara'da balık avlamak tehlikeli hale gelmiştir. Surları bekleyen askerlerin çoğu, ara verip aileleri için yiyecek arayışına çıkmaktadır. Artık sadece tek bir umut kalmıştır: Venedik'ten gelecek yardım. Minotto'nun çağrısının üzerinden üç ay geçmesine rağmen hiç haber yoktur. Filo yola çıkmış mıdır? Çıktıysa ne büyüklüktedir ve ne getirmektedir? Her şeyden önemlisi ne zaman gelecektir? Konstantinopolis'in varlığı bu soruların cevabına bağlıdır. 3 Mayıs Perşembe gece yarısından az önce, Osmanlı sancağı taşıyan ve Osmanlı kıyafetleri giymiş on iki gönüllü taşıyan bir Venedik guleti Haliç'ten gizlice Marmara'ya açılır.

Güçlü kuzey rüzgârıyla Marmara'da bir ileri bir geri gidip geldiği gibi, peşine düşen küçük Osmanlı filosunu da atlatmaya çalışan gulet, 23 Mayıs Çarşamba günü ufukta görünür. Venedik denizcileri hâlâ Türk denizcilerinden daha iyidir ve bu sayede gulet geceyarısı Haliç'e girmeyi başarır. Kaptan derhal imparator ve Minotto ile görüşmek istediğini belirtir. Haberler kötüdür. Üç hafta boyunca Ege'de dolanmasına rağmen, hiçbir yerde vaat edilen Venedik yardımından eser görmemiştir. Boşuna aradıklarını fark edince de denizcileri toplar ve ne yapmaları gerektiğini sorar. İçlerinden biri, Konstantinopolis'in büyük ihtimalle çoktan Osmanlı hâkimiyetine geçtiğini ileri sürerek, Venedik'e dönmeyi önerir. Ancak diğerleri onu bağırarak susturur. Söz verdikleri gibi, durumu imparatora bildirmelidirler. Şehirden canlı çıkamayacaklarını bilmelerine rağmen, geri dönerler. Konstantinos hepsine tek tek teşekkür ederken gözyaşlarına engel olamaz.

Artık kehanetler başlamıştır. Aylardan beri karamsarlar, ilk imparator gibi son imparatorun da Helena'dan doğma Konstantinos olacağına hükmetmektedir. Ancak 24'ü gecesi dolunaydan önce daha da kötü delaletler başlar. 22 Mayıs'ta ay tutulur. Bir ya da iki gün öncesinde Meryem'in en değerli ikonası onlara yardım etmesi dileğiyle sokaklarda gezdirilirken, taşındığı platformdan kayar. Çok ağır olduğu için güçlükle tekrar yerine oturtulup yola devam edilir. Ancak daha birkaç yüz metre giderler ki, eşi benzeri görülmemiş bir fırtına çıkar. Yağmur ve dolu nedeniyle, tüm sokaklar sel sularıyla kaplanınca, geçit töreni yarıda bırakılır. Ertesi sabah da şehri kalın bir sis tabakası kaplar. Mayıs sonunda bu beklenmedik bir şeydir. Aynı gece Ayasofya altından başlayıp yavaşça yukarı doğru çıkarak gökte kaybolan bir kızıl ışık hüzmesiyle kaplanır. Bu olaya Galata ve Çiftedirek'teki Türkler de şahit olur. II. Mehmed de çok huzursuz olur, ancak gök bilimcileri bu olayı Allah'ın inayeti olarak yorumlar. Bizanslılar açısından ise bunun tek bir açıklaması vardır. Tanrı'nın ruhu şehirlerini terk etmiştir.

Daha önce de yaptıkları gibi, Georgios Sphrantzes ve diğer devlet adamları hâlâ vakit varken Konstantinos'u Mora'ya kaçması konusunda ikna etmeye çalışırlar. Bu sayede tıpkı Mikhael Palaiologos'un iki yüzyıl öncesinde yaptığı gibi, sürgünde Bizans hükümetini devam ettirerek, yeni bir ordu kurup başkenti tekrar kurtarabilecektir. Konstantinos o kadar yorgun düşmüştür ki, onlar konuşurken bayılır. Tekrar kendine geldiğinde, son derece kararlıdır. Konstantinopolis onun şehri, bu insanlar da onun halkıdır. Onları şimdi yüzüstü bırakmayacaktır.

26 Mayıs Cumartesi günü sultan harp meclisini toplar. Etrafındakilere kuşatmanın yeterince uzadığını söyler. Savaşı asla tasvip etmeyen (daha doğrusu inatçı genç sultanı tasvip etmeyen) Vezir-i Azam Çandarlı Halil Paşa bu görüşü derhal onaylar ve yardım filosu ya da yola çıktığı söylentileri dolaşan Hunyadi Yanoş'un ordusu gelmeden geri çekilmek için onu ikna etmeye çalışır. Ancak sultan hiç oralı olmaz. Rumlar yarı aç dolaşmaktadır ve moralleri iyice bozulmuştur. Artık son hücum zamanı gelmiştir. Genç vezirleri de ona katılınca, Halil Paşa'nın görüşü hiçe sayılıp karar alınır. Yarın hazırlıklar yapılacak, ertesi gün dua ve dinlenmeye ayrılacak ve 29 Mayıs Salı günü gün doğarken saldırıya geçilecektir.

Bu planı şehrin savunucularından gizleme gereği görmezler. Hatta Osmanlı kampındaki bazı Hıristiyanlar sultanın niyetini belli etmek için surlara ok atarlar. Ancak bu uyarılar gereksizdir. Otuz altı saat boyunca Osmanlılar hazırlıklara aralıksız devam eder. Hendekler kazılır, topun yeri ayarlanır, mancınıklar yerlerine taşınır, ok, barut, yiyecek, sargı bezi, ateşi söndürmek için su ve harekâta geçecek bir ordu için ne gerekiyorsa depolanır. Gece çalışanlara ışık tutması için devasa ateşler yakılır ve davul çalınarak onlara cesaret verilir. Derken 28 Mayıs sabahı ortalığı bir sessizlik kaplar. Hazırlıklar tamamlanmıştır. Askerleri ruhsal ve fiziksel açıdan savaşa hazırlanırken, Sultan II. Mehmed sabahtan çıkarak bütün hazırlıkları gözden geçirir ve ancak akşamüstü geri dönüp dinlenmeye çekilir.

Şehir içinde haftalardır yaşanan endişe havası, gergin sinirleri patlama noktasına getirmiştir. Zaten birbiriyle hiç geçinemeyen Rumlar, Venedikliler ve Cenevizliler arasında neredeyse hiç iletişim yoktur. Savunma ile ilgili hayati konularda bile, her emir sorgulanır, her öneri tartışılır, her nedenin altında başka maksat aranır. Ancak bir anda, imparatorluğun o son Pazartesi günü hava değişir. Son hesaplaşma vakti yaklaştığında, tüm kavgalar ve farklılıklar unutulur. Surlardaki savunma işi her zaman olduğu gibi devam eder, her ne kadar Türkler o günü dinlenmeye ayırmış olsa da, Bizans ara verecek durumda değildir. Ancak Konstantinopolis'in geri kalan tüm halkı son bir ayin için bir araya toplanır. Kilise çanları çaldığında, en kutsal ikonalar ve emanetler yerlerinden alınır, Rumlar ve İtalyanlar, Ortodokslar ve Katoliklerin yarattığı geçit alayı, tüm caddeler ve surlar boyunca dolaşır. Sadece zararın çok büyük olduğu ya da ertesi gün top atışlarına maruz kalacağı tahmin edilen yerlerde dua edilmek üzere durulur.

Çok geçmeden imparator da bu geçit törenine katılır. Bittiğinde de, komutanlarını toplayarak son talimatları verir. Yaptığı konuşma iki versiyon halinde, biri sekreteri Sphrantzes diğeri de Midilli Başpiskoposu Leonardo aracılığıyla günümüze ulaşmıştır. Ayrıntılar ve kullanılan kelimeler birbirinden farklılık gösterse de, içerik açısından aynı şeyleri söylerler. Önce Bizanslılara seslenir ve onlara bir adamın dört esas için ölümü göze alması gerektiğini açıklar: Dini, ülkesi, ailesi ve bağımsızlığı. Artık canlarını bu dördü için vermeye hazırlıklı olmalıdırlar. Kendisi bizzat, dini, şehri ve halkı için severek kendini feda etmeye hazırdır. Onlar damarlarında Yunan ve Roma kahramanlarının kanını taşıyan büyük ve asil bir halktır ve şehirlerini korumak için onlara layık olacak şekilde savaşacaklarından hiç şüphesi yoktur. Dinsiz sultan Konstantinopolis'te İsa'nın tahtına kendi sahte peygamberini oturtmak istemektedir. Sonra da İtalyanlara dönüp yaptıkları her şey için onlara teşekkür eder ve tehlike anında ona sonuna kadar güvenebileceklerini belirtir. Yunanlar ve İtalyanlar artık Tanrı nezdinde birleşmiş tek bir halktır. O'nun yardımıyla belki de zafer onların olacaktır. Sonra da odada bulunan komutanlarıyla tek tek konuşup, eğer bir kusuru olduysa affetmelerini ister.

Akşam olmaktadır ve içgüdüsel bir hareketle tüm şehir halkı Ayasofya'da toplanır. Son beş ay boyunca Rumlar pek gelmemiştir. Zira Latin gelenekleriyle kirletildiğine inanan bir kiliseye hiçbir dindar Bizanslıyı sokmak mümkün değildir. Ancak ilk ve son defa olmak üzere liturjik farklılıklar unutulur. Ayasofya Bizans'ın ruhani merkezidir. Büyük Constantinus'un oğlunun imparator olduğu bin yüzyıldan beri, katedral kilisesi aynı yerinde durmaktadır. Bunun dokuz yüzyıllık döneminde Iustinianos'un devasa kubbesinde yer alan altın yaldızlı haç, şehrin ve imparatorluğun inancını temsil etmiştir. Bu kriz anında gidilecek başka yer yoktur.

Ayasofya'da yapılan bu son akşam duası, hiç şüphesiz bütün zamanların en dokunaklı duasıdır. Surlardaki savunucular dışında tüm şehir halkı, o ezbere bildikleri muhteşem altın mozaiklerin altında kurtulmaları için dua etmek üzere Ayasofya'ya

doluşurlar. Patrik koltuğu hâlâ boştur, ama son Roma kirliliğinden de arınıncaya kadar yapının eşiğinden içeri girmemeye ant içmiş Ortodoks piskoposlar ve rahipler, keşişler ve rahibelerin yüzlercesi kiliseye akın eder. Eski Kiev Metropoliti Kardinal Isidoros da ordadır. Esas inancına ihanet ettiği için uzun süre lanetlenmesine rağmen, o akşam orada Aşai Rabbani Ayini'ni eski liturji geleneğiyle icra ettiğinde saygıyla dinlenir.

İmparator komutanlarıyla birlikte Ayasofya'ya geldiğinde, ayin hâlâ devam etmektedir. Orada hazır bulunan tüm Katolik ve Ortodoks piskoposlardan günahlarının affedilmesini ister ve sonra diğerleriyle birlikte ayine katılır. Çok sonra sürekli yananlar dışındaki tüm mumlar söndürülüp, kilise karanlığa gömüldüğünde, imparator tek başına gelir ve bir süre daha dua eder. Sonra da Blakhernai'ye dönüp, hane halkıyla vedalaşır. Gece yarısına doğru, yanına Georgios Sphrantzes'i alıp savunma adına elden gelen her şeyin yapıldığına emin olmak için son bir kez daha surları dolaşır. Geri döndüklerinde sadık sekreterini Blakhernai Sarayı yakınındaki bir kuleye çıkarır. Oradan bir saat boyunca etrafı seyreder ve dinlerler. Sonra da İmparator Sphrantzes'i gönderir. İkisi bir daha asla karşılaşmazlar.

Konstantinos Drageses o gece çok az uyumuş olmalıdır. Zira Sultan II. Mehmed saldırıyı başlatmak için şafağın sökmesini beklemez. Saat bir buçukta hücum emrini verir. Gecenin sükûneti aniden, davul seslerine karışan Allah Allah haykırışlarıyla bozulur. Son çarpışmanın başladığını haber veren kilise çanları çalmaya başlar. Yaşlı ve çocuklar mahallelerindeki kiliselere ya da Haliç'e doğru koşarak, o gün bayramı olduğu için güllerle donatılan Azize Theodosia[220] Kilisesi'ne sığınırlar. Erkek ve kadınların çoğu ise, destek vermek üzere surlara koşarlar.

Sultan düşmanını asla hafife almamıştır. Şehri ele geçirmek istiyorsa, hücum ardına hücum uygulayarak savunucularına rahat nefes aldırmaması gerektiğinin farkındadır. Önce Avrupa ve Batı Asya'nın her yanından toplanmış, Hıristiyan ve Müslüman karışık gruplardan oluşan başıbozukları gönderir. Ordusunda binlerce başıbozuk hazır bulunmaktadır. Eğitimsiz olan ve ellerine ne geçerse onunla silahlanan başıbozuklar fazla metanetli değildir, ancak düşmanın üstüne öncü güç olarak salındıklarında dehşet yaratmaktadırlar. Sultan açısından başka bir avantajları daha vardır. Gözden çıkarılabilir güçlerdir. Düşmanın moralini bozduklarından, onları daha sonra gelen esas birliklere kolay lokma haline getirmektedirler. İki saat boyunca surların özellikle de en stratejik noktası olan Lykos Vadisi (Bayrampaşa) kesimine saldırmalarına karşın, büyük oranda Giovanni Giustiniani Longo ve adamlarının gösterdiği kahramanca savunma sayesinde kale geçit vermez. Saat dört olmadan sultan onları geri çağırır. Surları yıkamamışlardır ama amaca hizmet etmiş, meşgul ettikleri savunmacıları yorgun düşürmüşlerdir.

[220] Günümüzde Gül Camii. Tuhaf şekilde yüksek inşa edilmiş ve fetihten sonra camiye çevrilmiştir. Restorasyonu yapıldığı için bina iyi durumdadır. XI. Konstantinos'un burada gömülü olduğuna inanılır.

İkinci hücum atağı ilkinden daha güçlüdür. Hepsi de Anadolulu son derece iyi eğitimli ve disiplinli askerlerdir. Her biri en büyük Hıristiyan şehrine giren ilk Müslüman olup, cennete gitmeyi arzulamaktadır. Büyük bir cesaretle savaşır ve en büyük toplardan birinin attığı gülle, surun bir kesimini moloz haline getirince, içeri girmeye çalışırlar. Ancak imparatorun da dahil olduğu bir grup etraflarını çevirip bir kısmını öldürür, diğerlerini de hendeğe sürer. Haberler ulaştığında sultan her zamanki gibi öfkelenir, ancak sinirlerine hâkim olur. İyi askerlerdir ama savaşı kazanma şerefini Anadolulu askerlere bırakmak niyetinde değildir. Bu şeref onun gözdesi yeniçerilere aittir. Ve şimdi sıra onlara gelmiştir.

Üçüncü saldırı başlamadan önce Hıristiyanların kendine çeki düzen verecek fırsatı kalmamıştır. Önce ok, mızrak, taş, hatta mermi yağmuruna tutulurlar. Bu saldırı sona erer ermez, amansız yürüyüşleriyle yeniçeriler çift sıra halinde, üstlerine yağan tüm ok ve mızraklara rağmen; hiç saf bozmadan ovada ilerlemeye başlarlar. Adımlarını hiç şaşmadan atmalarına yardımcı olan Mehter Marşı başlı başına bir silahtır ve şehrin en ücra köşesinden bile duyulmaktadır. Dalgalar halinde gelir ve destek için yapılan kazıkları parçaladıktan sonra, yapabildikleri oranda kuşatma merdivenlerini diker ve verilen emirle hiç telaşa kapılmadan yerlerini bir sonraki yeniçeri grubuna bırakıp tekrar sıraları gelene kadar beklemeye başlarlar. Ancak surlardaki Hıristiyanların böyle bir münavebe şansı yoktur. Çatışma beş saattir sürmektedir ve artık göğüs göğüse çarpışılmaya başlanmıştır. O ana kadar kuşatmacıları nispeten kontrol altında tutabilmelerine rağmen, daha fazla dayanamayacaklarının farkındadırlar.

Nihayet felaket anı gelir. Şafak söktükten kısa süre sonra, Giovanni Giustiniani Longo bir kolomborna kapağının zırhını delip göğsüne saplanması sonucunda yaralanır. Yara ölümcül değildir, ancak çatışmanın başladığı andan beri en fazla baskı gören hattı tutan Giustiniani, artık yorgun düştüğünden devam edecek hâlde değildir. Büyük bir acıyla yere düşer ve imparatorun yerinde kalması için yaptığı tüm yakarışlara rağmen, limandaki bir Ceneviz gemisine taşınma konusunda ısrar eder. Konstantinos'un ağır yaralı bir adama karşı bu tutumu mantıksız gelebilir, ancak İmparator Giustiniani'nin yerinden ayrılmasının vatandaşları arasında nasıl bir etki yaratacağının farkındadır. Daha surlardan şehre girişi sağlayan kapı açılır açılmaz, Cenevizliler akın eder.

Olanları yakından takip eden sultan, Giustiniani'nin düştüğünü görmese bile, bir şeylerin yolunda gitmediğini sezer ve derhal yeni bir yeniçeri grubu gönderir. Grubun lideri olan iri cüsseli Ulubadlı Hasan, savunucuların durdurmasına fırsat kalmadan dış suru geçmeyi başarır. Hemen öldürülür, ancak onun geçtiği yolu diğerleri de takip edince, Rumlar iç sura kadar geri çekilmek zorunda kalırlar. İki sur duvarı arasında kalınca, hızla ilerleyen yeniçerilere kolay lokma olur ve çoğu oldukları yerde öldürülürler.

İç sura ulaşan yeniçeriler, buraya giren ilk askerler olarak birbirlerini kutlarlarken, birden kuzey yönündeki bir kulede dalgalanan Osmanlı sancağını görünce hay-

rete düşerler. Yaklaşık bir saat kadar önce devriye gezen elli kişilik bir başıbozuk grubu, kulenin dibinde yer alan yarı gizli ve iyi sürgülenmemiş küçük bir kapı fark eder. Kerkoporta denilen kapıdan, surun bu kesiminden sorumlu olan Bocchiardi adında üç Cenevizli kardeş, Türk kampına etkili birkaç saldırı düzenlemiştir. Başıbozuklar kapıyı açmayı başarır ve dar merdivenlerden yukarı çıkarlar. Onlara destek veren bir ordu olmaksızın böyle bir harekette bulunmak, düpedüz intihar etmektir. Ancak Giustiniani'nin yaralanmasının ardından çıkan kargaşada hiçbir direnişle karşılaşmaz ve sancağı dikerler. Artlarından kapıyı açık bırakınca da, diğerleri onları takip eder. Çok büyük ihtimalle şehre ilk olarak yeniçeriler değil, onlar girmiştir.

Bu arada Türkler surlarda açılan yarıklardan içeri akın etmeye başlar. Kerkoporta'daki durumun umutsuz olduğunu fark eden Konstantinos, Lykos Vadisi (Bayrampaşa) üzerindeki görev yerine döner. Orada Don Francisco de Toledo (ilerlemiş yaşına rağmen inanılmaz bir cesaretle savaşmıştır) kuzeni Theophilos Palaiologos ve arkadaşı Ioannes Dalmata ile birlikte Giustiniani'nin çıkarıldığı kapıyı elinden geldiğince tutmaya çalışır. Ancak artık kaybettiğini idrak edince, krallık sembollerini çıkarır ve arkadaşlarıyla birlikte çatışmanın orta yerine dalar. Bir daha onu gören olmaz.

Ertesi gün sabah saatlerinde hilal şeklindeki ay gökyüzünde hâlâ parlamaktadır. Konstantinopolis fethedilmiştir. Surlar ölüler ve can çekişenlerle doludur. Ancak yaşayan güçlü kuvvetli savunuculardan eser yoktur. Hayatta kalan Rumlar doğruca ailelerinin yanına koşarak, onları yağma ve tecavüz akınından kurtarmaya çalışmışlardır. Venedikliler gemilerini hazırlamakta, Cenevizliler Galata'yı emniyete almaya çalışmaktadır. Haliç çok sessizdir. Zira ganimetlerin en iyisini orduya kaptırmak istemeyen Osmanlı denizcileri de gemileri terk etmiştir. Venedikli komutan Alvise Diedo denizcilerin Galata surlarına akın etmesine engel olmaz. Yedi Ceneviz gemisi ve altı Bizans kadırgasının da katıldığı küçük filosuyla Marmara'ya, oradan Çanakkale Boğazı'na ve sonra da açık denize açılır. Bütün gemiler küpeştesine kadar mülteci doludur. Çoğu, geride kalanları bekleyen kaderden kaçmak için, sahilden yüzerek gelmiştir.

Akıllıca davranmışlardır. Öğlen saatlerinde tüm caddeler kan gölü haline gelmiştir. Evler yağmalanmış, kadınlar ve çocuklar tecavüze uğramış ya da kazığa oturtulmuşlardır. Kiliselerdeki ikonalar altın çerçevelerinden sökülmüş, kitaplar gümüş ciltlerinden ayrılmıştır. Blakhernai Sarayı sadece bir kabuk halinde kalmıştır. Khora'daki (Kariye) mozaik ve fresklar zarar görmez, ancak imparatorluğun en kutsal ikonası olan, Aziz Lukas'ın elinden çıktığına inanılan Maria Hodegetria (Yol Gösteren Meryem) dört parçaya ayrılarak tahrip edilir. Ancak en berbat sahneler Ayasofya'da yaşanır. Çılgın askerlerin yaklaşmakta olduğu haberi geldiğinde, sabah ibadeti başlamıştır. Derhal büyük tunç kapılar kapatılır. Ancak içeri girmeleri uzun sürmez; âciz olanlar oracıkta öldürülür, diğerleri ise kampa götürülür. Ayini icra eden papazlar ise, altarın önünde öldürülünceye kadar dua etmeye devam ederler. Ancak bazı Or-

todokslar hâlâ, son anda birkaç papazın en değerli tabak ve kadehleri altar odasının güney duvarına sakladıklarına inanmaktadır. Günün birinde Konstantinopolis tekrar bir Hıristiyan şehri olduğunda, oradan çıkarılacaklar ve ayin kaldığı yerden devam edecektir.

II. Mehmed askerlerine İslam geleneğine uygun şekilde üç gün boyunca yağma sözü vermiştir. Ancak yaşanılan vahşet sonucunda, aynı gün yağmaya son verdiğinde hiçbir direnişle karşılaşmaz. Zaten artık yağmalanacak pek bir şey kalmamıştır ve askerler de aldıkları ganimetlerden memnundur. Fatih olaylar yatışana kadar bekler ve akşamüstü vezirleri, imamları ve yeniçeri askerleriyle yavaşça Mese'de ilerleyip Ayasofya'ya gelir. Önünde atından iner ve yerden bir avuç toprak alıp sarığının üzerine serper. Sonra da içeri girer. Altara doğru yürürken askerlerinden birinin döşeme mermerini parçalamaya çalıştığını görür. Ona kamuya açık binaların yağmaya dahil olmadığını söyler. Ayasofya'nın şehrin baş camisi olmasına çoktan karar vermiştir. Verdiği emirle baş imam vaiz kürsüsüne çıkar ve ezan okur. Fatih namaz kılarken, alnını şükran dolu hislerle yere değdirir.

Ayasofya'dan çıktıktan sonra, meydanı geçip bin yüzyıl önce Büyük Constantinus'un kurduğu eski İmparator Sarayı'na girer. Bir kısmı günümüze kadar gelmiş olan çakıl kaplı tozlu mozaik döşemeler üzerinde ilerlediği odaların ihtişamına hayran kalır. Birden bir Fars şairinin dizelerini mırıldanır:

> Örümcek Sezar'ın sarayının perdelerini örer
> Baykuş Afrasiyab kulelerinden saati söyler.[221]

Amacına ulaşmıştır. Konstantinopolis onun olmuştur. Sadece yirmi bir yaşındadır.

[221] Norwich'in anonim olduğunu belirttiği şiir Saadi'ye aittir. (ç. n.)

Sonsöz

Konstantinopolis'in fethedildiği haberi tüm Hıristiyan âleminde dehşet yaratır. Batı'ya yayılan mültecilerin beraberlerinde götürdükleri hikâyeler, hiç değişmeden yayılır. Sadece Bizans imparatoruna ne olduğu konusunda fikir birliği yoktur. Kaçtığına dair söylentiler olsa da, çoğu kaynak (ki bunlara en yakın arkadaşı olan ve kaçmış olsa mutlaka irtibata geçeceği Sphrantzes de dahildir) şehrin fethi sırasında öldüğünü yazar. Dilenci kılığına girip Girit'e kaçan Isidoros, Konstantinos'un öldükten sonra tanındığını, başının kesilerek sultana sunulduğunu, sultanın da kesik başı beraberinde Edirne'ye götürdüğünden bahsetmektedir. Kardinalin hikâyesi çok çeşitli şekillerde yayılım göstermiştir.

Şehrin düşüşüyle ilgili en çarpıcı hikâye, Euboialı bir Venedikli olan Nicolo Sagundino'ya aittir. 1430 yılında Osmanlılar Selanik'i aldığında esir düşmüş ve sonrasında Ferrara ve Floransa Konsilleri sırasında dilmaçlık yapmıştır. Çeşitli diplomatik görevlerle Venedik Cumhuriyeti'ni temsil etmiştir. Güvenilir bir tanık gibi görünse de, onun anlattıkları da kulaktan dolma bilgilere dayanmaktadır. 25 Ocak 1454 tarihinde Napoli'de Aragon Kralı V. Alfonso'yla yaptığı bir resmi görüşmede, her zaman anılmayı hak ettiği gerekçesiyle, Konstantinos'un ölümünü detaylı bir şekilde anlatır. Buna göre Giovanni Giustiniani Longo yaralandıktan sonra, imparatora artık Bizans'ın sona erdiğini ve vakit varken kaçması gerektiğini söyler. Konstantinos ise onu konuşturmaz ve korkaklıkla suçlar. Kendisi sonuna kadar savaşacaktır. Surdaki yarığa doğru ilerlediğinde, düşmanın içeri girmeye başladığını fark eder. Sağ ele geçmek istemediği için, silah arkadaşlarından onu öldürmelerini ister. Ancak hiçbiri buna yanaşmaz. O zaman üzerinde imparator olduğuna delalet eden ne varsa çıkarır ve elinde kılıcıyla güruhun içine dalar. Hemen öldürülür. Savaş bittikten sonra, sağ olarak yakalanmasını isteyen II. Mehmed arama başlatır. Bulunan cesedi kazığa oturtturup kampın etrafında dolaştırır. Sonra da yirmi oğlan ve yirmi bakire kızla birlikte Mısır sultanına gönderir.

Bir de XVI. yüzyılda Monemvasia Metropoliti olan Makarios Melissenos adında birinin anlattığı hikâye vardır. Melissenos Sphrantzes'in yazdıklarını toparlar. Buna göre Osmanlı askerleri imparatoru çizmelerinden tanır. Gerçi bu anlatım imparatorun tüm sembollerinden arındığını anlatan versiyona biraz ters düşer ama belki de sadece kolayca çıkarabildiği kıyafetleri kastedilmiştir. İmparatorun yanında başka bir ayakkabı olmadığı gibi, çıplak ayak savaşamayacağı da aşikârdır. Melissenos Fatih'in, cesedin Hıristiyan geleneğine göre uygun şekilde defnedilmesi emrini verdiğinden bahsetmektedir. Bu ayrıntıya başka hiçbir kaynakta rastlanılmamaktadır. Eseri fetihten yüzyıl sonrasında kaleme alındığı için, dikkatli yorumlamak gerekir. II. Mehmed

gömüleceği yerin hiç şüphesiz bir hac yeri olması ve eski Bizans günlerini çağrıştıran bir sembol haline gelmesi tehlikesine karşı buna gerçekten de izin vermiş olabilir miydi?

Bu düşüncelere karşın, yine de imparatorun (ya da onun olduğu sanılan birinin) cesedine sahip çıkıldığı ve bir süre sonra gizlice bir yere gömüldüğü ihtimali de yok değildir. Melissenos'un Ayasofya'ya gömüldüğü iddiasını bertaraf edebiliriz. Bir ihtimal Gül Camii'nde küçük bir odada gömülüdür. Burada gerçekten de dar bir merdivenle çıkılan küçük bir oda ve içinde de bir tabut vardır. Girişin üst eşiğinde de Osmanlı Türkçesi ile "İsa'nın Havarisinin Mezarı, huzur içinde yatsın!" yazmaktadır. Bu yazı da eski olmasına rağmen, fetih sonrasına tarihlenmektedir. Tabut İslam geleneğine göre yeşil tabut örtüsü ile kaplıdır. Ayrıca İstanbul halkı bu yatırda Gül Baba'nın yattığına inanmaktadır. XI. Konstantinos Drageses'in kaderiyle ilgili tüm hikâyeler içinde, en akla yakın olan aynı zamanda en basit olandır: Ceset asla teşhis edilememiş ve Bizans'ın son imparatoru diğer askerlerle birlikte bir toplu mezara gömülmüştür.

Cesedi üzerindeki gizem, kılıcı için de geçerlidir. Torino'daki Kralı Silahlar Müzesi'nde Hıristiyan sembolleri ile süslenmiş, Yunanca yazıyla İmparator Konstantinos'a adanmış muhteşem bir silah vardır. Müzeye XIX. yüzyılda yaşamış koleksiyoncu bir diplomat tarafından bağışlanan kılıcı, 1857 yılında Victor Langlois adında bir Fransız uzman incelemiş ve bunun kesinlikle Fatih Sultan Mehmed'in mezarından çıkarılan Konstantinos'un kılıcı olduğunu söylemiştir. Ancak bu kılıcın mezardan nasıl çıkarıldığı ya da neden XIX. yüzyıl boyunca İstanbul'da korunan, 1452 yılında Kardinal Isodoros'un Konstantinos'a hediye ettiği söylenen başka bir kılıç olmayacağı konusunda bir açıklama yapma gereği görmemiştir. Bu arada bu ikisine çok benzeyen ve İstanbul'da yaşayan Rum cemaatinin Yunan tahtının vârisi olan Prens Konstantinos'a, 1886 yılında reşit olması vesilesiyle hediye ettiği üçüncü bir kılıç daha vardır. Bu kılıcın da Konstantinos'a ait olduğunu düşünenler çıkmış, ancak bir Atina gazetesi bu iddiaları yalanlamıştır.

Mevkisi ve son derece dramatik koşullar altında ölmesi nedeniyle, Konstantinos Drageses hakkında efsaneler uydurulması ve efsanevi bir kişilik haline getirilmesi son derece doğaldır. Aradan beş yüz altmış yıl geçtikten sonra, onu bu efsanelerden ayrı tutmamıza olanak yoktur. Tarihçiye düşen iş, bilinen tüm gerçekleri ortaya koymak ve okuyucuyu spekülasyon karşısında uyarmaktır. Tarihçi labirente giden yolu gösterir, ancak oraya asla girilemeyeceğini de gayet iyi bilir.

*

Bizans asilzadelerinin hepsi imparatorlarının kaderini paylaşmaz. 29 Mayıs günü Haliç'ten kaçan Ceneviz gemilerinin yolcu listesinde, altı Palaiologos, Ioannes ve Demetrios Kantakuzenos, iki Laskaris, iki Komnenos, iki Notaras ve onlardan çok az daha düşük seviyede başka ailelere mensup kişiler de bulunmaktadır. Bazıları gö-

türüldükleri Khios'ta (Sakız Adası) kalır. Diğerleri Mora, Korfu, Ionia adaları ya da İtalya'ya dağılır. Ancak özellikle Venedik, Bizans diasporasının merkezi haline gelir. Venedik zaten bir süredir *Megas Doux* Lukas Notaras'ın kızı Anna Palaeologina Notaras ve onun yeğeni Eudokia Kantakouzena'nın vatanıdır ve fetihten otuz yıl sonra, bu iki hanım sayısız Rum mülteci topluluklarını kendine çekecektir.

Fetih esnasında ya da sonrasında yok olmayan ya da Batı'ya kaçmayı başaramayan asil ailelerin hepsi, fetihten sonraki gün sultanın huzuruna çıkarılır. Kadınların hepsi derhal serbest bırakılır. Sadece kızların ve oğlanların en güzelleri ayrılır. Fatih erkeklerin arasında bulunan Notaras ve dokuz yüksek rütbeli memuru bizzat fidyelerini ödeyerek serbest bırakır. Ancak bu iyi niyet fazla uzun sürmez. Aradan sadece beş gün geçtikten sonra, bir akşam ziyafeti sırasında Fatih'in kulağına Notaras'ın on dört yaşındaki üçüncü oğlunun muhteşem güzellikte olduğu fısıldanır. Sultan hadımlarından birine çocuğun derhal getirilmesini emreder. Ancak hadım Notaras'ın oğlunun gitmesine izin vermediğini söyleyip eli boş dönünce, bir grup asker göndererek, hem Notaras'ı hem oğlunu hem de Andronikos Kantakuzenos'un oğlu olan damadını tutuklatır. Huzura çıktıklarında Notaras vakur halini korur ve bunun üzerine fatih her üçünün de kellelerinin uçurulması emrini verir. Notaras kendi ölümünü görüp cesaretlerini yitirmelerine engel olmak için, önce oğlu ve damadının öldürülmesini ister. Bir dakika içinde onların ölümünü gördükten sonra, kendi boynunu uzatır.

Katliamdan kurtulan sıradan Rumlara gelince, Fatih onlardan kendi seçecekleri bir lider idaresinde kendi kendini yönetecek bir topluluk oluşturmalarını ister. Bu kişi hepsinin davranışından sorumlu olacaktır. Tüm Bizans aristokrasisi ortadan kalktığı için bu görevi üstlenecek tek kişi patriktir. Son Patrik III. Gregorios üç yıl önce istifa edip Roma'ya kaçmıştır. Zaten onun birlik yanlısı oluşu, Fatih'in işine gelmez. Batı'yla ilişkisi olan hiçbir Bizanslıya güvenmemektedir. Bu nedenle seçimini (isabetli bir şekilde) keşiş olduktan sonra Gennadios adını alan, Ferrara ve Floransa konsillerine katılmasına karşın eski birlik yanlısı görüşlerini terk edip Ortodoks taraftarı birlik karşıtlarının lideri haline gelen Georgios Skholarios'tan yana kullanır. Gennadios diğer keşişlerle birlikte köle olarak satılmıştır. Yapılan aramalar sonucunda, zengin bir Edirneli Türk'ün evinde hizmetçilik yaptığı öğrenilir ve derhal bulunarak patrik yapılır. 1454 yılı Ocak ayında patrik tahtına (camiye dönüştürüldüğü için Ayasofya'da değil Kutsal Havariler Kilisesi'nde) oturur. Memuriyet alametlerini (cüppesi, asası ve boynunda taşıdığı haçı) tıpkı önceki patriklerin *basileios*un elinden aldığı gibi, Fatih'in elinden alır.

Böylece fatih kendini Rum tebaasının koruyucusu ilan eder ve onlara imparatorluğunda yer gösterip kendi dinlerini özgürce icra etmeleri hakkını tanır. Belki artık bir imparatorları yoktur ama en azından sadece dinleri değil, milli duygularının da odağı haline gelecek patrikleri baki kalmıştır.[222]

[222] Sultanın bu davranışı Rum Ortodoks Kilisesi'nin yakın tarihte de her iki görevi üstlenen liderlerine örnek teşkil etmiştir. Bunlar arasında 1945-46 yıllarında kral naipliği yapan

Gennadios üç ayrı dönem patrik görevinde kalır ve Osmanlı hükümdarlarıyla başarılı bir uzlaşma ortamı kurar. Sadece tek bir hata yapar ve göreve başladıktan birkaç ay sonra kendi isteğiyle Kutsal Havariler Kilisesi'nden Theotokos Pammakaristos Kilisesi'ne (Fethiye Camii) geçer. Bunun üzerine fatih Kutsal Havariler Kilisesi'ni yıktırıp[223], yerine yedi tepeli şehrin dördüncü tepesi üzerine Fatih Camii'ni yaptırır. Pammakaristos 1568 yılına kadar patrik kilisesi olarak hizmet eder ve beş yıl sonra da camiye çevrilir.[224]

Patrikhane 1601 yılında Fener'deki yerine taşınır. Ancak yerinden ziyade önemi, artık tüm Yunan Kilisesi'nin ekümenik patriği olan patriğin, İstanbul'da yaşıyor olmasından kaynaklanmaktadır. Yerel cemaati çok küçüktür. Balkan Savaşı sonuna kadar Osmanlı İmparatorluğu'nda Yunanistan Krallığı'ndan çok daha fazla sayıda (ve daha zengin) Rum yaşamasına karşın, Mübadele'den sonra bu sayı çok azalmıştır. Günümüzde İstanbul patriği Batı Avrupa, Amerika ve Avustralya'daki Ortodoks cemaatlerinden sorumludur. Bu iş için bulunduğu yer pek ideal olmasa da, Bizans kültür mirasının kalıcı hatırası olarak, Yunanlar için sembolik önemi çok büyüktür. Konstantinos Drageses'in ölümüyle kraliyet soyu sona ermiştir, ancak patriklik makamı bin altı yüzyıllık geçmişe sahiptir. Ortodoks kilisesi Konstantinopolis'te doğmuştur ve kalbi hâlâ orada atmaktadır.

Her ne kadar dehşete düşse de, Batı Avrupa Bizans İmparatorluğu'nun çöküşünden pek etkilenmez. Durumdan en fazla etkilenen Venedik ve Cenevizliler, hiç vakit kaybetmeden Fatih'le anlaşırlar. Donanımını büyük oranda Papa Nikolaus'un sağladığı Venedik yardım filosu, Khios'ta demir atmış, Konstantinopolis'e doğru ilerlemek için havanın düzelmesini beklemektedir. Derken Galata'dan kaçan Ceneviz gemileri felaket haberiyle gelir. Filonun kaptanı Giacomo Loredan derhal Euboia'ya çekilerek yeni emir gelmesini bekler. Alvise Diedo ve Venedik gemilerinin lagüne ulaşması 3 Temmuz'u bulur. Ertesi gün Diedo, senatoya tam teşekküllü bir rapor verir. İşte o zaman, Venedikliler belki de ilk defa olanların farkına varır. Yıkılan sadece Doğu Hıristiyanlığı değildir. Küçük bir duygusal şok yaşansa da, Bizans'ın zaten uzun zamandan beri politik bir önemi kalmamıştır. Her ne kadar, kuşatma esnasında ve sonrasında beş yüz elli Venedikli ve Giritli ölmüş ve yaklaşık üç yüz bin dükalık zarara uğranmış

Başpiskopos Damaskinos (Yorgos Papandreu) ve 1959-74 ve 1975-77 yıllarında Kıbrıs Cumhurbaşkanlığı yapan Başpiskopos Makarios gösterilebilir. Yaklaşık beş yüzyıl boyunca kilise bu çifte dini ve milli fonksiyonunu sürdürmüştür ve bu gelenek hâlâ çok yaygındır.

[223] Bu kilise Büyük Constantinus tarafından kendisi ve haleflerinin gömülmesi amacıyla inşa edilmiştir. Iustinianos tarafından yeniden yapılmış, sonradan I. Basileios tarafından da restore edilip mozaiklerle süslenmiştir. Fatih Camii onu çevreleyen diğer yapılarla birlikte 1463 ve 1470 yılları arasında inşa edilmiştir ve şehirdeki en eski Osmanlı eseridir.

[224] Fethiye Camii İstanbul'un görülecek yerlerinin başında gelir. Güney tarafında yer alan 14. yüzyıldan kalma *parekklesion*'da, kabaca Kariye Camii ile aynı döneme tarihlenen bir dizi mozaik vardır. Camii 1949 yılında Amerikan Bizans Enstitüsü yardımıyla onarılmıştır.

olsa da, Venedik'in değerli bir ticaret limanının ortadan kalkmış olması dahi o kadar önemli değildir. Doğan çok daha ciddi bir tehlike vardır. O da Fatih'in artık canının istediği yere yeni bir fetih seferi düzenleme ihtimalidir. Her şey onun iyi niyetine kalmıştır.

5 Temmuz günü Loredan'a ve seçilmiş Venedik büyükelçisi Bartolomeo Marcello'ya talimatlar gönderilir. Loredan Euboia'nın korunması için gerekli olan ne varsa yapacak ve Konstantinopolis'e giderken uğrayan tüm ticaret gemilerini ikinci bir emre kadar Peloponnessos'taki Modona'ya gönderecektir. Marcello ise, Fatih'ten Venedik Cumhuriyeti'nin babasıyla imzaladığı ve onun da onayladığı antlaşmaya bağlı kalmasını ve savaş gemisi değil, ticaret gemisi olmaları nedeniyle Osmanlı elinde kalan tüm Venedik gemilerinin geri verilmesini isteyecektir. Eğer fatih antlaşmayı yenilemeye razı olursa, o zaman Marcello şehirdeki Venedik kolonisinin Bizans dönemindeki aynı hak ve ayrıcalıklarla kalmasını teklif edecek ve Venedikli tüm savaş mahkûmlarının geri verilmesi için baskı uygulayacaktır. Eğer fatih bu teklifleri geri çevirir ya da başka şartlar önerirse, Marcello derhal senatoya başvurmalıdır. Bu arada görüşmeleri olumlu etkilemesi umuduyla fatih ve saray maiyetine verilecek hediyeleri karşılaması için bin üç yüz düka altını alır.

Marcello çok geçmeden kendinden sonraki pek çok büyükelçi gibi Fatih'in çok iyi pazarlık ettiğini anlayacaktır. Uzun süren görüşmelerden sonra nihayet baharda anlaşmaya varılır. Kalan gemiler ve mahkûmlar serbest bırakılır ve Venedik kolonisinin başka bir *bailo* altında şehre geri dönmesine izin verilir. Kuşatma sonrası Girolamo Minoto öldürülmüştür. Ancak eski ayrıcalıklarını elde edemeyecektir. Marcello iki yıl süreyle kaldığı İstanbul'da Fatih'i ikna etmeye çalışır. Ancak başaramaz. Doğu'daki Latin varlığı yıkılmaya başlamıştır.

Kaybedecek daha fazla şeyi olan Cenevizliler ise çift taraflı oyunlarını sürdürürler. Galata'daki liderleri olan vali (*podesta*), Türkler gelir gelmez kapıları açmış ve vatandaşlarının kovulmaması için elinden geleni yapmıştır. İlk fırsatta Fatih'e iki elçi gönderip zaferini kutlar ve kolonisinin aynı şartlar altında yaşamaya devam etmesi dileğini iletir. Ancak Fatih elçileri kovar. İki gün sonra gelen ikinci heyet, onu daha keyifli bir anında yakalar. Galata halkı malını mülkünü koruyacaktır ve çan çalmayıp yeni kilise inşa etmedikleri sürece inanç özgürlüklerine dokunulmayacaktır. Osmanlı toprakları içinde seyahat edip ticaret yapma özgürlüğüne de sahip olacaklardır. Ancak silahlarını teslim edecek ve surları ile kalelerini yıkacaklardır. Her erkek Cenevizli kelle vergisi ödeyecektir. Bunlardan başka hiçbir ayrıcalıkları olmayacaktır. Galata da Türk fatihlerine gönüllü boyun eğen tüm diğer Hıristiyan topluluklarına yapılan muameleyi görecektir. Karadeniz sahilindeki Ceneviz ticaret kolonilerinin (Kırım'daki zengin Kefe Limanı da bunlara dahildir) de varlıklarını sürdürmelerine izin verilir. Ancak Antonio Rizzo'nun başına gelenlerden sonra, çok az sayıda denizci Boğazlar'ı geçmeye cesaret etmiş ve çok az sayıda tüccar da istenen fahiş gümrük vergilerini ödemeyi göze almıştır. Khios Adası dışında (1566 yılına kadar Ceneviz hâkimiyetinde

kalır) yüzyıl sona erdiğinde Ceneviz Ticari İmparatorluğu ortadan kalkacaktır.

Papa Nikolaus ise ticari cumhuriyetler gibi bencil değildir. Batı'yı elinden geldiğince bir Haçlı seferine ikna etmeye çalışır. Bu hareket Isidoros ve Bassarion ve sonradan II. Pius adıyla papa olacak, Almanya'daki Papa Elçisi Aeneas Sylvius Piccolomini'den de büyük destek görür. Ancak hiçbir sonuç çıkmaz. Batı İmparatoru III. Friedrich ancak Yüzyıl Savaşı'ndan bitap düşen Fransa ve İngiltere'ye birkaç mektup yazar. Zira sefer için gereken paradan da otoriteden de mahrumdur. Avrupa'nın en zengin lideri olan Burgonya Dükü İyi Philipp ise büyük heves gösterir, ancak iş ciddiye bindiğinde kılını kıpırdatmaz. Macar Ladislas da faaliyete geçmeye hazırdır, ancak müttefik olmadan, hele de konuşmadığı Hunyadi Yanoş'un desteği olmadan bu işin altından kalkması mümkün değildir.

Bizans açısından bütün bunların bir değeri yoktur. Osmanlı ordusunun gücüne karşı ne Konstantinopolis'i tekrar fethetmek ne de Bizans'ı tekrar diriltmek mümkün değildir. Artık bir şeyler yapmak için geç kalınmıştır. Yüzyıl öncesinde Batı Hıristiyanları'nın Osmanlı tehdidine karşı girişeceği bir birleşik harekât, durumu kurtarabilir ya da en azından biraz daha erteleyebilirdi. Ancak uzun zaman tartışılmasına rağmen, hiçbir sonuç alınamamış ve Avrupa tereddüt etmekle meşgulken, Bizans yıkılmıştır.

Doğu Hıristiyanları için ise, bir Haçlı seferinin sözkonusu olmadığı bellidir. Bütün yaptıkları sadece yenilmiş kardeşlerine yardım etmeye çabalamak ve kendi başlarının çaresine bakmaktır. Elçiler (Sırp Georgi Brankoviç'ten, Despotlar Demetrios ve Thomas'tan, Trabzon Rum İmparatoru Ioannes Komnenos'tan, Lesbos ve Thasos hâkimi Gattilusio'dan ve Rodos şövalyelerinin üstad-ı azamından) vakit kaybetmeden Fatih'in sarayına gelir. Fatih hepsine aynı cevabı verir. Osmanlı üstünlüğünü tanıyıp yıllık haraçlarını ödedikleri sürece, onlarla bir alıp veremediği olmayacaktır. Bu karar için papanın onayı gerektiği gerekçesiyle (verilmeyeceği ayan beyan ortadadır) bu şartları sadece şövalyeler reddeder. Fatih daha bol bir vaktinde uğraşmak istediği şövalyeleri gönderir.

Aslına bakılacak olursa, Rodos şövalyeleri diğer Hıristiyan kardeşlerinden daha uzun süre dayanırlar. Fatih Sultan Mehmed 1480 yılında Rodos'u almaya uğraşır, ancak başarılı olamaz. Ertesi sene de ölür. Adayı alma işini 1520 yılında büyük büyük torunu Kanuni Sultan Süleyman halledecektir.[225] Hem Brankoviç hem de Hunyadi 1456 yılında ölür. İki erkek kardeşin kavgalarıyla zaten yıpranmış olan Mora Despotluğu 1460 yılında lağvedilir ve ertesi sene 15 Ağustos günü (VIII. Mikhael'in Konstantinopolis'i geri aldığı tarihten tam iki yüzyıl sonra) son Trabzon İmparatoru

[225] Ancak bu fetih bile şövalyelerin sonunu getirmez. Birkaç yıl dolaştıktan sonra, Malta'ya yerleşir ve Napolyon kovana kadar orada yaşarlar. Şimdi bağımsız bir devletin sahip olduğu tüm ayrıcalıklarla Roma'da yaşamakta ve çok sayıda Roma Katolik ülkesiyle diplomatik ilişkilerini sürdürmektedirler.

David Komnenos Bizans dünyasının son tahtını Fatih'e teslim eder. İki yıl sonra, büyük çocukları ve yeğeniyle birlikte Konstantinopolis'te öldürülür.

Palaiologos hanedanı ise biraz daha uzun ömürlü olacaktır. Despot Demetrios Konstantinopolis'te keşiş olarak ölür, bilinen tek çocuğu olan Helena, annesiyle birlikte Fatih'in haremine alınır. Kardeşi Thomas Roma'ya kaçarken, beraberinde Papa II. Pius'a hediye olarak Aziz Andreas'ın başını götürür.[226] Küçük oğullarını ise Kardinal Bessarion büyütür. Bunlardan büyüğü olan Andreas, Konstantinopolis'in fethedildiği yıl doğduğu için, biraz hayal kırıklığına neden olur. Kendisini *imperator Constantinopolitanus* olarak nitelendirmeye devam eder, Romalı bir fahişeyle evlenir ve tüm unvanlarını İspanya Kralı ve Kraliçesi Fernando ve Isabella'ya sattıktan sonra, 1502 yılında sefalet içinde ölür. Küçüğü olan Manuel ise, Konstantinopolis'e döner ve evlenip iki çocuk sahibi olur (Ioannes ve Andreas [sonradan İslama dönecektir]) ve ölene kadar Fatih'in ona tahsis ettiği cüzi bir maaşla sakin bir hayat sürdürür. Thomas'ın küçük kızı Zoe-Sophia 1472 yılında Moskova Büyük Dükü III. Ivan'la evlenir. Son Konstantinopolis imparatorunun yeğeni sıfatıyla, çeyizinin bir parçası olarak kocasına getirdiği çift başlı kartal amblemiyle Bizans'ın manevi mirasını da taşıdığı düşünülmekteydi. Biraz da bu sayede Moskova "Üçüncü Roma" olarak anılmaya başlandı. Korkunç Ivan onun torunudur.

Gördüğümüz gibi, Palaiologos hanedanı XI. yüzyıldan beri tarih sahnesindedir ve Osmanlı'nın gelişinden çok daha önce bu adı taşıyan ancak imparatorluk hanedanıyla yakınlığı yok denecek kadar az olan kişiler vardır. Diasporadan sonra çoğu Batı'ya yerleşir. İtalya'da özellikle de Venedik, Pesaro ve Viterbo'da çok sayıda Palaiologos yaşar. Sonradan bu isme Malta, Fransa ve Kephalonia'da, Osmanlı İmparatorluğu'na ait Atina, Romanya ve Tavşan Adaları'ndan Syros'ta (Sire) rastlanır. İngiltere'de bile ortaya çıkar. Landulph, Cornwall'da Aziz Leonard Kilisesi içinde yer alan bir pirinç levhada şu sözlere rastlanmaktadır:

> "Burada son Yunan Hıristiyan imparatorunun soyundan gelen, bu adı taşıyan sekizinci kişi olup, Türkler tarafından fethedilene kadar Konstantinopolis'te hüküm sürmüş hanedanın son üyesi Konstantinos Palaiologos'un ikinci kardeşi Thomas'ın oğlu Ioannes'in oğlu, Theodoros'un oğlu, Başarılı'nın oğlu, Camilio'nun oğlu, Suffolk'ta yaşayan Hadleyli William Balls'un kızı Mary ile evlenen, Theodoro, John, Ferdinando, Maria ve Dorothy adında beş çocuğu olan ve 21 Ocak 1636 yılında hayata veda eden Pesarolu Theodoros Palaiologos yatmaktadır."

Despot Thomas'ın bir çocuğu olması gerçeği ne kadar cazip gelse de, buna delalet eden hiçbir kanıt yoktur. Tüm aile mensuplarının adının kaydedilmesine büyük titizlik gösteren Georgios Sphrantzes, sadece yukarıda bahsedilen Andreas ve Manuel'in varlığından bahsetmektedir. Ancak her ne kadar 1648 yılı gibi geç bir tarihte yazsa da, Leo Allatius adında biri de, "Despot Thomas Palaiologos'un oğulları Andreas, Manuel

[226] Bu sahne II. Pius'un St. Andrea della Valle Kilisesi'ndeki mezarında yer alan bir rölyefte tasvir edilmiştir. Aynı zamanda Tosca'nın ilk sahnesinde oynanır.

ve Ioannes"ten bahsetmektedir.[227] Elbette bu kaynağın güvenilirliği Sphrantzes'inkiyle aynı kefeye konamaz. Ancak küçük de olsa Thomas'ın Ioannes adında gayrimeşru bir çocuğu olabileceği ya da yazıtta hata yapılarak, Ioannes'le Thomas'ın küçük oğlu Manuel'in oğlu Ioannes'in kastedilmiş olabileceği ihtimali vardır.

Bu ihtimaller dahilinde II. Manuel Palaiologos'un soyundan gelen Theodoros, iki amcasıyla birlikte Büyük Dük Medici'nin tebaasına dahil olduğu Pesaro'da cinayete teşebbüsten hüküm giyer.[228] Sürgüne gönderilen Theodoros, İngiltere'ye gelir ve asker ve kiralık katil olarak Lincoln kontunun hizmetine girer. Mary Balls'la olan evliliği, büyük ihtimalle ilk çocukları Theodoros, düğünden sadece on hafta sonraya dünyaya geldiği için Suffolk'taki dedikoduları önlemek amacıyla, Yorkshire'da Cottingham'da kutlanır. Profesör Nicol "Exeter Katedrali kayıtları [büyük] Theodoros'un ölüm tarihini, yazıttaki gibi 21 Ocak değil, 20 Ekim 1636 olarak vermektedir. 1795 yılında bu mezar kazayla açıldığında, içinden meşe ağacından yapılma bir tabut çıkmıştır. Tabutun kapağı kaldırıldığında, ölünün mükemmel şekilde korunduğu görülmüştür. Theodoros Palaiologos'un çok uzun boylu, uzun kıvrık burunlu ve uzun beyaz sakallı biri olduğu anlaşılmaktadır." diye yazmıştır.

Theodoros'un oğullarından biri olan Ferdinando, İç Savaş'tan kısa süre önce yerleştiği Barbados'da Rebecca Pomfret adında bir hanımla evlenir. 1678 yılında ölür ve Aziz Ioannes Kilisesi mezarlığına gömülür. Mezar taşında "Burada son Yunan Hıristiyan imparatorunun soyundan gelen, 1655-56 yıllarında bu cemaatin kilise idareciliğini, yirmi yıl da cemaat temsilciliğini yapan, 3 Ekim 1679 tarihinde ölen Ferdinando Palaiologos yatıyor." yazmaktadır. Oğlu Theodorious Barbadoslu Martha Bradbury ile evlenip İngiltere'ye döner, Stepney'e yerleşir ve 1693 yılında Corunna'da ölür. Geride o öldükten sonra dünyaya gelen ilginç isimli Godscall Palaiologos adında bir kız çocuğu bırakır. Bu kıza ne olduğu bilinmemektedir. Başka bir kanıt öne sürülmediği sürece, Stepneyli bu yetim kız çocuğu (varlığı şüpheli Ioannes Palaiologos bir kenara bırakılırsa) Bizans İmparatorluğu'nun bilinen son üyesidir.

Doğu Roma İmparatorluğu 11 Mayıs Pazartesi 330 tarihinde Büyük Constantinus tarafından kurulmuş, 29 Mayıs Salı 1453 tarihinde de sona ermiştir. Bu 1123 yıl 18 gün boyunca, Latin işgali dönemindeki yedi hükümdar sayılmazsa, toplam seksen sekiz erkek ve kadın Bizans tahtına geçmiştir. Bunlardan sadece çok azı (bizzat Constantinus, Iustinianos, Herakleios, her iki Basileios, Aleksios Komnenos) gerçek anlamda mükemmeldir. Çok azı (Phokas, III. Mikhael, Zoe ve Angeloslar) aşağılık derecesinde kötüdür. Büyük çoğunluk cesur, dürüst, dindar, ellerinden geleni yapan, az

---

[227] Leo Allatius, *De Ecclesiae Occidentalis atque Orientalis Perpetua Consensione*, col. 956.

[228] Bu bilgi Profesör Nicol'ün *The Immortal Emperor* (Ölümsüz İmparator) adlı eserinden alınmıştır. Kitabın son bölümünde sadece Theodoros değil, başka işbirlikçilerine yapılan suçlamalardan da bahsetmektedir. Aynı zamanda bkz. Patrick Leigh Fermor, *The Traveller's Tree* (Gezgin Ağacı), s. 145-149.

ya da çok derecede başarı kazanmakla birlikte, fazla yaratıcı olmayan tiplerdir. Bizans en büyük ideallerini gerçekleştirememiş olabilir, ancak yine de büyük ölçüde Edward Gibbon sayesinde XVIII. ve XIX. yüzyıl İngiltere'sinde elde ettiği namı da hak etmemiştir. "İstisnasız medeniyetin bugüne kadar yüklendiği en temel ve aşağılık biçimden meydana gelmiştir."[229] Böylesine abartılı bir görüş, Bizans halkının son derece dindar olduğunu ve en azından orta ve üst sınıfa mensup herkesin okuma yazma bildiğini, pek çok imparatorun ilim irfan sahibi olmakla nam saldığını, kendine asil deyip adını bile yazmaktan âciz olan Haçlı liderlerine duyduğu öfkeyi gizlemekte zorluk çeken bir toplum olduğunu göz ardı etmektedir. Ayrıca Batı'nın karanlık çağlarında, ilim ışığının neredeyse tamamen söndüğü bir dönemde, Batı dünyasının Yunan ve Roma kültür mirasını koruyan bu medeniyete ne çok şey borçlu olduğunu da görmezden gelmektedir.

Ancak hepsinden fazla da Bizans sanatını hiçe saymaktadır. Belki sadece Hıristiyan dini inancıyla sınırlı kaldığı için fazla gelişememiştir ama bu alanda başka hiçbir benzeri olmayan şaheserler (Ayasofya güney galerisindeki *deesis*, Sicilya Cefalu Katedrali apsisindeki büyük Pantokrator, Kariye *parekklesion*'undaki Anastasis) yaratmıştır. Bizans ressamları ve mozaik ustalarına verilen talimat çok basittir: "Tanrı'nın ruhunu göstermek". Bu Batılı sanatçıların seyrek cesaret ettiği görev, Hıristiyan Doğu'nun kilise ve manastırlarında tekrar tekrar neredeyse kusursuz şekilde yerine getirilmiştir.

XX. yüzyılın en meşhur Yunan hayranlarından biri olan Robert Byron, Bizans'ın büyüklüğünün "Üçlü Kaynaşma"dan (Roma vücudu, Yunan aklı ve doğulu mistik ruhundan) kaynaklandığını söylemektedir. Bu üç kaynağın büyük ölçüde imparatorluğun yapısından sorumlu olduğuna şüphe yoktur. Her imparator ve imparatoriçenin kişiliğinde, bu üçlü unsuru farklı oranlarda görmek mümkündür. Bu nedenle Bizans bakış açısı Batı'nınkinden tamamen farklıdır. Temelde hepimiz gibi insandırlar. Aynı zayıflıklar, aynı heyecanların kurbanı olmuş, övgü ve yergiyi bizim gibi hak etmişlerdir. Hak etmedikleri tek şey, onlara mal ettiğimiz belirsizliktir. Günahları kadar, sevapları da vardır. Ancak yenenler ve yenilenlerce aynı gururla anılan, dünya tarihinde efsane haline gelmiş bir dönemde Bizans halkı ve son imparatorlarının kahramanca davranışı, pek çok hatalarını affettirecek niteliktedir. Bu nedenledir ki, aradan neredeyse beş yüz altmış yıl geçtikten sonra bile, Yunan dünyasında Salı günleri hâlâ haftanın uğursuz günü sayılır. Bu nedenledir ki, Türk bayrağı İstanbul'un fethindeki hilal şeklini korumuştur. Ve bu nedenledir ki, Ayasofya dışarıda tutulursa, yıkılmış haline rağmen hâlâ denizden denize uzanan Konstantinopolis surları, şehrin en büyük ve en trajik anıtını oluşturmaktadır.

[229] W. E. H. Lecky, *A History of European Morals*, 1869.

İmparatorlar Listesi

(1081-1453)

Bizans İmparatorları

1081-1118	I. Aleksios Komnenos
1118-1143	II. Ioannes Komnenos
1143-1180	II. Manuel Komnenos
1180-1183	II. Aleksios Komnenos
1183-1185	I. Andronikos Komnenos
1185-1195	II. Isaakios Angelos
1195-1203	III. Aleksios Angelos
1203-1204	II. Isaakios Angelos ve IV. Aleksios Angelos
1204	V. Aleksios Murtzuphlos
1204-1222	I. Theodoros Laskaris
1222-1254	III. Ioannes Dukas Vatatzes
1254-1258	II. Theodoros Laskaris
1258-1261	IV. Ioannes Laskaris
1259-1282	VIII. Mikhael Palaiologos
1282-1328	II. Andronikos Palaiologos
1328-1341	III. Andronikos Palaiologos
1341-1391	V. Ioannes Palaiologos
1347-1354	VI. Ioannes Kantakuzenos
1376-1379	IV. Andronikos Palaiologos
1390	VII. Ioannes Palaiologos
1391-1425	II. Manuel Palaiologos
1425-1448	VIII. Ioannes Palaiologos
1449-1453	XI. Konstantinos Palaiologos

Konstantinopolis'in Latin İmparatorları

1204-1205	I. Baudoin de Flanders
1206-1216	Henri de Hainault
1217	Pierre de Courtenay
1217-1219	Yolanda
1221-1228	Robert de Courtenay
1228-1261	II. Baudoin
(1231-1237)	Jean de Brienne

Epiros (Epir) Despotluğu

1204-c. 1215	I. Mikhael
c.1215-1224	Theodoros

İmparatorlar ve Thessaloniki (Selanik) Despotları

1224-1230	Theodoros
1230-c.1240	Manuel
c.1240-1244	Ioannes
1244-1246	Demetrios

Epiros Despotları

c.1237-1271	II. Mikhael
1271-1296	Nikephoros
1296-1318	Thomas
1318-1323	Nikola Orsini
1323-1355	Ioannes Orsini
1335-1340	II. Nikephoros

Thessalia (Teselya) *Sebastocrator*'ları

1271-1296	I. Ioannes
1296-1303	Konstantinos
1303-1318	II. Ioannes

Müslüman Sultanlar Listesi

Selçuklu Sultanları

1077/8-1086	I. Süleyman Şah
1092-1107	I. Kılıç Arslan
1107-1116	Melik Şah
1116-1156	I. Rükneddin Mesud
1156-1192	II. Kılıç Arslan
1192-1196	Gıyaseddin Keyhüsrev
1196-1204	II. Süleyman Şah
1204	III. Kılıç Arslan
1204-1210	Gıyaseddin Keyhüsrev
1210-1220	I. İzzeddin Keykavus
1220-1237	I. Alâeddin Keykubat
1237-1245	II. Gıyaseddin Keyhüsrev
1246-1257	II. İzzeddin Keykavus
1248-1265	IV. Kılıç Arslan
1249-1257	II. Alâeddin Keykubat
1265-1282	III. Gıyaseddin Keyhüsrev
1282-1304	II. Gıyaseddin Mesud
1284-1307	III. Alâeddin Keykubat
1307-1308	II. Gıyaseddin Mesud

İstanbul'un Fethine Kadar Osmanlı Sultanları

1288-1326	Osman Bey
1326-1362	Orhan Bey
1362-1389	I. Murad
1389-1402	Yıldırım Bayezid
1402-1421	I. Mehmed
[1402-1410 Süleyman]	
[1411-1413 Musa]	
1421-1451	II. Murad
1451-1481	II. Mehmed (Fatih)

Papaların Listesi

1073 - 1085	VII. Gregorius
1080 - 1100	III. Clementus
1086 - 1087	III. Victor
1088 - 1099	II. Urbanus
1099 - 1118	II. Paskhalis
1100 - 1102	Theodoric
1102	Albert
1105	IV. Silvester
1118 - 1119	Gelasius
1118 - 1121	VII. Gregorius
1119 - 1124	II. Callistos
1124 - 1130	II. Honorius
1124	II. Coelestinus
1130 - 1143	II. Innocentus
1130 - 1138	II. Anacletus
1138	IV. Victor
1143 - 1144	II. Coelestinus
1144 - 1145	II. Lucius
1145 - 1153	III. Eugenius
1153 - 1154	IV. Anastasius
1154 - 1159	IV. Adrianus
1159 - 1181	III. Alexander
1159 - 1164	IV. Victor
1164 - 1168	III. Paskhalis
1168 - 1178	III. Callistos
1179 - 1180	III. Innocentus
1181 - 1185	III. Lucius
1185 - 1187	III. Urbanus
1187	VIII. Gregorius
1187 - 1191	III. Clementus
1191 - 1198	III. Coelestinus
1198 - 1216	III. Innocentus
1216 - 1227	III. Honorius
1227 - 1241	IX. Gregorius
1241	IV. Coelestinus

1243 - 1254	IV. Innocentus
1254 - 1261	IV. Alexander
1261 - 1264	IV. Urbanus
1265 - 1268	IV. Clementus
1268 - 1271	[boş]
1271 - 1276	X. Gregorius
1276	V. Innocentus
1276	V. Adrianus
1276 - 1277	XXI. Ioannes
1277 - 1280	III. Nikolaus
1281 - 1285	IV. Martin
1285 - 1287	IV. Honorius
1288 - 1292	IV. Nikolaus
1294	V. Coelestinus
1294 - 1303	VIII. Bonifacius
1303 - 1304	XI. Benedictus
1305 - 1314	V. Clementus
1316 - 1334	XXII. Ioannes
1328 - 1330	V. Nikolaus
1334 - 1342	XII. Benedictus
1342 - 1352	VI. Clementus
1352 - 1362	VI. Innocentus
1362 - 1370	V. Urbanus
1378 - 1394	VII. Clementus
1389 - 1404	IX. Bonifacius
1394 - 1423	XIII. Benedictus
1404 - 1406	VII. Innocentus
1406 - 1415	XII. Gregorius
1409 - 1410	V. Alexander
1410 - 1415	XXIII. Ioannes
1415 - 1417	[boş]
1417 - 1431	V. Martin
1423 - 1429	VIII. Clementus
1424	XIV. Benedictus
1431 - 1447	IV. Eugenius
1439 - 1449	V. Felix
1447 - 1455	V. Nikolaus

Kaynakça

I. ORİJİNAL KAYNAKLAR

TOPLANMIŞ KAYNAKLAR

Archivio Storico Italiano. 1st ser. Florence, various dates. (A.S.I.)

Byzantinische Zeitschrift. (B.Z.)

Byzantion. Revue Internationale des Etudes Byzantines. Paris and Liège 1924-9; Paris and Brussels 1930; Brussels etc. 1931- . (B.)

Corpus Scriptorum Historiae Byzantinae. Bonn 1828- (incomplete). (C.S.H.B.)

COUSIN, L. *Histoire de Constantinople.* Fr. trans. 8 vols. Paris 1685. (C.H.C.)

DE BOOR, C. (Ed.) *Opuscula Historica.* Leipzig 1880. (B.O.H.)

Dumbarton Oaks Papers. Cambridge, Mass. 1941- . (D.O.P.)

GUIZOT, F. *Collection des Mémoires Relatifs à l'Histoire de France.* 29 vols. Paris 1823-7. (G.M.H.F.)

HAGENMEYER, H. *Die Kreuzzugsbriefe aus den Jahren 1088-1100.* Innsbruck 1902.

MAI, Cardinal A. (Ed.) *Novae Patrum Bibliothecae.* 10 vols. Rome 1844-1905. (M.N.P.B.)

MIGNE, J. P. *Patrologia Graeca.* 161 vols. Paris 1857-66. (M.P.G.)

– *Patrologia Latina.* 221 vols. Paris 1844-55. (M.P.L.)

Monumenta Germaniae Historica. Eds. G. H. Pertz, T. Mommsen *et al.* Hanover 1826- (in progress). (M.G.H.)

MULLER, C. I. T. *Fragmenta Historicorum Graecorum.* 5 vols. Paris 1841-83. (M.F.H.G.)

MURATORI, L. A. *Rerum Italicarum Scriptores.* 25 vols. Milan 1723-51. (M.R.I.S.)

Recueil des Historiens des Croisades. Académie des Inscriptions et Belles Lettres. Paris 1841-1906.

– Historiens Grecs, 2 vols. 1875-81. (R.H.C.G.)

– Historiens Occidentaux, 5 vols. 1844-95. (R.H.C.Occ.)

Revue des Etudes Byzantines. Bucharest and Paris, 1946- . (R.E.B.)

Revue des Etudes Grecques. Paris 1888- . (R.E.G.)

Revue Historique. (R.H.)

SANSOVINO, F. *Historia universale dell' origine et imperio de' Turchi.* 3 vols. Venice 1646.

Studies in Church History. (S.C.H.)

BİREYSEL KAYNAKLAR

ACROPOLITES, George. *Opera.* Ed. A. Heisenberg. Leipzig 1903.

ADAM of Usk. *Chronicon.* Ed. E. M. Thompson. London 1904.

Altino Chronicle. A.S.I. Vol. 8.

ALBERT of Aix (Albertus Aquensis). *Liber Christianae Expeditionis pro Ereptione Emundatione et Restitutione Sanctae Hierosolymitanae Ecclesiae.* R.H.C.Occ., Vol. 4.

ANAGNOSTES, John. See SPHRANTZES

ANNA COMNENA. *The Alexiad.* Ed. Ducange, R.H.C.G. Vol. 1. Eng. trans. by E. A. S. Dawes, London 1928; another by E. R. A. Sewter. London 1969.

Arab Historians of the Crusades. Select, and trans. from the Arabic sources by F. Gabrieli. Eng. trans. by E. J. Costello. London 1969.

ATTALEIATES, Michael. *Historia.* C.S.H.B. Vol. 50. Partial Fr. trans. by H. Grégoire, *Byzantinische Zeitschrift.* Vol. 28 (1958) and E. Janssens. *Annuaire de l'Institut de Philologie et d'Histoire Orientales et Slaves.* Vol. 20. 1968-72.

BARBARO, N. *Giornale dell' Assedio di Costantinopoli.* Ed. E. Cornet. Vienna 1856. Eng. trans. by J. R. Jones. New York 1969.

BRYENNIUS, Nicephorus. *Histories.* C.S.H.B. Vol. 26. Fr. trans. by H. Grégoire. B. Vol. 23. 1953.

CANANUS, John. *De Constantinopoli oppugnata.* Ed. I. Bekker. C.S.H.B. 1838 (with Sphrantzes, q.v.).

CANTACUZENUS, John. *Historiae.* Ed. L. Schopen. 3 vols. C.S.H.B. 1838 (Fr. trans. in C.H.C. Vols. 7, 8. Ger. trans. by G. Fatouros and T. Krischer, Stuttgart 1982).

CHALCOCONDYLAS, Laonicus. *De origine ac rebus gestis Turcorum.* C.S.H.B.

Chronicle of the Morea. Fr. version by J. Longnon. *Livre de la Conqueste de la Princée de l'Amorée.* Paris 1911.

CINNAMUS, John. *Epitome Historiarum.* C.S.H.B. Eng. trans. by C. M. Brand. New York 1976.

CLAVIJO, Ruy González de. *Embajada a Tamorlan.* Ed. F. López Estrada. Madrid 1943. Eng. trans. by G. Le Strange. London 1928.

CYDONES, Demetrius. *Letters.* Ed. with Fr. trans. by G. Cammelli. *Démétrius Cydonès, Correspondance.* Paris 1930.

DUCAS, Michael(?). *Historia Turco-Byzantina.* C.S.H.B. New edn ed. V. Grecu. Bucharest 1948.

EUSTATHIUS of Thessalonica. *De Thessalonica a Latinis capta, a. 1185.* Ed. I. Bekker. C.S.H.B. German trans. by H. Hunger. Vienna 1955.

GLYCAS, M. *Chronicon.* Ed. I. Bekker. C.S.H.B.

GREGORAS, Nicephorus. *Byzantina Historia.* Ed. L. Schopen and I. Bekker. In C.S.H.B. Ger. trans. by J. L. van Dieten. *Nikephoros Gregoras, Rhomäische Geschichte,* 3 vols. Stuttgart 1973-88.

– *Letters. See* Guilland, R.

GREGORY of Cyprus. *Laudatio.* M.P.G. Vol. 142.

IBN AL-ATHIR. *Sum of World History* (selection, with Fr. trans.) in R.H.C.Occ. Vol. 1.

IBN JUBAIR. *The Travels of Ibn Jubair.* Trans. R. J. C. Broadhurst. London 1952.

IGNATIUS of Smolensk. *Pélérinage d'Ignace de Smolensk.* Ed. G. P. Majeska, *Russian Travelers to Constantinople in the 14th & ijth C,* Washington, DC 1984.

LEONARD of Chios, Archbishop of Mitylene. *Epistola ad Papam Nicolaum V.* M.P.G. Vol. 159. 1866 (Italian version in Sansovino, *Historia Universale,* III).

Liber Pontificalis. De Gestis Romanorum Pontificum. Text, intro, and comm, by L. Duchesne. 2 vols. Paris 1886—92. (Reprint, Paris 1955.)

MALATERRA, Geoffrey. *Historia Sicula.* M.P.L. Vol. 149. M.R.I.S. Vol. 5.

MATTHEW of Edessa. *Chronicle.* Fr. trans. by E. Delaurier. Paris 1858.

MICHAEL the Syrian (Patriarch). *Chronicle.* Ed. with Fr. trans. by J. B. Chabot. Paris 1905-6.

MOUSKES, Philip, *Chronique rimée de Philippe Mouskès.* Ed. F. A. de Reiffenberg. *Collection de Chroniques Belges inédites.* II. Brussels 1838.

MUNTANER, Ramón. *Crónica.* Barcelona 1886. (Eng. trans. by Lady Goodenough in Hakluyt Society edition, London 1920.)

NICETAS CHONIATES. *Historia.* C.S.H.B. (Fr. trans. in C.H.C.)

ORDERICUS VITALIS. *Historia Ecclesiastica.* (Ed. A. Le Prevost and L. Delisle.) In *Société de l'Histoire de France.* 5 vols. Paris 1838-55. Eng. trans. with notes by T. Forester. 4 vols. London 1854.

OTTO of Freising. *Chronica, sive Historia de Duabus Civitatibus.* M.G.H. *Scriptores.* Vol. 20. Eng. trans. by C. C. Mierow. New York 1953.
– *Gesta Friderici Imperatoris, cum continuatione Rahewini.* Ed. Wilmans. M.G.H. *Scriptores.* Vol. 20. Eng. trans. by C. C. Mierow. New York 1953.
PACHYMERES, George. *De Michaele et Andronico Palaeologis.* 2 vols. Ed. I. Bekker. C.S.H.B. (French trans. in C.H.C., Vol.6.)
– *Georges P achymérès: Relations historiques.* Ed. A. Failler. Vol. 1 (with Fr. trans. by V. Laurent). Paris 1984.
PRODROMUS, Theodore. *Poemata.* Selections in M.P.G. Vol. 133. R.H.C.G. Vol.2.
PSELLUS, Michael. *Chronographia.* Eng. trans. by E. R. A. Sewter. London 1953. Fr. trans. by E. Renauld. 2 vols. Paris 1926.
ROBERT of Clary. *La Conquête de Constantinople.* Ed. Lauer. Paris 1924.
ROGER of Hoveden. *Annals.* Eng. trans. by H. T. Riley. London 1853.
SANUDO, Marino. *Istoria del regno di Romania.* Ed. C. Hopf. In *Chroniques grécoromanes.* Berlin 1873.
SPHRANTZES, George. *Chronicon Maius.* Ed I. Bekker. C.S.H.B. (includes Anagnostes).
STEPHEN, Count of Blois. Letters Nos. IV and X, in Hagenmeyer, *Die Kreuzzugsbriefe.*
SYROPULUS, Silvester. *Memoirs.* Ed. R. Creyghton, *Vera historia unionis non verae inter Graecos et Latinos.* The Hague 1660. (See also Laurent, V. below.)
THEOPHYLACT, Archbishop of Ochrid. *Letters.* M.P.G. Vol. 126.
VILLEHARDOUIN, Geoffrey of, *La Conquête de Constantinople.* Ed. E. Faral. 2 vols. Paris 1938-9.
WILLIAM of Tyre. *Belli Sacri Historia* and *Historia Rerum in Partibus Transmarinis Gestarum.* R.H.C.Occ. Vol.1. Also with French trans. G.M.H.F. Vols. 16-18.
ZONARAS, Joannes. *Annales.* Ed. L. Dindorf. 6 vols. Leipzig 1868-75. Also in M.P.G., Vols. 134-5.

II. MODERN ÇALIŞMALAR

AHRWEILER, H. *L'Expérience Nicéenne.* D.O.P. Vol. xxix. (1975) pp. 23-40.
ANGOLD, M. *The Byzantine Empire, 1025-1204: A Political History.* London 1984.
– *A Byzantine Government in Exile.* Oxford 1975.
BARKER, J. W. *Manuel II Palaeologus (1391-1425): A Study in Late Byzantine Statesmanship.* New Brunswick, N.J. 1969.
BERGER de XIVREY, J. *Mémoire sur la Vie et les Ouvrages de l'Empereur Manuel Paléologue.* Paris 1853.
BERTELE, T. 'I gioielli della corona byzantina dati in pegno alla repubblica bveneta nelsec. XIV e Mastino della Scalla'. In *Studi in Onore di A. Fanfani, II: Medioevo.* Milan 1962, pp. 90-177.
BIBICOU, H. *Une Page d'Histoire Diplomatique de Byzance au Xle. Siècle: Michel VII Dukas, Robert Guiscard et la pension des dignitaires.* B. Vols. 29-30. 1959/60.
The Blue Guide to Istanbul. Ed. J. Freely. 2nd edn. London and New York 1987.
The Blue Guide to Turkey (The Aegean and Mediterranean Coasts). Ed. B. McDonagh. London and New York 1989.
BRÉHIER, L. *Le Monde Byzantin, I: Vie et Mort de Byzance.* Paris 1947.
BUCKLER, G. *Anna Comnena.* London 1929.
BURY, J. B. *History of the Later Roman Empire.* 2 vols. London 1889.
– *History of the Eastern Roman Empire.* London 1912.
– *The Roman Emperors from Basil I I to Isaac Komnenos. English Historical Review.* Vol. 4. 1889.
CAHEN, C. 'Notes sur l'histoire des croisades et de l'orient latin'. *Bulletin de la Faculté des Lettres*

de l'Université de Strasbourg. Vol. 29. 1950-51.
–*Pre-Ottoman Turkey.* Trans. J. Jones-Williams. New York 1968.
Cambridge Medieval History. Esp. Vol. 4 (in two vols.). *The Byzantine Empire, 717-1413.* New edn, ed. J. M. Hussey. Cambridge 1966-7.
CHALANDON, F. *Les Comnène: Etudes sur l'Empire Byzantin aux XIe and XIIe Siècles.* Vol. 1: *Essai sur le Règne d'Alexis Ier Comnène.* Paris 1900. Vol. 2: *Jean II Comnène et Manuel Comnène.* Paris 1913. (Both volumes reproduced New York 1960.)
– *Histoire de la Première Croisade.* Paris 1925.
CHAPMAN, C. *Michel Paléologue, restaurateur de l'empire byzantin (1261-1282).* Paris 1926.
COBHAM, C. D. *The Patriarchs of Constantinople.* Cambridge 1911.
DÉCARREAUX, J. 'L'arrivée des Grecs en Italie pour le Concile de l'Union, d'après les Mémoires de Syropoulos'. *Revue des études italiennes* 7. 1960, pp. 27-58.
Dictionnaire d'Histoire et de Géographie Ecclésiastiques. Eds. A. Baudrillart, R. Aubert *et al.* Paris 1912- (in progress).
Dictionnaire de Théologie Catholique. 15 vols, in 30. Paris 1909-50 (with supplements).
DIEHL, C. *Etudes Byzantines.* Paris 1905.
– *Figures Byzantines.* 1st ser. Paris 1906; 2nd ser., Paris 1913.
– *Histoire de l' Empire Byzantin.* Paris 1918.
– *Choses et Gens de Byzance.* Paris 1926.
EBERSOLT, J. *Le Grand Palais de Constantinople et le Livre des Cérémonies.* Paris 1910.
Enciclopedia Italiana. 36 vols. Rome 1929-39 (with later appendices).
Encyclopaedia Britannica, 11th edn. 29 vols. Cambridge 1910-11.
– 15th edn. 30 vols. Chicago 1974.
Encyclopaedia of Islam. 4 vols. Leiden, London 1913-34. (New edn in progress, 1960-).
FINLAY, G. *History of the Byzantine and Greek Empires from 716 to 1453.* Vol. 2. London 1854.
FLICHE, A. and MARTIN, V. *Histoire de l'Eglise, depuis les Origines jusqu'à nos Jours.* Paris 1934.
FRENCH, R. M. *The Eastern Orthodox Church.* London and New York 1951.
GAY, J. *Le Pape Clément VI et les affaires d'Orient (1342-1352).* Paris 1904.
GEANAKOPLOS, D. J. *Emperor Michael Palaeologus and the West, 1258-1282: A Study in Byzantine-Latin Relations.* Cambridge, Mass. 1959.
GIBBON, E. *The History of the Decline and Fall of the Roman Empire.* 7 vols. Ed. J. B. Bury. London 1896.
GILL, J. *The Council of Florence.* Cambridge 1959.
– *John VIII Palaeologus: A Character Study.* Originally published in *Studi byzantini e neoellenici,* Vol. 9. 1957. Reprinted in author's collection, *Personalities of the Council of Florence, and Other Essays,* New York 1964.
GODFREY, J. *The Unholy Crusade.* Oxford 1980.
GRUMEL, V. *La Chronologie.* Vol. 1 of *Traité des Etudes Byzantines,* ed. P. Lemerie. Paris 1958.
GUILLAND, R. *Correspondance de Nicéphore Grégoras.* Paris 1927.
GUIRAUD, J. *Les registres de Grégoire X.* Paris 1892-1906.
HAUSSIG, H. W. *History of Byzantine Civilisation.* Trans. J. M. Hussey. London 1971.
HEYD, W. *Geschichte des Levantehandels im Mittelalter.* Stuttgart 1879. (Fr. trans. by F. Raynaud, *Histoire du commerce du Levant au moyen âge,* 2 vols. Leipzig 1936.)
HITTI, P. K. *History of the Arabs.* 3rd edn. New York 1951.
HOOKHAM, H. *Tamburlaine the Conqueror.* London 1962.
JANIN, R. *Constantinople Byzantine.* Paris 1950.
JENKINS, R. *The Byzantine Empire on the Eve of the Crusades.* London 1953.

KEEGAN, J. *A History of Warfare.* London 1993.
KINROSS, Lord. *The Ottoman Centuries.* London 1977.
KNOLLES, R. *Turkish History.* 3 vols. London 1687-1700.
LAURENT, V. Les *'Mémoires' du grand ecclésiarque de l'Église de Constantinople Sylvestre Syropoulos sur le Concile de Florence (1438-1439).* Rome 1971.
LOENERTZ, R. J. *Jean V Paléologue à Venise (1370-71).* R.E.B. Vol. 16. 1958.
– *Byzantina et Franco-Graeca (Articles parus de 1935 à 1966, réédités avec la collaboration de Peter Schreiner)* [Storia e Letteratura: Raccolta di Studi e Testi 118]. Rome 1970.
LOWE, A. *The Catalan Vengeance.* London 1972.
MAGDALINO, P. *The Empire of Manuel I Komnenos, 1143-1180.* Cambridge 1993. Mango, C. *The Mosaics of St Sophia at Istanbul.* Washington (Dumbarton Oaks) 1962.
MANN, H. K. *The Lives of the Popes in the Middle Ages.* 18 vols. London 1902-32.
MANZANO, R. *Los Grandes Capitanes Españoles.* Barcelona 1960.
MILLER, W. *The Latins in the Levant: A History of Frankish Greece, 1204-1566.* London 1908.
– *Essays on the Latin Orient.* Cambridge 1921.
NEANDER, A. *General History of the Christian Religion and Church.* 9 vols. Eng. trans. London 1876.
New Catholic Encyclopedia. Washington, DC 1967.
NICOL, D. M. *The Despotate of Epirus.* Oxford 1957.
– *The Byzantine Family of Kantakuzenos (Cantacuzenus) ca. 1100-1460. A genealogical and prosopographical study.* Dumbarton Oaks Studies, 11. Washington, DC 1968.
– 'The Byzantine Reaction to the Second Council of Lyons, 1274'. S.C.H. Vol. 7. 1971.
– *The Last Centuries of Byzantium, 1261-1453.* London 1972.
– *The Immortal Emperor.* Cambridge 1992.
NORWICH, J. J. *The Normans in the South.* London 1967.
– *The Kingdom in the Sun.* London 1970.
(The above two volumes published in one, under the title *The Normans in Sicily*, London 1992.)
–*A History of Venice: Vol. I, The Rise to Empire.* London 1977.
–*A History of Venice: Vol. II, The Greatness and the Fall.* London 1981.
(The above two volumes published in one, under the title *A History of Venice*, London 1982.)
– *Byzantium: The Early Centuries (330-800).* London 1988.
– *Byzantium: The Apogee (800-1051).* London 1991.
OBOLENSKY, D. *The Byzantine Commonwealth.* London 1971.
– *The Bogomils.* Oxford 1948.
OCKLEY, S. *History of the Saracens.* 4th edn. London 1847.
OSTROGORSKY, G. *History of the Byzantine State.* Trans. J. M. Hussey. 2nd edn. Oxford 1968.
Oxford Dictionary of Byzantium. Ed. A. P. Kazhdan *et al.* 3 vols. Oxford and New York 1991.
RAMSAY, Sir William. *The Historical Geography of Asia Minor.* Royal Geographical Society, Supplementary Papers. Vol. 4. London 1890.
ROWE, J. G. *Paschal II, Bohemund of Antioch and the Byzantine Empire.* Bulletin of the John Rylands Library. Vol. 49 (1966-7), pp. 165-202.
RUNCIMAN, Sir Steven. *A History of the Crusades.* 3 vols. Cambridge 1954.
– *The Medieval Manichee.* Cambridge 1946.
– *The Sicilian Vespers.* Cambridge 1958.
– *The Great Church in Captivity.* Cambridge 1968.
– *Mistra: Byzantine Capital of the Peloponnese.* London 1980.

SCHLUMBERGER, G. *Expédition des Almugavares ou routiers catalans en orient de l'an 1302 à l'an 1311.* Paris 1902.

– *Un Empereur de Byzance à Paris et Londres.* In *Byzance et les Croisades: Pages médiévales.* Paris 1927.

– *Le siège, la prise et le sac de Constantinople en 1453.* Paris 1926.

SETTON, K. M. (Editor-in-chief). *A History of the Crusades.* 2 vols. University of Wisconsin Press, Madison, Milwaukee and London 1969.

– *Catalan Domination of Athens, 1 \$11-1388.* Cambridge, Mass. 1948.

SKOULATOS, B. *Les Personages Byzantins de l'Alexiade.* Louvain 1980.

SMITH, W. and Wace, H. *Dictionary of Christian Biography.* 4 vols. London 1877-87.

TAYLOR, J. *Imperial Istanbul: Iznik - Bursa - Edirne.* London 1989.

TEMPERLEY, H. W. V. *History of Serbia.* London 1919.

VASILIEV, A. A. *History of the Byzantine Empire, 324-1453.* Madison, Wisconsin 1952.

– *Manuel Comnenus and Henry Plantagenet.* B.Z. Vol. 29. 1929-30. pp. 238-44.

VRYONIS, S. *Byzantium and Europe.* London 1967.

– *The Decline of Medieval Hellenism in Asia Minor and the Process of Islamisation from the Seventh through the Fifteenth Century.* Los Angeles 1971.

WEST, Rebecca. *Black Lamb and Grey Falcon.* 2 vols. London 1944.

ZAKYNTHOS, D. *Le Despotat grec de Morée, 1262-1460.* Vol. 1. Paris 1932.

ZIEGLER, P. *The Black Death.* London 1969.

Dizin

I. Aleksios Komnenos, İmparator 173, 179, 371
I. Basileios 365
I. Baudoin 88, 92, 371
II. Aleksios Komnenos, İmparator 139, 371
II. Andronikos 227, 240, 242, 243, 244, 245, 246, 247, 248, 267, 296, 371
II. Basileios 29, 39, 52, 71, 72, 75, 78, 89, 177
II. Baudoin 92, 180, 371
II. Charles 229, 233, 240, 253
II. Friedrich 181, 184, 186, 190, 198, 233
II. Geyza 129
II. Gregorios 228, 385, 392
III. Aleksios Angelos, İmparator 164, 165, 371
III. Alexander 132, 133, 374
III. Andronikos 240, 243, 244, 246, 251, 252, 255, 256, 266, 275, 278, 371
III. Andronikos Palaiologos 255, 371
III. Baudoin 124, 140
III. Honorius 178, 374
III. Istvan, Macar Kralı 130
III. Mikhael 369
III. Nicolaus (Giovanni Gaetani Orsini) 216
II. Istvan, Macar Kralı 86
II. Mehmed 294, 339, 346, 347, 352, 354, 355, 356, 358
II. Mikhael 185, 189, 372
II. Murad 323, 327, 338, 343, 373
II. Nikephoros 372
II. Richard, İngiltere Kralı 304, 307
II. Roger 83
II. Stephan Uroş II (Milutin), Sırbistan Kralı 230
II. Stephan Uroş (Stephan Milutin) 230
II. Theodoros Laskaris 182, 188, 371
II. Theodosius 351
I. Mehmed 314, 316, 317, 318, 322, 373
I. Mikhael 185, 372
I. Murad 373
I. Stephan Uroş I (Dragutin), Sırbistan Kralı 206, 230
I. Stephan Uroş (Stephan Dragutin) 206, 230
IV. Aleksios 151, 165, 166, 336, 371
IV. Aleksios Angelos, İmparator 165, 371
IV. Andronikos 285, 289, 290, 291, 295, 371
IV. Baudoin 152
IV. Clementus 204, 209, 375
IV. Heinrich 47, 54, 55, 59
IV. Romanos Diogenes 33
IV. Romanos Diogenes, İmparator 33
IX. Konstantinos 41
IX. Mikhael 232, 235, 237, 240, 241, 242, 256
V. Andronikos 313, 314
VI. Clemens 280
VII. Gregorius 34, 47, 54, 374
VIII. Ioannes 322, 323, 330, 332, 341, 342, 345, 371
VIII. Mikhael Palaiologos, İmparator 29, 186, 190, 192, 227, 231, 277, 285, 367, 371
VII. Ioannes 289, 291, 295, 296, 298, 299, 300, 303, 304, 305, 309, 312, 313, 314, 315, 371
VII. Konstantinos 296
VII. Louis 102, 103, 111, 158
VII. Mikhael 33, 35, 36, 41, 43, 44, 47, 80, 190
VII. Mikhael Dukas, İmparator 33, 35, 36, 41, 43, 44, 47, 80, 190
V. Ioannes 257, 264, 271, 273, 274, 275, 276, 278, 280, 281, 284, 288, 290, 291, 293, 295, 296, 297, 298, 305, 328, 371
V. Stephan Uroş V, Sırbistan Kralı 267, 280, 293
X. Gregorius 209, 217, 375
XI. Gregorius 319
XII. Gregorius 319, 320, 375
XI. Konstantinos 342, 358, 363, 371
XV. Ioannes 216
XXIII. Ioannes 320, 375
XXIII. Ioannes (Baldassare Cossa) 231
XXII. Ioannes 251, 375
XXI. Ioannes 216, 375

Abbasi Halifeliği 229
Adelheid 88, 89, 242
Adrianopolis 36, 104, 170, 176, 237, 239, 243, 258, 268, 274, 282, 313, 314, 329, 338

Aksak Timur 309
Aleksios Apokaukos 256, 258, 260, 261
Aleksios Branas, General 149
Aleksios Bryennios 122, 129
Aleksios Dukas 158, 166
Aleksios Makrembolites 270
Aleksios Philanthropenos 214
Aleksios Philanthrophenos 231
Aleksios Strategopulos, Caesar 191, 192, 193, 199
Alexandria 143, 228
Ali Paşa 300
Alp Arslan 33, 35, 295
Anastasios 114
Anastasius 114, 374
Andronikos 8, 36, 77, 81, 95, 99, 101, 108, 123, 130, 135, 139, 140, 141, 142, 143, 144, 145, 147, 148, 149, 150, 151, 152, 173, 184, 188, 194, 201, 204, 211, 216, 218, 224, 225, 227, 228, 229, 230, 231, 232, 233, 234, 235, 236, 237, 238, 239, 240, 241, 242, 243, 244, 245, 246, 247, 248, 249, 250, 251, 252, 255, 256, 257, 260, 266, 267, 268, 275, 278, 280, 283, 285, 287, 288, 289, 290, 291, 295, 296, 313, 314, 315, 317, 318, 324, 342, 364, 371
Andronikos Asen 257
Andronikos Dukas 36
Andronikos Kantakuzenos, Ioannes'in oğlu 364
Ankhialos 247, 282, 327
Anna Dalassena 35, 40, 70, 76, 78
Anna Komnena 35, 37, 39, 43, 44, 46, 49, 50, 60, 66, 75, 80, 129
Anthemius 351
Antiokheia 37, 63, 90, 228
Apokaukos 256, 257, 258, 259, 260, 261, 263
Arsenios 188, 194, 198, 210, 227
Arseniosçu 382
Athanasios 228, 241
Athos Dağı 228, 239, 253, 254, 275, 292, 312, 318
Attila 351
Avarlar 51, 238
Ayasofya 8, 33, 39, 41, 48, 53, 75, 78, 87, 98, 99, 100, 129, 139, 148, 166, 169, 171, 181, 194, 207, 210, 212, 216, 227, 228, 241, 244, 247, 254, 257, 262, 263, 264, 268, 272, 275, 276, 299, 309, 342, 343, 347, 349, 352, 356, 357, 358, 360, 361, 363, 364, 370
Aziz Bernard 98, 103, 112
Azize Helena 262
Aziz Paulus 73, 74, 144
Aziz Petrus 115, 116, 126, 133, 178, 281, 286
Aziz Petrus Kilisesi 286

Basileios 29, 35, 37, 39, 48, 52, 54, 71, 72, 73, 75, 78, 82, 89, 101, 125, 161, 177, 196, 207, 296, 297, 309, 314, 365, 369
Baudoin 59, 63, 64, 66, 85, 88, 89, 90, 92, 124, 125, 126, 128, 129, 135, 140, 143, 146, 147, 149, 150, 152, 169, 170, 172, 176, 177, 178, 180, 181, 182, 183, 184, 186, 192, 193, 194, 196, 198, 199, 204, 206, 207, 213, 240, 253, 371
Bayezid 293, 294, 295, 296, 298, 300, 301, 302, 303, 305, 308, 309, 310, 311, 312, 313, 314, 316, 318, 323, 345, 373
Belisarios 45
Berrhoea 261, 271
Bertha 100, 101, 108, 128
Bithynia 87, 94, 176, 232
Bogomiller 51
Bohemond 45, 46, 47, 48, 49, 50, 51, 60, 61, 63, 64, 65, 66, 67, 68, 69, 71, 73, 74, 85, 87, 88, 89, 90, 120, 123, 128, 140, 144
Botaneiates 34, 35, 36, 37, 38, 43, 44, 51, 54, 69, 71, 74, 80
Bulgarlar 51, 182, 183, 238, 248, 256, 283
Bulgar Prensi 302
Büyük Constantinus 29, 169, 357, 361, 365, 369
Büyük Theodosius 146

Charlemagne 29
Charles 139, 203, 204, 205, 206, 207, 208, 209, 210, 211, 213, 215, 216, 218, 219, 220, 221, 222, 223, 224, 229, 230, 233, 240, 253, 294, 304, 306, 308, 315
Charles d'Anjou 206, 207, 208, 209, 218, 220, 222, 223, 224, 229, 230, 233
Constantinus 29, 169, 194, 326, 336, 357, 361, 365, 369
Çaka Bey 51, 69
Çanakkale Boğazı 35, 75, 104, 111, 121, 155, 169, 236, 238, 256, 273, 276, 283, 287, 302, 305, 311, 316, 338, 345, 349, 350, 352, 360

Dalmatia 88, 130, 131
Damascus 95, 107, 108
Damianos 37
Demetrias Savaşı 231
Demetrios Branas 101
Demetrios Kantakuzenos 363
Demetrios Kydones 281, 283, 285, 289, 298, 306
Demetrios Palaiologos 308
Despina 310
Despot Ioannes 184, 213
Devol Antlaşması 68, 69, 74, 75
Didymotikhon 155, 176, 239, 257, 259, 260, 268, 274, 282
Dionysos Areopagites 315
Durazzo Dûkû Ioannes 72

Ebu Şara 84
Ecclesiastica 377
Ephesos 83, 107, 137, 240, 271, 335
Ephesos Konsili 335
Ermenistan 76, 89
Eudokia 37, 80, 140, 167, 230, 364
Eugenius 98, 102, 112, 113, 114, 332, 333, 334, 337, 343, 374, 375

Friedrich Barbarossa 8, 114, 121, 132, 134, 154, 155

Gazi, Danişmend Emiri 65, 83, 87, 88, 90, 94, 229, 232, 233, 240, 256, 260, 301
Georgios Palaiologos 37, 38, 40, 46, 47, 130
Gepidler 51
Germanos 36, 210
Giovanni da Procida 222
Giovanni Giustiniani Longo 350, 355, 358, 359, 362
Girolamo Minoto 366
Gotlar 51
Gregoras, Nikephoros 190, 192, 193, 206, 213, 225, 237, 243, 245, 254, 262, 264, 266, 268, 269, 270, 271, 272, 377
Gregorios Akindynos 263, 264, 271
Gregorios Palamas 254, 263, 264, 271, 272
Grottaferrata Başrahibi 383
Guelfolar 203
Guillaume 65, 66, 91, 172, 191, 199, 201, 204, 218, 229, 321, 328
Guiscard 33, 41, 42, 43, 44, 45, 47, 49, 50, 51, 58, 60, 67, 69, 71, 73, 83, 85, 89, 117, 120, 143, 144, 151, 206, 233, 378
Gürcistan 173, 343, 344

Halife Ömer 56
Harunur Reşid 383
Hazreti Muhammed 151, 171, 309, 323, 342
Helena, İmparatoriçe 43, 44, 45, 191, 262, 299, 305, 342, 343, 356, 368
Hellespontos 35
Henry Bolingbroke (IV. Henry) 304
Herakleios 48, 369
Honorius 178, 181, 374, 375
Hun 351
Hunyadi Yanoş 338, 339, 340, 341, 345, 356, 367

Innocentius 158, 280
Innocentus (Pierre de Tarentaise) 92, 161, 176, 180, 184, 186, 211, 215, 281, 296, 374, 375
Ioannes Dalmata 360
Ioannes Drimys 241
Ioannes Dukas 33, 36, 37, 117, 119, 120, 121, 122, 148, 154, 230, 239, 371
Ioannes Kantakuzenos 8, 243, 244, 245, 246, 247, 248, 249, 250, 251, 253, 254, 255, 256, 257, 258, 259, 260, 261, 262, 263, 264, 266, 267, 269, 270, 271, 272, 273, 274, 275, 276, 277, 278, 279, 280, 282, 284, 285, 296, 298, 314, 328, 342, 351, 371
Ioannes Kharsianeites 277
Ioannes Kinnamos 84, 95, 106, 133
Ioannes Komnenos 8, 77, 80, 81, 82, 83, 85, 86, 87, 90, 91, 92, 93, 97, 100, 124, 367, 371
Ioannes Kontostephanos 127, 128
Ioannes Ksiphilinos 36
Ioannes Palaiologos, Despot 191, 213, 244, 262, 263, 264, 272, 274, 275, 276, 278, 280, 281, 282, 285, 286, 289, 321, 324, 326, 332, 333, 336, 339, 342, 369, 371
Ioannes Vatatzes 173, 180, 181, 182, 183, 184, 185, 186, 187, 188, 189, 190, 192, 198, 200, 260
Ioannes Zonaras 36, 70, 80
Irene 8, 36, 37, 40, 76, 77, 78, 80, 81, 82, 86, 87, 95, 101, 108, 128, 157, 165, 180, 183, 184,

188, 189, 206, 231, 234, 241, 243, 253, 257, 269, 275, 277, 313
Iustinianos 33, 82, 165, 269, 318, 357, 365, 369
Ivan Asen 179, 180, 181, 182, 183, 184, 185, 234
İbn-i Cübeyr 142, 143, 144
İmparatoriçe Theodora 224
İmparator Mikhael 34, 44, 45, 54, 236, 241
İran 229
İskenderiye 129, 143, 171, 182, 228, 333, 337
İspanya 61, 142, 233, 301, 368
İtalya 33, 34, 42, 43, 45, 47, 49, 55, 60, 62, 67, 68, 74, 78, 85, 99, 106, 108, 111, 112, 113, 114, 115, 116, 117, 118, 120, 121, 123, 129, 132, 133, 134, 137, 181, 186, 203, 206, 222, 252, 267, 285, 291, 301, 305, 306, 329, 332, 336, 337, 348, 364, 368

Kalabriya 42, 43, 47, 108, 111, 119, 120, 121, 145, 200, 213, 254, 306
Kapadokya 64
Khalkedon 163, 249
Khrysopolis 37, 290, 316, 322
Kılıç Arslan 51, 65, 67, 127, 134, 135, 136, 137, 154, 155, 373
Konrad 55, 100, 101, 102, 104, 105, 107, 108, 109, 110, 111, 112, 113, 116, 126, 129, 233
Konstantinopolis 8, 30, 33, 34, 35, 37, 38, 39, 43, 44, 45, 47, 49, 51, 54, 55, 57, 58, 59, 60, 61, 62, 63, 64, 65, 67, 69, 70, 72, 73, 74, 75, 76, 77, 82, 84, 86, 87, 89, 90, 92, 94, 95, 96, 98, 99, 100, 101, 102, 104, 105, 106, 107, 108, 110, 111, 116, 118, 119, 121, 122, 123, 124, 126, 127, 128, 129, 130, 131, 132, 133, 134, 136, 138, 139, 140, 141, 143, 144, 147, 148, 149, 150, 151, 154, 156, 159, 162, 164, 165, 166, 167, 168, 169, 170, 171, 173, 176, 177, 178, 179, 180, 181, 182, 183, 184, 186, 187, 188, 191, 192, 193, 194, 195, 196, 197, 198, 200, 201, 202, 204, 206, 207, 208, 210, 211, 212, 214, 215, 216, 217, 218, 219, 220, 221, 222, 223, 224, 225, 226, 227, 228, 229, 230, 231, 232, 236, 238, 239, 240, 241, 243, 244, 245, 246, 247, 248, 249, 250, 252, 253, 254, 256, 257, 258, 260, 261, 262, 263, 264, 267, 268, 269, 270, 271, 272, 274, 275, 276, 279, 280, 281, 282, 283, 284, 285, 286, 287, 288, 289, 290, 291, 292, 295, 296, 297, 298, 299, 300, 301, 302, 303, 304, 305, 308, 309, 311, 312, 313, 314, 315, 316, 317, 318, 321, 322, 323, 324, 326, 327, 328, 329, 332, 333, 334, 336, 337, 341, 342, 343, 344, 345, 346, 347, 348, 349, 351, 352, 354, 355, 356, 357, 360, 361, 362, 365, 366, 367, 368, 370, 371
Konstantinos 34, 36, 41, 43, 44, 47, 51, 72, 80, 83, 84, 94, 148, 151, 154, 199, 201, 207, 231, 239, 242, 260, 262, 296, 299, 300, 301, 324, 327, 330, 333, 338, 339, 340, 342, 343, 344, 345, 348, 349, 350, 355, 356, 358, 359, 360, 362, 363, 365, 368, 371, 372
Konstantinos Angelos 151
Konstantinos Bodin, Zeta Kralı 34, 47
Konstantinos Dalassenos 51
Konstantinos Dragaş, Serres Prensi 299, 300, 301
Konstantinos Gabras, Trabzon Dükü 83, 94
Konstantinos Kantakuzenos 154
Konstantinos Meliteniotes, İmparatorluktaki din adamlarının başdiyakozu 207
Konstantinos Monomakhos 72
Konstantinos Palaiologos, II. Andronikos'un oğlu 338, 368, 371
Konstantinos Porphyrogennetos 84, 296
Konstantin Tih 189, 206, 212
Kudüs 56, 57, 63, 64, 65, 81, 89, 90, 91, 92, 102, 107, 108, 112, 118, 124, 125, 126, 128, 129, 139, 140, 151, 152, 153, 154, 155, 156, 158, 160, 162, 180, 182, 196, 209, 262, 333, 337
Kutsal Haç 250
Kutsal Havariler Kilisesi 157, 197, 364, 365
Kutsal Kabir Kilisesi 63, 107, 302
Kutsal Kent 64

Leon 35, 42, 52, 89, 90, 92, 123
Lesbos (Midilli) 51, 85, 172, 204, 235, 251, 283, 292, 302, 313, 343, 345, 367
Lukas Notaras 346, 364

Marcello 366
Mareşal Boucicault 304, 308, 311
Marmara 51, 106, 111, 147, 149, 167, 169, 176, 179, 185, 231, 232, 235, 249, 250, 269, 272, 273, 276, 290, 291, 295, 316, 323, 325, 338, 347, 349, 351, 352, 353, 355, 360
Martinus 220, 221

Mehmed 8, 294, 295, 303, 314, 316, 317, 318, 322, 325, 339, 343, 344, 345, 346, 347, 348, 349, 350, 352, 354, 355, 356, 358, 361, 362, 363, 367, 373
Melik Gazi 65
Melik Şah 35, 75, 76, 373
Melissenos 37, 38, 41, 48, 70, 252, 362, 363
Mesembria 247, 284, 312, 327, 337
Mesud 83, 95, 373
Mikhael Asen, Bulgaristan Çarı 189
Mikhael Autorianos 176
Mikhael Branas, General 124
Mikhael Dukas 35, 317, 321, 326
Mikhael Kantakuzenos, megas konostaulos 201
Mikhael Kerularios, Konstantinopolis Patriği 67
Mikhael Kurkuas 99
Mikhael Monomakhos, Thessaloniki Valisi 252
Mikhael Palaiologos 29, 117, 118, 119, 120, 121, 186, 187, 189, 190, 191, 192, 193, 195, 196, 197, 198, 199, 200, 201, 203, 204, 207, 208, 209, 210, 212, 214, 215, 216, 218, 220, 221, 222, 224, 225, 231, 297, 328, 356, 371
Mikhael Psellos 33, 73
Milano 65, 115, 132, 305, 306, 315, 320, 324
Mısır 33, 157, 158, 160, 161, 162, 170, 180, 234, 282, 362
Murad 282, 283, 287, 288, 289, 290, 292, 293, 294, 295, 300, 311, 322, 323, 324, 327, 330, 331, 338, 339, 340, 343, 344, 373
Murtzuphlos 166, 167, 170, 371
Musa 310, 314, 315, 316, 317, 373
Mustafa 277, 310, 318, 322, 323

Napoli 42, 121, 203, 206, 222, 230, 286, 319, 343, 346, 362
Nicolo Pisani 273
Nikaia (Iznik) Konsili 62, 63, 75, 82, 105, 170, 172, 173, 176, 177, 178, 179, 180, 181, 182, 183, 184, 185, 189, 190, 191, 193, 194, 197, 226, 229, 232, 240, 241, 249, 250, 328, 335
Nikephoros Botaneiates 34, 43, 51, 54, 69, 74
Nikephoros Bryennios 34, 70, 77, 80, 81
Nikephoros Gregoras 254, 264, 266, 271, 272, 377
Nikephoros Phokas 35
Niketas Khoinates 80
Nikolaos 118, 120, 166, 210
Nikomedia 57, 229, 232, 240, 250, 276
Nureddin 107, 108, 123, 126, 127, 128, 134

Orhan Bey 249, 250, 262, 271, 274, 276, 280, 282, 311, 373
Orhan Gazi 256, 260
Osmanlı Türkleri 280
Otto 113, 172

Papa Gregorius 49, 182, 215
Papa Hadrianus 119, 121
Papa IX. Leon 42
Papalık 30, 202, 203, 207, 251, 323
Papa Martinus 221
Papa Nicolaus 217
Papa Urbanus 55, 61, 62, 74, 102, 197, 199, 200, 202, 204, 282, 285
Patrik Sergios 48
Pergamon (Bergama) 177
Pers 318
Persler 64
Petrus 115, 116, 126, 133, 178, 281, 282, 286
Philip de Courtenay 204, 213, 221
Philippopolis 86, 154
Phokas 35, 187, 369
Photios 212
Piç Ioannes 191, 212, 213, 214, 216, 224
Platonizm 329
Plethon 329, 330, 333, 337, 340
Psellos 33, 73, 80

Ramón Muntaner 236
Raymond 61, 62, 63, 64, 65, 90, 91, 92, 93, 94, 95, 96, 99, 101, 102, 107, 123, 128, 129, 186
Reynaud 123, 124, 125, 127, 128, 130
Richard von der Blume 233
Rodos Adası 240
Roger 49, 50, 60, 62, 75, 83, 88, 89, 91, 99, 100, 102, 105, 106, 111, 112, 113, 114, 116, 117, 124, 233, 234, 235, 236, 237, 238
Roma 8, 29, 30, 34, 41, 43, 47, 49, 54, 60, 62, 66, 67, 74, 75, 78, 83, 100, 102, 113, 114, 115, 116, 117, 119, 133, 137, 150, 162, 171, 172, 176, 178, 180, 181, 182, 187, 188, 191, 195, 196, 198, 199, 200, 201, 202, 203, 205, 207, 209, 210, 211, 213, 216, 217, 218, 220,

221, 222, 225, 227, 254, 260, 266, 281, 283, 285, 286, 291, 295, 297, 299, 301, 304, 307, 308, 317, 318, 319, 323, 329, 331, 336, 337, 338, 343, 346, 349, 357, 358, 364, 367, 368, 369, 370
Ruy Gonzalez de Clavijo 309, 326

Sigelgaita 46, 50, 60, 144
Sigismond 301, 302, 303, 321, 324, 332
Sinalı Gregorios 253
Sirmium 130, 142
Slavlar 51, 238
Smyrna 51, 250, 262, 284
Sokrates 329
Sophia 321, 328, 336, 368, 380
Sphrantzes 190, 248, 249, 325, 330, 333, 342, 343, 344, 350, 356, 357, 358, 362, 368, 369, 377
Stephan Deçanski 244, 247
Stephan Duşan 248, 249, 256, 259, 261, 262, 266, 267, 268, 271, 273, 275, 279, 280, 282, 287, 293
Stephan Lazareviç 294, 300, 301, 310, 312, 316
Stephan Nemanja, Büyük Sırp Zupanı 130, 134, 142, 152, 154
Stephan Vladislav, Sırbistan Kralı 182
Stephen Harding, Citeaux Başrahibi 103
Stracimir, Bulgar Prens 302
Süleyman Bey 351, 352, 353, 354
Sully 219, 220
Suriye 8, 90, 91, 92, 93, 94, 95, 96, 108, 126, 134, 155, 215, 228, 234, 236
Symeon 52, 267, 268
Syracusae 106, 329
Syrgiannes 243, 247, 248, 249, 256
Şam 87, 105, 107, 108
Şehzade Süleyman 309, 310, 312

Tancred 42, 47, 60, 65, 66, 67, 68, 69, 143, 157
Theano 77
Theodora 100, 108, 125, 140, 141, 142, 151, 173, 190, 198, 199, 224, 228, 240, 244, 247, 262, 277
Theodoros 8, 172, 173, 176, 177, 178, 179, 180, 181, 182, 183, 184, 185, 187, 188, 189, 190, 192, 201, 242, 244, 245, 246, 252, 253, 256, 258, 267, 271, 277, 291, 292, 300, 301, 304, 305, 312, 315, 317, 318, 321, 328, 329, 338, 342, 368, 369, 371, 372
Theodoros Laskaris 172, 173, 176, 178, 179, 180, 182, 184, 187, 188, 190, 201, 371
Theodosia 358
Theodosius 146, 170, 351
Theophanes 210
Theophano 36
Theophilos 360
Theophylaktos 69, 72
Theotokos 81, 365
Thessaloniki 48, 101, 106, 144, 145, 146, 147, 150, 151, 156, 172, 173, 177, 178, 179, 180, 181, 182, 183, 184, 189, 190, 191, 204, 229, 239, 241, 259, 261, 268, 271, 287, 288, 290, 291, 292, 305, 312, 313, 314, 315, 316, 317, 318, 322, 324, 330, 331, 332, 342, 372
Thibaut 158, 160, 207
Timur 308, 309, 310, 311, 313, 314
Timurlenk 309
Todor Svetoslav 236, 238, 240, 244
Trabzon 83, 94, 140, 170, 173, 176, 178, 184, 195, 336, 343, 367
Trakya 34, 45, 52, 61, 63, 70, 75, 84, 123, 144, 150, 155, 167, 169, 172, 176, 179, 182, 183, 187, 193, 224, 236, 238, 239, 242, 243, 244, 245, 247, 248, 256, 258, 259, 260, 262, 268, 269, 271, 274, 275, 276, 277, 281, 282, 283, 288, 314, 315, 347
Tsimiskes 35, 36, 87
Tuna 83, 84, 86, 106, 117, 123, 130, 182, 183, 232, 266, 283, 302, 315, 338
Türkler 58, 65, 66, 75, 83, 88, 105, 135, 226, 229, 232, 238, 242, 256, 262, 279, 280, 282, 287, 290, 291, 294, 304, 315, 331, 353, 354, 356, 357, 360, 366, 368

Umur Bey 251, 259, 260, 261, 262, 280
Urbanus 54, 55, 56, 61, 62, 74, 102, 196, 197, 198, 199, 200, 202, 203, 204, 282, 285, 286, 319, 374, 375

Venedik 30, 45, 49, 50, 71, 85, 106, 113, 130, 131, 132, 134, 137, 159, 160, 161, 162, 164, 165, 167, 169, 170, 171, 178, 182, 186, 188, 192, 193, 194, 196, 197, 199, 200, 204, 205, 206, 213, 219, 221, 222, 231, 232, 240, 245,

260, 266, 267, 271, 272, 273, 279, 283, 286, 287, 289, 290, 291, 296, 299, 302, 303, 305, 308, 312, 313, 315, 324, 327, 330, 331, 332, 333, 334, 336, 337, 339, 343, 345, 346, 349, 350, 354, 355, 362, 364, 365, 366, 368

Yahudi 144, 329
Yolanda 178, 179, 229, 231, 241, 371
Yunan ateşi 349, 353

Zadar 161
Zakynthos 151
Zara 161, 162, 165, 170
Zelotlar (Selanik partisi) 258, 261, 271
Zemun 57
Zengi 90, 91, 92, 93, 95, 102, 107
Zeno 206
Zerdûşt 329
Zeta (eskiden Diokleia) 34
Ziani, Sebastiano, Venedik Doju 132
Zoe 77, 368, 369

Yer Adları Dizini

Adrianopolis (Edirne) 36, 104, 170, 176, 237, 239, 243, 258, 268, 274, 282, 313, 314, 329, 338
Akdeniz 85, 88, 106, 169, 196, 200, 204, 205, 222, 229, 233, 250, 253, 273, 291, 316
Alania (Alanya) 35
Alexandretta 90
Alexandria 143, 228
Anadolu (Anatolikon) 29, 33, 34, 35, 38, 51, 55, 56, 57, 58, 62, 63, 69, 75, 76, 83, 84, 85, 86, 87, 89, 104, 105, 107, 123, 126, 127, 128, 134, 136, 137, 155, 172, 176, 177, 181, 184, 187, 215, 224, 226, 228, 229, 231, 233, 235, 236, 240, 241, 242, 249, 250, 251, 254, 268, 271, 276, 282, 288, 290, 293, 294, 295, 296, 297, 303, 304, 310, 311, 314, 316, 317, 318, 322, 338, 339, 345, 348
Anazarbos (Anavarza, Dilekkaya) 90, 124
Ania (Kuşadası) 229
Ankhialos 247, 282, 327
Antiokheia (Antakya) 37, 63, 90, 228
Armenia (Ermenistan) 76, 89
Athos Dağı 228, 239, 253, 254, 275, 292, 312, 318
Attaleia (Antalya) 83, 84, 95, 107

Bağdat 87, 93, 123, 229
Berrhoea (Verria) 261, 271
Beyrut 129, 140, 153, 157
Bulgaristan 34, 51, 57, 86, 152, 182, 185, 196, 222, 236, 247, 279, 282, 284, 288, 292, 296, 297, 300, 301, 317, 338, 339

Caesarea (Kayseri) 87
Cenova 131, 196, 205, 206, 234, 270, 295, 308, 311, 312, 350
Clarenza (Killini) 180, 330, 340
Çanakkale Boğazı 35, 75, 104, 111, 121, 155, 169, 236, 238, 256, 273, 276, 283, 287, 302, 305, 311, 316, 338, 345, 349, 350, 352, 360

Dakibyze (Gebze) 194, 228
Damascus (Şam) 95, 107, 108
Didymotikhon (Dimetoka) 155, 176, 239, 257, 259, 260, 268, 274, 282
Dorylaion (Şarhöyük) 63, 75, 105, 107, 135, 136
Dyrrakhion (günümüz Arnavutluk'undaki Dürres/Dıraç) 45

Edessa (Urfa) 61, 63, 66, 92, 149, 271, 377
Epiros 62, 67, 106, 170, 173, 179, 184, 189, 190, 191, 196, 199, 204, 205, 212, 218, 219, 220, 222, 230, 242, 252, 253, 266, 280, 330, 332, 372
Euboia Adası (Eğriboz Adası) 121, 193, 214
Eustathios 143, 145, 146, 147, 149

Girit 170, 206, 213, 291, 306, 320, 350, 362
Gürcistan 173, 343, 344

Halep 92, 93, 107, 126, 127
Haliç 36, 59, 81, 85, 121, 163, 164, 167, 169, 192, 197, 232, 234, 237, 248, 260, 268, 269, 272, 289, 300, 323, 345, 349, 350, 351, 352, 353, 354, 355, 358, 360, 363
Hellespontos (Çanakkale Boğazı) 35
Herakleia Kybistra (Konya Ereğlisi) 65
Herakleia Pontike (Karadeniz Ereğlisi) 98, 250

Ikonion (Konya) 65, 155, 240
Ioannina (Yanya) 220, 230, 253, 332
İran 229
İskenderiye 129, 143, 171, 182, 228, 333, 337
İspanya 61, 142, 233, 301, 368
İtalya 33, 34, 42, 43, 45, 47, 49, 55, 60, 62, 67, 68, 74, 78, 85, 99, 106, 108, 111, 112, 113, 114, 115, 116, 117, 118, 120, 121, 123, 129, 132, 133, 134, 137, 181, 186, 203, 206, 222, 252, 267, 285, 291, 301, 305, 306, 329, 332, 336, 337, 348, 364, 368

Kalabriya 42, 43, 47, 108, 111, 119, 120, 121,

145, 200, 213, 254, 306
Kapadokya 64
Karadeniz 83, 94, 98, 141, 169, 173, 182, 192, 193, 195, 206, 229, 232, 236, 240, 247, 250, 268, 272, 282, 283, 284, 299, 302, 312, 325, 327, 338, 339, 346, 349, 352, 366
Kastamon (Kastamonu) 87, 88
Khalkedon (Kadıköy) 163, 249
Kharisios Kapısı (Edirnekapı) 290, 352
Khios Adası (Sakız Adası) 366
Kiev 52, 304, 328, 333, 343, 358
Kilikia 35, 87, 88, 89, 90, 95, 96, 98, 99, 101, 123, 124, 140, 152, 342
Kırım 232, 267, 366
Kudüs 56, 57, 63, 64, 65, 81, 89, 90, 91, 92, 102, 107, 108, 112, 118, 124, 125, 126, 128, 129, 139, 140, 151, 152, 153, 154, 155, 156, 158, 160, 162, 180, 182, 196, 209, 262, 333, 337

Lampsakos (Lapseki) 182
Lesbos Adası (Midilli Adası) 313

Malazgirt 29, 33, 34, 36, 47, 52, 55, 76, 83, 89, 93, 97, 128, 135, 137, 195, 250, 283, 317
Manisa (Magnesia) 232, 344
Manzikert (Malazgirt) 89, 106
Marmara 51, 106, 111, 147, 149, 167, 169, 176, 179, 185, 231, 232, 235, 249, 250, 269, 272, 273, 276, 290, 291, 295, 316, 323, 325, 338, 347, 349, 351, 352, 353, 355, 360
Melitene (Malatya) 64, 87
Mesembria (Nişabur) 247, 284, 312, 327, 337
Milano 65, 115, 132, 305, 306, 315, 320, 324
Mısır 33, 157, 158, 160, 161, 162, 170, 180, 234, 282, 362
Mopsuestia (Yakapınar) 66, 89, 90, 98, 125
Myriokephalon (Miryakefalon) 135, 155

Napoli 42, 121, 203, 206, 222, 230, 286, 319, 343, 346, 362
Nikaia (Iznik) 62, 63, 75, 82, 105, 170, 172, 173, 176, 177, 178, 179, 180, 181, 182, 183, 184, 185, 189, 190, 191, 193, 194, 197, 226, 229, 232, 240, 241, 249, 250, 328, 335
Nikomedia (Izmit) 57, 229, 232, 240, 250, 276
Nymphaion 173, 177, 182, 187, 188, 192, 197, 200

Ohri (Okhrid) 47, 69, 72, 179, 185, 231, 249, 280, 292

Pegai (Karabiga) 176, 235, 276
Pelagonia (Bitolj/Monastir) 72, 191, 192, 199, 220
Pergamon (Bergama) 177
Philippopolis (Plovdiv/Filibe) 86, 154
Pontisara (Pontoise) 44
Prinkipos Adası (Büyükada) 232
Prusa (Bursa) 142, 176, 229, 232, 244
Pythopolis (Alaşehir) 177

Rhaideston (Tekirdağ) 224, 238, 290
Rhodos (Rodos) 51
Rodos Adası 240
Roma 29, 30, 34, 41, 43, 47, 49, 54, 60, 62, 66, 67, 74, 75, 78, 83, 100, 102, 113, 114, 115, 116, 117, 119, 133, 137, 150, 162, 171, 172, 176, 178, 180, 181, 182, 187, 188, 191, 195, 196, 198, 199, 200, 201, 202, 203, 205, 207, 209, 210, 211, 213, 216, 217, 218, 220, 221, 222, 225, 227, 254, 260, 266, 281, 283, 285, 286, 291, 295, 297, 299, 301, 304, 307, 308, 317, 318, 319, 323, 329, 331, 336, 337, 338, 343, 346, 349, 357, 358, 364, 367, 368, 369, 370

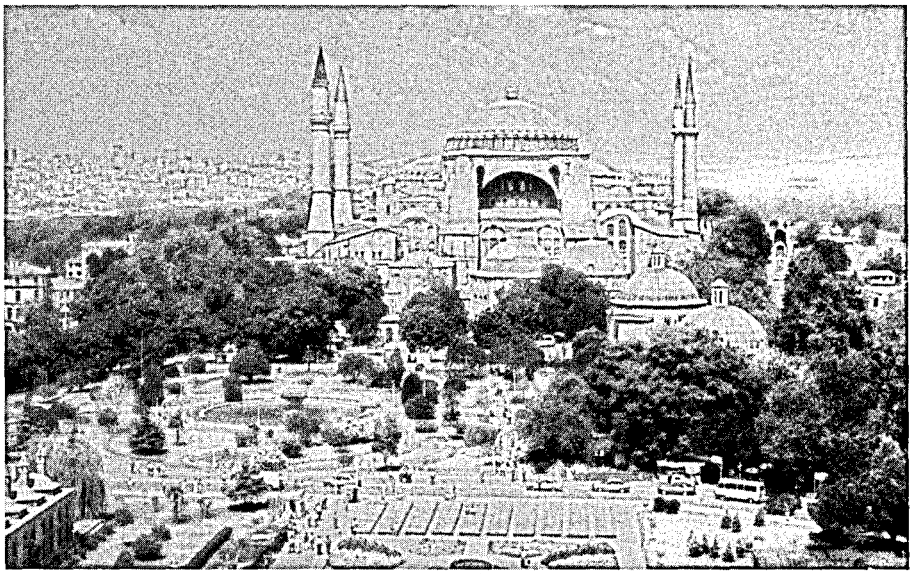
Sardes (Sart) 330, 331
Seleukeia (Silifke) 90, 155
Selymbria (Silivri) 59, 193, 224, 262, 290, 305, 327, 342
Servia (Serviçe) 189
Sırbistan 130, 137, 142, 152, 182, 196, 204, 222, 230, 248, 259, 267, 279, 282, 287, 288, 292, 293, 297, 316, 317, 338, 341, 344
Skopje (Üsküp) 230
Smyrna 51, 250, 262, 284
Sozopolis (Sizebolu) 84, 272, 284
Suriye 90, 91, 92, 93, 94, 95, 96, 108, 126, 134, 155, 215, 228, 234, 236
Syracusae (Sirakuza) 106, 329
Şam 87, 105, 107, 108

Tarsus 66, 89, 90, 125
Tenedos (Bozcaada) 273, 275, 276, 287, 289, 291, 292, 350

Therapia (Tarabya) 352
Thessalia 48, 92, 172, 173, 179, 191, 196, 213, 218, 230, 239, 248, 252, 259, 266, 300, 301, 313, 314, 316, 327, 372
Thessaloniki (Selanik) 48, 101, 106, 144, 145, 146, 147, 150, 151, 156, 172, 173, 177, 178, 179, 180, 181, 182, 183, 184, 189, 190, 191, 204, 229, 239, 241, 259, 261, 268, 271, 287, 288, 290, 291, 292, 305, 312, 313, 314, 315, 316, 317, 318, 322, 324, 330, 331, 332, 342, 372
Tiberias (Tabariye) 108, 153
Trabzon (Trapezos) 83, 94, 140, 170, 173, 176, 178, 184, 195, 336, 343, 367
Trakya 34, 45, 52, 61, 63, 70, 75, 84, 123, 144, 150, 155, 167, 169, 172, 176, 179, 182, 183, 187, 193, 224, 236, 238, 239, 242, 243, 244, 245, 247, 248, 256, 258, 259, 260, 262, 268, 269, 271, 274, 275, 276, 277, 281, 282, 283, 288, 314, 315, 347
Tripoli (Trablusşam) 128, 129, 154
Trnovo (Tırnova) 182, 183, 284, 301

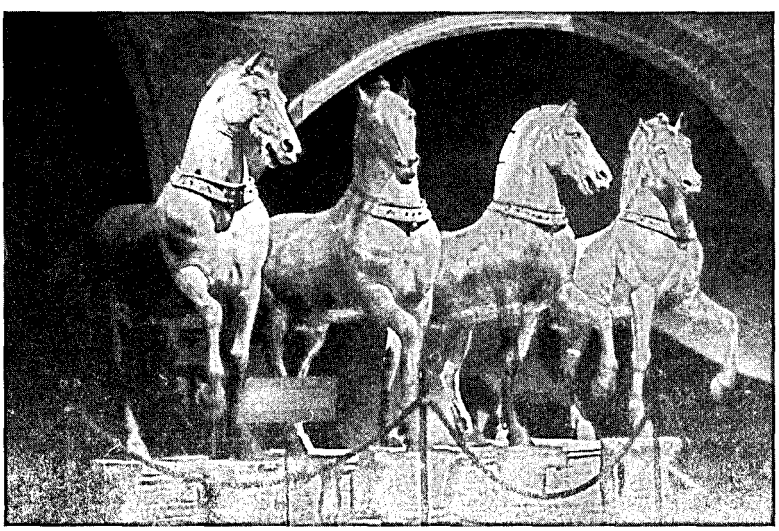
Venedik 30, 45, 49, 50, 71, 85, 106, 113, 130, 131, 132, 134, 137, 159, 160, 161, 162, 164, 165, 167, 169, 170, 171, 178, 182, 186, 188, 192, 193, 194, 196, 197, 199, 200, 204, 205, 206, 213, 219, 221, 222, 231, 232, 240, 245, 260, 266, 267, 271, 272, 273, 279, 283, 286, 287, 289, 290, 291, 296, 299, 302, 303, 305, 308, 312, 313, 315, 324, 327, 330, 331, 332, 333, 334, 336, 337, 339, 343, 345, 346, 349, 350, 354, 355, 362, 364, 365, 366, 368

Zara (günümüzde Zadar) 161, 162, 165, 170
Zemun (eskiden Semlin) 57
Zeta (eskiden Diokleia) 34

İstanbul, Ayasofya. Minareler Osmanlı döneminde eklenmiştir.

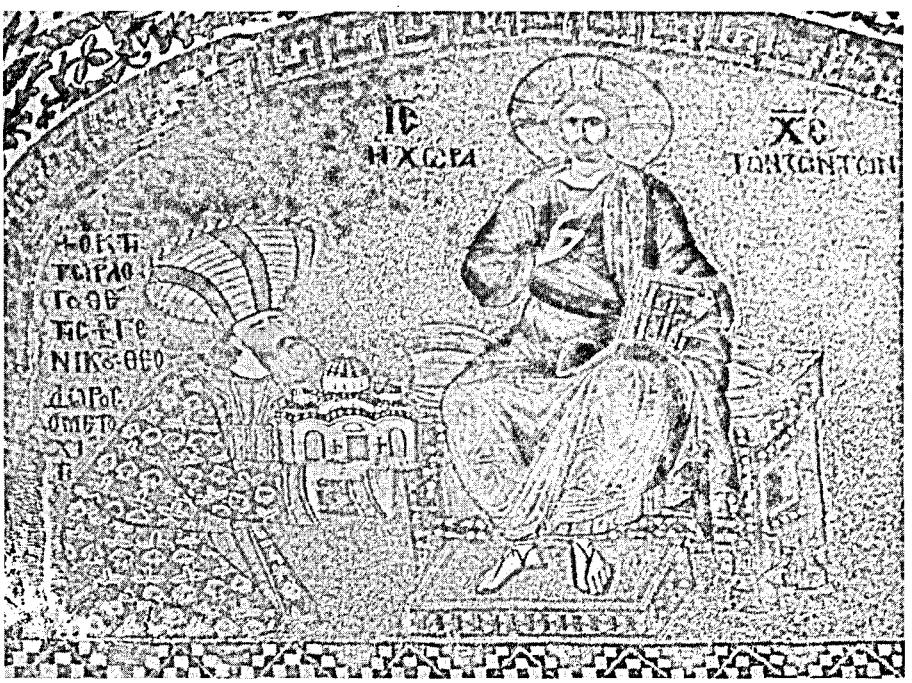

Venedik, San Marco'nun "Bronz Atları" eskiden bazilikanın önündeyken (üstte), atlar bugün korundukları yerde (altta)

Ayasofya'nın güney galerisi, Meryem ve Çocuk İsa yanlarında II. Ioannes Komnenos ve İmparatoriçe Irene ile birlikte

Khora Manastırı, Kariye Camii. Kiliseyi İsa'ya sunan Theodoros Metokhites'in mozaik portresi. *y.* 1320.

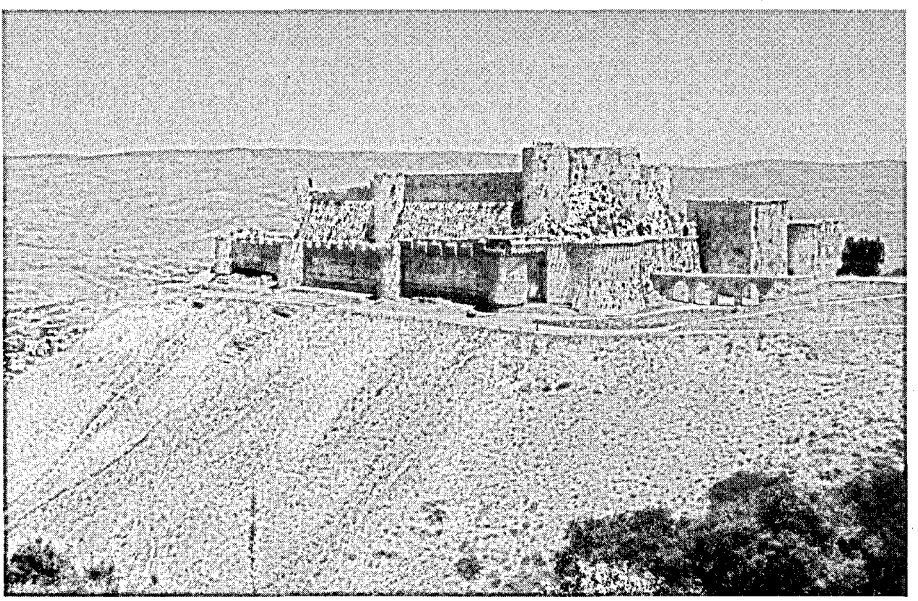
I. Manuel Komnenos ve İmparatoriçe Antakyalı Maria

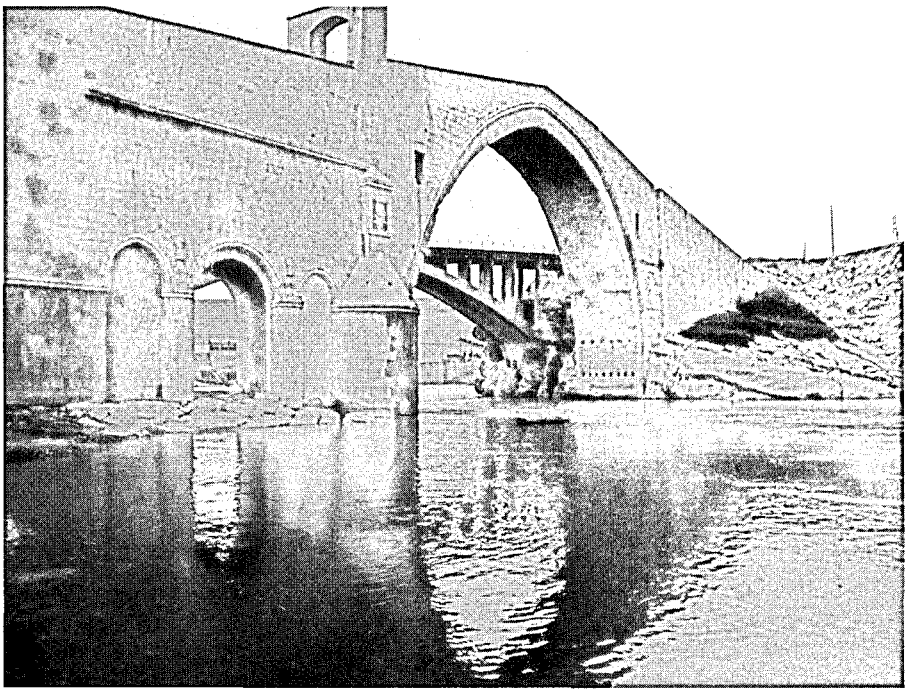
Sicilya, Cefalu Katedrali. İsa Pantokrator'u resmeden bir Bizans mozaiği, *c.* 1150.

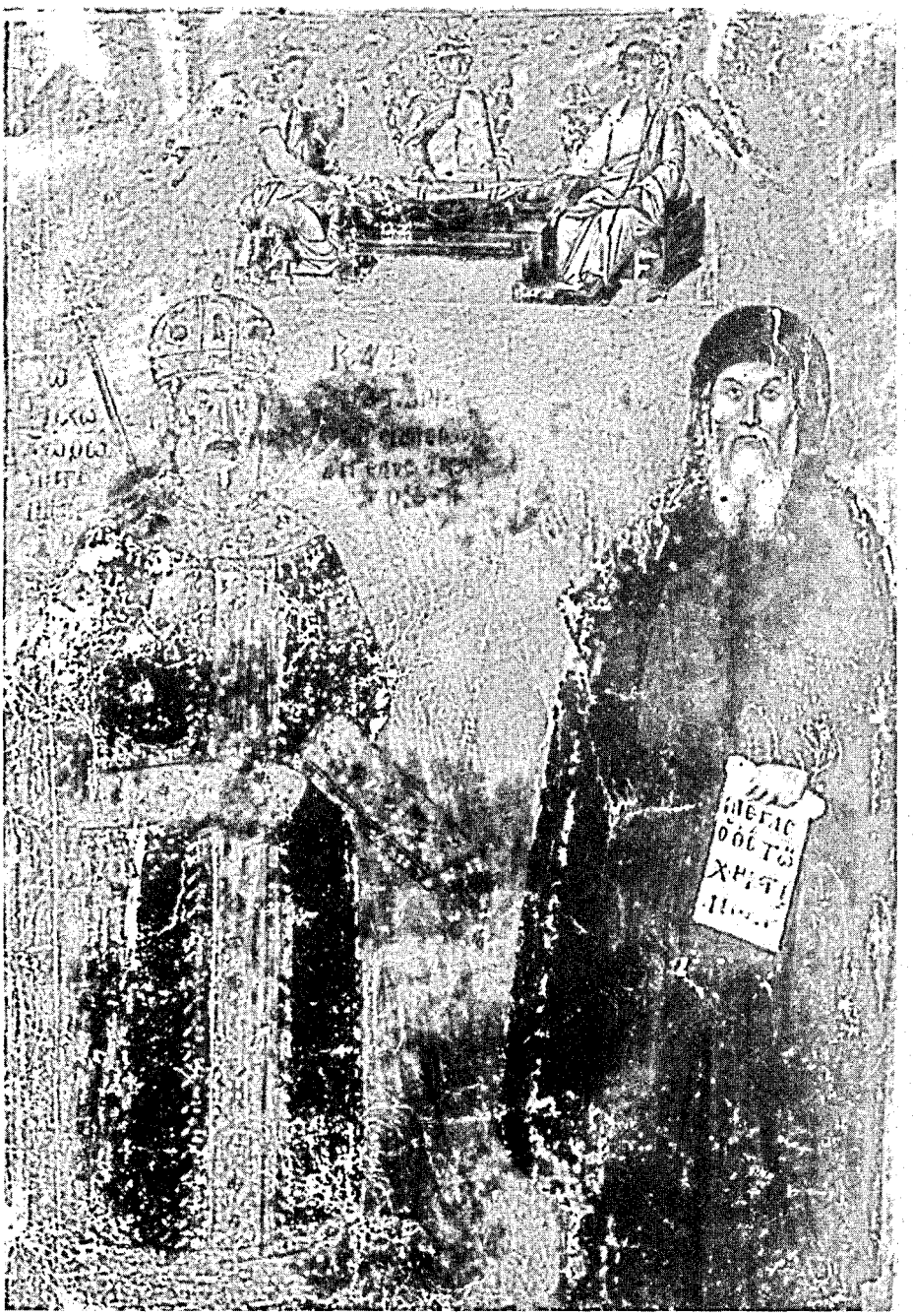
Mistra, Peribleptos Manastırı, XIV. yüzyıl sonu.

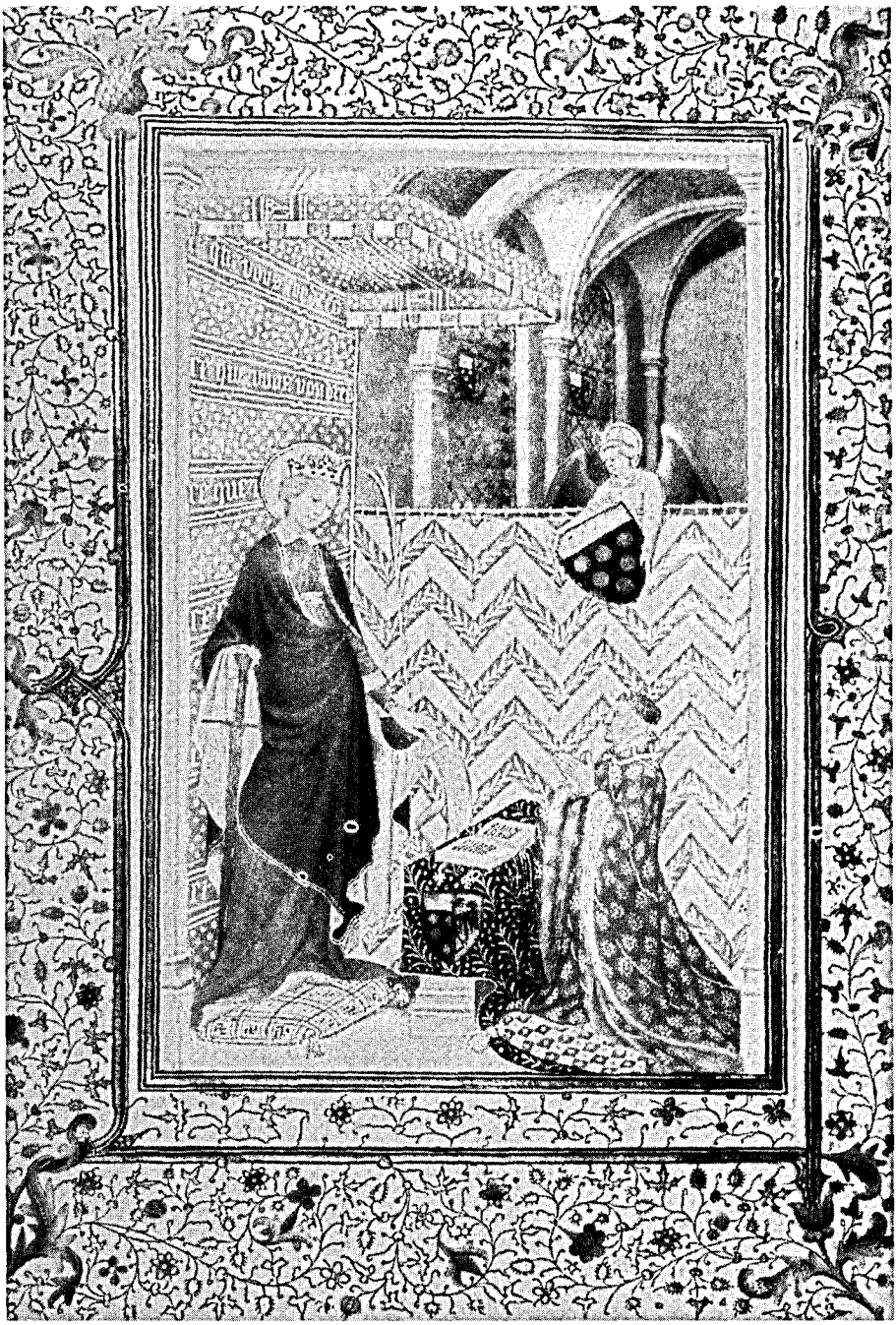
Suriye, Krak des Chevaliers (Hisn ül Ekrad/Şövalye Kalesi), *c.* 1140

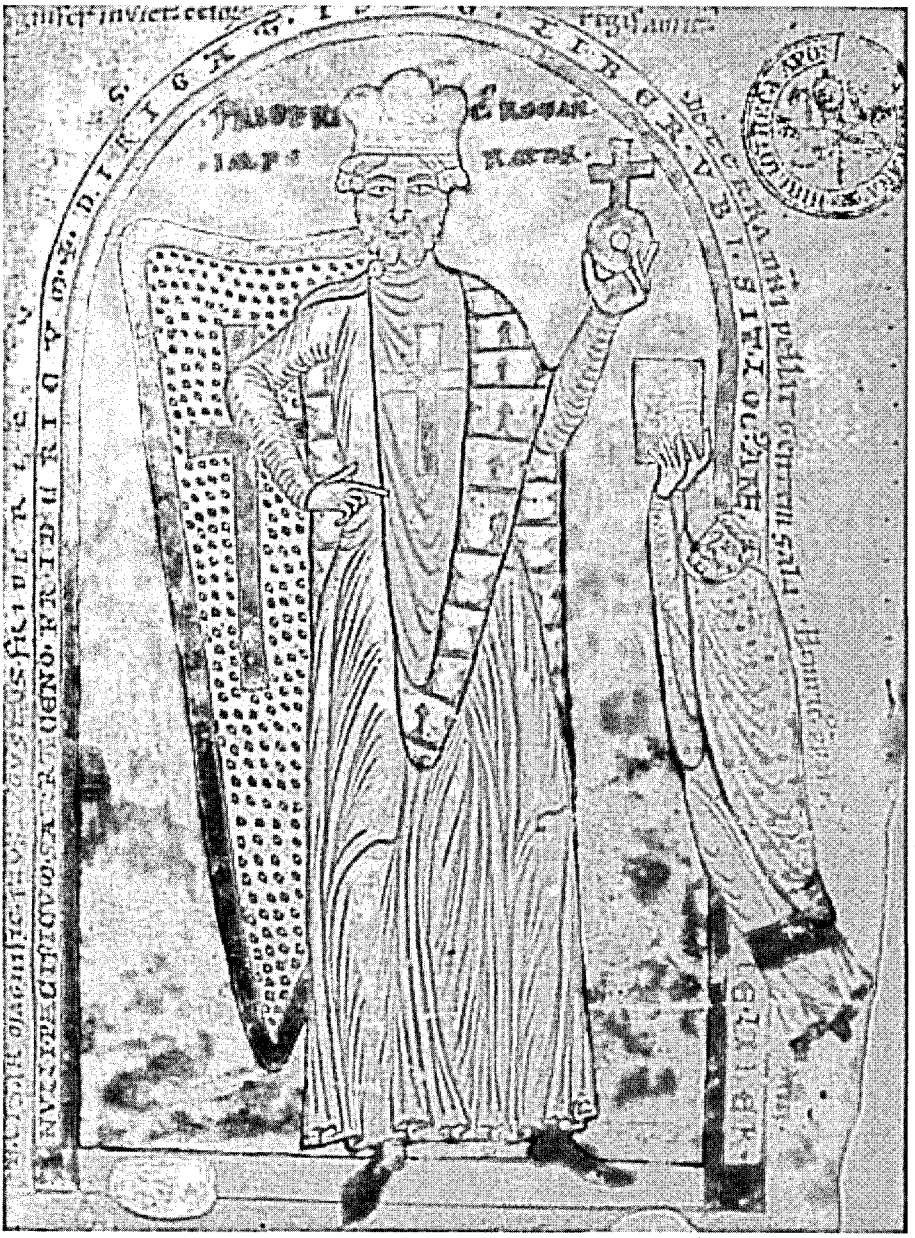
Batman'da Selçuklulardan kalma köprü, XIII. Yüzyıl

İmparator ve keşiş olarak resmedilmiş VI. Ioannes Kantakouzenos (Paris, Bibliothèque Nationale)

Mareşal Boucicaut Azize Katharina ile birlikte (Paris, Musée Jacquemart André)

İmparator Friedrich Barbarossa (Roma, Vatikan Kütüphanesi)

Imparator II. Manuel Palaiologos (1391-1425) (Paris, Bibliothèque Nationale)

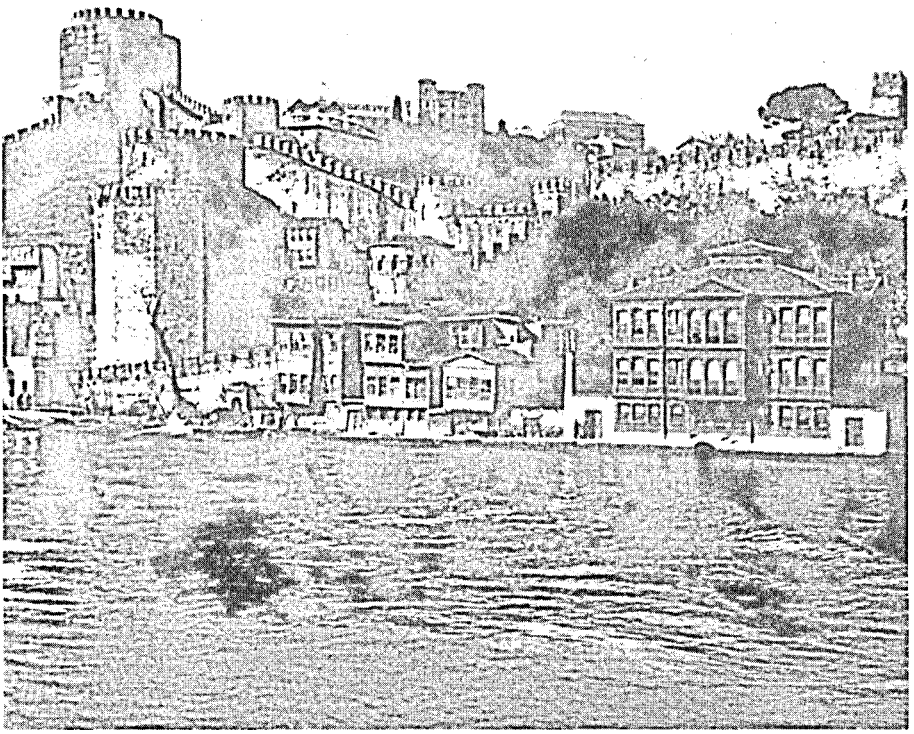
VIII. Palaiologos, Pisanello'nun yaptığı madalyon, 1438 (Floransa, Bargello)

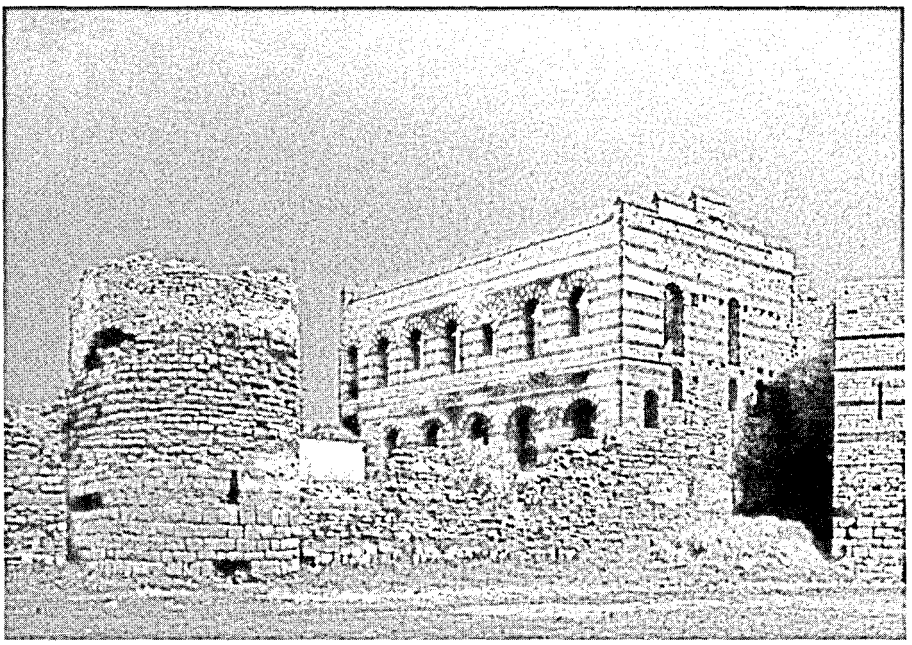
İmparator II. (?) Andronikos Palaiologos (Atina, Bizans Müzesi)

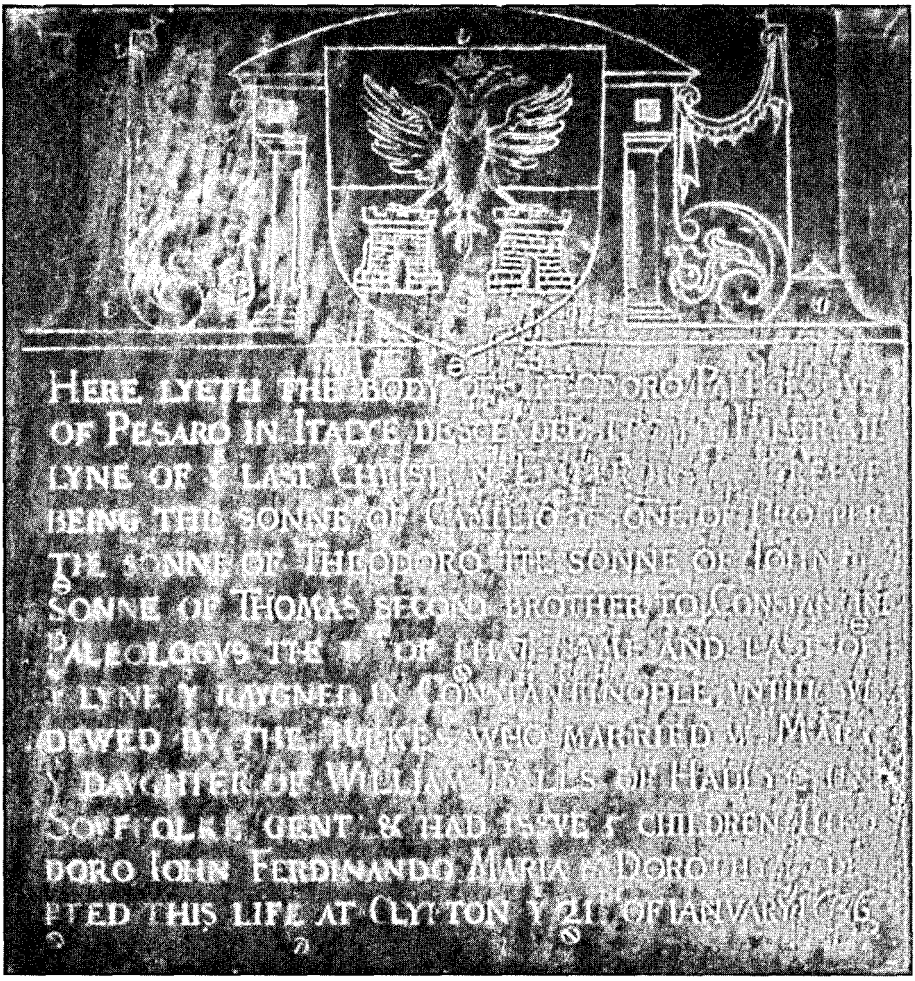
Bir yeniçeri, Gentile Bellini, XIV. yüzyıl sonu (Londra, British Museum)

Rumeli Hisarı, 1452 yılında Fatih Sultan Mehmet tarafından inşa ettirilmiştir, Fotoğraf y. 1914

Blakhernai Sarayı (Tekfur Sarayı) ve Constantinopolis surları kalıntıları

St Leonard's Kilisesi, Landulph, Cornwall
Son Bizans imparatorunun soyundan gelen Theodoros Palaiologos'a atfedilmiş bir yazılı levha, 1636

